

KISKÁRPÁTI EMLÉKEK

VÖRÖSKÖTŐL—SZOMOLÁNYIG.

HELY- S MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI TANULMÁNY.

IRTA

JEDLICKA PÁL,

SZOMOLÁNY KERÜLETI ALESPERES, FELSŐ-DIÓSI PLÉBÁNOS,
A MAGYARORSZÁGI MŰEMLÉKEK BIZOTTSÁGÁNAK KÜLTAGJA.

(Egy térképpel s több fametszettel)

BUDAPEST.

NYOMATOTT A „HUNYADI MÁTYÁS” INTÉZETBEN.

1882.

MÉLTÓSÁGOS
ERDŐDI GRÓF PÁLFFY ISTVÁN URNAK,
VÖRÖSKŐ ÖRÖKÖS URA,
POZSONY VÁRMEGYE ÖRÖKÖS FŐISPANJA,
POZSONY VÁRÁNAK ÖRÖKÖS KAPITÁNYA,
CS. KIR. KAMARÁS,
POZSONY VÁRMEGYE GAZDASÁGI EGYLETE ELNÖKÉNEK,
VÖRÖSKŐ VÁRA BIRTOKOSÁNAK,
A HAZAI MŰ- S TÖRTÉNETI EMLÉKEK
LELKES BARÁTJÁNAK

MÉLY S ŐSZINTE HÓDOLATA ZÁLOGÁUL

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

Midőn a pozsonyvármegyei Kiskárpátok—Vöröskőtől—Szomolányig elterülő vidékének hely- s művelődéstörténeti vázlatos leírására vállalkoztam, erre leginkább édes hazánk multja iránti kegyeletem, s azon hő óhajom indított: hogy az e munkámban ismertetett-nem csekély részben érdekes hely- s művelődéstörténeti adatok, s hiteles — hasonírányu szóbeli hagyományok, — a jövő részére megmentessenek, s hogy a mult idők példáján épülve, s hiányain okulva, a művelődés tágas terén hazánk javára erőnkhez képest működjünk.

Munkám közepette, mintig azon irányelv lebegett szemeim előtt, hogy a közönséges felfogás szerint csekélységnek ítélt mozzanatok- s adatokat sem szabad ily munkánál tekinteten kívül hagyni, s épen ez elvemnek tulajdonítandó, hogy némely helyen a tárgyat legparányibb részleteiben is ismertetem, a mint ez különösen az egyházi műrégiségek leírásánál észlelhető. — Én azt hiszem, hogy ilyen irodalmi munkálatnál inkább lehet per excessum, mint per defectum, hibázni.

Nem tagadhatom, hogy e munkának meg vannak a maga hiányai, s hogy némely helyen az adatok töredékes volta, a kép-vázlatoknak némely kevésbé kifejtett vonásai, s az anyag részleteinek felállítása s lánczolata, több kívánni valót hagynak hátra. Ezekkel szemközt némi mentségemül szolgáljanak helyi viszonyaim, melyeknél fogva alig közelíthettem meg nagyobb könyvtárakat, s a tán még szükséges levéltári adatokat, melyek az illetén irodalmi művek legfőbb segédforrásainak tekintendők;

továbbá azon tény, hogy szellemi s anyagi tehetségeimet tölem telhetőleg igyekeztem e munka előnyére értékesíteni.

Munkám tartalomjegyzéke felment a munka tárgyának felosztásáról hosszasan értekezniem.

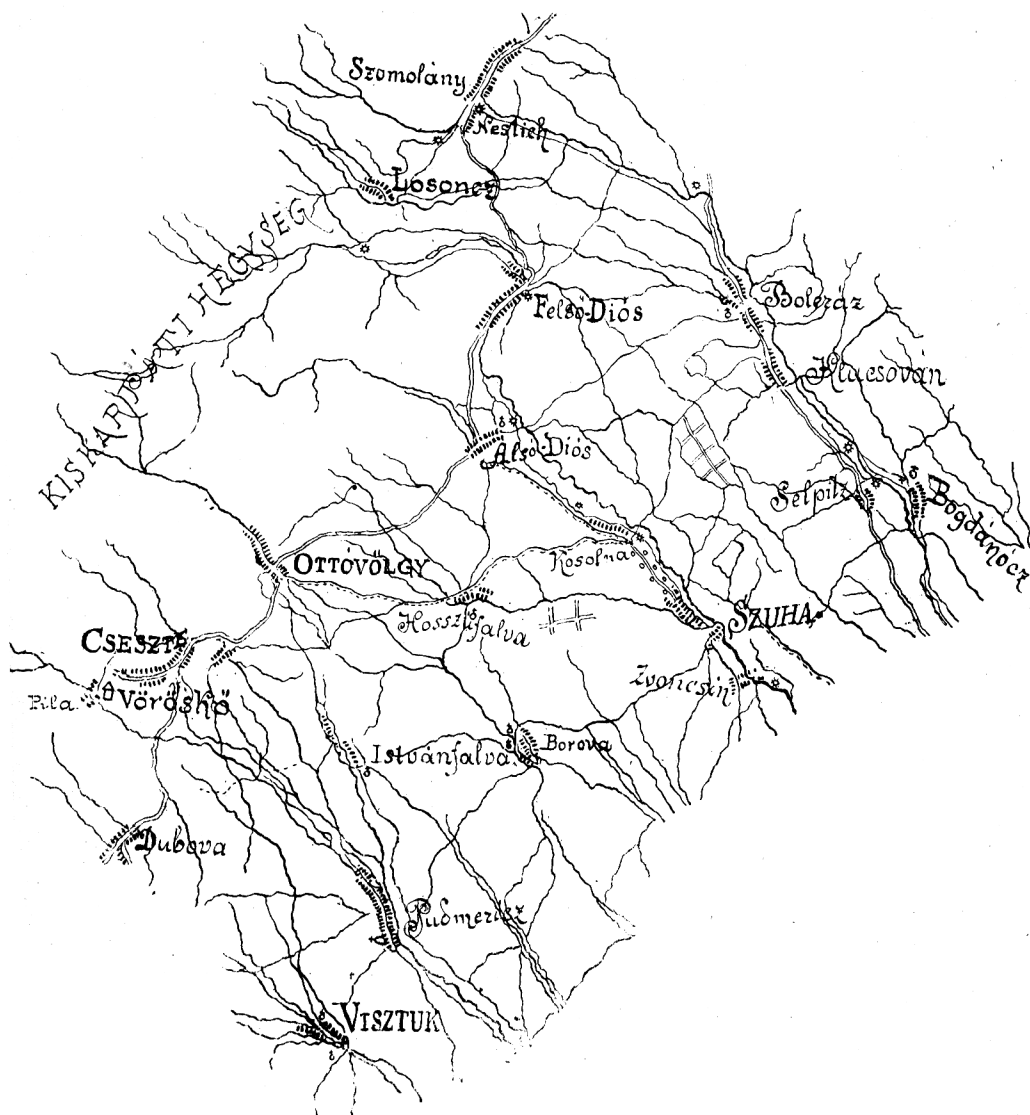
Hogy e nagy költséggel összekötött munkám napvilágot lát, a t. cz. előfizetők nemes s hazafias érdeklődésén kívül, kiválólag s különösen tek. Werdenstetter Szilárd és Morelli Gusztáv országos mintarajztanodai s rajtanárképezdei tanár urak azon nagybecsü szivességének köszönhető, hogy az első a munkához csatolt képek rajzait ingyen, — t. Morelli G. ur pedig a fametszeteket igen olcsó s barátságos áron készíteni kegyeskedtek, miért is mély köszönetet szavazok.

Különös hála- és köszönetemnek kell ezennel kifejezést adnom méltóságos erdődi gróf Pálffy István ur azon nagybecsü kegyéért, melynél fogva a Pálffysenioratus pozsonyi központi, s a vöröskői levéltárak használatát nekem lehetővé tenni, s történeti ismeretei- s adataival engem munkámban istápolni méltóztatott.

Ha Isten kegyelme meg fog segíteni, nem sokára szándékozom e munkámat egy második kötetben folytatni, mely a Nádas- s Vágújhely közötti Kiskárpátok vidékével fog foglalkozni.

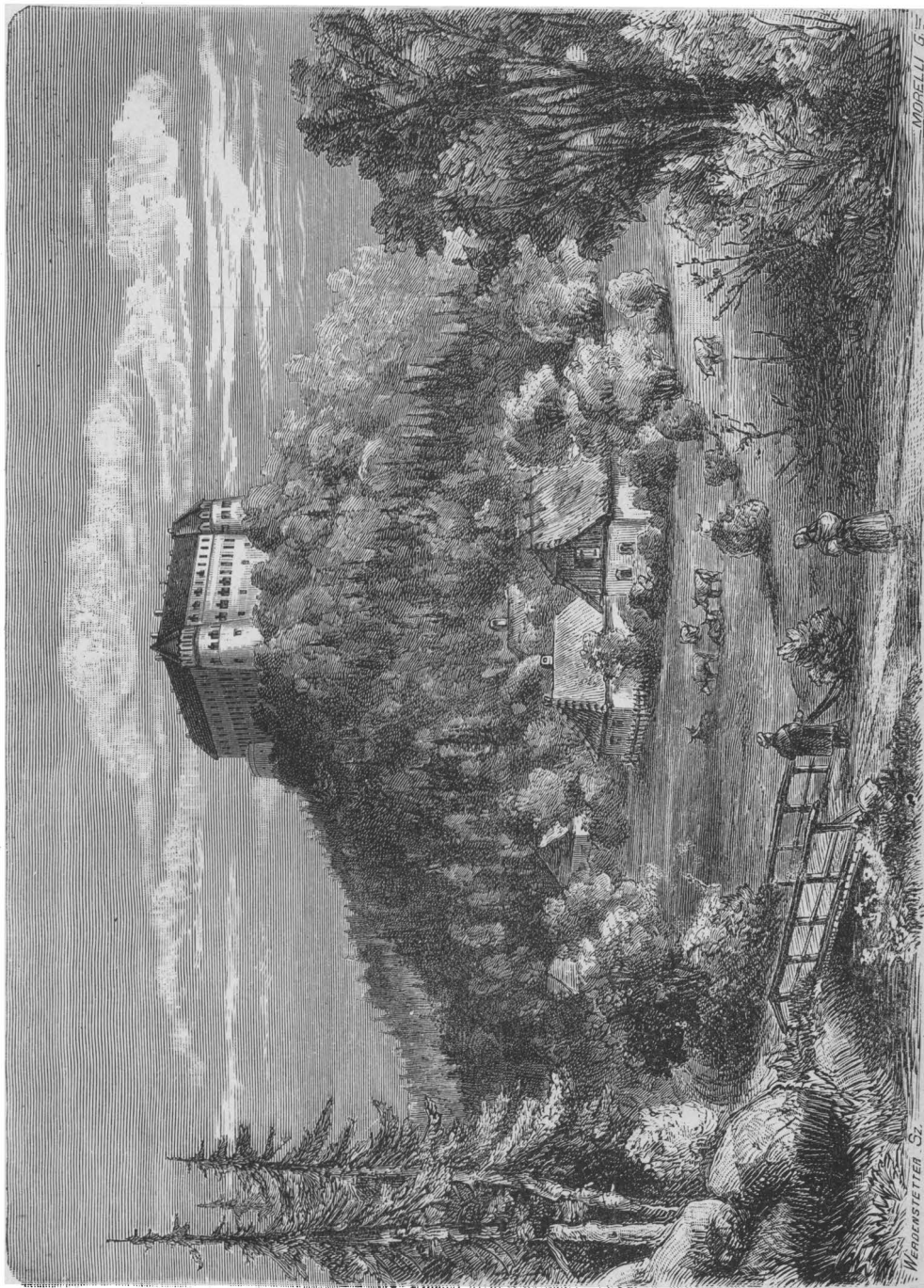
Felső-Dióson, 1882. július 31.

Jedlicska Pál.

A Vöröskő és Szomolány közötti vidéknek térképe.

I. Vöröskő vára.

Vöröskő vára, — a Pozsonytól Szomolány felé huzódó Kiskárpátoknak — egyik középmagasságu hegyén — Cseszte mezővárosnak nyugati részén emelkedik, — s mintha öntudatában lenne annak, hogy a felette elviharzott hat százados viszontagságoknak törhetlenül ellenállt, — ép karban és büszkén tekint szét — a Galgócz s Nagyszombat táját övező tágas s gazdag rónaságon, s a Vág mentében elvonuló magas hegylánczolatán.

Vöröskő — tótul Cserveni Kamen — németül Bibersburgnak hivatik. Magyar és tót nevét, a hagyomány szerint, a szomszédságában találtató vörös kősziklákból szeretik következtetni. Vöröskő fellegrvárának udvarán, közel a bemenethez, ugyancsak mai nap is több vörös szikla meredez elénk. — Német neve bizonyára egykoru magyar elnevezésével, mivel egy XIII. századbéli chronicában említetik, hogy Ottokar cseh király 1271. évben Bazin, Sz.-György s Biberspurch várait hatalmasan ostromolta.¹

Vöröskő német nevét Gyurikovics György történészünk Biberből azaz: hódtól származtatja, melyek szerinte e vidéken a vár építetése idején lakhattak. E véleményének támogatására felhossa azt is, miként a Vöröskő aljában folydogáló „Gidra“ patak is valószínűleg Vidra — Biber től vette nevét.²

Vöröskőnek német neve, az épen említett időtől fogva, minden időben használatos vala. Így előfordul egy 1406. évi okmányban.³ A XVI. században számos okmány e néven nevezi.

Gyurikovics György azt írja, hogy számos levelet olvasott a bazini és szentgyörgyi grófoktól, hol Vöröskő egyáltalán Bibersburg-

¹ Freher I T. 465 l.

² Tudom. Gyűjtemény 1824. II. 62. 63.

³ Wenzel Gusztáv: Stíbor vajda 139 l.

nak hivatik. ¹ Ennélfogva téves azon feltevés: mintha Vöröskő német neve III. Ferdinand király idejéből származnék.

Birtokviszonyok.

Ezek után áttérünk Vöröskőnek *birtokviszonyaira*, mi mellett annak *történeti múltjára* is figyelemmel leszünk.

Vöröskő vára — legtöbb történésznek állítása szerint — a XIII. század elején, és pedig 1230 táján, Premislav Ottokár, cseh király nejének: Constantiának rendeletére épült. ² Constantia III. Béla magyar királynak leánya volt. ³ Vöröskő várának alapítója, kiváló pártolója levén az építészetnek, Magyar- és Morvaországban nagyobb-szerű építményeket hozott létre. Tudvalevő dolog, hogy Nagyszombat városát védfalakkal megerősítette, s diszesebb épületekkel 1230 év körül nagyobbította. ⁴

Vöröskő — Constantiának 1240. évben bekövetkezett halála után, a király kezeihez került. ⁵

Vöröskő várának eredetéhez — a nép ajkán most is még élő azon monda fűződik, hogy a vár építését — nem jelenlegi helyén, hanem a vár délnyugoti részén emelkedő magas Kukla hegyre tervezték, s ugyanitt fogamatba is vették. Ámde amit itt egy napon át építettek, azt a vár mostani helyén építve találták, hová az éjjel átvárazsoltatott.

Vöröskő 1271. évben kénytelen volt megmérkőzni Ottokár cseh királynak kalandozó seregével, mely ezen időtájban Pozsony s Nagyszombat vidékét érzékenyen s kegyetlenül pusztította. ⁶

Ottokár után csakhamar Aporban talált új ellenségre, ki azt Kún László király idejében megtámadta. ⁷

Kinek kezén volt a vár a XIII. század végéig, nem sikerült kipuhatolnom. A XIII. század végén *Tamást* Tibuch comes fiát uralta, ki a vár felét a visegrádi comes Turny Domonkoson elkövetett becsületsértés folytán, birsággép elvesztette. Gyurikovics szerint, Tamást devecheri Eimech Márton alországbíró ítélte el 1296. évben, s birsággép nemcsak a várnak felét, hanem az ebben találtatott fegyverkészletnek, s a várhoz tartozó községeknek felerészét is vette át. Az

¹ Tud. Gyűjt. 1824 II. k. 63 l.

² Bél M. b. Mednyánszky Alajos Tud. Gyűjt. 1822. XXXII. 5. Dr. Joh. Christ Seiz: Geogr. Stat. Handwörterbuch 124 l.

³ Dubravius. I Balbinus.

⁴ Franc. Aug. Ocskovszky: Historia Urbis Tyrnav. 1843. 2 l.

⁵ Bohuslaus Balbinus: Epitome Rerum Bohemicarum. Lib. III C. XIV. f. 264.

⁶ Anonymi Leobicensis Chronicon. Lib I. 1271 év.

⁷ Bél M. II Kol. 170 l.

idevonatkozó oklevélben felsorolvák Vöröskőnek községei. Neveik majdnem egészen megváltoztak. A községek voltak: Cheztey, Ujfalu, Dumbo, Vista, Kispofud, Cospolva, Torcha, Kerechus, Latkfolva, Hufufolu, Zubuh, Sivos, Kethena, Kwrtweles.³

Sajátszerű dolog, hogy a birságkép elvesztett uradalom felét, nem a sértett Turny, hanem az ítélő bíró nyerte. — Vajmi érdekes lehetne a biráskodás e különös nemének indokait s körülményeit kideríteni! Eimech Márton a várnak reá eső felét nem tartotta meg, hanem azonnal eladta trencsényi Csák Máténak, — Csák Péter pozsonyi főispán s kir. lovászmester fiának, 200 márkáért s egy lovagpánczéért, mely olyan minőségű volt, minőt oly zászlós úr, milyen a kir. lovászmester, vagy Máté pozsonyi gróf, — szokott viselni.

Több a valószínűségnél, hogy Vöröskőnek — Csák Máté által birtokolt fele, ennek 1321. évben bekövetkezett halála után, a királyi kincstárra szállt. A fentemlített Tamás urnak Vöröskőn való birtoklása, nem különben Vöröskőnek sorsa Róbert Károly idejében: mindoly fontos kérdések, melyeket a titok léple fed.

Bél említi, hogy Vöröskőt Csák Máté is pusztította volna. Bélnek ezen állítása nézetem szerint — csak az 1296 év előtti időszakra vonatkozhatik, minthogy Csák 1296 óta birtokos volt Vöröskőn. — Valószínű, hogy Bélnek ezen állítása összevág Botka-Tivadarnak¹ következő történeti elbeszélésével: „Csáknak a közélet terén 1287. évben történt megjelenésétől egész 1304-ig, tizenhét év tartamán át, Kún László, III. András és cseh László (t. i. Venczel) királyok országglása idejére esik. Ekkori életpályája hazafias és érdemtelen. Kétszer veri ki a lázadó Gúszingi Miklós bitor nádort Pozsony- és Detrekeő várakból, visszahódítja az osztrák kalandor hadaktól a határszéli, a pártos uraktól a pozsonymegyei erődöket, visszaadván az illető tulajdonosoknak.“

Vöröskő nagy Lajos uralkodásának kezdetén, 1350 *Volfard Ulrik* német lovagnak birtokába jutott, ki azt jeles hadi szolgálataiért — nevezetesen pedig, hogy nagy Lajost nápolyi hadjáratában 4000 zsoldossal segítette — ugyanettől — adománykép nyerte. — Ulrikon kívül Konrád és Farkas testvérei is résztvettek a nápolyi hadjáratban. Ulrik az említett évben Német-Ujvár urává s Vasvármegyének főispánjává is lőn.² Ennek hasonnevű fia, — nevénél Vöröskőt s Magyar-Óvárt előnév gyanánt használta; s még 1415. évben élt. Neje Hedervár Katalin, — Hedervár Miklós főajtónállómesternek leánya volt,

¹ Fejér: Cod. Dipl. VI. 2. 45 l.

² Trencsényi Csák Máté 53 l.

³ Joan. Arch. Diac. Chronicon P. III Cap. XIII. XXIV. — Pray Annal. Reg. Hung. PII p. 83. Murat. T. XII coll. 702.

kiről Zsigmond király egy 1421. évi okmányában — mint özvegyről megemlékezik.¹

Az imént említett birtokviszonynyal s birtokadománynyal ellenkezni látszik Zsigmond királynak egy 1426 Fest. Pentec. kiadott adománylevele, melyben lindvai *Hörzog Annának*, Péter leányának, Franck László s Perényi Péter özvegyének, elhunyt két férje érdemeinek tekintetéből, a Zala megyében fekvő Hegyesd várat a hozzátartozó birtokokkal azon fontos megjegyzés kíséretében adományozza, miszerint e vár joggal megilleti lindvai Hörzog Annát, minthogy ősei még Lajos király korában nyerték el Hegyesdet Vöröskő várának átengedése folytán.²

Ez adománylevél csak úgy egyeztethető meg a Gyurikovics által előadott, s általam itt jelzett adatokkal, ha a lindvai Hörzogok 1350 év előtt engedték át Vöröskőt nagy Lajos királynak. Vajmi érdekes lenne megtudni: mily sokáig birták Hörzogék Vöröskőt, s mi uton jutottak birtokába?

Volfardék idejében — villongás támadt Vöröskő urai, s Nagyszombat városa közt. Nagyszombat városának polgárai IV. Béla királytól egy nagy Lajos király által is megerősített kiváltsággal birtak, melynél fogva joguk volt a morva határokig terjedő bármely erdőben fát vágni, s onnét követ vinni. Vöröskő urai ellenállván ezen kiváltság gyakorlatának, Nagyszombat polgárai nagy Lajoshoz fordultak védelemért, s ezt el is nyerték.³

A Volfardok, u. m. Ulrik fiai 1415. évben osztozkodtak Vöröskő uradalmában.⁴

1433. évben Volfard Vilmos szerepel mint Vöröskő s Magyar-Óvár ura. Ezután pedig Volfard Pál, ki azonban csak rövid ideig örvendhetett Vöröskő birtokának, mivel Erzsébet királynénak egy 1440. évben kelt okmányában Volfard Pál neje — Jutka opaviai hercegnő, — özvegynek, s leánya Hedvig árvának neveztetik. Erzsébet ezen okmányban Vöröskő várát s uradalmát, melyet a két Volfart-nőnek már előbb adományozott volt, — a királyi kamara nyeresége fejében szolgáltatandó adózástól, Vöröskő ilyennemű régi kiváltságához képest, örökre felmenti.⁵

¹ Gyurikovics Gy. Tudom. Gyűjt. 1824 II. köt. 69. 1.

² Ezen adománylevél másolata foglaltatik a vöröskői levéltárnak „Registratur über die Herrschaft Bibersburg“ czimű irott könyvében, a 69. lapon. Ezen könyv jobbra Vöröskőre vonatkozó okmánymásolatokból áll; 1671. évben látszik iratva lenni; mintegy 1100 lapra terjed. Tartalmánál fogva igen becses.

³ Oskovszky: Historia Urb. Tyrnav. 4. 1.

⁴ Monographia historica-diplomatica cel. gentis Pálffyanae. Auct. Ignatio Lendvay & Josepho Albrecht, Kézirat a Pálffy-család pozsonyi senioratusi levéltárban.

⁵ Tudom. Gyűjt. 1824. II. 70–71 s Pálffysenioratus levéltára. Arm IV. Lad. I. Fasc. 1. No. 1.

Jutka vagy Gytka nemsokára férje halála után, 1541 táján — házasságra kelt bazini és szentgyörgyi gróf Györggyel. — György, ki Jutkával több gyermeket nemzett, Vöröskőt s Óvárt is nyerte nejével, s már 1449. évben Vöröskő s Óvár urának írja magát. — Bél Mátyás azt állítja, hogy a Volfurth család azonos a bazini és szentgyörgyi grófok családjával, miről szerinte — úgy e két család czimere, mint többrendű okmány tanuskodik.¹ Gyurikovics tagadásba vonván ezen állítást, tüzetesebben értekezik a bazini grófok régibb eredetéről. — A bazini és sz.-györgyi grófok a sz. István idejében Magyarországra jött Hunt-Paznán nemzetségnek ivadécai.² A bazini grófok már a XIII. század elején jönnek elő mint nagybirtokosok. II. Endre 1206. évben gróf Sándernak Csütörtökhely, pozsonymegyei praediumot ajándékozza; 1208. évben pedig Bozynt, — Tamás Nyitra vármegye főispánjának.

Bazini gróf Györgyről tudatik, hogy elpártolván Mátyás királytól, Fridrik német császárhoz csatlakozott, miért Mátyás király, gróf György jószágait pusztította.³ Valószínű, hogy ekkor Vöröskő is megérezte a felindult király méltó boszuját. Gróf György 1467. évben halálozott meg; teteme a pozsonyvármegyei Szent-Györgyön temetettetett el egy sarcophagba, mely maig is látható a nevezett város templomában, s e minőségű siremlékeinknek kétségkívül egyik legbecsesb példányát képezi.⁵

György fiai valának: János, Zsigmond, Péter, Kristóf és György.

Vöröskő birtokában bazini gróf Pétert találjuk, aki 1498—1510 erdélyi vajda, 1501—1516 pedig országbíró volt. Gyurikovics azt állítja Péterről, hogy Vöröskőt — valamint Borostyánkőt, Előpatont, Köpcsényt, Dévént, Szeredet „tulajdon birtokába ejtette.“ E kifejezésből következtethetni, hogy Vöröskőt György gróf hűtlensége folytán, — Mátyás király a kir. kincstár javára lefoglalta, s Péter erre új adományt vívott ki magának. Gyurikovics nagyon helyesen teszi vala, ha ezen állítását tüzetesen megvilágította volna.

Vöröskőnek későbbi birtokviszonyaira nézve a fenlétező okmányokból nem merithettem elegendő felvilágosítást; mennyiben ki nem puhatolhattam tüzetesen a valódi és zálogos birtokosok közötti jog-s kötelezettségi viszonynak mindannyi feltételét. — A XVI. század első felében, — nevezetesen e századnak elején rövid idő alatt több zálogbirtokossal találkozunk Vöröskőn. — Ez észlelet is egyik bi-

¹ Bél M. Notitia Hung. Novae. II. k. 129 l.

² Vagner Károly: Collect. geneal. hist. ill. Hung. Famil. Dec. II. p. 48. — Horváth István M. Orsz. gyökerez régi nemzetségeiről. 1820. 73 l.

³ Kaprinai Hist. Dipl. p. II. 249. 325.

⁴ Henszlmann: Magyarország csúcsives műemlékei 196—198 l.

zonysága az akkori időben hová-tovább hanyatlott országos pénzvisszonyoknak.

Bazini és Szentgyörgyi gróf Péter 1511 évben Zápolya István nádor özvegyének: Hedwig tescheni hercegnőnek, nemkülönben Zápolya János és Györgynek 36,100 frtéért elzálogosítja Vöröskő várát. Péter e kölcsönt részint a szokásos folyó pénzben, részint pedig aranyban vette fel. (A zálogokmány Budán Borbálya napján kelt.) — Péter e kölcsönrel kiváltandó volt morvaországi Zlavko várát, melyet neje Zsófia — egy Uner (?) nevű Pozsony vármegyében fekvő várával — menyasszonyi hozományáért elzálogosított vala.

A fentemlített zálogos okmány értelmében, — Zápolyaéknak nem volt szabad az eszközendő építkezés kárpótlásának fejében, 400 frtot meghaladó összeget követelni; ellenben Péter kötelezte magát a zálogbirtokosokat — mindazok ellen védelmezni, kik őket a vár békés élvezetében háborgatnák. Péter e kötelességét egyszersmind Ferencz, Farkas és György fivéreire is róta, amennyiben ezek Vöröskő uraivá leendnének. — Azon esetben, ha Bazini gróf Péter ezen védői kötelezettségének eleget nem tehetne, feljogosította Zápolyaékat, hogy Mosonymegyében fekvő óvári várát minden perlekedés s ellenállás nélkül elfoglalandhatják.

Vöröskő várának leendő átadása s átvételére nézve tizenegy heti felmondás köttetett ki. — Az okmány értelmében, a felek kölcsönös kötelezettségeik elmulasztásának esetében, párbajjal is szolgáltathatnak egymásnak elégtételt. A záloglevélnek fontos részét képezi gróf Péternek következő nyilatkozata: „Quam summam (t. i. a 36.100 frt zálogösszeg) in servitiis praefati Domini nostri gratias. Regis¹ exbursare coacti fuimus sub vinculo compromissionis fidei nostrae.“

Bazini és szentgyörgyi gróf Péter már 1516. évben elhalálozott.

Zápolyaék Péter halála után is zálogban tartották Vöröskőt, mert Zápolya György által saját s János fivére nevében 1522 (Kereszt felmagasztaltatása napján) kiadott egy okmány szerint, a két Zápolya, tizezer arany-forintért, Tornallyai Jakabnak adja zálogba Vöröskőt. A zálogszerződés szerint Tornallyai Jakab köteles volt Zápolyaéknak évenként 15 hordó bort szolgáltatni. A zálog felmondás ideje hat hónapi időközben állapított meg.

E szerződési okmányban Zápolya György említésbe hozza, hogy Tornallyainak ép oly feltételek alatt adja át Vöröskőt, mint azt Arthándyék, (u. m. Arthándy Pál s neje Eufrozina s Arthándy Balázs) s Thrincka György (de Palugya) sopronyi főispán és kapitány bírták volt. — Egy 1559. évben Modor város s Vöröskőt illető határvillongási ügyre nézve kiadott okmányban is egy tanu említésbe

¹ II. Ulászló király.

hozza, hogy vagy 40 év előtt u. m. 1519 év táján Thrincka birta Vöröskőt.¹

Vöröskő várát II. Lajos király 1522 Prágában Nagy-Boldogasszony napján, — bazini és szentgyörgyi gróf Péternek örökösök, illetve utódok nélkül elhunytá folytán, nejének Máriának adományozta.²

Ezen váltakozó birtokviszonyokból azt következtethetjük, miként Zápolyáék, Vöröskőt mint zálogbirtokosok — másoknak mint alzálogosoknak — elzálogosították, s hogy Vöröskőt Mária királyné idejében is mint zálogbirtokosok egy ideig birták.

Mária királyné és Zápolyáék között fontos per támadt, Zápolyáéknak mint Vöröskő zálogbirtokosainak — zálogösszegére, nevezetesen ezen összeg pénznemének meghatározására nézve.

E per ügyében Báthory nádor hozott ítéletet (Budán 1525 fer. 6 post festum Annuic. b. M. Virg.) A per folyamából kiderül, hogy Mikolay Gergely a királyné ügyvédje új pénznemben, Zápolyáék ügyvédje: Szentiványi Gergely pedig régi, azaz azon pénznemben mondá a várat kiváltandónak, amelyben az elzálogosítottat vala.

Mikolay igényének bebizonyítása céljából több oly esetre hivatkozott, midőn a régi zálogbirtokok új pénznemben váltattak ki, s a régi pénznem kárpótlásaképp, minden száz denárra tíz denár ráfizettetett. — Szentiványi ezt nem vonta tagadásba, megjegyezvén egyuttal, hogy midőn ilymódu megváltások fogamatba vétettek, akkor jobb minőségű pénz verettetik, most azonban rosszabb minőségű pénz van folyamban, miről az is tanuskodik, hogy a kir. kamara a régi pénznél száz új denárra husz denárt szokott ráfizetni; minélfogva ő követeli, hogy a megváltási összegnél régi száz denár helyett 120 új denár fizetessék. Miután Mikolay ezen alapos ellenvetést meg nem czáfolhatta, Báthory a pert Zápolyáék javára eldöntötte.³ Báthory egyszersmind azon végzést is hozta, hogy Zápolyáék kötelesek Vöröskő várát Mária királynénak kibocsátani.

Ezen ítéletben felhozatik, hogy bazini Ferencz, Farkas és György grófok feljogosíták Mária királynét, hogy Vöröskő várát kiválthassa s birtokába vehesse. — Mária királyné a várat nem házassági adományképp nyerte férjétől, mint azt némely történetírók állítják, hanem — helyzetének javítása végett, mint az adománylevélnek következő szavai is bizonyítják: „Quod nos ex mutuo conjugali amore, quo . .

¹ Registratur von Biberspurg 78. lapon.

² A vöröskői levéltárban őriztetik egy „Regestum Literarum Archivi Pálffyani Stampensis“ című — Viczian István által 1756. évben — gróf Pálffy Rudolf részére írt okmánykivonati jegyzék. Ezen jegyzék szerint az ép jelzett adományra vonatkozó okmány Lad. VIII. Caps. I Fasc. I. szám alatt van jegyezve. Továbbá Tudom. Gyűjt. 1824 II. 72—74 l.

³ Registratur von Bibersburg 90—100. l.

consortem nostram prosequimur, cupientes statum Majestatis suae in dies magis et magis augmentari.“¹

Mária királyné már 1523. évben (Budán sz. István király napja utáni pénteken) bethlenfalvi Thurzó Elek s János testvéreknek adományozza Vöröskőt, minden jogaival s hozzátartozó birtokrészekkel.²

Jöllehet Mária királyné Vöröskőt Thurzóéknak adományozta, a vár váltságdíjának neme iránt mégis — mint látók — ő kényszerült a pert vezetni, minek oka vagy az országos törvényekben, vagy az adomány- s átvételhez kötött feltételekben keresendő.

A Báthory által hozott, ismeretes ítélet foganatosítása csakhamar eszközöltetett, minthogy Zápolyáék tisztviselői és várnagyai: Szentmáriai Benedek és Zsámbokréthy Péter, 1525 évben (fer. 6 ante Fest. b. ap. Philippi & Jacobi Apost.) Budán 18 ezer arany forintot vettek³ át Thurzó Elek kir. kincstárnoktól — Vöröskő kiváltása czimén. Kétséget nem szenved, hogy e pénz csak egy részletét képezte a kifizetendő váltságösszegnek. Valjon ez volt e az első vagy utolsó részlet, nem puhatolható ki.

Vöröskőt Thurzó Elek — 1528 évben Csulai Móré Lászlónak s ne-jének Rakonczaik Magdolnának zálogosította el, melynek birtokába ugyanezen évben a pozsonyi káptalan által be is vezettettek vala.⁴ Mórénak vöröskői kapitánya Góthay Miklós volt.⁵

B. Mednyánszky Alajos, — nem tudom mily adatok nyomán, azt írja — hogy „mielőtt Thurzó a várat által vehetné, Móré László — a ki csak prédára és erőszakos tettekre gyűjtött volt sereget, s avval majd itt, majd ott jelent meg, éjjel Vöröskőt meglepi, falain nagy csendességben beront és magát Urnak hirdeti ki. I. Ferdinándnak nem volt módja, hű jobbágysait hasonló hatalmaskodások ellen védelmezni. Ezt jól tudván Thurzó, és Móréval nyílt viaskodásba ereszkedni vagy nem akarván, vagy nem mervén, vele alkura lép, s a várat nagy summa pénzben tőle megveszi.“⁶ Bizonyára érdekes lenne e körülményt közelebbről történeti adatokkal megvilágítani.

Thurzó — a mint már ebből is láttuk — terjedelmes birtokai mellett, pénzhiányban szenvedett. Erről még inkább meggyőződünk gróf Thurzó Eleknek 1535 év Február 17 kelt Fugger Rajmond, Antal és Jeromos, nem különben fiaik: János, Jakab, György, Kristóf, Udalrik, ifj. Rajmond Márk János és Jeromos részére kiállított eladó

¹ Tudom. Gyűjt. 1824 II. 72 l.

² Stomfai regestum. Lad. VIII. Cap. I. Tan. I. No. 4.

³ E pénz nyugtája. Stomfai Regestum Lad. VIII. Cap. I. Fasc. I. N. 6.

⁴ Stomfai regestum. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. I. 9. szám.

⁵ Stomfai Regestum. Lad. VIII. C. I. F. I. sz.

⁶ Tudom. Gyűjt. 1822 XII. 74 l.

okmányából, melynek alapján Fuggerék — Vöröskőnek egész birto- **Vöröskő**
kára jogot nyernek.¹ Ez okmányban Thurzó elismeri, miként Fugger **Fuggerék**
Rajmond, Antal s Jeromos cs. kir. tanácsosoktól, több ízben 107, 401 **birtokában.**
frntot (ungarisch 3 pfennig im Münz, den Gulden zu hundert ungarisch
gezaiddt) vett fel kölcsönkép, mely adósságát, már több évvel ezelőtt
köteles lett volna kifizetni. E tartozás kiegyenlítése tárgyában, Thurzó
Fuggeréknek meghatalmazottjával: Hermann Györggyel következő
egységére lépett.

Thurzó Vöröskőt — melyet Móré László 16 ezer arany forintért
zálogban bir, — folyó évi pünkösdig, örök tulajdon birtokkép átadja
Fuggeréknek, kik kötelesek lesznek a Mórénak járó 16 ezer frntnyi
zálogpénzt kifizetni. Vöröskő várának vételára 105, 401 frntban álla-
pittatik meg. Miután azonban Thurzónak Fuggerék iránti tartozása,
— számításba véve a már említett régiebb 107, 401 frntnyi adósságot,
valamint a Fuggerék által Móré Lászlónak fizetendő 16 ezer ar. frntnyi
zálogösszeget mindössze 123, 401 frntot tett ki, Thurzónak, Vöröskő
eladása után még 18 ezer frntnyi adóssága volt. Ezen tartozás biztosíté-
ként Thurzó Bajmócz (Bonitz) várat adta zálogba a Fuggercsaládnak,
és pedig azon feltétellel, miként ezen zálogpénzt nem lesz köteles
élethossziglan kifizetni, mely kötelezettségnek csak örökösei, — és
pedig azonnal — bekövetkezendő halála után tartozandnak eleget tenni.
Thurzó — ezen okmányban egyszersmind arra is kötelezi magát, hogy
Vöröskő várának, Fuggerék javára leendő hivatalos s jogérvényes
átadatását kieszközlendi. — Fuggerék pedig lekötelezték magukat
Thurzónak mindazon tárgyakat visszaszolgáltatni, melyeket az ismer-
etes adósság biztosítása czimén, — zálogkép nyertek volt Thurzótól.
Thurzó Fuggeréket sógorának (sororius) czimezi.

Fuggeréket Vöröskő birtokában I. Ferdinand 1536 évi junius 1.
Bécsben kell okmányával megerősítette.²

Fuggerék Vöröskő birtokába ugyancsak 1536 évben vezették
be a pozsonyi káptalan által.³ A bevezető (statutorium) oklevélben
említetik, hogy a bevezetés ellen bazini és sz. györgyi Kristóf és Ist-
ván grófok óvást tettek. Az előbbi Farkasnak, emez pedig Ferencz-
nek volt fia.

Vöröskőnek új birtokosai, tagjai voltak az Augsburgban székel-
gazdag kirchbergi és weissenhorni Fuggercsaládnak, melynek ősei
vászonkereskedők voltak. Egyik Fuggerről azt tartotta fen a hagyo-
mány, hogy V. Károly császárt Tunis elleni hadjáratában tetemes

¹ Stomfai Regestum. — Vöröskő Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 2. N. 3. — A stomfai
Regestumban jelzett okmányok — jelenleg a Palfy-senioratusnak pozsonyi levéltárában —
más számok alatt találhatók.

² Stomfai Reg. Vöröskő: Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 2. N. 4.

³ U. ott. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. N. 5.

pénzzel segítette. V. Károly meglátogatván egy izben Augsburg városát, gazdag hitelezőjénél vőn szállást. — Fugger V. Károlyt nagy szivességgel fogadta s fényesen megvendégelte. Együttlétük közben egy izben egy illatos fűszerekkel melegített kandallónál társalogtak, melybe Fugger egy okiratot vetett volt. A tűz martalékvá lett okmány V. Károlynak a Függetlenség kölcsönkép felvett pénzről szóló kötvénye volt. Annyi bizonyos, hogy Fugger Jakab V. Károlynak — császárrá választatása előtt fél millió frntnál nagyobb összeget kölcsönözött volt. Fugger Jakab — a fejedelmek bankárának nevezetett. A Fugger család vagyona 1546-ban 63 millió frnt-ra volt becsülve.¹

Azon reményben, hogy a t. olvasóra nézve érdekes lesz a Fugger-család multjával közelebbről megismerkedni, néhány sorban taglalni fogom e családnak rövid történetét.²

E családnak egyik őse *János* a XIV. század közepe táján tákácsmester volt az Augsburg mellett fekvő Graben és Göggingen nevű falvakban. Ennek fia szintén *János* a XIV. század második felében Augsburgban polgárjogra tévén szert, ugyanit nemcsak atyjának mesterségét gyakorolta, hanem egyszersmind vászonkereskedést is üzött. Ez 1409 évben bekövetkezett halála után 4000 frntból álló azon időben igen nagy értéket képviselő tőkét hagyott hátra. Ennek legidősebb fia: *Endre*, az atyjától öröklött pénzével oly szerencsésen gazdálkodott, hogy csakhamar „gazdag Fugger“ melléknévre tőn szert. — E Fugger nemesi rangra emeltetett, s örökösök nélkül halt meg. A Fugger család nagy hírének megalapítóul tekinthetni II. János I. *Jakab* nevű fiának s *Endre* öccsének *gyermekét*, u. m. *Ulrikot*, *Györgyöt* s *II. Jakabot*, kik iparkodásuk, ügyességük s becsületességük által, vászonnal kereskedő atyjuknak vagyonát, nagy mérvben növelték, s legelőkelőbb nemes családok leányait nyerték nőül. I. Miksa nemesi rangot adományozott nekik.

Tőle nyerték 10 évre zálogbirtokkép a bajorországi Kirchberg és Weissenhorn uradalmakat, melyekért 70 ezer arany forintot fizettek. Miksát a Velence ellen vezetett hadjáratban 1509-ben jelentékeny összeggel gyámolították. Fugger Ulrik minden gazdagsága mellett folyton kereskedéssel foglalkozék, míg fivére Jakab a bányászatnak szentelte fáradozását. Fuggerék Magyarországnak bányáit is kezelték, miáltal nagy gazdagságra tettek szert. Ulrik s Jakab örökösök nélkül mulván ki az életből, György lőn a család fentartójává. *Györgynek* két fia volt: *Rajmond* és *Antal*.

V. Károly 1530 Nov. 14. grófi czimmal ajándékozván meg Raj-

¹ E család hazánkban való szerepléséről irt tüzetesen Dr. Wenzel Gusztáv: „A Fuggerék jelentősége M. O. Történ. 1882. 14. 15. k.

² Nagy részben az 1) jelzett munkából.

mond és Antal testvéreket, Kirchberg s Weissenhorn uradalmakat örök birtokokul adományozta nekik, mely két uradalomnak nevét előnevük gyanánt használták. — Antal oriai kincseket hagyott hátra. Kész pénzben 6 millió koron. aranyat (Goldkrone), ezenkívül számos ingatlant Európa több országában, sőt Indiában is; továbbá különböző drága ékszereket s ingó kincseket. Róla mondta V. Károly császár, midőn Párizsban a királyi kincstárt szemlélte: „Mindezt megfizetheti arannyal, egy Augsburgban lakó lészövd.”

Fuggeréknek a Habsburgház, nevezetesen V. Károly s I. Ferdinánd körül szerzett érdemei, s pénzbeli áldozatai, szerezték meg nekik a magyar nemességet is, és pedig 1535 évben sz. János napján, I. Ferdinánd e nemesi okmányban kivált Fugger Jakab érdemeiről emlékezik, s kiemeli, hogy már II. Ulászló s Lajos királyokat pénzzel és tanácscsal istápolta, midőn a haza veszélyben vala: „Utpote, — úgy nyilatkozik az okmányban — qui non consilio, non opibus, non pecunia unquam, Regiae necessitati deesse voluerit, quotiescunque aut suscipienda est in Turcas expeditio, aut mittenda, aut distribuenda in regnorum confinia praesidia forent, saepius cum summa jactura publica, nisi ab eo servatae essent, periturae. Nec Regum ipsorum quidem admonitionem expectabat, sed ipsius quandoque thesaurarii verbis facillime persvasus, tantam, quanta opus erat pecuniae vim, in publicos Regni usus erogare non dubitabat. A nemesi oklevél névleg Fugger Jakab testvére (György?) három utódjának: u. m. Rajmond, Antal s Jeromosnak részére lön kiállitva. Fugger Antalról a Fugger család házi krónikája ezt írja: „So hat Herr Antonius Fugger das Schloss Bibersburg nit allein von neuen von Grundt, auf einen gölligen Telhen erbauet, werd dermassen mit Pasteyen und aller Notturfft nach so wol befestigt, dass er ainem gewalt wol wider sehen mag.“ (Dr. Wenzel G. Fuggerek stb.)

Ferdinánd Vöröskőnek új birtokosait röviddel nemesi rangjuk elnyerése után, új kiváltsággal tüntette ki, midőn Fugger Antalnak s utódainak 1541. Vöröskő uradalmának területén pallosjogot adományozott,¹ mely jognál fogva az uradalomban felfedezett tolvajok, gyilkosok, gyújtogatók s méregkeverőket, vöröskői tisztviselőik s a vidék nemeseiből alakult egy törvényszék által, halálra ítéltették.²

Ezen kiváltságot Miksa király 1566 évben megerősítette, illetve ezzel Vöröskő kirtokosait: Fugger János, Jakab s Markot megaján-

¹ Stomfai regestum. Vöröskő. Lad. VIII. Caps. I. F. 2. N. 6.

² A halál nemét az oklevél a törvényszékre bizza; az eszközölthetett akár pallos, akár kötél, akár tűz által vagy bármely más kínos módon. — Cseszte mezőváros mellett még az 1870-es évek végén volt egy régi akasztófa látható, mely bizonyára az érvényes pallosjog korából fenmaradt. A csesztei Hosták nevű utcában a Weidingerféle házhoz mondják a hóhér házának.

dékozta.¹ Fuggerék pallosját Rudolf is megerősítette, egy 1579 Mártius 29 kelt oklevelével.

Fuggerék kiváltságairól szólván, nem hagyhatom említetlenül, miként Fugger Antal s fivérének fiai, Ferdinandnak egy 1551. évi Február 12 kelt okmányához képest, netáni perbe idéztetésük esetében felmentést nyertek a személyesen teendő eskü alól, s jogot nyertek arra: miként ezen esküt valamely meghatalmazott tisztviselőjük szolgáltathatja. E kiváltság azonban azon föltételtől tétetett függővé, miként a családnak egy tagja Magyarországon lakjék. E kiváltságnak örvendtek Miksa uralkodása alatt is, ki azt egy 1571. Márczius 2. kiadott levelével helybenhagyta.

Sajátszerű jelenség, hogy ezen kiváltság daczára, találunk három eredeti okmányt, melyekben az augsburgi káptalan egy orvos-tudor és sebész hitelesen bizonyítja, miként a személyesen teendő eskü céljából Magyarországra hívott Fugger Kristóf oly mostoha s gyenge egészségi állapotban van, hogy ily hosszú utra nem vállalkozhatik. Az eskü, — Fuggernek Ungnad Szomolány vára urával való — perében volt teendő.² Ezen per a Kápolna és Igrám községek közötti határ megsértése alkalmából keletkezett.

A t. olvasó előtt már ismeretes „Registratur stb.“ czimű munkában, a fentemlített két okmány másolatánál azon német nyelven irt megjegyzést olvassuk, miként az eskü alóli felmentésre vonatkozó kiváltságot az ország rendjei ellenezték, Ferdinánd és Miksa Harrachot, ki a magyaroknál kedvelt egyéniség vala, azzal bízták meg, hogy ezen kiváltságot a rendek által elfogadtassa.

Vöröskő uradalmának községei 1566 táján bizonyára az ellenséges hadaktól nagy kárt szenvedtek. Fuggeréknek gondjuk volt, hogy a részben elhamvasztott, részben egészen elhagyott községek újra felvirágozzanak, mert nem kételkedhetni, hogy Miksának ezen érdekében 1566. évi April 12 kelt levele,³ Fuggerék közbenjárására adatott ki. E kiváltságos levél értelmében Vöröskő mindazon alattvalói, kik a vöröskői uradalom területén új házakat építenek, vagy a pusztán hagyott s elégett házakat helyreállítják, szőlőket ültetnek, s a fel nem szántott s parlagon heverő szántóföldeket felszántják, hat éven át minden adónem és szolgálmánytól (subsidiis & servitiis) fel lesznek mentve. Vöröskő alattvalóinak ezen kiváltságát, 1579. évben II. Rudolf is helybenhagyta s erre nézve bőrhártyán irt s függő pecséttel ellátott kiváltságlevelet adott Fugger Kristóf, Udalrik, Márk János és Jakabnak,⁴ mely kiváltságból bizvást arra következtethetünk, miként a

¹ Stomfai Regestum Vöröskő Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 2. N. 7.

² Stomfai Regestum. Vöröskő. Lad. VIII. Caps. 2. F. 2 N. 45, 46, 47.

³ U. ott. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 2. N. 9.

⁴ U. ott. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 4. N. 22.

részben elpusztult vöröskői községek épületei csak lassan álltak helyre.

A Fuggercsaládnak Vöröskőn birtokos tagjai családi szokásukhoz képest, közösen birták Vöröskőt, anélkül azonban, hogy valamelyikük birtokrészét el nem adhatta volna.

Ily eladásoknak foganatosításáról több fenmaradt okmány tanuskodik.

Fugger Rajmond, Rajmondnak fia egész vöröskői birtokrészét 9000 rajnai forintért adta el 1566. évben Fugger János Jakabnak.¹

Fugger János Jakab, II. Miksa császár előtt kötött adásvevési szerződés folytán, Vöröskő vára s uradalmának ötödrészét 10 ezer császári és tíz ezer más forintért eladja 1570 évben Fugger Kristóf, Márk és Jánosnak.² Miksa ezen okmányban megemlíti, hogy a vöröskői birtok értékére nézve ezelőtt többször egyenetlenség merült fel a Fuggercsalád tagjai között. Hogy ez ezentúl többé elő ne forduljon, Vöröskő várának értéke 50 ezer forint s ugyanannyi tallérban állapítatott meg, mely megállapodás nyomát az imént említett adásvevési szerződés is magán hordja. Ezen soroknál nem lehet említésen kívül hagyni Gyurikovics Györgynek azon állítását, miként Vöröskő vára s uradalma „miután Fuggerékre szállt, II. Miksa király uralkodása alatt negyven ezer frnt-ra becsültetett.“ Gyur. ezen állítását Timon (Epitchron. Rer. Hung. 231 lap) s Mednyánszky szavaival azonosnak mondja. Miután fennemlített okmányilag igazolt becslés kétségen felül áll, fel kell tennünk, hogy II. Miksa idejében a vár kétszer lett megbecsülve.

Az ép említett ötöd vételárának törlesztésére nézve két nyugta fenlétez. Az egyikben Fugger Jakab tanuskodik, hogy Márk és János fivéreitől 21.333 frt s 20 krt vett fel; egy másikban pedig 1500 frtot nyugtáz.³

Vöröskő birtokviszonyaiban gyakran merültek fel változások, amennyiben birtokosaik többször váltakoztak.

Fugger Rajmond Vöröskőnek egy tizedrészét kilencz ezer frtért adja el fivérének Fugger János Jakabnak 1566 május 5.

1579. évben Fugger Kristóf halála után ennek birtokrészét Fugger Viktor Ágost nyerte el, amint erről az ágostai káptalannak egy 1580. évben kelt okmánya tanuskodik.⁴

E birtokrészletre jogigénnyel birtak a Fugger családnak következő tagjai: Udalrik, Kristóf fivére, Fugger János, Jakab fiai s Fugger Györgynek fiai: Fülöp Edvard, II. Octavián, Rajmond és János.⁵

¹ U. ott. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 2. N. 10.

² U. ott. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 3. N. 12.

³ St. Reg. Vör. Lad. VIII. C. I. F. 3. Nr. 14.

⁴ Stomfai Reg. Vör. Lad. VIII. Caps. I. Fasc. 4. N. 25 és 27.

⁵ U. ott. 26. szám.

Az ágostai városi hatóságnak egy bizonyítványa értelmében, Fugger Fülöp, Edvard, II. Octavián és Antalnak semmi jogigénye sincs az elhunyt Fugger Kristóf nagybátyjuk után maradt vöröskői birtokra, s erre Fugger János Jakab örökösei tarthatnak igényt.¹

Az ágostai sz. Móriczról czimzett társas káptalannak egyik bizonyossága szerint Fugger Kristóf utódai 1580. évben semmi részletet sem kaptak Vöröskő jövedelmeiből, melyeket a vár mindannyi birtokával együtt Fugger János Jakab örökösei elfoglaltak volt.²

Ugyanezen évben bizonyosságot szolgáltat e káptalan egy eredeti okmányban, miként Fugger Márk, János és Jakab bárók, 1580. évben Fugger Kristóf örökségét sem át nem vették, sem pedig annak birtokaiból, örökségi czimen, valamit fel nem vettek.³

1582. évből II. Rudolftól egy okmány fenlétez, melynek erejénél fogva Fugger Viktor Ágost, Fugger Kristóf vöröskői részének birtokában megerősítetett.⁴

Fugger Márk, 1582. évben II. Rudolf beleegyezését nyeri ki, hogy birtokába vegye Fugger János és Jakabnak vöröskői birtokrészeit.⁵

1583. évben Fugger Márk 15.000 forintért vette meg Fugger Rajmond s János György vöröskői birtokrészét, melyet neki a két nevezett kiskoru Fuggernek gondnokai u. m. Fugger Fülöp, Edvard s II. Octavián eladtak volt.⁶

Fugger Márk megvette volt Fugger Antal birtokrészét is, miről egy 1590. évben kelt nyugta is tanuskodik, melyben Fugger Antal 333 forintról mint birtokvételi árrészletről tesz említést, illetve e pénzt Fugger Márk javára nyugtázza.⁷

A vöröskői okmányok között fenmaradt egy oklevél, illetőleg szerződés, melynek erejénél fogva Fugger Kristóf, valamint Fugger Antalnak három fia, u. m. Márk, János és Jakab Vöröskő várát 1578. évben Tökölyi Sebestyénnek eladják. Fenmaradt továbbá azon kéretnek másolata is, melyben Tökölyi Sebestyén a királynál folyomodik, hogy az említett vétel engedélyeztessék.⁸ Tökölyi Vöröskőn aló birtoklásának semmi nyomára sem találhatunk.

Bél szerint Békessy Gáspár is alkudozásban volt Fuggerékkal

¹ U. ott. 28. szám.

² U. ott. 30. szám.

³ U. ott. 30. szám.

⁴ Stomfai Regestum. Vöröskő. Lad. VIII. Caps. I. F. 4. N. 31.

⁵ U. ott. 32. sz.

⁶ U. ott. 33. sz.

⁷ U. ott. 34. sz.

⁸ U. ott. 20. sz.

Vöröskő várának vétele iránt, s kevésbe mult, hogy a vétel II. Miksa alatt tényleg nem ment foganatba.¹

B. Mednyánszky A. szerint Fuggeréknek sok bajuk volt Békési Gáspárral, míg ez II. Miksa kegyével dicsekedett.²

Vöröskő birtokviszonyaival kapcsolatban érdekesnek tartjuk említésbe hozni azon eseményeket is, melyeknek Vöröskő vára volt színhelye, vagy melyekkel e vár Fuggerék korában szoros összeköttetésben volt.

1553. évben Várda Pál esztergomi érsek és kir. helytartó inti Fuggeréknek vöröskői várnagyait, hogy a vöröskői alattvalókat, az ország más jobbágynak példájához képest, Komárom várának megerősítésére haladéktalanul elküldjék, mire nézve már a király részéről is nyerték volt parancsot,³

Várda érseknek rendelete folytán Fuggerék — vöröskői erdejükből 400 szekér fát szolgáltatottak volt, Nagyszombat városának erődítésére. 1533. évben a pozsonyi káptalan előtt óvást tettek az ellen, hogy az ép említett szolgálmányból a jövőre nézve valami terhelő következtetés levonassék.⁴

II. Miksa felhívta 1566. évben Fuggeréket, hogy az ország védelmére intézendő felkelésben személyesen részt vegyenek. Fuggeréket e kötelezettség alól Miksa még ez évben azon feltétel alatt mentette fel, hogy 50 lovast állítandnak a felkelők soraiba. Kannabitzer Kristóf királyi kincstárnok, 1566 nov. 4. egy nyugtát állított ki 2590 frtról, mely összeg a Fuggerék által kiállított 50 lovas lovainak felszerelésére fordított. Ez összeg az 1565 július 10., 1566 okt. 28. terjedő tartozást fedezte.⁵

Fuggerék a személyes hadakozásra nézve már 1556. évi június 17. is nyertek volt egy eredeti királyi rendeletet, melyben meghagyott nekik, hogy mint Vöröskő urai, lehető legtöbb katonát tartsanak harczkészen, s egyike az uráknak köteles lesz a katonaságot a török ellen⁶ személyesen vezetni. 1571. évből fenlétez Aranyossy Istvánnak Pozsony vármegye alispánjának egy nyugtája, melyben bizonyítja, hogy Jedelhauser János vöröskői tiszttartótól, Vöröskő vára 270 portája fejében, a győri vár erődítésére 324 frt 60 denárt átvett.⁷

Fuggeréknek az országgyűléseken való részvételére a királyok

¹ Wolfgangus Bethleinus. Lib. p. 300.

² Tudom. Gyűjt 1822. XII. 75. l.

³ Stomfai Regestum. Vöröskő Lad. VIII. C. II. F. 1. N. 1.

⁴ Stomfai Regestum. Vöröskő Lad. VIII. C. II. F. 1. N. 2.

⁵ U. ott. 25. sz. — Vöröskői Registratura, 569 lapon.

⁶ V. Registratúra. 568 l.

⁷ Stomfai Reg. Vöröskő Lad. VIII. C. 2. F. 2. Nr. 34.

nagyobb súlyt látszottak fektetni, miről a Fuggerékhez intézett gyakori királyi meghívó levelek tanuskodni látszanak.

1565. évben meghívja II. Miksa a Fugger család vöröskői birtokait a Pozsonyban tartandó országgyűlésre.¹ Hasonlóképp meghívta őket az 1567. évi országgyűlésre.

II. Rudolftól fenmaradt a levéltárban két országgyűlésre szóló meghívó levél; és pedig az egyikben, mely 1581. évben Prágában kelt, meghivatnak Fugger Kristóf, Udalrik, Márk János és Jakab — az ugyanezen év nov. 11-én megnyitandó országgyűlésre,² a másikban pedig, mely 1582. évből ered, meghivatnak Fugger Márk, Jakab és János az 1583. évben tartandó országgyűlésre.³

Fuggerék korából b. Mednyánszky Alajos⁴ egy felette érdekes művelődéstörténeti adatról emlékezik meg e szavakban. „Fuggerék részszerint itt laktak és több behozott jobbitások s ékesítések között egy *nevezetes könyvtárt* gyűjtöttek, mely nem csak a könyvek sokasága, hanem a munkák becse és ritkasága által is különös figyelemre méltó és még ma is fenn vagyon, ámbár nem eredeti helyén. Pálffy Pál t. i. esztergomi kanonok lévén, ezen egész gyűjteményt Nagyszombatba hozatta és a káptalan könyvtárnak ajándékozta, vagy inkább evvel annak talpkövét vetette meg. Különböznek pedig ezen behozott könyvek a többektől gyönyörű fehér bőrkötéseik és az első táblán lévő arany nyomású Fugger czimer által ezen körülírással: Anthoni Fugger 1586.“ Nem kétlem, hogy említett jeles és buzgó történészünk saját szemeivel látta a régi Fugger könyvtárnak még fenmaradt ékes példányait, nem mulaszthatom el azonban kételyemet kifejezni afelett, hogy a Fugger könyvtár Pálffy Pál kanonok által jutott volna az esztergomi káptalan könyvtárába; minthogy Pálffy Miklós, a győri hős s Fuggerék jogutódjának oldalagos leszármazó rokonai között egy Pálffy Pál sem volt pap s kanonok. Ha ugyancsak egy Pálffy Pál lett volna esztergomi kanonok, ez más Pálffy ágból származott. Hasonlóképp kétségbe kell vonnom említett történészünk azon állítását is, miként Fuggerék részben Vöröskőn tartózkodtak volna, minthogy a Pálffy senioratus levéltárában tőlük találtató levelek, s a Vöröskő gazdasági viszonyait tárgyaló Instructionsbuch című alább többször említendő chronica, az ellenkezőt bizonyítják.

Megigérvén, hogy a Vöröskőre vonatkozó Fuggerék korabeli érdekesebb adatokat említésbe hozzuk, nem hagyhatunk érintetlenül

¹ U. ott. V. Lad. VIII. Caps. 2. F. 1 N. 24.

² U. ott. Lad. VIII. Caps. 2. Fasc. 2. N. 56.

³ U. ott. N. 58

⁴ Tudom. Gyűjtem. 1822 XII. 74. 75.

egy jelentékeny pert, mely a Fugger család s a királyi kincstár között folyt.

1557. évben Nádasdy Tamás meghagyta az esztergomi káptalannak, hogy a kir. kincstár érdekében vizsgálatot eszközöljön Fuggeréknek vöröskői tisztviselői ellen, az ezek által vásárolt ökröktől járó harminczadadó megtagadásának, s a részükről ez alkalommal tanusított hatalmaskodásnak tárgyában.¹

Az esztergomi káptalan, az elrendelt vizsgálatnak foganatosítása után, Zemor János, kir. ügyigazgató részére, azon bizonytságot szolgáltatotta ki, miként Maar János, Fuggeréknek vöröskői s Jedelhauser János ugyanazoknak detrekeői várnagya, vagy két ezer ökröt vettek az országban, s azokat innen elszállitatták s eladogatták, anélkül, hogy a nagyszombati harminczadnál az illető harminczadot kifizették volna; mi több, a harminczadadó elkerülése czéljából hatalmaskodás-hoz is folyamodtak és pedig jelentékenyebb mérvben.²

Ugyanezt bizonyította Nyitra megye is, Maar vöröskői várnagyra, s a csempészett öröknek számát jelentékenyen állította.³

Hasonlókép Pozsony megye is kiállított erről bizonytságot, amely 1503 tanúnak vallomásával van megerősítve.

E pernek nyomaira akadhatni egyszersmind a Registratur című írott könyvben is, melyben a per lefolyása némi eltéréssel az eredeti okmányoktól, hosszasan adatik elő. A Registratur egyáltalán csak Jedelhauser detrekői várnagyot szerepelteti mint vádlottat, s az ökrök számát, melyeket ugyanaz Szereden vásárolt s Nagyszombaton át minden harminczad fizetése nélkül hajtattott volt, csupán 91 teszi. Jedelhauser, jóllehet felhivatott volt a harminczad fizetésére, makacsul ellenállt; minek folytán a harminczadosok per útján keresték követelésüket. A Registratur szerint, Fuggeréknek ellenségei, nevezetesen Thurzó Ferencz s Dessewffy, a kir. kamara elnökei voltak annak okai, hogy az egész peres ügy egészen a Felsőházhoz jutott. A per a többi között hosszabb huzavona után a kir. táblánál is tárgyalatott, s nagy botrányt idézvén elő az országban, a közvéleményt Fuggerék ellen felingerlő. A Registratur megjegyzéséhez képest, a király befolyásoltatva Fuggerék ellenségeitől, a per eldöntésére különösen kinevezett kir. biztosok s bírák előtt Pozsonyban 1559. évben tárgyalási határidőt tűzött ki. Maier vöröskői s Jedelhauser detrekői várnagyok ugyancsak megjelentek Kubinyi ügyvédjük kíséretében, s óvást tevén a bíróság illetékessége ellen, az ügyet a kir. tábla s az országbíró (Grossgraf) elé tartozónak nyilvánították. A

¹ Stomfai Reg. Vöröskő. Lad. VIII. Cap. 3. Fasc. 1. N. 2.

² U. ott. N. 3.

³ Somfai Reg. Vör. Lad. VIII. Cap. 3. Fasc. 1. N. 4.

kiküldött bíróság ennek daczára makacsságban marasztalta el őket. Fuggerék az Augsburgban 1559 évben tartott birodalmi gyűlésen kérték a császárt, hogy ügyük a per rendes útján tárgyalassék. A császár roszalással fogadván e kérvényt, odanyilatkozott, hogy a kérvényt Miksa királynak Bécsbe küldendi, ők pedig további végzésért ehhez forduljanak. A vöröskői várnagyok nem járván el ehhez képest, a további kérvényezést hanyagságból elmulasztották. Ezen mulasztás, mint a Registratur írja, még nagyobb elkeseredésre ingerelte a királyt, ki ezen mellőzést bizonyos megvetésnek tekintette.

A várnagyok az Augsburgban lakó Fuggeréket mindig azzal hitegették, hogy az ítélet, míg a kir. tábla végzést nem hozand, végre nem hajtható. A császár, mihelyt Augsburgból Bécsbe visszatért, Fuggerék ügyében legott egy előkelő birói tanácsot alakított a magyar korona minden rendjéből, több titkos kamarai s udvari tanácsosból, nem különben több tudorból, kik hivatva valának nézeteiket Fuggerék ügye felett előadni. Mindannyian egyhangulag odanyilatkoztak, hogy a Felség a végrehajtást Fuggerék magyarországi birtokain a makacsság alapján foganatba veheti.

Ferdinánd a Registratur s az esztergomi káptalannak egy hiteles okmányátirata ¹ szerint, a végrehajtás foganatosítását elrendelte, s ezzel az esztergomi káptalan oly módon lön megbizva, miként Fuggeréknek mind vöröskői, mind detrekői uradalmát egészen lefoglalja, s ezeknek várnagyait elfogja.

A Registraturban azt olvassuk, hogy Seü (Szücs?) Ferencz 300 könnyű lovassal küldetett ki, Vöröskő s Detrekő várait átvenni. Maier vöröskői várnagyot hiába szólítá fel a vár átadására; ez odanyilatkozott, hogy inkább meghal, mintsem a várat feladja. Szücs Maiert fogolykép magával vitte. Szücs hasonló ellenállásra talált egyszersmind Detrekeő átvételénél is. Egy ideig Jedelhauserrel a vár előtt alkudozott, de hiába. Szücs mindakét uradalomban letelepítvén lovasságát, a detrekői kancsaudvarból több lovat, s mént hajtattott el. Továbbá mindakét uradalomba kir. kamarai várnagyokat helyezvén el, a jobbágyokat ezek iránti engedelmesség s hűségre megeskettette s meghagyta a két vár jobbágyainak, miként minden — ezelőtt Fuggeréknek fizetni szokott — jobbágyi tartozásukat, ezentul a kamarai várnagyoknak fizessék. Ezen kívül a jobbágyoktól vagy harmadfél száz forintot szedett ki

Fuggerék és pedig: Fugger János, Jakab, Márk, az ügyek ilyen állásánál a királyhoz fordultak, hogy a harminczad kérdése ügyében hozott végrehajtástól felmentést nyerjenek. ² Trautsohn marsal s

¹ Stomfai Reg. Vör. Lad. VIII. Caps. 3. Fasc. 1. N. 7.

² Stomfai Reg. Vör. Lad. VIII. Caps. 3. Fasc. 1. N. 8.

Sölden (igy.) vicekancellár Fugger Jakab részére menedéket eszközölt ki Ferdinándnál, ki F. Jakab kérésére hajolva, azonnal elrendelte a végrehajtás beszüntetését.

Fuggerék ekkor 40.000 forintot kölcsönöztek ki öt évre a királynak minden kamat nélkül. Fugger Jakab a kényes per elintézése után 1560 február elsején Bécsből ismét Augsburgba visszautazott.

A vöröskői uradalom a XVI. század közepén semmi hasznot sem hozott, miért is Fuggerék egy 1553. évből származó utasításukban intik vöröskői tisztviselőiket, miként legalább úgy gazdálkodjanak, hogy ne kelljen az uradalmi költségek fedezésére Bécsből pénzt küldeni. A jövő évre 1200 magy. frtot ígérnek fizetni azon feltétel alatt, hogy a várnagyok az összeget az év végén visszatéríték az uraságnak.

Vöröskő birtokosai a XVI. században nem gyéren izetlenkedésbe s perlekedésbe jöttek a szomszéd birtokosokkal birtokaik határait nézve, mely határvillongások azon időben az országban meglehetősen mérvben napirenden valának. A határvillongásokat tárgyaló okiratokból kiderül, hogy Fuggerék kivált a Czifferen birtokos bodoghi Nyáry Ferenczczel és Szomolány urával. Ungnad Kristóffal, s Országh Kristóffal, Modor birtokosával viszálykodtak.

E birtokosok nem indultak ki a keresztény felebaráti szeretetnek ismeretes alapelvéből: „Amit nem akarsz, hogy az emberek cselekedjenek neked, te se tedd azt másoknak“, hanem inkább a szegyet szeggel czimű közmondást tartották szem előtt. Az elkövetett hatalmaskodást s jogbitorlást rendesen kettőztetett hatalmaskodással torolták meg. Így olvassuk Nyáry Ferenczről, hogy Halmesen s Kápolnán — Fuggerék községeiben, — 1547. évben czifferi jobbágysai által több aratót elűzetett, s több gabonát elvitetett.¹ Ugyanezen évben Nyáry fát vágatott Fuggerék erdejében, s több halmesi és bogdánóczi jobbágyot bezáratván, egy jobbágnak borait s lovait elvitette.²

Amint ugyanezen évnek okmányaiból kiviláglik, Fuggerék legkevésbé sem maradtak Nyárynak adósai, sőt Fugger Antal jelentékenyebb hatalmaskodásai s erőszakoskodásai folytán minden ingatlanai s jogai, nemkülönben ingóságainak elkobzására lett elítélve; azért pedig, hogy 35 jobbágyot az ítélethez képest ki nem szolgáltatott, mindegyikért 10 márka fizetésében, s az okozott kár megtérítése fejében, 1000 frtban elmarasztaltatott.³

¹ Stomfai Reg. V. Lad. XVII. Caps. 3. Fasc. 1. N. 13.

² U. ott. N. 14.

³ U. ott. N. 15.

A Nyáry s Fugger között felmerült határvillongás sok éven át tartott, miközben I. Ferdinánd megintette 1550 Nyáry Ferenczet, hogy a Fuggeréktől elvett ingóságokat, nevezetesen marhákat visszaszelgáltassa, s a per ideje alatt minden hatalmaskodástól óvakodjék. Hasonlóképp megintette 1550 Ujlaki Ferencz, kir. helytartó a vöröskői tiszteket is, hogy a vitás erdőkérdés eldöntéséig békében legyenek.

A Cziffer Halmes és Kápolna közötti határkérdés végre 1562. évben békés uton, mindakét peres fél által alakított békebiróság közvetítésével oldatott meg; miről Mérei Mihály kir. személynök, egy hiteles okiratot állított ki a felek részére.¹

Fuggerék 1550 utasításaikban² panaszkodva említik, hogy a vöröskői uradalom a szomszéd uraktól, nevezetesen: Nyári Ferencztől sok hatalmaskodást szenved, minek legfőbb oka az, hogy Vöröskőnek nincs kellő katonasága. E végből elrendelik, hogy ezentul huszárok fogadtassanak fel és pedig akképp, hogy ha a jobbágyokból toborzott katonaság, mely jelenleg a Tiszához ment, visszatér, ezek közül azok választandók ki, kik már ezelőtt is mint huszárok katonáskodtak, s kik legjobb fegyverzettel lesznek ellátva. Ezekkel akképp kell alku-dozni, hogy jorgolást (Wartgeld) kapván, más pénzt ne kapjanak. Szokás szerint egy-egynek két lótarásra való fizetés adatik; és pedig 10 akó bor, 2 mérték (Mut) zab, 2 sertés, 4 birka, 12 mérő (Metzen) gabona, s 8 frt készpénz.

Fuggerék a határkérdések ügyében, nevezetesen a Kápolna s Igrám közötti határvonal kérdésében, szintén hosszadalmas perbe bocsátkoztak Ungnad szomolányi nagybirtokossal,³ E per egészen az országbiróig jutott. E perből kitűnik, hogy a felek hatalmaskodásra vetemedtek. Fuggerék emberei erőszakkal elrongáltak több igrámi szőlőt. 1575 Jedelhauser vöröskői várnagy pedig erővel szétvágatta a Kápolna s Igrám közötti árkot. Fugger Kristófnak e perben személyesen kellett volna esküt tennie, s Magyarországba utaznia, ha őt ettől orvosilag igazolt betegeskedése fel nem menti. A vöröskői s detrekői uradalmak határvonala, Fuggerék saját vallomása szerint, nem volt tüzetesen meghatározva, minthogy ez uradalmak egy birtokost uraltak ezelőtt. 1550. évben odautasítják vöröskői tisztjeiket, miként Salm gróffal Detrekeő urával, a határvonal megállapítását illetőleg óvatosan egyezkedjenek, s az egyezkedés foganatosítása előtt, a vidék embereitől ez irányban tudomást szerezzenek. Fuggerék hallották, hogy a bazini grófok levéltárában, — lennének e határkérdést megvilágító okmányok találhatók.⁴

¹ U. ott N. 30.

² Frustrationsbuch. 1550. 101 azt.

³ Stomfai Reg. Vör. Lad. VIII. Caps, 5. Fasc. I.

⁴ Instructionsbuch. 1550. 101 artic.

E villongások 1566—1577 évig tartottak.

Fuggerék Modor mezőváros urával sem kerülhették ki a határ-villongási surlódásokat, melyek közöttük több évig tartó perlekedést idéztek elő. Mindkét részről felmerültek hatalmaskodások s elfogatások. Ezen határkérdési per 1543—1558 évig tartott.

Fuggerék korából fenmaradt több irott emlék, melyek több érdekes adattal megvilágítják Vöröskő várának ezen korbeli viszonyait.

A vár őrsége.

Várőrség

Fuggerék a vár őrizete céljából 1542. évben 26 trabantot fogadtak fel egy évre, kik egy negyed évvel előbb kötelesek voltak felmondásukat bejelenteni. Mindegyiknek havonként 2 $\frac{1}{2}$ magy. frt fizetése volt, a forintot 75 krral számítva. E trabantok németek és csehek (t. i. tótok) voltak.

E trabantok nagy részben kézművesek valának, kik szabad idejüket mesterségek gyakorlásának, az uraság javára szentelték. Közöttük találunk: egy lakatost, puskamestert, szabót, kovácsot, mészárosrost, két kerékjártót.

E trabantok a vár kapuinak őrizetére valának rendelve. Az uraság Vöröskő tisztjeinek nagy nyomatékkaal meghagyta, hogy a trabantoknál kivált az istenkáromlást s mértékletlenséget szigoruan megtorolja.

Az örkdő trabantok számára nézve 1542. évben fenmaradt azon régi rendelet, melynél fogva éjjel 6 trabant tartozott az őrséget el látni, és pedig 3 éjjél előtt, 3 pedig éjjél után.

Ketten közülök a várban, négyen pedig künn a falakon és bástyákon állomásoznak. Nappal négyen örkdőnek; ketten a várban, ketten pedig a falakon.

Hogy az éjjeli őrségre nézve a méltányosság ellen senki se panaszkodhassék, el volt rendelve, hogy az őrségi személyzetet sors-huzással meghatározzák, és pedig ekkép: A trabantok nevei kis fácskákra iratnak. Éjjel a kapu bezárása után azoknak nevei, illetve fácskái, kik éjjel nem virrasztottak — egy kalapba tétetnek, s hat fácska huzatik ki. az ezeken jelzett nevek határozzák meg az éji őrség személyeit. Annak meghatározására nézve, mely trabant fog éjjél előtt, melyik éjjél után, s mely állomáson őrt állani, elrendeltetett: hogy az éjjél előtti s utáni idő, s az állomások nevei pergament lapokra irassanak, s az őrt állandó trabantok az idő s állomás meghatározása céljából ilyeneket, maguknak huzzanak.

1542 évig szokásban volt, hogy az őrt álló trabantok az állomásokról időnkint egymáshoz átkiáltottak. E szokást 1542. évben megszüntették s elrendelték, hogy a bástyák között a falaknak kö-

zepén s a belső várban, harangok alkalmaztassanak. A várban őrt álló trabant minden negyed órában adjon jelt a haranggal, s e példáját kövessék egymás után a künn őrködő trabantok. Ha valamelyik a haranggal jelt nem adna, szomszédja azonnal menjen hozzá s keltse fel, s eskü alatt köteles lesz őt feljelenteni.

Fuggerék ezzel egyidejűleg elrendelték, hogy az eddigelé fedetlen várfalak tetőzettel láttassanak el, mivelhogy az őrség rossz időben szabad ég alatt nem lenne képes őrt állani, s a harangok sem lehetnek szabad ég alatt. E rendeletet 1550. évben már valósítva találjuk. Az 1543 évi utasításokban felhatalmaztatnak Vöröskő tisztviselői, hogy a török ellen netán indítandó háboru esetében, ha a vár biztonsága veszélynek lenne kitéve, több trabantot is fogadhatnak fel. Emellett azonban figyelmükbe ajánltatik a kiadások lehető megszorítása, mivel a várra tett eddigi kiadások is valóban nagyok.

A harmadik kapunál egy, az elsőnél pedig két kapus alkalmazandó, mindegyiknek 8 magy. frt évi fizetése s élelmezése volt. A külső (t. i. az első) kapunál azért kell két kapusnak lenni, hogy ha az egyik valamely hirt s jelentést visz be a várba, ez alatt a másik a kapunál őrködjék; s miután a gyakori ki- s bejárásnál egy kapusnak nem lenne lehetséges a nehéz kaput s hidat kezelni.

Az említett 1542. évben a várba való bebocsátás s bemenetre nézve elrendeltetett: miként a vár tisztviselőin és szolgaszemélyzetén kívül, senkit sem szabad a várnagyoknál tett előzetes bejelentés s ezektől nyert engedély nélkül bebocsátani. Kivétel alá esnek, a szomszédban lakó urak s más nemesek, kiket 1—2 szolgáljukkal engedély nélkül is szabad beereszteni, mindazáltal az uralkodó szokáshoz képest, kötelesek lesznek fegyverzetüket a bemenet előtt letenni, szolgakíséretük pedig az előudvarban tartozik maradni. E rendszabályt senki sem veheti rossz néven, mivel mindenki ismeri az országban divó szokást. A jövevényeket s vendégeket nem volt szabad a bástyákba bevezetni.

Az említett trabantokon kívül volt a várban még egy puska-mester, kinek az élelmezésen kívül 20 frt s egy öltönye s nadrágja (kindisch Rock).

A vár ugy 1542. évben, valamint a következő években két várnagyra (Burggraf) volt bízva, 1543 Meel Boltizsár és Zazekh László voltak várnagyok.

A trabantok száma 1543—1555 hová tovább csökkent és pedig 18—19-ig. Fuggerék ezen időben eltávolítani rendelik a tót trabantokat, s csupa németeket parancsoltak felfogadni.

Vöröskő községeinek viszonyai.

Vöröskő
községei.

Vöröskőhöz 1542 a következő községek tartoztak: Cseszte, Om-pital, Alsó-Diós, Selpitz, Nemece, Kosolna, Zuha, Zwoncsin, Hosszu-falu, Pudmericz, Vistuk, Halmess, Kápolna, Dubova s Bogdánócz fele. E névsorozatot találjuk az Instructionsbuchban. ¹ Vöröskőhöz ezelőtt több község tartozott, melyek egy részben elpusztítva voltak a XVI. században, s többen közülök pusztán is hagyattak. 1540. évből fennmaradt egy községi jegyzék, melyben oly községek neveivel is találkozunk, melyeknek jelenlegi nevét meg nem állapíthatjuk. Ezen jegyzékben 21 község fordul elő. A jegyzék czime: „Hernach sind verzeichnet die Märkt, Dorffer und Ortflecken so in der Herrschaft Biersburg gelegen.“ ²

Az ismeretlen nevű községeket idejegyezzük.

Newenfeld egészen puszta. Nem láthatni, hogy itt házak voltak, sok év előtt egy tó rontotta meg, s a község helyén egy tó volt.

Wutzewe egészen puszta. Semmi háznak nyomát nem észlelhetni. Erdővel volt benőve.

Vunczeny (valószínűleg Zwoncsin) kis falucska Dürnbachtól Tyrna felé csehek lakták. Jó szántóföldjei, rétjei s fája volt.

Wessendorf (Gesseldorf Kosolna.)? jó falu. Majdnem felében volt felépítve; jó földjei voltak. Szőlei nem voltak messze. A tavak miatt nem lehet tovább építeni.

Avendorf. Sok év előtt pusztává lőn.

Lederndorf. Emberemlékezet óta puszta vala. Az ott létező tó miatt nem lehet tovább építeni.

Ezen községekben a közügyek élén egy bíró állt, kit az uraság sz. György napján szokott kinevezni. A községi ügyek Fuggerék birtoklásának kezdetén legkevésbé sem örvendtek virágzó rendezettségnek, mi végből Fuggerék 1550. évben odaintézkedtek, hogy az eddig több éven át működött községi bírák állásaiktól elmozdításának. E bírák a községekben rendesen legtöbb szőlővel birtak, s a 9. s 10-ed beszédésénél mindenkor több akóval megrövidítették az uraságot. — A községi bírák a régi várnagyoknak segédkezet szolgáltatottak arra, hogy azok minden zugban szemérmetlenül fajtalanok-hassanak. A tisztviselőknek meghagyatik, hogy a jobbágyokkal igazságon bányanak s ne szolgáltatassanak nekik okot alapos panaszokra.

Az uraság a községek iránt jó akarattal látszott viseltetni, miről az imént említett rendeleten kívül azon körülmény is tanuskodik, hogy a népnek inségén pénz- s gabonakölcsönnel segített.

¹ 1542: 18. art.

² Registratur. 266. l.

Fuggerék már 1543 évben panaszkodnak, hogy eddigelé sok pénz adatott kölcsön a jobbágyok felsegélésére, ami már több ezer frtot tesz ki. Miután a nép a kölcsön megtérítésében hanyag volt, Fuggerék eltiltották tisztjeiknek, a további kölcsönadást; 1550. évben azonban Fugger János Jakab visszavonta a rendeletet, mivel az uradalomban nagy szegénység uralkodott a nép között.¹

**Vöröskő
Pálffyak
birtokában.**

Vöröskő a Pálffy család birtokában.

Erdödi báró Pálffy Miklós 1580-as évek elején, Vöröskő vára s uradalmának hét tized részét veszi meg ipájától Fugger Márktól, ki nek horgavi gróf Eberstein Sybillától született Mária leányát nőül birta. Pálffy.² Vöröskő ezen hét tizedéért 75 ezer rajnai forintot adott.

Ezen adásvevési szerződést 1583 évben Istvánffy Miklós helytartó is megerősítette.

Pálffy Miklós ugyanezen évben megvette 10 ezer frnt. Fugger Viktor Ágostnak vöröskői birtokrészét is, mit II. Rudolf egy Bécsben kell okmányával megerősített.³

Az augsburgi társas káptalannak egy hiteles bizonyosság levele szerint, b. Pálffy Miklós megvette 1585 évben Fugger Rajmondnak vöröskői osztályrészét is, melyért 2173 frntot fizetett.⁴

Fugger Viktor, egy 1586 évben kiállított nyugtája szerint, b. Pálffy Miklóstól 1000 frntot vett fel, valamint saját vöröskői birtoka, egy Fugger Zsigmond Frigyes, Szeverin testvérei birtokrésze vételárának törlesztésére. Nővezett testvéreinek birtokrésze Fugger Ulrik-től származott.⁵

Ugyanezen évben megvette b. Pálffy Miklós Fugger Sándornak birtokrészét 333 frnton.⁶ Ugyanezen áron vette meg Fugger Sidonia s Fillinger Jakab, Fugger egyik vejének birtokrészét is.⁷ 1587 évben pedig birtokosává lett Fugger János Jakab fiai u. m. Elek Joachim, Albert, Konstantín Tráján és Mátyás birtokrészének, melyért 2000 frntnyi vételárt fizetett.⁸ 1588 évben 1173 frntért megvette Fugger Fülöp s Oktavián birtokrészét⁹ Vöröskő várának átadásánál Biedermann Antal, mint Fuggeréknek megbízottja működött. A Vöröskőre

¹ Instructionsbuch: 1543. 26. art. 1550. art. 81.

² Stomfai Regestum Vöröskő Lad. IX. Caps. I. Fasc. I. N. 1.

³ Stomfai Reg. N. 3.

⁴ U. ott. N. 7.

⁵ Stomfai Reg. Vör. Lad. IX. Caps. I. Fasc. I. N. 8.

⁶ U. ott. N. 10.

⁷ U. ott. N. 11, 12.

⁸ U. ott. 13. N.

⁹ U. ott. N. 15.

vonatkozó okmányokat Pálffy Miklós 1583. Julius 27. vette át. Biedermann a birtokos változását tudtára adatá az uradalom helységei előljáróinak. A vöröskői Registraturában fel van jegyezve azon eskü-minta, mely szerint a községek előljárói s lakossága az új földes ur-nak hűségi esküt tettek.

1592. évben II. Rudolf adományozó okmányt állított ki egész Vöröskő váráról b. Pálffy Miklós javára, s megengedte, hogy valamint ingatlan birtokával, úgy ingóságaival is kénye kedve szerint rendelkezhetik. ¹ A várra a férfiág kihaltával, a leányágnak is volt igénye.

Fugger György Antal, Fülöp és Albert, az ágostai káptalan színe előtt 1598. évben bizonysgot tesznek arról, hogy Pálffy Miklós a Vöröskő váráért járó megalkudott vételárt hiány nélkül kifizette. ²

Gyurikovics szerint Pálffy Miklós Vöröskő vára megvételének céljából nővérétől: Pálffy Magdolnától, Khuen Rudolf özvegyétől, 40 ezer frntot vett kölcsön, mely összeg biztosítékának fejében, Khuenének Cseszte és Tót-Diós mezővárosokat, s Hosszufalu és Selpitz községeket lekötötte. 1586. évben ismét 14 ezer frntot vett fel kölcsönkép Lauser János pozsonyi polgártól, s lekötötte neki Szuha mezővárost s Kápolna községet. ³ Ezen kölcsönök is bizonyítékul vehetők arra nézve hogy Pálffy idejében a várbecsára, nem 40 ezer fr. hanem több vala.

Nem vélek tévedni, midőn azon állítást kockáztatom, hogy báró Pálffy Miklós lőn a Pálffy család nagysága, hire s gazdagságának valódi megalapítójává, és méltán, mert ő egyike azon nagy honfiaknak, kiknek nevéhez a hős erények, önfeláldozás, nagylelkűség, vallásos meggyőződésnek nemes emlékei fűződnek.

Ő volt a magyar harczai vitézségnek egyik kiváló példányképe, ki hősies elszántságával, számos csatamezőn tündökölt. Mondhatni ő volt a XVI. századnak Hunyadi Jánosa, ki vagy 26 csatában hősi bátorsággal megküzdött a pogány törökkel: Győr, Fülek, Nográd, Esztergom, Parkány, Buda és Belgrád. Honfiui érdemei valamint a fejedelemnél úgy az országban is általános méltánylással találkoztak. 1581. April 24 elnyerte a bárói méltóságot, melynek részeseivé lőnek testvérei is, u. m. Tamás Palota várának kapitánya, János és István. ⁴ II. Rudolf király tanácsosi czimmel tüntette ki s reáruházta Esztergom, Komárom, ⁵ Érsekujvár s Pozsony várainak kapitányságát. 1581.

¹ U. ott. Fasc. 2. N. 20.

² U. ott. N. 22.

³ Tudom. Gyűjtemény. 1824. II. 74.

⁴ Lehoczky: Stemmatographia nobilium familiarum R. Hung. 83 lapon. — Szegedi: Rubricae Juris Hung. Art. 7. 1597. & art. 4. 1598. Belim. Tom. I. pag. 64. Appendix 339. 357. I. Valyi Lexicon I. 659. Istvánffy Lib. XXVII.

⁵ Stomfai Reg. Lad I. Fasc. I. N. I.

évben fő ajtónállómesterré neveztetett ki. 1589 Ausztriában indigenatust nyert.

Pálffy Miklós jeles erényeinek híre az egyház feje előtt sem maradt ismeretlen. Ezt igazolják VIII. Kelemen pápának hozzá intézett több rendű levelei, melyeknek egyikében ekkép ír: „De te vero ita sentimus, quemadmodum de viro animi excelsi, ad praeclara quaeque gerenda erecto sentiendum est, qui Deo & Principi & Patriae tam necessario tempore egreguam operam & praestet, & praestare sit paratus,“

Pálffy Miklós, kit a történelem a győzi hős melléknévvel méltán szeret illetni, az 1598. évi Mártius 28 Győrről nyert győzelem után Ausztriától hála és elismerés, nem különben vitézségének jeléül egy, ezer aranyból öntött aranydiszserleget nyert.¹ Midőn a Felség őt a török felett aratott győzelméért hasonlóképp fejedelmileg akarta megajándékozni, e kegyelmet azon válaszszaal visszautasította, hogy ő a mit tett, azt édes hazájáért tette, s azért senkitől bért nem fogad el.²

B. Pálffy Miklós egyik főtenyezője volt a híres „Tractatus Transylvanici“ czimű szerződésnek, melyet néhány követársa közreműködésével Báthory Zsigmonddal, Erdélyre nézve alkotott, s amely 1596 évben törvény erejére emelkedett. Pálffy érdemeinek nem csak a fejedelem, hanem az egész ország hálás elismeréssel adózott, minek fényes bizonyosságát szemléljük az 1599. évi 48 trvkben, melyben az Ország RR. és KK. a királyt arra kéri, hogy Pálffyt grófi rangra emelje; mely egyhangú kéretüknél nyomatékkal hangsúlyozták azt, miként e kéretükre senki sem ösztönözte őket.

Pálffy Miklós 1600 év ápril 23 napján adta vissza lelkét Teremtőjének Vöröskő várában. Holt teste a pozsonyi sz. Mártonról czimzett káptalani templomban takaritatott el. Temetése érdemei s rangjának megfelelő fénynyel s pompával ment véghez Pozsonyban.³ Neje ugyanitt egy művészi siremléket állíttatott fel, melyet ugy látszik ifjabb Fugger Antal, Mayer Pál augsburgi kőfaragó által készíttet. A Fugger Antal által Mayerrel kötött szerződést Fugger Mária megerősítette.⁴

Vöröskőt Pálffy Miklós holta után neje bírta és pedig férjének 1586 Mártius 29 kelt végrendeletéhez képest, mely szerint Fugger Má-

¹) E diszserleg most is a Pálffycsalád hercegi ágának birtokában van.

² Mihály győri kanonoknak 1756 April 20 mondott beszédje. 69. lapon

³ A temetési szertartás részletesen s tüzetesen van leírva Gyurikovics Györgytől. Archiv für Geschichte, Statistik Literatur u. Kunst. 1826. N. 19.

⁴ Stomfai Regestum: Miscellanea Lad. XXX. Caps. I. Fasc. 4. N. 8. Lehoczky szerint Pálffy Miklós emlékszobrát de Brié faragta volna. Az emlékszobor mai napig is díszére szolgál a pozsonyi sz. Mártonról nevezett káptalani egyháznak. b. Pálffy Miklós jellemrajzát leírtam a Századok 1882. juniusi füzetében.

ria, korlátlan haszonélvezője volt Vöröskőnek, míg a Pálffy revet viselendi. Pálffy — Fugger Mária anyai szeretetétől indítva, lemondván ezen urnői jogáról, 1619 évben Vöröskőt — Pálffy Miklósnak egyéb hirtokaival együtt elosztotta fiai között, és pedig Vöröskőt nagyobb részben Pálffy István II. és János II. nyerték, Pál pedig Borostyánkőt.

Fugger Mária éltéig jobbra Vöröskőn tartózkodék. Meghalt 1646 évi május 29-én. Az isteni Gondviselés úgy intézkedett, hogy Vöröskőnek két ura: Pálffy István és János édes anyjuk halálát ne gyászolják, s őket ezzel egyidejűleg kiszólitá az életből. Ezen ritka gyász eset emlékére ezüst érememlékek verettek, melyekről Bél is tüzetesebb említést tesz. Mind a három elhunynak holt tetemeit a pozsonyi káptalani egyházban levő családi sirboltba temették el.

Pálffy Miklós báró, valamint neje is, általános tisztelet s közbecsülésben részesültek nem csupán Magyarországon, hanem külföldön is. Ennek fényes bizonyítékául hivatkozhatunk azon részvéti-iratoknak nagy számára, melyeket Fugger Máriához, férje gyászos halálának alkalmából, számos kiváló s nagy rangú egyéniségek intéztek, s melyek mainap is gondosan őriztetnek a Pálffy család levéltárában.

Ezen részvétlevelek közül a hely szűke miatt csupán II. Rudolfnak levelét említjük, melyet ez Pilsen városából 1600. május 1. külön követ által intézett volt Fugger Máriához. E levélben a fejedelem Pálffy Miklóst mindig hű őszinte tanácsadójának nevezi, kinek vesztét leginkább azon időkben s villongásokban érezte. A követet a részvétnyilatkozaton kívül azzal is megbizta, hogy az özvegyet gyermekeivel együtt a fejedelmi kegy- s védelemről biztosítsa.

Pálffy II. István minden tekintetben édes atyja méltó fia s örökösének nevezhető. Éltének feladatául tekinté hazáját s fejedelmét hiven szolgálni. E feladatát mind a harcztéren, mint a közügyek szolgálatában jelesen betölté. 1608 évben koronaórré neveztetett ki, s mint ilyen szerencsés vala sz. István koronáját 57 évig tartó külföldön való távolléte után, Prágából Pozsonyba Mátyás koronázására visszahozni. 1626 évben mártius 20. az érsekújvári, ezután pedig a Dunántuli részek főkapitányává neveztetett ki. Pálffy István arany sarkantyus vitéz, cs. kir. tanácsos s kamarás is volt.

**Pálffy II.
István.**

Pálffy István idejében Vöröskő vára elégett s nagy kárt szenvedett. Az eszközendő javítás- s helyreállításnál Pálffy István s testvére János között egyenetlenség tört ki. Forgách Zsigmondnak 1620 június 2. kelt eredeti levele szerint, Spisith Boldizsár Pálffy István tisztje ugyanazon Forgách Zs. nádor előtt panaszlólag lép fel amiatt, hogy Pálffy János, a nem rég elégett s megrongált Vöröskő helyreállításának költségeihez nem akar hozzájárulni, s kéri Forgáchot

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

Pálffy István nevében, hogy a vár javítása kivált e zavaros időkben nagy fontossággal bírván, kényszerítse Pálffy Jánost a javítási költség felerészésének viselésére; mert jöllehet a vár b. Pálffy Miklós végrendeletéhez képest az elsőszülött Istvánt illeti, mégis Istvánnak utódok nélküli hunytával Jánosra esnék. Pálffy István ugyanis odanyilatkozott, miként Pálffy János vonakodása esetében meghagyandja örököseinek, hogy Pálffy Jánost s örököseit ne ismerjék el Vöröskő urának.¹

Ferdinánd, megjutalmazandó Pálffy Istvánnak érdemeit, őt 1634. február 16. grófi méltósággal ruházta fel. II. Ferdinándnak — a gróf Pálffynak grófi méltóságára vonatkozó adománylevelében meglegelő pontossággal találjuk felsorolva Pálffy István érdemeit. Ferdinánd ez okmányban említést tesz, hogy Pálffy István zsenge korától fogva minden szellemi tehetségét oda irányozta, hogy a sz. Koronának s az osztrák uralkodó háznak, mindenkor legnagyobb hűséggel, őszinte kitartással, s erélylyel szolgálhasson. E célból, mint az okmány említi, Pálffy István ifju korában más államoknak s tájaknak alkotmányát, szokásait s nyelvét hosszabb ideig tanulmányozta, hogy ekkép meggazdagodva ismeretekben s visszatérve szülői tűzhelyéhez, édes hazájának jó szolgálatokat tehessen. Ezután kiemeltetnek Pálffy Istvánnak koronaöri érdemei melyeket ő magának a Bethlen felkelés idejében, a korona megőrzése körül tanúsított hű szolgálatok által szerzett. Ő Bethlenék minden rábeszélései, fenyegetései daczára nem akarta kiszolgáltatni a sz. koronát, miért is Bethlen őt Pozsonyban elfogatta s ugyanitt egy ideig fogságban őrizte. Innen azután 1619 évben mint fogoly Ecsedre vitetett. E fogságából szerencsésen megmenekült. Nem sokára azonban mint főkapitány az Ó-Zólyomnál Bethlenék ellen vitt csatában megsebesülván, ismét Bethlen kezeibe esett. Bethlennek — Pálffy hűségének megtántorítására fogamatba vett minden kísérletei hajótörést szenvedtek. Bethlen Pálffyt csak egy óriási váltságdíj lefizetése után bocsátotta szabadon. E váltságösszegre nézve különböző nézetekkel találkozunk. Albrecht József, a Pálffycsalád hercegi ágának levéltárnoka, a Pálffycsaládról 1829 évben irt s kéziratban fenmaradt Monographiájában,² a váltságdíj összeget 24.500 frntban állapítja meg, nem mulasztván el egyszersmind említésbe hozni, hogy Stehenics püspök s győri nagyprépost Pálffy István felett Palotán tartott halotti beszédében 80 ezer frntot állított a váltságdíj összegének. „A Pálffy családról irt „Synopsis historica de heroibus Com. Pálffy czimű műnek 49 lapján pedig a kérdésben levő váltságdíj 50 ezer frntnyi összegnek mondatik. Nagyon valószínű, hogy

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. V. Fasc. 1. N. 2.

² E Monographia adatai után közöltetnek a Pálffyak életrajzainak némely adatai is.

ez utóbbi összeg lesz a valódi váltságpénz. Ugy hiszszük, hogy e feltevés igazolására nem teszünk felesleges munkát, ha ide igtatjuk Bethlen Gábor 1621. okt. 28. ¹ nejéhez Károlyi Zsuzsannához intézett levelének következő szavait: „Pálfi Istvánnak éretted az tíz ezer forintot is elengedtem, immár sarczában, és csak adja az ötven ezer forintot meg felét pénzül, felét arany ezüst marhául, elbocsátom, és bátor Kassára küldd fel igen jó gondviselés alatt: csakhogy az ötven ezer forint summáról egy ilyen hitlevelet vegyenek tőle, és írásának summája az legyen, hogy ha szintén császár ajándékon kívánná is megszabadulását, de ki nem megyen az rabságbul addig, valámig az 50 ezer forintról meg nem elégít, felérül kész pénzül, felérül marhául. Szörnyű erős hitlevelet adjon magáról, meg is esküdjék az hopmester, viczekapitán, viczeispánék előtt, maga kezével írja meg az hitleveleket róla; úgy osztán küldjék fel Váradról Kassára igen jó gondviselés, őrizet alatt, vas az lábán maradjon. Kassán az kamaraháznál őriztessék, el ne szaladjon; írjon mindjárt feleségének, anyjának, az atyjafiainak, császárnál ne is törekedjenek elszabadulása felől különben az 50 ezer forint megfizetése nélkül, hanem hogy császár is segítse inkább hűségéért. Irjon suplicatiót császárnak is németül maga kezével, adják be atyafiai, tudom megsegíti. Az mi marhát, arany ezüst mivet pedig adni akarnak, az anyja hozza vagy küldje alá Szombatban, és a mit ér, megböcsültetvén, és magam megnézegetvén, adják mindjárt kezemhez az levelet póstán küldjék fel.“

Bethlen Gábortól fenlétez egy nyugta, melyet 1621. nov. 15. Magyar-Bród (Hunnobrodii) nevű morvaországi faluban kiállított volt, a Pálffy Istvánért fizetett váltságdíjról. E nyugta szerint Bethlen felvett Fugger Máriától Pálffy István atyjától kész pénzben, tíz ezer magyar frntot, s 14,500 frntnyi értéket, különböző arany, ezüst tárgyakban s becses ékszerekben. E pénzt Pálffy-Fugger Mária, szolgálói által küldte át Bethlennek. ²

Pálffy István 1639. okt. 18. a császári hadseregben a könnyű magyar lovasság generalisávé neveztetett ki. 1644. január 14 hanyatló s roncsolt egészségi állapota miatt felmentetett az ujbári kapitányságtól s a generalisi méltóságtól. Ferdinand a felmentési okmányban kitüntető szavakkal s dicsérőleg emlékezik meg Pálffy Istvánnak hadi érdemeitől. Meghalt 1646. május 29. tehát ugyanazon napon, midőn az ég Pálffy-Fugger Máriát s Pálffy Jánost kiszólítja az életből. Neje Puchaim Eva Zsuzsanna volt, kivel 1618. April 17. lépett házasságra. Neje leánya volt: Puchaim János Kristóf grófnak, császári

¹ Történelmitár 1879. II. füz. 217, 218. 1.

² Albrecht: Monographia. 127. 1.

udvarmesternek, hadi tanácsosnak, tábori fővezérnek, Alsó-Ausztria örökös asztalnokának.¹

Pálffy Istvánról — kinek gazdag ismereteit s külföldi utazásokban szerzett tapasztalatait a fejedelem is elismeréssel s dicsérettel kiemelte, azon hagyomány őriztetik a Pálffy család körében, miként ő lenne szerzője azon művészileg sikerült fából faragott sir szobor mintának, mely Pálffy István vöröskői régiség gyűjteményében ma is látható. E szobor minta ábrázolja b. Pálffy Miklósnak — a pozsonyi kápt. egyházban létező életnagyságu sirszobrát, az ezt környező többi faragványokkal. A családi hagyomány szerint Pálffy István e sirszobormintát Bethlennél töltött fogságában faragta volna. E mintáról az illető helyen tüzetesebben szolandok.

Vöröskő birtokosai között nem hagyhatom említettlenül Pálffy Istvánnak fivérét *Pálffy Jánost*, ki a várat Istvánnal közösen birta.

**Pálffy II.
János.**

Pálffy János II. Ferdinándtól 1636. febr. 28. grófi méltóságot nyert. Ezen méltóságról szóló adománylevélben Ferdinand azt írja, hogy „Mátyás király udvarában vetette meg erényeinek alapját, minél fogva az ajtonállómesteri méltósággal ruháztatott fel. Az érsek úvári erőd védelménél mint lovassági vezér, minden alkalomnál bátoran s harcra késznek mutatta magát.“

1625 évben István, bátyja leköszönése után koronaőrre választott, 1643. évben pedig Komárom vármegye főispánjává neveztetett ki. Halálának napját már említém. Holt teste anyjának s István fivérének tetemeivel a pozsonyi családi sirboltban helyeztettek el. Első neje volt Mansfeld Anna Lucia, második neje pedig Amadé Judit.

Megemlékezvén B. Pálffy Miklós fiainak mint Vöröskő urainak életéről, nem hagyhatom érintetlenül gróf Pálffy Pált, jóllehet ez Vöröskőt csekélyebb részben birta. *Pálffy Pál* nem csak viselt méltóságai s magas állásánál fogva, hanem jellemére s erényeire nézve is a Pálffycsalád legkitünőbb tagjai között foglal helyet. 1625. évi július 3. a magy. kir. kamarának elnökévé neveztetett ki, mely hivatalról 1656 évben leköszönt. 1625. okt. 10. felruháztatott a pohárnokság méltóságával, s okt. 21. kir. tanácsossá lett. 1630. 6. tvczikknél fogva, a pozsonyi országház építésének vezetésével megbízott, 1646 évben országbíróvá neveztetett ki. Az 1649. 73. tczikkal pedig a nádori méltóságra emeltetett.

**Gróf Pálffy
Pál**

IV. Fülöp spanyol királytól az arany gyapjas vitézek rendjét nyerte el.

A Pálffy család birtokait terjedelmes uradalmakkal gyarapította

¹ Puchaim Lehoczky szerint nagy barátja volt a magyaroknak. Erről tanuskodik a a többi között az is, hogy 1652. évben Wiedemann bécsi könyvkereskedő által 100 magyar hősnak arcképeit kiadta.

és pedig 1634 február 14. II. Ferdinánd királytól Detrekeő uradalmaról adománylevelet szerzett magának; továbbá családja részére megvette a dévényi, bajmóczi s az Ausztriában levő marcheggi uradalmakat, melyek nagyobb részben mai nap is a család hercegi ágát uralják.

Hogy Pálffy Pál emlékének e helyen néhány sort szenteltem, erre nem csupán Vöröskő uraival való testvéri s fiui köteléke, hanem azon dicső érdemei is indítottak, melyeket ő több nevezetes épületnek alapítása — s helyreállításával szerzett. — Ő szerezte meg, s építette a pozsony-váralljai Pálffy curiát. Ő építette Malaczkán, az egykori Balassa-féle kastély romjaiból, a szent Ferencz rendű szerzeteseknek mai nap is fenlétező nagy zárdáját, melynek fentartásához jelentékeny adományokat áldozta. — A malaczkai és stomfai kastélyoknak alapját megvetette s uri fénynyel felépítette. A borostyánkői s bajmóczi váraknak javítása- s helyreállításához nagy összegekkel járult, miáltal fényes bizonytságot szolgáltatott finom műizléséről s az ország védelme iránt ápolt áldozatkész érdeklődéséről. — Ezt kiválólag igazolja azon bizalom, melynél fogva a pozsonyi vár helyreállítását az ország rendjei reá bízta, melynek ő — mint azt a család levéltárában levő okiratok tanúsítják, teljesen megfelelt. — Erről főleg az 1649 73 trczikk ad bizonytságot.¹ — Neje belassi Khuen Mária Francziska volt. — Pálffy Pál meghalt 1653. nov. 26. Teste a pozsonyi főtemplomba temettetett, szíve pedig a malaczkai ferenczrendű zárdában helyeztetett el, az úgy nevezett loretoi házban.²

A vöröskői uradalomnak XVII. századbeli birtokosai között említendő gróf *Pálffy Ferdinánd* is, ki Pálffy II. Jánosnak, István s Pál testvérének fia volt. Azért irtam, hogy a vöröskői uradalomnak birtokosa volt, minthogy ő nem Vöröskő várát, hanem az ehhez tartozó szuhai birtokot bírta. A Szuhán levő kastélyban, nevezetesen az 1660-as az években tartott török dúlások idejében, hosszabb ideig tartózkodék. Pálffy Ferdinánd eleinte jézustársasági áldozár volt. Később a csanádi, ezután pedig az egri püspöki székre emeltetett. A magyar főpapok sorában, tudományszeretete s a közművelődés javára hozott áldozatai által kiváló helyet vívott ki magának. Erről tanuskodik azon márványkölap is, mely hajdan a nagyszombati egyetemi épület homlokzatán díszlett s e szavakkal örökitette meg Pálffy Ferdinándnak nagylelkűségét.

„Antistitis meritissimi, Comitibus genere virtuteque Illustrissimis,

N

¹ A pozsonyi vár történetét lásd b. Homayr: Taschenbuch für die Vaterl. Geschichte 1829 évfolyam.

² Albrecht azt jegyzi meg Pálffy Pál szívééről, hogy az többször vérzett s még 1716-ik évben is volt rajta vér látható.

Gróf Pálffy
Ferdinánd.

Moecenatis munificentissimi gloriam, merita, gratias loquitur hic lapis; Ferdinandus Pálffy est, haec omnia, fuit quae dum viveret; qui firmatis a Pazmanno Universitatis fundamentis, fabricam quam vides, superaddidit, cujus proinde Moecenis sui honori, ac perennitatis memoriae marmor hoc, grato affectu fixit universitas Tyrnaviensis, anno post seculum XVII. primo.

Meghalt Kassán 1680 okt. 31. s végrendelete szerint ugyanott temettetett el a jezsuiták sirboltjában.

Pálffy Nándorral kihalt Pálffy II. Jánosnak családja fiágon, miután Nándoron kívül csak két leánya volt és pedig Francziska, Révay Miklós neje, s Teréz apácza.

Vöröskő XVII. századbeli birtokosainak sorában kiváló helyet **Gróf Pálffy IV. Miklós** s említést érdemel *gróf Pálffy IV. Miklós*, II. Istvánnak fia. IV. Miklós ifjúságából tudatik, hogy 1634—1636 évig Nagyszombatban végezte iskoláit, azután Bécsben folytatta tanulmányait, s 1644. évben az ingolstadt-i egyetemen tanult. Bevégezvén tanulmányait, ismereteinek gyarapítása végett Olaszországban utazott. 1649. évben január 17. cs. kir. udvarnokká, 1650 július 22. ajtónállómesterré, később arany sarkantyús vitézzé, Pozsony megye örökös főispánjává, korona-örre s benső tanácsossá neveztetett ki. 1662 nov. 22. a főkamarási méltóságot nyerte el. 1669 június 29. jeruzsálemi lovaggá lett. Meghalt 1670 aug. 12. s a pozsonyi sz. Mártonhoz címzett templomban levő családi sirboltba tetetett. Ifju korában katonáskodott, és pedig őseinek példájára hőiesen, miről az 1662. évben megjelent „Lorbeerkrantz“ című mű is (96. lapon) említést tesz, hol azt olvassuk róla, hogy egy török vezért saját kezével leterített.

Családjának birtokait az Ausztriában levő Krumbach, Kirchschlag és Saubersdorf, s Sziléziában levő Kenitz uradalmakkal szaporította. Neje volt Harrach Mária Eleonora grófnő, gróf Harrach Károly leánya, kivel 1649. évben lépett volt házasságra. Pálffy Miklós IV. özvegye 1686 július 31. Lipót császár gyermekeinek nevelését vette át.

Pálffy IV. Miklósnak azért szentelendő kiváló hely s emlék Vöröskő birtokosai között, minthogy kétségtelen tény, miszerint ő Vöröskő várának megújítása s javítása által. Vöröskőnek második alapítójára lőn. Az ő emléket hirdetik mai nap is a várnak több helyén található Pálffy-Harrach czimerek, minőkkel mindjárt a fellegvár kapuja felett találkozunk. Ő s gazdag neje hozták létre a fellegvár udvarában levő cisternának kőkeretét, melyen hasonlókép a Pálffy-Harrach czimer diszlik. Ugyanezt szemléljük az ugyanezen udvar közepén levő szökőkuton, mely vizét egy szarvas szájából kilövelte. A szarvas testének előrésze egy félkeréken áll, s a Pálffy-család czimerét képezi.

A XVII. században Pálffy Pálnak két fia is birta Vöröskőnek egy részét.

Idősebb fia volt: *Pálffy III. János Antal*, szül. 1642. 1679 aug. 21. Pozsony vármegye főispánja; 1683. évben április 26. Fülöp Vilmos rajnai vál. fejed. kamarása és tanácsosává lett; meghalt 1694 nov. 29. 52 éves korában. Eltemettetett a pozsonyi családi sírboltban; szive pedig egy ezüst tokban, atyjának szive mellé, a malaczikai sz. Ferencziek zárdájában levő családi sírboltba tétetett. I. neje Nádasdy Anna Teréz, második neje Molarth Mária volt. Pálffy Pál nádornak második fia: *Pálffy IV. János Károly* volt. Szül. 1645 dec. 4., 1672 július 3. katonai szolgálatba lépett. Saját költségén két lovas ezredet: egy németet s egy horvátot állított fel, s mint ezredesük részt vett a braniczikai, eperjesi, debreczeni és n.-kereszti csatákban, melyekben a törökök s felkelők ellen sikeresen harczolt. Még 1672. évben tábornokká neveztetett ki. 1681. évben pedig a Lipót által Sopronyban tartott országgyűlésen lovastábornokká választatott, s a testőrség élére állíttatott. 1687 aug. 18. altábornagyi rangot nyert. Része volt az 1680-as években Párkánynál és Esztergomnál nyert győzelmekben. Később az angol, belga, velencei s a választó fejedelmek udvarainál mint követ működött. Savoya herczegét a francziák ellen 1693 okt. 4-én Pignarollánál vitt csatában a haláltól megmenté, s az ellenséget elszalasztotta. E csatában három lovat lőttek meg alatta. Itt vesztette el fiát II. Ferenczet, ki atyja lovas ezredénél, mint kapitány szolgált. E fényes győzelem után tábornagyi méltósággal ruháztatott fel. Meghalt 1694 nov. 3. Milánóban, hol el is temettetett. Neje Lichtenstein Agnes herczegnő volt, kivel 1669 márczius 3-án kelt házasságra.

**Gróf Pálffy
III. János
Antal**

**Gróf Pálffy
IV. János
Károly**

Vöröskő vára Pálffy IV. Miklósnak halála után nagyobb részben három fiára: *V. Miklós*, *I. Ferenczre*, *V. Jánosra* szállt. A vár egyik része, az ugynevezett hegyentúli gróf Pálffy családot u. m. az épen ezelőtt említett Pálffy János Antal s Pálffy János Károly grófokat uralta. Vöröskőnek XVII. századbeli birtokosai között említendő Pálffy I. Ferencz gróf, Pálffy IV. Miklós másodszülető fia, ki 1676. évben Gratzban végezvén tanulmányait, 1677 s 1678. évben Hollandia, Anglia s Olaszországban tett utazásokat. A Pálffy család több tagjánál észleltük, hogy tanulmányaiknak befejezése után hosszabb utazásokra vállalkoztak. E jelenség egyik biztos bizonyítéka gyanánt szolgál az illető utazók műveltségének, mert bizvást feltehető, hogy utazásaiknak célját nem pusztá időtöltés és szórakozás, hanem önművelődésük képezte. Innen magyarázandó egyrészt azt is, hogy a családnak számos tagja, a polgári s katonai pályán, fényes állást elfoglalt. Pálffy Ferencz hazatérvén utazásaiból, cs. kir. kamarási

**Gróf Pálffy
I. Ferencz**

rangra s a Pálffy János IV. Károly féle vasas ezredben ezredesi állásra tett szert. 1687 Eszéknél a török elleni csatában egy ágyugolyó által lelövetett. A hegyentúli Pálffy családnak kihaltával, egyedül Pálffy IV. Miklós flai maradtak hátra, mint a családnak fentartói. Mielőtt ezekről értekezném, illetve, mielőtt Vöröskő várának XVIII. századbeli történetére áttérnék, még említést kell tennem Vöröskőnek viszontagságairól a XVII. században.

Bél Mátyás állítása szerint: Vöröskő a XVII. század elején a *Bocskay s Bethlen-féle* felkelések idejében ostrom alá vétetett s el is foglaltatott.

**Vöröskő
megtámad-
tatik Tökö-
lyiek által.**

Vöröskőt *Tökölyi István* felkelő serege is elfoglalta. — Miután Vöröskőnek sorsához, a Tökölyiféle elfoglalás alatt, sok érdekes esemény fűződött, melyeknek ismerete a vár multjának minden olvasóját, mint remélem, érdekli, szükségesnek tartom azokat tüzetesebben itt jelezni.

Gróf Kollonich Zsigmondnak, egy 1683. évből származó saját-kezüleg aláírt s hiteles pecsétjével megerősített tudósítása, ad erre nézve kellő felvilágosítást.¹

Gróf Kollonich Zsigmond nehéz betegeskedése: a lábai,- kezei- s nyakában levő podagra miatt, el akarván távozni pozsony megyei Nagy-Lévárd nevű birtokáról, s látván, hogy Bécsbe nem mehet, elhatározta, Vöröskőre menni, melynek várnagyával régóta ismeretségben állt, s uraival igen jó barátságban élt. E végből irt gróf Pálffy Ferencznek, valamint a várkapitánynak (Commandant) is: kapna-e a várban lakást. Kollonichnak neje gróf Stahrenberg s Kollonich püspöknek tanácsára elhagyta Bécsset, s július 14. Nagy-Lévárdra jött. Kollonich Zsigmond július 15. későn este Vöröskőre érkezett. Kíséretében több lovat s marhát is vitt magával. Kollonich gróf Pálffy Ferencz lakásán nyert szállást. Miután semmi élelmet s takarmányt nem hozott vala magával, este éji öltöny — és harisnyában kényszerült ágyából felkelni, s a várkapitányhoz menni, kikérendő segélyét. Ezen alkalommal egy pár világos pej kanczát adott neki ajándékuul, kérvén őt, adna lovai- és szarvasmarhájának takarmányt. Kollonich ezután a vár védelmi erejéről tudakozódott. Ramocsay várkapitány azt adá válaszul: hogy a várban van 12 várkatona (Trabant) s a kapus; ezeken kívül van még vagy 60 ficzkó (Kerl) s a vár körötti parasztok, kik mindössze elegendő védelmet szolgáltatnak a várnak. Kollonich megjegyezvén erre: miként a 12

¹ Német nyelven van írva: czime: Eigntlicher Bericht, wie ich Biebersburg gefunden, was sich wehrender Zeit, als ich dorten war, zugetragen; warumb ich hinein gekommen, und wie ich es wiederumb verlassen habe. Pálffy Senioratius levéltára Aron, IV. Lad 5 Fasc 1. N. 4.

várkatonán kívül másokat nem látott, a vár védelmével összekötött felelősségre figyelmezteté a várkapitányt.

Ezután egymást érték a rossz hírek, hogy t. i. Tökölyi közeledik, s hogy kapitánya : Géczy Zsigmond Nagyszombatba érkezvén katonáival, a megye mindannyi vára s városa részére írásbeli és szóbeli salva guardiákat osztott ki.

A várkapitány magához hivatván Kollonich Zsigmondot s atyját: Ádámot, továbbá Lipthayt s a várban tartózkodó más nemesekeket, előadta nekik a fenyegető veszélyt, s egy salva guardiának ki-
eszközlését hozta indítványba, minthogy az öreg grófné (t. i. Pálffy IV. Miklós özvegye szül. Harrach Eleonora) meghagyta neki, miként a vár védelmére nézve, a megye más várai s városainak példájához képest intézkedjék. Ramocsay a salva guardiáért Csefalvayt és Bors Mihályt kívánta küldeni ; küldetésük sikeres eljárására azonban szükségesnek nyilvánítá, hogy a részükre kiállítandó felhatalmazást a várban tartózkodó idegeneknek is kellend aláírni. különben a küldöttek nem találnának hitelre. Kollonich s társai ez indítványba beegyeztek. A küldöttek július 22. ugyancsak hoztak védőrséget Tökölyi pártjától, s azt a várban s a kertész házában elszállásolták. A védőrség igen rakoncztatlanokodék (insolens) és sokat akart meg-
ujítani, ami a várbeli idegeneknek nem tetszett.

Midőn Tökölyi seregével a megyébe érkezett, a védőrség oda-nyilatkozott, miként most magától Tökölyitől kellend salvaquardiát nyerni. Erre a várkapitány július 27. Bors Mihályt és Csefalvayt
újbol utnak indította Tökölyihez a szükséges salvaguardiáért s protectionalisért, s egy lovat az ifju grófok lovaiból küldött Tökölyinek ajándékba. Kollonich s társai ezen eljárásnak felelősségét a várka-
pitányra hárították. Július 28. ismét két védőr érkezett a kért protectionalis irattal együtt; de a védőrség csak július 30-ig maradt Vöröskőn. Ekkor azon hír terjedt el Vöröskőn, hogy Tökölyi serege a császári seregnek s a lengyeleknek támadása folytán Pozsonynál megveretett s hátravonult. A védőrséget a várkapitány inasa elki-
sérte. Ugyanezen napon egy Tökölyi-dragonos jött Vöröskőre két lóval s hadi készletével, s azt kérte, hogy a császári seregbe felvé-
tessék. Miután a császári hadak Pozsonytól eltávozván a Morva folyón átkeltek s Tökölyi újra közelgett, a várkapitány a nevezett dragonyost elzáratta.

Ezután Bors és Csisovszky a Tökölyi táborba új védőrségért mentek, a várba két védőr s Orosz Ádám Tökölyipárti ur jöttek aug. 6-án. Orosz Gergeitől, Tökölyi főstrázsamesterétől Ramocsaynak le-
velet hozott, melyben ez felhivatik, hogy azonnal menjen Tökölyihez, Ramocsay aug. 7-én Bors Mihály s Kollonich Ádám társaságában egy hintón Tökölyi táborába ment. Ezalatt gróf Kollonich Zsigmond

az urasági számadóval (Buchhalter) s Ramocsay Lászlóval tanácskozván, azon megállapodásra jutottak, hogy még egyszer kell irni gróf Pálffy Ferencznek, a vár védelmére szükséges intézkedések végett, valamint a lothringeni herczegnek is arra nézve, mint ment el a várkapitány Tökölyi táborába az ő tudtukkal, de akaratuk ellenére, s hogy gondoskodják, miként a várba császári guarnizon, jó constabel s puskaapor érkezzék, mivel periculum in mora van. Ezen ügyben gróf Kollonich Zsigmond másfél ivnyi iratot irt, s azt egy egyszerű készletbe befűrván, saját küldönczével elküldte, ki azonban eredmény nélkül tért vissza utjáról, minthogy a császári sereg a Morva folyót már átlépte volt. Ramocsay megérkezvén augusztus 9-én dél táján Tökölyi táborából, elmondta: hogy őt a táborban megeskettették, miszerint az este érkezendő 30 ellenpárti katonát (Talpatz) köteles lesz a várba bebocsátani. Kollonich a várkapitány ezen ígéretét keményen s erélyesen roszalván, előmutatta gróf Pálffy Ferencznek mindkettőjökhez intézett leveleit, melyekből kiderült, hogy Pálffy Ferencz a vár feladását minden módon kívánja megakadályoztatni. Ramocsay ezek ellenében azt hozta fel mentségül, miként a grófok a vár megvédése érdekében semmiféle rendszabályokat nem hoztak, miért is ez ügyben minden felelőség csak őket terheli. Továbbá hivatkozott az öreg grófnénak Veletzky által küldött üzenetére, s a lévai császári várparancsnoknak példájára. Kollonich ezek után ismét megdorgálta őt, és pedig Veletzky s Pálffyaknak sok más szolgálai előtt. Veletzky erre Kollonich nejéhez ment s kifejezést adott előtte abbeli aggodalmának: hogy az említett kemény dorgálásnak Kollonichra nézve szomorú következményei is lehetnek. Kollonich grófné ezek hallatára könyező szemekkel sietett Ramocsay nejéhez, szemrehányást teendő neki azért, hogy férje Vöröskő részére Tökölyitől kért őrséget. Ramocsayné azt adta válaszul: hogy a vár voltaképp csak most lesz biztos őrizet alatt. Ezalatt megérkezett az említett 30 katoná (Talpatz) őrmesterestül. Orosz Ádám elosztotta őket a vár kapuinál. E katonák Vöröskőre jövet elvitték a szegény parasztoknak utba eső legelő marháját. Látván ezeket a két Kollonich, felszólíták Ramocsayt, hogy a népet egy ágyulövessel figyelmeztesse a fenyegető veszélyre, vagy egy lövést tétessen; mire azonban nem volt rávehető, azt hozván fel mentségül, hogy az ellenség (kit azonban e néven nem nevezett) az uradalom mindannyi faluját s malmát fel fogja gyújtatni. Kollonich hitelt ad jelentésében az aggodalomnak, mihez az is hozzájárult, hogy Ramocsaynak majdnem minden faluban voltak házai, malmai s jobbágysai; s mint Kollonich sejti, ez is volt egyik oka, hogy Ramocsay Tökölyitől kért guarnizont.

Aug. 10-én Orosz Ádám vette át a vár feletti parancsnokságot s a Pálffyaknak őrségét és szolgálait Tökölyi részére megeskettetvén

nygyanerre hívta fel a várban levő nemességet is. A nemesség esküje egyelőre elhalasztatott. Aug. 11. Piko és Styawniczky két kocsi-val kutyát vittek Tökölyi táborába; aug. 13. pedig több mént s más lovat vittek el Vöröskőről. Aug. 15. gróf Pálffy V. Miklósnak s gróf Volkrának 92 darab lóból álló ménesét elhajtották. Aug. 16. mindannyi szarvasmarha s birka hajtattott ki a várból. Aug. 17. Pálffyaknak legtöbb szolgálja, s maga Ramocsay László is átment Tökölyi táborába. Ugyanezen napon vgy 20 embert mészároltak le Tökölyiek Ottenthalon. Aug. 21. Tökölyinek fiscusa Gullowszky Jónás jött Vöröskőre, s mindent confiscált; Orosz Ádám s Potornay azonban megelőzték őt, miután a grófnak szép fegyvereit s lószerszámaikat sok egyéb tárggyal, egy kasznár utmutatása után már ezelőtt elvitték volt. Aug. 22. Tökölyi fiscusa, Mednyánszky Jónást nevezte ki uradalmi felügyelőnek. Aug. 23. Bors Mihályt tisztartónak, Kussmannt pedig várnagynak. A confiscatiót Szuhán is foganatosították.

Aug. 27. délben Tökölyi és Barkóczy nagy kísérettel Vöröskőre érkeztek. Tökölyi nem fogatta ki lovait; s ittléte alatt mindent megtekintett. A már megemlített kasznár megmutatta neki az egész erősséget, s ennek minden rejték — s titkos helyeit. E szemlénél Kollonich Ádám is volt jelen. Kollonich Zsigmondnak semmi értekezése sem volt Tökölyivel. Tökölyi beszélt ugyan Kollonich Zsigmonddal, midőn ennek szobájában volt. Tökölyivel Prényi és Ramocsay László voltak. Kollonich azt írja Prényiről „aki igen is jó császári ember volt s ajánlatba hozta nekem, hogy a császáriakkal titkon levelezni fog.“ — Étkezés után Tökölyi elment s este Bazinban letelepült. Aug. 28. éjszakára, Petróczy, Czobor, Homonnay, Kéri püspök, Eszterházy Zsigmond és Berényi jöttek Vöröskőre.

Aug. 29. reggeli után eltávoztak.

Aug. 30. az alsó rendű emberek kiharancsoltattak a belső s középső várból, s ugyanacsak a nemességnek is meghagyták, hogy e helyeket elhagyja.

Sept. 1-jén korán reggel Orosz Ádám várkapitány Kollonich Zsigmondhoz jött átveendő tőle az oly sokáig megtagadott hűségi esküt, illetőleg: kieszközölendő a hűségnek írásbeli nyilatkozatát. Orosz e követelésénél egyszersmind hangsúlyozta, hogy a kívánt eskü megtagadásának esetében van neki parancsa: Kollonichot a táborba küldeni és semmi sem biztosabb annál, hogy innen valamely török határvidéki várba vasba veretten fog átküldetni; ha pedig Kollonich betegeskedése miatt nem mehetne a táborba, akkor neje három fiával túsúl fognak küldetni a táborba, honnét valamely török várba fognak szállíttatni. — Kollonich az esküre délig nyert halasztási időt. Ezalatt házi papjával értekezett, valjon aláírhatja-e az esküt lelkiismeretének sérve nélkül, miután azt megtartani nem akarja s a

császárnak máris többrendű esküvel van lekötelve. A pap igenlőleg válaszolt, azzal támogatván állítását, hogy a követelt eskü kényszer-eskü, melyet nem kell megtartani; s az eskü által megmenti nejét s gyermekeit a török rabigától.

Erre Kollonich aláírta az esküszerű nyilatkozatot. Egy nappal ezután meggyónt s megáldozott. Kollonich ezután folyton a várban maradt, s a felkelőkkel semmiféle összeköttetést sem ápolt. Kollonichot házi papjának tanácsán kívül Ramocsaynak azon nyilatkozata is ösztönzé az ismeretes eskü letételére, hogy a 30 Tökölyi katona az eskü után azonnal el fogja hagyni a várat, mások pedig azt mondták, hogy Tökölyi Vöröskőn létekor azért nem fogatta ki lovait, mivel Vöröskőn többen tartózkodtak, kik neki hűséget nem esküdtek volt.

Kollonich sept. 3. a felső szobákból a lépcső mellett levő egy bűdös szobába kényszerült megvonulni, hol családjával vöröskői tartózkodásának végéig nagyon megszorultan lakott vala.

Mednyánszky Jónás sept. 12. sok butort s más ingóságot vitt el a várból. Ugyanezen a napon felkerekedett a Pudmeritznél szállásolt tábor átvonulandó a hegyeken. Ez irány helyett azonban rögtön Csallóközbe fordult. Sept. 13. Petenházy s Bakács, mint Kollonich írja — 3000 rablóval jöttek át a hegyeken Vöröskő mellett, s a vár előtt táboroztak. A két vezér a várkapitánynál ebédelt. Sept. 14. Tökölyi Püspökinél átkelt a Dunán. Sept. 13. a vöröskői Tökölyi-féle talpatzok száma 35-el gyarapodott. Sept. 18. Tökölyi serege átlépte Senthénél a Vág folyót.

A vöröskői őrség tudomásul vevén Tökölyi vereségét, nagyon megszeppent. Kollonich ez ijedelmet fel akarván előnyösen használni, éjnek idején összejött a Pálffyak számtartójával (Buchhalter) és pedig egy zárt ajtón át, melyet neki neje feltört volt. Ezen alkalommal Kollonich életveszélynek tette ki magát. A vár felszabadítására nézve a számtartóval a következő cselszövényben állapotott meg.

Mindketten hamis leveleket fognak írni; és pedig a számtartó egyet, gróf Kollonich kettőt. A számtartó által irandó levél gróf Pálffy Miklóstól fog származni, melyben a számtartót s a többi tiszteket értesíti, hogy legközelebb három ezer katonával eljövend a vár védelmére s elrendeli, hogy őt készen várják. Gróf Kollonich levelei állítólag gróf Pálffy Károlytól s gróf Pálffy János Antaltól voltak írva. Az előbbinek levelében tudtul adatik a vöröskői tiszteknek, hogy Pálffy Károly ezer lovassal fog jönni a vár védelmére, s azt kérdi: mely napon fog érkezni a várhoz gróf Pálffy Miklós a gyalogsággal, miután ő is ugyanekkor akar a várnál megjelenni. A másik levélben kérdi gróf Pálffy János Antal: valjon igaz-e, hogy Pálffy Miklós és Károly grófok Vöröskő védelmére akarnak jönni?

Mert ő ezen esetben néhány ezer felfegyverkezett paraszttal akar jönni a vár felszabadítására.

E közben Orosz Ádám magához hivatta Kollonichot, hogy vele négy szem között beszéljen. — Kollonich magával vitte gróf Pálffy Miklósnak állítólagos levelét; a másik kettőt nejénél hagyta, meghagyván neki, hogy ezeket lepecsételje s rövid idő multán szolgája által utánna küldje Oroszhoz; a szolgának pedig azt mondja, miként e levelek épen most jöttek Stomfáról. — Kollonich jöllehet már járhatott, felvitette magát Oroszhoz. Betegnek szinlelte magát, nehogy a táborba menni kényszerüljön. Orosz azon őszinte kérdést intézte hozzá: mit tenne az ő helyzetében, ha t. i. látná, hogy a védett vár serege csekély, a pártbeli hadsereg vereséget szenvedett, s az ellenségnek támadása közel s biztos kilátásban van. Természetes, hogy Kollonich a várból való kivonulást javasolta.

Orosz ezután felhozta, hogy Vöröskő véderejének constatálása céljából behatóbb vizsgálatot eszközölven, kedvezőtlen eredményre jutott. Erre Kollonich előmutatta gróf Pálffy Miklósnak állítólagos levelét. — Mialatt Orosz e levelet olvasta, Kollonich szolgája bejött a két ismeretes levéllel. Kollonich szinleg vonakodott e két levelet a megijedt Orosznak átadni, de sürgetőbb unszolás után csakhamar megmutatta azokat. Orosz ezután késznek nyilatkozott a várat kiüríteni, mindazáltal szükségesnek nyilvánította, magával négy erős ágyut elvinni. Kollonich ezt határozottan ellenezvén, azt hozta fel ellenérvül, miként ezen ágyuk a védéknek fővédve, melyek ha elvitetnének, az uradalmi jobbgység fel fogna lázadni, s a várból való kivonulást bizonyára erőszakkal fogná megakadályozni.

Orosz ezután alkuba bocsátkozván, majd 3, majd 2 ágyuval akart beérni, végül azonban elállt ebbeli követelésétől. Orosz Kollonichtól egy bizonyítványt kért Tökölyi előtt leendő igazolása végett, hogy t. i. nem gyáván, hanem a kényszerü viszonyoknak kellő megvizsgálása s megfontolása után határozta el magát a vár kiürítésére. Ugyanezen igazolás okáért elkérte Kollonichtól a Pálffyoknak állítólagos 3 levelét. Orosz a kiürítés foganatosítása előtt párthiveivel értekezletet tartott.

Kollonich alig vitette be magát szobájába, már is megjelent nála Bors Mihály, Orosznak legmeghittebb tanácsnoka, azt adván tudtára, hogy Orosz kész elmenni a kívánt ágyuk nélkül, csak kéri az érintett bizonyítványt, hat várszolgát s három huszárt kíséretül, hogy a Pálffyak birtokain biztonságban átvonulhasson.

A Tökölyiek várkapitánya tehát sept. 19. délutáni 3—4 óra között kivonult a várból egész őrségével. Amint azonban a várból ki léptek, a kasznár több paraszttal megtámadta a kivonulókat, s a kapitány s 24 katona kivételével, mindannyit lemészárolták. A pa-

rasztok erre nem álltak tovább, mivel az iszákos kasznár azt mondta nekik, hogy a várban levő nemesek mint gazemberek s lázadók, kiknél a parasztok sok zsákmányt találándnak. Annyira garázdálkodtak, hogy elvitték a várnak kulcsait, a dobosnak dobját s az őrmestert elfogták. Kollonich a garázdálkodókat erőszakkal visszaveretvén, a rend nemsokára helyreállt. Kollonich Tökölyiek elvonulása előtt Csefalvay által intette a vár körül összesereglett parasztokat, hogy Orosz őrségének szabad elvonulást engedjenek. Ha Liphay le nem beszéli vala Kollonichot, ez kivitette volna magát Orosz őr-serege élén, hogy a népet lecsendesítse; ekkor azonban bizonyára áldozatul esett volna a nép dühének.

Mig a parasztok Vöröskőn garázdálkodtak, a kasznár Kollonichot a táborban levő Pálffy grófok, s más tisztek előtt igen rossz világba helyezte, mi által Kollonich jó hite nagy csorbát szenvedett. Midőn gr. Pálffy Ferencz és János, september végén Vöröskőre érkeztek, meggyőződtek a rosszakaratu kasznár hazugságairól, s ezt Kollonich igazolt nyilatkozatai folytán fogságba vetették.

A hátramaradt Tökölyi pártiak hűséget esküdtek a Pálffy grófoknak. Kollonich okt. 6. családotul Pozsonyba utazott. A Kollonich-féle tudósításban fel van jegyezve, hogy Kollonich Zsigmondné, gróf Pálffy Ferencznek sok értékes tárgyát megmentette a felkelők elprédálásától, minthogy azokat a Tökölyiek bevonulása előtt részben elásta, részben rejtékhelyekre eltette. E becses tárgyaknak értéke mintegy 3 ezer frtot képviselt. E tárgyakat Ramocsay László adta volt gróf Kollonichnének. Ezek között volt néhány gazdagon himzett lótakaró, néhány ezüsttel ékesített szép lószerszám, néhány drága nyereg és pallos, melyek ezüsttel voltak kiverve s türkiszok s egyéb drága kövekkel ékesítve; némely szép puska és pisztoly, sok más puska s ingóság s egy fehér szerszám. Hogy gróf Pálffy János nagy kárt vallott a felkelők által, ennek oka, leginkább az iszákos kasznár volt.

Vöröskő a XVIII. században.

Vöröskő a XVIII. században.

Vöröskőnek XVIII. századbeli emlékeit, ismét annak birtokviszonyaival, illetve birtokosainak elősorolásával s életrajzuk rövid ecsetelésével kezdem meg. Erre azon tudatom indit, hogy egy emlékezetes épületnek történeti képe csak akkor képezhet egy teljes egészet, ha abban birtokosainak alakjai s fontosabb életmozzanatai is lefestvők.

Már említettem volt, hogy Vöröskő várának birtoka a XVIII. század elején kizárólag Pálffy IV. Miklós két fiának, u. m. Pálffy V. Miklós s János grófok kezében volt.

A hegyentuli grófok birtokrésze, mely Pálffy Pál nádor osztályrészét képezte vala, csak 1706. évig uralta Pálffy Miklós Józsefet, Pálffy János IV. Károly fiát s Pálffy Pál nádornak unokáját.

Pálffy Miklós József született 1671. évben. Cs. kir. kamarási s tanácsosi méltóságot viselt. Azután koronaőrre lett. A cs. seregben ezredes rangot nyert. Meghalt 1706 aug. 10. Carpi olasz városban, a táborozás alkalmával kapott forróláz következtében. Holtteste halálózása helyén temettetett el. 1693 évi májusban lépett volt házasságra Drugeth Julia grófhölgygyel, gróf Drugeth Zsigmondnak leányával.

Pálffy Miklós József koronaőr elhunytával *Pálffy V. Miklós* s *V. János* lőnek a vár egyedüli birtokosaivá. Miklós V. és János V. úgy osztozkodtak a vöröskői uradalommal, hogy Miklós az idősbik fivér nyerte a vöröskői uradalomnak $\frac{3}{8}$ részét, V. János pedig Szuhát az uradalom $\frac{5}{8}$ részével, mely birtokosztály mai napig is fenlétez ; s a nép ajkán máig fentartotta magát az „idősbik s ifjabb uraság“ elnevezés, mely utóbbival V. János örökösét, azt előbbivel pedig V. Miklósnak, illetve II. Rudolfnak örökösait szokta illetni.

Pálffy V. Miklós született 1657. évi május 1-én. 1673. évben a bécsi egyetem előadásait hallgatta. 1675. évi június 15. cs. kir. udvarnokká neveztetett ki. 1687. április 19. az Aspermont-féle ezred ezredesévé s az esztergomi várnak parancsnokává neveztetett ki, 3000 frtnyi évi fizetéssel. 1688. sept. 1-jén egy magyar gyalogezrednek tulajdonosává s ezredesévé lett, melyet saját pénzén kiállított volt. Ez ezred 12 századból állt. 1690. május 30-án tábornokká, 1692. aug. 6. altábornagygyá lett. 1693. április 7. mint a kassai várnak főparancsnoka — az országos főkamarási méltóságot nyerte el. 1694. decz. 10. Pozsony vármegye örökös főispánjává s Pozsony vára örökös kapitányává neveztetett ki. 1700. aug. 2. a cs. kir. valós. b. titkos tanácsosi méltósággal diszittetett fel. 1701. június 19. a sz. korona őrévé s a cs. kir. gyalog testőrsereg főkapitányává neveztetett ki. A király őt ugyanezen év sept. 27. a tüzérség tábornoki méltóságával ruházta fel. 1707. június 1. tábornagygyá lett. 1711. Eleonora császárné őt főlovászmesterévé nevezte ki. III. Károly pedig 1712. mártius 30. sajátkezű kinevezési okmány kíséretében, az aranygyapjas vitézek rendjét adományozta neki. 1713. január 6. az országbirói méltóság ruházott rá ; 1714. okt. 1. pedig elnyerte az ország első méltóságát : a nádorságot.

Mint nádor részt vett III. Károly nejének Eleonora királynénak megkoronáztatásában, mely a pozsonyi sz. Márton egyházban véghez ment. Hogy a pragmática sanctióról szóló törvény létrejött, s a Habsburgi uralkodó család női ága is örökségi jogot nyert a magyar koronára, ez leginkább Pálffy Miklós nádor közvetítése s be-

lyásának tulajdonítandó. III. Károly méltánylandó Pálffy Miklósnak a *pragmatica sanctio* létesítése körül szerzett érdemeit, a következő sajátkezűleg irt levelet¹ intézte hozzá:

„Mein lieber alt und krumber Palatin! Mit Zurückkunft Euer vol recht ehrlich, und treuen Hungarn, und des Managetta habe nicht unterlassen können, meinen lieben Pálffy selbst diese wenigen Zeilen zu schreiben, und mich mit Euch zur erfreuen über den so glücklichen Ausgang des meinen Haus, noch mehr aber denen Hungarn selbst nützlichen Successive- sach, unb welches Gott Dank sey, und hat es nicht besser, solenner, und sichrer geschehen können, als es Ihr gemacht habt. Ich weiss, dass in solchen Sachen . . . als Ihr meritum haben, welches auch Erkennen; weiss aber auch, dass ich das meiste meinen Nickerl, und denen seinigen schuldig bin, und werd mich erfreuen es ihmgegen Euch bezeugen zu können, dann ich das Hertz meines Pálffy kenne, und auf das allzeit sondern Conto, und Vertrauen gemacht habe. Ich hoff Euch übermorgen zu embrassiren, wo wir mer reden werden, derweil beziehe mich auf den überbringer und verbleib meines alten Pálffy der alte gnädigste Her. Wien den 4 July 1722. Karl m/p.

Pálffy Miklós nádor az 1723 országgyűlés 97 trczikkével a magy. kir. helytartótanácsnak s a hétszemélyes táblának elnökéül nevezetett ki. — 1732 Február 20-kán dél táján Pozsonyban meghalálozott. Holtteste a malaczkai családi sirboltban helyeztetett el örök nyugalomra.

Ifju korában, — a belgrádi ütközetben egy ágyugolyó sértette meg lábát, mely sérv folytán egész életén át sántított. E megsebesülés következtében sokáig gyógykezeltetett és sok fájdalommal kellett megküzdenie. Azon részvétnyilatkozatokra, melyeket e sanyaru állapotában tapasztalt, egy izben azt felelte: „Mindezeket örömet szenvedem s még keserveesebb fájdalmakat is képes volnék elviselni királyomért s hazámért.“

Pálffy Miklós nádorról, az egykoru írók, mint nagylelkű adakozó s tudománykedvelő férfiuról emlékeznek meg. — Ezen utóbbi jellemvonásának megvilágítására felhozandónak vélem azon nemes rokonszenvet s pártfogást, melyet részéről Bél Mátyás jeles történész tapasztalt volt.

Midőn Bél Mátyás, — történeti tanulmányai céljából, — különböző helyeken tudományos kutatásokat tett, számos levéltárt átböngészett, — szorgalma, tudományos szándékai, többeknek irigységét kelték fel. — Az irigység nyugtalan szelleme addig gyötörte Bélnek némely ellenét, míg a jeles férfiú megrontására kezét nem

¹ Fessler: X K-öl. 49 lap.

fogtak. Bukását úgy vélték előidézni, ha őt a legfelsőbb helyen gyanuba hozzák, mintha az elégtelenekkel, s az uralkodó ház elleneivel egy huron pendülne. — Bélt e terhes vád alól — leginkább a tudománypártoló Pálffynak sikerült feloldani, és pedig oly előnyösen, miként Bél egészen ártatlannak nyilvánított s a király elhatározta, hogy tudományos történeti tanulmányainak sikeres folytatására évenként 600 frtnyi segélyadományt nyerjen. Neje volt Weichs Katalin Erzsébet bárónő.

Nagylelkűségét hirdeti végrendeletének azon tétele, melynél fogva az uradalmaiban haláláig fenmaradt jobbágyi tartozásokat s uradalmi illetekeket, jobbágyainak egészen elengedte.

Miklóssal egyidejűleg birta Vöröskőt, *Pálffy V. János* Bernát István. — Született 1664 aug. 20. 1677 Bécsben, s 1679 évben Parmában végezte tanulmányait. 1681 évben mint önkénytes lépett be a Neuburg-féle ezredbe. Később átment Pálffy János IV. Károlynak vasas ezredébe mint zászlótartó, hol 1683 évben Bécs ostrománál — hasonló minőségben hadakozott. 1684 évben ugyanezen ezrednél elnyerte a kapitányi rangot, s ezen minőségben 1687 évig maradt ez ezrednél. — Részt vett Buda ostrománál is. — 1688 évben lothringeni Károly oldalán ál mint főhadsegéd működött; 1689 évben a Czobor-féle magyar huszárezrednél ezredesi rangra emelkedett, s még ezen évben, — ipájának Czobor Ádámnak halála után, nyerte el ezen ezrednek vezényletét. 1683 április 3-án tábornoki méltósággal ruházott fel.

**Gróf Pálffy
V János
nádor.**

Ezen időbe esik Pálffy Jánosnak egy híres párbaja, melyet ő János Frigyes würtembergi herczeggel vítt volt. — János Frigyes herczeg, kit az uralkodó házhoz sógorsági rokonkötelék fűzött vala, egy ízben gyalázólag nyilatkozott a magyar hadseregről. — Pálffy megtorlandó — a magyar hadseregen — s közvetve a magyar nemzeten elkövetett sérelmet, párviadalra hívta fel a herceget. — A herczeg, — ki a pisztoly kezelésében kiváló ügyességgel birt, — pisztolylyal lőtt gróf Pálffy Jánosra, de csak a kalapját találta el, melyet a pisztolygolyó keresztül lőtt. E kalap a hagyomány szerint, a mai napig fennmaradt s állítólag gróf Pálffy János vöröskői fegyvertárában látható. — Gróf Pálffy János lőtt ezután a herczegre, s ezt agyon is lőtte. — Pálffy János a párbaj után legott Lengyelországba menekült, honnét a Lipót császártól nyert megkegyelmezés folytán csakhamar visszatért hazájába. ¹

1700 jan. 26. altábornagyi rangot nyert, s az eddig birt huszárezreden felül, még egy pánczélos német ezrednek tulajdonosává lön. — 1704 jan. 15. Dalmát, Horvátország és Slavonia bánjává nevezte-

¹ Archiv für Geschichte stb. 1827 N. 140. 141.

tett ki. Ugyanezen év május 5-kén lovas tábornokká, 1709 április 24-kén pedig tábornagygyá; — 1709 nov. 7. Sáros vármegye főispányi székére emeltetett. 1710 mártius 28. Magyarország felső részének főparancsnokává neveztetett ki.

Pálffy Jánosról bizvást mondhatjuk, hogy a XVIII század leg-hősiesebb vitézeinek s katonai alakjainak egyike. Ezt ő a csatatéren több ízben tanusította. Rákóczy felkelőseregei Pálffy Jánosban találtak egyik leghatalmasabb ellenfélre. Már 1703 évben megbízott a királytól, hogy a felkelők erejének ellensúlyozására s megbékesítésére fegyvererőről gondoskodjék. Pálffy a horvátok s a rácok között csakhamar jelentékeny haderőt toborzott. Thaly Kálmán őt indulatos s vérengző embernek nevezi honfitársai iránt s azt állítja róla, hogy sok magyar vért ontott ki igaztalanul.¹ Bizonyára elvéül vallotta a háborus időkben vajmi gyakran érvényesülő nézetet: „finis sanctificat media.“

Hadi vállalatainak a szerencse nagyon kedveze. 1704 évben Herbeville segítségével a felkelők 30 ezernyi seregét Pudmeritz (Pozsony megye) falunál megszalasztotta. 1706 Sopronyt — melyet Ocskay védett — elfoglalta. Muraköz szigetét és Csáktornyát hasonlóképp visszafoglalta. Ezután a csallóközi Nagy-Magyarnál körülsánczolt felkelő gyalogságot megverte. 1708 évben egyesülvén Heister Siegbert hadseregével Trencsénnél, nem annyira seregének ereje, mint inkább hadászati képzettségének segélyével legyőzte s elűzte a felkelők seregét.

Midőn III. Károly 1716 évben — Velence érdekében — a törökök ellen hadat indított, Pálffy János gróf volt a háboru egyik legkitünőbb vezére. Kiváltkép kitüntette magát Péterváradnál, melynek közelében váratlanul 40 ezernyi török sereggel találkozott. Jóllehet a török ereje Pálffy János csapatjainak erejét nagy mérvben tulszárnyalta, Pálffy János oly ügyes és czélszerű állásokat foglalt az ellenséggel szemközt, hogy az ellenséggel kedvezőleg megküzdvén, a péterváradi táborba szerencsésen visszavonulhatott, és savojai Jenőnek az ellenség megtámadására előnyös utat nyitott.

A vitézség erénye — úgy látszik — az aggkor gyengéit is legyőzte nála, minthogy az 1737 évi török háboruban is élénk részt vett.

Hadi vívmányainak kiemelésére még fel kell hoznom, hogy 1704 évben Kaposvárt, 1709 Veszprémet erővel, 1710 évben Érsekújvárt csel által elfoglalta. Midőn 1717 évben Belgrádnál a török ellen táborzott s a császári sereg, egyrészt a török sereg — más résztől Belgrád közé, — tehát két tűz közé szorult, aug. 16 ráütött a 30.

¹) Századok 1882. 488 lapon.

ezernyi török seregére, azt szerencsésen szétverte, s táborának minden készletét — zsákmányul elfoglalta. E hősiecs támadást másnap Belgrád megadása is koronázta.

Az uralkodóház körül nagy érdemeket vivott ki magának azért, hogy a szathmári béke megkötése- s létesítésénél jelentékeny tényező gyanánt közreműködött. — Fontos szerep jutott ki neki egyezsersmind a *pragmatica sanctio* alkotásánál is, valamint azon közlelkesültség előidézésénél is, mely az ország karjait s rendjeit Mária Teréziának sokfelül megtámadott jogai s birtokai megvédeése iránt eltöltötte s harczra buzdította. Ezen nagy s halhatatlan érdemeinél fogva volt szerencsés Mária Terézia részéről az „*atya*“ melléknévvel megtiszteltetni. ¹⁾

Mária Terézia kifejezést adandó Pálffy iránti ragaszkodása- s lekötelezettségének, egy ízben egy lovat, egy kardot s egy gyémántgyűrűt küldött neki ajándékba, a következő sorok kíséretében:

„*Mein Vater Pálffy! Ich sende Euch dieses Pferd, welches nur allein von dem Eifrigsten meiner getreuen Unterthanen bestiegen zu werden würdig ist, empfanget zugleich diesen Degen um mich vider meine Feinde zu beschützen, und nehmet diesen Ring, als dass Kennzeichen meiner gegen Euch tragenden Zuneigung an. Theresia mp.*

Gróf Pálffy János 1724 január 5. a magy. kir. helytartótanács tanácsnokává; 1731 október 5 pedig — Koháry István halála után országbíróvá, okt. 27 pedig a legfelsőbb hétszemélyes tábla bírájává neveztetett ki. 1740 febr. 20. kitüntette őt Károly az aranygyapjas vitézek rendjével. 1740. decz. 15. Mária Terézia reá ruházta Magyarorszáiban az egész hadseregnek főparancsnoki tisztét. Az 1741 tartott országgyűlésen június 23 — maguknak nádori jelöltársainak ajánlatára közlelkesültséggel nádorrá választatott.

Első neje volt Czobor Mária Anna Terézia grófnő, gróf Czobor Ádám leánya, kivel 1687 évben lépett házasságra. Második neje volt Stubenberg Mária Julia grófnő, gróf Zichy Károly özvegye, kivel 1741 aug. 28 kötött házassági frigyét.

Gróf Pálffy János 1751 mártius 24-én 87 éves korában költözött el az életből. — Eltemettetett a pozsonyi sz. Márton egyházban. — Életrajzának kiegészítéseül idejegyzem siremlékének feliratát: *D. O. M. Et immortalis herois incomparabilis virtuti. Hic situs est Excellentissimus ac Illustrissimus Dnus Ioannes II e Comitibus Pálffy Regni Hung. Palat. Aurei Velleris Eques, Summus Armorum per Hung. Praefectus Locumt. Regius; Generalis Campi Maresch: unius Legionis Cataphract. Colonellus, S. C. R. A. M. Act. Int. Consiliarius Re-*

¹⁾ Fessler X köt. 131. l. s Gesch. und Thaten Mariä Ther. Thl. III. S. 689.

gius, Tabulae Septemvir. Praeses. Comit. Poson. Perpetuus. Pest, Pili, et Solt Supremus Comes etc. Qui conflictu Viennensi ac turcico, gallico, italico, bavarico bello Leopoldo Magno, et patriae eximia virtute fortem operam praestitit, Josepho invicto, victricibus armis Suprema pace Szathm solvit. Carolo Augusto quietam Hungariam reddidit, fidem Turca frangente pugnis Petrov. Tem. Belgr. equitatu praefuit, utrimque Augustae stirpis successionem promovit; Mar. Ther. Aug. Sacra Corona inauguravit; ac irruentium hostium Consilia impetum Josephi Archi Ducis blando aspectu, prisca Hungarorum fortitudine excitata fregit, eoque gloriam gentis auxit; concordiam, felicitatem firmavit. Vixit Annis 87. mens. 7. diebus 4; obiit A. MDCCCLI die 24 Martii. Hoc aeterni amoris monumentum M. C. C. M. C. J. N. H. de Stubenberg L. L. P. P.

**Vöröskő
megtámad-
tatik a Rákóczyak
által.**

Az imént említett két Pálffy-nak birtoklási idejébe s nevezetesen a XVIII. század elejére esik Vöröskőnek ostromoltatása a Rákóczyak által.

Thuróczy Gáspár, Ocskay László, Szalay Pál s Endre — Rákóczynak főtsíztjei — diadalt aratván Ricsán császári vezérnek serege felett, 1705 október hóban Vöröskőnek meghódítását vették célba; s kevésbe mult, hogy e céljukat ugyancsak el nem érték. A Rákócziak ágyukkal támadván meg a várat, az első s második kapun áthattak vala. Csakhamar lángba boríták a vár fedelét. — Vöröskő őrsége a támadók erejének megfelelő erélyt s bátorságot fejtván ki, a vár megvédésére éjnek idején mindent lehetőleg helyreállított, a mit az ellenség s a tűz nappal elpusztítottak volt. A Rákócziak ezután más támadási módhoz folyamodtak, s a várat aláaknázás által akarták hatalmukba ejteni. — Az ostromlottak még ideje korán vették észre a foganatba veendő célzt, s meggátlására részint puskaporral töltött golyókat, részint szurkot s egyéb gyuanyagot hánytak le az ellenség soraiba, mi által ezek között oly nagy zavar keletkezett, hogy kényszerülván feladni az óhajtott győzelem reményét, a vár alól elvonultak.¹

A Rákóczy felkelés idejére vonatkozólag alig találhatni — ugy a Pálffy család senioratusi — valamint vöröskői levéltárában egy-két nevezetesebb okmányt.

Egy 1703 decz. 18. Modorban kelt levélben Zebreczky László Rákóczy tiszte és biztosa felszólítja Vöröskő várának akkori parancsnokát, hogy más várparancsnokoknak példája után indulva, s okulva Bercsényi s Károlyi Sándor győzelmeinek eredményén, adja fel Vöröskő várat s az ott fogva tartott Rákóczy részről való menevédet adja ki s egyuttal igéri, hogy az önkénytes megadás esetében, a

¹ Bél II. 172

Rákóczyaknál szép állásra teend szert s embereinek élete s vagyona megkímélve fog maradni.¹ Vöröskőn a Rákóczy korabeli zavarok alatt Pálffy Miklós gyalogezrede s báró Hastinger ezrede voltak elszállásolva. A Pálffy ezredből 26 katona volt szakadatlanul a várban.

Remi kapitánytól s Grome Vilmos zászlótartótól fennmaradt egy nyugta, mely szerint a két ezred katonái 1703 decz. — 1705 május 31 összesen 29,167 adagot fogyasztottak el kenyér, hus és borban.²

Bercsényi Miklós — Rákóczy fejedelemhez intézett leveleiben több helyen tesz említést Vöröskőnek ostromállapotáról.

1705. okt. 14. Újvárott kelt levelében azt írja: hogy „Malaczkánál hever Szalaival a lovas had, Somogyi Csalóközben faluz, Balogh szélyvel, Vöröskőt löveti az gyaloggal Ocskai, maga Bazinban lakik. Tegnap délután győtt az reportum Vöröskőből; egy mozsár elszakadt; már 5 volt ott, az Faierwerkereknek egyikét megölték, másik sebben van, Rottenstein lóval esett, — már nincs kinek löni; embert, munitiót kérnek. Már pedig itt 40 bombánál nincs több, Nyitrán van több; minireket is vittek, azonban Palfitul félnek, az ki Pozsonban van. . . . . Kire nézve, hogy Vöröskő ne akadályozza operatiókat tul az Dunán: addig pedig odajár Palfi, elküldöm le Meehrt, lássa meg az vöröskői obsidiót.“³

1705. okt. 17. pedig ezeket írja Galántháról: „Az mi az itt való dolgokat illeti, Kegyelmes Uram, az mint megírtam vala alázatosan Nagyságodnak Újvárból: elküldtem az Le Mehrt Vöröskő alá, reportumát alázatosan accludálom Nagyságodnak. Így haszontalan: hanem minával s bombával és két faltörő ágyuval — biztat kiról ugyan tettem rendelőst. Se meg nem indíthatom hirtelen, mert magam is idejövén, csak imitt-amott tanálám az hadakat; az Fehér hegyen tul két-háromfelé, Vöröskő alatt egyrésze, s Csalóköz körül az Somodi had. . . . . Viza és Okolicsány Uramék csak ma conveniáltak ide, holnap indulnak reggel; eleget kérnek: hagyjam el Vöröskőt; jól volna per honor, — de nagyobb volna per honor megvenni; mikor megsegithe: akkor nem lesz úgyis erőm offensive agálni. Bár csak most a pórságot szedték volna fel, — mégis abstrahálnák az morvai conjunctiót, kiról ugyan nincs hírünk.“⁴ 1705 okt. 19 Szere-den irt levelében⁵ ezeket mondja: „Ugyanazon írásomból láthatta Nagyságod: mennyire hozsankodom mind Vöröskő, s mind a miatt való készületlenségére az operatióknak!

¹ Pálffy sen. Itár Arm. IX. Lásd 5 F. 1. N 5.

² U. ott. Arm. IX. Lad 5 F. 1. N. 6.

³ Archivum Rakoczianum. Thaly Kálmántól, IV. köt. 701 l.

⁴ Archivum Rakoczianum. IV. 703—704 l.

⁵ U. ott. IV. 705—706 l.

„Kire nézve, mivel Le Mehr Feit köti, ha 8 nap alatt meg nem veszi minával: hogy ne culpáltassam mind általok s nem miattok az ingenireknek, — abban hagyni nem akartam, annyival is inkább szivet ne adjak fenyegetőzésére Pálfinak; hanem úgy expediáltam Le Mehrt tegnap, hogy ha ugyan bizik az minához, és abban lehet annyi securitása, hogy ha hertelen succursusa érné is Pálfinak: legalább egy-két óráni hir után salválhatja az munitiót, ám próbálja; én pedig contrahalom Jókához az többi hadat . . . . .

„Már tegnap elmenvén ezen dispositiói reggel: délben rettentes hével-lével Szalai Uram levele gyün, hogy Pálfi 5000-ed magával Stomfa felé ment, fölverte tulmaradt hadainkot, hátul kerül Vörös-kőnek. Ezt Szalai Uram (Bazinnál lévén vigyáz seregekkel Ocskaytól commendiroztatva,) nem csak nekem, de mindenfelé megírta. . . . .

Ezen közben, ide az bagázsomhoz indultomban, hogy elteszem az Confoederatiót, — hát véletlen benne találok az Nagyságod levelét, kiben parancsol Nagyságod több punctumimra való válaszi között, Vöröskő bombardirozásának abbanhagyása iránt is. . . . .

Ezekhez képest is, jóllehet a succursus nem látom, elieszthetné: jobb nem szagatnom reflexiómat, — és kiváltképpen Nagyságod kegyelmes parancsolatja is az lévén — mintsem az parancsolat ellen is küzködnöm az szerencsével meghattam: bonis modis sine praecipitantia hagyják ott (Vöröskőt Pálffy Várát) s ne égessék, s kiáltsák meg: Nagyságod parancsolatja érkezett, — de maradjanak ezután békével, etc mert az égetést azért nem engedem, higyjék el szánt akarrattal hagyjuk el; még megkiáltsák: nem égetjük azért, mert meg van hagyva!“

1705 okt. 21¹ Ismét Szeredből ezeket írja Vöröskőről: „Igenszivenessen kívánnám segitenem, Kegyelmes Uram, ha Vöröskő az átkozott, ide nem huzta volna minden ereit Pálfinak, ki is majd Gyórtól fogva Poszonig elfogta tul a falukat . . . . . Ma hozák hirit: Montecuculi más morvaiakkal ezer lóval volt tegnap Marheknél; és úgy 4900 (5000) embere lehet az pozsoni praesidiumon kívül. Ez, Kegyelmes Uram, nem tesz vala ennyire, ha Vöröskő nem furdalta volna . . . . .

Vöröskővel, Kegyelmes uram, tegnap elütti dispositiom után úgy jártam, hogy leveleimmel tévelyegvén, nem győztek várni dispositióimat, — azt bizony az elmúlt éjjel oda hagyák simpliciter; Le Mer Uram dispositiójából felégeték az külső épületeket, és az hadak már ma mind Jókához vonyódtak. Eleget boszankodtam rajta, — de ez megvan. gr. Pálffy János nagyon fel volt indulva a Rákoczyakra

¹ Archivum Rakocianum IV. 709.

amiatt, hogy Vöröskő várát felgyújtották. Erre vonatkoznak gr. Bercsényi Miklós — Rákóczy fejedelemhez 1705 okt. 24 Jókáról intézett levelének ¹ ezen szavai: „Pálfi most portás tisztemmel hitre szólván, nekem üzent: recommendálja jószágát; esküszik hittel; nem oka Galgócznak. Forgács — úgy mond — oka Vöröskőnek, valamikor akkor, megverekszik érte vele. Thaly Kálmán Bercsényi sorait a következő jegyzettel világítja meg: „A galgóczi kastélyt és gazdasági épületeket — gróf Forgách Simon jószágát — Herbeville hadai Lipótvár fölmentésekor fölégették, a mire aztán a kuruczok — a gr. Pálffy Jánost uraló Vöröskő összebombázásával és melléképületei elhamvasztásával válaszoltak.“

Pálffy Miklós nádornak az 1732 évben bekövetkezett halála után terjedelmes uradalmi *Lipót fiának*, 3 fia között osztattak fel. Miklós nádor — Lipót fiának fiai: VIII. Miklós, II. Lipót s I. Rudolf lőnek Miklós nádor örökösévé — és pedig akkép, hogy Rudolf nyerte el a bazini és sz. györgyi uradalmat, — s a vöröskői uradalomnak $\frac{3}{6}$ részét, VIII. Miklós kapta a detrekői, devényi, batorkeszi s a Pálffy család külföldi uradalmait, míg II. Lipótnak a borostyánkői uradalom jutott osztályrészül.

Vöröskő vára Pálffy V. Miklós nádornak halála után 1732 évtől fogva $\frac{5}{8}$ részben, *Pálffy Jánost* s $\frac{3}{8}$ részben *Pálffy Rudolf* grófot tisztelte urainak.

Gróf Pálffy Rudolf szül. 1719 márczius 4. Bécsben. Atyja, mint Gróf Pálffy Lipót I, anyja pedig Ratuit de Sonches Mária Antonia grófnő volt. Férfi korának legnagyobb részét a hadi pályán töltötte el, melyen szerencsés volt az altábornagyi méltóságig felemelkedni. A hét éves háboruban, mint a pozsonymegyei felkelő ezrednek parancsnoka élénk részt vett; miről fényesen tanuskodnak a gróf Pálffy Rudolffhoz, a hét éves háboruban közreműködő több főtisztól intézett számos levelek. ² Pálffy Rudolf 1759 haláláig egy magyar ezrednek tulajdonosa volt, — mely ezred most is fenlétez, s a württembergi királyt tiszteli tulajdonosául. Ez ezred a 6. huszárezred.

Pálffy I. Rudolf Vöröskő várában több említésre méltó újítást foganatosított s új épületeket emeltetett. Az 1758. év előtti években a keleti s éjszaki körbástya közötti nagy s erős védfalat tetemesen javította; a déli körbástyát, mely a Pila-féle völgy alsó részére tekint, alapostul megújította; nemkülönben a várkapolna előtti nagy négyszegű termet is, mely „szőlő“ név alatt fordul elő. Az éjszaki

¹ U. ott IV. 712 l.

² Gróf Pálffy István vöröskői levéltárában találatnak.

körbástyát kövekkel kirakatta, mint az mainap is látható (lapidibus canalibus.) A hid előtti pilléreket is javíttatta, s az éjszaki bástyában levő ágyuk felett tetőt készíttetett. Gróf Pálffy Rudolf egy 1766 június 21-én kelt s a megye küldöttsége által megerősített bizonyítvány szerint, Vöröskő várának javítására 15,426 frt 5 den. költött. Gr. Pálffy Rudolf pedig egy kérvényben, melyet Mária Teréziához intézett, 30 ezer frtra teszi az általa Vöröskőn foganatosított építkezési ujitásokat. Megjegyzendő ugyanis, hogy a várépületeknek javítását, valamint ezeknek elhanyagolt állapota, szintugy a Vöröskőn 1759 május 5. kiütött tűz okozta pusztító kár sürgette, s innen magyarázható, hogy gr. Pálffy Rudolf mind a tűzvész előtt, mind pedig utána, kényszerült a várat javíttatni. A várra vonatkozó okmányokból kitűnik, hogy gróf Pálffy Pál Károly, Pálffy János nádor fia s örököse már 1754 évben pert indított Pálffy Rudolf ellen, az ez által Vöröskőn foganatra veendő építkezési javítások ügyében.

Pálffy Rudolfnak köszöni létét a vár éjszaki részén levő, — az éjszaki várkertet részben szegélyző kényelmes szép lovarda, valamint a várnégyszeg déli és keleti körbástyájának szobái s tetőzete, mint-hogy a körbástyák Pálffy Rudolf idejéig tetőzetlenek s olyan lakatlanok voltak, mint az éjszaki s nyugoti bástya: mint ezt Vöröskő régi képein is láthatni. (Lásd Bél Mátyás munkájának képét.

Ezen időben, — nevezetesen a tűzvész után, — Pálffy Pál Károlynak is kellett jelentékeny részben hozzájárulni a vár javításához. Pozsony vármegye 1759 október 9-ken tartott gyűlésen határozatott el, mely részleteket tartozott gr. Pálffy Rudolf s melyeket gr. Pálffy Pál Károly javíttatni. E határozatban mind a két birtokos megnyugodott. — A javítások befejezése után a két birtokos rokon közötti egyenetlenség nem szűnt meg, mivel gróf Pálffy Pál Károly — a kötelezettségén felül eszközölt építkezések megtérítése czímen pert emelt gr. Pálffy Rudolf ellen, melynek folytán Rudolf mint pervesztés arra ítéltetett, hogy 2233 frt. 87 $\frac{1}{2}$ den. fizessen gr. Pál Károlynak, kinek ezenkívül a vár fentartására — még b. Pálffy Miklóstól hagyományozott Cseszte mezővárosa s a felső fűrészmalomnak fele is odaítéltetett, míg gr. Rudolf a pénzbeli kárpótlást nem teljesítendi. Gr. Rudolf ez ellen fellebbezett.

Gróf Pálffy I. Rudolf 1742 november hóban lépett házasságra Kaunitz Rittberg Eleonora grófnővel. Meghalt 1768 április 1-jén Pozsonyban. Neje — mint özvegy jobbra Vöröskőn tartózkodék s ugyan itt fejezte be életét 1776 május 7.

Gróf Pálffy János nádor vöröskői birtokrészét — mint fentebb Gróf Pálffy említők — gr. *Pálffy Pál Károly* öröklé, kit némelyek Károly III. Pál Károly Pálnak hívnak, így Albrecht József is; mi a Pál nevet azért tettük tábornagy. előre, minthogy a gróf, — hol mindkét nevét aláírta, a Pál nevet előbb

irta. Született 1697 okt. 30. Pozsonyban. A hadi pályának szentelve életét, a tábornagyi méltóság fényes s legmagasabb rangját nyerte el. Miután terjedelmes birtokai és számos uri laka volt, Vöröskőn állandóan nem lakott. A mint az életére vonatkozó adatok bizonyítják, Királyfa volt kedvencz tartózkodási helye. Rudolf vérrokonával s birtokos társával — mint imént észleltük — feszes viszonyban élt. Meghalt 1774 szept. 14. Pozsonyban.

Gróf Pálffy I. Rudolf vöröskői osztályrészét hasonnevű fia *II. Rudolf* örökölte. Született 1750 évben; cs. kir. kamarási méltóságot viselt, a Pálffy vasas-ezred kapitánya volt. Mint őrnagya egy könnyű lovas ezrednek hagyta el a katonai szolgálatot. Neje: Kolowrat-Krakowsky Mária Antonia grófnő volt. Rudolf meghalt 1802 márt. 23. Vöröskőn. — Özvegye 1842 decz. 3 évig élt s jobbára Vöröskőn tartózkodott. — Az élő nemzedék is mindig hálásan emlékszik meg a jótékony grófnőről, kiben a vidéki szegények s ügyefogyottak nemeslelkű gyámolukat tisztelték volt. — A nemes grófnénak hült temét határozott intézkedéséhez képest nem a családi sirboltban, hanem a csesztei temetőben helyezték el örök nyugalomra, miután ő mint jobbágyainak szerető anyja-holta után is — velük egy helyen akart pihenni. E nemes grófnő erényei koronájában — kivált a valóság ragyog. Az isteni tisztelet emelése körül lelkesen serénykedett, Vilt érseki helynöknek 1801 május 30. kelt egy okmánya szerint — Pálffy Kolowrath Antonianak különös kéretére megengedte az egyházi hatóság: miként a vöröskői kápolnában Urnapja nyolczada utánni pénteken Jézus sz. szívének tiszteletére szentségimádás ünnepeltessék.

B. Mednyánszky Alajos ezen urhölgyről ekkép ír: „Ezen nagy méltóságú, de személyes tulajdonságiban még nagyobb asszonyság, a régi magyar matronák valóságos képe.“

Gr. Pálffy II. Rudolf halála után, báró Perényi vezetése alatt özvegye kezelte az idősb Pálffy ág vöröskői részét; míg azt tőle fia Pálffy VI. Ferencz 1805 évben átvette.

A vöröskői ifjabb ág birtokrészei gróf Pálffy Pál Károlynak 1774 évben bekövetkezett halálával, ugyanezen Pál Károly öcscsének VII. Miklósnak fiára: *Pálffy VII. János* grófra szálltak, a ki 1728 Aug. 18. Pozsonyban született. VII. János cs. kir. tanácsos, cs. kir. altábornagy, egy magyar gyalogezrednek tulajdonosa, Borsod vármegyének főispánja s a magyar kir. testőrségnek kapitánya volt. 1762 január 27 éves nőül vette Kollaredo Mansfeld Mária Gabriella herczegnőt.

Az ifjabb ági birtokrészt Pálffy VII. János után öröklék fiai, u. m. X. János, a ki 1775 évben született s meghalt 1821 martius

**Gróf Pálffy
II. Rudolf.**

**Gróf Pálffy
VII. János.**

15-kén. Cs. kir. kamarási rangot viselt és *Gróf Pálffy V. Ferencz Alajos*, a ki 1780 évben született. Hasonlóképp cs. kir. kamarási méltósággal volt felruházva. Neje volt Erdődy Nathalia grófnő. Meghalt 1852 évben.

Halála után vöröskői s egyéb terjedelmes birtokai, egyetlen fiára: *gróf Pálffy XI. Jánosra* estek; — ki az atyja által nagy adóságokkal terhelt birtokait nem csak az adósságoktól megtisztította, hanem rendszeres gazdálkodás, nagy beruházások és számos gazdasági épületnek felállítása s tagosítások eszközzése által, virágzó állapotba hozta.

A Pálffy család idősb ágának 3/8-adból álló vöröskői osztályrésze II. Rudolfnak öt fiára u. m. Ferencz, Fidél, Vincze, János, Károly s Alajosra szállt, kik ismét édes anyjoknak halála után, adásvevési szerződés alapján akképp egyezkedtek, hogy egyik felét gróf Pálffy Vincze, a másik felét gróf Pálffy József és Mór testvérek — VI. Ferencz fiai, osztatlan állapotban nyerjék. E két felerész csak Pálffy Vinczének 1854 évben bekövetkezett halála után osztatott ketté és pedig az egyik részt — mint már említve volt, gróf Pálffy József s Mór testvérek osztatlan állapotban, a másikat pedig gróf Pálffy Vincze örököse.

Gróf Pálffy Józsefnek része 1873. évben május hó 7 történt halála után — ifjabb gróf *Pálffy XII. Jánosra*, Pálffy Mór altábornagy fiára szállt, kinek birtokrésze atyjáéval mindig közösen s felosztatlan állapotban kezeltetik.

Gróf Pálffy Vinczének vöröskői birtokát 1854 okt. bekövetkezett halála után, ennek özvegye Csáky Apollonia grófnő 1868 évig élvezte. E nemes grófnő szerezte meg gróf Pálffy József és Mórnak Vöröskő vár épületeit, — minél fogva e két grófnak a várban semmi lakosztálya nem volt. Gróf Pálffy Vincze született 1792 évben. Cs. kir. kamarási és kapitányi rangot viselt. — Özvegyének halála után 1868 év kezdetétől fogva, fia *gróf Pálffy István*, cs. kir. kamarás, nyug. helytartósági tanácsos és neje: Dessewffy Mathild grófnő kizárólagosan birják Vöröskő vára épületének nagyobb részét s bizvást mondhatni: hogy őseik iránt viseltető nemes kegyeletüknek köszönhető leginkább, hogy Vöröskő vára, mai nap is egy ősi urilak rendezettsége s csinosságával ékeskedik, minthogy ők a vár épületeinek jó karban tartására, javítására s emelésére semmi áldozatot nem kimélnék. — Sajonnal kell e helyen megemlékeznünk Vöröskő várának azon részéről, mely Pálffy Jánost uralja. Ezen a fellegvár — éjszak-nyugoti egész vonalát képező, s a délnyugoti vonal nyugot fölé eső része most pusztán áll, és csak az időközönként javított tetőzet óvja meg a végső romlástól.

Gazdasági tekintetben is kell egy hátrányos körülményt konstatálnunk. Az idősb és ifjabb vöröskői Pálffy ág között — régente esz-
közölt s már említett birtokfelosztás következtében, — nem külön-
ben az idősb ág illető tagjai között — 1857 évben létrejött birtokosz-
tály folytán, Vöröskő jelenlegi három, illetve négy birtokosának —
birtokai az uradalom számos községében szétszórva, mi a gazdaságat
kezelését felette nehezíti s drágítja.

Erdődi gróf PÁLFFY-családnak családfája.

(Tekintettel Vöröskő várának birtokosaira.)

**Gr. Pálffy-
családnak
családfája.**

Konth I. Pál

1383

[Illés Kata.]

Pálffy II. Pál

1425

[vingárti Geréb Anna]

I. Miklós

1480 körül

dercsikai és rárói Pálffy

[Kinisy Kata]

I. Lőrincz

kápolnai és cselesztői Pálffy

elesett Nohácsnál 1526

(Bánffy Anna)

Nagyságos III. Pál

dercsikai és rárói Pálffy

[csornai Erdődy Klára]

I. Péter

nagyságos erdődi Pálffy

elesett 1568

[Dersffy Zsófia.]

II. Lőrincz deák

1539. 1559.

Pálffy II. Miklós

a győri hős

szül. 1552. † 1600

[Fugger Mária]

Több gyermeke volt, kik nem voltak
Vöröskő birtokosai, s ezért a család-
fában itt nem említetnek.

II. István koronaőr 1634. gróf † 1646. [Pu- chain Eva grófné]	II. János † 1646 [gr. Mansfeld Anna-Lucia. 2. Amade Judit]	IV. Pál nádor † 1653 [Khuen Franciska grófné.]	III. Miklós sz. 1599 † 1621 poz oeyi p épóst	Kata [gróf For- gách Zsig- mondné]	Zsófia [gróf Traut- mausdorf Miksa]	Magdolna 1. Balassa Péter 2. Mórész Már- ton. 3. Perényi György
I. Ferdinand egri püspök. † 1680	Franciska [b. Révay Miklósné]	Teréz				
III. János Antal pozsonyi főispán sz. 1642 † 1692. gr. Nádasdy Ag- nes, gr. Molarth Eleonora.	IV. János Ká- roly szül. 1645 † 1695. tábornagy [hgy Lichten- stein Katalin.]	Magdolna [gr. Zinzendorf Ágost. Obizzi Ferdinand mar- quis.]				
	Miklós József sz. 1671 † 176. Koronaőr, eziedes [homonnai Drugeth Julia.]					
IV. Miklós, főajtónállómester [† 1679. gróf Harrach Mária Eleonora.]			Mária † 1648. [gr. Erdődy Gáborné.]			

Gr. Pálffy IV. Miklós
[gr. Harrach Eleonora.]

V. Miklós sz. 1657 † 1732 [b. Weichs [Kata]	Zsuzsanna [Erdődy Kristófné]	I. Ferencz tábornok elesett 1687. [Drugeth Krisztina.]	M. Eleonora. [Waldstein Miksa grófné]	V. János sz. 1664 † 1751 nádor. [gr. Czobor Teréz. 2) gr. Stubenberg Julia.]
I. Leopold ezredes sz. 1681 † 1720 [Batuit de Souches grófnő.]	VI. János sz. 1685 † 1716 ezredes. Ezen kívül több ifju korban meg- halt úgyszerneke és leánya volt.	III. Ferencz sz. 1686 † 1735 tábornok.	VII. János alezredes sz. 1697 † 1774 elesett 1717. [hrczg Esz- terházy A. Eleonora.]	III. Károly- Pál sz. 1699 † 1734 ezredes [gr. Schlick Jozsefa.]
VII Miklós sz. 1710 † 1773 konczellár, országbiró. [Gróf Althau M. A. Szido- nia] Ez nyerte a malaczka, il- letve debre- keői, dévé- nyi, bátorke- szí s marcheg- gi uradalmat, s ősatya a hercegi ág- nak.	II. Leopold sz. 1716 † 1773 tábornagy, koronaőr. [1. gr. Wald- stein Josefa 2. Ogiloi Vil- ma grófuő] Birtokrészül nyerte a bo- rostyánkői uradalmat, s megalapítója a boros- tyánkői v. stomfai ág- nak.	I. Rudolf altábornagy sz. 1710 † 1768 [gr. Kaunitz Eleonora] Ez kapta Vö- rösköt s meg- alapítója a vö- röskői ágnek.	X. János. sz. 1775. † 1821 cs. kir. kamarás [hrg. De Ligne Eufemia]	V. Ferencz-Alajos sz. 1780 † 1852 cs. kir. kam. [gr. Erdődy Na- thalia.] gr. Pálffy János sz. 1829.
				VIII. János szül. 1728. altábornagy [gr. Colloredo Mans- feld Gabriella.]

Pálffy I. Rudolf
[Kaunitz Eleonora.]
vöröskői ág.

	IX. János sz. 1744 † 1793. kapitány [gr. Fekete Fran- ciska.]	II. Rudolf sz. 1750 † 1801 őrnagy [gr. Kolowrat-Kra- kowsky Mária An- tonia.]			
VI. Ferencz sz. 1785 † 1841 cs. k. kam. [gr. Erdődy Jozsefa]	III. Rudolf 1786—1803.	Fidel sz. 1788 tárnok. [Dőry Ernesz- tin grófnő.]	Vincze sz. 1792 † 1854 [gr. Csáky Apollonia.]	XIII. János Károly sz. 1797. altábornagy [gr. Erdődy Amália]	Alajos sz. 1801. velencei kormányzó [Jablonsowsky Zsófia hgnő.]
József szül. 1810. † 1873.	Móricz sz. 1812. [gr. Wilczek Paulina.]	IV. Rudolf sz. 1822. [Miss Dona- ti Paulin]	István sz. 1823. [gr. Dessew- ffy Mathild]	Béla sz. 1829 † 1857.	
József sz. 1853.	Nep. János sz. 1857.	Aloizia sz. 1856.	Béla	Ödön	

Vöröskő várának északkeleti része.

Vöröskő várának leírása.

Miután a mai kor történetbuvárai, s történetkedvelő közönsége valamely monumentális épületnek — vagy vidéknek történeti leírásánál, nem csupán azoknak országos történeti eseményeivel, birtokosai — s nevezetesebb lakosainak neveivel akar megismerkedni, hanem különös sulyt fektet mindazon mozzanatokra — s emlékre, melyek fényt derítenek a helytörténeti tárgynak közműveltségi fontosságára, azon kedves reménynyel kecsegtetem magamat, hogy egy részben eleget teendek az uralkodó magasabb történetírási felfogás- s igényletnek, ha e munkám folyamában felsorolandom azon adatokat s emlékeket, melyek világot árasztanak a munkám tárgyát képező vidéknek vallás-erkölcsi, műveltségi-, művészeti-, ipar-, gazdasági s társadalmi multjára.

Vöröskő vára szemlélénél ezen feladatomat akkép vélem legcélszerűbben feloldhatónak, ha e műveltségi történeti tanulmány alapjául s irányául Vöröskő vára *helyiségeinek rendszeres szemléljét* választom ; — azaz, ha a vár egyes helyiségeivel összefüggő műtörténeti adatokat, vagy az azokban található műveltségi történeti emlékeket, hiven elősorolandom.

Vöröskő vára szemlélének kezdetén meg kell említenem, hogy a vár három részre oszlik ; úgy mint a külvár két udvarára s a fellegrárra. — Én a t. olvasóval a vár kezdeténél, t. i. az első udvarnál megállapom.

A külvár első udvara északkeletre terül el. — Bejáratát egy tágas kapu képezi. — Nem kételkedhetni, hogy e kapun át hajdan vonó hid segítségével lehetett az első udvarba bejutni. A vonóhidnak s a kapuk előtt találatni szokott ároknak ma semmi nyoma sem található. — A kapunak jobb oldalán — illetve a vár éjszaki részén kisebbrendű szolgálakokat s kisebb istállókat találunk, melyekkel összeköttetésben áll a várnak nagy *lóistállója*, s e mellett éjszak felé közvetlenül a tágas *lovarda*. — Mind a két utóbbi épület magán hordja az újabb kor építkezésének fényüzési s kényelmi jellegét. Az istálló lóvállui vörös márvány medenczéből állanak ; mindannyi vállu felett vasrostélyos jászol látható. — Az istálló 24 lovat kényelmesen elszállásolhat, Hossza 13°, szélessége 9°. — Az istállóban a hegyekből vizvezetéken át viz folyik. — A lovarda kényelmes óriási teremhez hasonlít, melybe 9 nagy ablakon át hatol a világosság. Hosszasága : 21°, szélessége 9°. — A lovardának keleti részén, azon ajtó mellett, mely azt az imént leírt nagy lóistállótól elválasztja, egy nagy vörös márvánnyal szegélyezett kandalló látható, melynél egykor a lovasok gyakorlatait szemlélő közönség sütkerézett. Vöröskőn egyébként már régibb időkben is létezett egy lovarda ; mivel egy 1676 évi számadásban azt olvassuk, hogy ez

évben a *lovarda* s pintér házra 71 ezer darab sindély felhasználott. — A mostani lovardában a falakban 13 nagy fülke látható, hol — hiteles hagyomány szerint — a Pálffy család több tagjának olajfestményü arczképei, lovagló alakban voltak elhelyezve. A hagyomány azt is mondja, hogy e képek igen sikerültek valának.

A lóistálló s lovarda a mult század közepe táján gróf Pálffy I. Rudolf költségén épültek.

Ezen grófnak idejében létezett a már említett *vízvezeték*, mely már akkor is vizet szolgáltatott — a lovarda és istállóba. A mult századbeli okmányok egyikében emlittetik, hogy a vízvezeték gr. Pálffy Rudolf idejében sok költséget vett igénybe, s elegendő vizet szolgáltatott a külső udvaroknak.

**Első külvár.
Kert.**

Az első udvar jobb oldalán az épen nevezett épületek hosszában terül el egy *kert* és pedig nyugot felé.

Pálffy István grófnak vöröskői levéltárában akadtam egy 1793 évből való kerti térképre, melyen a vöröskői idősb Pálffy ág kertjeinek rendszeres és szakavatott felosztása szemlélhető. E térképből kitünik, hogy a kertészet ez időben Vöröskön szorgalmasan és szakszerűleg kezeltetett.

Ugyanezen időből található, ugyanazon levéltárban — egy másik kertészeti faiskolai térkép, mely arról tanuskodik, hogy Vöröskön nagyobbyszerű faiskola létezett.

A kertészetre Vöröskön a régibb időkben is több gondot látszott fordítani az uraság. Már 1550 évben tétetik említés egy vöröskői kertről. (Utasítási jegyzőkönyv 1542 évből 71. Art.) 1539 évben Vöröskő előtt egy sövénynyel kerített kert létezett. — Egy 1583 évi számadásban két kertészről történik említés; az egyiknek fizetése-kép kijutott 4 óra s 21 napra: 11 fort, 7 schilling s 5 denár.

Ugyanezen évnek irott emlékei között olvasható, hogy a termesztett gyümölcs aszalására egy kemenczét készítettek.

Gróf Pálffy Rudolfnak halála után 1768, a kertész neje 100 frtnyi évi nyugdíjban részesült. Ugyanezen évből fennmaradt a vöröskői kert narancs és citromfáinak leírása. Számuk 110 volt. Becsértékük 514 frtban volt megállapítva.

Az első várudvar jobb oldalán a kert mellett délnyugaton egy tiszti lak s istálló találtatik, mely épületek már a második udvar épületeivel közvetlenül érintkeznek s a Pálffy család ifjabb ágának bitokát képezik.

A t. szemlélővel most ismét visszatérek az első udvar kapujához, hogy megismerkedjék az első udvarnak baloldali részleteivel, melyek délkelet felé elterülnek. — A kaputól vagy 5 mtr. távolban egy kupalaku tetőzettel fedett *kerek torony* van, melynek átmérője 7 mtr, magassága 5 mtr. — E torony a vár külső erődítményeinek egyik

reánk maradt emléke. — Kétséget nem szenved, hogy a várnak hajdan több hasonló védtornya volt, mely alakzatánál fogva védbástyának is nevezhető.

Az első udvar baloldalának keleti részén csekélyebb jelentőségű kis épületek állnak. — A baloldal területének legnagyobb részét az urasági disz-konyha s *gyümölcskertek* elfoglalják, a velük szomszédos *kertészlak* s *üvegházzal*. — Üvegház már Pálffy I. Rudolf idejében létezett. A régi üvegházat gr. Pálffy István a legutóbbi években diszesen átalakította s nagyobbította.

Most betérünk a második udvarba, hová az első udvar kapujával szemközt levő kapun belépünk. — E kapu régente vonóhiddal volt ellátva, miről a kapu kökereteinek felső gerendájában maig látható, két csiga biztossággal tanuskodik. Ezen középső várkapuról, s az előtte létezett vonóhidról, már az 1539 évi Instructióban tétetik említés. E kapu felett s mellett hosszú *emeletes épület* emelkedik. A kaput a régibb időkben is magasabb épületek környezték, mit az emeletes épületnek — az első udvarba tekintő homlokzatán — ma is szemlélhető lőrések eléggé bizonyítanak. — E mellett szól különben azon régi védépitkezési szokás is, hogy a várkapukat rendszerint védbástyák s védépületek környezték, melyek a kapuk védelmével megbízott katonaság s őrségnek elhelyezésére szolgáltak.

**Második
küludvar.**

A második udvar az elsőnél emelkedetebb helyen áll, s ha nem is képez az elsőhez hasonló nagyságu területet, mindazáltal oly nagy, hogy csak kevés hazai várnál találunk ily nagy területű udvarokat. — A már említett emeletes épület, mely a második udvaron is bir homlokzattal, részint tisztalakul, részben pedig szolgáltnak lakásául szolgál. — Ez udvar éjszak-nyugati oldalán régi *lőistállók* állanak, melyek most puszták s elhanyagolják. Nyugati részén van egy *kovácsműhely*. Vöröskön már a Rákóczy hadjáratok korában is létezett egy kovácsműhely.

A második udvar nyug. részén néhány lépésnyi távolban dél felé van a várbeli *korcsmalak*, mely állítólag a mult század közepéből veszi eredetét, s gróf Pálffy I. Rudolfnak köszönheti létét. — Gróf Pálffy Pál Károly a gróf I. Rudolf ellen indított perben, a többi vádak között azt is felhossa, hogy Rudolf Vöröskön korcsmát nyitott, a mi „ezelőtt sohasem létezett.“ Gr. Pálffy Pál ezen állításának ellenmondani látszanak a Vöröskőről 1599. évben vezetett számadások, hol egyenesen említés tétetik egy várban levő kocsmáról; „Weinschank im Schlossvorhof.“

A fellegvár.

A második udvar kapujától dél felé térve eljutunk, a második udvart a fellegvár kapujával összekötő 12.52 ctmtr. hosszú vagy 410

ctmtr. magas s 150 ctm. széles hidra, mely erős pillérekben nyugszik. E hidat három erős fal tartja fen, mely a hid szélétben elvonul s a hid alatt három folyosót képez. A hid alatt, a fellegvár bemenetének egész homlokzata előtt mély árok tátong. Ez árok felett a várba régente nem épített, hanem vonóhidon át lehetett bejutni, miről nem csak többrendű említést tesznek a régibb iratok, hanem miről a fellegvár kapu keretében levő két csiga is tanuskodik. A vár vonóhidjáról már 1583. évben tétetik említés, mint olyanról, melynek csigái javítottak. A fellegvár ez árkát az épülettől vagy 10 ölnyi távolban egy magas sáncz szegélyezte, mely védsáncz az épen említett távolban nemcsak a fellegvár éjszak nyugoti oldalát, hanem annak éjszak-keleti s délkeleti vonalait is köríti. A sáncz a vár felől vagy 6 ölnyi, külső részén körülbelül 10 ölnyi magasságu lehet, és meredék. Kétségtelenül a más váraknál találtató külső védfalakat pótolta. A fellegvár főhomlokzata előtt, u. m. a délkeleti oldalon, az ép érintett sánczon kívül még egy másik kisebb védsánczot találunk. A vár délnyugoti részén, mely a Pila völgy felől emelkedik, semmi nemű sáncznak nyomaira nem akadhatni, minek főoka bizonyára abban fekszik, hogy a vár hegye itt kiválólág meredek s a fellegvár megtámadtatása ezen részről legtöbb nehézséggel járt. A fellegvárat környező árkokban a XVI. század közepén több kutya volt elhelyezve, hogy a vár őrizetét elősegítsék. 1543. évben intézkedés történt aziránt, hogy Vöröskő tisztjei ezen árkokba Beszterczébányáról egy tucsat nagy s erős angol faju őrebet szerezzenek.¹ 1550. évben elrendeltetett, hogy az őrkutyák részére minden bástyánál egy kunyhó készíttessék, hová télen a rossz időben menekülhessenek.

A fellegvár magasabban emelkedik a külső vár két udvaránál. A kapukeret szép négyszegű renaissance izlésben faragott kövekből áll, melyeknek négyszegű diszitményei, a keret két lefutó oldalán itt ott kiállanak. A kapubéllét homlokzatának legmagasabb csúcsán, a boldogságos Szűznek az isteni gyermeket karján tartó kőből faragott 130 ctm. magas szobra látható. — A szobor alakja kevésbbé felel meg a jobb izlésnek, a mennyiben a test tagjainak arányai nem képezték a faragó mesternek különös ügyességét, mindazonáltal e szobor felette kellemes benyomást tesz a vallásos szemlélőre, ki ezen képben megtestesítve látja a vár egyik vallásos urának azon jámbor szándékát, miként a vár védelme s annak lakói a boldogságos Szűz, s Magyarország védasszonyának ótalma alatt álljanak, kinél a magyar haza, s ennek leghősiesebb bajnokai, a legválságosabb időkben menedéket s védelmet kerestek és nyertek is.

A kapu homlokzatán szemlélhető Pálffy és Harrach czimerek

¹ Instructionsbuch. 1543. Art. 39.

kétségen kívül helyezik, hogy a fellegvár kőkapuzatát a rajta lévő Mária szoborral, gróf Pálffy IV. Miklós s neje Harrach Eleonora grófnő a XVII. században emeltették.

Maga a kapu bizonyára hasonlóképp régibb eredetű, s nem kétlem, hogy egyidejű lesz az állandó hiddal. A kapura kis, alacsony és szűk ajtó van illesztve.

A fellegvár egy hosszukás négyszeget képez; melynek mind a négy szegletén óriási *kerekbástyák* emelkednek, s a várhoz építvék. A fellegvár ezen alakzatának s a négy bástyának nyomaira már a XVI. század első felében akadunk. 1543. évben 3 bástya létezett s a negyedik javító félben volt. A fellegvárnak falai ez időben is magasak voltak. 1550. évben a fellegvárnak 3 fala volt, melyeken az őrségnek járni lehetett. Ezen évben már a 4-ik bástyát is teljesen helyreállítva találjuk.¹ E bástyákban Fuggerék alatt egy ideig borhordók voltak elhelyezve. A fellegvár délkeleti vonala, mely a vár főhomlokzatát képezi, kétemeletes, valamint a délnyugoti oldal is. Az éjszaknyugoti vonal, melynek közepén a kapu van, hasonlóképp két emeletnek szolgálható magas falazattal bír; e rész azonban most már nincs lakásul berendezve. A vár északkeleti oldala, egy erős hosszú védfalat képez a vár külsején; mely falhoz a váron belül, t. i. a vár udvarán, kisebb épületek illesztvék.

Midőn a fellegvár külsejére egy pillantást vetettünk, s betérünk a várkapun át a várba, legelőször szemünkbe ötlík, egy a kapu bejáratának boltozatára lánczczal erősített *csónak* s evező *dorong*.

Bél szerint e csónak segítségével menekült meg életveszélyből az imént említett gróf Pálffy IV. Miklós (Miklós és János nádoroknak atyja) a Vág folyón.² Báró Mednyánszky A. Pálffy Miklós a győri hősnak mentő eszközéül tartja e csónakot, melyről ezeket írja³: „Török rabságba esett volt ő még ifjabb korában és Győrött tartott, előbb keményen, utóbb irgalmasan, és végre a török tisztekkal, sőt a 'basával is megismerkedvén és szelidsége, elmés mulatsága s mindenféle szolgálatja által szeretetöket megnyervén, majdnem barátságosan.

Engedelmet kapott tehát sétálásra, sőt hajókázásra is, melyet igen szeretni tetteté magát. Hogy pedig még kevésbé gyanakodjanak a törökök, mintha elszökni kívánna, egy török leánynyal ismeretségbe ereszkedett, s mindnyájokkal elhitette, hogy nála nélkül nem is élhet. Mindenüvé tehát az ő társaságában ment, s így egy-

¹ Instructionsbuch. 1550. 69. Art.

² Bel. Math. II. 188

³ Tudom. gyűjt. 1882. XII. 76. 77. 1.

szer, midőn az említett csónakon együtt hajókáznának, Pálffy a parttól hirtelen elcsap és a török strázsák lövöldözései mellett is szerencsésen a Duna bal partjához jut, hol a magyar tábor állott. A török leánynak utóbbi sorsáról semmi tudósításunk sincs.“ Pálffy Miklós b. Mednyánszky szerint maga helyeztette a várba ezen csónakot.

Korabinsky Mátyás a maga geogr. lexikonjában pedig azt írja, hogy Pálffy János nádor menekült legyen Törökországból az említett csónakon.¹

Eddigi szemlénk eljárásához képest, legelőször szemügyre veendjük a fellegrárnak jobboldalát, u. m. annak délnyugoti vonalát. E célból elhaladunk a vár ugyanezen vonalában elhelyezett bejáratokhoz, melyek két — inkább széles mint magas ajtóból állanak; az ajtókeretek kőből valók, s mind a három oldalukon művészi kézzel vésett, emberi fejeket s növényeket ábrázoló féldombor faragványok láthatók, melyek itt ott már megcsorbitvák. — E faragványok renaissance ízlésben kezelve. A nyugati bejárat ajtaja felett szemléljük báró Pálffy Miklósnak a győri hősnek s nejének Fugger Mária bárónőnek kőből faragott s művészileg sikerült czimereit, a következő felirattal: „Nicolaus Pálffy Erdoed, Liber Baro et Dominus in Vereskeu, Comes Posoniensis, Sac. Caes. Reg. que Mttis Consiliarius, Cubicularius et Hung. Cubiculariorum Regalium Magister nec non Partium Regni eiusdem, Cisdanubianarum, Praesidiique Ungvariensis Supremus Capitaneus. — Az említett czimerek ezen felirat alatt állanak. A czimerek alatt pedig e sorok olvashatók: Maria Fuggera Baronissa in Kirchpergh et Weissenhorn MDLXXXX.

A két nevezett ajtón át egy tágas vagy 16 mtr. hosszú előcsarnokba lépünk, melyben a vár főlépcsőzete van elhelyezve. A lépcsőzet alján s kezdetén levő lépcsőoszlopon a Pálffyak kőbe vésett dombor czimere diszlik. — Mielőtt a vár első emeletébe lépnénk legelőször behatóbb szemle alá kell venni a délnyugoti oldálnak földszinti részét, mely műrégészeti tekintetben a vár egyik legérdekesebb s legtanulságosabb részének nevezhető.

Az imént említett földszinti előcsarnokból balra fordulunk, t. i. a délnyugoti földszinti rész déli oldalához. — E helyiség hosszában, melyet a délnyugoti várvonal nyugoti feléből a nevezett főlépcsőzet s az előcsarnok elválaszt, egy sötét folyosó által két részre oszlik. A vár külső, Pila felé letekintő homlokzatában, a sötét folyosó hosszában — több kisebb boltozott szoba van, melyek későbbi korban épülhettek, minthogy a donga alaku boltozat hajlításai világosan bizonyítják, miként a sötét folyosó, az említett szobákkal, hajdan egy helyiséget, úgy mint egy nagy termet képezett, melyet

¹ 55 lap.

valószínűleg akkor építettek át több kisebb szobára, midőn a vár védelmi jelentősége enyészni kezdett. Az elválasztott folyosó végén, egy nagy boltozott terembe nyitunk be, melynek szélessége egyenlő a most leírt sötét folyosó s kisebb szobák szélességével. E terem a vár régibb átalakításának idejéből való s hasonlóképp a kies Pila völgyre tekint le. Ezen terem építkezési modora, nevezetesen boltozata, kétségen felül helyezi, hogy az előbb említett kisebb szobák a sötét folyosóval együtt, hozzá egészen hasonló szomszéd termeket képeztek. A délnyugoti vároldal déli végén, a sötét folyosó s a nagy terem mellett a vár udvarára egy nagy *hűsítő terem* tekint ki, mely bizvást a vár legszebb termének nevezhető, s régibb időkben sala terrenának nevezték.

A hűsítő terem.

E terem kétségen kívül a vár legbecsesb s művészi szempontból legérdekesebb helyiségének mondható. Az egész boltozatot gazdag stuccoművek s becses frescoképek borítják, melyek daczára két százados létüknek, jó karban fentartvák.

A boltozat 11 pilasztérből emelkedik, melyeknek kapitéljei a XVII. századi renaissance-ra emlékeztetnek. A kapitелеk alatt gipszből készült egyforma torzfejek láthatók, melyeknek szájában csövek valának, honnét mesterséges vízvezeték segélyével víz szökdecselt ki. Az ablakokkal szemközt levő falban, négy nagy cseppkövekkel kirakott fülke van. E fülkék felső részén egy stucco-disműből hasonlólag víz szökdecselt ki. Minden fülke mellett két hosszukás négy-szegű kis tükör van a falba illesztve, melyek cseppkőkeretekbe foglalvák.

A terem bejáratával szemközt levő falzatba két barlangszerű mélyedés van alkalmazva, melyekbe nagyobb cseppkövek illesztvék. E két barlang előtt, a padlózat egy része alacsony kőkerítéssel és cseppkövekkel van elválasztva a terem többi padlózatától, s vízmedenczéül szolgált.

A padlózat válogatott apró pitykővekkel van kirakva, mely mozaik, egyszerű növény ékitményt tüntet elé. A pitykővek között helylyel közel vízcsövek voltak beékelve, melyekből az ugrókut vize kiszökelt.

A már említett pilléreknek mindegyikéből két gerincben emelkedik fel a boltozat. Az ellentétes pillérek közül felszökő gerinczek nem metszik egymást, hanem csupán minden szomszéd pillérnek gerinczei érintkeznek egy szegben. Ezen szegek többnyire egy-egy csokorfestménynyel eltakarvák. A teremben hat különböző virág-csokor díszlik. A boltozat legfelsőbb részét, mely majdnem vízszintes,

két nagy s két kisebb falfestmény borítja. A nagyobbak nyári idényben vigadozó leányokat ábrázolnak. A kisebbek kis játszó meztelen fiukat tüntetnek elő. Minden képen öt alak van. Ezeken kívül van a boltozat felső részén még két kisebb frescokép; az egyik egy dudáló, a másik egy leskelődő fiut állít elő. Mindezen képeknek alakjai s arcai művészi ecsetet árulnak el s igen jól fentartvák.

E terem falfestményei között kiváló említést érdemel a már ismeretes négy falfülke s a terem négy ablakfülkéje felett levő nyolcz narancs-sárga színben kezelt kép. E képek eszményiek, s 7 darabon öreg férfiak különböző alak- s állásban láthatók. A nyolczadikon egy háznak s férfinak alakja látható olasz feliratokkal. E képek remekművek.

A boltgerincoszttályok mindegyikében a két boltgerincz képezte háromszögben, egy-egy frescokép díszlik, melyek jobbadán vizektől környezett épületeket, várakat, hidakat, tájakat tüntetnek a szemlélő elé, s bizvást remekműveknek nevezhetők.

Hogy a képeknek felsorolása teljes legyen, meg kell említenem, hogy a bemenetnél levő falon a mellébe tört dőfő Lucretiának sikerült képe látható. E kép mellett szemléljük a Pálffy és Harrach családok czimereit, mi kétségen felül helyezi, hogy e terem Pálffy IV Miklósnak s nejének Harrach Eleonorának köszönheti létét. Amily remek a frescoképek, oly kevésbé sikerülteknek mondhatók a stuccoművek, melyek nemtőket ábrázolnak. E nemtők ugyanis tulajágosan izmosak s testesek, s ennél fogva nem természetűek. Jobb benyomást tesz a szemlélőre azon stuccok része, melyek kagylókat s építményi ékitményeket ábrázolnak. A teremnek árnyoldalát képezi a boltozatnak s falaknak a sok stuccomű okozta túlterheltsége.

E terem bizonyosan a XVII. század közepén épült.

E század első felében — több éven át házi színházul használtott, miáltal egy része elfödett s az egész terem műszépségében sokat szenvedett. A házi családnak s a vidéki főúri családoknak tagjai — itt időnkint színi előadásokat szoktak rendezni, német és franczia nyelven. Vöröskő jelenlegi gondos ura: gróf Pálffy István, visszaadta a termet előbbi rendeltetésének, s ezt csinosan megújította, anélkül, hogy a művészet régi emlékeit némileg megcsonkította volna.

Iskola.

A hűsítő teremből ismét a tág folyosón a fölépcsőzet felé — tehát nyugotra tartunk. A fölépcsőzet oldalán — délnyugotra több — most raktárul szolgáló szoba van. Ezen szobáknak egyike e század ötödik tizedének végéig emberemlékezet óta, iskolai helyiségül szolgált, hol a várbeli iskolás gyermekek, számra mintegy harminczan, oktatást nyertek volt. Még számos idősb ember él, kik ez iskolában tanítottak. Az előadási nyelv jobbadán német volt. A szegényebb

gyermekek tandiját az uraság fizette. Többen emlékeznek arra, hogy a várban egy tanítónő, később pedig egy tanító is lakott, kiknek lakását egy — az iskolához közel levő szoba képezte.

Az iskolahelyiség közelében, a lépcső melletti folyosóból belépünk a vár mű- s régiséggyűjteményébe.

Mű s régiséggyűjtemény.

Midőn a mű- s régiséggyűjteményt, mely manap egy kis teremre szorítkozik, szemügyre vesszük, kiválólag oda fordítandjuk figyelmünket, hogy a t. olvasó ne csak a gyűjteménynek jelenlegi állapotával, hanem annak régiebb s nagyobbyszerű terjedelmével is megismerkedjék.

Mű s régiséggyűjtemény.

A jelenlegi fenlétező műgyűjtemény, csupán csekély maradványát képezi az egykori gazdag s értékes vöröskői műgyűjteménynek, miről világosan tanuskodnak annak a mult század közepéről fennmaradt cathalogusai. — Ezen tárgyjegyzékek nagyobbbrészt német nyelven írvák s egész nagy negyedréti foliansokat képeznek. Legnagyobb részük gróf Pálffy I. Rudolf megbizása folytán készült, mint azt egy 1761. évben irt tárgyjegyzék világosan ki is fejezi. E jegyzékek vagy leltárak szakszerű avatottság- s pontossággal vannak összeállitva s kitűnő bizonyítékát képezik Vöröskő urai tudomány- s műszeretetének.

Habár bizvást feltehető, hogy a vöröskői gyűjtemény már a XVIII. század közepe előtt létezett, mindazáltal gróf Pálffy I. Rudolfot, minden tulzás nélkül, a gyűjtemény másodalapítója- s átalakítójának nevezhetjük. Ennek bizonságául felhozzuk az egyik leltár következő címét: „Series Augustorum Augustarum Caesarum ac Tyrannorum a. C. Julio Caesare ad Basilium inclusive in moneta cuprea juxta praesentem cathalogum reperitur in Thesaurario Excell. ac Ill. D. Com. Rudolphi Pálffy . . . . *concinata industria* eiusdem praetitulati Domini Comitiss. Gróf Pálffy Rudolfnak műizlését neje: Kaunitz Eleonora grófnő is osztotta, minek bizonságát szemléljük az ő idejéből reánk maradt egy hasonló tüzetességgel szerkesztett nagy terjedésű leltárban.

A leltárak hat kötetet tesznek ki, s leginkább Poszpisil Prokop kapuczinus rendű várkáplány ur buzgó gondoskodása- s kutatásának köszönhető, hogy az enyészet elől az utókor részére megmentettek.

Felette sajnos, hogy a gróf Pálffy I. Rudolf alatt kiváló ügyszeretettel rendezett s gondozott műgyűjtemény ma csak parányi töredékkép fenlétez; s a műértő s műkedvelő szem annak legnagyobb részét csupán a leltárak lapjain, teremti képzelete segítségével szemlélheti. Nagyon kívánatos leendett, hogyha Rudolf örökösei,

áthatva műértő ősük műszeretétől, a műgyűjteményt drága családi ereklyekép gyermeki kegyelettel osztatlanul fentartották volna késő unokaik s a műkedvelő közönség örömére!

Mikor s kinek közönye folytán kezdett a műgyűjtemény csökkenni és szétmállani, biztossággal meg nem határozható, annyi bizonyos, hogy a műgyűjtemény régi fényétől már az 1850-es években volt megfosztva, mint azt Pálffy Georgina grófnőnek — az egyik leltár végén 1858 nov. 6. tett megjegyzése bizonyítja. Ezen időben ment véghez a műgyűjtemény utolsó szétदारabolása, midőn az báró Sacken bécsi muzeumi őrnek 1857 június 26-án eszközölt műbecslése alapján négy részre osztatott; és pedig két része kijutott Pálffy János Károly s Móricz grófoknak, másik két rész Pálffy Alajos s Vincze grófoknak. Pálffy Alajos a maga illetékéről nagylelkűen lemondott, s azt Pálffy Vinczének azon célból adományozta, hogy mind a két örökös illétéke továbbra is Vöröskőn gondoztassék. E két részletnek, jobban mondva: Vöröskő mostani műgyűjteményének birtokosa jelenleg gróf Pálffy István, ki nem csak kiváló kegyelettel viseltetik dicső őseinek reá maradt tudományos műemlékei iránt, hanem azokat nemes áldozatkészségével új szerzeményekkel is gyarapítja.

A műgyűjteményben egy rövid jegyzék szerint a következő tárgyak találtattak.¹

1. Régi római s ujjabbkori érmek, melyek között arany s ezüstdarabok is találtatnak.

2. Különböző pogánybálványok, ujjabbkori szobrok s más művészeti tárgyak.

3. Régi pogány lámpák, öblönyök és serlegek.

4. Különböző válogatott kövek.

5. Válogatott csigák és kagylók.

6.

7. Válogatott petrificatiók, fában s más tárgyakban.

8. Különnemű tengeri növényzetek.

9. Kőből s más ritka tárgyakból készült értékes szelenczék.

10. Mindannyi pápának érmei.

11. Rovargyűjtemény.

12. A növényvilágból való különböző papiroknak gyűjteménye.

13. Bel- s külföldi faemeknek gyűjteménye.

14. Régi s ujjabbkori becses gyűrűk.

15. Különböző természeti ritkaságok.

¹) Azon nevezetesebb tárgyakat, melyek a régi műgyűjteményből mai nap fenléteznek, 1 betűvel fogjuk jelezni.

16. Különnemü használatra való s diszitményül készült művészi (kunstreiche Stutzen) kétcsövű s egycsövű puskák, pisztolyok, terzerolok, kardok s régi ritka kések.

Kiindulva azon alapos feltevésből, hogy műtörténeti szempontból célirányos a vöröskői műgyűjtemény tüzetesebb ismertetése, szándékom az alanti sorokban a műgyűjtemény fenti számok szerint elősorolt osztályainak érdekesebb s fontosabb tárgyait, s ezen osztályzatoknak terjedelmét közelebbről megismertetni.

I. Éremgyűjtemény.

Éremgyűjtemény.

E gyűjteményben kitűnően voltak képviselve a régi római érmek, melyek, a mint már említők, gróf Pálffy I. Rudolfnak különös rendeletére és szorgoskodása folytán egy különleges leltári jegyzékben összeirattak. A római érmek képeikkel s felirataikkal tüzetesen vannak leírva. — Itt felemlitendjük az érmek számát, s ki fogjuk emelni az érdekesebbeket.

Urbs Roma: 5 különböző darab.

Pompeius: 1.

Julius Caesar: 1.

M. Antonius: 1.

Augustus Octavianus: 11 különböző darab; köztük egy darab, melynek előlapján e felirat áll: Divus Augustus Pater; sugarakkal övezett arczczal; a hátlacon pedig: Imp. T. Vesp. Aug. Rest. felirat olvasható; e lapon egy szétterjesztett szárnyu s gömbön álló sas van; a sas fejénél S. C. áll. A jegyzék szavai szerint gyér pénz nemnek látszik lenni.

Livia Drusilla. Előlap: Liviának fátyolozott feje: ezalatt Pietas. Hátlap: „Drusus Caesar Ti. August. F. Tr. Pot. Iter.“ felirat. S. C. közepén. Igen ritka.

M. Agrippa 1 drb.

C. Caesar 1 drb. *L. Caesar* 1. *Tiberius* 4 kül. drb. köztük egy, melynek előlapján: Ti Caesar Divi Aug. F. August. P. M. Tr. Pot. XXIV. felirat s közepén S. C. betűk olvashatók. A hátlacon a csillagokkal koronázott igazságosság látható; alatta: „Justitia.“ Igen ritka. 1. *Drusus Minor*: 1, *Drusus Maior* 1, *Antonia Minor* 1, *Germanicus* 3 drb. Előlap: „Germanicus Caesar.“ Diadalmenetben négyes fogaton. Hátlap: Signis Recept. Devictis Germ. S. C. A császár köpenybe van öltözve, jobbát felemelve, s baljában a legionális sast tartja.

Egy másik érmeknek előlapja a császár képét tünteti fel, babérszörű nélkül, e felirattal: C. Caesar Aug. Germanicus Pon. M. Tri. Pot. A hátlacon egy ülő Vesta jobb kezében gyűrűt, baljában

egy pálczát tart. Felette Vesta van felirva és S. C. betük. A leltár szerint a legritkább példányok közé tartozik.

Agrippina Germanici 1 drb.

Caius Caligula 1 drb.

Tiberius Claudius 5 drb. Az 5. számú darab előlapján a Megváltó képe van a hátlayan: kereszt I. C. K. C. N. I. K. D. betük.

Julia Agrippina Claudii 1 drb, melynek előlapján: fátyolozott arcz e felirattal látható: „Agrippina Aug. Germanici F. Caesaris Aug.“ A hátlayan egy álló nő jobbájában gömböt tart, baljával pedig egy oszlopra támaszkodik.

Nero 6 drb. *Poppea Sabina* 1 drb. Előlapja: Fátyolozott nő II O II II A I A Σ E B A Σ T H. A hátlayan van a nap pályája ábrázolva.

Galba 3 drb. *Otho* 4 drb.

Vitellius 1 drb. Előlayan a császárnak koszoruzott képe, e felirattal: A. Vitellius Germa. Imp. Aug. P. M. Tr. P. A. hátlayan: „Victoria Augusti“, mely két szó alatt a lépdelő Victoria látható.

Vespasian 6 drb, *Titus* 4 drb, *Julia Titi* 1 drb, *Domitian* 7 drb, *Nerva* 2 drb, *Traján* 20 drb, habár ez érmek egyes részei hasonlítanak egymáshoz, a 20 drb közül még sem találkozik két egészen azonos érem.

Hadrianus 19 egymástól különböző drb. *Laelius* 3 drb.

Antoninus Pius 24 kül. drb. gyér példány gyanánt emlittetik egy drb, melynek előlapján: a császár babérral koszoruzott képe s e felirat: Antoninus Aug. Pius P. P. szemlélhető; a hátlayan. Tr. Pot. Cos. III. Romulus és Remus képei vannak ábrázolva, amint a nőstényfarkast szopják.

Faustina Antonini Pii Soror 3 drb.

M. Annius Galerius Antoninus.

Marcus Aurelius Antoninus 20 kül. drb.

Faustina M. Aurelii Junior 8 kül. drb.

Az előlapok jobbára megegyeznek s Faustina Augusta felirattal ellátvák.

Lucius Verus 1 drb. *Lucilla* 9 drb.

Commodus 4 drb. Az egyik gyér példánynak előlapján: M. Commodus Antoninus Aug. Pius A R I T felirat a császár babérkoszorús alakjával találattik; a hátlayan P. M. Tr. P. X Imp. VI. Cos. III. P. P. Oltárnál kigyók láthatók.

Crispina 1 drb. *P. Helvius Pertinax*: 2 drb. Az egyiknek előlapján van T I M O Θ E O Y babér nélkül, a hátlayan: Kis Victoriola ülő helyzetben, jobbájában pálmát, baljában pajzsot tartva, melyben N I X X van jelezve; oldalvást: A T X A A Y Y I N O N I I alant C H N A I Ω N.

Manlia Scantillia 1 drb. vörös részből való; előlapján Manlia csomóba kötött hajjal; hátlapján egy ülő nő, ki Victoriolát tartja. A jegyzék szerint ritka példány.

L. Sept. Severus Pertinax 2 kül. drb.

Julia Domina 4 kül. drb.

Antonius Caracalla 4 kül. drb.

Geta 1 drb. *Macrinus* 2 drb. Az egyik darabot csak feltevésből tulajdonítja Macrinusnak. Előlapján a felirat nem olvasható. A hátlapon babér, melynek közepén Herculeus az oldalakon Hercul. Roman Aug. szavak olvashatók.

Antoninus Elagabalus 2 drb.

Annia Faustina: Az előlapon Faustina Augusta szavak, ugyanannak csomós hajzatu fejével láthatók: a hátlapon: két gyermek vallási ünnepélynél (in lectis serniis).

Julia Maesa 1 drb. *Julia Saemias* 1 drb. *Severus Alexander* 11 kül drb. *Julia Mamaea* 3 kül. drb.

Maximinus 12 kül. drb. Az előlapok több darabnál azonosak; a hátlapok azonban mind különbözők.

Maximus Caesar. Maximus Caesar Grm. felirat s Caesarnak babér nélküli képe van az előlapon: a hátlapon: „Principi Iuven-tutis“ felirat: Caesar álló alakja, melynek jobbjaiban egy földre támasztott botocska van; baljában pedig egy lándzsát tart rézsutosan; hátul van 2 hadi jelvény.

Gordianus Affricus Pater:

Előlap: Imp. Caes. M. Ant. Gordianus Aug. felirat, babérral koszoruzott fővel. Hátlapon: P. M. S. col. VI. m. felirat s egy bika és oroszlány között szétterjesztett kézzel álló nő, melynek alakja alatt ANIII.

Gordianus Affricus Filius. Előlapon: Imp. Caes. C. Mes. Gordianus Aug. koszoruzva. Hátlapon: „P. M. S. Col. Vim.“ felirat egy álló női alakkal, mely szétterjesztett kezekkel egy bika s oroszlány között áll; alatta e felirat van: A N III.

Balbinus 2 drb. Előlap „Imp. Caes. D. Coel. Balbinus Aug.“ felirat koszorúval. Hátlap: „Providentia Deorum“ felirat. Egy nő, jobbjaiban botocskát, baljában a bőség szarvát tartva. Lábainál gömb s S. C. betük. A másik érem előlapja azonos a fentiével. Hátlapján: „P. M. Tr. P. Cos. III. P. P.“ s női alak, mely jobbjaival kalászat, baljával pedig ruhát emel.

Pupienus 2 ritka drb. Az egyiknek előlapján: „Imp. Caes. M. Clod Pupienus Aug.“ babérkoszorúval; a hátlapon: „Victoria Aug.“ felirat, Victoria álló helyzetben, jobbjaiban palmaágat tart. A másikkal előlapja ugyanaz az elsőjével; a hátlap: „Libertas Augustorum“ felirattal s egy nővel, a ki jobbjaiban békepálcát, baljában egy pálmát tart.

Gordianus Pius 4 kül. drb. Háromnak előlapjaik egészen egyenlőek. Az egyiknek előlapján: „Imp. Caes. M. Ant. Gordianus Aug.“ felirat, sugárzó koronával. A hátlapon: P. M. S. Col. Vim.“ egy nő, bika és oroszlány között, kiterjesztett kezekkel; alatta A. N. II.

Philippus Senior 10 kül. drb. 7 drbnak előlapja azonos; hátlapjaikban csekély eltérés van. *Otacilia Severa* 3 kül. drb. *Philippus Filius* 5 kül. drb. Előlapjaik mind egyenlőek, hátlapjaik egészen különbözők. *Traianus Decus* 1 drb. *Herennia Etruscilla* 1. 2. *Herennius Etruscus Mesius Decius* 1 drb. Előlap: „Q. Her. Etr. Mes. Decius Nob.“ felirat babér nélkül. Hátlap: „Principi Iuventutis“ felirat. A fejedelem jobbjaiban fejedelmi pálczát, baljaiban rézsutosan lándzsát tart.

Hostilianus 2 drb. Előlap: „Imp. Caes. M. Valens. Host.“ babérral. Hátlap: „Providentia Deorum“ egy álló nő, jobbjaiban osztott, baljaiban egy oszlopnál a bőség szarvát tartja. A másik érem előlapja: „C. Val. Host. M. Quintus NC“ felirat babér nélkül. Hátlap: „P. M. S. Col. IX. egy nő, bika és oroszlány között szétterjesztett kezekkel; alatta A N X II.

Trebonianus Gallus 2 kül. drb.

Volusianus 2 kül. drb.

Aemilianus 2 drb. Az egyiknek előlapja: „M. Jul. Aemilianus Caes.“ babér nélkül; a hátlap: „Principi Iuvent. A Caesar áll, jobbjaiban gömböt, baljaiban lándzsát tartva. S. C. betük.

Valerianus 3 kül. drb.

Gallienus 9 kül. drb. Előlapjaik jobbára megegyeznek, az egyik drb. aranyból volt, melynek előlapján „Gallienus“ volt ábrázolva sisakkal és lándzsával; a hátlapon: Gallienus lovagalakja, mint átdőf egy sárkányt „Virtus Gallieni“ című felirattal.

Cornelia Salonina 1 drb.

Postumus Senior 1 drb.

Victorinus Senior 1 drb.

Vabalathus vörös rézből való, előlapján Vabalathus babérral hátlapján: „P. M. F.“ betük. Victoria jobbjaiban koszorút tart.

P. Aurelius 1 drb.

Claudius Gothicus 9 kül. drb.

Aurelianus 11 drb. A különböző éimeknél az előlapok nagyobb részben azonosak.

Severina 2 drb.

Tacitus 3 drb.

Florianus 1 drb.

Probus 28 kül. drb.

Carus 2 drb.

Carinus 3 drb.

Numerianus 3 drb, mind a három ritka példánynak nevezetik. Az egyiknek előlapján: „Imp. Numerianus Aug.“ sugárzó koronával. Hátlapján. „Mars Invictus“ felirat, Mars alakja a császár meztelen alakjával. Közepén Δ jel, alatt XXI.

Docletianus 9 kül. drb.

Maximianus Herculi 7 drb.

Constantius senior 4 drb.

Flavia Helena 1 drb.

Maximinus Armentarius 4 drb.

Galeria Valeria. Előlapon: „Gal. Valeria Aug.“ Hátlapon: „Veneri Victrici“ Venus alakja álló helyzetben, jobbában almát tartva.

Flavius Val. Severus 2 drb.

Az egyiknek előlapján „Imp. E. Fl. Val. Severus P. F. Aug.“ babérral hátlapján: „Genio Populi Romani.“ Genius alakja jobbában mérleget tart, baljában bőségszarut; bal részén egy csillag s ezalatt P E látható. A másik érem előlapján: „Severus Pius Aug.“ babérral; hátlapon: „Principi.“ A fejedelem alakja, jobbában faágat tart; háta mögött győzedelmi jelvény.

Maximinus Daza 2 drb.

Maxentius 2 drb.

Alexander 1. Előlap: „Imp. C. M. Aur. Sev. Alexander Aug.“ babérral. Hátlap: „P. M. Tr. P. III. Cos. P. P.“ felirat a császár álló alakjával ez jobbában egy ágat, baljában dárdat tart.

Nigr. mianus 1 drb.

Licinius senior 3 drb.

Licinius junior 1 drb.

Constantinopolis 2 drb.

Constantinus Magnus 20 kül. drb.

Flavia Max. Fausta. Előlap: „Flav. Max. Fausta Aug.“ Hátlap: „Spes Rei publicae“. Egy nő két kisdedit tart ölében. Alatta P. S. L. S.

Crispus 4 drb.

Constantinus junior 10 drb.

Constantius junior 25 drb. Előlapjaik nagyrészt megegyeznek.

Constans 18 drb.

Delmatius 1 drb, melynek előlapján: „Fl. Delmatius nob.“ felirat, fejedelmi fejekkel látható: hátlapján: „Gloria exercitus.“ Hadi jelvény, két — dárdat s pajzsot tartó katona között; ezalatt Q S I S. *Magnentius* 1 drb, *Decentius* 1 drb; előlapján: „D. N. Decentius P. F. Aug.“ oldalán B. Tulsó lapon: Két Victoria babért tart. — *Vetrannio* 1 db. *Julianus apostata* 1 db. *Fl. Julia Helena* 1 db. *Constantius Gallus* 1 db. *Jovianus* 1 db. *Valentinianus Senior* 1 db. — A hat darabnak előlapja egészen egyenlő; a hátsólapok között is csak csekély

különbség fordul elő; ugyanezt állíthatni *Valens* 13 db. cziméről is — *Valentinianus junior* 2 db. *Gratianus* 4 db. *Mag. Maximus* 1 db. *Theodosius senior* 1. *Arcadus* 1. *Theodosius junior*. Előlap: D. N. Theodosius P. F. Aug.“ fejedelmi fejekkel. Tulsólap: „Reparatio Rei pub.“ — A fejedelem baljában Victoriolát tart, jobbával pedig egy térdelő alakot emel fel. Ezalatt BSIS betűk állanak.

Valentinianus tertius: Előlap: „D. N. Valentinianus.“ bustrum (?) fejekkel. Hátlap: „Securitas Rei Publicae“ Victoria lépdelve jobbjaiban babért, baljában pálmát tart. *Leo I* 1. db. *Leo junior*. Előlap: D. N. Leo Perpetuus Aug.“ felirat a császárnak sisakos fejével. Hátlap: Szárnyas ifju, álló helyzetben egy kereszt látható e felirattal: Victoria AUCCHSOOC. Aranyból való. *Anastasius II*. Előlap: „Anastasius P. T. Aug.“ A császár feje sisakkal s dárdával. Hátlap: Szárnyas ifju áll; e lapon egy kereszt is van e felirattal: „Victor Mult XXXI. Vonto. *Basilus* 1 db.

Elősorolván a régi római érmek neveit és számát, nem hagyhatjuk említetlenül a későbbi korból való érmeket sem. — Ezeknek ismertetésénél hasonlókép — leginkább az érmek számára figyelemünk, el nem mulasztván az érdekesebb darabokat közelebbről jellemezni.

Egy Ádám s Évát ábrázoló aranyozott ezüst emlékérem 1549 évből. Az előlapon elő van tüntetve az isteni parancsolatnak a tiltott gyümölcs élvezete által történt megszegése s e felirat: „Dixit Dominus Evae Adam, quasi unus ex nobis factus est, Sciens bonum malum. A tulsó lapon: A paradicsomból való kiűzetés e felirattal: „Et Dominus ejecit Adam et Paradiso et collocavit ante Paradisum. — Egy emlékérem, mely Evának teremtését ábrázolja. Aranyozott ezüsből való.

Az emlékérmek között előfordul több szent György-féle emlékérem 1738 évből. Az előlapon sz. Györgynek lovagképe s e felirat van: S. Georgius Equitum Patronus. A hátlapon az evangéliumi hajó, melyen az apostolok s az alvó isteni mester volt; s e feliratok. Tempestate Securitas; Amoris Proemium. E példányból volt különböző nagyságu darab; három aranyból volt.

Egy orbáncz tallér, mely a napot a csillagokkal ábrázolja. E tallér 7-féle fémből készült. A jegyzék azt írja róla, hogy az embert — ha magánál hordja — orbáncz ellen megóvjá. Jonathas és Dávidnak két emlékérmé aranyból. A XVIII. századból. (?)

Öszinteséget ábrázoló emlékérem, aranyból. Egy babérkoszorúval övedzett szív van az előlapon e felirattal: Aufrichtigkeit in Freud und Leyd. A tulsó lapon: „Einmahl 1, niemahl 2, allzeit 3.“

Az istenre való emlékezést ábrázoló egy emlékérem, melynek elő-

lapján: a kis Jézus, a földgömbbel látható, jobbján van Izaias XI. báránya, a baloldalon a János XV. fejezetében említett szőlővessző, e felirattal: „Memor esto Dominum Jesum Christum.“ A tulsó lapon: két egymásba szorított kéz, melyek felett áll: „Also in Ewigkeit;“ a két kéz alatt: „Mit Gott.“ Egy táblácskán olvasható: „Zu guter Gedächtniss 1614 s ezen felirat: Nach dir Herr Verlanget mich, Mein Gott ich hof auf dich.“ — Ezüstből való.

Samson emlékérmé ezüstből. Az első lapon: Samson széttépi az oroszlányt. E felirat: „Samson irruente Domini in eum Spiritu, saevientem Leonem discerpit. Jud. XIV. A tulsó lapon: A menybemenő Megváltó; alatta a paradicsom képe, melyben Ádám s Eva a tiltott gyümölcsből esznek. Itt e felirat olvasható: Xtus Serpentis Suo insidiantis Calcaneo Caput comminuit. Gen. 3.

Fugger Máriának emlékérmé. Aranyozott ezüst. Előlap: Diana két szarvas között. „Ad astra mecum.“ A hátlapon: „Maria Fuggerin Stephani Joannis Pálffyorum Mater, qui simul sepulti. Posonii 29. May. 1646.

Az 1650 Junius 16. Nürnbergi békekötésnek emlékérmé.

Egy zsidó feliratu ezüstérem. Az előlapon egy fatörzs. A hátlapon egy fának teteje.

Megváltó érme 4 darab; aranyból. Az egyik 1551 évből való. Az első lapon van a megváltónak mellképe, melynek feje dus sugarakkal van övezve s e felirat olvasható rajta: „Jesus Christus wahrer Gott und Mensch.“ — A hátlapon egy kereszt töviskoronával; a keresztben öt lyuk van; a kereszt jobbján s baloldalán 1551 évszám s e felirat: „Er ist um unserer Sünden Willen geschlagen.“

Szövárdány-tól nevű emlékérem.

Érsekujvári győzelmi emlékérem 1685, Előlap: esztergomi csata s Érsekujvár elfoglalása. Hátlapon: Bajorország, Lothringia s Waldeck czimere, felirattal: „Pfeile des Heiles wieder die Syrer.“

Ezen kívül több római pápának emlékérméi is találtattak az éremgyűjteményben: u. m. IV. Pius, XI. XII. Incze, XI. Kelemen emlékérméi.

Az éremgyűjteményben képviselve voltak egyszersmind a római császárok pénzei is, kezdve II. Rudolftól egészen II. Lipótig. — Számuk 45. volt. A cseh királyok pénzei I. Lajostól számítva, 11 különböző darabot tettek ki.

A magyar pénzek száma 40 drbra rugott. Nevezetesebbek. Atilának emlékérmé; előlapon Atila képével s „Atila Rex“ czimű felirattal, hátlapon egy város képével s „Aquileja“ felirattal. Nagy Lajos korából s ugyanannyi I. Mátyás korából is.

A lengyelországi pénzek 36 darabot tettek ki; a legrégibb 1492

évből volt. — Egyáltalán bizvást állíthatjuk, miszerint az éremgyűjtemény Európa XVII. XVIII. századbeli pénznemeit egy-két példányban magában foglalta, s ezek között a kisebb európai tartományok s városoknak, nem különben egyes családoknak pénzei is találtattak; ilyenek voltak például: Münster és Paderborn, Hildesheim, Bayreuth, Schwarzenberg, Mannsfeld, Eggenberg érmei.

Az éremgyűjteményhez tartoztak némely gypszből való fémezett érmek s tárgyak. Ilyenek valának: A 12 Sybilla, nagyobb mértékben, — 12 császár képével ellátott érem. A svéd királyok érmeinek gyűjteménye egészen XII. Károlyig, számra nézve 32. két pyramisban elhelyezték, melyeket két szerecsen tart fejük felett.

Egy kecskebak gypszből, mint ugrik. — Egy zsidót és zsidónét ábrázoló gipsz szobrok, melyeknek fejei szemei és nyelvei mozognak.

Természet- tudományi gyűjtemény

II. Természettudományi gyűjtemény.

E gyűjtemény több részre oszolt és pedig: a) a csigák és kagylók, b) tengeri pókok és rákok s egyéb tengeri állatok és növényzetek osztályára, c) különböző kövületek (petrificatio) s d) ásványok osztályára.

Az a) osztály 198 darab különböző csigát foglalt magában; némely faj több példányban volt képviselve. — A leltári jegyzékben egyenkint megnevezvük s jellemezvük a darabok. — A kagylók hasonló tüzetességgel összeírva és 106 darabból állottak, ide nem számítva a nem számozott kisebbrendű kagylókat. — A b) osztályban 50 különféle példány találtatott az állatvilágból, s 13 különféle darab a növényvilágból; megjegyzendő, hogy ezen kívül még több példány találtatott némely növényfajokból. A kövületek osztálya, c) 40 különböző példányt mutatott fel. Egyes példányok több darabban valának képviselve. — Ismételten kell említenünk, hogy e gyűjteménynek minden egyes darabja, valamint az alább ismertetendő ásványgyűjtemény példányai is egyenkint s névleg felsorolva.

A d) ásványgyűjtemény, XV. táblára, illetőleg részletre volt osztva. Ezen részletek 240 különböző ásványt foglaltak magukban; a gyűjtemény egyes fajokból több darabot is tartalmazott. Nagyobb mérvben voltak itt a következő fajok képviselve: Agath, Sardonix, Chalcedon, Lapis Lazuli, Jaspis, — indiai, magyar, koburgi és cseh fákövek; legnagyobb mérvben találtattak e gyűjteményben a márványfajok, melyek között több darab vöröskői márvány is előjön. — Az említett XV. táblázaton kívül, a leltár egy különleges ásványjegyzéket is foglal magában, melyben 16 különböző faj s alaku arany, 7

darab ezüst, 11 darab vörös réz, 41 darab kristály, több nemű gypsz s egyéb kisebbrendű ásvány fordul elő.

Most áttérünk a tulajdonképeni és szorosabb értelemben vett

III. Régiség s mügyűjtemény

ismertetésere.¹

E gyűjtemény, a) a szobrok, b) edények, c) vegyes tárgyak osztályára oszlik.

Az a) osztályból megörökítendőnek tartjuk a következő példányoknak emlékét.

1. Egy érczből való r. Buccefalus.

2. Egy érczből való Bucentaurus r.

3. Venus egy oszlopra támaszkodva; lábánál egy golyó van, bronzból való r.

4. Venus, felemelt bal kézzel; bronzból való r. 5. Egy elefántcsontból faragott földműves, fából faragott ruhával l. u. remek mű.

6. Egy hasonló faragványu koldus nő, egy gyermeket tartva karjaiban u. 7. Hasonló faragvány, mely egy nőt ábrázol, a ki kezében font kosarat s fazekat, hátán pedig egy gyermeket hord. u.

8. Egy érczből való Sybilla. r.

9. Venus Cnydia érczből. Ballábát felemeli némileg. Jobbjával mellét tartja, baljával elfödi szemérmét r. 10. Claudius császárnak mellszobra, márványból s alabastromból r. 11. Julius Caesarnak mellszobra márványból s alabastromból r.

12. Pann isten, érczsobor u.

13. Meztelen Apollo, egy boton pihenve u. l. 14. Veszta szüz sugarakkal, mind a két kezében egy edényt tart. r. 15. Pánczélozott gladiator szobra érczből, mind két kezét kiterjeszti. l. mag. 17. cnt. A középtest hosszú a lábakhoz képest, szintugy a nyak is aránytalanul hosszú. 17. Septimius Antonius Gétának érczből való mellszobra. r. 18. Érczből való lictator. 23 ctm. mag. meztelen érczsobor, jobbjában pallost tart; támadó alakja van. Jól sikerült alak, kiválik benne az arcz. r. l. 19. Egy papi ruhában öltözött főpap, ruháján különböző jelképekkel r. 20. Isis, mint szül. alabastromból r. 21. Fortuna egy szárnyas golyón áll s kezében egy serleget tart, r. 22. Orus aegyptomi bálvány érczből. r. 23. Apis bálvány alabastromból. r.

24. Mercur. Érczből. Szárnyakkal van ellátva. Egy márványtalapzaton áll. l. r. Jobb lábát hátra tartva emeli, baljában egy nagy aranyozott edényt tart. 9. ctm. 25. Egy kénköből való kereszt, ugyanabból való diszitményekkel. u. l. 26. Egy pyramis kagylók, agath. — s borostyánkőből, melyben 12 római császárnak és császárnénak

¹ Az r betű = régi, u betű = újabbkori, l betű = mint már említők = létez.

faragott domborképei találatnak. Készítette Firmann r. l. Mag 35 cnt. A pyramis; egy hosszukás négyszögü — homlokzatán borostyánkővel kirakott talapzaton nyugszik. A pyramis alján, mely a talapzatot érinti, három elefántcsontból faragott remek domboru képcsoport látható, melyek kis geniusokat ábrázolnak, és pedig az egyik képen fák láthatók, melyek között egy genius a másikkal egy edénybe korsóból bort önt; egy harmadik genius ülő helyzetben van s szőlőt tart kezében. E kép valamint a másik kettő 4 ctm. hosszú s $2\frac{1}{2}$ ctm. magas. A középső képen két genius látható; köztük van egy virággal telt kosár. Az egyik ülő helyzetben levő genius egy ágat tart jobbjában, a másik pedig jobbjában egy tálcát tart, melyen két galamb látható. A háttérben fák láthatók. — A harmadik képen három genius s egy félember, félkecske alak van ábrázolva. Az egyik genius erre ostorral készül suhintani, míg a másik két genius egymással viaskodik. A pyramis hátsó részén fel vannak írva a pyramis elő részén levő arc képek nevei; és pedig: Calpurnia Julii Caes uxor. Messalina C. Claudii uxor. Livia Augusti Caes, uxor. Pibea Neronis uxor Livia Augusti Caes, uxor. Pobeia Neronis uxor. Vipsania Tib. Claud. uxor. Drussila. Claud. Caligulae uxor. Flavius Vespasianus Videlius Marcus Otto. Sergus Sulpidius Titus Vespasianus. Titi Vespasiani uxor. 27. 2 koldus gyerekek szobrai; elefántcsont faragvány a gyerekek ruházata fehér fából van faragva. — E fiuk taglejtései is hiven kifejezvék a szobrokon. u. 28. Egy afrikai házi bálvány, nyiltokkal s nyilakkal.

29. Diana érczből, r. l. félhold van a fején, meztelen nőalak; jobb lábához egy kutya simul. Mag. 16 ctm.

30. Jupiter; érczből, villámmal r.

31. Satyrus, érczből. Egy edényt tart fején, melyben az ősök hamvai s könyei szoktak volt tartatni r.

32. Bachus, érczből. Fején mindkét kezével egy medenczét tart r.

33. Egy pap s egy meztelen nő, egy égő oltár fölött Priapust tartják. Egy szürke márványlapon való dombormű. 25. ctm. h. 10. cnt. m. r. l.

34. Traján mellképe, kőből. r.

35. Egy muzsának szárnyakkal ellátott feje. Onixból, gyémántokkal kirakva. r. l. Kis dombormű, igen sikerült.

36. Sz. Rochus sóból u.

37. Két indián férfiú; egyik idősebb, másik ifjabb; mindkettő egy-egy állatfejekkel ékesített széken ül. Indián márványból való r.

38. Egy férfiú, egy indiai gyümölcsessel megrakott faágat hordva vállán r.

39. Egy indián nő, jobb kezében egy kosarat tart, melyben hal van. Indián márványból való. r.

40. Fából faragott indián nő, kezében rózsafüzért tartva, s egy diófa talapzaton állva r.

41. B. Pálffy Miklós — a győri hősnek fából faragott gyönyörű siremlékmintája. — E siremlék egy kétszárnyu faszekrénybe van helyezve. A siremlék legfőbb részét Pálffy Miklósnak fából faragott remek szobrocskája képezi. E szobor Pálffyt magyar vitéz ruhában ábrázolja, kurta német szablyával.

E szobor jobbán — valamivel kisebb alakban sz. Mihálynak, — balján sz. Ráfaelnek szobra látható. E szobrok felett, — melyek kagylóval diszitett fülkében felállítvák, virágkoszorúk függenek. — A két arkangyal szobrai mellett, hason nagyságú két női alak foglalja el az emlék oszlopainak helyét.

E női alakok nyakán nyakékitmények csüggnek, melyekről érem függ. Lábaik a térdeken egy gyűrűvel összekötvék. Pálffy szobra alatt e felirat olvasható: „Pálfius hic situs est, satis est, nam cactera novit oraque Pannoniae, Christi adumque solum.

A siremlékmintának felső részén hadi jelvényeket láthatunk két geniussal, kiknek egyike szomorkodik, a másik babért tart baljában. A két genius között van egy 11 ctm. h. s 3 cmt. magas dombor csatakép, mely remeknek mondható. E kép felett van a Pálffy család czimere, mely felett egy genius — mint az emlékeknek legmagasabban álló alakja diszlik, mindkét kezében van egy szalag, melynek végein a Fugger czimer szemlélhető.

A szekrény két ajtószárnyának belső részén, két kép látható. A jobbikon Pálffy Miklóst egy feszület előtt oroszlányon térdelve látjuk lefestve. A feszülettel szemközt van a Pálffy czimer. A szárny felső részén két érem van kifestve, melyeknek egyikében e szavak olvashatók:

„CorVVs CerVos eLeglt aLtos honores, qVla CerVVs CorVVM LIbera Verat. Nicolaus Pálfi 1600 10 Aprilis.

A másik éremben e szavak állanak:

„Corvus cüm Adversariis.“

A bal ajtószárny belső részén egy fekete ruhába öltözött női alak látható. — A ruházat hasonló az apáczák ruhájához.

E női alak Magyarország védasszonyának képe előtt imádkozik

E szárnyak felső részén is, két éremlap van lefestve. Az egyikén egy homályos alak két szarvas között látható, e felirattal: „Ad astra mecum. — Az érem másik lapján ezen felirat áll: „Mária Fuggerin Stephani et Joannis Pálffyorum Mater. Posonii 29 May 1646. — Nem lehet kételkedni, hogy e két éremlap az érem gyűjteményben említett s Pálffy-Fugger Mária halálának emlékére veretett emlékéremnek mása; miből azon alapos következtetést vonhatjuk: miként a jobb szárnyon észlelt két éremlap Pálffy Miklós halálának emlékérmét

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

tünteti elénk, mi mellett világosan szól Pálffy halálkozásának napja is, mely az egyik lapon jelezve van. —

Magassága 68 cnt. szél. 46 cnt.

42. Egy földből készült chinai férfiúnak szobra, mely fejét s lábát mozgatja, s egy furulyán játszik. u.

43. Hercules mint gyermek; némelyek Hercules fiának (avertinus) tartják. r.

44. Egy áldozó férfiú r. l. Igen megvan viselve az időtől, jobbájában egy edényben tartja az áldozatot. 7 cnt. magas ércszobor.

45. Több ismeretlen szobor. r. — Az egyik 6 cnt. magas férfi-alak; egy másik, egy hosszú ruhába öltözött női alakot tüntet elő, melynek feje csillaggal van ékesítve, jobbát felemeli. 10 ctm. magas.

46. Priápus tánczolva kiterjesztett kezekkel és lábakkal. r. l. 9 ctm magas ércszobor. Meztelen alak. Kevésbé művészi.

47. Több ismeretlen szobor r.

48. Plátónak mellszobra r. l. Kicsiny jó kép

49. Pánczélozott katona érczből r.

50. Vulcan, felemelt jobbával r.

51. Mars érczből r.

52. Minervának mellszobra érczből r.

53. Aegyptomi Isis, csecsemőt szoptatva r.

54. Egy meztelen bálvány felemelt bal kézzel r.

55. Osiris, Isisnek fivére főpapi ruhában r.

56. Osiris Accipiter fejével r.

57. Bachus, érczből. Bal kezében egy szőlőfürtöt tart, jobb kezében egy serleget. u.

58. Hercules, érczből, bunkóján pihenve r.

59. Egy pap érczből r.

60. Tomyris, baljában Cyrus fejét tartja r. 11 ctm. magas ércszobor, Tomyris redős, térdén alul érő köpenybe van burkolva; meztelen lábbal. l.

61. Hercules érczből. Baljában bunkót tart. r.

62. Drusus. Mellszobor márványból; a fej alabastromból való r.

63. Nérónak mellszobra márványból; feje alabastromból való r.

64. Egy ismeretlen szobor. r.

65. Venus. Érczből; felemelt jobb kézzel. r.

66. Egy ismeretlen szobor r.

67. Régi izlésű kagyló- s gyöngyházból faragott kép, mely a négy elemet tünteti elő. U. Szerzője: Firmann Bécsben.

68 Serapis és Venus, más három alakkal áldozatot hoznak. Fehér márványból való domborkép r.

69. A róm. kath. egyháznak diadala érczből. Dombormű keretben r.

70. Egy huszár, összeállítva különféle rovarokból üveghenger alatt; uj k. l.
71. Kagylók- és csigákból készített Bachus, üveghenger alatt r.
72. Egy török férfit. Viaszból, ruházata tollakból van művészileg összeállítva. Egy üveg alatt ül. u. l.
73. Bachanaliak. Kis kép; remek mű: Érczből való dombormű aranyozott fekete keretben r. l.
74. Vulcanus legényeivel dolgozva, érczből való dombormű, aranyozott fekete keretben r.
75. Cacus furatur bovem Herculis; kis képecske. OMVDEKNI felirattal egy aranyozott fekete keretben r. l.
76. Rebecca, amint a kutnál Abraham szolgájának, s tevéinek vizet ad. r.
77. Lucretia mellszobra, a mint tört dőf mellébe r. l. Kis kép; jó arc, hiven kifejezi a fájdalmat.
78. Vénus almával s a szárnyas Cupidóval; ércz dombormű keretben r.
79. Plátónak feje. Érczdombormű keretben r.
80. Senecának feje r.
81. Curtius Mutius Scaevola kezét tűz fölött tartva, keretben r.
82. Három Gratia egy keretben r.
83. Sámson Dalila ölében. Érczdombormű r.
84. Amon nővérével, a mint a királyok IV. könyve leírja; érczből r.
85. Jasonak története csontból faragva r.
86. Ugyanaz r.
87. Páris története csontból faragva r.
88. Ugyanaz r.
89. Jasonak hajózása, áldozata s munkája; csont faragvány r.
90. Egy zsidó gypsből; fejét, szemét, nyelvét s szakálát mozgatta u.
91. Hasonló zsidónő u.
92. Egy remete által fából művészileg faragott feszület, üveg alatt u.
93. Jupiter Amon érczből r.
94. Jupiter jobbában sást tartva r.
95. Több ismeretlen szobor r.
96. Egy láb, mely hasonló volt azon lábakhoz, melyeket a római polgármesterek viseltek. r.
97. Cyclopides vagy a költői óriások, egy keretben r. l. Érczdombormű 3 ctm. magas.
98. Egy carniólból faragott fej, egy szürke márványból való oszlopon r.

99. Egy hasonló fej onixból, ugyanoly oszlopon r. l. Muzsának feje igen kicsiny dombormű; remek.

100. Egy Achatból való ismeretlen női alak, egy keretben r.

101. Zeus vendégségnél. Márványból való dombormű. r. l.

102. Sz. György ércszobra. Töredék a XV. századból.

103. Egy elefántcsontból faragott gyűrűféle nagy perez, melyen a négy évszak van remek dombormű faragványokban ábrázolva l.

104. Egy zászló selyemből, melyet gr. Pálffy II. Rudolf II. Lipót koronáztatásánál tartott. Bulgária czimere van rajta l.

105. Négy fából faragott régi szék; támláiknak felső két végén emberfejek vannak kifaragva. A támlák oszlopai csavarékitemény- s virág disziteményekkel ellátvák. l.

106. Két darab husszita nyilvég; a selmeczi fegyvertárból. r. l.

107. Egy könyvalaku gyöngyházból való tánczrend Mária Terézia idejéből, melynek küllapjai virággal ékitvék. A virágok klárisból, a levelek gyöngyházból valók. A könyvecskében fehér elefántcsontból való lapok vannak, és egy arany keretbe foglalt tükör A könyv csatja, s az író óntartó hasonlóképp aranyból valók l.

A régiségtárnak az épen felsorolt tárgyakon kívül, még né hány újabbkori tárgya volt. A leltárban vagy 138 darab van jelezve.

A mügyűjtemény leltárában az épen nevezett szorosabb értelemben vett régiségeken kívül, még különböző érdekes edényeket, csészéket, serlegeket, medenczéket, továbbá némely ritkaságokat, képeket s reliquiákat találunk feljegyezve. Ezen emlékek közül néhányat kiemelendőnek tartunk, hogy ekkép kiegészítsük a mügyűjtemény teljes képét.

Edénygyűjtemény.

Az edénygyűjtemény.

1. Két serleg zergeszarvból; fent s lent arannyal kerítvék 9 ctm. magasak. l.

2. Egy rubinfolyadékból való csésze, aranyozott ezüsből való talapzattal r. l.

3. Jaspisból való csésze aranyozott fogantyúval.

4. Egy cseh achatból való kagyló, régi zománczmunkával, barna r.

5. Barna gagasból való — s ezüst filigran művel díszített serleg fedelestül u. 3 drb.

6. Sárga pueró-ból való serleg fedelestül 6 drb.

7. Hat sárga pueróból készült s ezüstbe foglalt serleg, fedelestül u. 1 drb 12 ctm. mag.

8. Egy vexirserleg, muscat dióból ezüstbe foglalva, ezüst csavar-fedéllel; bélelve aranyozott ezüsttel u.

9. Egy égetett indián földből való festett csésze r. 2 drb.
10. Kristályból való kagyló u.
11. Egy serleg, melyben a sirok hamvai foglaltak r.
12. Kagylóserleg ezüstműből, aranyozva. Egy alak van rajta. u.
13. Egy kőből való koszorú, ezüstbe foglalva, hasonló fedéllel, melyen egy bálvány áll.
14. Egy ősrégi (?) sokszínű kőkorsó tombacba foglalva, hasonló fedéllel. r.
15. Régi üdvözlő serleg (Willkommenglas) üvegből, különféle festményekkel. A leltár szerint régóta Vöröskőn volt. Az egyik festmény Sz. Györgyöt lóháton ábrázolja, mint döfi lándzsájával a sárkányt. E festményen R S G E O R G E olvasható. A másik festmény Simson tündeti elő, mint viaskodik az oroszlánnyal „Simson 1630“ felirattal. A 3. festmény a feltámadó Megváltót állítja elő; a 4-ik festmény a kicsinyeit szoptató pelikánt. l. 42 ctm. magas.
16. Egy üvegserleg fedéllel. A serlegen kettős sas koronával s egyéb czimerek láthatók.
17. Fehér üvegserleg, zász s lengyel czimmerrel s e felirattal F. Á. R. P. E. S. 14 ctm. magas. Az üveg nem átlátszó.
18. Indián fából faragott kis csésze r. l. Kitűnő mű. Növény-éktípust ábrázoló faragvánnyal van díszítve.
19. Két gagasból művészileg faragott, aranyozott vörösrézbe foglalt serleg, fedelel.
20. Barna gagasból való aranyozott sárga rézbe foglalt serleg, fedelestől. A fedélen kis szobrok vannak.
21. Egy gyöngyházból való csésze ezüstbe foglalva; két fogantyúval, melyek korálműből valók. A csészén ezüst fedél van, melyen egy pelikán kicsinyeivel látható. A csészén ezen betűk olvashatók: L. L. R. D. F. V. C. E. P. D. N.
22. Indián nádból font kávécsésze 4 drb, 1 drb létezik.
23. Kis fehér csésze húskőből. (Pietra di Carne), ezüst alappal.
24. Borostyánkőből való tálcza, melyen egy onixból való edény van.
25. Kehely alakú serleg kristályból (de Roche).
26. Fehér török achatból való kagyló r.
27. Üvegcsésze fogantyúval, melyet az elveszett művészetnek neveznek, minthogy azt senki sem tudja elkészíteni.
28. Két vörös rézből való aranyozott csésze, melyek a bányavárosokból eredtek.
29. Indián nádból font cukorcsésze u.
30. Egy régi olasz majolika festménnyel díszített csésze, tálczástól; a csésze szegekkel van kiverve. l.

31. Egy majolika kék kancsó, czinn fedéllel, melyen a következő betűk s évszám olvashatók. L. K. V. S. 1650.

Ősrégi sirlámpa érczből, melynek alján következő betűk állanak : C. I. C. O. M. S. fent L. C. I. r.—.

32. Egy Rómából származó agyagból való örök világosságu sirlámpa. r.

33. Egy ólomból való urna, következő aranyozott betűkkel : G. E. N. U. I. C. I. r.

34. Egy másik — ehhez hasonló urna szintén arany betűkkel. r. Ezen kívül — a mint más említők, más tárgyakat is tartalmazott a gyűjtemény ezen része. A leltárnak azon részletére térünk át, mely a különlegességek vagy ritkaságok gyűjteményét tartalmazza.

Különleges- ségek.

Különlegességek.

1. Selyemből készített rózsafüzér-olvasó.

2. Egy Bazinban talált fadarab, mely mintegy 2 láb hosszú s $\frac{3}{4}$ láb széles. E fadarabnak lapján I. H. S. betűket, H alatt egy átszúrt szívet, ez alatt pedig M. D. betűket s az 1656 évszámot találjuk kivésve. Megjegyzendő, hogy ezen betűk és számok a fadarabon megfordítva vannak kinyomva. E fadarabon a következő német feliratot olvassuk: „Anno 1766 den 25. Sept. ist in dem Pösinger Stadtwald die 3 steinerne Haufen genannt, gegen Limbacher, Pösinger und Glashütner Hotter von Joannes Pivoda einem Holzhacker in Gegenwart Herr Bürgermeisters Joannes Schiller und eines Rathherrn Nicolaus Richter eine Buchen ihm gehauen worden, und da der Holzhacker den Baum gespalten, so ist gegenwärtiges halbe Schaidholz mit den hier verkehrt eingewachsenen Buchstaben r Zeichen und Jahrzahl aus dem Kern ausgefallen, und hat bemelter Herr Bürgermeister, dann Herr Paul Bellosics Rathsherr diesen Theil zum Andenken in die gräfl. Rudolph-Pálffy Antiquitätenkammer geschenkt, der andere Theil, worauf die Buchstaben rechts — wie man glaubt, eingeschnitten und also verwachsen seynd, ist zu Pösing im Rathhaus aufbehalten.“

3. Több darab régi sarkantyu, az egyiknek diszes csatjai voltak : az egyik sárgarézből aranyozva vala. r.

4. Két Pudmericznál talált gyűrű. r.

5. Egy fadarabból kifaragott láncz. u.

6. Egy háromszögű citadella, vörös-fehér-zöld elefántcsontból, melyben kis gyógyszer-tár, író és varrókészlettel foglaltatik.

7. Egy Genuánál elfogott Capucinusnak fából való rózsafüzér-olvasója, kit Franshini nevű ezredes gonoszsgból megférfiatlanított. Az ezredes azonnal e gonosz tett után egy golyó halálra sebesítette.

8. Á bécsi Magdolna templomnak fából faragott kis mintája.
9. A bécsi sz. István templomnak fából faragott képe. 1.
10. Krisztusnak ében fa- s gyöngyházzal kirakott sirja.
11. Perzsa keztyük. r.
12. Chinai cipők. r. 1.
13. Egy gmundeni sóból készült olvasó ; végén van a fájdalmas Szűznek egy sóból készült képe.
14. Hasonló olvasó a Megváltó képével.
15. Két rózsafüzér különféle cseh achatokból. u.
16. Egy borostyánkőből való régi gyűrű. r.
17. Onixból való olvasó. u.
18. Alabastrom lapon különféle gyümölcs 2 drb.
19. Egy gyöngyházból való szekrény, melyben különféle szem-
üvegek foglaltattak.
20. Indián fából való, chinai izlésben készített borsszelencze 2 drb.
21. Két gyertyatartó, mely ugyanazon compositióból van készítve,
melyből Poroszország királya aranyat akart készíteni.
22. Elefántcsontból esztergályozott zerge vadászat.
23. Elefántcsontból készített tálcza (tresouil), melyen thea csészék
s kannák vannak felállitva, hasonlólag elefántcsontból.
24. Tökből készített kalap, chinai mű, chinai festéssel 1.
25. Halhoroggyűjtemény.
26. Két borostyán kőből készített, s elefántcsonttal kirakott
szekrény.
27. Egy gyöngyházból való kanál.
28. Ezüst csipkével bevont doboz, mely 12 pár kés, villa és
kanalat tartalmaz.
29. Indiai vászon, fakéregből; a fát valamint a belőle készített
czérnaszálakat Cavitu-nek hívják.
30. Fekete keretbe foglalt Onix, melyen egy tájkép van lefestve.
31. Két vörös pyramis *vöröskői* márványból. A különlegességek
sorozatánál említésbe kell hoznunk egyszersmind a mértani s termé-
szettudományi készleteknek némely darabját is.
1. Egy nagy camera obscura.
2. Kettős légmérő, mely az időt jelenti, kis bányaművel.
3. Két kis hőmérő, mely a szobákban a meleget mutatja. Az
egyik a beteg embernek testének melegségét mutatja, ha azt a beteg
kezébe veszi.
4. Földmérő négyeg.
5. Vizmérleg.
6. Iránytű.
7. Viszonylati mérték (Proportion Maassstab).

8. Művészi napóra.
9. Nagy angol (trioptersch) távcső két (objektív) üveggel.
10. Háromféle üvegfecskendő.
11. Matematikus tűz-ugrókút.
12. Lacrimae Pataviae 9 db.
13. Diabunculus Carthesianus üvegben.
14. Vexirgyertyatartók 6 db.
15. Három lábon való terriscopium.
16. Nagy nagyító üveg.
17. Nagyítóüveg faállítványon ; hasonló egy távcsőhöz.
18. Egy kagylókkal díszített hőmérő.
19. Földméréshez szükségelt eszközök.

Képgyűjtemény.

A képgyűjtemény

leírását tartalmazó leltári jegyzék, csak 40 darab képről szól. Magától értetlik, hogy a leltár leírója ide nem számította a vár termei és szobáiban találtatott képeket, hanem csak kizárólag a műgyűjtemény képeit. A képek közül említendőek:

1. Xav. sz. Ferencz képe viaszból, Rómában készült.
2. Görög Antoniták vagy ráciz erdei barátoktól fára festett két kis kép. Sárga rézkeretben.
3. Vörös réz lapon viaszból készített (pouissint) fácska. Ezüst filigran művű aranyozott keretben.
4. Gróf Pálffy I. Rudolf arczképe; sárga rézből való aranyozott keretben.
5. Gróf Pálffy Rudolf nejének: Kaunitz Eleonora grófnőnek arczképe.
6. Viaszból készített arczkép, mely Don Juan anyját: született Plumenberg grófnőt ábrázolja. Remekmű 1.
8. Ausztriai Don Juannak, V. Károly svéd király fiának, viaszból való arczképe, remekmű.
9. IX. Károly svéd királynak miniatűr arczképe.
10. A Kaunitz család három tagjának kis arczképei 3 db.
11. Korvin Mátyásnak fából faragott s festett mellszobra; készítése 1510. évben Burgmayr János.
12. Megváltónak képe, aranyozott fekete keretben.
13. A sirban fekvő Megváltónak, sz. Péter apost. sz. Pál apost. Seraf. sz. Ferencz — Paduai sz. Antalnak képei 5 db.
14. Mária Teréziának színes szalmából P. Grossinger jezsuita által készített arczképe, aranyozott keretben.
15. Egy vörös rézlapon olvasztott kép, mely ábrázolja,

a vörös tengeren átmenekülő zsidó népet, amint üldöztetik Pharao királytól.

16. Sz. Hubertnek fán faragott képe. Dombormű Dürer után.

17. A szemérmes Zsuzsanna, fából faragott képe. — Dombormű.

18. Megváltó vörös rézre festve.

19. Kettős kép márványon. Egyik részről előtűnteti Krisztus koronáztatását, másik részen Juditot szolgáló leányával.

20. Boldogságos Szűz Anya, isteni gyermekével. Festette P. Archangel Capucinus.

21. Kettős kép, melynek egyik részén Serafi sz. Ferencz, másik részén egy arczkép látható, ezen aláírással: Chevalier de Piere.

22. Vörös részre festett kis templom.

23. Sz. Annának vörös rézre festett képe, melyet gr. Pálffy-Kaunitz Eleonora kiváló kegyeletből magához vitt.

24. Két pápai kulcs kőből, melyeket Kaunitz gr. a pápától nyert ajándékba, amint Romában mint követ működött.

25. Az izraeliták átvonulása a vörös tengeren. Limoges-i zománczmű. Kitűnő.

A vár délnyugoti részének egyik szobájában látható boldog Csáky Móricz dominikanusnak (1366) olajfestményü kis arczképe.

A többi képek mind vallásos jellegű képek.

A műgyűjteményben amint már említők, néhány *ereklye* is őriztetett, melyek a Pálffy család vallásos érzületének egyik bizonyítékaként tekinthetők.

Az ereklyék sorozatából megemlítendőeknek tartjuk a következőket:

1. Sz. Bernát apátnak hiteles ereklyéje.

2. Jámbor Crescentiának egy rézmetszete.

3. Sz. Incze pápának pápai gyertyája

4. Két koczka, melyek a szent földön kiásattak, s azon koczkáknak tartattak, melyekkel a katonák Krisztus öltönyére játszottak.

5. Egy kis jeruzsalemi olvasó, egy ezüsből való halálkövet s kereszttel, mely utóbbi szintén ezüstbe van foglalva.

6. Szalézi sz. Ferencznek hiteles ereklyéi.

7. Egy megszentelt spanyol sárgarézkereszt.

Végül, midőn a mű- s régiséggyűjtemény egykori tartalmával megismerkedtünk, nem lesz felesleges, a műgyűjtemény régi helyiségére s butorzatára behatóbb pillanatot vetnünk.

A leltári jegyzék két teremről (Cabinet) szól; és pedig egy belsőről s egy külsőről.

A belső terem vörös márványzatu festésszettel volt diszítve; boltozatán finomabb festés létezett. A lambriák diófából állottak s furnirozva voltak. Az ablakokon volt hengerfüggönyök, vörös rézszinre voltak festve. A kályha fehér s aranyozott volt.

A külső terem sárgára volt márványozva, s fent hasonlóképp finom festménynyel vala ékesítve. A lambriák s függönyök azonosak valának e belső termével. A terem egy fekete márványból való kandallótól kölcsönzé a meleget.

A butorok között több értékes darab fordul elő a jegyzékben Ilyenek:

1. Két szekrény, (Wadelkasten) fehér márványlappal.
2. Cheridon, fekete márványlapokkal. Két drb.
3. Nagy írószekrény egy állvánnyal (Vorderpult); török mo-
gyorófából.
4. Egy diófából való furnirozott koczka játék-asztal, melyben
óramű foglaltatik.
5. Vörös bársonnyal bevont nádszékek 27 drb.
6. Egy pamlag vörös bőrvánkosokkal.
7. Sárga bársonnyal bevont pamlag, a sárga teremben.
8. Sárga bársonnyal bevont székek 6 drb ugyanott. Ezeknek
kiemelésére sárga vászonból készült butortakarók szolgáltak.
9. Az ablakbélétekben kis szekrények valának alkalmazva, me-
lyekben különmemű pipák őriztettek

A mai mű- s régiségtárnak tőszomszédságában találkozunk a könyvtárral.

Könyvtár.

A könyvtár

a nem rég említett — egykor márványszinre festett szobáknak egyi-
kében van elhelyezve, s mondhatni, hogy az egész szobát elfoglalja.
A könyvtár vagy négy ezer kötetből áll, melyek legnagyobb részt a
német, latin s franczia irodalom termékei; magyar könyvet sajnos —
csak igen keveset találhatunk, s ezek is kizárólag a könyvtár jelen-
legi hazafias érületű birtokosának gróf Pálffy Istvánnak szerzemé-
nyei. A könyvtár külföldi irodalmi termékeinek túlnyomó többsége
s a magyar irodalmi műveknek csekély száma leginkább annak tulaj-
donítandó, hogy a Pálffy család, a mult század második felében, s a
jelen század első felében az édes hazánk aristocrata köreiből érvé
nyesült sajnálandó német befolyás alatt állott, mihez nem kis mérv-
ben járult hozzá azon helyi körülmény is, hogy a Pálffyok birtokaik
fekvésénél fogva közelebb álltak Bécshez, s a német Pozsonyhoz

mint az ország fővárosához, mely a magyar szellem köz- és gyupontját képezte, nem különben az is, hogy a Pálffyak jobbára cseh és német urnóket vettek nőül. A könyvtárban számos mult századbeli tudományos irányu könyvet találunk, melyeknek czimén a Pálffy család czimere C. R. P. betűkkel láthatók, miből mi azon biztos következtetést vonjuk le, miként a várbeli könyvtár leginkább gróf Pálffy I. Rudolfot vallhatja alapítójául, kit — a mügyűjtemény leírásánál, a művészet- s tudományosság barátjakép tanultunk ismerni. — A könyvtár jelenlegi helyiségében a boltozat csucsivü gerinczete vonja magára figyelmünket, nem különben a gyámkövek helyett alkalmazott czimerpajzsok, melyek most egyszerűen bemeszelvék. — A csucsivü boltozatnak folytatása a másik szobában látható, mely a könyvtár helyiségével hajdanta egy szobát képezett. — A könyvtárban különös figyelemre méltó Vöröskő várának 1663. évből való erődítési tervezete. A fametszetü képen e felirat olvasható: „Perspecti vische Delineation des berühmten und festen Schlosses Pybersburg in Hungarn, H. Grafen Pálffy gehörig, wie solches durch H. Obristen Joseph Priámi Freyh. zu fortificiren angegeben worden 1663. Caspar Merian fecit.“

Nyeregkamra.

**Nyereg-
kamra**

Vöröskő várának — még a mult század második felében — volt becses nyereg- s lószerszámgyűjteménye, mely gróf Pálffy I. Rudolf birtokát képezte. — Sajnos, hogy e művészeti szempontból érdekes — s nagy becsü gyűjteményt gr. Pálffy I. Rudolf örökösei kényszerültek — ugyanennek adósságai miatt eladni.¹ — A nyeregkamrának nevezett lószerszám-gyűjtemény — manap tehát csak mint régészeti irott emlék érdekes, amennyiben egy véletlenül kezem ügyébe akadt tüzetes leltáron kívül semmi más sem maradt fen belőle. — A nyeregkamra nevezetesebb tárgyait annyival is inkább tartjuk itt megörökítendőknék, miután azoknak emléke — az említett leltár esetleges elenyészttével, végkép elmosódnék, s minthogy a lószerszámgyűjtemény, egy fényes adatot képez Vöröskő egykori urainak fényes háztartásához.

Lószerszámok.

Lószerszámok.

1. Egy török lószerszám (Pferdezeuch) arany-, ezüst-, karniol-, granat- s cseh kristálylyal kirakva, arany s ezüst rojttal (Fransen)

¹ Az eladott tárgyak értékjegyzéke is fennlétez, melyből az érdekesebb tárgyaknak vételárát alant helyenkint olvashatni.

egy pár bojttal (Quasten) ezüst s arannyal átszőtt (durchgewirkt) hurokkal (Maschen.) A kötőfék és zsinórok arany- s ezüsttel diszítvék, s ezüst csatokkal ellátvak. Crépin mü.

2. Zöld bőrből való sárgára kivert magyar lószerszám, s hasonló — arannyal átszőtt — gyeplő.

3. Egy vörös bőrből való különböző kövekkel s compositiókkal kirakott lószerszám. Vörös selyem- s arannyal átszőtt csikózablya (Drensen), egy pár bojttal s hurokkal diszítve. Crépin mü.

4. Egy vörös bőrből való — ezüsttel kivert török lószerszám; kantár s lánczocskával. Egészen ezüst kantárral, s bojtos zsinórral, nem különben ezüst csikózablyával, s ezüst hurokkal; Crépin mü.

5. A la grèc moldvai lószerszám. Egy ezüsttel átszőtt zöld csikózablya hurok nélkül, bojttal. 2 ezüsttel átszőtt zöld csikózablya à la grèc izlésben.

6. Ezred-lószerszám (Regiment-Pferdzeuch.) Egy fekete bőrből való, sárgára kivert egész magyar lószerszám, vörös selyem- s arannyal átszőtt csikózablya, bojttal.

7. Egy vörös bőrből való sárgára kivert török lószerszám, tűz-aranyozott gyeplővel s egy pár bojttal. Hozzá tartozott egy arany kantár, zsinór, hurok és csikózablya. Crépin mü.

8. Egy vörös bőrből való aranyozott lengyel lószerszám; sima, vörös gyeplővel elő- s hátsó készlettel (Zeuch); egészen aranyból való csikózablyával. Crépin mü.

9. Egy fekete bőrből való arannyal himzett, sárgára kivert tatár lószerszám, gyeplő nélkül, különböző szinekkel átszőtt csikózablya s kötőfékkel, fekete s fehér szőrbojtokkal.

10. Egy fekete bőrből való, sárga pitykekkel (Zweckerln) kivert teljes magyar lószerszám, kék szín- s arannyal átszőtt csikózablyával.

11. Egy fekete bőrből való és sárga (Klopperln) kivert teljes magyar lószerszám, sárga selyem s arannyal átszőtt (unterwirkt) csikózablyával.

12. Fekete bőrből való — ezüsttel kivert teljes lengyel lószerszám, zöld selyem s ezüsttel átszőtt csikózablyával.

13. Teljesen azonos szerszám.

14. Egy fekete bőrből való sárgára kivert teljes német lószerszám, kék selyem s arannyal vegyített csikózablyával.

15. Egy hamvasszürke selyemből való — arannyal átszőtt csikózablya.

16. Fekete bőrből való fehérre kivert teljes huszár szerszám, két kék selyem csikózablya

Diszes lótakarók (echabrique).

1. Egy vörös posztóból való ezüst s arannyal himzett disztakaró magyar nyeregtakaróval. — Egy disztakaró vörös bőrből, vörös s ezüst paszománnyal vagyis szegélyszalaggal (Porte).

2. Egy zöld bársonyból való török disztakaró, egy pár pisztolytok (Stützel) arannyal himezve, arany rojtokkal.

3. Vörös posztóból való disztakaró altábornagyi paszománnyal; kettős sassal s az Armaturával, melyek arany s ezüsttel kihimezvék. Ehhez tartozik egy fehér medvebőr, fehér posztóval kivarva s kétszeresen altábornagyi arany paszománnyal ékesítve; ehhez tartozik egy nyeregnek öve, mely altábornagyi paszománnyal van szegélyezve.

4. Egy kék s ezüsttel himzett magyar disztakaró, egy nyeregöv (Gürt) ezüst szegélyszalaggal diszítve.

5. Zöld posztóból való magyar disztakaró nyeregtakaróval, egy széles s két vékony arany szegélyszalaggal (Porthé) szegélyezve.

6. Egy kék porosz disztakaró, nyeregtakaróval, kettős arany szegélyszalaggal.

7. Egy zöld posztóból való — ezüsttel himzett disztakaró, szűk szegélyszalaggal.

8. Vörös posztóból való disztakarók pisztolytokokkal, ezüst szegélyszalaggal s ezüst rojtokkal. Német eredetű.

9. Egy vörös posztóból való arannyal himzett német disztakaró s pisztolytokok.

10. Négy tigrisbőrből való nyeregtakaró, ékesítve medvebőrrel.

11. Két párduczbőrből való nyeregtakaró.

12. Két vörös s egy kék magyar nyeregtakaró.

Nyergek.

1. Egy magyar nyereg vörös bőrből. Elöl s hátulról ezüsttel volt kiverve. Hozzá tartozott egy pár ezüsttel kivert vörös kantár, továbbá egy aranyozott filigrán kengyel, mely fekete bőrral volt bevonva.

2. Zöld bársonyból való nyereg, arany szegélyszalaggal diszítve, végei arannyal voltak himezve. Sárga réz kengyele volt, mely vörös szíjjal vala a nyereghez erősítve. E nyereghez tartoztak vörös pisztolytokok.

3. Magyar nyereg, elöl s hátul sárgára kiverve s tüzaranyozva. Hozzá tartozott két piros pisztolytok, s egy pár érczből való kengyel.

4. Magyar nyereg. Elöl s hátul ezüsttel kiverve, egy pár pisztolytokkal, melyek hasonlólag ezüsttel kivervék. Ehhez tartozott egy pár ezüst kengyel.

5. Magyar nyereg, egy pár pisztolytokkal sárgára kiverve.

6. Egy pár ezüstözött török kengyel.

Gróf Pálffy I. Rudolfnak értékes nyereg- s lószerszámgyűjteménye az 1760-as évek végén még lőn becsülve s legnagyobb részben eladatott. Az eladott nyergek, lószerszámok s disztakarókból 1541 frt 26 $\frac{1}{2}$ kr jött be. Becsértékük 1904 frt 3 $\frac{1}{2}$ kr tett ki. — A megbecsült s eladott tárgyak között olyan értékes részek is jönnek elő, melyek a fentjelzett leírásban elő nem fordulnak.

Legdrágábban keltek el a következő tárgyak:

1. Kantár (Zaum), mely karniollal volt kirakva, csikózablyákkal 260 frt.

2. Egy nyereg, melynek (Kapeņ) ¹ sok filigranmunkával voltak ékesítve, 50 frt.

3. Egy kantár à la grèc ezüsttel ékesítve 125 frt 57 kr.

4. Két ezüst kengyelért 65 frt 42 kr.

5. Egy tatár nyeregszerszámért, mely ezüsttel volt kiverve; s ezüst és zöld selyemmel átszőtt csikózablyával 117 frt 36 kr.

6. Egy ezüsttel himzett kék diszes lótakaróért 50 frt.

7. Egy zöld színnel és aranynyal himzett német disztakaróért 56 frt.

8. Egy fehér medvebőrért, melyen altábornagyi paszomány volt s egy magyar disztakaróért 110 frt 30 kr.

9. Egy zöld disztakaróért 30 frt.

10. 2 tigris takaróért 33 frt.

A kocsiszerszámokat tartalmazó jegyzékből feljegyzendőnek találjuk a következőket:

1. Hat vörös bőrből való fehérre kivart diszszerszám (Galageschirr) finom aranyozott verettel; hozzávaló volt és 6 (Hauptgestell sammt Stangen mit Bucklen) aranyszínű bubbal (Schöpfen), 6 befonásra való zsinór, 16 befonásra való rojt s crepinek 4 gyepelővel.

2. Több fekete bőrből való, különböző módon diszitett s kivert szerszám.

3. 2 párduczbőr, diszitve vörös posztóval és sárga selyem prém-szalaggal.

4. Két vörös posztóból való üléstakaró, az egyik crepinből való volt.

A leltárban nyomára akadhatunk 10 különmemű s eladó hintó és kocsinak s egyéb kocsizási s lovaglási készleteknek, melyeket itt — a hely szűke miatt — egyenkint fel nem sorolhatunk.

A várnak délnyugati földszinti vonalában — a már ismeretes könyvtár helyiségétől nyugotra belépünk egy kisebb kamaranemű helyiségbe, melyben régente a várbeli

¹ Magyar neve?

Gyógyszertár

Gyógyszertár.

volt elhelyezve. A gyógyszertárban különböző, régi alaku csészéket palaczkokat, fadobozokat, vörös rézből való főzőedényeket: a gyógyszer-tár egykori alkatrészeit találjuk. A fadobozok, melyek valószínűleg a mai gyógytári porcellándobozok céljaira használtattak, ugyanezeknek alakjával bírnak, s jobbára sötétzöldre festvék. Számos darabnak közepén a Pálffy-Harrach czimerek kifestvék, melyek néma, de biztos tanui azon igazságnak: hogy a gyógyszertár Pálffy IV, Miklósban s nejeiben, Harrach Eleonorában tiszteli alapítóit vagy ujjaalakítóit, kiknek ujitásairól s emelkedettebb műveltségéről Vöröskő várában még két század eltelte után is több emlék hangosan s dicsérőleg szól.

Mily módon kezeltetett legyen a gyógyszertár, biztossággal ki nem deríthető. Feltehetjük azonban, hogy Vöröskő hatalmas urai akár Vöröskön, akár az ennek tőszomszédságában levő Csesztén, házi orvost tartottak, ki egyszersmind a gyógyszertárt is kezelte.

A vöröskői levéltárban egy gyógyszertári írott könyvre akadtam, melynek czime: „Medicinhuch über die Medicamenten, welche im Jahre 1750 aus der Pálffy'schen Apotheke zum goldenen Adler gegeben worden sind.“ E könyv, mely 1750. évtől egészen 175? terjed, tele van írva orvosi receptekkel.

A gyógyszertárról már 1676. évben történik említés.

Hiteles élő tanuktól értesültem, hogy Vöröskő urai a beszüntetett gyógyszertárt, az 1831. évben dühöngő cholera tartama alatt, az uradalmi jobbagyság javára ismét megnyitották.

Ugyanezen vonalnak, — a Pila-völgyre tekintő homlokzatában — több nagyobb boltozott terem van, melyek jobbadán makadampadlózattal ellátvák.

Ezen termék között említést érdemel a gyógyszertártól délre fekvő s már említett *iskolaterem*, melyben e század elején a vöröskői urasági személyzet zsenge nemzedéke elemi oktatást nyert volt német nyelven; továbbá a jelenlegi *levéltár*, melynek tartalmát jobbára Vöröskő uradalmának — a XVI. század közepétől újabb időkig terjedő gazdasági számadásai képezik. E számadások 1539. évtől fogva kezdődnek, s rendesen és példásan voltak vezetve. A nagy folio kötetekben levő számadásokon kívül nagy csomagokban vannak itt a számadásokhoz való nyugták, számlák s egyéb okiratok csatolva. — A régibb számadási könyveken több remek bőrkötést szemlélünk. Felesleges emlitenem, hogy e számadási okmányok, — az ipar és gazdaságra nézve — sok érdekes s felvilágosító adatot tartalmaznak.

Levéltár.

Ezekén kívül találhatni itt a Pálffy-család más uradalmainak régibb gazdasági számadásait is, nevezetesen a XVII. századból, midőn a Pálffy-család uradalmi inkább központosítva valának. Ilyen uradalmak: Borostyánkő, Bazin, Sz. György, Detrekeő. Ausztriában: Kemnitz, Marchek.

E levéltárban számos levél található a 7 éves háborúból, melyeket több vezér s törzstiszt intézett vala gróf Pálffy I. Rudolphhoz, ki a 7 éves háboruban mint a pozsonyi felkelő seregnek parancsnoka élénk részt vett. — E levelek érdekes adatokat szolgáltatnak a nevezett háboruban részt vett magyar ezredek csatározásai s hadi fordulatairól.

Azon kedves reményben, hogy a t. olvasó felment a vár minden csekélyebb fontosságú helyisége — és zugának tüzetes leírásától, bucsur veszünk a délnyug. udvarbeli földszinti épületi vonaltól, s a t. olvasót a már ismeretes fölépcsőzet alá egy ajtócskához vezetem, mely egy lefelé vezető szűk lépcsőzetet tár fel, melynek segítségével lemegyünk a várnak legalantabban fekvő lakosztályába. E lakosztály, a délnyugoti vonalnak földszinti részét képezi Pila-völgy felől. — A t. olvasónak kellő tájékoztatása végett megjegyzendő ugyanis, hogy a fellegrvár udvara sokkal magasabb, mint a vár délnyugoti részének külső talaja, minélfogva is a dny. épület külső falai mélyebben esnek, s a vár külsejének fala magasabb a belső falaknál. Ennek folytán a délnyugoti épületrész kívülről két, belülről pedig csak egy emeletet képez. — A délnyugoti Pila felőli földszinti rész, nyolcz tágas boltozott s kisebb ablakokkal ellátott tereméből áll, melyek hajdan bizonyára részben a várőrségnek lakásaúl, részben pedig magtárakul szolgáltak. Mindegyik szoba boltozatának közepén nagy vaskarika van alkalmazva. — E nagy szobák egyikében volt a várbeli péknek sütőhelyisége is.

E termekkel egy vonalban s ugyanazon vízszintes irányban, éjszakkéletről, t. i. a várudvar felől, van a nagyszerű, párját ritkító várpinczének egy része.

A t. olvasóval betérek most a vár pinczéjébe.

Pincze.

A pincze

a vár délnyugoti részének legalsóbb helyiségét képezi. Bemenete a kaputól nyugotra néhány lépésnyi távolban nyílik. — A bemenetnél több év előtt sz. Orbán pápának — a szőlőgazdák pártfogójának — szobra volt látható. A pinczét részint a dny. vonal hosszának közepén elfutó falazat, részben pedig a pinczében egymás felett épített fapadlózatok, több osztályra s emeletre osztják; és pedig bizvást állíthatjuk, hogy ezen osztályzatok száma legalább hat. A pincze egy

helyén a legfelsőbb emeletben egy négyszegű ürt találunk, melybe egy nagyszerű emeltyű van alkalmazva. Ennek segélyével szállítottak a hordók az alsó emeletekbe, illetve osztályzatokba.

A pinczének közepe táján az udvar felől, egy ajtóval ellátott kis s alacsony szobaalakú sötét zúghelyiségre akadhatni, melynek falába egy erős vasgyűrű van erősítve. Ezen hely bizonyosan börtönül szolgált. Földalatti börtönök ugyancsak léteztek Vöröskőn, mivel a régi iratokban határozottan említetik, hogy 1539. évben egy földalatti börtön javításon ment át.

A várpincze helyiségei a hűbéres idők századaiban, a vár egyik értékesebb osztályát képezték, mivelhogy benne foglaltattak a vöröskői uradalom számos helyiségeinek terjedelmes szőlőiből bevett urasági dézsmaborok. A pincze oly nagy terjedelmű, hogy benne vagy tizenöt ezer akó kényelmesen elférhetett.

A pincze kezelésével a legrégebb időktől fogva egészen e századnak ötödik tizedéig majd egy, majd több pintér volt megbízva, kiknek régente állandó lakásuk volt a várban. Már egy 1542. évből származó írott utasítási jegyzőkönyvben¹ említésbe jön a várbeli pinczémester, kinek a könyv 30 articulusában meghagyatik, hogy a hordókat tisztán tartsa és száraz rongygyal törölje. A hordók minden héten megtisztítandók; s miután e tisztogatás egész héten át elegendő foglalkozást nyújt a pinternek, semmi egyéb munka nem lesz reá rovandó. A pinternek készpénz fizetése 1543—1550 években 18 rajnai forint vala. (Utas. könyv. 71 art.)

Már Fuggerék idejében 3—4 ezer forint jött be évenként az eladott borokból.²

A XVI. század közepe táján a szőlőművelés a vöröskői uradalomban valószínűleg emelkedett, minek némi bizonyóságot abban találhatjuk, miként az utasítási könyv 1546. évben egy új pincze szükségességét hangsúlyozta, s 1550. évben ilyennek létesítése elrendeltetett. (71 art.)

Ezen új pinczében két fapadlás volt készítendő, hogy benne ép úgy három padlás legyen, mint a nagy pinczében. Ezen időben a bort a bástyákban is tartották. 1553. évben elrendeltetett, hogy a bor a bástyákból kitétessék, miután a bástyákban fegyverek lesznek elhelyezendőek. A 88. art. szerint az új padlások gerendái a falba helyezendőek nem pedig oszlopokra, mint az a nagy pinczében szem-

¹ E könyvben német nyelven feljegyezték Fuggerék — Kürtz Sebestyén nevű tisztjének, ugyanazon Fuggerék vöröskői tisztjeivel — Vöröskő vára s uradalmának kezelésére nézve — megállapított rendszabályai.

² Utasítási jegyzőkönyv. 1543. 32 artic.

lélhető vala. A pincze minden padlásán vagyis emeletén, két sor hordó volt elhelyezhető.

Miután a pincze kezeléssel a szőlőművelés gazdasági ága szoros összefügg, remélem, hogy ennek rövid ismertetése végett, megengedhető egy kis kitérés a tárgy keretéből.

A vöröskői uradalom régi számadásai a vidéki szőlőművelésre nézve sok adatot tartalmaznak.

Már Fuggerék idejében két pintér volt a várpinczénél alkalmazva.

b Pálffy Miklósnak 1581. évben 9146 akó bora volt Vöröskön; 1582. évben már csak 3773 akó termett.

1616. évben Vöröskő uradalma hegyi jog, vásári bor (Marktwein), kilenczed, s tizednek tizede czimén 3200 akó bort kapott; saját kezelése alatt levő szőlőkből pedig 952 akót.

Az uraságnak már a XVI. század közepe táján is voltak saját kezeléssel művelt szőlőkertjei; egy ilyen volt Csesztén évi 30—40 akó terméssel; hasonló nagyságu szőleje volt Ompitálon, Alsó-Dióson és Dubován.¹

Gróf Pálffy I. Rudolf idejében a vöröskői szőlőkből aszubort is készítettek. Ilyenről történik említés egy 1768. évi leírásban.

A vöröskői borokat, már a XVI. század közepe táján leginkább morvaországi s bányavárosi kereskedők vásárolták.²

Nem vélek tévedni azon állítással, miként a vöröskői uradalom számos községében, a mult századokban több szőlőkert volt mint jelenleg, s hogy a szőlőművelés e vidéken nem mindennapi virágzásnak örvendett. E mellett bizonyítólág szóljak az uradalom községeiben több helyütt találtató irtványszőlők, melyek jelenleg részben szántóföldekké, részben pedig gyümölcsökké átalakítvák, s melyek egykor szőlőket képeztek. Ily szőlőket találhatni Alsó-Dióson, Istvánfalván, Borován. Ez utóbbi helyen annyira hanyatlott volt a szőlőművelés, hogy régi szőlőkertjeikből egy sem maradt fen. Pusztas parlagon heverő szőlők az uradalom községeiben régibb időkben is találtattak. Fuggerék 1543. évben vöröskői tisztjeiknek azon rendeletet adták ki, hogy a pusztas szőlőket bizonyos fizetési illeték szolgálmánya fejében, több évre adják ki a népnek. Az imént jelzett adatokból majdnem bizvást levonható azon következtetés: miként a vöröskői uradalom helységeiben, a mult századokban több szőlőkert létezett mint jelenleg. A szőlőkerteknek régibb értékére nézve, az uradalmi számadásokból több adatot gyűjthetni. A borovai (joachims-

¹ Instructionbuch. 1543. év. 40. czikk.

² Instructionbuch. 1542. év 18 articulus.

thali) szőlőhegyekben 1617. évben $\frac{3}{16}$ szőlőkertnek ára 122 frt volt. Dubován (Wernersdorf) 1617. évben $\frac{1}{8}$ szőlőkert 150 magyar talléron kelt. Kosolnán (Geselsdorf) 1617. évben a Neuenberg szőlőkertben $\frac{1}{16}$ szőlőkert 63 frton adatott el.

A szőlőkertek eladása rendszeren az illető községek szőlőhegybírái (Bergmeister) előtt eszközöltetett, s egy jegyzőkönyvbe beíratott. Vöröskő urai a szőlők s egyéb ingatlanoknak eladására nézve már e XVI. században czélirányos rendszabályt léptettek életbe, midőn 1543. évben azon utasítást adták vöröskői tisztviselőiknek, miként a várnagyok tudta nélkül semmi földet venni s eladni nem szabad, miután erre nézve ezelőtt, különösen a nagyszombati polgárok által az uradalom területén birtokolt szőlők körül, sok visszaélés merült fel vala. Továbbá arról is gondoskodtak, hogy a szőlőkertek egyenkint számozva bevezettettek légyen egy telekkönyvbe, mely az uradalom kezeinél volt; s a szőlőművelés érdekében elrendelték, hogy a szőlők azon szőlőbirtokosoktól, kik azokat hanyagul művelik, elvéessenek és szorgalmas jobbágyoknak sikeres művelés végett adasanak. (1543. év.)

A vöröskői uradalom területén több helyütt birtak szőlőket a nagyszombati polgárok; ilyen helyek valának kivált Szuha s Alsó-Diós. Egy alsó-diósi $\frac{1}{8}$ szőlőről, mely egy nagyszombati polgárnak birtokát képezte, 1543. évben azt olvassuk, hogy ettől nem fizetett kilenczedet, hanem csak hegyi jogot (Bergrecht) s szőlőkamatot; az előbbi $\frac{1}{2}$ akó bort, az utóbbi pedig 20 denárt tett ki.

Vöröskő pinczéjében nem tudni, mely idő óta azon hagyományos szokás uralkodott, hogy a pinczét gondozó pintér, a pinczét látogató vendégnek egy pohár bort adott izlelőül, melyért a vendégnek három botütést kellett elviselnie, mely szokás a pinternek némi borraivalót is behozott. Vöröskőn még mai nap is található egy emlékkönyv 1804. évből, melyben azon vendégeknek sajátkezű aláírásai s emléksorai olvashatók, kik 1804–1858. években a vöröskői pinczében megfordultak, s a vöröskői izlelő bort három pálczaütés elviselésével megváltották.

A pinczében még az 1850-es évek végén több ezer akó bor ápoltatott; mainap a pincze pusztán áll.

A vidéki lakosság között azon hagyomány van elterjedve, hogy egy Pálffy gróf valamely háboru idején egy hű szolgálja segítségével nagy értékű kincset rejtett el a vár pinczéjében. A gróf és szolgálja, mielőtt a kincs titkos helyét közölhették volna, elhaltak.

A pinczétől éjszakra egy földalatti boltszerű helyiségben, mely a fellegrvár udvarának egy része alatt elterül, találjuk a nagyszerű s mély

Várkut.

Várkutat.

A várkut eredetét biztossággal meg nem határozhatni. Nagyon valószínű, hogy a várral egyidejűleg készült. A kút henger alakban van kiásva, s körülbelül 70 öl mélységű.

A XVI. század közepe táján nagyobb javításokon ment át 1544. évben ¹ de Spazo János, pozsonyi kőműves-mester dolgozott rajta, ki a várban ez időben más javításokat is eszközölt volt. Az ismeretes utasítási könyv szerint 1550. évben el volt rendelve, hogy Spazzo 1550 a kutat alulról felfelé 45—46 ölnyi magasságra kövekkel kikövezzék, a kut legfelsőbb részét pedig négyszegkövekkel rakja ki. A kut felső részén, manap is több öltre négyszeg kövekkel van kirakva. E munkáért, 706 frtot volt nyerendő, melyből a napszámokat tartozott fizetni. ¹ A várkút építését de Spazo ugyancsak megkezdte; azonban 1550. okt. 7-kén közbejött halála miatt be nem fejezhette. — Munkáját folytatta Juan de Simon de Persora nevű unokatestvére.

A kútból — a felette alkalmazott hengerkészlet segítségével merítették vizet. — A vizedények egy erős lánczra valának erősítve, melynek néhány részlete az uradalmi pinczében most is látható.

Mielőtt az imént leírt földalatti helyiségekből kilépnénk, a pincze bemenetével szemközt, egy ajtón át a vár nyugoti körbástyájába mehetünk le. — A bástya körfala 160 ctr vastagságú. — Földszint közepén egy 145 ctmr, átmérőjű erős oszlop emelkedik, mely a boltozatnak, s a bástya felsőbb részének támpontjául szolgál. — A bástya vastag falazatában egy szűk folyosó létezik, melyből lőrésen át a várat a külellenség ellen védelmezték. A bástyák a 16 század első felében ablakokkal voltak ellátva, és pedig emeletenkint, minthogy már 1543. évben el volt rendelve, hogy a bástyák alsó s középső ablakai, a vár nagyobb biztonsága végett befalaztassanak. E rendelet elhanyagolása folytán Fuggerék 1550 évben újból sürgették az ablakok befalaztatását, s a bástyákon egyedül léglyukakat parancsoltak alkalmazni. ²

Nevezetesség gyanánt ki kell emelnünk az e folyosónak talajában találtató négyszegű, leható szűk üregeket, melyek több ölnyi mélységre lefutnak. — Felette érdekes lenne constatólni, mi céljuk volt? — Sokan azon nézetben vannak, hogy ez üregek alján börtönök léteznek, melyekben — szigorúbb büntetéssel sújtott rabok — fogva tartattak.

¹ Vöröskői „Registratur“ című könyv 575. lapon.

² Instructionbuch. 1550 évi 93. art.

³ Instructionbuch. 1550. 70 art.

Egy nagyszombati kéményseprő nem rég lebocsátkozván egy ily üregbe, ennek oldalain több — ajtókerettel ellátott üres helyiséget fedezett fel. Ez üregek vagy egy köbölnyi űrt képeznek; nyílásaikon a régi fakeretek most is láthatók. Ezt mondta nekem maga az illető kéménysöprő.

Megszemlélvén ekkép a vár délnyugoti vonalának pinczehelyiségeit, a t. olvasóval, a várudvaron, s a már ismeretes fölépcsőzeten a vár délnyugoti II emeletének szemlélését kezdem meg. — A t. olvasó már tudja, hogy e II emelet, az udvar felől a délnyug. várrésznek I emeletét képezi.

**A fellegrvár
délnyugati
vonala.**

A nagy lépcsőzet utolsó lépcsőjéről egy hosszú folyosóra lépünk, melynek nagy terjedelme, a mult századok fejedelmi palotáinak óriási folyosóira emlékeztet. A vár udvarára tekintő ezen folyosónak falfülkéiből 16 — gypszből készült életnagyságú mellszobor tekint le a szemlélőre.

Az alakok melléről az aranygyapjus vitézek rendje csügg le. — Kíváncs, lenne, hogy valamely, — a jelmezismében avatott szakférfiu, határozza meg: kiket ábrázolnak a mellszobrok.

A folyosóról délre két szárnyú ajtón át, egy óriási négyszegű terembe lépünk, mely az épület egész szélétében elterül, s az egész várnak legterjedelmesebb terme.

Már régiebb időben „Sal, Sol“ nevek alatt fordul elő a régi emlékiratokban. E teremről, az 1759. május 5-iken Vöröskön támadt tűz iránt, s az általa okozott kárról felvett jegyzőkönyvben, ezeket olvasuk: „In illa parte arcis, quae inter propugnacula occidentali et septemtrionali versus molendina interjacet, palatii magni et communis quod in sua latitudine 8, $\frac{1}{2}$, in longitudine vero 9 orgiar. & 1 pedis est tabulatum; huic item palatio contiguum, super gradus Capitales etiam communes amplissimum quoque penes hos atrium pariter commune, constructum fornicem — ab incrustatione picturis quoque magni artificii vetustissimis ut ex superextantibus adhuc aliquibus particulis aestimari poterant, structuras nobilissimas, praeter alium subtus fornicem ambitum infimum cum gradibus prae — insinuatissimum jungentem, cum irreparabili conspicuorum in his artificiorum damno corruisse.... experti sumus.¹

E teremnek célja: helyet adni azon ájtatoskodóknak, kik a vele délre fekvő tőszomszéd kápolnában tartatni szokott isteni szolgálaton megjelennek.

E célból találunk itt templompadokat, szószéket, melyből né-mely ünnepek alkalmával a népnek az isteni ige hirdettetik. — Az isteni tisztelet emelésére ezelőtt egy orgona is volt felállítva a teremben.

¹ Palffy-senior. Itár. Arm. IV. Lad 5. F. 1. N. 9/24. 2.

Kápolna.

A kápolna

a dlnygi. rész, déli részén fekszik. Alakja nyolcszögű. E szögek vonalai annyiban különbözök, hogy a nyolcszög négy vonala, egyenkint 480 ctr. a másik négy pedig 372 ctr. hosszú.

A nyolcszög alakja a boltozaton is látható. A boltozaton művészi freskóalakok és stuccoékitményeket szemlélünk. — A renaissance-izlésben épült kápolna, a XVII században nyerte mostani alakját; s ha szemügyre vesszük, a hűsítő teremben, s az ifjabb vöröskői Pálffyág termeiben levő falfestményeket, és stucco műveket, — azt kell következtetnünk, hogy ezeknek izlése azonos a kápolna ilyen műveinek izlésével, s valószínűleg ugyanazon mesterek kezeinek művei.

E szerint a kápolna a XVII század közepéből gróf Pálffy IV Miklós idejéből fogna eredni. E feltevésemmel ellenkezni látszik a vöröskői sacellum felszenteléséről, — Szuhai István egri püspök által 1605. április 21-én kiállított eredeti okmány, mely azt mondja: hogy a kápolnát Pálffy Miklós — a néhai nagylelkű hős egészen újból építette, s özvegye Fugger Mária szenteltette fel. — Szuhai okmánya szerint, a kápolna patroniciuma Nagy-Boldogasszony napjára: Aug. 15 határozatott, s a kápolnát e napon látogató hiveknek egy évi búcsú engedélyeztetett.¹ E két ellentétesnek látszó körülmény akkép egyeztethető ki, hogy a kápolna Pálffy Miklós bárónak köszöni létét, megújztatását pedig Pálffy IV Miklós grófnak. — A főoltáron kívül két mellékoltárt találunk benne.

A főoltárt Mária mennybevitelének olajban festett szép képe ékesíti, mely felett e felirat olvasható:

„AssVMpta In CaeLos VIRgo DeI para nostra SaLVs VIRTvs et gLorIa.

Az evangéliumi részen levő mellékoltáron, a boldogságos Szűznek szépen sikerült képe látható, mely őt a karján tartott Jézussal ábrázolja. — E képen sok fogadalmi emlék látható; ilyenek: ezüsből készített értékes kis szívek, lábak, kezek, minőket a hivek jobbadán bucsujáró helyek szent képeinél szoktak felajánlani. Ez emlények jobbjára a Pálffy-családtól, s vele a rokon családok egyes tagjaitól származnak.

Az epistola részen levő oltár, a sz. Háromság tiszteletére van felajánlva.

A kápolnában a szárnyas ajtó felett, egy püspöki süveget s pálczat szemlélhetni a Pálffyak czimerével. — Nagyon valószínű, hogy e czimer Pálffy Nándor egri püspöktől való.

A mily bizonyos, hogy a középkori várakban, a kápolnák azok-

¹ Pálffysen. ltár Arm. IV. Ld. V. Fasc. I. N. I.

nak lényeges alkatrészét képezték, ép oly biztosan feltehetjük, hogy Vöröskő várában is kezdettől fogva mindenha egy kápolna létezett vala. — A várbeli kápolna nyomaira a XVI. században akadunk. Erről a Pálffy Miklós báró s Grebel János csesztei plébános között 1583 október 13 létrejött szerződésből meggyőződhetünk, melynek egyik pontjánál fogva Grebel csesztei plébános lekötölte magát, — Pálffy Miklósnak Vöröskőn való időzésekor ugyanitt naponkint sz. misét bemutatni, míg Pálffy Miklós szert nem tehetend egy udvari várbeli káplányra; hasonlóképp köteles volt a csesztei plébános Vöröskőn misézni, ha az udvari káplány betegeskedett volna. ¹ Mi több már Fuggerék alatt is kell vala egy kápolnának lenni, miután ezek az 1542 évi utasításban azt rendelik, hogy a csesztei határban levő s a vár biztokához csatolt alapítványi szőlőt, mely évenként 617 mérték (kucff) bort teremhet, eredeti rendeltetésének kell akképp viszszaadni, hogy jövedelméből a várban egy káplány eltartassék, ki a *várban a népnek naponkint* misézni, s ünnepeken szónokolni fog. Évi fizetése 12—16 fontig terjedhet, s az uri asztalnál leendő ellátása. — Bizvást feltehető, hogy ezen rendelet egy várkápolnának létezését tételezte fel.

A várkápolnában jelenleg a bazini kapuczinusrendű zárdának egy tagja szokja az isteni szolgálatot végezni, s mint várkáplány állandóan a várban tartózkodik. — A várkáplány eltartására régi régi időktől fogva van egy alapítvány. — Móta szolgáltatnak a várnak káplányokat a bazini kapuczinusok, eddigelé nem sikerült kipuhatolnom. — A várkáplánynak kötelessége naponkint 12 misét felajánlani. Vasár- és ünnepnaponkint több ájtatoskodó szokott a kápolnában Piláról s Cseszte mezővárosnak Hostak nevű részéről összegyűlni.

A kápolnának két ünnepén u. m. Kereszt feltalálása, s Nagy-Boldogasszony napján, a vidékről számos ájtatoskodó szokott idezarándokolni. Nem hagyhatom említés nélkül a Pálffy családnak azon hagyományos vendégszerető szokását, melynél fogva — a két nevezett ünnepen, az itt ájtatoskodó papságot a Pálffy család tisztviselői az uradalom költségén megvendégelni szokták; és pedig május 3-kán az idősbik ág, melynek képviselője jelenleg az általunk már ismert derék gróf Pálffy István, aug. 15. pedig az ifjabb ág, melynek egyedüli ivadéka: id. gr. Pálffy János. — Ez utóbbi már több év óta figyelmen kívül hagyta a vendégszeretnek imént említett hagyományát, mely mulasztást gr. Pálffy István azonban azzal pótolja, hogy a nevezett ünnepen a vidéki papságot családi asztalánál, igazi magyar szivélyességgel megvendégeli.

¹) Pálffyseniortatusi ltár. Azon IV. ad. 5. Jasc. 2. N. 1.

A várkapolna előtti Sal nevű teremnek nyugoti oldalán, az egész délnyug. részen nagyobb szobákra akadunk, melyeknek néhányja eredeti rendeltetése céljától különbözőleg átalakított. — Ezen emeleti szobaszárnynak nyugotra eső felében, vannak az ifjabb Pálffyág szobái, melyek között kiválón magára vonja figyelmünket

a fegyvertár.

a fegyvertár,

mely id. gróf Pálffy Jánosnak tulajdonát képezi.

A fegyvertárban számos régi XVII. XVIII. századbeli értékes puska, több pisztoly s egyszerű kard őriztetik.

A puskák között, több majd ezüst, majd elefántcsont és sárgarézzel van kirakva; némelyiken czimert és évszámot is találunk.

Miután gróf Pálffy Jánosnak a fegyvertár felügyeletével megbízott tisztje nincs felhatalmazva, a fegyvertárt a tudományos kutatásnak feltárni, én csak annyiban írhatok róla, amennyiben a régi években tett futólagos szemléből egyes darabokra emlékszem.

Egy vagy két puskának töve egy ezüst serlegből áll, melyet a vadász a puskától elcsavarhatott, és segélyével szomját enyhítette.

Emlékszem egy kés alaku szablyára, melynek lapján keleti izlésű ékitmények s betük láthatók. — Valószínűleg török eredetű.

Találhatni itt továbbá egy régi egyszerű mellvértet, sisakot, óriási nagy csizmát, s egy nagy karimájú söréttel átlőtt fekete kalapot. — Némelyek azon hagyománnyal hozzák kapcsolatba, miként e kalapot Pálffy János nádor viselte, midőn párbaft vívott a württembergi herceggel.

Annak némi kárpótlásául, hogy a fennlétező fegyvertárt itt az említett oknál fogva tüzetesen nem ismertethetem, idejelzem a régi 1662 évben leltározott fegyvertár s lökészetnek érdekesebb részleteit.

É r c z g o l y ó k.

Drb.		Mázsa.	Fönt.
229	nagy golyó, mintegyik 10 fontot nyomott, némelyik valamivel többel is	24	4 $\frac{1}{2}$
1222	ilynemű golyók — hat rakáson	122	20
4450	egy hordóban 4450 drb; 25 drb = 26 $\frac{1}{2}$ fontot	44	50
2960	kis golyó, mindegyik $\frac{1}{2}$ fontot	14	80
<u>8561</u>		<u>205</u>	<u>54$\frac{1}{2}$.</u>

Vasgolyók.

Drb.		Mázsa.	Font.
423	golyó, mindegyik $9\frac{1}{2}$ fontot nyom	39	13
189	" " 4 " "	7	56
2500	Musket golyó.		
3112		46	69

Az imént jelzett vasgolyókat gróf Pálffy Miklós, Zrinyi grófnak ajándékozta.

	Drb.
Jól felszerelt Musket.	133
Jól felszerelt Kettős bárd	15
Felszerelt Orgel 4 lövéssel	2
Felszerelt Orgel 2 lövéssel	2
Fel nem szerelt Musket	22
Rövid fel nem szerelt puska (Stutz)	8
Régi musketcső	31
Régi Schlag in die Kochkränz	7
Régi széttört puskalakat	19
Nagy érczkés	3
Tüzfecskendő érczből, a hozzávaló tálakkal	7
Érczhenger	4
Egy érczből való nagy kés a várszolgák szobájában	1
Egy sárgarézéből való csizma	1
Érczből való golyóminta	11
Vasból való golyóminta	2

Ezek a régi Schafferei kis boltozatában találtattak.

Ugyanennek nagy boltozatában voltak:

Fel nem szerelt Musket	7
Régi kettős bárd (Topelhacken)	45
Kard	24
Régi Töggén	66
Hellebárdok és török tör (Spicz)	101
Régi braunschweigi pisztoly	17
néhánynek nem volt lakatja	
Braunschweigi karabin	1
Felszerelt s kitisztított elő s hátsó vért (Kuriss) (mit Sturmhauben és Pantoschen)	66
Ki nem tisztított vért és rohamsisak (Sturmhaube)	27
Ki nem tisztított rohamsisak	184
Lovakra való vasból való rohamsisak	63 pár
Puskaporra való régi braunschweigi serleg	90 drb
Régi fel nem szerelt pánczél ingváll	17 pár
Vérthez való nyaköv	4 pár
8 felszerelt Karabin	8 drb

A prësház melletti boltban.

Világos kék tofatából való lobogó	1 drb
Piros s fehér tofatából való lobogó czimerrel	1 „
Piros tofatából való lobogó 2 csipkével	1 „
Testszinü tofatából való lobogó egy sassal	1 „
Vörös damaszból való — arany rojttal szegélyezett lobogó	1 „
Vasból való nagy régi emeltyü a várkapuk kidöntésére	1 „
Egész pánczéling	39 „
Pánczél nyaköv	29 „
Pánczél karvéd.	4 „
Ki nem tisztított s felszerelt rohamsisak	835 „

A prësházban.

- 2 drb Quartierschlangen.
- 2 „ Folkhauen.
- 1 „ Feldschlampel sammt Zugehör.
- 8 „ neue Laweten, so noch nicht beschlagen sein.

A kis konyha melletti bástyában.

- 220 drb támadási tör (Sturm��piesz.)
- 86 „ Sturmhaue.

A puskaűor-toronyban.

- 22 drb tonna (tunnen) régi puskaűor.
  - 15 „ (alte Kochkrantz.)
  - 74 „ Granat.
  - 24 „ Kettűs csű (Lauff auf Topelhacken) a puskaűűvesnűl volt.
- E leírásban — még egy szűrokkal telt verem is említetik. A szűrok mennyisűge ismeretlen volt.

E leltár¹⁾ Kelio Pál Vűrűskű vűra prűfectusűnak jelenlűtűben vűtetett fel. A mint műr emlűtettem volt, a leltűrnak csekűlyebb fontossűgű darabjait itt nem jeleztem.

**Idűsb grűf
Pűlffy Jűnos
termei.**

A fegyűvertűr szomszűdsűgűban vannak id. gr. Pűlffy Jűnosnak műr emlűtett, mainap űresen állű termei. Az I. terem boltozatűnak kűzepűn egy nagy fresco-fűlfestműny Cleopatrát űbrűzolja, a mint kűt kűgyű marűsa űltal vűget vett űletűnek. A jobb kezűben tartott kűgyű, ugyanezen kezűt, a bal kezűben levű kűgyű pedig balmellűt harapja. Fűlsű rűsze meztelen. Az űngyűlkos arczűn a kűtsűgbesűs hiven van visszatűkrűztetve. Ezen kűvűl e teremben kűt nagy olaj-

¹ Pűlffysenioratus levűltűra Arm. IV. Lad. 5 Fasc. 1. N. 3.

festményt találunk. Az egyik gróf Puchaim János Kristófot, cs. kir. hadtanácsost ábrázolja, a másik pedig gróf Pálffy János nádort lovagolva magyar diszruhában; jobbában buzogányt tart. A lovon drága nyeregszerszám, himzett nyeregtakaróval látható. Művészi tekintetben mind a két kép sok kívánni valót hagy hátra. E teremben van egy nagy régi zöld kályha, melynek felső része virágalaku diszitménynyel van ékesítve. E terem ablakaiból szép kilátás van a Pila völgyre.

II. Terem. Ennek ablakai az udvarra nyílnak. E teremnek boltozata egy tetején elvágott pyramishoz hasonlít, melynek legfelsőbb részén egy nagy fresco falfestmény egy elmélkedő anyát tüntet elő, a ki lábainál alvó gyermeke mellett ül, s kezeit baltérdén összekulcsolja. A nő balján egy angyal áll, a ki a nő előtt elterülő kertre mutat. E falfestmény remekmű, valamint a boltozat pyramisának négy oldalán találtató más 4 falfestmény is, melyek eszményi női alakokban a jutalmat, bőséget, gazdagságot s adakozást ábrázolják. E 4 kép is meglehetősen nagyságu. A boltozatnak többi része remek stucco-művel van diszítve.

E teremben van egy vagy 3 meter magas dombor diszitményű, négyszegű kék kályhatáblából álló kályha, mely két osztályzatra van osztva; felső része magasabb az alsónál. Teteje virágdiszitménynyel van ékesítve. A kályha négyszegű tetejének négy végét kék agyaggolyó ékesíti. E terem ablakai az udvarra nyílnak.

III. Terem. A boltozat alakja hasonló az imént leírt terem boltozatához. Felső részén egy nagy négyszegű falfestményen, Putifar nejének félmeztelen alakja látható, a mint Józsefet csábítja. József elfut a csábító nő elől. A boltozat alsóbb részén stuccokeretekbe foglalt kis falfestmények láthatók, melyek leginkább zenélő geniusokat tüntetnek elő. E kis képek száma 12. A boltozatnak — a képek közé eső része, gyönyörű stucco mű, mely a kis képek keretein kívül leveleket s gyümölcsöt ábrázol.

E teremnek is nagy régi kályhája van. A violaszínű kályhatáblák egyszerűek s fent hasonszínű virágékitménynyel vannak mind a négy részről környezve. Nagysága s alakja azonos a II terem kályhájával. Alsó része lambriával van környezve.

IV. Terem. Boltozatának alakja azonos az előbbiek boltozatával. A felső négyegben, az öreg kéjenczek által meglepett fürdő szemérmes Zsuzsannának alakja látható. Kitűnő frescomű.

A boltozat többi négy oldala remek stuccoval van ékesítve, mely leginkább leveleket s ágakat ábrázol. A nevezett teremnek falfestményei kivétel nélkül igen sikerültek.

A II. emelet imén leírt termei nagy szárnyajtókkal egyesítvék; az ajtoknak zárai sárgarézből valók, s a mint a rajtok látható Pálffy-

Harrach czimerekből biztosan kiviláglik, Pálffy IV. Miklós idejéből származnak. A zárat, vadászati s hadi jeleneteket ábrázoló vésetek ékesítik. Valamint e zárat, úgy gróf Pálffy János imént leírt termeinek festményei és stuccoékitményei, kétség kívül a vár második alapítójának, illetve gondos megújítójának IV. Pálffy Miklósnak köszönhetők.

A délnyugoti emelet egyik végső nyugoti szobájának egy fülkéjében, sz. Róchusnak gipszből készült szobrával találkozunk.

Az utolsó nyugoti teremből kiléphetünk a nyugoti bástyának vízszintes tetejére, honnét a természet barátjának, a Pila völgyet ölelő dús erdőkkel borított hegycsoportozat, s a dél felé elterülő síkság, szebbnél szebb tájképekkel kedveskednek.

A vár imént megszemlélt helyiségeiből bemehetünk a fellegrvár éjszaknyugoti vonalának első emeletébe, mely egymásba nyíló tágas szobákból áll, melyeket egyszerű alacsony ajtók kötnek össze. E szobák most egészen puszták. — A múlt század második feléből származó egy leltár, mely a Vöröskőn 1759 május 5-én kiütött tűz okozta kárt konstata, a vár éjszaknyugoti lakrészéről azt mondja: hogy „*pari (conspicuo) artificio antiquarum picturarum incrustationum pretiosos fornices habuit.*“ A leltár hét ily művészileg ékesített termet említ. Ezen éjsz. nyug. vonal ez időben bizonyára két emelettel bírt.

A Pálffy család tagjai között 1682 május 14. Vöröskő vára s birtokaira nézve történt egyesség szerint, a vár éjszaknyugoti vonala a hegyentúli grófoknak Pálffy Pál nádor fiainak birtokába esett Ezeknek hunytával gróf Pálffy János nádorra szállt. Befejezván szemlénket. — Vöröskő várának id. Pálffy János birtokában levő lakosztálya felett, mely jelenleg üresen áll, nem lehet elő nem varázsolnunk a képzelet segítségével ez üres termeknek egykori diszes butorzatát. 1737. évből reánk maradt gróf Pálffy János tábornagy s országbíró szobái butorzatának leírása. Én itt csak az érdekesebb butorzatokat fogom feljegyezni.

Középső emelet. I. szoba a bástya mellett, 2 ágy, mindegyikben matracz s matraczvánkosok s takarók, 4 régi bőrszék, 1 kerekasztal. *II. szoba.* Két asztal sárga prokattal s bőrszőnyeggel (Tepich) 1 asztal török szőnyeggel. Egy sárgarézzel vasalt szekrény; 6 zöld bársonnyal (Triebsamet) bevont szék, 2 hosszú zsámoly török vánkosokkal, 6 vászonra festett kép, 13 kis papírkép, 1 üres ágy.

III. szoba. Vörös damaszág, egy sárga takaróval s egy vörös damaszból való ágyterítővel. Két asztal, zöld prokattal s bőrszőnyeggel, 2 zöld ablakba való lepel (Tücher), 4 olajfestmény, 2 arczkép, 1 kerek női kép.

IV. szoba. 2 menyezetes ágy (Deckelbett) zöld szőnyeggel bevonva, 1 asztal török szőnyeggel, bőrrrel bevont 5 régi szék, 1 fehér

**Gróf Pálffy
János nádor
szobáinak
butorzata.**

vászonnal bevont uj szék, 1 szék (Stocksessel) csikos atlaszkelmével bevonva.

V. szoba némely butora : 5 vászonra festett kép, 6 bársonnyal s 6 bőrrrel bevont szék, 1 ezüst keretű tükör, 1 fekete szekrény (schwarz gepäzt).

Teréz grófkisasszony szobája.

Vörös damaszzsal bevont ágy, zöld tafatából való takaróval s vörös damaszból való ágyterítővel. Egy ágy, melyben zöldre ki-varrt takaró volt; 2 asztal, az egyik zöld, a másik bőrszőnyeggel volt takarva. Kis asztal selyem szőnyeggel, 1 kis asztal himzett lappal (gesticktes Blatt) s bőrből való szőnyeggel, 8 olajfestmény, 1 arany keretű tükör, 7 himzett szék, 2 üvegfestmény, melyeknek egyike a feszületet ábrázolja, 1 arany keretű kép, mely a kis Jézust ábrázolja, 2 Cheridon.

A tábornagyné szobájában

a többi között ezeket találjuk : Vörös damaszzsal fedett ágy ; vörös tafota takaróval s ugyanazon színű damasz terítővel. Vörös tafo-tával bevont dunyha. Diófából való asztal bőrszőnyeggel; 2 játék-asztal, az egyik vörös, a másik zöld damaszlappal; mindakettőnek bőrszőnyege volt; 1 alvásra való s 12 támlás szék, 2 arany keretű nagy tükör, 2 pár vörös tafatából való függöny (mit Falberln), 2 Cheridon, 1 Máriakép olajfestmény, 1 sárga rézzel kivert kereszt, 1 Lorettoi b. szüz képe, 1 zöld ambreell.

Kabinet név alatt ismeretes szoba. Egy oltár egy szekrényben. Egy fekete asztal bőrszőnyeggel. Egy három fiókos szekrény, melyen egy régi zöld selyemből való szőnyeg volt.

Vörös szoba.

Vörös damaszzsal bevont ágy. Vörös atlaszból való — gazdag csipkével ellátott takaró, 6 matraczvánkos, 1 vörös damaszból való ágyterítő ; egy vörös vászonból való por elleni terítő, 3 diófából való asztal, vörös damasz s bőrből való szőnyegekkel. Egy játékasztal damasztáblával s egy bőrszőnyeggel, 12 támlás szék vörös damaszból s bőrből való szőnyegekkel. Egy játékasztal damasztáblával s egy bőrszőnyeggel, 12 támlás szék vörös damaszból, 2 damaszfüggöny s nagy aranykeretű tükör, 2 Cheridon.

Sárga szoba.

1. Sárga csikos kelmével bevont ágy, 2 diófából való asztal ; sárga kelmével s bőrszőnyegekkel; 1 táblaágy (Tafelbett) sárga kel-

mével; hozzátartozott egy sárga s egy bőrszőnyeg, 12 támlás szék, 2 szék (Stocksesseln), 1 aranykeretű tükör, 4 Cheridon, 1 nápolyi zöld tafota takaró; 3 pár — sárga kelméből való függöny, bársony koszorúkkal.

Zöld szoba.

Egy diófából való asztal zöld kazettekkel s bőrszőnyeggel; 1 fekete asztal (schwarz gepatzt) két fekete szőnyeggel, 2 zöld ablaktakaró (Fensterstuch); 2 szék (Stocksesseln mit rosettenen Kappen) fehérre bevonva; 2 Cheridon.

Étterem.

Diófából való edényszekrény (Schenkkasten). Egy táblaágy, melyen egy kivarrt selyemterítő s egy bőrszőnyeg volt; 2 kerek asztal, melyhez két tőök s egy bőrszőnyeg tartozott; 24 darab vörös bőrrel bevont szék; 6 kicsiny s 10 nagy olajfestmény, 3 ablak takaró.

A tábornagy szobája.

1 új angol írószekrény; 1 pamlag; 2 asztal, vörös procatell s egy bőrszőnyeggel, 12 támlás szék, 2 szék (Stocksesseln), 2 Cheridon, 1 aranyozott keretű tükör, 2 pár procatellből való függöny koszorúkkal; 1 női kép egy arany lapon, 1 puha fából való szekrény, vörös procatellel s bőrszőnyeggel.

A tábornagyné szobája,

Fekete mozaik-szekrény; 1 fekete asztal egy vörös s egy vörös-zöldre csikolt szőnyeggel s egy bőrszőnyeggel; 1 kerek kék asztalka török lappal s bőrszőnyeggel; egy dámajátzszaasztal (Damenbrett-tisch) vörös bőrből való szőnyeggel; 1 táblaágy, melyen egy Kassettenner (?) s egy bőrszőnyeg van; 2 Cheridon, lovakat ábrázoló három kép; 17 zöld vászonnal bevont szék, 1 pamlag fehér vászonnal bevonva.

Prlehorskowski grófné ő Exciája szobája.

1 diófából való írószekrény; 1 ezüst keretben levő tükör; 1 aczélmetszetű női kép; 3 pár fehér függöny; 1 alvószék; 2 kék Cheridon, 1 pár ajtófüggöny koszorúkkal.

Pater ur szobája.

1 ágy. 1 asztal, 3 szék.

Ezen kívül említették a cukrász, a nagy laquay, a tiszt szoba;

voltak továbbá az asztalosoknak és pékeknek külön szobáik.¹ Megjegyzendő, hogy Pálffy János nádor csak gyéren fordult meg Vöröskőn, mert ha hivatalos teendői szabad időt engedtek neki, ezt jobbadán királyfai kastélyában töltötte.

Az éjszaknyugoti vonalnak második emelete, most egészen pusztas az egykori szobáknak nyoma sem látható. Amint már olvastuk, e szobák régente fényes festményekkel valának ékesítve. E vonalnak éjszaki sarkán, az éjszaki lapos s fedetlen bástyának töszomszédságában kimagaslik a fellegvár *tornya*, melyben — mult századból származó két kisebb harang van, melyeknek hangja a hívőket az isteni szolgálatra összehívja, s naponkint az angyali üdvözletre felszólítja. Ezen kis torony korántsem azonosítható — a régi várakban található donjonnal, mely a váraknak egyik fő alkatrészét képezte volt, hová a végveszély idején a vár ura s védő serege — menekülni szokott. A vár régibb irataiból kitűnik, hogy itt is volt hajdan egy donjon. Ennek nyomaira nem akadhatni. Az imént említett kis torony kétség kívül az utóbbi kornak műve.

**A vár tor-
nya.**

A vár éjszaknyugoti földszinti részében, melybe a torony melletti ajtón át beléphetünk, több börtön nyomára akadunk. Hogy az e helyen található — alacsony, alig két méternégyszöget képező kis helyiségek, régente börtönökül szolgáltak. bizonyítják a falakba erősített vaskarikák, melyekre bizonyára a fogoly láncza volt megerősítve. — E földszinti résznek a kapu melletti helyiségében, még mai nap is több börtönláncz s egy ujabbkori kaloda látható.

A vár éjszakkeleti vonala a várnegyeg legjelentéktelenebb részét képezi, s voltaképp egy igen erős vagy 4 méter szélességű védfalból áll, melynek a váron belüli részéhez, kisebbrendű szobák s konyhák vannak hozzáépítve s földszinti épületet képeznek.

Az éjszakkeleti várfal olyan széles, hogy annak tetején az egész éjszaknyugoti vároldal hosszában kényelmesen lehet sétálni.

A fellegvárnak délkeleti része.

**A felleg-
várnak dél-
keleti ré-
sze.**

A vártorony lépcsőzetén visszatérvén az udvarba, szemügyre veszszük a várnak délkeleti részét, mely jelenleg a vár legkiválóbb s legfényesebb lakosztályait foglalja magában.

A délkeleti rész kétemeletes. Földszinti része pinczealaku boltozatokból áll, melyek régi időktől fogva az urasági borcsavaroknak elhelyezésére szolgáltak. Borcsavarokról már az 1682. évi birtokfelosztási okmányban tétetik említés. — A délkeleti földszintben még most is a — mult század közepéből eredő két nagyszerű borcsavar

¹ E butorzati leltár eredetije a Pálffysenioratus levéltárában őriztetik.

látható, melyeket gr. Pálffy Rudolf készíttetett volt. — Az egyik borscavar a keleti bástyában van elhelyezve. Az imént említett földszinti boltozatból beléphetni a keleti s déli körbástyába. E bástyák — valamint az éjszaki és nyugoti is, főerejüket birják a központukban épült vastag oszlopban, melynek felső része donga alaku boltozat által van a bástya körfalával összekötve. A bástyák nagyobb lőrés alaku, s hajdan védelmi célra szolgált nyílásokon át nyerik a világosságot.

A délkeleti várrész I. emeletébe a már ismeretes fölépcsőn kívül a vár keleti szögletében levő, melléklépcsőzeten is juthatunk, mely a várudvarral közvetlenül érintkezik. A lépcső szárnyajtaja feletti ékitményből következően, bizvást feltehetjük, hogy e melléklépcső gróf Pálffy IV. Miklós idejéből származik.

Első emeleti szemlénket az e lépcsőzettől délre eső s udvarra nyíló szobáknál kezdjük. Az első szobáknak száma 4. Az első 2 a grófi család legközelebbi női szolgaszemélyzetének lakhelyéül, a másik kettő, mely az előbbeniektől külön van választva, a vár urának lakásul szolgál. — Emezekben találunk kitűnő rézmetszetű képeket a XVII s XVIII századból. Ilyenek p. o. Francesco Albaninak 4 eleme, négy képben, metszve Bandel Istvántól, P. J. Suruque-nek 1744. évből, való rézmetszete, Chardin festménye után. — Rézmetszetek Moyreau — Bohvert, J. P. de Bat — Blotelingtől és Vonverment J. Jordaentől, Teniers festményei után. A legrégebb metszet Pontius Pauluse, Ruben után; ezen s a többi — számra 38 kép, jobbadán mythologiai s idylli jeleneteket, s néhány történeti nevezetességű férfunak arczképét ábrázolják. — A Pálffy családra nézve — e két szoba — igen kegyeletes két emléket tartalmaz; u. m. I. gr. Pálffy Rudolfnak s nejének Haulnitz Eleonorának szépen sikerült olajban festett régi 2 nagy arczképét.

A 4-dik udvarszobából dél felé a már ismeretes nagy teremmel (Sal) s a kápolnával tőszomszédos nagyobb diszterembe lépünk, mely az uraságnak éttermül szolgál. — E terem jelenleg a vár legszebb szobájának nevezhető.

E teremben első pillanatra szemünkbe ötlenek a falhoz támasztott márványmasztalokon levő étke-melegítő, melyek koczka alakúak, s négyszegletes fődéllel birnak. — E fődéllel szokták volt befedni a melegítendő ételeket, melyek melegségüket, a melegítőnek koczkaalakzatú, szekrényébe alkalmazott parázstól kölcsönözték.

Az étterem falain több régi olajfestmény vonja magára figyelmünket. Ezek között mesteri kézzel festvők azon házéleti jeieneteket ábrázoló képek, minőkkel Teniers szeretett foglalkozni; — valamint több mythologiai tárgyú olajfestmény. — A vadászati jeleneteket ábrázoló képek gróf Pálffy I. Rudolf idejéből

erednek. E képeken az uri vadászok magyar ruhában, a szolgáló személyzet francia ruhában van ábrázolva.

Az étterem közepe táján, egy szárnyajtón át dél felé egy folyosóra nyitunk, mely már a déli körbástyaépületben levő szobákba vezet.

A t. olvasó emlékezni fog arra, hogy a déli s keleti körbástyák felett I. Pálffy Rudolf lakásokat építtetett volt, s azokat a vár délkeleti épületével egyesítette. — A déli körbástya I. emeletében van egymás mellett 4 hosszukás szűk szoba, melyeknek mentében az említett folyosó elfut.

A folyosóból ismét a nagy éttermen át kelet felé az étterem tőszomszédos szobájába nyitunk, melyből, valamint a legközelebb említendő szobákból, a vár előtt elterülő Mátyusföldének gazdag rónaságára szép s tágas kilátás nyílik. — E szobában egy kétszárnyú szekrényt találunk, melynek belseje, valamint a két szárny belső része, szent olajfestményekkel ékesítve.

E szobában egy üvegszekrény értékes régi porcellánedényeket tartalmaz: köztük található néhány érdekes keleti darab is.

Ugyanitt találunk egy magas szekrényben elhelyezett régi órát, Dani Quare londoni órától.

A terem falait 6 darab jól sikerült családi arczkép ékesíti, melyek között csak Pálffy Miklós, a győri hős nejének: Fugger Máriának képe ismeretes.

Az ezzel tőszomszédos társalkodó teremben említendőnek tartjuk a falon függő négy olajfestményü arczképet, melyek Pálffy Lipót tábornagyot s nejét Waldstein grófnőt, továbbá Cziráky Lászlót magyar diszruhában s nejét Pálffy Antónia grófnőt ábrázolják. — A két főurnak képein avatottabb mesteri vonások láthatók.

A szobában egy régibb játszó kockaasztal van elhelyezve, melyet Hofmon János készített Nagyszombatban.

A vár ezen részében az épen említett szobából még három egymásba kelet felé nyíló szobát láthatunk, melyek a grófi családnak lakhelyül szolgálnak. Ha e szobáknak egyikéből a keleti körbástyára figyelemmel tekintünk, egy 1537. évből származó czimer tűnik szemünkbe az említett évszámmal. — E czimer bizonyára a Fugger családdé, miután a Fugger-család czimerében találtató növényzetnek egy részletéből áll.

A keleti bástyának I. emeletében, valamint a déli bástyában 4 szobából álló lakosztály van.

A melléklépcsőzeten a második emeletbe jutunk.

A második emeletnek nincsenek udvarra nyíló szobái. — Itt az udvar felől egy hosszú s tágas folyosó fut el a délkeleti épületrész hosszában.

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

A lépcsőzetten felérve, legelőször a keleti bástya helyiségébe térünk, melyben egy folyosó mentében 4 szobát találunk.

A II. emeletben 6 kényelmes, vendégeknek való szobát találunk. A déli bástyában 4 szoba van.

A nagy folyosón haladva, szemünk csüggni marad a falakon függő, időbarnította régi olajfestményü arczképeken, melyek gróf Pálffy Rudolf huszárezredének (most 6-dik cs. kir. huszárezred) tisztjeit ábrázolják. A képek általában sikerülteknek mondhatók, s a várban jobb helyet érdemelnének. Az arczokon eredeti magyar harcias vonások tűnnek elénk.

A tisztek magyar dolmányainak zsinórzata igen gondosan van festve.

Azon kedves reménytől kecsegtetve, hogy némely t. olvasónk a régi képekben valamely derék ősenek arczvonásait tanulhatja ismerni, kinek képét eddig nem ismerte, úgy hiszem, nem lesz felesleges az arczképeken jelzett tisztek neveit idejegyezni.

Báró Sennyey ezredes Zemplénmegyéből, Szerdahelyi Komjáthy alezredes Pozsonymegyéből, Revisnyei Reviczky János ezredes Pozsonymegyéből, Kisfaludy József kapitány győri, gróf Legaspi Manó kapitány bécsi, Magos György kapitány 1762, Bucsányi Antal kapitány egri, Dombai Szilly kapitány varasdi, Cornelli József kapitány 1762. erdélyi, Gruber György kapitány Beszterczébánya, Háromszéki Lukács Józsa alhadnagy, Köpcsényi Naszvady József főhadnagy Pozsony, Tapolcsányi Skultéty György alhadnagy Zala, Ernyey Sándor főhadnagy Apaj (Pozsonym.), Krenoss János kapitány (Vas megye), Endrődi Litassy Béla alhadnagy Bars, Klestinszky János alhadnagy Holics, Fiát Lázár alhadnagy Fejérmegye, Oth Péter főhadnagy, Sándor György kapitány † 1762. szept. 14., Forgó Ferencz főhadnagy Csongrád, Bagossy László kapitány, Zimmermann Frigyes alhadn. Würtemberg, Somogyi Sámuel alhadn. Borsod, Jászoi Zeleni Antal alezredes, Szegenyi Huszti Sándor főhadn. Ungh., Reichard Eleuther főhadn. Erdőd Szathmár, Szovinházy Sándor főhadn. Pöstyén, Nógrád, Nyúli Nyúly Márton főhadn., Jekelfalusy Tamás főhadn. Szepes, Kondé László alhadnagy Pozsony, Szentkeresztii Kiss Miklós alhadnagy Bars, Cornelly Ferencz ezredsebész Veszprémmegye.

A második emelet folyosójának déli végénél, a mint már a körbástya folyosójára léptünk, jobbra egy vaspántokkal vasalt régi vasajtó ötlük szemünkbe. A pántok alakzatai s izlése azt sejteti velünk, hogy a vasajtó a XVI. századnak műve.

Mielőtt a fellelővártól bucsut vennénk, meg kell még állapodnunk a várudvar két, XVII. századbeli emlékénel. Az egyik a vár közepén emelkedő

Szökőkút,

mely nyolczszögű kőtalapzattal bir. A nyolczszög egy oldalának hossza 168 ctm., magassága 122 ctm. Az oldalakon dongaalaku ékítmény látható. — A nyolczszögű talapzat voltakép az ugrókut vizmedenczét képezte, melybe a víz befolyt. E vizet tartalmazó talapzat közepéből, egy diszesen faragott négyszegű kőből való oszloptó magaslik ki, melynek oldalain a Pálffy s Harrach családok czimerei két-két példányban diszlenek. A czimerek felett koronás fejeknek nyitott szájából, a czimerek alatt alkalmazott kagylóalakú medenczékbe víz szökdeczelt. — A fejek felett egy nagy kagylóalakú faragott — vagy 110 ctm. átmérőjű — medencze tárul. — E medencze közepében egy sziklából, a Pálffyak czimerének szarvasa egy törött keréken magaslik ki. A Pálffy-család e czimeréről sajátságos, minden történeti alapot nélkülöző hagyomány tartotta fen magát a jelen korig. — Magyarország egy királya egy ízben szarvasokra vadászott vala. A király egy szarvast megsebesített, a mely fájdalmától kinyoztatva, futás közben egy szénégető embernek kétkerekű szekerkéjére (káré) ugrott, s ennek egy kerekét eltörte. A szegény szénégetőhöz nemsokára a király vadászati kíséretével érkezett s észlelvén, hogy a szénégető eltört szekerkéje felett nagyon sopánkodik, vigasztalta őt s kérdezvén tőle, hogy kicsoda: azt adá válaszul: Pálnak a fia. A király megkedvelte őt s nemesi rangra emelvén, a Pálffy nevet s az épen érintett vadászati esemény folytán, a jelenlegi családi czimert adományozta neki.

Az egész ugrókuton gyakorlott szobrásznak művére ismerünk. Az ugrókut, a mint arról a rajta levő Pálffy-Harrach czimerek is tanuskodnak, IV. Pálffy Miklós idejében készült. Az ugrókut már nem lövel ki magából vizet, s pusztán a várudvar ékítményeül szolgál.

Az ugrókuttól éjszakra van

A vizmedencze,

mely az ugrókut mesterének műve. Hasonlóképen nyolczszögű kőkeretet képez. Egy kőlapnak hossza 122 ctm., magassága 95 ctm. Ezen is a Pálffy-Harrach czimerek diszlenek. — Vöröskőn már a XVI. században is létezett egy vizmedencze. 1553. évben ugyanis Fuggerék tisztjei említést tesznek róla, azt írják, hogy — miután az igen száraz — legcélszerűbb lenne megszüntetni.¹ A vizmedencze, melybe a hegyekből csöveken át vezetett víz foly, mai nap is megfelel eredeti rendeltetésének. A csövek hossza vagy ezer ölet tesz ki.

¹ Instructionsbuch 1553 Art. 106.

**A vár mel-
letti épüle-
tek.**

Ha a t. olvasó a bevégzett szemle után, a vár három udvarán át, az utolsó éjszakra fekvő kapuból kilépve, a vártól bucsut vesz s a Csesztéről Vöröskőre vezető uton lehalad, minden felől a Pálffy-család vallásos kegyeletének emlékeivel találkozik.

Egy ilyen emlék a vár első kapujától keletre terülő pázsiton található 6 kőből faragott szobor, melyek az Üdvözítő keresztutjának egy részét ábrázolják. Továbbá Magyarország Patronájának magas oszlopon álló kőszobra. E szobrok kezdetleges mesternek kezeiből kerültek ki.

Ugyanezen pázsitnak a csesztei fenyveserdővel határos pontján dus falombozat között emelkedik a bold. Szűznek (Maria ad Nives) kápolnája, mely 1740. évnek táján épült Skultéty János vöröskői tisztartónak s nejének Katalinnak nagylelkűségéből, kik az 1739. évben dühöngött járvány megszüntetésének szándéklátára e kápolnát fogadalomból alapították.

Az 1751. évben kiállított alapítványi levél szerint az alapítók e kápolnának egy kelyhet s miseruhát ajándékoztak, több sz. mise felajánlásáért s a kápolna fentartására pedig 400 frtot.¹ — E kápolnának van egy más alapítványa is, melynek fejében a csesztei plébános junius 13. Paduai sz. Antal napján s aug. 5-én ugyanezen kápolnában énekes sz. misét tartozik felajánlani. E kápolna 1870. évben templomszerű alakot nyert, midőn az ősei iránt nemes kegyelettel viseltető gróf Pálffy István annak éjszaki oldalához egy sirboltot góth ízlésben építtetett s a kápolnát csinos góth toronynyal ellátta. A nemes gróf ez új sirboltba édes szüleinek s közel rokonainak hült tetemeit helyeztette el.²

A Vöröskőről Cseszte felé vezető lejtős ut baloldalán szintén egy kis csinos kápolnával találkozunk, mely a hétfájdalmu Szüz Anyának tiszteletére van szentelve s Vöröskő látogatóinak mindig tárva áll. Jelenlegi csinos rendezettségét gr. Pálffy István családjának köszönheti, valamint a fakereszt is, mely a kápolna előtt diszlik s az idegen utast arra látszik akarni inteni, hogy Vöröskőn a keresztény szellem uralkodik s honolt.

Az előbb említett Maria ad Nives kápolnától éjszakra 3—400 lépésnyi távolban a fenyves erdő egy emelkedettebb dombján találunk három nagy keresztet, melyeken Krisztusnak s a vele felfeszített két latornak kőből faragott nagy alakjai függnek. Az Üdvözítő keresztjének aljában két gyászoló női alaknak kőszobrai láthatók. E

¹ Nagyszombati érsekhelynöki levél. A tár. F. E. 20, N. 35.

² A Pálffyak családi sirboltja majdnem két század óta Malaczkán az ottani sz. Ferenczrendiek templomában van.

faragványok a vidék legjobb szoborművei közé tartoznak. E szobroknál — a csesztei hivek nagypénteknek éjjelén — körmenetileg ájtatoskodnak.

E szobroktól délre az imént említett kápolnától néhány lépésnyi távolban egy régi lak nyomaira akadunk. A hiteles hagyomány szerint itt lakozott Vöröskő várának remetéje. — Hogy Vöröskő közelében egy remete lakott legyen, gróf Pálffy I. Rudolfnak 1756. évben tett végrendelete is bizonyítja, melyben e gróf 50 frtot hagyományoz a remetének. A remetének fentemlitett lakhelyéről a Mária kápolna alapítványi levele is tesz említést és Skultéty Katalin, a kápolna egyik alapítója azon kívánságának ad kifejezést: miként a kápolna tisztaságára — a mellette lakó remete — felügyeljen.

Vöröskői bánya.

Vöröskő várától éjszak felé $\frac{1}{4}$ órára egy hegyben szemlélhetni a régi bányászati kísérletek nyomait; és pedig van két bánya: az egyiket a nép vörös, a másikat szürke bányának nevezi. E kísérletek emléke nemcsak a nép között hiven megőrzött hagyományban, hanem hiteles okmányokban is fennmaradt.

Miután én a bányászati műkifejezéseket s kezelést nem ismerem, s óhajom: hogy a vöröskői bányászati vállalatra vonatkozó írott emlékeket az illető szakférfiak részére lehető leghivebben e helyen megörökítem, élni fogok az illető okmányoknak eredeti nyelvével s kifejezéseivel.

Az egyik okmány tartalma:

Triplicia examina documastica.

Minerae Bibersburgensis in sylva prope arcem existentis factae A. 1673 Mense Julio, Augusto et Septembri.

Primum Examen documasticum Excellmi Dni Doctoris Beccheri Exhibet post cupellae depurationem, et aquae fortis separationem, mineram Bibersburgensem in sylva degentem, contineri aurum purum.

Secundum examen documasticum per me factum.

Absolutum fuit amalgamatione Mercurii et minerae debito modo, aurum purum reliquit

*Tertium examen documasticum. Institutum etiam per me fuit in quo ligde apparet, eandem mineram et venam feracem esse auri et argenti, nam globuli post cupellae depurationem nondum sunt examinati, sive separati in aqua forti.*¹

Ezen okmányhoz csatolva van a fenti három kísérlet eredményé-

¹ Pálffysenioratus levéltára Arm IV. Lad. IX. Fast. 2. N. 1.

nek három csekély mutatványa. Az aranymutatványok hasonlóké egy nagyobb gombostű fejéhez, s pecsétviaszba erősítvék.

Gróf Pálffy IV. Miklós, Vöröskő ura, 1674. évben a cs. kir. udvari kamarához egy kérvénynyel fordult, melyben előadta, hogy a vöröskői uradalomban emberemlékezet óta parlagon heverő bányát újból akarja megnyitni s bányászatilag kezelni, ha erre nézve nem csupán engedélyt nyer a királytól, hanem egyszersmind jogot is arra nézve, miként a bányába fektetendő költségnek a bánya jövedelméből való kárpótlása után, a bányát — leendő bányásztársaival együtt — még 25 évig élvezhesse, vagy pedig a bányából nyerendő aranyat s ezüstöt a kir. kamarának a legdrágább áron eladhassa; e kérvényben egyuttal azon kívánságát is fejezi ki: miként Vöröskő eddigi kiváltságaiból a bányászat folytán semmit se veszítsen.

A cs. udvari kamara e kéretre válaszólag értesíti gr. Pálffy Miklóst: hogy a király megengedi, miként Pálffy a bányából nyerendő aranyat s ezüstöt tíz éven át, akár maga javára használhassa, akár a kir. kamarának nagyobb értékben (oder solche Gefalle in der höherer Bezahlung nach dem gemeinen Silberkauf) eladhassa; mindazáltal Pálffy s netáni részvénytársai kötelesek lesznek magukat a király által kiadott bányászati rendeletekhez tartani; mely rendeletek nélkül Pálffy sem részvényesekre, sem bányászokra, sem pedig munkásokra szert nem fogna tehetni. A király egyuttal biztosítja Pálffyt, miként Vöröskő eddigi szabadságaiban ezentul sem fog valamely hátrányt szenvedni.¹ — Az udvari kamarának e levele 1674. decz. 28. kelt. Pálffy e válaszszal s határozattal be nem érte, mert 1675. nov. 26-áról fenmaradt a cs. kir. udvari kamarának egy másik nyilatkozata, melyből kiderül: hogy Pálffy másodszor akkép kérelmezett, miként a vöröskői bányák, a már kérvényezett 25 évi haszonélvezeti határidő után is, a Pálffy-család birtokában maradjanak azon feltétel alatt, hogy a Pálffyak minden 100 frtnyi tiszta jövedelem után kötelesek lesznek 6 frntot fizetni, vagy pedig az előteremtett aranyat és ezüstöt a pozsonyi kamarahivatalnak fogják akkép eladni, hogy egy lat aranyért 14 frtot, egy lat ezüstért pedig 1 frtot, bécsi sulyban számítva, készpénzfizetés mellett nyerjenek.

A király az arany s ezüst átadása, illetve megváltásának imént említett értékét elfogadta, míg a pénznem- s értékben valamely jelentékeny változás be nem következik, s egyuttal megengedte, hogy a Pálffy-család — a bányáiból nyerendő nemes érczből annyit megtarthat, mennyi állása szükségleteinek (Ehrennotturft) kielégítésére kívántatni fog. A Pálffy-család köteles lesz különben a bányakezelésre nézve érvényben levő rendeletekhez alkalmazkodni.¹

¹ Pálffy sen. ltár: Arm. IV. Lad. 9. F. 2. N. 9.

A vöröskői bányaleletek olvasztási kísérleteiről fenmaradt több okmány; és pedig 1674. évből a következő tartalommal:¹

Den 1. Dec. zu den Probschmelzen ist bei der kais. Goldkunsthändlung zu Crebnitz anfangs in das rohe folgenden Schlich verschmelzt worden:

75 N. Schlaiffer Schlamschlich per 2 oss g 2:5, 2
 75 N. Khönigsmühl per 1 Loth . . . g 4:11
 150 N. . . . . g 7:— 2.
 12 N. Ober Piberstolner Aerzt per 5 Loth g 3:12 —

162 N. ist die erste Vornass . . . . g 10:12:2
 daraus ist erzeugt worden früh Lech 48 N. per 3 Loth 2 oss. Thj. . .
 g:10:8 Loth.

1675

den 2 Februarii ist Figirt worden, und herauskomen wie volgt.

75 N. Schlaiffer Schlamschlich
 75 N. Khönigsmühl.
 12 N. Oberpiberstolner Erzt.

162 N. heraus ist erzeugt worden früh Lech.

90 N. der Leute hat gehalten Lauth probierzetls 6 Loth 1
 oss. Thj. Wan also die auf die gemeine Manier herausgebrachten . . .
 abzogen werden, bleibt Überschuss.²

1675. julius 27. pedig következő vizsgálati jegyzék maradt fen.²

1. . . . . Spirung in Silber	} Lauter Spirung
2. Von Kisigenschlag 1 Lot	
3. nem olvasható	
4. " "	
5. " "	
6. Von Pesing	
7. Schliech	
Im Kupfer auch nichts.	

Abr. Seits m. p.

Stopfer János besztérczebányai bányatiszt 1675. márczius 11. jelentést tesz egy vöröskői tisztviselőnek, a Vöröskőn talált kövek vizsgálatáról, s ezt a következőkben írja le:

N°. 1 nichts. 2. ungleiche 3 ebenfalls. 4 gleicher gestallt 5. 4¹/₄ Pfund.

¹ Miután úgy itt valamint már helyekén a találó s kellő magyar műkifejezéseket nem ismerem, az eredeti német elnevezéseket idézem.

² Pálffy sen ltár Arm. IV. Lad. 6, Fasc. 2. N. 3.

Az ~~N~~ jegy egyértelmű a próbával, mint ezt a levél is jelzi. Az 5 próbát jelző ötös számnál egy pecsétviaszba nyomott, lencse nagyságu rézszínű fémlemezezske látható.

E levélért Vöröskőről külön trabant küldetett Stopferhez, ki azt a próba megtétele végett több napig magánál tartotta.

1675. július 11. Viser Endre küldött Pálffy Miklósnak hosszabb jelentést a vöröskői bányáról. Sajnos, a levél alig olvasható. Utolsó soraiból kivehető, hogy jó reményt táplál a bányavizsgálat jövő eredményeire iránt, s ajánlja, miként a munkát folytassák, minthogy minél tovább ásnak, annál kedvezőbbnek ígérkezik a hegység. Ajánlatot tesz, hogy időnkint próbákat küldend a grófnak. E levél Vöröskőn kelt.¹

Pálffyhoz bizonyos Viser János is biztató levelet intézett, azt állítván, hogy ha a mező felé (weiter in das Feld) bizonyos áttörés (Cluff überbrechen) fog eszközöltetni, gazdag bányára lehet akadni.²

Agner Kristóf, ki *Huffmannak* czimezi magát, Vöröskőről 1675. decz. 23. egy levelet bocsátott gr. Pálffy Miklóshoz, hol jelenti: miként Pichler György nevű bányász (Perghauer), a Stollwandtnál nyílást épített. A bányászati kutatások eredményéről ekkép ír: „Der schwarze Letten der Auszug der Centen, 40 Loth, und der Guartz Auszug 16 Loth der Centen, der Schlieh von Puchwerkh helt der Centen 8 Loth. — Im Ubrigen so geht das Pergwerkh noch Gott sey Lob und Dank wohl von stattem.“³

E levélhez csatolva van három darab papir, melyeknek belsejében kis darab pecsétviasz-lenyomat van. A pecsétviaszban szabad szemmel semmit sem lehet észlelni. E papirkában kellene foglaltatni a levélben leírt kutatási eredmények mutatványainak.

A vöröskői bányák a következő években is voltak művelve, mint azt Licfrinck Jánosnak gróf Pálffy Miklóshoz 1679. N. 13. Körmöcből intézett franczia levele bizonyítja. Licfrinck e levélben azt írja, hogy a bécsi cs. kir. udvari kamara elnökétől értesült, miként Pálffynak birtokában aranyat tartalmazó homok (sable) találtatik, s hogy az elnök neki Pálffyhoz ajánló levelet adott. Miután Licfrinck Pálffyt lakásán nem találta s értesülvén arról, hogy ez a hegyekben dolgoztat, ajánlja neki egy gépezetét, mely csodálatos eredményekhez vezet s mely nem sok pénzbe kerül.

Ha ez ajánlat Pálffynak tetszésével találkozik, Licfrinck kéri őt,

¹ U. ott Arm IV. Lad. 9. Fasc. 2. N. 7.

² U. ott. Arm. IV. Lad. 9. F. 2 N. 6.

³ Pálffy seu. Itár. Arm. IV. Lad. 3. Fasc. 2. N. 2.

hogy erről értesitse, annak következtében elküldendi hozzá egy emberét, ki vele tárgyalandó s a titkot is közlendi.¹

A vöröskői régiségtárban egy aranyból készült kis kigyócskát lehet látni, melyről a Pálffy családnál fentartott hagyomány azt tartja, hogy ez a vöröskői bányákból nyert aranyból készült.

A vöröskői bányákra vonatkozólag semmi egyéb iratok nem léteznek a Pálffy senioratus levéltárában.

Csak egy szerencsés esetlegességnek köszönhető, hogy a vöröskői levéltárban véletlenül néhány iratot találtam, melyekből kiderül, hogy a selmeczi bányagrófi hivatal többrendű intézkedést megkísérelt a vöröskői bányáknak új művelésére. Sajnos, hogy e kísérletek eredményéről nem szerezhetni tudomást.

Stampfer selmeczi bányagróf (Obristkammergraf) 1766. decz. 12. gróf Pálffy I. Rudolphhoz kérő levelet intézett azon czélból, hogy a gróf a vöröskői bányákban a sz. Kelemenről czimzett bányászegyletnek (St. Clementis-stollener Gewerkschaft) kutatni engedjen. A bányagróf egyszersmind biztosította gróf Pálffy Rudolfot, miként a kir. kamara a vöröskői uradalmi területből a bánya részére átengedendő helyeket készpénzben megvásárlandja.

Gr. Pálffy Rudolf 1767. jun. 2. kelt levelében a bányagróf kérére tagadólag válaszolván, említésbe hozza, hogy minden bányászati vállalat az illető uradalomnak kárára válik; s egyszersmind neheztelését fejezte ki afelett, hogy a sz. Kelemenről nevezett bányászati egylet tagjai, a grófnak engedelme nélkül merészkedtek a bányákat vizsgálni.

Ezen bányászok, egy 1766. decz. 8. Nyitrán kelt levelükben a bányagrófnál panaszkodnak gr. Pálffyra, ki őket elfogatni akarta. — Gr. Pálffy ezt fentérintett levelében tagadásba vonta.

A bányagróf ezután a cs. kir. udvari kamarához fordult s határozatosan kérte, miként a királyi jogok s a fenlétező bányatörvényeknek érvényesítése érdekében lépéseket tegyen, hogy gr. Pálffy Rudolf a vöröskői bányákat megvizsgáltatni s esetleg használtatni engedje.

A királyi helytartótanács 1767. február 19. kiadott egy rendeletet, bizonyára Pozsony vármegye részére, hogy a vöröskői bányák ügyében a földbirtokos gróffal értekezzék s őt a bányák megnyitására s átengedésére serkentse, nehogy ez ügy a Felsőnek előterjesztessék.

Épen az 1882. év folyamában újra kezdik a vöröskői bányákat vizsgálni, mire nézve egy pozsonyi ügyvéd engedélyt eszközölt ki magának a kormánytól.

A csesztei bányáknak meglehetősen nagy kiterjedésük van, és pe-

¹ Pálffy Itár Arm. IV. Lad. 3. Fasc. 2. N. 2.

dig több alagut- vagy földalatti folyosóból állanak, melyekből oldalvást több kimenet van. A bányákban találató kövezet többnyire csillampala (Glimmerschliefer) és varla (Quarz); emebben találatnak kénkövecsek (Schwefelkiese), melyek gyakran szép rhomboid kristályokban jelenkeznek. Oly kődarabok is találatnak itt, melyek tiszta kénkövecsből állanak. A bányában észlelhetők malachitrétegek is, melyek némely helyen nagy kiterjedésűek. E malachitrétegek vörös rézre engednek következtetni.

A kiásott köveket állítólag Bécsben vegyelemezték, minek folytán azon eredményre jutottak, hogy azokban 48⁰/₀ kénkövecs s 15⁰/₀ vörös réz foglaltatik.

II. C s e s z t e.

Cseszte, mezőváros, tótul: Cszazta, németül Schadmannsdorfnak hivatik. A régi okmányokban különböző nevek alatt fordul elő; így Chaztew, Schadmania, Schadmesdorf, Czeszthe. Egy 1443. évi okmányban Wereskew oppidum elnevezés alatt jön elő.¹ Egy 1536. évből eredő leírásban pedig Vöröskőfalvának hivatik, valószínűleg azon okból, hogy Vöröskő várának közelében fekszik, s a vöröskői uradalomnak a legrégibb időktől fogva központja vala. Cseszte Vöröskőből negyedórányi távolra kelet felé, a Kis-Kárpátok aljában terül el. — Kétségtelen, hogy egyike az uradalom legrégibb mezővárosainak. Azon okmányban, melyben Erzsébet királyné Githkát, Volfarth Pál özvegyét, Vöröskő vára- s uradalmával megajándékozza, s mely 1440. évben (fer. IV. prot. p. fert. Pent) kelt, Cseszte *Schadmanstorf* név alatt *mint mezőváros*, az uradalmi községek névsorának elején fordul elő.²

Egy 1536. évi Vöröskő vára községeiről szóló összeírásban, ³ szintén az uradalmi mezővárosok élén említetik.

Cseszte mezőváros birtokában van több eredeti királyi okmány, melyek a város multjára némi fényt derítenek.

A legrégibb oklevél I. Ferdinánd királytól való, melyben 1560 május 10., Chaztew vagy Schadmania mezővárosnak czimert ad, azon érdemek elismerésekép, melyeket a mezőváros lakosai hozzávaló ragaszkodásuk által szereztek. A czimer fehér mezőből áll, melynek legalsóbb részéből, három zöld domb emelkedik fel. A középső s legmagasb dombból, vörös kettős kereszt magaslik ki, melynek közepe táján a kereszt által — közepén átmetszett korona diszlik. A két végső dombból, fürtökben gazdag két szőlőtőke emelkedik fel, felé s a korona végrészeit érinti.

¹ Registratur von Bibersburg, kézirat 191. lapon.

² Pálffy sen. Itár. Arm. IV. Lad. I. Fasc. I. N. 5.

³ Pálffy sen. Itár. Arm. IV. Lad. I. Fasc. I. N. I. másolat.

Ferdinánd ezen okmányban Cseszte mezővárosának jogot ad miszerint minden szombaton heti vásárt tarthat. Ezen okmányon Ferdinándnak sajátkezű aláírása olvasható. Az okmány kezdetén le van festve a fentecsetelt czimer.

Ezen okmányon kívül a községnek iratai között II. Miksának egy 1567 július 9. Pozsonyban kelt oklevelét találjuk. Ez oklevélben II. Miksa megerősíti Fugger János, Jakab s Márknak -- Cseszte mezőváros részére tett adományát, mely a dombói (dubovai) határban fekvő Guolckchen nevű szőlőkertből állott, a melynek hossza 100 kir. mérték és szélessége 49 mérték volt. E szőlőt Fuggerék Csesztének -- az uradalom iránt tanusított jó hajlamának jutalmául, minden adó s tehertől menten örök időkre adták át. Miksa ez okmányt részint Fuggerék kérelmére, részint pedig azért erősítette meg, mivel Cseszte mezővárosa a közelebbi háborúk alatt sok csapást kényszerült elszenvedni.

Végül megemlítendő II. Rudolfnak egy 1578 február 27. kelt levele, melyben Chaztew mezővárosának engedélyt ad, miként Oculi vasárnapja, Péter-Pál napja s Máté Evang. napja körül évi vásárait tarthassa. Egyuttal megerősíti azon jogában, hogy hetenkint szombaton heti vásárt tarthat.

Cseszte mezővárosnak ismertetésénél legelőször szemügyre vesszük annak templomát.

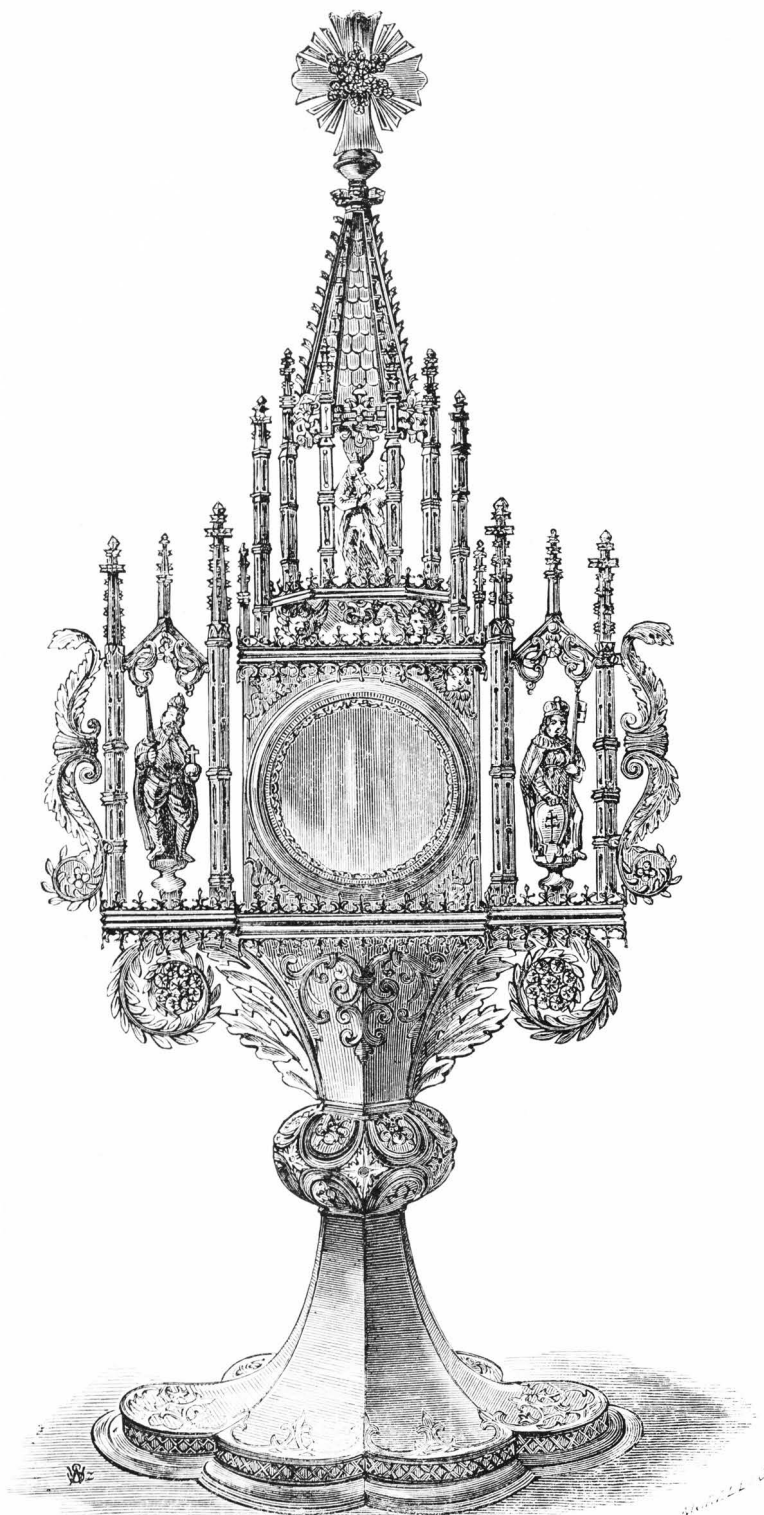
A csesztei templom.¹

Egyházi emlékek.

Góth izlésben épült s tekintve góth izlésű alakzatait, eredetét a XV. században kereshetjük. A templom kezdetétől fogva semmi különös átalakításon nem ment át, miről nyolczszegű szentély záradéka, góth izlésű mérművekkel ékitett szűk s hosszukás ablakai, boltgerinczekkel sűrűn átszőtt góth boltozata, sőt maga a nyolczszegű torony is eléggé tanuskodnak.

A szentély boltozatának közepén, a boltívek három lóheralaku zárkőben futnak össze. A zárkőveken három festett czimert észlelünk, melyek a zárkővekre illesztvék, s nem futnak ki a zárkővekből. Az egyiken két csillag két oroszlánynyal, a másik kettőn, két csillag s két három-tornyú épület látható. A harmadik czimer az előbbeni kettőhöz hasonlóan négy mezőre van osztva. A fenti jobboldali mezőn egy csillag, a baloldaliban egy medve, az alsó jobboldali mezőben szintén egy medve, s a baloldaliban egy csillag. Több a valószínűség, hogy a csillagok a bazini és szentgyörgyi grófok czimerét jelzik. Sajnos, hogy a czimermezők többi jelvényei iránt nem

¹ Lásd az alaprajzát.

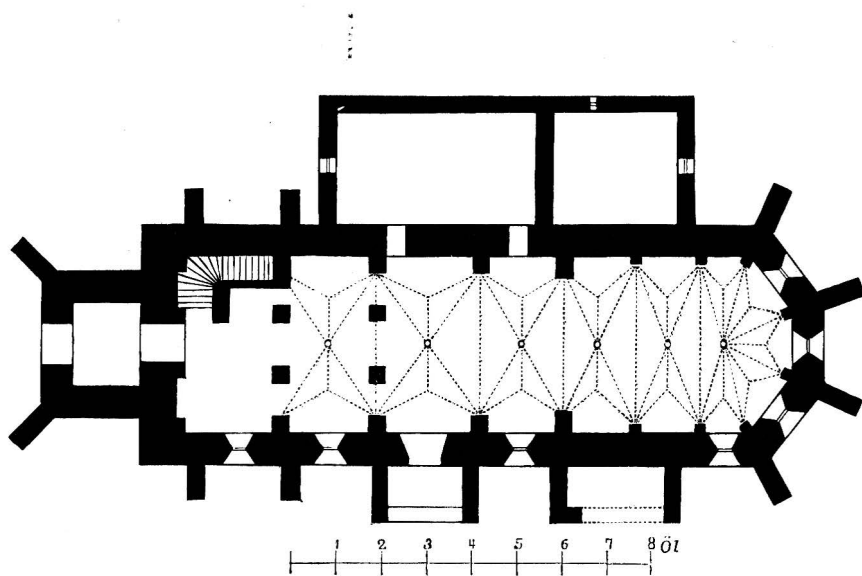

Csesztai szentségmutató

A csesztei templomnak ablakművei.

A csesztei templomnak alaprajza.

adhatok felvilágosítást. A templom góth ismérvei között említendő a sekrestye-ajtónak kőkerete, mely a góth korszak végén előforduló hosszúkás négyszegű ajtókeretek alakjával bir; felső része két hajlás által van összekötve a két függőlegesen álló oldallal. Ez ajtó magassága alig van 158 ctmtr. szélessége 67 ctmtr.

A templom góth emlékei között kellemesen lep meg a szentély evangéliumi oldalán levő szentségház, mely egészen egyszerű s nem ékeskedik semmi diszitménnyel, régi négyszeg rácsozatu vasajtócskája által azonban nem kis figyelmet kelt a szemlélőben. A rácsozat négyszeg lemezeinek érintkező pontjain rózsácskák diszlenek. Magassága 58 ctmtr. szélessége 38 ctmtr.

A szentélyt a hajótól diszesen rovátkolt diadalív választja el. A hajó és szentély boltozata többnyire hosszúkás dűlénnyekből áll, melyeknek — kivált lefelé terjedő részeik hosszúkásak. A hajó boltozata nyolcszegű faltövekből (Wandschaft) emelkedik fel. A faltövek 0.43 mtr. szélességben szöknek ki a falból s nincsenek kapitelveik. A hajó boltgerinczeinél is két czimerpajzsral diszített zárkövet szemlélünk, melyek be vannak mázolva.

A templomnak van 3 oltárra, melyek között a két mellékoltárt gróf Pálffy IV. Miklós neje Harrach Eleonora alapította, mint ezt az oltár felső részén kifestett családi czimer bizonyítja.

A mellékoltárokon régi sárgarézről való gyertyatartókat találunk. Két gyertyatartón „Martinus Grell 1667“ felirat olvasható, s néhány csinos véset szemlélhető rajtuk. Négy gyertyatartó — ezek között háromszeg alaku s 1750. évből valók. Mindanegyben egy czizma van kivésve a nevezett évszámmal s P. K. V. W. betűkkel.

A templom hajójában szemünkbe ötlenek a padoknak csinos domborékitményei, melyek 1758. évből valók, mint ezt az evangéliumi részen levő első padon faragott évszám mutatja; továbbá egy vörös márványból való siremléknek czimere s egy czimeres sarkólap.

A templomnak van 8 góth izlésű ablaka. A mérművek különböző alakúak és pedig: négy lóher levéldisz ötszöget képező góth ékitmény, mely bizonyára később kori, itt-ott látható a halhólyag is. Mindannyi ablak különböző mérműveket tartalmaz.

Lányi Károly történészünk említi, hogy Csesztén már ősrégi időben volt egy templom.¹

A csesztei templom régiségei között nem lehet nem emlitenünk a templom déli bejáratának pitvara vagy csarnokában található márványból való sarkötöredéket, melynek góth köriratát a templomba járók léptei majdnem végkép eltörölték. E sarkólap, amint e feliratról biztossággal kibetűznünk sikerült, a XIV. századból való; az

¹ Egyháztörténelme : I. 466. lap.

e századot jelző MCCC szavak ugyanis még egy-két évvel tisztán voltak olvashatók, az évtizedeket jelentő betűk már évek előtt elmosódtak volt. A sírlap kétségtelenül valamely csesztei előkelőbb lakosnak illetőleg nemesnek emlékeül állítatott, s még valószínűbb, hogy Vöröskő valamely urának sírhelyét jelezte.

A csesztei egyházi emlékek között kiváló jelentőséggel s műbecscsel bír a *góth monstratorium*, mely tiszta ezüsből készült és bizvást édes hazánk érdekesebb s régibb egyházi műemlékei közé sorolandó.

Magassága 56 ctm. szélessége közepén 24 ctm. A szentségtartó góth toronyalakkkal bír, s fent egy négyszegű rovatkákkal diszitett hatszegű toronysisakban végződik. Középső részében találunk ivtámakat, támtornyokat, rovátkolt toronyfiakat, vizokádókat. A középső részben, a csiptető (lunula) körül az ivtámak képezte fülkékben, jobbról sz. Istvánnak, balról pedig sz. Lászlónak ezüsből való kissé alakatlan szobrai találjuk. Szent László egy czimerpajzsra támaszkodik, melyen kettős kereszt van kivésve. A lunula házikója négyeget képez, s fent és lent keresztvirágból álló párkányzat futja körül. A torony alatt, a boldogságos Szűznek szobrát szemléljük, melynek karján kis Jézus van. E szobrocsonka áll a lunula házikója s a torony sisak között, hat góth tám által tartott mennyezet alatt.

A szentségtartó szára s talapzata később kori, amint erről annak renaissance izlésű alkatából meggyőződhetünk. A szár felső részén látjuk az 1612 évet bevésve, mely kétségtelenül jelzi annak eredetét. A talapzaton a IHS s Mária neveket találjuk.

E monstratorium 5 fontot nyom.

Góth ke- A csesztei egyház egy egyszerű, de csinos *góth kehely* birto-
hely. kában is van. A kehely magassága 21 ctm. Kupája tölcseralaku. Átmérője 0·10 mtr., magassága 0·07,

Szára hat hasábu. A száron előfordul a góth kelyheknél divatozott gomb, hat négyszegű pajzsocskával (rotuli). A szárnak a kupa s gomb közötti hasábjain vagy oldalain R I E S U S, a gomb s láb alatti hat hasábon pedig B M A R I A nevek olvashatók. A hasáboknak alsó része góth vésetekkel van ékesítve.

A láb talapzatán góth izlésű áttört diszitmény látható, mely alatt a kehely 6 félkör alakú rózsát képez.

Cseszte egyházi műemlékei között különös figyelmet érdemel a plébánia s templom közelében levő s a múlt századból eredő sz Háromság szobra, mely háromszegű oszlopon áll, s közepe táján három sz. szoborral s lenn állványán három domborművel van ékesítve. E szobor a vidék legszebb kőfaragványai közé tartozik.

¹ Lásd képét.

A csesztei templom s egyházi élet történetére nézve, a jelenkor nem sok adattal kínálkozik. A fentlétezőkből a legtöbbet azért véljük közlendőnek, minthogy az egy helységnek vallásosságára vonatkozó adatok, legfontosabb tényezői a vidéki művelődési történetének. Nem igen kételkedhetünk, hogy Csesztén s vidéki községeiben is nagy mérvben érvényesült, a „*cujus regio eius religio*“ című közmondás, s hogy a vöröskői urak határozott katolikus jellege s a katolikus vallás terjesztése s fentartása körül tetteleg tanúsított ügybuzgalmuk, sok tekintetben irányadó vala, az uradalmi jobbágságra nézve.

Ez állításunkban megerősít a Fuggerék korából fenmaradt néhány írott emlék.

Fuggerék meghagyják vöröskői tisztviselőiknek 1550. évben, hogy az egyházi vagyon kezelése körül már 1543. évben észlelt s mindaddig nem orvosolt hiányokon segítsenek, s ez okból vizsgálják meg az egyházi számadásokat és pedig 1543. fogva, hogy az egyháznak az isteni szolgálatra szükségelt költségük meglegyen. E végből egy számadási könyvet is küldtek Augsburgból.

E meghagyással egyidejűleg arról panaszkodnak, hogy a parasztok az egyházvagyonnak eddigi jövedelmeit egymás között felosztották. Az 1550. évi szüret után a nép között fentlétező egyházi tartozások behajtandók.¹⁾

Fuggerék e meghagyásánál említettik, hogy ezen időben Csesztén új plébános neveztetett ki, kinek feladatául tüzetett ki a hitujítások elharapózását ellensúlyozni, mi végből Fuggerék augsburgi megbízottjai személyesen is értekeztek vele. Kétségtelen, hogy a reformáció hívei Csesztén is igyekeztek a hitujítás eszméit elhinteni, hol ezek nem találtak egészen terméketlen talajra. Erről nem csak Fuggeréknak imént említett meghagyása, hanem az Oláh Miklós esztergomi érsek megbízottja által 1562. évben fogamatba vett Canonica Visitatio is tanuskodik. Csesztén ez időben (a Vis. Chyezthenek írja) Sánta Bertalan plébános volt, kiről az egyházlátogató azt írja: hogy testileg és lelkileg sánta volt, s nem szokott misézni s a sacramentariusok eretnokségéhez ragaszkodott, a régi igaz vallás, a sz. atyák s vértanuk ellen tiszteletlenül beszél, s a népet a kath. vallástól eltántorítani törekszik, az áldozást mind a két szín alatt szolgáltatatta ki, koronát nem viselt, de papi ruhában járt s nős vala.

Megjegyzendő, hogy 1543 év táján az uradalmi községekben jobbadán plébánosok nélkül élt a nép, minek főoka a már említett azon körülményben rejlett, hogy a nép az egyháznak birtokát bito-

¹ Instructionsbuch 1550. 78 art.

² Nagyszombati Érsekhelynöki levéltár.

rolta s a plébánosok eltartásához nem akart hozzájárulni. Fuggerék augsburgi¹ tisztjei a többször említett instructiós könyvben, az 1542. évi utasításoknál keservesen panaszkodnak a nép vallás-erkölcsi hanyatlása felett. „A nép — így irnak — mint a marha él, sem Istenről, sem Krisztusról, sem sz. Péterről nem bírnak tudomással, s gyónás s áldozás nélkül halnak meg, mint a kutyák.“² Ugyancsak az 1543. évi utasításoknál arról is panaszkodnak Fuggerék tisztviselői: hogy „nem kaphatnak áldozárokat, kik az Isten ígését értenék s a kik eddig voítak, azok is elfutottak s nem akartak maradni, minek oka az hogy nem lehet őket semmi fizetéssel kielégíteni. Mikor a papok elmentek s a nép a plébániai szőlőket bitorolta, nem kívánt magának papot; ennél fogva egy német pap sincs most az uradalomban. A nép úgy él, „mint a barom, mise, sz. beszéd s minden keresztényfélelem nélkül“ Ezen szomorú állapotok megszüntetése céljából az utasítások könyve a várnagyokat rendelve templomatyácul, szívékre köti az egyházi vagyonnak gondozását, mire nézve intézkedésekkel szolgál nekik.

Ennél fogva meghagyatott a vöröskői tisztviselőknek, miként hasanak arra, hogy a parasztok a templomokba sz. misére és sz. beszédre járjanak, s nehogy a pap — mint eddig a falaknak predikáljon. Azon parasztok, kik vásár- s ünnepnapon a mise s sz. beszéd előtt, kocsmába mennek, megbüntetésendők; nem különben a bűnrészes kocsmárosok is. Már az 1542 Instruct. 2. cikkében kijelentik, hogy az istenkáromló várszolgák szigoruan büntetésendők, s a váruraknak egyáltalán az a kívánságuk: hogy a várszolgák istenfélő emberek legyenek.

Azon községek hivei, melyek nem képesek plébánost eltartani, csatlakozzanak a legközelebb lakó lelkészhez; a lelkészek pedig majd az anya, majd a fiók egyházakban szónokoljanak s misézzenek.

Cseszte községe 1542 okt. 22 értekezletet tartott a vöröskői várnagyokkal a plébános fizetése iránt, s késznek nyilatkozott a plébános eltartásához évenként 50 magyar frttal (à 75 kr.) hozzájárulni.³

A vallás-erkölcsi érzet ápolása Fuggerék utódjainak is kiváló gondjait képezte; nevezetesen említendő Pálffy Miklósnak a győri hősnek nagylelkű egyházi kegyuri gondoskodása székhelyénck, a csesztei plébániának emelése körül.

Pálffy Miklós 1583 október 13-kán Klesely Menyhért bécsi prépost jelenlétében, Grebeli János de Lieberwer a leendő csesztei ple-

¹ U. ott 1542. 18 art.

² Instructionsbuch 1542, 18 art.

³ Instructionsbuch 1543, 21 art.

bánosnak, a csesztei plebánia rendezésének ügyében, hol Pálffy ez új vallást megszüntetni, s a régi igaz vallást helyreállítani kívánja, a következő egy évre érvényes szerződést kötötte. János ur Cseszte községétől mindazt nyerendi, a mit eddig szokásban volt a plebánosnak szolgáltatni, és pedig: 52 frntot — mindegyiket tiz sillinggel számítva, 20 akó jó bort, minden házaspártól egy mérő gabonát. Temetéstől tartoznak neki fizetni: a tiz éven aluli holtnak temetésénél 30 magyar pénzt, a tiz éven felüliért 5 sillinget. Egy halotti beszédért 10 sillinget kap. Kereszteléstől 8 magyar pénzt. A gyermekágyas beavatásáért 4 magy. pénzt. A házasságok kihirdetésétől 8 magyar pénzt. Az esketésnél Ortt nevű illetéket. (Ortt) A menyasszony beavatásától 8 magyar pénzt.

Nagy ünnepek alkalmával offerát tartanak a hivek, s ez a plebánosnak tulajdona. A mi a betegek ellátását s áldoztatását illeti, mindenki tudni fogja, miként hálálja ezt meg a plebánosnak.

Ha a plebánosnak szüksége van fára, a hivek hozzák azt neki.

Miután ezen jövedelem, majdnem csekély és kevés, melyből egy kath. plebános alig élhet meg, s ő nagysága alattvalóit az igaz valláshoz vezetetni kívánja, ennél fogva ő nagysága a vallás iránti keresztény buzgalmától s alattvalóinak lelki üdve iránti gondoskodásától indítva, a plebánosnak fenti jövedelmeihez a következőket határozta egészen keresztényileg hozzáadni; és pedig 50 frntot, mindegyiket 10 sillinggel számítva, 20 akó jó bort, 10 akó sört, öt turót, két nyolczad vaját, fát a szükséglethez képest. Továbbá szobáját kellőleg bebutoroztatta. A plebános utasíttatik a szerződésben, hogy a fenti adományokat időnkint az uradalmi intézőtől átvegye.

János plebános ur — az ő nagysága által ígért adományok fejében, köteles lesz abbeli viszonszolgálatra: miszerint Pálffy Miklós-nak Vöröskőn való tartózkodása alatt naponként fog misézni Vöröskőn, míg Pálffy egy udvari várkaplánya szert nem teend. E végből Pálffy egy lovat bocsátand a plebánosnak rendelkezésére.

Ha pedig a várkaplány betegeskednék, a plebános hasonlólag köteles lesz őt helyettesíteni, s akkor a várban lesz élelme.

Pálffy köteles lesz, mint legitimus (jogos) örökös collator, János plebánost az alattvalók részéről netán felmerülő garázdálkodások ellen megvédeni, s a vallás helyreállítására szükségrendő eszközöket szolgáltatni.

János plebános köteles lesz, erkölcsös s példás élete által jó példával hiveinek előljárni.

Ha a szerződés valamely félnek nem tetszenék, — köteles lesz a szerződéstől elállni kívánó fél a szerződést negyed évvel megelőzőleg felmondani.

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

Ezen majdnem szószerint itt közlött s német nyelven irt okmány¹ Pálffy s Gretelius által van aláírva.

Cseszte hitéletének multjára nézve nem lehet közönyös a csesztei plebániának 1789. évből származó történetkönyvében jelzett néhány adat.

Cseszte mezővárosát 1644. évben egy villám folytán a tűz hat házikó kivételével egészen elpusztította. — E csapás folytán Cseszte mezővárosa azon vallásos fogadalmat tette: hogy sz. Flórián ünnepét, ünnepként megülné. E fogadást a város mainapig hiven megtartotta. A tűz elleni szent védnök tiszteletére Cseszte mezővárosának Vöröskő felé elterülő részén 1776. évben egy kőszobrot emeltetett. Sz. Flórián napján, körmenetben mennek ide a hivek.

1738. évben Csesztén s környékén nagy mérvben dühöngött az epemirigy. Cseszte közönsége biztatva a szentek közbenjárásának hathatóságától, megfogadta: miként sz. Rochus s Xav. sz. Ferencznek napjait nyilvános ünnepek gyanánt megszentelni. — A város e két szentnek, valamint sz. Flóriánnak ünnepére vonatkozó fogadalmát, 1790. évi aug. 8. ünnepélyesen megújította, s eddigelé, ősei vallásos lelkületéhez hiven meg is tartotta.

Cseszte mezővárosa, e fogadalmának örök s látható emlékeül Xav. sz. Ferencznek szépen faragott szobrát, mely a mezőváros északi részén üdvözli az utast: már 1719. évben felállította s 1785. évben megújította. — Csesztén még három évtized előtt a mostani templomnak déli szomszédságában állt sz. Miklósnak kápolnája. — Régenté a temetőben állt, mely a csesztei templomot környezte. E kápolnára Kélio Miklós esztergomi kanonok 1735. évben 1000 frntot; továbbá 150 fr. értékű földet és sz. misealapítványkép 150 frntot hagyományozott. E kápolna 1768. évben az uradalmi tisztség hanyagsága folytán el volt hagyatva és pusztítva, mi okból az akkori plebános az érsekhelynöki hivataltól orvoslást kért.² E Kélio kanonok bizonyosan ivadéka volt a Csesztén lakott nemes Kélio családnak.

Csesztének vallásos életmozzanatai között nem lehet megfedkezni a rózsafüzér egyletéről, melyet itt a mult században Kapy jezsuita atya léptetett életbe. Ugyanitt létez az 1830-es évekből egy temetkezési egylet, mely tagjainak tisztességes eltakarításáról gondoskodik. Ez egyletnek célja: nem a nyereszkesedés, hanem a valódi felebaráti szeretet.

Az egyházi könyvtár. A Kis-Kárpátoknak általam itt ismertetett vidékén nem találunk oly egyházat, melynek nem lenne néhány száz kötetre terjedő könyv-

¹ Pálffysenioratur levéltára Aım IV. Lád 5 Fasc. N. 1.

² Nagyszombati érsek-helynöki levéltár F. E. 16. N. 86.

tára, s valóban az embert álmélkodás fogja el, látván, hogy a félre-
eső plebániákban becses régi irodalmi termékek találhatók.

Ezen tapasztalat is bizonyítéka azon történetileg fényesen igazolt igazságnak: hogy a kath. papság mindenha zászlóvivője volt a hazai művelődésnek s tudományosságnak. A falusi egyházi könyvtárak a többi között különös figyelemre méltók azért is, mivel azokban gyakran becses kéziratokra, nevezetesen régi írott sz. beszédekre, régi írott latin tankönyvekre akadunk, melyek mindannyi megfigyelendő adatai a hazai közművelődés történetének.

Alig van e vidéken plebániái könyvtár, hol nem /riztetnék több XVI--XVII. századbéli érdekes könyv.

A csesztei plebániának már a 17. században volt könyvtára. Egy könyvön ugyanis ezt olvassuk: „E libris Parochiae Csesz-
tensis. 16.“

A jelenlegi könyvtár vagy 256 kötetet tesz ki. Következő kéz-
iratok találhatók benne: „Breves Exhortationes in usum scholasticae
juventutis pro omni die Domini et paucis festis totius anni, per
Alexium Parizek germanice concinnatae, per Mathiam Kolárik latine
versae. 202 lapra terjed.“

A Batthiány primás által kiadott katekizmusnak tót magyará-
zata „Jãderko užitečne potrebného Krestanského vyučovaniã“ stb.
czim alatt 4-ed rétt. 600 lapból áll. Sajtó alá látszik készítve lenni.

Cseszte multjából s b. Pálffy Miklós ko-ából fontos művelődés
történeti mozzanatkép kiemelendő a Pálffy által Csesztén alapított
szegények háza, s az általa ugyanitt segélyezett iskola.

**Csesztei
szegények
háza.**

Rudolf király 1593. aug. 2. kelt egy levelében jogot ad b. Pálffy
Miklósnak, hogy a Csesztén alapítandó szegények háza — és iskolának
fentartására, — az általa nem rég ujonnan alapított sz. István, sz. Jánss
és sz. Joachimfalva községeknek kilenczedét, hegyi jogát, s tizedét fordit-
hassa. Ez okmányban említésbe jön, hogy a nevezett községeknek
tizede, az elpusztult helységek újból való alapítása — s benépesítésével
járó kiváltsághoz képest, s az ország törvényeiben sarkaló szokáshoz képest,
ideiglenesen b. Pálffy Miklós birtokában volt. E kiváltság határide-
jének lejártával, a nevezett 3 községnek tizede továbbra is b. Pálffy
Miklós s örökösei kezében maradand, mely jognak fejében azonban,
illetve, az esztergomi érseknek járó ezen tized elismeréseül, Pálffy
Miklós s utódai kötelesek lesznek az esztergomi érseknek, minden év
sz. György napján 16 magyar frntot fizetni, a kilenczed s hegyi jog
jövödelmét pedig tartozandnak a csesztei kórház s iskolának át-
engedni.

Nem lehet érdektelen a t. olvasóra nézve megismerkedni, azon

kegyelettel, melylyel Rudolf Pálffyról az épen megbeszélt okmányban megemlékezik.

„Benignum habentes respectum ad praeclaram fidem, constantiamque et fidelium ac diuturnorum servitiorum merita fidelis nostri Mgnfci Nicolai Pálffy de Erdőd . . . et deinde Majestati nostrae in diversis officiis et functionibus muniisque militaribus contra infensissimos Xtiani nominis hostes Turcas, nulla vitae discrimina reformidando, nec aliis parcendo laboribus et vigiliis, indefesso studio et infracto pectore, et animo, magnaue dexteritatis laude, constanter et utiliter per complures annos exhibetque et impendit etiam de praesenti. Moti quoque devotionis ejus zelo et ingenitae pietatis studio, quo inter tot curas, armorumque strepitus ad catholicae religionis conservationem et augmentum, atque ad Xti Optimi maximi pauperum sustentationem inclinatur et fertur: Benigne etiam intentum et propositum ejus approbantes quod in Oppido Suo Cheste . . . xenodochium sive Hospitale pro pauperibus atque insuper scholam etiam fundare ac erigere, eique de necessaria sustentatione et proventibus providere . . . ¹

A csesztei szegények házának javadalmazására ajánlott községek; melyek a nép ajkán kórházi községek név alatt fordulnak elő mai nap: István-falva, Dubova (sz. Jánosfalva) s Borova (sz. Joachimfalva) nevek alatt ismeretesek.

A csesztei szegények házának 1680. évben saját gazdája és szolgálja volt; az utóbbi 22 frt évi fizetést huzott.

Ez évben a szegények házában 16 mázsa s 7 font marhahus fogyott el. Ugyanezen évben saját szőlejéből (Bauwein) 56 akó bora, a tizedborból pedig 198 akója s 36 pintje volt.

1616. évben pedig következő mennyiségű bort nyert egyes községekől:

Joachimsthalból (Borova)	. . .	144 akó	27 pint
Istvánfalváról	. . . . .	46 „	16 „
Dubováról	. . . . .	6 „	3 „
Összesen:		197 akó	6 pint

A csesztei szegények háza, melyet kórháznak is neveznek, mai nap fenlétez; 1878. évben volt benne 7 csesztei elaggott lakos elhelyezve. Most minden kórházi tag naponta tiz krajczárt, s azon kívül fát kap az uradalomtól.

Csesztei iskola

A csesztei iskolára nézve csak az újabb idők szolgáltatnak ismét néhány örvendetes adatot.

A jelenlegi iskola s tanítólak 1857—1858. épült alapjaiból, s

¹ Pálffy senior. Itár. Arm IV. Lad. V. Fasc. 2. N. 2

minden tekintetben megfelel az oktatás mostani haladott követelményeinek.

A műveltség érdekes mozzanatakép felemelendő, hogy a csesztei egyházban, számos év óta vonó- s fuvó hangszerek és iskolázott énekkar közreműködésével végeztetik az ünnepélyesebb isteni tisztelet. A zene- s énekoktatást rendszeren a helybeli kántortanítók ingyen végezték, s a tanulékony műkedvelő hívek az isteni szolgálatnál minden fizetés nélkül – egyedül az isteni tisztelet emelése okáért – működnek közre.

Cseszte mezőváros, mint az uradalom első helysége, az uradalmi vidék iparának központját s tüzhelyét képezte, mely kedvező s kiváló helyzete leginkább azon természetes körülményben leli megfejtését: miként a vár urai, tiszti és szolgaszemélyzete, nemkülönben maga a nem csupán védművül, de egyszersmind uri lakul szolgáló várépület, különmemű kézműveseknek, elegendő s jutányos foglalkozást szolgáltatott. Tudvalevő dolog, hogy Vöröskőn már a XVI. században néhány kézműves állandóan lakott, s az uraságtól évi ellátást nyert. — Ilyen volt a XVI. század végén az urasági puszkakészítő, nyeregjártó, pintér, kovács stb.

lpar.

Cseszte központi jellegénél, s az uradalmakban divott szokásnál fogva, többrendű kézműves czéhnek helyéül szolgált. Vöröskő régi irataiban gyakrabban történik említés a csesztei kézművesekről. Innen kitűnik, hogy Csesztén 1583 kerékjártó, több kőműves, egy Preiminger nevű asztalos lakott, ki Vöröskő urnőjének kocsijába az említett évben egy ülést, a misekönyvre egy állványt, s a plebániába egy asztalt készített az uraság költségén. A múlt század végén egy szobrász is tartózkodott itt, ki a szuhai templom részére dolgozott Hiteles hagyományból még számos csesztei lakos tudja, miként a XIX. század elején Csesztén egy puszkakészítő, 28 – 32 év előtt pedig egy nyeregjártó lakott; s 50 év előtt egy orgonakészítő tartózkodott.

Ezen kívül meg kell említenünk, hogy alig néhány éve, hogy Csesztén két korsókészítő meghalt, kik a jelen nemzedék tudomása szerint csinosan festett korsóműveket készítettek . . Üveges itt emberemlékezet óta mindig létezett.

Csesztén a czéheket feloszlató törvény életbeléptetése idején következő czéhek léteztek: pintér, varga, csizmadia, szabó, mészáros, posztós czéh; ezeken kívül léteztek egyesült czéhek is; ilyenek voltak: a kőműves és ács, az asztalos- és lakatos czéh, végül a kovács- és kerékjártóczéh.

A *pintérczéh* mainap is birtokában van egy 1650. évből eredő jegyzőkönyvnek, melyben a czéh tagjainak nevei szétszórta, s a czéh költségeire eszközölt fizetések feljegyezvék. — E jegyzőkönyv a ne-

vezett évtől egész 1760. évig kizárólag német nyelven volt vezetve; 1760—1774. évig pedig csak itt-ott található tót feljegyzéseket. — Ez is egy nem megvetendő bizonyítékul tekinthető arra nézve, hogy Csesztén a német nyelv a múlt századig divatban volt. — Arról tanuskodnak a jelenlegi csesztei pintéreknek német nevei, minők: Trautenberger, Steiger, kiknek elődjai, hasonlóképp pintérek valának. A csesztei pintérczéh mestereinek száma, mindenkor jelentékeny volt: 1680. évben volt 13 mester, 1727. évben volt 20 mester, 1729: 23, 1745: 19, 1753: 17, 1772: 24 mester. A legények száma 3—7 között váltakozott.

A czéhnek van egy 1775. évből származó kis táblája, mely igen hasonlít a régi falusi a-b-c és táblákhoz. Előlapjának közepén egy négy abronccsal bíró hordócska van féldomboralakban kifaragva. A hordócskát növényékitmény veszi körül; felette egy vonalzó s körző van kifaragva. A tábla 4 szélén a fentkiirt évszám egyes számai kifaragvák. Hátsó lapja úgy látszik arra szolgált, hogy az arra ragasztott papírra, az illető mesterek ráírják a czéhkövetelte elismervényt, mely a czéhbe való meghívásukat bizonyítandó vala — A hátsó lapon most is meglátszanak a régente odaragasztott papírlapoknak nyomai.

A pintérczéh tagjainak fizetési illetékei „quartal“ név alatt fordulnak elő a jegyzőkönyvben. Ez elnevezés valószínűleg onnan ered, hogy a fizetések negyedévenként szedettek volt be. Újabb időkben, mint hiteles élő tanuktól értesültem, csak félévenként szoktak volt a czéh közcéljaira fizetni.

Ezen czéh valamint más czéhek is, az uradalom fővédnöksége alá valának helyezve. Ennek bizonyítékául felhozható a vöröskői tisztviselők által az 1770-es években kibocsátott azon rendelet: miként azon czéhbeli pintérmesterek, kik a czéh gyűléseit nem látogatják, s a quartálokat nem fizetik, akképen büntetendők: hogy 2 czéhbeli mester, s két uradalmi hajdu eltiltandja őket a további kézművesmunkától; azon kontároktól pedig, kik a czéhbe be sem fogadvák, a kézművesi készletek elviendők.

A *csesztei vargák czéhe*, a mint azt a czéhkönyvek bizonyítják 1608. november 15. alakult meg. E czéh kiválván a nagyszombati czéhből, magába foglalta a vöröskői uradalom községeinek vargáit. . A czéhbe, megalakulásának kezdetén, 7 csesztei, egy ottentháli, egy alsó-diósi, 5 pudmeritzi s 3 istvánfalvai varga tartozott. — A czéh könyvei tótul s németül írvák; a tót nyelvű jegyzetek azonban nagyobb mérvben jönnek elő. A czéhbeli értekezletek s összejövetelek, a kézművesek felügyeletén s fegyelmének rendezésén kívül, jobbadán a keresztény szeretetet s az ősi magyar szokáson alapuló vendégszeretetet is ápolták, s a czéhek rendszabályaiban rendszeren több oly in-

tézkedéssel találkozunk, melyek a barátságos vendégszeretet gyakorlatának fentartását célozzák. — Ez észleletet a csesztei vargaczeh szabványai is igazolják, melyeknek egy 1626. évi pontja szerint, a czéhbe felvett mester, köteles volt czéhbeli mestertársainak úgy nevezett, „mesteri lakomát“ adni, mely hat tál ételből s két akó bortól állt. Ezen lakomát pénzzel is lehetett megváltani. E megváltás egy ideig alkunak tárgyát képezte, s később, a mint az egy XVIII. századbeli jegyzetből kiviláglik, a lakoma egészen megszüntetvén, a a felavatott mester 1 fr. 50 den foglalókép, s 15—20 frntot a czéhnek céljaira fizetett. — A vargamesterek fiai, csak csekély felvételi illetéket tartoztak fizetni. A vargaczeh könyvében azon érdekes szabvány is fordul elő: hogy az olyan házas ember, a ki semmi czéhnél sem tanulta a mesterséget, s ilyent gyakorolni akar, köteles lesz azt egy czéhbeli mesternél egy évig tanulni, s a tanulás előtt le kell tennie, egy fél forintot. A tanévet követő két év lefolyása alatt köteles lesz a czéhbeli pénzládjába 8 frtot s 2 font viaszgyertyát adományozni. Az egy évig tartó tanidő után az ily házas inasnak mestere, köteles lesz a czéhbeli mestertársaknak egy akó bort s hat tál ételből álló ebédet készíttetni.

A *csesztei szabóczéh* eredetéről nem szerezhettünk biztos tudomást.

Csonka jegyzőkönyvében 1699. évig érünk fel; feltehető azonban, hogy az ez év lapja előtt kiszaggatott lapok, több évnek jegyzékét tartalmazták. A jegyzőkönyvnek egyik helyén azon szomoruan érdekes feljegyzést olvassuk, hogy 1817. évben az országszerte uralkodott inség miatt a kézműveseknek semmi keresetük sem volt. Csesztén ekkor következő áron keltek a termények: buza 35 frt, rozs 28 frt, árpa 24 frt, zab 9 frt, egy itcze köles 36 kr, egy itcze bab 36 kr, egy itcze lencse 30 kr, egy pozsonyi mérő burgonya 10 frt, egy itcze bor 30 kr, egy itcze zsír 2 frt 30 kr. 1812—1817. semmi borter-més sem volt.

Csesztén 1817. évben az emberek zabkenyeret kényszerültek enni. Ime, a czéhek egyleti könyvei, némileg a történelemnek is tettek szolgálatot.

A *csesztei csizmadia czéh* 1667-ik év márczius hó 26-án keletkezett. — Hozzá tartoztak a vöröskői uradalom csizmadiái. — A czéh alapító levelét — Pálffy IV. Miklós gróf bőrhártyán német nyelven állította ki. — E levél szerint egyedül a csesztei csizmadiák voltak feljogosítva, a csesztei, ompitali s tóth-diósi vásárookra hozott idegen csizmákat megvizsgálni. Gróf Pálffy Miklós nádor s öcsce János, 1722. július 20. kelt egy okmányuknál fogva megengedik, hogy a csesztei czéh csizmadiái, a vöröskői uradalomban, a po.

**A Csesztei
csizmadia
czéh.**

zsonyi csizmadia czéh kiváltságaival egyenlő kiváltságokkal éljenek. Azon más vidékről való csizmadiamester, ki a czéhbe felvétetni kíván, tartozik a csesztei mestereket a szokásos uzsonnával megvendégelni.

**A csesztei
posztósok
czéhe.**

A csesztei posztósok czéhe. E czéh egy 1741-ik évből származó tót nyelven irt jegyzőkönyvvel bir. 1741-ik évben 12 czéhbeli mestert számlált. — Csesztén még néhány évtized előtt több posztós kedvező eredménnyel üzte mesterségét. — Cseszte mezővárosnak felső végén emelkedik egy emeletes ház, melyet a lakosok ember emlékezet óta fabriknak hívnak. Egy idősebb csesztei posztósmesternek hiteles hagyományon alapuló tudomásából arról értesültem, hogy e ház 80–90. év előtt gyapjufonó-műhely volt, melyben az uradalmi jobbagyság nőszemélyzete bizonyos napidíj fejében köteles volt dolgozni. — Ugyanitt a Csesztén készült posztót egyszersmind festették is. — Még számosan emlékeznek arra, hogy Csesztén az 1840-es években 18–20 posztósmester dolgozott.

A posztósczéh mai napig megőrizte 1753. évből származó jelentési tábláját, mely egy egyszerűen faragott keretből áll, melyben egy ügyesen kifaragott olló foglaltatik. Az olló kétfelé álló nyitott vége között egy félgömbalakból nagyobb tű fut ki az olló központja felé. Az olló áttört mű.

A csesztei *kőművesek, ácscok, lakatosok és asztalosok* gróf Pálffy Ferencznek — egy 1819. június 1. kelt eredeti okmánya szerint — az uradalmon kívül létezett czéhekbe voltak bekebelezve. Pálffy Ferencz, mint a vöröskői idősb Pálffy-ág képviselője, tekintetbe vévén, hogy az említett mesterek, a távollevő czéhek látogatása által sokat vesztenek, megengedte, hogy azok a vöröskői uradalomban különálló czéheket alakíthassanak. Ezen engedélyt a vöröskői ifjabb Pálffy-ág jóvá nem hagyta.

A csesztei czéheknél, a már ismeretes jelvényes emlékeken kívül, több érdekes emlék volt látható.

Néhány év előtt, a kovácsok czéhe birtokában volt, egy nagy 40 ctm. magas czinkupának, mely a mult századból származott.¹

Egy felette érdekes jelvényes emlék maradt fen a mészárosok czéhénél. Érdekes voltánál fogva helyén látjuk az emléket részletesebben ecsetelni.

Ezen emlék nagyobb súlyoknak alakjával bir s arra szolgált,

¹ E kupát e mű szerzője a magy. nemzett muzeum részére vette meg 1873. évben.

hogy vele a felszabadított legény, a régi czéhbeli szokáshoz képest, ülőkéjére néhány (ugy látszik 3) ütést kapjon.

Ez emléket tehát, legczélszerűbben felavatási sulyok- vagy lapátnak lehetne elnevezni. E lapátszerű eszköz négy vékony, de egy-től kifizató egymás felett álló lapot, illetőleg falemezt képez, mely lemezek egy tőben, e tő pedig egy fogóban vagy nyélben végződik. Az egész avató sulyok hossza 71 ctm., mely hosszúságból 46 ctm. esik a lapra. A sulyok lapos részének felső falemezén két sorban öt-öt csörgőt: összesen tizet találunk. E csörgők hasonlóak a szánkázáskor lovainknál alkalmazott csörgőkhöz. A lemezen festésnek nyomai észlelhetők. Az alsó lemezen, melylyel a felszabadítási műtétet végrehajtották, egy festett képet találunk, mely egy deresen fekvő felavatandó legényt ábrázol, ki mellett egy magyar ruhába öltözött, felemelt jobb kezében az imént leirt felavató sulyokhoz egészen hasonló eszközt tartó férfi áll. A felavató s felavatandó mögött két magyar diszruhában öltözött férfi áll. Atillájuk, dolmányuk s nadrágjuk zöldszinű s piros derékkötővel övezvék. Csizmájuk piros és sarkantyus. A fekvő felavatandóval szemközt három magyar ruhába öltözött uri nő ül több fa árnyában. Az egyik egy üvegserleget látszik kezében tartani. E lemezen egy felirat nyomai is láthatók, melyből azonban csak a „Johanne Pospesy“ s a XVIII. századnak jelzése 17.. észrevehető; az évszám tizes s egyes száma eltöröltött. — A felső s alsó lemez virágkehely-alaku ékitménynyel van diszesítve. A sulyok fogója esztergályozva van.

A csesztei czéheknél szokásban volt, hogy összejöveteleik alkalmával egy nagyobb, csinosan festett korszóbból szokták lakomáikat a szőlő izletes nedvével fűszerezni. E korszók rendszeren az illető czéh kézművesi jelvényeivel voltak diszítve, valamint készítésök évszámával is.

A czéhek szervezete s működésében nyilatkozó vallásosság, melyet a czéhintézmény egykori alkotói s későbbi rendezői s fenntartói igen bölcsen s helyesen tartottak a czéhek által célbavett fegyelem, s a közönség iránti becsületes s lelkiismeretes eljárásnak, leghatályosb biztosítékául s emeltyűjéül, a csesztei czéheknél is általán fényesen nyilvánult.

Az utóbbi időkben minden csesztei czéhnek céljára évenként két sz. mise ajánlatott fel a csesztei templomban; és pedig az egyik a czéh élő, a második annak elhunyt tagjaiért. A czéh szándékára bemutatott sz. misék alkalmával rendszeren két czéhbeli tag az oltárnál állt égő gyertyával kezében. Félévi összejöveteleiket jobbára a két sz. mise napjain tartották s azokat a vallás szent áldozatával megszentelvén, kifejezést adtak azon igazságnak, hogy minden tökéletes adomány a világosság Atyjától jön. A csesztei czéhek közös

pénztáraikból már régiebb időkben is adakoztak az isteni szolgálat emelésére. Így olvassuk a vargaczeh jegyzőkönyvében, hogy egy vargamester 1612. évben a czéhbe való felvételekor, a felvételi illeték fejében, a „Requiem“ misénél használtatni szokott sz. Mihály lovára gyászterítőt vett, mely fekete posztóból készült volt, közepén atlaszból való fehér kereszttel. E vallásos s társulati szokások ma már csak az idősb iparosok emlékezetében élnek s oly feledhetlen emléküket képezik, melynek vesztesége felett mindig sajnálkoznak. Mai nap már meg van lazulva a munkátadó s munkát szolgáltató iparos közötti családias kötelék, mely a mestereket a legényekkel s inasokkal egy rokon-családdá olvasztotta volt össze, mely családnak fegyelme s összetartása a vallásban látta fő biztosítékát. Sajátságos tüneménye a modern szabadelvűségnek, hogy nyomaiban a vallás emlékei enyészetnek indulnak!

A csesztei templomban a legujabb időkig őriztettek a helybeli czéhek szent lobogói. E lobogók alatt szoktak volt a czéhek tagjai, az egyház ünnepélyesebb körmeneteiben részt venni, mely körmenetek valának: sz. Márk s az Ur napjának körmenete, továbbá a Csesztén ünnepélyesen megülni szokott sz. Florian napjának processiója.

Sörház. Az ipar csesztei emlékeinél nem lehet megfedkezünk a csesztei *sörházzól*.

A vöröskői számadásokban mindenütt nyomára akadunk annak, hogy Vöröskő várának sörháza volt, mely jobbadán csak a várbeli lakóknak szolgáltatott sört. Egy 1543. évi rendelet ugyanis említi, hogy a vár építkezéseinek befejeztével nem leend szükség sok sörre, s ekkor a sörfőzőt a kapu őrzésénél lehetend alkalmazni. Ugyanezen rendeletben olvassuk: hogy a sörfőzés jó gazdasági ág s hasznos a szolgaszemélyzetre nézve. 1543. év előtt szóba jött, hogy eladás céljából is kellene sört főzni, midőn a bor drága. Fuggerék ez indítványt azon megjegyzéssel utasították vissza: miként a sör eladása által az urasági borok elárusítása hátrányt fogna szenvedni, s míg az uraság boraiból évenként 3—4 ezer forintot szokott bevenni, addig az eladandó sörből 2—300 frtnál többet nem venne be. E rendelet csak annyi sört rendel főzetni, a mennyire a vár személyzetének szüksége van.

Vöröskő várában 1555. évben 1250 akó sör fogyasztatott el. — Hogy a sörnek ezen mennyiségét az uradalmi sörház szolgáltatta, majdnem biztossá teszi az 1555. évi uradalmi utasításnak azon pontja, melyben Fuggerék tisztviselői említik, hogy a jobbágyok fellette panaszkodtak, miként a roboton kívül minden ház köteles volt két mérő komlót szedni a sörfőzéshez, mely új robotkép nehezült reájok. Tekintetbe véve, hogy ezentul, miután a vár építése beállit-

tatott, nem lesz szükséges annyi komlóra, a tisztviselők meghagyják vöröskői várnagyuknak, hogy a komlószolgálmányra nézve enyhíteni kell a jobbágyok terhén, s egyszersmind odautasítják őket, hogy a „sáfránykertből“, mely nem gyümölcsöz, komlókertet alakítsanak s a vár körüli kertekben is komlót termeszszenek, mivel ebből jobb sör készül, mint a vad komlóból.¹ Ezen intézkedésből kitűnik, hogy 1555. év előtt nagyobb mennyiségű sört főztek. E mellett szól azon utasítás is, hogy a sörfőző 1555. évben nem szükségilend állandó segédet, mivel csak minden 14 napon, vagy 3 hét alatt egyszer főzend s ekkor adassék neki egy szolga. A sörház tehát már a XVI. században létezett és pedig valószínűleg Vöröskő várában.²

A serfőzőnek 1543. évben 16 magy. frtnyi fizetése (frtját 75 krral számítva) és élelme volt. Lakott a sörházban. A tisztviselők a fizetést sokalták.

Az 1543. évi utasításból kiderül, hogy a sörház elég nagy és tágas volt. Ugyanebből azt tapasztaltuk, hogy a komlót jobbadán Morvaországból hozták, itthon pedig a vad komlót vásárolták. — Jövőre nézve azt rendeli az utasítás, hogy a sörfőzéshez szükséges komlót ideje korán megszerezvén, a cselédségnek elegendő söre legyen, mivelhogy a cselédségnek nem szabad bort szolgáltatni. E végből tavaszra Vöröskőn komlókert alapítandó, melynek rendezése sokba nem kerülhetend. Az utasításban ki van számítva, hogy az uraságnak egy pint sör, 1 s legfőlebb $1\frac{1}{2}$ —2 denárba kerülhetend, míg a bor pintjének ára 4—6 denárba tehető.

A csesztei régi sörháznak eredetét nem sikerült tüzetesen kiputatólnom. 1713. évből biztos adatok léteznek a sörházról.

A vöröskői jelenlegi sörház valószínűleg 1792. évben épült gróf Pálffy II. Rudolf pénzén, mivel a vöröskői levéltárban egy épületi tervrajzra akadtam, mely a csesztei sörháznak szakszerűleg kidolgozott alaprajzát a sörházi kert rajzával együtt ábrázolja, s e terven az említett évszám van jelezve. E sörházban az 1860-as évek elején szüntek meg sört főzni. A lakosok tudomása szerint, a sörházban a legutóbbi időben naponként vagy 30 akó sört gyártottak.

Hiteles szóbeli jelentésből tudomásomra esett, hogy e század **Kisebbipar-
elején Csesztén nagyobb mérvben üzték a taplókészítést. Egy csesz-
teizraelita kereskedő vagy 40 év előtt az uradalomnak 320 pengő
frtnyi évi bért fizetett a nyers taplóért. A használatra elkészült
taplót leginkább Bécsbe, Losoncra és Szent-Mártonba (Vas megye)
szállította.**

¹ Instructió könyv, 1555. év.

² U. ott. 1543. Art. 32.

Az ipar adataihoz hozzá kell még tennünk, hogy Csesztén 1848 év előtt rendszeren 5—6 izraelita szeszes italok gyártásával foglalkozott.

A házi iparnak itt nem volt termékeny talaja. A szomszédközségekben virágzott himzés nem talált ápolókra a csesztei nőkben, kik inkább egyszerű ruházattal éltek, azt hivén, hogy a mezőváros lakosainak a ruházatban némileg külön kell válni a falusiaktól.

1860-as években több izraelita nő csipkekészítéssel (Spitzenklepperei) foglalkozott.

Csesztén emberemlékezet óta nagyobb mérvben készítenek hamuzsirt.

Cseszte emlékeiről értekezvén, nem feledkezhetünk meg Cseszte egykori *nemes esalddjairól* s nemesi *birtokairól*.
Nemes csaladok.

A legrégibb kuriális nemesek között előfordul Mulyad Imre, ki még a bazini és szentgyörgyi gróftól nyert volt Csesztén egy kuriát. Mulyad örököseinek kihaltával, Fugger Antal e kuriát nemes Venthe István literátusnak adományozta.¹

1547. (Sabb. p. Fest S Marci Ev.) nemes Biesitzky Miklós, egy nemes pusztá kuriát (curia deserta), melyen semmi épület sem volt, adott el Zazegh Lászlónak minden hozzátartozó birtokrészletekkel, három hordó borért (Dreiling).

A vételről szóló okmány az esztergomi káptalan által állíttatott ki.

Zazegh László, Vöröskő várának praefectusa, e curialis birtokot 150 frt s 70 krért 1555. évben mindenkorra a Fugger családnak adta el.

Ezen kuriára nézve a vöröskői okmánymásolatokat tartalmazó „Registratura“ című könyvben, a következő megjegyzést olvassuk.

Miután Biesitzky kuriája pusztá nemesi telek vala, s hosszú időn át műveletlenül maradt, a nélkül az uradalomnak birtokjogát képezte. A kuria nem volt valódi kuria, hanem csak szabad telek (Freihof), minőkkel a libertinusok szoktak birni, kik a földes uraknak semmi adót nem fizetvén, ezektől *jorgolást*, azaz : egy-két lóra való ellátást nyertek, és szükség esetén, mint huszárok a földes uraknak hadi szolgálatot tettek. A Registratur írója azt jegyzi meg róluk: „ezek a parasztok nyuzói, kik egész éven át a parasztok nyakán vannak.“

A XVI században egy másik nemes kuria is fordul elő Csesztén, mint arról a „Registratur“ egy másolata tanuskodik. E szerint Nádasdy Tamás nádor s kir. helytartó Zermegh Jánosnak — a magyar kir. kamara számvevőségének, Csesztén 1559. nov. 12. egy nemesi kuriát, két hozzá tartozó szőlővel s minden vele összekötött királyi

¹ Stomfai Regest. Arm. V. Lad. IX. Caps. II. Ján. 3. N. 16.

joggal adományoz; e kuriát ezelőtt nemes Hager Péter birta. Zermeghnek — a pozsonyi káptalan által, a fenti kuriába történt bevezetése ellen, Fuggerék óvást tettek. Ez óvástételnek azonban nem volt törvényes alapja, minthogy Zermegh, 1576. évben, a szóban levő kuriát, Wettle Györgynek, Vöröskő vára praefectusának, személye iránt tanusított barátságának jutalmakép, adományozta.¹

Ezen kívül előjön Venchey Sebestyén kuriája is, melyet 1565. évben II. Miksa Vencheynek halála után, Perger Jánosnak adományozott.²

1576. évben Zinai Nagy Pál — Fuggeréknek titkára s ügyigazgatója, szolgálatainak díjazása fejében Csesztén egy kuriát élvezett.³

A csesztei nemes kuriákat, kétségtelenül az uradalom vette volt meg. A későbbi időkben csak egy kuriális nemes birtokossal találkozunk, a Kélio családban, melynek Bél Mátyás⁴ szerint még 1736. évben csinos kuriája volt Csesztén. E kuriális épület, még ma is fennléte, és pedig valószínűleg régi alakjában s az uradalom által kocsmának használtatik.

A Kélio család emléke még él a jelenlegi nemzedék ajkán, a mennyiben az ép említett kocsmát, mindig Kéliháznak nevezik, s néhány e házhoz tartozott földet is Kéli-földnek hívnak. E ház kétségtelenül Cseszte legrégibb házai közé tartozik, miről régi modoru boltozatán kívül, főleg homlokzatán kiszökő részlete tanuskodik.

A Kélio-családnak egy tagja: a XVII. században a vöröskői uradalomban tisztviselő volt.

Csesztén már két száz év előtt jelentékeny számu zsidó lakos tartózkodott, minek egyik fontos oka lehetett Csesztének — a szomszéd helységekkel, továbbá Nagyszombat és Modor városaival előnyösen ápolható kereskedelmi közlekedése.

**Csesztei
zsidó hit-
község.**

A csesztei zsidóközségnek régi okmányai, s a régi zsidó sirkertnek siremlékei eléggé igazolják, a zsidóközség régi fennlétezésére nézve imént jelzett állításunkat.

A zsidó lakosok nagyobb részt kereskedéssel, s néhányan kézművekkel foglalatoskodtak.

Emlékirataikból biztossággal kideríthető, hogy már a mult század elején volt itt imaházuk, mivel régi imaházuk 1759. évben szűnt meg, s ugyanekkor új imaház épült. E második imaház egészen 1844. évig állt fenn, s ez évben épült fel a jelenlegi zsinagóga Zwebner Ábrahám rabbinak serény s feláldozó fáradozásai folytán.

¹ „Registratur“ 493. lap.

² Stomfai Regest. Lad. IX. Caps. 2 Far 3 N.

³ U. ott. N. 11

⁴ Bél Mathias, 186. lapon.

Ezen rabbi a zsidóknál nagy tiszteletben részesült, s meghalt, 1874. táján Jeruzsálemben.

Csesztén a keresztény és zsidó lakosság közötti egyetértés s békés együttélés sem a régibb időkben sem 1848. évben nem lőn megzavarva; ami, — nagy részben — a vöröskői földesuraságnak köszönhető.

A zsidó hitközségnek úgy látszik mindig saját felekezeti iskolája volt.¹ A jelenlegi csesztei zsidó lakosság száma 180 tehát ki. Ezelőtt e szám sokkal nagyobb volt. Csökkenése bizonyára annak tulajdonítandó, hogy a zsidónak lakhelyét nem annyira a szülőföldjéhez való ragaszkodás s kegyelet, mint inkább az ubi bene ibi patria közmondás határozza meg.

---

¹ Frankl Izrael csesztei rabbi közleménye.

III. O m p i t a l.

Ompítál Vöröskőnek legrégibb községei közé tartozik.

Említésbe jön már az Árpádok idejéből reánk maradt okmányok egyikében.

Csesztétől éjszakra kis félórányi távolban fekszik, a hegyek aljában. Lakosaink száma ezren felül van.

Ompítal német nyelven Ottenthalnak hivatik. -- Nevének eredetét, homály borítja. Erre nézve, — nem különben Ompital — keletkezésére vonatkozólag, nem hagyhatjuk említetlenül Prohászka egykori ompítáli plebánosnak a helybeli plebánia „Protocollum Parochiae“ című könyvébe jegyzett, következő hagyományszerű jegyzetét: „A hagyomány szerint — írja a nevezett plebános — Ompítál már sz. István király idejében létezett volna, kinek udvaroncza, míg a király Istvánfalva melletti Fancsal nevű praediumán időzött, a sűrű erdőkkel borított ompítali hegyekben vadásztak vala.“ A hagyomány szerint, melynek Prohászka tulságos hitelt látszik adni, — Ompítal — mint egyházi fiókközség Istvánfalvához tartozott volna. A tatárok pusztítása után — IV. Béla — az előbb tótoktól lakott Ompítált, Bajorország határáról behívott német lakosokkal benépesítette. Ompítal német lakosai, hogy az isteni szolgálatot helyben végezhessek, jámbor gondossággal egy kis templomocskát építettek, mely a mai templomnak szentélyét képezi, s midőn idővel számuk gyarapodott, a XV. század elején saját plebánossal birtak. Honnét meritette Prohászka imént jelzett adatait, sehonnan sem tudhattuk meg, s miután semmi hiteles történeti forrásra, s tekintélyes hagyományra nem hivatkozik, s leírása elején — „traditio non vane fert,“ kifejezéssel él közleményéről, az említett adatsorozatot pusztán jámbor hagyománynak kell nyilvánítanunk, valamint Prohászkanak azon nézetét is: miként Ottenthal onnan veszi elnevezését, hogy Otto nevű grófnak birtokát képezte legyen.

Ottenthál 1440. évben Vöröskő községei között villa nevezet alatt fordul elő. Mint egyszerű község említetik Vöröskő helységeinek 1536. évi összeírásában; feltehetjük azonban, hogy Vöröskő első rendű falvai közé tartozott, mert ő nyitja meg a falvak névsorát.

Ompital a helybeli régi községi könyv tanuságához képest 1606. évben lett mezővárossá. Czimere egy meztelen Satyr kinyújtózkodott karokkal. Mindakét kezében szőlőfürtöt tart . . . E czimer látható 1696. évből való pecsétjén is. 1629. évben megerősítettek vásári kiváltságai, melyeket II. Ferdinánd királytól nyert volt, s gyakorolja évenként négyszer, u. m. Reminiscere, Exaudi vásárnapok utáni hétben, azután aug. 6. végül okt. 14. Ez utóbbi régente nov. 6. tartatott. Erre vonatkozó eredeti kiváltság levele a községi levéltárban őriztetik s kelt Bécsben 1629. aug. 29. Az okmány bőrhártyán van kiállítva, függő pecséttel. Ezen utóbbi vásárt a kiváltsági levél azért teszi át nov. 6-ról okt. 14. mivel, az előbbi napon, mint sz. Lenárd ünnepén a község ünnepet ült, és ül máig is.

Ottenthál multjára nézve felette kevés adat áll rendelkezésünkre, s ezeket is jobbára a helybeli lelkészek időnkinti fejegyzéseinek köszönhetjük.

Ompital német lakosai.

Ottenthált a XVIII. század elejéig német lakosok lakták. — Erről tanuskodnak 1. Ottenthálnak 1638–1675. évig német nyelven vezetett anyakönyve. 2. A községnek 1606. évből származó német nyelven írt községi árvás könyve. Ezen könyvben, az ottentháli árvák vagyona van összeírva. Az erre vonatkozó jegyzetek 1737. évig kizárólag német nyelven írvák. Az első tót feljegyzés 1747. évben íratott. A számadások dicséretes pontossággal voltak vezetve. 3. Az 1686. évi egyházi látogatás, mely Ompital akkori lakosságát németnek s tót lakossággal vegyítettnek mondja. Ezen évben a Canonica Visitatio szerint Ompitalon német szónoklatok tartattak. Ompitalon még ma is sok német nevű család létezik, minők: Schmid, Schwarz, Herchel. 4. Ottenthál községének német lakossága mellett bizonyít továbbá az 1606. évből való községi jegyzőkönyv is, melynek utolsó jegyzete 1775. évből ered. E terjedelmes könyvben feljegyezvék az ottenthali panaszos felekre nézve hozott végzések, és pedig világosan és pontosan. A bírói jegyzőkönyv 1606–1736. kizárólag német nyelven vezetett. 1747-ből származik az első tót végzés.

Végre pedig meg kell említeni, a vöröskői uradalmi községeknek — a XVI. századból származó egy leírását, melyben Ottenthálról az van írva, hogy német lakosai vannak, s tót ajkut maguk között nem tűnnek.

Bél szerint a német nyelv még 1736. évben is fentartotta magát Ottenthal lakosai között, kiknek német ajku részéről azt írja: „Germani praecipue humanitati student, et cultis moribus.“

Bél kiemelvén e szavakban a német lakosság műveltségét, a község előjáróságáról e felette dicsérő nyilatkozatot közli: „Itaque qui rem loci administrant, plurimum sunt viri cultus elegantis.“¹

Az 1731. évben Ottenthálon tartott egyházi látogatásnak azon észrevétele, miként az akkori plebános csak tótul s valamit magyarul beszélt, azon feltevésre késztet, hogy a német nyelv ez időtájban — tehát Bél Mátyás idejében is Ottenthálon nagyon hanyatlóban vala, mivel a plebános a fenti megjegyzéshez képest nem volt a német nyelv birtokában.

Ompitalt a XVII. században több érzékeny csapás érte.

1645. évi szeptember s okt. hóban oly annyira dühöngött az epe-
mirigy, hogy minden házban két-három ember halt meg. Hasonlókép pusztított e ragadó nyavala 1656. sept. 28-tól okt. 16-ig.²

1663. évben a töröktatár pusztítás alkalmával egész Ottenthal elégett. E mezővárost az ellenség véletlenül megtámadta; a plebános alig menthette meg ekkor életét.³ Az 1731. évi egyházi látogatás említi, hogy Ompital községe 1663. évben Tökölyi kuruczainak 150 frntot adott, hogy a vöröskői uradalmat fel ne gyujtsák. E pénzt a község a templom pénztárából kölcsönkép vette fel.

Ugyanezen egyházi látogatásban olvasható, hogy a felkelők csapatjai 1686. évben Ompitalon a népet zsarolván, egy harangot, s órát vittek el; sz. Lénárd kápolnáját pedig megbecstelenítvén, két oltárt, s fa tornyából két harangot elvittek.

Ottenthal egyházi emlékei között legelőször kell emlitenünk a *templomot*.

A régi góth izlésű templomból, csupán, a nyolczszegű záradéku szentély maradt fenn s ez is csonkán, a mennyiben a régi művészi felfogás iránt érzéketlen utókor a góth ablakokat elvetette, s helyé-
bük a czopfkorban divatos, s az ujabbkori hajó ablakaival azonos ablakokat állított.

Egyházi emlékek.

A szentély megmaradt góth jellegei: a csúcs-ives gerinczboltozat. s a góth korban szokásos nyolczszegű szentélyzáradék. A templom szentélyének boltozatán volt egy 4 öl magas, s fél öl széles torony, melyben két kisebb harang létezett. E tornyot 1787-ik évben szüntették be.

¹ Ottenthal e művelődési jellemzésével kapcsolatban, felhozandónak vélem, miként Ottenthal község régi iratai s könyvei között egy négy száz lapnál többre terjedő tót nyelven irt orvosi könyv van, mely a gyógyerejű növényeknek gyógyászati alkalmaztatását tárgyalja. Feltehető, hogy a tisztán s gondosan írott, lapszámozott, s tárgyjegyzékkel ellátott könyv nyomda alá volt szánva. Írójának neve, s az idő, mikor íratott ki nem puhatolhatók. Valószínű, hogy kora megközelíti a két századot.

² Ottenthal anyakönyv.

³ U. ott.

A templom tornya alatt, a főajtó küszöbén látható egy vörös márványból való sirlap, felirat nélkül egy nemes czimmerrel. — A plebániai emlékkönyv írójának feltevéséhez képest, e siremlék valószínűleg nemes Pany Györggyé, ki az anyakönyv tanúsága szerint, 1675. július 31-kén meghalt, és sok éven át az uraságnak trombitása volt. E kölap hajdanta a főoltár előtt volt elhelyezve.

A templom tornyán kívül Ottenthalon még egy községi torony is van a mezőváros közepén. E torony vagy 32 mtr magasságu s négyszegű. Négyszegű tetőzetének, illetve sisakjainak oldalain egy-egy ablak szökik ki. Ilyen ablakokat gyakran láthatni a régi várak gothkori tornyainál. E toronyban régóta van a városi óra. Ribonich-plebános — az általa irt plebániai emlékkönyvben e toronyról azt írja, hogy régi időkben a község által épült.

Kétségtelen, hogy Ompital már a XIV. században birt templommal s plebániával, mert a Kanizsai János érsek által 1390. évben összeíratott pozsonyi kerületi plebániák sorában *Ottontal* név alatt előfordul.¹

A templom hajója 1664. kezdett épülni, mint ezt Prohászka plebános az egy szegletkövön található feliratból, s a templomi számadásokból következteti. A hajó 1721. évben Schönberger János nagylelkű adományából ismét nagyobbított s megújított, miről az 1756. évi Pongrácz, s az 1781. évi Batthyányféle Visitatio megemlékezik. Végül a hajó jelenlegi terjedelmét s alakját, nemkülönben a végén emelkedő — kőből épült tornyot Palkovics György esztergomi kanonoknak, s Ottenthál szülöttjének köszönheti, ki a torony építésére, a templom nagyobbitása — s megújítására 1832. évben 18,537 váltó forintot adományozott. Az ottentháli templom jelenlegi készletei között nem található művészeti v. régiségi szempontból érdekesebb tárgyat. A már említett 1606. évből származó községi könyvben előfordul a templomnak leltára 1607-ik évből. Ebből a következőket véltem feljegyzendőnek: Egy ezüst szentségtartó, tetején aranyozott ezüst kereszttel. Pluvialére való kristálygomb. 4 kehely 5 paténával. Egy vörös, s egy kék bársonyból való casula. Egy fehér damasz casula, melyet Koháry asszony készítettett. Egy oltár lepel ugyanettől. Egy vörös és zöld selyemmel kivart lepedő, melyet Antaliné sz. Lénárd kápolnájának adományozott. Egy fehérre kivart kendő, melyet Kőrmendiné asszony ajándékozott. Ezenkívül az 1714 ik évi Canonica Visitatio 9 selyemmel himzett kendőről emlékezik meg.

Szent Lénárd kápolnája.

Ompital egyházi emlékei között kiválóan kitűnik sz. *Lénárdnak*

¹ Fejér Gy. Cod Dipl. X. VIII. 313 l.

régi- s góth izlésben épült kápolnája, mely a templom északkeleti részén egy jelentékeny hegyen kimagaslik.

A kápolna két részből áll, és pedig a voltaképeni sz. Lénárd-kápolnából, s a XVII. században hozzáépített sz. Flórián-kápolnából.

Sz. Lénárd kápolnájának az oltártól a hajóig terjedő hossza 6 88 mtr., szélessége 5.60 mtr. A hajó hossza 4.26 mtr., szélessége 5.84. — A kápolnának ezen sajátzerű építkezési terjedelmét, a helyi viszonyok határozták meg. A hajó hátsó részében ugyanis óriási sziklák vannak, melyek a kápolnában is láthatók, és pedig annyira, hogy a karzat alatti részt, kiálló óriási sziklák foglalják el. A kápolnának egész boltozata csucsíves s inkább nyomott, mint feltörő. A bolthálózat jobbadán dülényekből áll. A bolt bordái eléggé kiszöknek a boltozatból, s a kápolna falazatának közepéből emelkednek fel. Kiindulási pontjukat egy gyámkő képezi. Az ablakok szűkek és csucsban végződnek, s nincsenek mérművekkel ékesítve.

A kápolna hajója későbbkorinak látszik lenni.

Itt találunk egy 1738. évből való gróf Forgách Pál esztergomi kanonoktól felajánlott olajfestményt, melyen sz. Lénárd képét két ágaskodó ló tartja. E képen a következő feliratot olvassuk: „In hoc loco Ompital, a seculis thaumaturgus, patronus in vinculis degentium et contra luum pecorum.“ Azaz: „Ezen Ompital helységben, századok óta csodatevő pártfogója a rablánczokba veretteknek s a marhavész ellen.“

A hagyomány szerint, sz. Lénárd a kápolna melletti sziklánál ugyanazon alakban jelent meg, mint őt a kápolnában levő szobor ábrázolja, miért is e szobor eleve a sziklabarlangban volt elhelyezve.

E kápolnába a vidéki ájtatos hivek mondhatni már századok óta körmenetekben járnak bucsura, mire őket a vallásosság szellemén kívül azon jámbor hit és hagyomány is buzditja, hogy e kápolnánál az isteni gondviselés sz. Lénárd közbenjárására csodákat művelt. Mi ezen hagyomány megvilágítására egyedül a plebánia levéltárában tállátató jegyzetekre hivatkozhatunk, melyek több betegnek — e kápolnánál bekövetkezett csodálatos meggyógyításáról megemlékeznek. — Kíváncsú leendő, hogy e jegyzetek egykori írója, hiteles adatok — illetve, hiteles tanúk aláírásával megerősítette legyen jegyzeteit. — Bizonyára nem hihette, hogy a XIX. század vége felé a roppant felvilágosodás fénye annyira megvilágítandja s elvakítandja az elméket, hogy sokan nem fognak hitelt adni Isten csodáinak, s Isten csodatevő erejének.

A jegyzetekben olvassuk, mikép 1728. évben Vajda Anna nevű dojcsi (Nyitramegye) leány, ki himlő folytán megvakult, szüleitől Ot-

tenthálra hozatván, s megmosván szemeit a kápolna melletti szikla forrás vizével, szeme világát szülei s másoknak láttára s bámulatára visszanyerte.

Prohászka jegyzetei említik, hogy a hagyomány szerint sok csoda történt sz. Lénárd ottentháli kápolnájánál, melyek közül ő a fent jelzett eseten kívül, még a következőket említi. — Az 1645. évben dult döghalál alkalmával számos nyavalás, — a kápolnában végzett ájtatosság folytán — feltűnőleg megszabadult betegségétől. — Ugyanezt tapasztalták sz. Lénárd tisztelői az 1656. évi döghalál alkalmával. Prohászka említi, hogy az 1657. évben uralkodott éhség idején több gyermek sirva imádkozván sz. Lénárd barlangjánál, több ízben süteményeket nyertek, melyeket szüleiknek is haza vittek. 1762. évben Miladiczky János nagyszombati polgárnak neje: Refelt Zsuzsanna veszélyes szívbetegségben szenvedvén, s nem érezvén az orvosi gyógykezelésnek sikerét, 1762. évben sz. Lénárd kápolnájánál rögtön visszanyerte egészségét. — Felgyógyulásának emlékére, sz. Lénárd kápolnájának aranyozott ezüst szívet adományozott. 1764. évben pedig ugyanezen kápolnának két szőlőt hagyományozott.

Meliss József 8 éves dojcsi fiú, kinek szembaját az orvosok meg nem gyógyíthatták, 1791. évben, a sz. Lénárd kápolnájánál végzett ájtatosság alatt, szüleinek s dojcsi földijeinek örömére teljesen visszanyerte szemeinek egészségét.

Az ép említett dojcsi fiúnak, s a fentebb felhozott dojcsi leánynak csodálatos felgyógyulása mellett bizonyítani látszik, az Ottenthaltól, vagy 9 mértföldnyi távolban levő Doics községnek azon sajátos kegyeleme sz. Lénárd kápolnája iránt, hogy az Ur Mennybemenetele utáni vasárnapon ünnepeltetni szokott ömpitali bucsujáráson, daczára a jelentékeny távolságnak, körmenetileg megjelen.

Sz. Lénárd kápolnája mellett a mult században több éven át egy *remeteség* is létezett, melyet 1734. évben egy morva remete alapított. A remeteség a mult század második felében, 1759. év táján szűnt meg.

A kápolna bucsujáró ünnepélye hosszabb idő óta husvét utáni hatodik vasárnapon szokott megtartatni, mely alkalomnál már az ünnepély előestéjén több bucsujáró jó Ottenthálra, s nagyobb számban járulnak a penitencziatartás szentségéhez.

A római pápa 1754. decz. 3. kelt brevejével teljes bucsut engedett azon ájtatoskodóknak, kik e napon a penitencziatartás — s oltári szentséghez méltán járulnak, s az egyháznak céljaira Ottenthálon imádkoznak.

E kápolnában ezen kívül minden hónap első vasárnapján szokott isteni tisztelet tartatni. Már az 1714. évi Pongrácz-féle Can. Vi-

sitatio dicsérőleg említi az ottenthali hiveknek vallásos adakozását, melyet ez isteni tiszteletnél nyilvánítanak. Ez isteni tisztelet május első vasárnapjától fogva egészen sz. Lénárd ünnepeig szokott volt megtartatni.

E kápolna mellett 1786. évig egy harangtornyocska is létezett. **Kápolnák.**

A sz. Lénárd kápolnájának tözsomszédságában van sz. *Flórián* vértanu kápolnája. E két kápolna jelenleg egy épületet látszik képezni s egy földél alatt van. E kápolna az 1645. évi szeptember s október havakban dühöngött döghalál után, a nép fogadalmából épült.

1679. július 9. gróf Pálffy IV. Miklós s neje Harrach Eleonora grófnő egy oltárt állíttattak fel e kápolnában, mely oltárt sz. *Flórián*nak olajban festett képe s két aranyozott szobor ékesítette. — Az oltáron mai napig láthatók a vallásos lelkületi alapítók czimerei. Sz. *Flórián* napját 1754. év óta, midőn Ottenthál községét iszonyu tűzvész elhamvasztá, Ottenthál hivei hosszabb időn át ünnepkép megünnepelték, és pedig akkép, hogy e pártfogó napján körmenetben, az Oltári Szentség elülvitele mellett, a kápolnába mentek. E kápolna 6.44 mtr. hosszú s 4.34 mtr. széles. Ajtaján a góth-izlés nyomai észlelhetők.

A sz. Lénárd kápolnától nyugotra vagy 12 ölnyi távolra, még magasabban emelkedik *szent Sebestyén kápolnája*, mely 1708. évben Hartperger Pál ottentháli plebánosnak ájtatos hagyatékából épült. E kápolnának épülete fentartatik sz. Lénárd kápolnájának jövedelmeiből, melynek a fenti alapító két szőlőt hagyományozott volt.

Ottenhálon a nevezett kápolnákon kívül van még *uepomuki* sz. *Jánosnak* és sz. *Annának* kápolnája

Az előbbbenit Grobiss Mihály uradalmi gazdatiszt a mult században építette.

E kápolnának van egy oltára, melyen sz. János szobra két angyal szobrától környeztetik. Valaha sz. misék is felajánltattak benne. Később sz. János nyolczadában létánia tartatott benne. E kápolnának fentartására jámbor alapítója a Batthyány Visitatio szerint, (36 lapon) 150 frtot hagyományozott 1781. évben, mely összegtől befolyó kamatok fejében néhány sz. mise is felajánlandó az alapító lelkéért.

Sz. *Anna* kápolnája az ottentháli hostások, s a mezőváros között fekszik. Ki építette, nem tudatik. — A Batthyány Visitatio említést tesz róla, de alapítójáról meg nem emlékezik. A kápolna alapítvány hiányában, e század elején hova-tovább hanyatlásnak indult, míg azt Szalava János szomolányi plebános a végpusztulástól meg nem mentette, midőn ezt 1837. évben megújítván, további fentartására 50

pp. frtnyi alapítványt adományozott. — E kápolnában az ottenthá-
liak minden kedden este szoktak ájtatoskodni.

Az ottentháli lakosság vallásos érzületének emlékét, az említett kápolnákon kívül még azon három kőkereszt is hirdeti, mely a már ismeretes hegyen, sz. Sebestyén kápolnája alatt emelkedik. A Megváltónak közepén levő keresztjét a vele megfeszített két lator keresztje környezi. E 3 keresztről már a Batthyány-Visitatio tesz említést. Krisztus keresztjén az 1755. évszám olvasható.

A vallásos élet mozzanataira nézve nem szolgálhat érdektelen adatul az uradalmi szék 1751-ik évi szeptember 30. tartott ülésének azon határozata: miszerint a jobbágyok mindazon ingatlanai, melyek a templomoknak s plebániáknak végrendeletileg hagyományoztattak, vagy jövőben hagyományoztatnak, az illető hagyományozók örökös vérrokonaitól s ezek hiányában más jobbágyoktól birtokba veendő, s az egyházaknak kész pénzbeli egyenértékben akkép kifizetendők, hogy az illető plebános az ingatlanok élvezete fejében eddigelé szolgált sz. miséket, a kiváltási tőke kamataiból felajánlhassa.

E rendelet az egész uradalomban kihirdettetett. — Kinek indítványa folytán léptette életbe az akkori földes uraság e rendeletet, nem kutatható ki biztossággal, annyi azonban bizonyos, hogy ez intézkedés, mely az ájtatos alapítványoktól a birtokképeséget megvonta, nagy mérvben sértette az alapítványok érdekét s kétesse tette fennmaradásukat — Prohászka plebános említésbe hozza, hogy a fentjelzett napon megtartott uri szék gyűlésén a két uraság felügyelői: Pocsuch György és Barlanghy, s két ügyvédjük: Jeszenák Pál s Vörös Bálint elnökölték volt. Ez elnököknél Prohászka zárjel között említi (*haeretica pravitate depravati*); valószínű tehát, hogy e tisztviselő urak voltak okozói az említett szűkkeblű s igazságtalan intézkedésnek.

Plebánia. Az ottentháli lelkészek nyomára már a XIV. század elején akadunk.

Az utasítási könyvnek 1550. évi lapjain Fuggerék említést tesznek arról, hogy az ottentháli plebános panaszkodván csekély jövedelmei miatt, odanyilatkozott: miként a szőlők jövedelméből meg nem élhet, s fizetését hetenkint egy forinttal kérte gyarapíttatni.

Az utasításban erre nézve az rendeltetik, hogy Vöröskő tisztjei megvizsgálván, mily jövedelme lehet a plebánosnak az ez idei borteremből, s ha azt látják, hogy ebből megélhet, ragaszkodjanak a plebános s uradalom között kötött szerződéshez; ellenkező esetben pedig javítsák meg valamivel fizetését. Ha az ottentháli plebános pinceszében levő borát el akarná adni s azután el akarna távozni, a

tisztek kötelesek lesznek őt ebben megakadályozni. E plebánost az Instructio Herr Michlnek nevezi.

A plebániái jegyzőkönyvekben 1562. évből előfordul egy Laurentius nevű plebános; az Oláh Miklós rendelete folytán Draskovics pozsonyi prépost által eszközölt V. sitatio azt írja róla „Laurentius licentiatu uxoratus, omnia sacramenta juxta ritum S. Matris Ecclesiae administrat.“

A plebániának Prohászka által szorgosan megírt történetkönyvében 1611. évtől fogva mindannyi plebánosnak neve s lelkészkedési időtartama van feljegyezve.

Prohászka hálásan emlékezik meg Palkovics György esztergomi kanonokról, ki Ompitalon nevelkedett, s ki a plebánosok névsorához neki adatokat szolgáltatott.

A plebánosok névsorából kijelzendőknek véljük a következőket: Laurmann Kristófot 1630—1634. Részt vett a Pázmány által tartott egyházi zsinaton.

Quelin Jánost 1634—1638. Bajorországból jött.

Palugyay Jánost — 1736—1739. — kinek nevénél azt találjuk feljegyezve az 1739. évi anyakönyvnek 48. lapján, hogy a Galgócson dühöngött járvány folytán megbetegedett s hivei lelkési szolgálatánál életét feláldozta. Ribonich István, 1814—1843. *Prohászka István*. 1843. —1848., kik a 67. lapra terjedő foliós könyvben, az ompitali egyházra vonatkozó régibb adatokat leírták.

Debnár Ignácot 1848—1870., ki szorgalmas s értelmes méhészt volt, s a plebánia kertjének második alapítójává lőn.

Ompital ipartörténeti emlékei között kiváló mozzanatkép említésbe hozzuk az ottenthali erdők között egykor létezett

Ipar.

üveg hutttát,

melynek eredete biztossággal ki nem deríthető.

Az üveghuttát érdeklő régibb okmányok között előfordul IV. gróf Pálffy Miklós özvegyének: Harrach Eleonora grófnőnek 1679. dec. 1-én Bauer Györggyel az üveghutta bérletére vonatkozó szerződése. Az üveghutta ismertetése céljából, a szerződésnek néhány pontját kell érintenünk.

A bérlő három évre veszi ki az üveghuttát; s köteles lesz, az uraságnak évenként 300 frntot kész pénzben, öt ezer tükörüveglapot, öt ezer ablaklapot (Glascheibe) 25 ... (Schokh) táblaüvegben, vagy ... (Steegallscheibe) szolgáltatni.

A grófnő az üveghutta kellő kezelésére 12 jó ökröt, s 2 vasalt szekeret ad a bérlőnek használatba.

Ezen ingóság megbecsülendő, s értéke a leltárba jegyzendő.

Az uraság köteles lesz az üveghuttánál alkalmazott személyeknek kihágásait megtorlani, s őket a várőrságban tartani, míg a bérlő nem nyer elégtételt.

A bérlőnek szabadságában állandó a három bérleti éven át, húst vágni, bort és sört mérni, s az ehhez szükségelt marhát, hat fejős tehénnel s 30 drb birkával az erdőben legeltetni, valamint az üvegháznál alkalmazott egyének élelmére szükséges czikkeket tartani. Továbbá tarthatandó 15 drb sertést.

A grófnőnek kötelessége lesz a szükségelt homokot a bérlőnek ingyen szolgáltatni, nem különben a rossz időjárás folytán megrongált utakat javíttatni.

A bérlőnek joga lesz 30 öl fát lakására Nagyszombatba vitetni, valamint az üveghutta melletti sík térséget rétté átalakítani, mely ezután mindenkor az üveghutához fog tartozni.

A biztonság zavaróit az uraság lesz köteles nyomoztatni s megszüntetni.

A bérlő alárendelt személyzetének hibáján kívül kiütött tűz okozta károkat, az uraság tartozandik viselni, míg ellenben az ezen személyzetnek betudandó tüzkárok a bérlőt terhelendik.¹ Az üveghutta terjedelmére nézve némi felvilágosításul szolgálhatnak egy 1722. évből való számadásnak következő tételei.

Az üveghuttánál felhasználtatott 1722. Junius 17—1723. febr. 20. 393 öl fa, melynek vágatási díja 98 fr. 25 fen. tett ki, 333 darab fátörzs, 861 mécz hamu (Budtasche). 121 mérő homok egy szekérért 25 den. számítva. — A fentjelzett idő alatt tett összes kiadások 603 frt 40²/₄ den. rugnak. Ezen időben az üveghutta gróf Pálffy II. Miklós nádor — s Jánosnak közös birtokát képezte.

Az ottentháli üvegyár, a múlt század elején, nagyobb virágzásnak örvendhetett, mivel az ottentháli anyakönyvi feljegyzés szerint, a gyár felosztása előtt ugyanitt, 140 katolikus, s 10 ágost. hitvallású lélek lakott. — A gyárat 1749. évben április 24. táján gr. Pálffy János nádor szüntette meg, ki ezt az unokaöcscsével gr. Pálffy Rudolffal eszközölt birtokfelosztás alkalmával, birtokul nyerte volt.

Az egykor virágzó gyár helyén, ma egy vadászlakot találunk, melyben a huttai erdőkerületi vadász lakik. A vadászlak a körülötte elterülő erdőkerülettel, ma is huttai kerület név alatt ismeretes.

Malmok.

Ottenthálon mainap három lisztmalmot találunk, melyeknek eredete bizonyára nagyon régi. — A vöröskői iratokban már 1543. évben tétetik említés egy malomról.

¹ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 9, F. 3. N. 2.

Az ompitali völgynek felső részén 1837. óta egy kisebb papir- **Papirma-**
malom létez, melyben vastag sárga papírt gyártanak szalmából. **lom.**

E malomnál nem feledkezhetünk meg jelenlegi birtokosáról, **Műipar.**
idősb Werdenstetter Szilárdról, kinek házat bizvást művészi műhely-
nek nevezhetjük. E malombirtokos ugyanis, vagy tíz év óta szabad
óráiban kirakott butorok készítésével foglalkozik.

Butorainál úgy az alakzat, valamint a mozaik izlése egészen ere-
detiek és saját szerzeménye. — Több butoráért az 1879. évi székesfe-
hérvári ipar-kiállításon ezüst érmet nyert. Ha e dilattans ur ifjúságá-
ban szakavatott kezek vezetése alatt állandott, bizonyára hazai mű-
iparunknak kiváló szolgálatokat tett volna.

Ompital községének lakosai emberemlékezetet meghaladó idők- **Házi ipar.**
tól fogva, fából különböző házi s gazdasági eszközöket készítenek
u. m. villákat, lapátokat, taligákat; s azokat a szomszéd városok vá-
sáraitra szokták vinni

Ompital községi életének felvilágosítására nézve, meg kell emlé- **Községi**
keznünk arról, hogy Ompital birtok — árvás — s igazságszolgálda- **ügyek.**
tási ügyei, majdnem mindenkor szorgos gondozásnak örvendettek,
miről az ezen ügyekre vonatkozó s részben már említett községi
könyvek tanuskodnak.

Ompital birtokában van egy 1645—1702. évig terjedő birtok-,
vagy telekkönyvnek, mely a mai telekkönyvet helyettesíti, a mennyi-
ben e könyben az ingatlanokat illető adásvevési szerződések felje-
gyezvék. E könyv német nyelven van írva.

Egy hasonló tartalmu könyv fennléte a községnél, mely az 1774.
egész 1848. évig felmerült birtok-változásokat tartalmazza. Ez tótul
van írva.

A már említett árvás könyvön kívül, Ompitalnak egy újabbkori
árvás könyve is maradt fenn, mely 1787 egész 1849. terjed. Kizárólag
tótul van vezetve.

Ompital mezővárosban a régibb időkben nemesi birtokosok is **Nemes bir-**
laktak. Ilyen család volt a Krakowyczi Krayko család. 1448. évben **tokosok.**
szentgyörgyi s bazini gróf György, nemes Krakovitz Boldizsárnak
Ottenthálon egy szőlőt szabad birtokképadományoz¹ E szőlőt a XVI.
század második felében István deák birta, s nem fizetett tőle ki-
lenczedet.

Csulai More László 1535. évben (Scholastica napján) Krako-
wyozi Krayko Jánosnak, Vöröskő Castellanusának egy nemesi kuriát
ad el Ottenthálon 250 magy. frntért. E Krayko, Kreiko de Zo-

¹ Kelt Vöröskőn 1448. Jan, 1.

losnicze és de Kreitkovics előnévvel is jön elő. Ezen nemesi birtokot ezelőtt Harczern Udalrik birta.

Ezen kuriához nagy terjedelmű szőlőkertek is tartozhattak, minthogy Fuggerék tisztjei ezeknek 1575. évi termését, jóllehet hanyagul voltak művelve, mintegy 300 akóra becsülték.¹

E kuriát, midőn ezt 1575. évben Fuggerék megvették, több ompitali s tóthdiósi lakos — nem véve számításba a birtok kiváltságait, — 1688. forintra becsülték. Ezen ár igen csekély volt. Ezen becslésben egy szőlő 300, két másik szőlő 100 frntra volt becsülve.

Krayko család e kuriát 6000 magy. frntért adta el a Vöröskőt birtokló Fugger családnak, s lekötölte magát, hogy minden e kuriához tartozó birtokot ki fog váltani.

Krayko családnak sok pöre volt Fuggerékkal. A periratok a Pálffy család senioratusi levéltárában őriztetnek.

¹ Registratus, 526. i.

IV. Alsó-Diós.

Alsó-Diós (Unternussdorf, Dolné-Oresane) hajdanta Tóth-Diós-nak (Windisch-Nussdorf) hívaték. Mostani elnevezése a XVIII. századnak közepe tájáról veszi eredetét. — Lakosainak száma ezer. Alsó-Diós a Kis-Kárpátok hegylánczatától — kis negyedórányi távolra — Ompital s Felső-Diós mezővárosok között, egy fensikon fekszik. — A.-Diós már több század óta Vöröskő mezővárosai között foglal helyet. Már egy 1536. évi okmányban mezővárosnak említetik.¹ — Bél szerint, Pálffy Miklós nádor által nyert vásári jogot, melyet évenként négyszer, u. m. szept. elején, november végén, sz. Egyed- s Endre napján gyakorol. Címere: egy szőlőkapásból áll, ki egy zöld fa alatt vállán kétélű kapát tart.

Alsó-Diós mezővárosa is ugyanazon nyelvváltozáson ment át, melyet Ompitálnál észlelünk; minthogy A.-Dióست is régente kizárólag német lakosok lakták. **Nemzeti-ség.**

Egy XVI. századbéli eredeti okmányban azon észrevételt olvasuk, miként Alsó Diós lakosai németek s nem türnek meg maguk között tótot (und dulden unter sich keinen Pehmen.)

A Pehm = cseh, itt tótnak veendő. Tekintve ez észrevételt s a modern tulzó nemzetiségi irányzatot, elmondhatjuk: „nihil novi sub sole.”

Mely időtájban emelkedett a tót nyelv A.-Dióson fölényre, biztossággal meg nem határozható. Bél idejében, 1736. évben csupa tót ajku lakosok voltak A.-Dióson.² A lakosok őseiknek német nemzetiségi jellegéből, csak azoknak német neveit tartották fen, minők p. o. Stai-ger, Former, Fandl, Klokner.

¹ Pálffysen. ltár Arm. IV. Lad. I. Fan. I. N. F.

² Bel. M. II. 186.

Templom

Az alsó-diósi *templom* góth izlésben van építve, s tekintetbe véve a templomban észlelhető késő góthkori ismérveket, kell, hogy hajlandók legyünk hitelt adni az alsó-diósi templom 1756. évi Galgóczy-féle visitatiójának, mely a templomot a toronynyal egyidejűnek állítva, mindkettőnek eredetét 1518. évre teszi. Hogy az egyháznak négyszegű tornya, ugyancsak 1518–1521. évig épült, ezt minden kétségen felül helyezik a torony éjszaki részén észlelhető évszámok, melyek a toronyba illesztett köveken jelezvék és pedig azon idő szerint, a mint a torony építésével felfelé haladtak. Ezen évszámok 1518, 1519, 1520.

A torony szélessége oly nagymérvű, hogy a kis templommal való disharmoniája a kevésbé műértő szemet is sérti. A torony alsó része talappárkánnyal (Schrägesims) van ellátva, mely a földtől 180. ctm. magasságra emelkedik, s kőből vésett horony s pálczatagban végződik.

A torony ajtaja, a góth izlés csucsos jellegét hordja magán. Az ajtóbéllet közepétől felfelé a csucsig, horony s pálczatagból áll s ekkép igen egyszerű.

A torony földszinti részén a keresztboltozat közepén egy zárkőven kivéssett venyigekésből álló czimer s 1525. évszám vonja magára figyelmünket.

A torony kőből faragott pálczatagok által kívülről négy osztályzatra van felosztva. Négyszegű sisakjának élein csigaszerű ékitemény fut fel, mely magán hordja a renaissance befolyását. A torony tetejét magyar korona ékesíti.

A toronynyal összekötött templomnak boltozata, valamint a szentélyben, úgy a hajóban is tisztán góth izlésű. A szentélynek boltgerinczei nem oszlopból, hanem a fal magasságának közepe táján alkalmazott kezdetleges és kis gyámkövekből futnak fel. A hajó gerinczeinél a zárkővek helyén czimermezőket találunk. A czimerpajzsokon semmi nyomai sem látszanak a régi czimereknek, melyek a pajzsokat valaha bizonyára ékesítették.

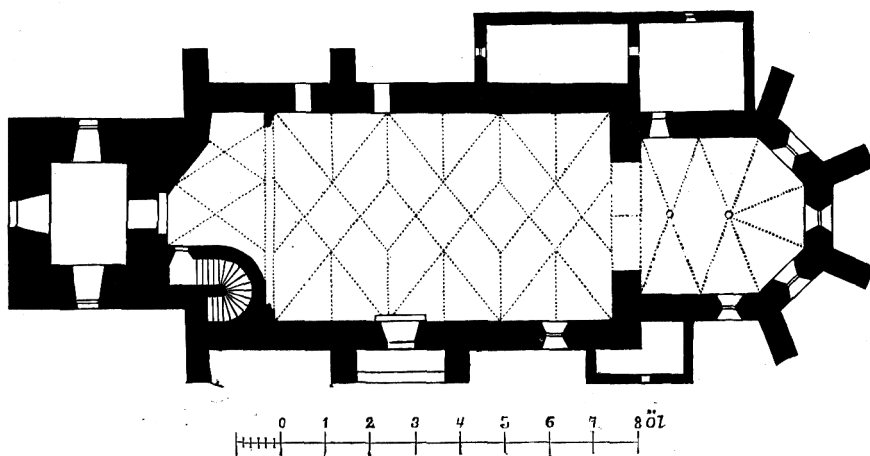
Az ivgerinczeknek e szerint a hajóban sincsenek faltők (Wandschaft, demi-pilier).

A hajó szokáshoz képest szélesebb a szentélynél. Az e két alkatrészt elválasztó diadaliv falazata nagyobb mérvben lenyulik.

A templomot hat góth ablak ékesíti, melyek mérművekkel díszítvék. A mérművek mindannyi ablakon különbözök. A hólyagos mérmű is van itt képviselve. Az ablakok közül három esik a szentélyre, három pedig a hajó délkeleti részére. A szentélynek két ablakát a régészet iránt kevésbé fogékony korban egészen befalazták volt, úgy hogy a csinos mérműveket sem lehetett látni. A templom-

Az alsó-diósi templomnak szentségháza és ablakművei.

Az alsó-diósi templomnak alaprajza.

nak 1876. évben Skrivaneck Mór plebános által fogamatba vett gondos javíttatásakor a befalazott ablakok s mérművek megszabadulván záraiktól, előbbi rendeltetésüknek adattak vissza. — Az ablakok az épen említett javítás előtt, középen kőválasztékokkal birtak.

A templom szentélyében érdekesen lep meg a *szenstégház* s a négyszegkeretű s késő góthizlésű alacsony és szűk szekrestyeajtó.

Az evangéliumi részen levő szentégháznak felső részét kőből faragott csinos góth ékitmény képezi, melynek főalakja lóherből álló diszitmény. A diszitmény négy czipőczimmel (Frauenschnuch) ékesített két levélsomóban s egy csinos keresztvirágban végződik. A szentégház magassága 158 ctm., szélessége pedig 64 ctm.

Mielőtt a templomtól elbucsuznánk, a t. olvasót az orgonakarzathoz vezetem, melynek alacsony boltozata hasonlókép góth ivgerinczekkel van ékesítve. — E helyen nem hagyhatom figyelmen kívül a karzatra vezető vasajtnak régi pántjait, melyeknek alakzatai a renaissance korának ismérveit viselik.

Kilépve a templom délkeleti részén levő ajtón, legelőször szemünkbe ötlük az ezen ajtó mellett elhelyezett régi vörös-fehér-szürkeszínű márványból való keresztaknak medenczéje, mely tizenkét szögű. A medence 12 szögű szegélyzetének oldalai nem egyenesek, hanem kissé homorúak. Minden oldal 29 ctm. hosszú. A medence a keresztaknak nyaka vagy nodusa táján szűkebbé lesz, s körül van véve pálczatag- s horonyból álló diszitménnyel. A pálczatagok szépen domborúan emelkednek ki. — A medence oldalainak, illetve keretének vastagsága 16 ctm., átmérője pedig 94 ctm. A kut talapzata nem létezik.

A templom ablakai között kívülről egyszerű — minden diszt nélkülöző támaszt (Strebe Pfeiler) találunk, melyek a góth építményeknek egyik alkatrészét szokták képezni. A támasztok kajácsokkal vannak ellátva, melyek téglával fedve.

Az alsó-diósi templomot környező régi temetőnek körfala részben mainapig fennmaradt. E falnak keleti részén egy nagy ajtónak illetve kapunak helye látható, mely felett egy háromszögű — két toronyfiától környezett homlokzat (tympanon) díszlik. A körfalon a régi temetőfalaknál szokásos lőrészek manap is láthatók.

Az alsó-diósi templomnak egyházi készletei között első helyen említendő annak művészileg készült monstratoriuma. **Góth Monstratorium.**

Az alsó-diósi szentésgmutató egyik legszebb vidéki emléke a góth izlésnek.

Egész alakja hasonló a jobb góth szentésgmutatók toronyalakjához.¹

¹ Tüzetesebben s részletesebben irtam le a régészet barátjainak kedvéért.

Sajnos, hogy az aesteticailag hanyatlott újabb kor e ritka góth remekművet legékesebb koronájától u. m. eredeti üvegházacskájától, (custode) melyben a lunula és a szentség őriztetni szokott, egészen megfosztá, s helyébe, egy tojásdad alakú üvegházacskát helyezett, melynek közvetlen disze kört képez, melyből nagy — s aránytalanságuk miatt, a szentségmutató összhangzatát zavaró napsugarak kiszökkelnek.

Legelőször közlendőnek vélem a szentségmutató egyes részleteinek méreteit. Az egész szentségmutató 60 cntmr magasságú. Az üvegházacska felett emelkedő felső rész 27 ctm. m.; az üvegházacska 13 cntm. m.

E szentségmutatót alulról felfelé fogjuk részletezni. Talapzata hat — egyszerű disznélküli meglehetősen függélyesen álló lemezből áll. E lemezek, mint azt a t. olvasó tudni fogja, megfelelnek a láb hat félkörének, mely hat félkör együttvéve, a lábnak rózsaaalakot kölcsönöz. A talapzat lemezei, az imént említett hat félkörrel, szép áttört virág müdisz által összekötve. A disz a czipőczimhez hasonlít. A talapzat átmérője 14 ctm.

A láb hat félkörű részletei (vagy tagjai, mezei) simák disznélküliek, s középső részükön egy vonal kezd kimagasodni, mely felfelé a száron, élesebbé válván, a lábból képződő szárt, — melynek a láb hat részletéhez képest, hat oldalúnak kellendett lenni, — tizenkét oldalúra alakítja át. Ez oldalak inkább homorúak.

A szár alsó részén egy kiálló hatszögű gombalaku gyűrű észlelhető, mely felett a szentségmutató nodusa emelkedik.

E nodus (Knauf) 8 cntmrnyi magasságban futja körül a szárat, s remek diszmennyezetes góth torony ékitményből áll. Ez ékitmény hat, két mezőnyi, azaz egy választék által két mezőre osztott *ablakból* áll, a két mezőnyű ablakok fent három lóherlevelű diszben végződnek, s felettük négy lóherlevű áttört mérmű látható. A gomb (nodus) imént leírt hat ablaka megannyi fülke gyanánt jelentkezik, minthogy a hat ablak mindannyi oldalán két kiszökő támtorony emelkedik, melyek között, két egy más felett levő ablak látható. A támtornyok toronyfiakban végződnek.

A szárt közvetlenül érintő két mezőnyű ablakoknak felső részén egy-egy diszormózat ékeskedik, mely egy keresztvirágban végződik. Minden diszorom mellett látható egy toronyfia, mely vizokádóval van ellátva.

A diszormok két oldaláról emelkedik a szár további felsőbb része, mely a diszormok s fülkeablakok számához képest hatoldalu. A szár felfelé szűkül, s a már említett gyűrű ez hasonló gyűrűben végződik.

Alsó-diósi szentségmutató.

A szentségmutatónak üvegházát részben már ismerjük. A tojásdad üvegházacskának környezete, szabályos kört képez, mely körnek disze, — két körben futó sodronyszáltól övezett tiz virágbimbóból áll. A szorosabb értelemben vett üvegházacska két oldalán, két ezüstből való domboru szobrocška van elhelyezve.

Az üvegházacska feletti *felső rész*, egy hatszegű — szép góth torony felső részének alakját u. m. sisakját tünteti elénkbe.

A felső rész alja, lefelé hajló hatszegű keresztvirágokból való koszorúval kezdődik. E koszorú felett van egy 5 méter szélségű rovátkolt vonal, mely felett erkélyszerű áttört mérműékitmény emelkedik. E felett ismét két rovátkolt vonalat találunk, melyek közé egy sima hatszegű vonal van illesztve. A torony ezen alja felett ugyanazon ablakfülkéket szemléljük, melyekkel a szár nodusánál találkoztunk.

A különbség köztük abban áll, hogy az ablakmezőnyök feletti áttört mérműven nem négylevelű lóher, hanem a halhólyag észlelhető. — A szentségmutató tornyának ékitménye továbbá azáltal is különbözik a nodus ékitményétől, hogy a diszormok felett két-két mezőnyű ablak szemlélhető, mi az ablakfülkék felett emeletet képez.

A két ablaknak alsó része, az ablakfülkék diszorma által van részben eltakarva. — A felső ablaksor mindannyi hat oldalán egy magas toronyfia emelkedik, mely vizakadóval van ékesítve.

Az ablakemelet felett ismét egy áttört művű erkélyszerű koszorú látható, mely voltaképp diszpárkányzatnak nevezendő.

E diszpárkányzat közvetlenül érinti a toronytetőt, mely szintén hatszegű s mezején rendes dülények vannak bevésve. A torony hat oldalszegletén viráglombozat (Krabbe) fut fel. A torony tetejének csucsát, a régi keresztvirág kelyhéhez hasonló virágkehely ékesíti, melyből egy keresztre feszített Krisztus képe kimagaslik. E feszület újabbkori lesz, s nincs összhangzatban a szentségmutató góth részleteivel.

Az 1694. évi Illyes-féle *Canonica Visitatio* ezt írja e *Monstratorum*ról: „antiqui operis elegans.“

Továbbá egy ezüst kehely, melynek talapzatán a következő felirat olvasható: „Catharina Simon nach verlassene Wittib. 1615.“

Az 1756. évi Galgóczy-féle egyházi látogatásban említés tétetik, egy áldozó kehelyről is, mely ezüstből s kívülről s belülről megara-nyozva volt. Az Illyés-féle 1694. s Jelenffy-féle 1731. évben tartott *Can. Visitatiók* pedig két ilyenmű kehelyről emlékeznek meg. Az előbbi „pro ablutione“, a második „pro Communicantibus“ kifejezéssel jellemzi őket. Mai nap már nem léteznek.

Az 1782. egyh. Visitatio leltárában említés történik 8 darab régi Casuláról, s 2 darab selyem casuláról, melyek értékes arany s ezüst prémszalaggal voltak ellátva; nemkülönben egy *régi alakú* rézből való lámpáról, mely a főoltár előtt függött. Az Illyés-féle Can. Visitatio idejében 6 casulája volt a templomnak.

Az alsó-diósi templom ruházatában mai nap egy régi pluviale található, melynek alapszíne kék. Kék kelméje nehéz selyem, — s majdnem fele részében ezüst szálakkal van gazdagon átszöve. Ezüsből való részletei virágokat ábrázolnak. — Prémszalagjai ezüsből valók. — E pluvialet — hasonló szövetű casulával, a múlt század második felében az alsó-diósi plébános a nagyszombati clarissák bezűntetett kolostorának egyházi ruhakészletéből nyilvános árverésen vásárolta volt. A casulának csak némely foszlányai maradtak fenn.

A templom egyik leltárában egy fehér alapú s különböző virágokkal díszített casuláról történik említés, melynek arany prémszalagjai voltak. E casulat 140 frton egy özvegyasszony bírságképe vette volt azért, mivel a farsangi napokban betegnek színelvén magát, egy könnyelmű férfit magához hivatott, ki a beteget látogató pap módjára csengetyűvel jött hozzá. E casula 1794 évből való. A templom régi ruhái között egy ibolyaszínű — selyemből való — ezüsttel gazdagon átszőtt misemondó ruha is létezett, a mint erre egy még fennlétező pallából következtethetni. A selyem mostanáig fentartotta üde színét, valamint ez ezüst is.

Szent-Háromság kápolnája.

Alsó-Diós felső végén diszlik s 1715. évben a község által épült az akkor dühöngött járvány megszüntetésének szándéklatára. E templomszerű kápolna kemény anyagból épült, boltozattal s egy fatornyival van ellátva. Épületének minden részén meglátszik eredete korának hanyatlott izlése, s az izléses aranyosság hiánya.

A kápolna jövőjéről már 1720. évben gondoskodott egy jámbor házaspár, kik a kápolnának örök időkre egy szőlőkertet adományoztak, melynek értéke más szőlőbe fektetettvé be, most is szép jövedelmet hajt a kápolnának.

Alsó Diósnak már a XIV. század végén volt plébániája, miről a Kanizsai érsek által összeíratott 1392. évi plébániai kimutatás tanuskodik.

Plebánosok.

Az alsó-diósi lelkészek sorában különös kegyelettel kell megemlékeznünk Jánoska Béláról s Madács Józsefről. Az előbbinről a halottak anyakönyvében egy necrolog — mint igen buzgó, ájtatos életű — súlyos betegségében példásan türelmes plébánosról emlékezik meg a legmelegebb szavakban; meghalt 1802. évben. Madácsnak

lelkészi buzgalma, pontossága, s az egyház java körüli serénykedéséről, számos bizonyítékot nyújtanak az ő korából fenmaradt iratok. — Ezen érdemeit az egyházi hatóság is méltányolta, mert majd az esperesi hivatallal ruházta őt fel, majd pedig a nagyszombati társas káptalan tagjai közé sorozta.

Az alsó-diósi plebániában is találunk egy régibb plebániai **Könyvtár.** könyvtár nyomaira.

A könyvtár külön szekrényben őriztetik, vagy 100 kötetet halad meg. Az 1694. Can. Visitatio 8 könyvről tesz említést, melyek mind németek valának. Ez is némileg bizonyítja, hogy ezen időben Alsó-Dióson német nyelven tartották az isteni tiszteletet.

A könyvtárban találjuk Pázmány Péternek 1768. évben kiadott magyar beszédjeit, Káldy Györgynek 1732. évből való magyar sz. írását, egy 1542. évből való Vulgatát Clarius Izidor casinói szerzetestől. Picinello Fülöpnek, Erat Ágost által olaszból latinra fordított, szép rézmetszetekkel ellátott Mundus symbolicusát 1687. évből

E könyv czimlapján e kézirat áll: „Conventus Lauretani in Hungaria Ord. S. Serv. B. V. M. 1694,“

Azon biztos reményben élvén, hogy valamint a jelenkor higgadt gondolkodásu emberei hálás kegyelet s méltánylatban részesítetik a vallásos élet. s nemes emberségi érzet minden, habár csekélységnek is látszó nyilvánulatait, úgy a szellemileg haladottabb utókor annál inkább ápolandja ezen érzelmeket, — nem lehet mellőznöm, sőt dicsérettel kell megemlítenem, hogy Alsó-Diós lakosai — kiválólag e század folyamában — vallásos lelkületük örök bizonyítékául, több ezer frntra rugó ajtatos alapítványokat tettek sz. misékre s egyéb jámbor célokra. E században Alsó-Diós határában több ajtatos hívő szent szobrokat is emeltetett.

Alapítványok.

Ezen alapítványok között különösen megörökitendőknak tartom Szokoll Mihály alsó-diósi származásu vallásalapítványi tisztartónak különböző alapítványait.

Szokoll 1818. évben halt meg a nyitrai megyei sz. János Elefánton

1. Három ifjunak iskoláztatására, kik különösen rekonságából választandók, s ha ilyenek nem lennének, egyedül s kizárólag alsó-diósi származásuak lehetnek, 15,000 váltóforintot hagyományozott azon megjegyzéssel, hogy ezen ifjak megválasztásánál a helybeli plebános véleménye irányadó, s hogy az illető ifjak ezen ösztöndíjat, iskoláik befejezéséig élvezendik, és pedig még akkor is, ha átmennének valamely katonai akadémiába.

2. 12, Alsó-Dióson felajánlandó sz. misére 200 frt.

3. A kántortanítónak 100 frt.

4. Egy énekes sz. misére 100 frt.

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

5. Az alsó-diósi koldusokra, kik az érette felajánlandó alapítványi sz. miséken kötelesek lesznek megjelenni 1000 frt.

6. Az alsó-diósi templomra 500 frt.

7. A haldoklók harangjára annyit, amennyibe az kerülni fog.

8. Az alsó-diósi községi pénztárnak 1000 frntot, melynek kamatai a pénztárnak jövedelmezendők, hogy ekkép a szegény adósok sorsa némileg könnyíttessék.

9. A budai magyar tisztí nyugdíjintézet javára: 2000 frnt, hogy ez összeg kamataiból kivált a sellyei vallásalapítványi kerület tisztviselőinek özvegyei s árvái gyámolittassanak, s ha ilyenek nem léteznének, más közalapítványi tisztek árvái s özvegyei e jótéteményben részesíttessenek.

10. Az elefánthi egyházban felajánlandó egy énekes sz. misére 100 frntot

11. Két kőkeresztre, melyeknek egyike az alsó-diósi, másika az az elefánti temetőben felállítandó, annyit amennyibe kerülni fognak.

A hátramaradt néhány ezernyi összeget alsó-diósi vérrokonai között határozott arányban kiosztatni rendelte.

Ezen, a szó valódi értelmében nemes alapítvány eddigelé már gazdag gyümölcsöt hozott, miután annak kamatai szakadatlanul tehetséges ifjak neveltetésére fordítottak, kik között többen különböző művelt állásokban a közjónak *hasznos* szolgálatokat tettek, és tesznek. Alsó-Dióson az 1756. évi Can. Vis. szerint két ájtatos társulat létezett; és pedig Szer. sz. Ferencz társulata (Cordigerorum) a nagyszombati sz. Ferenczrendieknek, s a Karmelről nevezett bold. szüz társulata a szakolczai ferencziéknek vezetése alatt.

Avallásos életnek s az erkölcsi érzet iránti tiszteletnek tanuságául szolgál az 1756. Can. Vis. egyik pontja, melyben említettik, hogy Alsó-Dióson szokásban volt a 6 parancsolat ellen vétkezőket megbüntetni. A pénzbürséget ugyanezen Can. Vis. a templom szükségleteire rendeli fordíttatni.

Gazdászat.

Alsó-Diósnak lakossága nagyobb részben szőlőművelésből s gyümölcs-tenyésztésből él. — A szőlők izléses bort szolgáltatnak. A szőlőművelésnek — illetve a bor minőségének — nem csekély hátrányául szolgál az, hogy a szőlőkertek meglehetősen sűrűn vannak gyümölcsfákkal beültetve.

Alsó-Dióson is több helyen találkozunk kiirtott szőlőknek nyomaival. Az Alsó-Diósnak nyugoti részén levő Háj nevű szőlődűlő, majdnem egészen ki van irtva.

V. Felső-Diós.

Felső-Diós (Obernussdorf. Horné-Oresane) a Kis Kárpátok egy hosszú láncolatának végén, magas hegyek aljában, Alsó-Dióstól éjszakra vonul el. — Jelenlegi elnevezése alig lesz idősebb két századnál. — Régente Németh-Diósnak hivaték, mely néven még a XVII. századbeli okmányokban is fordul elő. — A XVII. század előtt sehol sem juthatunk mai nevére, s minden írott emlékből egyhangúlag Németh-Diósnak hivatik. — Felső-Diós a régiebb okmányokban egyszerűen Dyósnak is nevezetik.¹

Felső-Diós már a XVI. században dicsekedett mezővárosi rangjával. II. Rudolftól 1582. évben nyert vásári kiváltságot, melynek erejénél fogva évenként négyszer gyakorolja a vásári jogot.²

Dyós az alatt jelzett 1388. évi kir. adománylevelében villa Regalisnak hivatik, s egyrangu volt Módorral és Szomolánynyal. — Ezen évben Zsigmond király F.-Dióst, több vidéki községgel együtt Stibor vajdának s két fivérének: Endrének s Nitzkónak adományozta. — Az ezen birtokokba való bevezetésről szóló 1390. évi okmányban Stibor fivérei: Pothessi Endre s Bythovsky Miklósnak neveztetnek.

F.-Diós, mely több századon át a szomolányi uradalomba volt bekebelezve s mai nap is hozzátartozik, Stibor idejében szakítottatott el Szomolánynyal együtt Korláthkeő várától, a mint ezt a már említett 1388. évi okmány is bizonyítja: „Quarum possessionum et villarum nostrarum praedictarum Regalium tres, scilicet Dyos, Somalga et Zenthwyth vocate alias ad castrum nostrum Korlatkw nuncupatum spectarunt . . . de eisdem castris excidentes, sequestrantes et separantes.“

¹ Zsigmondnak Stiborék részére 1388. évben adott adománylevele. Wenzel G.: Stibor Vajda 48. lap.

² Szomolányi urad. Itár Lud. XV. Fan. 9. 6. szám. Kelt márcz. 21.

F.-Diós földesuri tekintetben 1388. évtől fogva tehát Szomolány-nak sorsában osztozott.

**Nemzeti-
ség.**

F.-Diósnek régibb elnevezése szerint, német lakosai lehettek. — E feltevésben megerősítnek a felső-diósi szőlőkerteknek régi százados elnevezései, minők: Olajt vagy Achlajt, Mittelberg, Oberberg, Leber, Ruhbaumgarten, Schneeweisz, majd pedig rétjeinek nevei, minők: Herfeld, Schneider, mely nevek már a XVI. századbeli okmányokban találhatók,¹ s mai napig is érvényben vannak. — Mely korban volt átlag és részben uralkodó a német nyelv Felső-Dióson, sehonnan sem deríthető ki; és valóban sajátságos tünemény, hogy míg a Tót-Diósnak nevezett Alsó-Dióson fennmaradtak a német nyelv uralmának kétségbevonhatlan nyomai s emlékei, addig a német nyelvnek Felső-Dióson való használata csak történeti feltevés.

**Egyházi
emlékek.**

Felső-Diós egyházi emlékei között mindenekelőtt annak

régi templomáról

kell megemlékeznünk. Ezen templom a múlt század második felében adatott át a végenyészetnek. Falait ma fű nőtte be, és csak a figyelmű szem veszi észre az egykori szent hely maradványait.

Eredetét meg nem határozhatni; annyi bizonyos, hogy Felső-Diósnak a már ismeretes Kanizsai-féle plebániái összeírás szerint, már a XIV. század végén volt saját plebániája, s következőleg temploma is.

E templom — a Jelenffy János féle — 1731-ből való Canonica Visitatio tanúsága szerint, keresztalakban volt építve s egészen boltozva vala. Jelenffy elég tágasnak s csinosnak (elegans) nevezi. — Amit a Canonica Visitatiók tüzetesen megjelölni elmulasztottak, azt egy véletlen felfedezéssel pótolhatjuk.

Ugyanis e sorok írójának sikerült egy házban két faragott követ felfedezni, mely kövek a régi templom ablakainak mérműveihez tartoztak.

E kövek csinosan faragvák s arányaikból következtetni, hogy az ablakok elég nagyok voltak. A kövek jelenleg a templomban emlékül őriztetnek.

A régi templomnak az 1694. Illyés István által tartott egyházi látogatás, nemkülönben a Jelenffy-féle Can. Vis. szerint, 5 oltára volt. Valaha a Pongrácz által eszközölt Canon. Visitatio szerint, csak 3 oltára volt. — A főoltár sz. Miklós püspök tiszteletére volt szentelve s felállíttatott az Illyés-féle Can. Visitatio után. Ezen oltár 11 aranyozott szoborral volt ékesítve s Jelenffy szerint, a csínosság s

¹ Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 4. n. 9.

áhitat igényeinek megfelelt. A templom boltozata a múlt században festve volt.

A szentélyben két oltár volt. Az egyik az épistola részén, sz. István király tiszteletére. Ezen oltáron voltak sz. Lászlónak s sz. Imrének szobrai is. Ezen oltár, a mint az 1731. évi Can. Vis. mondja, a kegyuraság kápolnájában volt.

Az oltár ezen épen említett évben nagyon el volt rongálva s enyészetének nézett elébe. — Az egyházi látogató említi, hogy az Erdődy grófok, a templom kegyurai szavukat adták ezen oltárnak megújítására. — Miután az 1756. évi Galgóczy-féle Can Visitatio ujlolag megemlékezik sz. István oltáráról s arról, hogy az rosz karban lenne, semmiféle említést sem tesz, bizvást feltehető, hogy a nevezett nemes kegyurak szavukat nagylelkűen beváltották. — A kegyuri kápolna alatt egy sirbolt létezett, mely az 1731. évi Can. Vis. szerint, a grófok egy női ősenek hamvait tartalmazta.

A szentélynek evangéliumi részén Pad. sz. Antalnak szentelt oltár volt. A Galgóczy Vis. említi, hogy az akkori hagyomány néhány olasz férfit adományának tartotta ezen oltárt.

A templom hajójában levő két oltárról sem feledkeztetünk meg, mert mind a kettő fényt áraszt a lakosság egykori vallásos lelkületére.

Az épistola részén levő sz. Ferencz tiszteletére emelt oltár a Felső Dióson létezett három ájtatos társulatnak köszönhetette létét s megújztatását. E társulatok valának: A haldokló Krisztus, a Scapularis Bold. Szűz és szerafi sz. Ferencz társulatai. Mikor jött legyen létre ez utóbbi társulat Felső-Diőson a Batthyány-féle 1782. évi Can. Vis. szerint, ki nem puhatolható. Az új hold idejébe eső vasárnapokon offera néven ismeretes gyűjtést tartott. 1782. évben 400 frtnyi kész pénze volt.¹

Az ötödik oltár a szószék táján a Szeplőtelen Szűznek volt ajánlva; ezt egy felső-diósi lakos a múlt század elején nagylelkűen megújította.

Az 1756. évi Can. Visitatio még egy oltárról emlékezik meg, melyet Felső-Diós lakosai hálájuk jeléül emeltettek azon alkalomból, hogy a vidéken dúló ragadó járvány őket megkímélte.

A templomnak az orgonakarzaton kívül, a templom hajójának két oldalán még két karzata volt. Emezek fából, amaz pedig kőből volt.

A templom szekrestyéjének ajtaja vasból volt.

¹ E társulat tagjainak adományaiból több egyházi ruha s készlet vásároltatott. E társulatról az 1756. Can. Vis. azt mondja, „hogy multum proficua Ecclesiae.“

A templomot, — az a régi templomoknál szokásban volt — a községi temető környezte. E temetőben volt egy kápolna a sz. Háromság tiszteletére szentelve. — E kápolnában Bossányi Zsófia, férjezett Nagy Györgyné alapítványa értelmében, sz. misék ajánlottak fel. Ez alapítványa mai napig fenlétez.

A régi templomnak tornya is volt, melyben 1696. két, 1731. évben 4 harang találtatott. — A toronyban, mind a két évnek Visitációja, egy óráról megemlékezik. — Az 1731. évi Can. Vis. Eszterházy Terézia grófnőről, mint a negyedik harangnak adományozójáról hálással emlékezik.

A torony sisakja, az 1731. évi Vis. szerint, kupalaku volt (in formam coni fuit Turris murata.) Még 1782. évben jó karban volt. A Batthyány Visitatio 20 öl magasnak s két öl s két láb szélesnek mondja.

Miután a régi romokban heverő felső-diósi templomnak rajzával a fenmaradt írott emlékek nyomán hosszasabban foglalkoztunk, végük rövid szemle alá Felső-Diósnak

jelenlegi templomát.

E templom 1758. évben Tamasi Sámuel plebános lelkeszkedése alatt kezdett épülni s 1764. évben fejeztetett be, Markovics Adám esperes-plebános idejében. — A templomot saját költségükön építették Felső-Diósnak kegyurai; és pedig gróf Erdődy György országbíró s fia Kristóf. Az előbbi az építkezést kezdte, emez pedig befejezte. Áldás legyen nemes emlékükrön!

A felső-diósi templom, keletkezése korának czopf izlésében készült. — Eltekintve ezen építészeti izlés természetes hiányaitól, mondhatjuk, hogy e templom a vidéknek legszebb temploma, Szépségét emeli nagysága s magassága. Hajójának hossza 13⁰ 10", szélessége 6⁰; a szentélynek hossza 3⁰ 3' 8", szélessége 2⁰ 5' 3". Miután a templom belsejének leírására terjedelmesebb helyet nem szentelhetünk, csupán annak némely érdekesebb részét ajánljuk a t. olvasó figyelmébe. Ilyen a kagylóalaku fából faragott szószék, melyet a Mózes által a pusztában felállított rézkigyónak s ez esemény jelenetének művészileg kezelt féldomborképe ékesít.

A templom szemlélésénél kellemes benyomást tesz reánk a szószékkel szemközt levő mellékoltárnak olajban festett nagy képe, mely ferrari sz. Vinczét ábrázolja.

E kép művészi ecsetnek vonásait hordja magán. — Gróf Erdődy Kristófnak adománya 1761. évből.

Ezen kívül van e templomnak egy használaton kívül álló sz. Katalin oltárképe, melyet szintén avatottabb kezek festettek volt. E

kép feliratából meggyőződünk, hogy szintén gróf Erdődy Kristófnak adománya 1762. évből.

Végül meg kell említenem egy használaton kívül levő, fából remekül faragott mellszobrot, mely az Atya istent ábrázolja. Arcának méltóságteljes kinyomata meglepően hat reánk.

Az új templom majdnem egy századig nélkülözte jelentékeny kiegészítő részét a tornyot.

Jelenlegi tornya 1859. évben kezdett épülni s 1861. évben fejeztetett be. — E csinos s izléses modora, nemkülönben magassága által, kiváló torony, leginkább az akkori lelkes s fáradhatlan plebánosnak, Fodor Józsefnek s a felső-diósi hivek nagylelkű s nemes adakozásának köszönhető. Az akkori földesur: gróf Pálffy János, semmivel sem akart a torony felépítéséhez járulni.

A torony, az 1860. évben megújított templommal 1861. évi szeptemberben — szenteltetett fel b. e. Scitovszky bibornok-érsek által, mely alkalommal a község s vidék hivei F.-Dióson ritka ünnepélynek részesei valának.

Felső-Diós egyházi emlékei között hálás elismeréssel kell felhozunk azon egy teleknyi birtokot, melyet gróf Erdődy Ádám nyitrai püspök s gróf Erdődy György kir. kamarai elnök a felső-diósi plebániának évenként felajánlandó 24 olvasott sz. misére, örök időkre adományoztak. — E telek valaha a felső-diósi kórháznak birtokát képezte, a mint ezt az 1731. évi Can. Vis. is említi. — Kétségtelen, hogy e kórház e Can. Vis. ideje előtt megszűnt. — Az említett nemes grófok, midőn az őseik által a felső-diósi kórháznak adományozott földeknek rendeltetését ekkép megváltoztatták, a Can. Vis. szerint egyuttal lekötözték magukat, hogy ha Felső-Dióson később valamely kórház létesülni fogna, ők annak céljára — a plebániának adományozott telek mennyiségének megfelelő földet kihasítandnak. — Méltán írta az 1731. évi Can. Visitatio szerzője, Jelenffy kanonok a nemes grófokról: „Cujus proinde Excelsae familiae memoria in Benedictivne et in Animis Parochorum ut vigeat, et nunquam intereat, et ipse Visitator cum grati animi significatione precatur, et Parochos sub interminatione Divini judicii obstringit.“

Felső-Diós lakosságának vallásos életmozzanata gyanánt örömmel kell megemlítenünk azon ájtatos alapítványokat, melyek kiválólag e század kezdetétől fogva keletkeztek, s maig több ezer forintot tesznek ki.

A legújabb időből is — habár felette mostohák voltak — több vallásos emlék maradt fen az utókorra. Ilyenek között különösen megemlítendő a templomban a fájdalmas sz. Anya tiszteletére emelt negyedik oltár, mely 700 forintba került. — Továbbá az 1866. évtől

Alapítvány.

fogva a mezővárosnak s határnak több helyén felállított kőkeresztek s más kőszobrok; az ezen szobrokhoz vezetendő körmenetekre, s a szobrok fentartása s javítására tett jámbor alapítványok.

Felső-Diós vallásos érzületét régibb emlékek is bizonyítják, — minők a fájdalmas Anya, sz. Vendel és sz. Rochus tiszteletére ajánlott kápolnák, melyek már 1756. évben léteztek. — E üápolnáknál jelenleg évenként körmenetben szoktak a hivek ajtatoszkodni.

Iskola.

Tekintve Felső-Diós közelebbi multját, egész biztossággal mondhatjuk, hogy Felső-Diós a vidéki községek között, a vallásos élet emelésére s a népnevelés előmozdítására legtöbbet áldozott. Ez utóbbinak bizonyítékául szolgál, a kath. hitközség által 1869. évben alapostul emelt — mondhatni fényes s kényelmesen elrendezett iskola s kántortanítói lak, mely épület 1869. adatott át magasztos rendeltetésének. — A község majdnem önfeláldozó áldozatokkal alkotta meg a nevelés e szentélyét, mely a községbeliek által szolgáltatott jelentékeny fuvar s kézi munkán kívül, melyek vagy két ezer frnttra becsülhetők, 3709. frntyi s 28 kr készpénzbe került.

Könyvtár.

Felső-Dióson is található egy plebániái könyvtár, melyben XVII. századból eredő latin egyházi s hazai történeti könyvek őriztetnek. Számuk — az újabbkori könyvekkel együtt vagy 200-at tesz ki. — E könyvtárban a következő latin feliratu kézirat van: „Compendium Institutionem Physicarum quod et praelectionibus *Joanis Bapt. Fort. Láng* AA. LL. et Philos. Doctoris nec non in Seminario A.-Eppali Tyrnaviensi Phys. Oecon. et Matheseos Professoris, descripsit Ignatius Uherkovics Sem. eiusd. H. Cummunis et Phliae 2-um in annum Auditor Anno 1804. E munka két kötetből áll, melyekhez természettudományi rajzok csatolvák; igen tisztán s rendesen van írva, mintha sajtó alá készült volna. Az I. köt. 308. a II. 236. lapból áll.

Ipar.

Midőn a vallás s nevelés felső-diósi emlékeit röviden megisméltük, szenteljünk néhány pillanatot az *ipar* itt található emlékeinek.

Malmok.

Felső-Diós ipara leginkább a malmokban központosult.

Az itteni malmoknak jó hirneve még néhány évtized előtt általán ismeretes volt. — Nem kétekedhetni, hogy e hirnév, még a mult századokból szállt itt az utókorra.

Ezen állításunkat igazolja azon biztos adat, hogy Felső Dióson már a XVI. század végén, a templom mellett egy négy kerekű malom létezett, melynek három kereke buza őrlésére szolgált. — E mellett szól az 1756. Galgóczy Visitationak azon kitétele is, hogy a *molnárok* oly illetékeket tartoznak a plebánosnak fizetni, minőket a

többi telkes lakosok ; nem különben azon körülmény is, hogy a legújabb időkben Felső-Diós volt a molnár-czéh központja, hová a vidéki czéhbeli mesterek, Blava folyó — s Nagyszombat vidékéről megjelenni szoktak.

Felső-Diós és Szomolány mezővárosoknak molnármesterei 1829. decz. 22. Ferencz királytól egy czéhszabály-megerősítő okmányt nyertek, mely mainap egy felső-diósi molnármester birtokában van.

Nem lesz érdektelen a czéhviszonyokat kevésbbé ismerő ifjabb nemzedék kedvéért, az említett czéhszabályzat néhány pontját idejelezni.

4. p. Az inas minden jogtalanul elmulasztott napért egy héttel tovább tartozik inaskodni.

11. Csak a megyei hatóság — az illető czéh — s községbeli előjáróság indokolt ajánlata alapján, — menthet fel egy vándorlegényt három évi vándorlásának kötelezettsége alól. Ilyen okok : elaggott szülők segélyezése ; betegeskedés.

17. p. Az ugynevezett „blau Montagot“ nem szabad tartani.

18. A legényeknek nem szabad abban megállapodni, hogy a kinált fizetésen alul nem fognak dolgozni, máskülönben, mint izgatók fognak bűnhődni.

26. A mesteri pénzilleték 25 frntot tesz, s a czéhládába helyezendő. Mesteri ebédek és uzsonnák megszüntetnek.

29. Mindannyi rom. kath. czéhbeli mester és legény tartozik minden évnegyedi czéhbeli sz. misén megjelenni.

A ki evangelium után jön, pénzbírságban fog elmarasztaltatni.

Hasonlókép tartoznak az urnapi körmeneten pénzbírság terhe alatt részt venni.

30. A mestereknek megtiltatik a legényeket egymástól elcsábítani. Az ily rábeszélés által okozott kár, az illető rábeszélő mester által megtérítendő.

31. A mestereknek — pénzbírság terhe alatt tiltva van egymásnak munkáját ócsárolni, s ekkép, a közönséget az illető mestertől elidegeníteni.

34. A beteg és szegény czéhtársak a czéhládából segélyzendők azon kikötéssel, hogy visszanyervén egészségüket, a nyert segélyt megtérítendik.

35. A betegnek fekvő s legénynyel el nem látott mestert, mestertársai tartoznak akkép ellátni, hogy minden mester 8 napra köteleztetik legényét a beteg czéhtársnak szolgálatára bocsátani.

36. Ha valamely mester, legény, inas, vagy mesternek gyermeke meghal, a temetésen a czéhbeli tagok megjelenni tartoznak, és pedig a hatóság által meghatározandó számban.

45. A czéhbeli pénzilletékek s bírságok a czéhbiztos tudtával,

szegény betegtársak felsegélésére fordítandók, ha ezenfelül valami fenmarad, ez ájtatos czélokra s üdvös intézetekre szentelendő.

A felső-diósi templomban ma is őriztetik az egykori molnár-czéhek háromrudu nagy zászlaja, mely 1862. évben készült. — E czéh — más czéhek szokásához képest szent misét ajánltatott fel szándékára és pedig többnyire Urnapján, mely ünnepre 28—32 molnár jelent meg F.-Dióson.

F.-Diósnak még az 1860 as években hét működő malma volt. Határának tőszomszédságában pedig — még két Losonczi községéhez tartozó malom vala. Ezen malmok közül három 1869-as évek vége felé megszűnt.

F.-Diós jelenlegi birtokosa: gróf Pálffy Mór, — a mit az általa beszüntetett három malommal az ípartól elvont, azt tetemesen pótolta azáltal: hogy a F.-Diós alsó végén levő malmot már 1860-as években műmalommá alakította át; s benne azóta több ízben oly jelentékeny javításokat eszközölt, hogy e műmalom most naponkint 30 méterm. lisztet képes kiállítani, továbbá az által, hogy a F.-Diós s Losoncz között fekvő egyik kétkerekű malmot 1869-ben fűrészmalommal alakította át.

A műmalomról szólván, meg kell jegyeznünk, hogy ezen épületnek emeletes homlokzata, mely a szorosabb értelemben vett — s az épületnek hátsó részét képező műmalommal összeköttetésben van, — valaha uri lak volt, mert az éltesebb helybeli lakosoknak, hiteles tudomása szerint 40—50 év előtt, valamint az emelet, ugy a földszinti szobák, még egészen jókarban voltak. E szobák csinosan festve, nagy ablakokkal és szép fehér kúpalaku magas kályhákkal valának ellátva. A szobák mellett tágas, márványlapokkal kirakott folyosó futott el.

Az emeletre vezető lépcsőzet, igen széles s kényelmes volt.

Nem kételkedhetni, hogy a műmalom osztályzatában található nagy ablakkörek, valaha az uri lakul szolgáló homlokzat ablakainak kereteiül szolgáltak, s az épület eredeti rendeltetésének változta után helyeztettek át mostani helyükre. — A nép ajkán fennmaradt azon hagyomány: hogy azon épület „kastély volt“ melyben egy grófnő lakott volna. — A nép — a műmalmot mainapig új malomnak nevezi, miből azon valószínű következtetés vonható le: hogy e nagy épület — midőn eredeti céljától elvonatott, az illető birtokosok által malommá alakították át; mi annál inkább valószínű, mert semmikép sem tehető fel, hogy valaha egy malomnak teteje alatt uri lak is létezhetett volna, s hogy egy molnár önmagának, vagy egy birtokos molnár részére kastélyt építtetett volna.

A felső-diósi malmok működésének tulajdonítandó azon érdekes mozzanat is, hogy Felső-Dióson 1840-es évek kezdetén, s az ez időt megelőző években, emberemlékezet óta sűrű liszt- s gabonakereskedés volt forgalomban.

Felső-Dióson ugyanis — az említett időszakban, — 14—15 fuvaros, — Nagyszombatban, Szereden, s a vidéken részint az uradalmi magtárakból részint — sajnos leginkább zsidóktól szokott volt búzát vásárolni, s azt a felső-diósi malmokban őrlték; s a mennyiben a felső-diósi Barina patak malmai az őrlést nem győzték, — a Blava patak s Vág folyó malmaiban őrltették. A lisztet azután erős lovaikkal kivitték jobbadán Morvaországnak nevezetesebb városaiba; u. m. Olmützbe, Brünn, Kremsier, Lipnik. Prerau, Friedekbe. Hazai városaink között, legtöbb felső-diósi lisztet Pozsony és Nyitra vásárolt.

E gabona s lisztkereskedés mellett, nemcsak a helybeli molnárrok, s az illető fuvarosok, hanem a szegényebb sorsu, napszámmal joglalkozó nép is, jutányos keresetre tett szert, és pedig olyannyira, hogy ez iparforgalom, az egész községnek jólétét tetemesen előmozdította. — Ezen forgalom — a vasuthálózatok gyarapodása — s a műmalmok keletkezésével — hanyatlott s már több év előtt végleg elenyészett.

E forgalom virágzásának idején, hetenkint mintegy háromszáz pozsonyi mérő lisztet vittek ki Felső-Diósról.

Az ipar emlékeiről szólván megemlítendő, hogy Felső-Dióson, **Vargaczéh.** már a XVII. században létezett egy *vargaczéh*, mely magát egészen a legujabb korig fentartotta. — E vargaczéh birtokában van egy 1671 július 1. kelt, s Erdődy György s Kristóf grófok által kiállított okmány másolatának, melynél fogva a két gróf — mint Szomolány urai, megerősítik Felső-Diós vargaczéhének azon szabályait, melyeket neki — a modori vargaczéh mintájára több év előtt adtak volt; s megtiltják minden más czéhbeli vargamesternek a vásárok idején kívül Felső-Dióson lábbelit árulni.

E czéhnek pecsétje mai napig fenlétez.

Felső Dióson még több ember emlékezik két korsó készítőre, a kik 35—40 év előtt csinos korsókat, tálakat s tányérokat készítettek. **Korsó készítő.** — A felső-diósi lakosok idősbjei — néhány év előtt több izléses régi korsóművet mutogattak, s az őseiktől átvett hagyomány alapján azt állították, hogy e művek Felső-Dióson készültek. — Ma nincsenek itt korsó-készítők.

Felső-Dióson ugy a régibb időkben, — mint a jelenben is több **Takácsok.** takács lakik; kik nyáron át mesterségeikkel szünetelnek, s mezei munkával foglalkoznak.

Szemügyre vévén a következő sorakban Felső-Diósnak régi *birtok s gazdasági viszonyait* a t. olvasót. Szomolány enemü viszonyainak leírására kell utalnunk, miután — mint már említettük volt, — Felső-Diós I. Zsigmond idejétől fogva — Szomolányhoz -- mint uradalmi központhoz tartozott. — Felső-Dióson a földesuri joggal

rendelkező nagy birtokosokon kívül a XVI.—XVIII. században, más — magyar nevű nemes kis birtokosokkal is találkozunk: kik jobbadán inscriptionális birtokokkal bírtak; némelyek közülök mint szőlőbirtokosok fordulnak elő.

Nemes birtokosok.

Felső-Dióson egy *kuriális* nemes birtok is létezett, melynek háza s beltelke mai napig fenmaradtak, a régi templom töszomszédságában. — Tekintve e háznak sajátzerű építési modorát, nevezetesen a homlokzata közepén — vagy egy ölnyire kiszökő kis szobáját, s a homlokzat öt ablakából szabadon kidomborodó rácsozatot, nem kételkedhetünk, hogy e ház egyike Felső-Diós legrégibb házainak; s miután ezen ház mai napig is kuria nevet visel, s mint ilyen a községi birtok- s telekkönyvben is szerepel, bizvást feltehetjük, hogy ez ugyanazon kuria, melynek nyomaira már a XVI. században akadunk. Ezen épületben — a kút épügy a pinczében van kiásva, mint azt Vöröskő váránál észleltük.

Valószínűleg ezeu kuria értendő azon ház alatt, melyet a XVI. században Miksa király Zilágyi Simonnak adományozott, s melybe ez Báthorynak 1569. évi statutoriumi mandatumához képest, az esztergomi káptalan által bevezettetni rendeltetik.¹

A XVI. század végén s a XVII-nek elején, Wartusobitzer Péter s ennek Salome nevű leánya fordulnak elő a felső-diósi kuriának birtokosai gyanánt; Wartusobitzer e kuriát 1589 évben Ungnad Kristóftól, Felső-Diós földesurától, ezer frnton vette meg. 1609. évből fenmaradt az esztergomi káptalannak egy statutorius okmánya e kuriáról, melybe valamint Aichleiten (Olajt) Mittelberg s Leber nevű szőlők birtokába, Wartusobitzer Péter és Salome leányának holta után — Vizkelethy János Pozsony vármegye szolgabírája és Segesdy Gáspár, — gróf Illésházy István nádor adomány levele alapján bevezettettek.²

Gróf Erdődy Kristófnak özvegye — egy 1627. aug. 16-án kiadott oklevelében arról tanuskodik, hogy Vizkelethy János németh-diósi kuriáját örök birtokkép bírja.³

A Vizkelethy-család hosszabb időn át birtokolta e kuriát, mivel egy 1652. évi okmány tanúsága szerint, Vizkelethy Ferencz óvást tett Pozsonyvármegyénél gróf Amadé Judith — felső diósi földesurnak — azon tilalma ellen, melyet ez amannak Felső-Dióson élvezett erdei s bormérési joga ellenében emelt vala.

A XVI. században Muraközi Mátyás Felső-Dióson egy malommal bírt. 1588 évben Losonczy Anna földesurnő ellen, erőszakosko-

¹ Szomol. Itár. Lad. XIII. Fasc. I. N. 12.

² Szomol. Itár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 9.

³ Szomol. Itár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 29.

dás miatt, melyet emez Muraközinek németh-diósi malma mellett, — az „od pietich stokov“ (öt forrástól való) patak szabályozásánál elkövetett.¹

Felső-Diós magyar nevü inscriptionalista és szőlőbirtokosai között, még a következők fordulnak elől

Györffy István 1707.,² kinek itt kuriája is volt.

Paksy János, kinek birtokát nevezetesen egy Németh-Diós alsó részén fekvő malmot, 12 szőlővel, Rajcsányi Antal s Bene Krisztin zálogbirtokosoktól, gróf Erdődy 3000 frnt árán 1725. jul. 19. visszaváltotta.³

1714. évben Gubasóczy család is birt Felőd-Dióson szőlőkkel⁴

Egy ugyanezen évben kelt okmányban olvassuk, hogy a Baksy (Paxy) család, egyik szőlejét, Barlos Istvánnak s nejének: Kőszeghy Klárának 920 frntért elzálogosította⁵

Egy 1735. 28/V. hell okmánynál fogva, gróf Erdődy Ádám, és György egy pusztatelket adtak el Tarnóczy Pálnak 500 frntért.⁶

Már 1575. évben Szilágyi Péter s Aybán Bálint nemesek voltak Felőd-Dióson.⁷

Ezen időtájban számosabb inscriptionalista lakott Felőd-Dióson, kiknek nevei s összeírása, az alant⁸ jelzett okmányban foglaltatnak. — Sajnos, hogy én az okmányt megtalálni nem birtam.

A felső-diósi anyakönyvekben szintén nyomára jövünk több Felőd-Dióson lakott nemes kisbirtokosnak.

1712. évben egybekelt Aradi-György nemes ifju, nemes Nagy Györgynek leányával. 1727. évben Zergényi György lépett házasságra. 1735. évben Trnóczy Pál Györffy Máriával. 1737. évben Guldán Márton Dullay Klárával, Dullay János leányával. 1741. évben Bartleme Gáspár uradalmi tiszttartó Muray Mátyásnak Mária Rozália nevü leányával 1746. évben pedig nemes Bartleme Ferencz. Baksay Imrének Mária nevü leányával.

Felső-Diós nemes lakosai között előfordul Raffy Antal⁹, Horányi Pál¹⁰

Felső-Diós nemes birtokosainak inscriptionalista birtokait, Felőd Diós földes urasága a mult század vége felé megváltotta.

¹ Szomol. Itár. Lad. XV. Fasc. 3. N. 16.

² Szomol. Itár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 20

³ Szomol. Itár. Lad. XIV. Fasc. 1. N. 5.

⁴ Ugyanott: Lad. XIII Fasc. 7. N. 19.

⁵ Szomol. Itár. Lad. XIII Fasc. F. N. 14.

⁶ Szomol. Itár. Lad. XIV. Fasc. 2. N. 26.

⁷ Szom. Itár. Lad. XIV. Fasc. 2. N. 17.

⁸ Kereszt. Anyak. 1724.

⁹ Ker. Anyak. 1726.

¹⁰ Szomol. Itár. Lad. XIII. Fasc. 3. N. 2.

Ezen alkalommal az uradalom a határban szétszórta létezett inscriptionalista földeket egyes dűlőkben, nagyobb táblákban egyesítvén, az egész határt átalakította s rendezte, s ekkép a határt mintegy tagosította, mely sajátzerű intézkedés, gazdasági szempontból bizonyosan a leggyéresebb tünemények közé sorolandó.¹

Szőlőművelés.

Felső-Diós gazdasági múltjából érdekes jelenség gyanánt válik ki a *szőlőművelés*, mely valamint hajdan, úgy jelenleg is a lakosság egyik jelentékeny jövedelmi forrásának tekintendő. — Bizvást feltehető, hogy a szőlőművelést Felső-Dióson már a régiebb századokban ápolták.

A felső-diósi szőlőknek nyomára már a XVI. században találunk.

1569. április 16. Miksa király Felső-Dióson a Nethemberg (e név mai nap ismeretlen) nevű dűlőben $\frac{1}{4}$ szőlőt adományoz a nagyszombati szegények házának, s azt a hegyjoggal járó — s egyéb terhektől megmenti. — Ugyanezen év május 14. állított ki Miksa egy adománylevelet, melynél fogva a németh diósi hegyaljában a nagyszombati szegények házának s a nagyszombati sz. Miklósról címzett egyháznak tíz negyed szőlőt, s egy házat örök adományképp ajándékoz, s ezen adományát — a vele járó szokásos terhek alól felmenti.²

Hasonlóképp tudvalevő dolog, hogy Ország Kristóf Németh-Diós földes ura 1567. évben a nagyszombati szent Ilonáról címzett kórház javára Németh-Dióson két szőlőt adományozott. — Oláh Miklós pedig 1566. évben $\frac{1}{4}$ szőlőt, s ezt a tízed alól felmentette. — E két adományt Miksa egy 1568. évben kiállított okmányban megerősítette.³

Nem vélünk túlszamba esni azon állíttással, miként azon körülmény, hogy Felső-Dióson más idegen lakosok, nevezetesen — mint láttuk — némely idegen nemesek is birtak szőlőkertekkel, a felső-diósi szőlőknek nagyobb mennyisége s jó minősége mellett bizonyít.

Ennek bizonyosságaképp felhozhatjuk gróf Erdődy Tamásnak Németh-Diós javára 1599. évben kiállított kiváltságlevelét, mely szerint Felső-Diós lakosoknak kötelességévé tétetik, az uradalmi borokat a németh-diósi pinczékbe szállítani s miután kiforrtak volt, ezeknek felét Szomolány várában elhelyezni.⁴

Ennek kiegészítő adatául szolgálhat Thurzó Borbála, Erdődy

¹ Ezen intézkedést — mint tisztán emlékezem — egy hiteles iratban olvastam. Sajnálatomra — az okmány helyére most nem emlékszem.

² Szom. Itár Lad. XV. Fasc. 9. N. 2.

³ A Stomfai Palfy levéltár Regestuma 1756. évből. Wiczian Istvántól. Szuha: Lad. X. Cap. I. Fasc. 8. N. 6.

⁴ Szomol. Itár. Lad. XV. Fasc. 12. N. 6.

Zsuzsanna, Anna s Erzsébet grófnőknek 1629. szept. 25. Onory János részére kiállított engedménye, melynél fogva ez jogot nyert a felső-diósi szőlőkben présházat építeni.

Pesty Ferencz nagyszombati polgár egy magyar levélben 1615. május 16. zálogba adja Felső-Dióson levő olajti nevű szőlőjét 300 forintért.¹

A múlt század elején a sasvári paluinusok is birtak itt szőlő-kertet

Felső-Diós borainak jó hirneve mai napig fentartotta magát s kétséget nem szenved, hogy a felső-diósi Olajt nevű szőlődülőben termesztett bor, bármely Pozsonymegyében termelt borral kiállja a versenyt. Olajt F.-Diós mezővárosától az alsó-diósi határ kezdetéig, a hegyalján nyulik el. — Sajnos, hogy e kedvező fekvésű dülőnek szőlőbirtokosai részben elhanyagolni kezdik a bor mennyiségére nézve fukar termésű, de minőségére nézve nemes fehér szőlőfajok ápolását, s inkább a gazdagabb terméssel kecsegtető vörösös szőlőfajok művelését gondozzák.

E hanyatlást nagyban okozta a borok árának legközelebbi csökkenése s tarthatni tőle, hogy a mesterséges borok szabadalma e hanyatlást még inkább növelendi.

Az olajti szőlődülőnek elnevezését az élő hagyomány onnan származtatja, hogy midőn Felső-Dióson hajdanában német lakosok telepítettek le s az olajti bort legelőször megízlelték, egymásnak azt mondták: „*O Leutln* ist das ein Wein!“ s ez időtől fogva fenmaradt volna az olajti név.

A szőlőművelés Felső-Dióson nemcsak minőség, hanem mennyiség tekintetében is csorbát szenvedett, mit mind a szőlőművelésre vonatkozó régibb irott emlékek, mind az egykori szőlődülőknek még fenmaradt ismérvei, kétségen felül helyeznek.

Ilyen kiirtott szőlődülő a F.-Diós éjszaki részén levő Nechtak v. Nekstak, melynek szőlőiről már egy 1579-ik évi okmány megemlékezik.² — Mennyi fáradsággal s erőfeszítéssel ápolták itt hajdan a bornedv gyökerét, bizonyítják azon kő- és kavicsthalmok, melyek a Nechtak-dülő egyes földjei (régente szőlőkertjei) között, egyes földek határvonalai gyanánt, az egykori lakosok iparkodásának dicséretes emlékeké, még most is kimagaslanak.

Hasonlólag elpusztulni engedte a későbbi nemzedék a felső-diósi Oberberg nevű szőlődülőt, mely a F.-Dióستól nyugatra vonuló szőlőhegység legmagasabb fokán fekszik. — E dülőben ma alig találni egy-két szőlőt; de annál több kő- és kavicsdombot, melyek

¹ Szom. Itár: Lad. XIII. Fasc. 4. N. 11.

² Szom. Itár. Lad. XV. Fasc. 1. N. 22.

az egykori szőlők határszélein emelkedtek. — E dülő még fényesebb bizonyítéka F.-Diós egykori szőlőművelői fáradhatlan iparkodásának, mivel Oberberg talaja nemcsak kavicsos — minő Nechtaknak földje — hanem sziklás is, hol a földet valóban csak ernyedetlen fáradozás s kitartás mellett lehetett szőlőtermővé tenni.

Ezen kívül tekintetbe veendő még az is, hogy e dülő igen magas hegyen fekszik, hol a munka s trágyázás felette nehéz volt. — Oberberg most legnagyobb részben pusztán közlegelőképp hever.

A felső-diósi szőlőkertek egykori virágzóbb állapotáról tanuskodnak az olajti és Schneeweiss nevű dülőknek legfelsőbb, a szőlő-hegyek teteje felett elterülő erdők melletti végcsucsai is, melyek jelenleg bokorral s tuskével benővék, hajdanta pedig úgy valának művelve, mint e szőlőknek alsó részei.

Ez állításunk igazolására ismét a már ismeretes kavicsthalmokra hivatkozunk, melyek e két dülőben, a szőlőknek pusztán heverő felső végein, majdnem minden szőlőkertben találhatók.

F.-Diós szőlőművelésében körülbelül 40 év óta azon előnyös haladás állt be, hogy a szőlőművelők a szőlőkertekben nagyobb számban létezett gyümölcsfákat *kürtötték*.

A gazdaszat ágai között Felső-Dióson a szarvasmarha-tenyésztés különös gondozásban részesült.

A lakosság kizárólag a svajczi szarvasmarha fajt nevelte.

A hegyentuli, u. m. Malaczka és Szenitz vidéki földművelők — főleg tavasz táján — gyakran megfordultak Felső-Dióson marhát vásárlandók. — Felső-Dióson több gazda marhakereskedést is üzött, a mennyiben helyben vagy a közel vidéken marhát vásárolták, s ezt a legközelebbi vidéki vásárokon jó pénzen eladták.

Sajonnal kell itt megemlékeznünk azon óriási s gyors anyagi és gazdaszati hanyatlásról, mely Felső-Dióst a legutóbbi években érte. Az 1872—1877. év között e helyütt többször dühöngött tűzvész, s a 70-es terméketlen évek folytán, a lakosság nagy része kölcsönhez kényszerült folyamodni. Az avatatlan s hiszékeny földművesek jobbadán lelketlen zsidó uzsorásoknál kerestek segítyt. — A fentirt viszontagságok ütötte gyógyítható sebeket, az uzsorások s a váltószabadság annyira elmérgesítették, hogy Felső-Diósnak egykori legvagyonosabb s legtekintélyesebb gazdai végső tönkre jutottak.

A t. olvasó tájékoztatásául megjegyezzük, hogy 1878. év elején következett be a felső-diósi krach, melynek folytán 1881. október végéig több mint 20 ház s körülbelül 200 holdnyi szántóföld és rét adatott el nyilvános birói árverésen.

Ezen gazdaszati válság felette kártékonyan hatott a gazdaság minden ágazatára, kivált pedig a fentdicsért marhatenyésztésre.

A legutóbbi években a bukással fenyegetett gazdák szántóföldjei parlagon heverték.

F.-Diós gazdasági ágai között egykor a halászat is virult, melyet az uradalom nagyobb mérvben művelt. — A régi halastavaknak helye s nyomai ma is láthatók a losonczi s bolerázi határ közelében, a f.-diósi téglaház rétjeiben. F.-Dióson három halastó létezett. A tó-töltések most is fenlétéznek. **Halászat.**

A szomolányi uradalmi levéltárnak egy 1760. évi okmánya szerint, az uradalmi halásznak 35 frt s 3 denár fizetése volt.

Szomolány uradalmának jelenlegi ura gróf Pálffy Mór, a gazdaszatnak ezen jelentékeny ágát az 1860-as években buzgón felkarolta, midőn a felső diósi erdőkben a pisztrányokban gazdag kristálytisztá vizű Parina-patak tözsomszédságában nagy költséggel s áldozatokkal — a pisztráng-tenyésztés érdekében — több tavat ásatott.

E tavak eredete voltaképp egy haltenyészdére (Bruthalle) vezethető vissza, melynek feladata volt halakat mesterségesen tenyészteni, s a felső-diósi erdőkben levő Parina vagy Parna-patakot pisztrángokkal nagyobb mérvben benépesíteni. Parina-patak ezelőtt is kedvencz tartózkodási helyét képezte a pisztrángoknak.

A tavaknak eszméje 1872. évben keletkezett, s ugyanezen évben három nagyobb tó létesült, ide nem számítva a kisebb mérvű tavakat. A tavak birtokosa gróf Pálffy Mór, — az 1872—1873. évi halászati iskolai idényben, — a salzburgi halászati intézetbe egy egyént küldött iskoláztatás végett, kire később a halastavaknak gondozását bizta.

A kezdetben létesített mesterséges haltenyészde 1875. évben, Szvetic József okleveles halászmesternek alkalmaztatása idejében, nagyobb változáson ment át, a mennyiben egy egészen új vagy 1½ millió haltojásra való haltenyészde jött létre, a mely szakszerűleg új készletekkel lón ellátva. Ezen időben a tavak talaja kiköveztetett, s a haltenyésztéshez szükségeltető csatornák alkalmaztattak. A pisztrángokon kívül a tavakban jelenleg mesterségesen tenyésztetnek a következő halfajok: vitéz szemlingek (Saibling); (Maraenen), huho szemlingek (Huchen), (Seeforellen), közönséges és kaliforniai lazacok (Laxe).

A felső-diósi halászat manap 7 nagyobb s 27 kisebb tóból áll.

Kíváncs lenne, hogy a haltenyésztésért oly melegen érdeklődő s áldozatokat hozó gróf urnak, a költségeknek megfelelő jövedelme is legyen a halastavakból. Ez mai napig csak pium desiderium.

VI. Losonc.

Losonczfalú a Kis-Kárpátok egyik emelkedett dombjának lejtőjén fekszik s három oldalról — hegyektől van környezve. Lakosainak száma 450-et tesz ki.

Losoncz földesuri viszonylatára nézve a szomolányi uradalomba volt s van kebelezve. — Nyomaira a XV. század elején akadunk, midőn nem Losoncznak, hanem Dubnak hívaték. 1407. évben ugyanis Dub Jakab kérelmére Dub község (possessio) határai megvizsgáltatnak s megállapíttatnak.¹

Losoncz községe a XVI. század végén dult csatáknak hatásától alig maradt ment, mivel ezen időben elpusztult.

Erről tanuskodik Ungnád Kristóf özvegyének: Losonczy Anna szomolányi földes urnak, egy 1589. április 24. tett adománya, mely szerint ez újonnan alapított Losoncz községben (neo-erecta possessio), Horváth Márknak — ugyanezen község benépesítése által szerzett érdemeiért, egy másfél teleknyi birtokot adományoz.²

Ezen okmány Vittenczen állíttatott ki magyar nyelven. — Horváth adománya nemes birtok volt, mivel az okmány szerint „másfél házhelyet, földjével, rétjével, szőleivel és minden hozzávaló igazsággal örökbe fiuról-fiura, szabadon birhassa, kőről minekünk semmi fizetéssel ne tartozzék, hanem mindenből szabados legyen.“

Ezen Horváth, ki más néven Paulychychnak is hívaték, nemcsak Losonczon, hanem a Szomolánytól egy órányira fekvő Nahács községben is jobbágyokat telepített le.

Egyházi emlékek.

Losoncz — mint egyházi fiókközség régi időktől fogva Szomolányhoz tartozik.

Temploma keresztalaku. Keletkeztének ideje meg nem határoz-

¹ Szomol. urad. ltár.

² U. ott. Lad. XVIII. Fasc. 3. N. 10.

ható.¹ Az 1731. Can. Visitatio szerint 2 mellékoltára volt, melyek 1729. évben készítettetek.

Ugyanezen Can. Vis. a templom leltárában megemlíti: hogy a templomnak 3 aranyozott ezüst kelyhe, 2 ezüst patenája, ezüst 1 pacificáléja volt. Volt továbbá 11 jó casulája, 13 himzett kendője. Az egyik kelyhen az 1737. évszámot találjuk, s az adományozók neveit: u. m. Bogdánit s Horányit.

A templom jelenlegi szentélye 1714. évben épült, — többi része pedig ugyanezen évben ujjatott meg. — Szentélye — megtartotta a helyes keletelést.

A templom tornya sisakjának 1731-ik évben kupalakja (coni forma) volt.

Losoncz *gazdasági viszonyainak* ecsetelésénél ismét — a már több helyütt észlelt hanyatlást kell megemlíteni a szőlőművelésre nézve. — Losoncznak — Nestik határával érintkező hegyaljai dűlőjében egykor szőlőkertek voltak, hol még 60–70 év előtt — számos szőlő díszlett. — Hiteles szóbeli tudósítás s hagyomány szerint, a szőlők már ezen időben is kevésbbé műveltettek, mivel e század elején is — azoknak egyes — nagyobb fáradság- s költsékezéssel járó részletei pusztán hagyattak. — A szőlőművelés iránti közöny — e század folyamában annyira növekedett, hogy ma a régi szőlőknek semmi nyoma sincs, s azok jcbbadán szántóföldekké vannak átváltoztatva.

A losonczy templomnak még 1756. évben 2 szőleje volt egy losonczy dűlőben, melyek azonban csak kárára voltak a templomnak. 1782. évben már földekké voltak átalakítva.

¹ Galgóczy: Can. Vis. -- 1753. évben.

VII. Nestich.

Szomolánytól déli nyugatra néhány percznyi távolban, a Kis-Kárpátok tözsomszédságában fekszik. — Lakosságának száma: 470. Nestich név a német Neustiftből eredetezendő.

Nestich mai napon csak e néven ismeretes, holott régente német s magyar neve is használatban vala, magyar neven Ujfalunak hívaték,¹ mely néven egy 1555. évből származó okmányban fordul elő.

Nestich községe daczára annak, hogy fekvésére nézve egészen be van ékelve a szomolányi uradalom területébe, mégis más birtoktesthez tartozik. Nestich a bolerázi curialis birtoknak részletét képezi, s ezzel mindenkor összekötve vala. — Földesuri viszonylata Boleráznál tüzetesen van taglalva.

Ezen viszonylat magyarázza meg egyszersmind Nestich községnek sajátsterü plebániabeli viszonylatát is. — Miután Nestich földesuri tekintetben Bolerázhoz századok óta tartozott s az itteni földesuraság mint kegyur, hívatva volt az egyházi szükségleteket is gondozni, — Nestich, daczára Szomolányhoz való közeli szomszédságának, — s Boleráztól való egy órányi távolságának, — ez utóbbinak fiókegyháza volt s mai napig is az.

Nestich régi birtokosainak: a nagyszombati Klarissza apáczáknak helybeli birtokjoga, — a Bethlen-felkelés korában — úgy látszik csorbát szenvedett, mivel egy eredeti okmány tanúsága szerint, Bethlen Gábor 1620. évben Nestichet Erdődy Kristóf fiainak: Gábor és Györgynek háromezer magyar ferintért adományozta.²

Egyházi emlékek. Nestichnek már régi időkben volt *temploma*. A Batthyány-féle 1782. évi Visitatio ugyanis — a jelenlegi templomról — mint *régi*

¹ Vöröskői Registratur című irott könyv 148. lapon.

² Szomol. Itár Ladula XIII. Fass. 4. N. 18.

épületről tesz említést. — Ugyanezen Visitatio szerint, e templom 1695. évben ment át ujitáson. — Batthyány érsek korában 3 oltára volt.

A templom külseje nagyon hasonló az egyszerű góth izlésű falusi templomok alakjához — Ha közelebbről szemügyre vesszük, a góth izlésnek csak némely ismertető vonását észleljük rajta.

Szentélyzáradéka a nyolcszegnek egy részletét képezi. Kivülről sajátoszerű támoikkal van megerősítve, melyek alig féllábnyi vastagságúak, s a szentélyzáradék szögleteihez akkép hozzáépítvék, hogy a szentély szögleteinél tompa szögben megtörvék; — e szerint e támak kétoldaluak. A támak majdnem a szentély tetőfödélzetéig felnyulnak.

A szentély boltozatában egyszerű gerinczhálózatot észlelünk, mely az oldalfalak felső részéből — a bolthajtás kezdeténél — fut fel. A gerinczek dűlénialakokban metszik át a boltozatot s a zárkó szokásos helyén aránytalanul nagy kört képeznek. — A szentély ablakai kivülről befelé szűkülnek s magasságukat tekintve, igen keskenyek. A szentély evang. részén egy hosszukás négyszegű fülke van, mely egykor bizonyára szentségház volt. Ugyanezen részen a szekrestyét is találjuk. A hajónak keresztboltozata van. A boltozat vonalai vagy gerinczei egyszerű stuccoval ékesítvék.

Azon diadalív, mely a hajót a szentélytől elválasztja, vagy 1' 6" lenyulik.

Tornya arányos négyszegű; három helyen kis dongaalaku kiszökések által arányosan tagozva van. Sisakja szintén arányos, s nyolcszeget képez. A sisak közepe táján, négy ellentétes oldalon, kis ablakok látszanak.

A templomon kívül a vallásos kegyeletnek két más emlékével is találkozunk itt. — Az egyik a szőlőkertek egyik dombján épült kápolna, mely a bold. Szűznek (de monte Carmelo) tiszteletére van ajánlva, s melyet valaha nemes Pocsuch-család építtetett s 1762. évig gondozott. E család Szomolányban volt otthonos. Egyik tagja régente az Erdődy-családnál, Szomolányban gazdatiszti állást foglalt el.

A másik emlék a boldogságos szűzet látogató Erzsébet tiszteletére épült kápolna a temetőben, mely 1663. évben építtetett s 1866. évben megújított.

Nestich gazdasági viszonylatainak kutatásánál azt észleljük, **Gazdászat.** hogy a szőlőművelésre nézve e vidéken tapasztalt hanyatlásnak példája reá nézve nem volt nagy hatással, mint hogy a nestichi szőlődü-

lőkön maig is diszlenek szőlőkertek, melyek terményük minőségét illetőleg — fekvésüknél fogva — hátrább vannak a dél felé terülő kis-kárpáti szőlőkerteknél. — Nestichen aránylag nem sok szőlőkert irtatott ki. Az irtott szőlők helye a losonczi határ felé vonuló dülő. — Nestichen már a XVI. században ápolták a szőlőfürtöt, miről a már idézett vöröskői Registraturnak ¹ 1555. évi okmánya tanuskodik.

E helyütt meg kell említenünk, hogy ez okmány a nestichi és szomolányi határok között egy forrásról emlékezik meg, mely 1555. Menchkutjának hivaték s azelőtt Kanászkutjának neveztetett.

¹ 149. lapon

VIII. Szomolyán.

Szomolyán mezővárosa, a Kis-Kárpátok egyik legmagasabb hegységének, — az úgy nevezett „Wetterling“ s kis szikla hegyeknek aljában Pozsony vármegyének éjszaki részén, a Fehérhegységnek tözsomszédságában terül el. — Fekvése s vidéke festőinek mondható, s kétségtől a Kis-Kárpátok legvonzóbb tájképeinek egyike.

Regényes fekvésének kiváló bájt kölcsönöznek, — a szomszédságában éjszakon, — egy mérsékelt magasságu hegyen emelkedő szomolányi várromok, melyek — bánatos s megszégyenült arczzal tekintenek le a mezővárosra, mely gyengébb épületeivel túlélte a századokra épült erős várnak életét. — Szomolyántól délkeletre elterül a termékeny nagyszombat-galgóczi síkság, melyre a várból s városból tágas s elragadó kilátás nyílik.

Szomolyán a régibb okmányokban különböző nevezetek alatt fordul elő; u. m. Somolya,¹ Somola,² Zomolya-Semoliga,³ Somalga, Szomolyán, Zomolyan, Leustorff⁴) nevek alatt. — Legutóbb jelzett német neve, mai nap egészen ismeretlen, sőt a legközelebbi múlt századok okmányai sem említik.

Ezen német elnevezése egy 1448. évi okmányban jön elő. Ugyanezen — Stibor Vajda életrajzának 211. lapján — jelölt okmányban említésbe jön, hogy Szomolyán magyarul Zomolyának hívaték „in wlgari autem Hungarico“ Zomolya.

Ma csupán magyar Szomolány vagy Szomolyán,⁵ s tót hangzásu Szmolenicz nevek alatt ismeretes.

¹ Dr. Wenzel Gusztáv: Stibor Vajda: 48. l.

² Dr. Wenzel G. Stibor v. 60, 61. l.

³ U. ott.

⁴ Dr. Wenzel Gusztáv: Stibor Vajda: 211. lap.

⁵ Mi e neveket felváltva használjuk.

Szomolány eredete visszanyul az Árpádházi királyok korába, miről egy XIII. századbéli okmány kétségtelenül tanuskodik.¹ Szomolány itt villa Somolyan-nak hivatik.

Szomolányban sikeres ásatás által valószínűleg őstelepek nyomaira lehetne akadni, mire egy nem rég felfedezett leletből következtetek. E lelet egy kőbaltából áll, melynek felső részén egy nyélre való nyílás van. (Nagyon hasonló a „Műrégészeti Kalauz“ 11. számú ékszerű baltájához), továbbá egy bronzvésőnek részlete. Egy bronz-törpenge s három kis lapos-gombféle bronzlemez. E tárgyak a Szomolány délkeleti részén terülő — most már felszántott legelőben találtattak; s általam elbírálás és ismertetés végett a magy. nemz. Múzeumnak átküldettek. — Ezután a pozsonyvármegyei régészeti egyesület birtokát fogják képezni. Szomolyánnak lakossága 1330 lelket tesz ki.

Szomolyán mezővárosa hajdan bástyafallal volt bekerítve, melynek maradványai itt-ott most is láthatók. Ilyen maradványokat látunk a plebániával szemközt levő házak beltelkeinek végén; továbbá az éjszakra fekvő urasági major s kórház közötti országuton, mely ut az egykori mezővárosi kapun átvezetett. A kapunak oszlopai ma is fenléteznek.

A mezőváros körfala egy — hitelt érdemlő 85 éves aggastyán biztos hagyományos tudomása szerint, — a vár alatti urasági majortól — a jelenlegi 119. s 120. számú házak beltelkéig terjedt. Ezen házak táján, a mostani utca helyén szintén kapuja volt a körfalnak. Továbbá a jelenlegi nagy korcsma beltelkének hátsó végén, a mostani Boleráz felé vezető uton is volt egy másik kapuja.

A XVIII. század elején dühöngött járvány, a körfalon belüli városrész lakosait pusztította, míg a körfalon kívüli lakosokat megkímélte. A hagyomány szerint: akkortáiban a két városrész közötti közlekedés nem volt megengedve.

Szomolyán körfaláról emlékezvén, nem hagyhatom említetlenül a vár s városnak egy másik védművét, mely a vártól éjszaknyugotra vagy $\frac{1}{4}$ órányi távolban, egy védtöltés vagy védsáncz alakjában az erdőben a hegyeken át vonul. E sánczot a tót lakosok most is tetisnek (töltés) nevezik. Helyenkint még 4—5 lábnyi magasságra emelkedik, néhutt vizirányos a földdel. — Hasonló töltés van a szomszéd Fehér hegységben, mely ördög barázdájának neve alatt ismeretes.

A hagyomány — megőrizte Szomolyánnál két őrségi dombnak emlékét — az egyik domb van a Farkaserdő nevű erdő rész mellett fekvő plebániai pajta fölött; a másik a nestichi szőlőkben levő kápolna fölött.

A hagyomány szerint, Szomolyán lakosai e két dombról meg-

¹ Fejér: Cod. Diplom. III. 1. 94.

figyelték a Galgóczon megtelepedett török seregnek támadásait s portyázásait.

A háborus időkben Szomolyánban még fenlétez némely emlékekkel. — Szomolyánban mai nap is némely házban sajátyszerű üregek találhatók (Weissshabel János 39. hsz. s Weissshabel Márk házai), melyek a közvélemény szerint, a török háborúk idejéből származnak. A megfélemlített nép a közeledő ellenség elől ezen üregekbe rejtette becsesebb tárgyait.

Szomolyán mezővárosi emlékei között ma csakra vonja figyelmünket: a kőből faragott s a mezőváros közepén emelkedő pelengér, melynek alakja teljesen megegyez az attikai szobrok alakjával. A többi vidéki kis mezővárosoknak pelengérei rendszeren téglából építvék s alaktalanok.

E helyütt nem feledkezhetünk meg Szomolyánnak régi góthalkú pecsétjéről. — A köralkú 3 ctm. átmérőjű pecséten e *góth* betűkkel kiírt körirat olvasható: „Sigillum de Somolia.“ A körirat szavai előtt s között négy kereszt van kivésve. A pecsét lapján két szőlőfürtös ág szemlélhető, melyeknek alsó végei között egy félhold van; a szőlőágak közepén, illetve a szőlőágak közötti tér közepén, a félhold felett hatsugárú csillag díszlik. A pecsét betűi s az imént leírt jelvények, mesteri kéznek vonásait viselik magukon.

Birtokosok.

Szomolyán művelődési s egyéb emlékeinek szemléjénél legelőször annak *birtokviszonyait*, illetve *birtokosait* veendjük szemügyre.

Szomolyán — mint a szomolyáni uradalom központja, — hajdanta a szomszédságában fekvő F.-Dióssal együtt, mint már F.-Diós leírásánál említettük, a Szomolyánnal szomszédos Korláthkeői uradalomhoz tartozott; s ettől — Zsigmond királynak 1388. évben Stibor Vajda részére kiállított okmánylevele folytán — elszakított; s mintegy önálló uradalmi székhelyül F. Diós és Zenthwyth községekkel nyilvánított. ¹ — Sajátszerű, hogy Szomolyánnak — Korláthkeőhez való tartozandósága, — dacára ezen uradalmi függetlenítésnek, még 1438. évben is említésbe jön, Albert királynak egy okmányában, ² melyben így ír: „Zomolya . . . villam nostram . . . ad Castrum nostrum Korlathkew vocatum spectantem.“

Szomolyán a XIV. században királyi birtok volt, mint ezt Zsigmond királynak már ismeretes 1388. évi adománylevelének e szavai határozottan bizonyítják: „Sub suis veris metis et antiquis, quibus dicte possessiones hactenus per nos, aliosque divos Reges Hungariepre decedentes nostros, aliosque possessores tente, habite fuerunt et possesse.“

¹ Stibor Vajda: 48. l.

² Dr. Wenzel G. Stibor Vajda: 211. l.

Ez idézetnek utóbbi szavai azon feltevésnek engednek helyet, miként Szomolyán az illető okmányban jelzett többi helységekkel egyetemben, nemcsak királyi, hanem magán birtokos kezén is volt; — valjon tekintendő-e ezen kitétel egy bevégzett történeti ténynek kifejezéseül, — vagy pedig egyszerű szokásos okirati irályi kifejezésnek, annak jelentésére: ha *netán* a nevezett birtokoknak, a királyokon más birtokosai is lettek volna, — döntsék el az okmánytan ismeretében nálamnál avatottabbak.

Szomolány a királyi kézből 1388. évben jutott Stiboriczi Stibor pozsonyi grófnak, s két testvérének Endre és Miklósnak birtokába. Zsigmond király ezen adományt, a következő szavakkal indokolja: „Tekintetbe véve, s megemlékezvén azon hű szolgálatok által szerzett kedves s dicsétetreméltó érdemeikről, melyek által a mi hivünk, nemes Styborichi Stybor pozsonyi gróf ur hajdan atyánknak Lajos urnak, s azután boldog emlékezetű anyánknak Erzsébet asszonynak, s Mária hitvesünknek, Magyarország legdicsőbb királynéinak, végre nekünk — országunk mindannyi háboruiban, kedvező s viszontagságos ügyeiben, különböző helyeken s időben, egészen őszinte buzgalommal, s ernyedhetlen gondoskodással, dicséretesen és serényen ügyekezett tetszeni, és ugyanazon Stibor ur jelenleg is kedveskedik. Miért is mi . . . . méltónak tartjuk, hogy a hol sokszoros szolgálatoknak készséges szorgalma előzménykép forog fen, ott megengedett s megfelelő díjnak kell következni.

S miután ugyanazon Stibor ur hű szolgálataiért, tőlünk hálás jutalmat érdemel, azoknak némi kárpótlásául a mi birtokainkat s királyi villáinkat Modort Dyost, Somolgat stb.

Legkedvesebb hitvestársunk Mária Magyarország királynéja s jeles urnő beleegyezésével s helybenhagyó akaratával, s praelatusaink s báróink érett tanácsával, Styborichi Stibor pozsonyi gróf urnak, s törvényes örököseinek, valamint örököseinek kihaltával: Endre s Miklós testvéreinek adományozzuk stb.“

Zsigmond királynak ezen adományra vonatkozó, a pozsonyi káptalanhoz 1390. évben intézett iktatási parancsa, Stybor testvéreit Pothessi Endrének s Bythovsky Miklósnak nevezi.¹

A pozsonyi káptalan a királyi parancshoz képest, Styborékat még 1390. évben kisasszony napja utáni napokban statuálta az említett birtokokba Cseklézi István — Ábrahám fia s Bertalan kanonok által. A statuálásnak senki sem mondott ellen.²

Stibor pozsonyi gróf 1414. évben mult ki az életből.³

¹ Dr. Wenzel G. Stibor v. 60.

² U. ott. 61.

³ Stibor v. 29. 1.

Hogy Szomolyán Stibort élte végéig uralta, bátran következtethetjük azon tényből, miként Szomolyán Stibor vajda fiának II. Stibornak birtokát is képezte. Ezt czáfolhatlanul igazolja II. Stibornak, vöröskői Volfarth Ulrik özvegye: Katalin javára 1417. évben kiállított kötvénye, és záloglevele. Ez okmányban¹ ugyanis II. Stibor elismeri, hogy bizonyos szükségletei fedezésére Volfarth Ulriknétől s örököseitől ezer arany forintot kölcsönzött ki azon feltétel alatt, miként köteles lesz ez összeget, s azon kívül még kétszáz bécsi fillért, egy év lefolyása alatt a nevezett hitelezőnőnek vagy örököseinek, vagy Volfarthné megbizottjának, kifizetni. Azon esetre, ha II. Stibor e tartozást a kellő időben egészen ki nem fizethetné, *Leischdorff mezővárosát* (Mark) s Teutsch Nussdorff falut zálogba adja Volfarthnének, minden e községekhez tartozó jogélvezettel, kivéve a . . . . . (Schatz und Steuer).

E községeket – tartozandik Volfarthné birtokából kibocsátani, mihelyt II. Stibor tartozását, a mely a forgalomban levő pénzérték szerint: 833 forint s 80 fillér bécsi pénzt tesz ki, kifizetendi. — Ezen német okmány kelt Szent Vit helységben 1417. Oculi vasárnapján. — Sz.-Vitnek hivatott egykor a Nyitra megyében fekvő Nagy-Kosztolány.

II. Stibor többször jön elő hazánk okmányaiban. Egyik 1417. évi oklevélben „Wir Stibor von Stiboritz Herr zu Bluntsch und andem Waag“ nevezetet ad magának; egy 1418. okmányban „Magnificus vir dominus Stiborius filius quondam Stiborii Waywodae Transilvaniensis de Stiboriz“ cím alatt fordul elő. 1422, 1423. nyitrai főispány, 1428. Mármaros főispánja s a Vágvidék kapitánya volt. 1430. évben a hussiták ellen küzdött. 1434. Marczius hóban Zsigmond kinevezte őt a hussiták ellen vezetendő sereg főkapitányának.² Zsigmondnak azonban csakhamar e kinevezés után tudtára hozatott, hogy Stibor meghalálozott. Dr. Wenzel G. II. Stibor halálát 1434. évi marczi. hóra teszi.

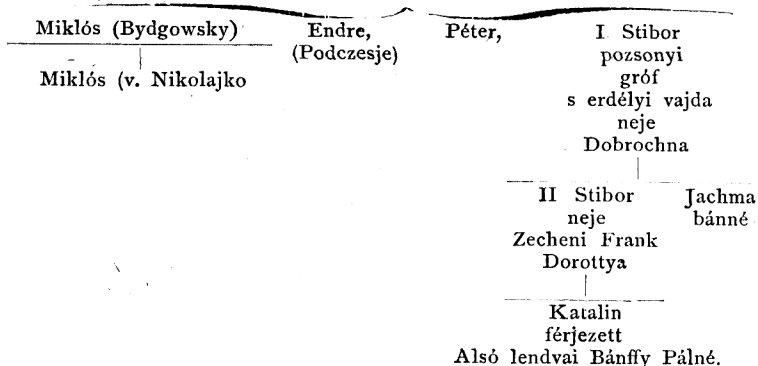
II. Stibornak halálával Szomolyán ismét királyi kézre került.

Ezen birtokváltozás megvilágítására okvetlenül kell megismerkednünk a nevezetes Stibor családnak nemzetségi fájával.

¹ U. ott. 165, 166. l.

² Fejér Cod. Dupl. X. köt. F. 551. l.

II. Stibor Katalin leányán kívül nem hagyott más gyermeket hátra. 1431. évben tett végrendeletéhez képest, összes birtokai Katalin leányára valának szállandók. Ezen végrendeletnek érvényességére nézve azonban, Palóczy Matyás nádor 1435. évben (Pozsonyban Fer. IV- post. Dom. Letare). Katalint illetőleg kedvezőtlen ítéletet¹ hozott, — melynél fogva Katalinnak, atyja birtokaira való örökösödési joga semmisnek nyilvánított, miután e birtokok nem képeztek leányági örökséget, s neki a törvények értelmében egyedül bizonyos birtokoknak — negyedrésze járt, melynek élvezetében férjhezmeneteléig meghagyandó volt; s a többi $\frac{3}{4}$ rész királyi birtoknak nyilvánított. Szomolyán is tehát legalább $\frac{3}{4}$ részben királyi birtokká változott.

II. Stibor örökségére jogigényt emelt volt -- ennek unckatestvére, Bydgosky Miklósnak Miklós, vagy Nikolajko nevű fia. Ennek örökségi igénye a uevezett ítéletben semmisnek nyilvánított, mivel ő, mint Zsigmondnak ellensége részt vevén a lengyelekkel viselt háboruban, s most is Magyarországnak némely helységeit fegyveres kézzel hatalmába kerítvén, — a felségsértés s honárulás bűnében vétkesnek kimondatik, s mint ilyen elvesztette örökösödési jogát.

Albert király 1438. évben Szomolányt, bazini gróf Györgynek visegrádi várkapitánynak, bazini Miklós gróf fiának, s örököseinek adományozza.²

Mily sokáig uralta Szomolány a híres bazini és szentgyörgyi grófokat, biztossággal meg nem határozható.

A bazini grófokon kívül a nevezetes gútti *Országh*-családot is találjuk Szomolány birtokában.

Az Országh családnak nyomait a szomolányi uradalomban már

¹ Stibor V. 201—207. lapig.

² Stibor Vajda : 211. l.

a XVI. század elején észleljük. — Ország Imre és Ferencz — mint szomolányi földes urak, — a felében Szomolány várához tartozott Felső-Dombónak, az uradalmat nem illető felerészét, 1516. évben Kéthelyi Bernáttól 120 arany forint fejében zálogba veszik.¹

Szomolány, — a hozzátartozó uradalmi községekkel egészen 1567. évig maradt az Ország család kezénél, mely évben e család utolsó fisarjadéka: Ország Kristóf nógrádi főispány meghalálozott.

Ország Kristóf korából fenmaradt egy egyességi okmány, melynek értelmében Ország Magdolna Bánffy István neje² 1561. évben Szomolány várát s az ahhoz tartozó két száz jobbágytelket Ország Kristóftól, örökös birtokkép megvette azon 14 ezer frnt értékű — kész arany, ezüst, drágakő. s díszruhákból álló ingóságokért, melyek miatt — közte s Ország Kristóf között — hosszú ideig per folyt³

Valjon életbe lépett-e ezeu adásvevési szerződés, s ha igen, mily sokáig vala érvényben, biztosan meg nem állapítható. Nem kétkedhetni azonban, hogy Ország Kristóf életének alkonyán egész Szomolányt birta, mert ennek volt birtokosakép szerepel a kir. kincstár által 1568. évben — kiállított okmányban, mely határozottan említi, hogy Ország Kristóf = cgyenes örököst nem hagyván hátra, — Csejthe Jókeő Szomolány stb. várai — s uradalmainak birtoka kérdésessé válik.⁴

A kir kincstár tekinteten kívül hagyván Ország Kristóf legközelebbi rokonainak: u. m. nejének: Zrinyi Ilonának, s Ország Magdolna fiának: Bánffy Miklósnak birtokigényeit, Szomolányt — mint királyi birtokot elfoglalta.

Miután a kir. kincstár ez időben nagyobb fokban kimerült, — Miksa király Szomolányt már 1569. évben Sonnecki báró *Ungnád Kristófnak* s neje: *szül. Losonczy Annának* zálogba adta.

Szomolyán nradalmában, Orzághék idejében a Losonczy-család is mint birtokos szerepel. — Tekintetbe véve azt, hogy az Orzágh-család Szomolyánnak egész uradalmában földesuri joggal rendelkezett, jóllehet a kezeink között megfordult okmányokból biztossággal ki nem deríthettük, mégis azon feltevésnek adunk kifejezést: miként Losonczyék Szomolyán uradalmában csak zálogbirtokosi jogot élveztek, és pedig úgy látszik, csak az uradalom egy részére nézve. — A szomolyáni levéltár máj 1548. évből bir egy okmánynyal az eszter-

¹ Szomolányi urad. ltár. Lad. XIII. Fasc. I. N. 3. s Lad. XIII. Fasc. II. Fasc. II. N. 8.

² Ország Imrének s Homonnai Dongeth Ágnesnek leánya volt. Ország Kristóf, Lászlónak fia volt.

³ Szom. ltár. Lad. XIII. Fasc. I. N. 8.

⁴ U. ott Lao. XIII. Fasc. I. N. 9.

gomi káptalantól, melyet ez Losonczy Istvánhoz intézett, azon sérelem ügyében, melyet ennek emberei a nagyszombatiak marháin ejtettek volt.

1564. évből is fenlétez egy Losonczy Istvánra vonatkozó okmány, melyben az esztergomi káptalan Révai Ferencz uádorhelyettest értesíti, miként Pogrányi Mihály mint felperes s Losonczy István mint alperes között, emennek emberei által Pogrányin elkövetett erőszakoskodásoknak elégtétele ügyében, 50 frt pénzbírság terhe alatt azon kölcsönös megállapodás jött létre, hogy peres ügyükre nézve — 6 választott bíró által hozandó ítéletben -- meg fognak nyugodni. Az alperes ez egyességnak eleget nem tett.¹

Ugyanezen évből fenmaradt egy okmány, melyben azon végzések foglaltatnak, melyek Nagyszombat polgárainak, mint vádlóknak s Losonczy István özvegye, Pekry Anna, s gyermekeik: Bathory Miklósné szül. Losonczy Fruzsina s Losonczy Anna, Ungnád Kristóf jegyese, mint vádlottaknak peres ügyeire nézve hozattak.

Az Országgh-család szomolyáni birtoklása korából 1559. évből, őriztetik egy okmány, melyben Bathory Endre országbíró bizonysgot szolgáltat a szomszédos vöröskői és szomolyáni uradalmak határaitól, melyekre nézve Országgh Kristóf, Szomolyán ura, s Fugger Antal, Jakab s János Vöröskő birtokosai egymást között egyességet kötöttek.

Az Országgh-család kihaltával Szomolyán vára s uradalma a kir. kincstárról, mint említők, inscriptio utján *Ungnád Kristófnak* s neje-nek, Losonczy Annának birtokába került.

Ungnád sonnecki báró volt. Az Ungnád-család eredetét Karinthiából származtatják. A hagyomány szerint, a család azért kapta volna az Ungnád nevet, mert egyik őse egy nőn kegyetlenséget követett el. Magyarorszáiban Ungnád Adám nyert honfúsitást az 1563. 77. tczben.

Ungnád Kristóf, Ungnád III. János I. Ferdinánd tanácsosának fia volt. Az egri kapitányság s Horvátország bánjának méltóságát viselte.

Losonczy Anna leánya volt Losonczy István nógrádi főispánnak s a temesvári hős kapitánynak. — Anna ezelőtt Báthory Miklósnál.

Már 1569. aug. 26. óvást tett Bánffy Miklós, Országgh Kristófnak, női ágon való vérrokona, az inscriptiónak érvénye ellenében, miután neki ezen birtokra, az épen említett rokoni köteleknél fogva, állítólag több joga volt.²

Ungnád Kristóf s neje Losonczy Anna, ugyanezen évben Szo-

¹ Két eredeti okmány. — Sajnos a lvéltári számokat annak idején ki nem jegyeztük.

² Szomol. Itár. Lad., XIII. Fasc. I. N. 10.

molyán uradalma s várának egy negyed részét zálogosítják el Losonczy István özvegyének: Petrovynai Perskry Annának, azon 4000 ar. frt s 6 ezer magy. frt fejében, mely összeget Szomolyán megvételekor, ugyanazon Losonczy Istvánnétól felvettek volt.¹

Rudolf 1583. május 6-ról keltezett oklevelével, Szomolyánnak várát s uradalmát, nevezetesen Szomolyán mezővárost, Németh Dyós mezővárost, Ikrám falut, Mákóteleke² pusztá praediumot 30 ezer forintért Ungnád Kristófnak, Horvát-, Dalmát- és Slavonország bánjának, donatiókép adományozza. Rudolf megemlíti, hogy ő Ungnádtól az említett pénzt fontos országos ügyek céljából kölcsön vette.³

Ungnád a szomolyáni uradalomba 1584. évben be is iktattatott, A statutio ellen Pálffy Tamásnak özvegye, született Nyáry Sára óvást tett.⁴

Midőn Ungnád Kristóf nejével együtt 1576. év elején Szomolyán inscriptionalis birtokába bevezettetett, a bevezetés ellen Pethewfalvai Pethew Imre és Balassa István, Detrekeő várának egyik birtokosa óvást tettek; az első, a mennyire Szomolyánban nemes kuriával birt, az utóbbi pedig azért, minthogy Ungnád neki 6 ezer tallérral tartozott, s e tartozás fejében neki Dióst tartozékaival együtt zálogkép lekötötte vala.⁵

Ungnád Kristófnak 1582. bekövetkezett halála után, Szomolyán uradalma Ungnád nejét uralta. — Földesuri jogainak érvényességéről tanuskodik egy 1589. ápril 24. kiállított magyar oklevél, melyben Losonc nevű Szomolyán uradalombeli falvában, Horváth Markó jobbagyának, másfél házhelyet, az ehhez tartozó ingatlanok járulékaival, örök időkre adományoz, s e házhelyeket minden adó- s fizetéstől menteknek nyilvánítja.⁶

Ungnád özvegye már 1590. évben Forgách Zsigmondnak neje volt.⁷

Szomolyán birtoka, az Ungnád-családról örökösödés útján az Erdődy családra szállt át.

Az Erdődyek közül legelőször Erdődy Tamást találják Szomolyán birtokában. Erdődy Tamás ugyanis nőül vette Ungnád Kristófnak leányát; Anna Máriát, kivel Szomolyán s Jókeő uradalmait megkapta.

**Szomolány
gróf Erdő-
dyek birto-
kában.**

¹ U. ott. Lad. XVIII. Fasc. 1. N. 11.

² Mákóteleke — Nádas felé feküdt mit onnan következtethetünk: miként a Nádas felé huzódó — s e nádas határral Keletről érintkező dűlő a tót nép ajkán mai is *Máková* név alatt ismeretes.

³ Szomol. urad. Itár. Lad. XIII. Fasc. 2. N. 6.

⁴ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 2. N. 6.

⁵ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 3. N. 2.

⁶ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 3. N. 10.

⁷ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 3. N. 2.

E. Tamás már a XVI. század végén, mint Szomolyán ura szerepel, miről 1599. május 14. kelt azon okmánya is tanuskodik, melyben Paulychyth Márkot, Losoncz községben levő másfél házhelyből álló, szabad birtokában,¹ megerősíti.

Erdődy Tamás, nejének halálával úgy látszik nem élvezte egészen zavartalanul Szomolyán birtokát, mivel Zsuzsanna leányához 1615. aug. 14. jó velős magyarsággal irt levelében odanyilatkozott, hogy a Zsuzsanna által kiegyenliteni kívánt peres ügy érdekében legjobb akarata mellett sem jöhet el Szomolyánra, honnét egyébként a palatinus által ki is utasíttathatnék. (?) E. Tamás e levelében inti Zsuzsannát, hogy az illető levélből ki nem deríthető ügyet, bárátságos uton kell elintézni.²

Ezen érven kívül, az említett háborgatott birtoklás mellett szólni látszik, az esztergomi káptalannak egy 1623. (Fer. 6 p. Oculi) kelt okmánya³ is, mely szerint Erdődy Tamás ki akarta hivatalosan jelölni azon birtokrészeket, melyek leányait megilletik.

Az 1622. országgyűlésnek 69. art. szerint, ugyanis Erdődy Tamás grófnak leányai: Zsuzsanna: Thurzó Kristóf grófnak özvegye, Anna: Bekenyi Alaghi Meuyhért neje, s Erdődy Erzsébet hajadon grófnő kérelmére, az országgyűlés azt határozta, miként gr. Erdődy Tamás nevezett leányainak bármikor előterjesztendő felhívására köteles lesz személyesen vagy meghatalmazottja által, mint leányainak atyja s természetes gyámja, ugyanezeknek kijelölni, teljes birtokjoggal átadni és kihasítani mindazon birtokrészeket, melyek őket anyjuk, Ungnád Anna Mária után megilletik.

E trczikk foganatosítása céljából, a már nevezett — 1623. évi okmány tanúsága szerint, — Szomolyánban Goda Kristóf altárnokmester más tisztviselők kíséretében megjelent. Köztük volt a kir. személynök jegyzője is. Erdődy Tamás betegsége miatt személyesen meg nem jelenhetett.

Erdődy Kristóf özvegye azonban bezáratta a küldöttség elől Szomolyán mezővárosának mindannyi kapuját, mely mezővaros akkor körfallal vala bekerítve, s fegyveres erővel megakadályozta hivatalos feladata végrehajtásában; ugyanily ellenállásra talált a küldöttség a jókeői uradalomban is.

E zavargás némi indokolása- s felvilágosításául szolgálhat gróf Forgách Zsigmond országbírónak egy okmánya,⁴ melynek értelmében gróf Erdődy Kristóf arról tanuskodik, miként neje, szül. Thurzó

¹ Szom. Itár: Lad. XIII. Fasc. 3. N. 14.

² U. ott: Lad. XIII. Fasc. 4. N. 12.

³ U. ott: Lad. XIII. Fasc. 4. N. 20.

⁴ U. ott: Lad. XIII. Fasc. 4. N. 14.

Borbálya grófnő pénzsegélyével a szomolyáni s jókeői uradalmakban sok elzálogosított birtokrészt váltott ki, melyek ez okmányban névleg is említettnek, minélfogva Thurzó Borbálya költségei, Erdődy Kristóf netáni elhalálozása után megtérítendőek. — Ezen okmányban Forgách arról is megemlékezik, hogy Erdődy Kristóf, Jókeő és Szomolyán várait rongált állapotban vevén át, javításukra sokat költött, s miként e két uradalom jövedelmei, a sok inscriptio s elzálogosítás folytán, nagy csorbulást szenvedtek.

A t. olvasóra nézve nem lehetvén érdeknélküli a tanulmányunk tárgyát képező vidék birtokosai életrajzának némely vonása, — az olvasó közönség ebbeli jogos kívánságának feladatunk keretéhez képest, ügykezni fogunk eleget tenni.¹

Erdődy Tamás, Erdődy Péter s nagy-kémleki Alapy Borbályának fia, született 1558. évben. Ifju korában részt vett Dresnyek, Osztrosacz és Csakin várak ostromlásában, 1578—79. év táján házasságra lépett Ungnád Anna Máriával. — Egy 1582. febr. 6. kelt okmány szerint, Rudolfot a birodalmi gyűlésre kísérte 1584. évben Horvátország bánjává neveztetett ki, s mint ilyen Slunnál megfutamította a törököket. 1586. évben Ivanicsnál 800 katonájával 5000 törökön győzedelmeskedett. Báni méltóságáról való leköszönését, Rudolf el nem fogadta; és csak ez ügyben ismételt kérelmezések folytán, 1596. évben mentetett fel említett állásától. 1603. évben Erdélybe biztosi minőségben küldetett. 1606. évben a Bocskayval kötött bécsi egyezséget aláírta. 1607. évben a varasdi főispánság s kapitányság méltóságát nyerte el. E méltóságáról szóló kinevezési okmányban tüzetesen felsorolvák érdemei. 1607. évben újból kellett a báni méltóságot elfogadnia.

Midőn 1609. évben a pozsonyi országgyűlésen szóba jött a protestánsoknak szabad letelepedése Horvátországban, Erdődy kivonván kardját hüvelyéből, ezeket mondta: „Ha másképp nem, tehát vassal fogjuk tőlünk e ragadós nyavalát eltávolítani; van három folyónk: Száva, Dráva, Kulpa, ezeknek egyikét ki kell majd az új vendégeknek inniok.”

1613. nov. 13. Bécsbe hivatott, hogy Mátyás király lakodalmának ünnepélyén részt vegyen. Mátyás 1616. okt. 18. tanácsot kért Erdődy Tamástól, a Bethlen által előidézett felkelésre nézve. 1619. évben a Megváltó-rend lovagjává neveztetett ki. 1624. jan. 17. Krapina várában meghalálozott s Zágrábban temettetett el. — Gyermekei voltak: Zsigmond, Kristóf, István. János, Zsuzsanna, Anna s Erzsébet, előbb Draskovich Miklósné, később b. Muscon Justinné

¹ Az Erdődy-családra vonatkozó életrajzi adatainkat, Berényi egykori galgóczi uradalmi levéltárnok jegyzeteiből gyűjtöttük.

Gr. E. Tamás — a mint ezt már eddigelé is láttuk, — nem volt egyedüli s korlátlan ura Szomolyán uradalmának, mely nőágbeli örökséget képezett. — A mennyiben a fenmaradt okmányok tartalmából, s a már idézett sopronyi országgyűlésnek 69. tczkékéből következtethetni, Erdődy Tamás neje halála után, Szomolyán uradalmát csak mint gyermekeinek természetes gyámnoka s gondnoka élvezte s kezelte volt.

Egy 1606. évi okmány¹ tanúsága szerint, ezen évben még őt s nejét uralta az uradalom. Ez okmány szerint, az esztergomi káptalan bizonyoságot szolgáltat egy általa Szomolyán várában eszközölt vizsgálatról, melynél Bodgaychuh vagy Horváth György szomolyáni tiszttartó megvallá, hogy uraságától: Erdődy Tamástól s nejétől, Ungnád Annától, hat ezer magyar forint értékű különmemű ingóságot vett át őrizet végett azon meghagyással, hogy a nevezett drága tárgyakat nagyobb biztonság okáért Jőkeő vagy Vöröskő várába szállítsa. Podgaychich és fia János, kik e tárgyaknak átvételével megbizva voltak, elmulasztották e rendeletet foganatosítani s a hajduk kezükre kerítvén Szomolyán várát, a hat ezer forint értékű czikkeket is elrabolták. — E vétkes mulasztásokozta veszteségnek kárpót-lásakép, Bodgaychich visszaadja uraságának, Szomolyánban s egyebütt levő 800 frt értékű inscriptióit, s az uraság által megszabandó büntetésnek terhe alatt kötelezi magát, hogy fiával együtt mindenkor az uraságnak szolgálatában fog maradni.

Erdődy Tamás birtokjogának korlátoltságát kétségtelenné teszi továbbá fiának: Krištofnak egy 1616. évben kelt okmánya,² melyben utódoknélküli, halála esetére, szomolyáni birtokrészeit nejére, Thurzó Borbályára átírja.

Gr. Erdődy Kristóf, Tamásnak másodszülött fia volt. Az 1608. évi békekötés alkalmával Pesten kir. biztos gyanánt működött. 1618. évben jelen volt Mátyás király koronázásánál. Cs. kir. kamarási ranggal volt kitüntetve. — Meghalt 1621. évben. — Ezen Kristófról Bethlen Gábor — egy 1620. aug. 7. kelt okmányában³ ekkép nyilatkozik: „qui nullo fortunae novercantis — sive adverso casu, sive secundarum rerum affluentia, ita moveri potuit, ut ad aliorum exemplum, superstitione persvasionis morbo correptus, a Regno aliorum deflexerit.“ — Kristóf jellemzősége bensej vallásossággal párosult, melynek fényes bizonyosságul szolgál a Nahács tőszomszédságában Sz. Katalin tiszteletére épült templom, és Sz. Ferencz-rendü

¹ Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 9. N. 5.

² Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 4. N. 14.

³ Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 4. N. 12.

zárdá, melyeket ő a XVII. század elején nagy áldozatokkal emeltetett.

Szomolány uradalma, gr. Erdődy Tamás s Kristófnak halála után, ezeknek gyermekei között, íft részletesen nem taglalható, arányban, — osztatott fel.

Erdődy Kristófnak Thurzó Borbályával nemzett *gyermekai* valának: György, Gábor, Imre, Ilon s Erzsébet.

A szomolányi uradalom a XVII. század folyamában nem igen előnyös helyzetben volt, mivel földesurai birtokaikat gyakran elzálogosították, majd pedig bizonyos összegekért beirták. — Ezen fonák birtoklási rendszer, vagy a birtokosoknak korlátolt anyagi viszonyai, vagy pedig a birtokrészleteik javítása iránti közönyben nyeri magyarázatát.

Az uradalom XVII. századbéli birtokosai között, a már ismereteken kívül emlitenünk kell kivált *Erdődy Erzsébetet* férj. Moscon Jusztinnét, továbbá ennek leányát *Annát*, *Auersperg Herbard* nejét. — Ezen utóbbi 1653 junius 26. jókeői és szomolányi birtokrészeit 66 ezer rajnai forintért, 20 évre zálogosítja el gróf Erdődy Imrének.¹ Anyja pedig Moscon Erzsébet: 1651. évben a jókeői és szomolányi uradalmaknak őt illető részét, valamint a vittenczi kastélynak egy részét, az anabaptistáknak Dejthén levő hazával együtt, Amade Judithnak, gróf Erdődy Gábor özvegyének 30 ezer aranyért elzálogosítja.²

A szomolányi uradalom zálogviszonyaira nézve még az is megjegyzendő, hogy Erdődy György és Gábor testvérek, a szomolányi uradalomhoz tartozó Igrám, Jaszlócz s Pagyeróczon levő több birtokot 1636 okt. 21. gr. Eszterházy Dánielnek 5929 for. 50 den. elzálogosították. E birtokok ezelőtt Baranyay Tamásnál voltak elzálogosítva.³

Erdődy Kristóf halála után, úgy látszik *Erdődy Gábor* birta az uradalomnak jelentékenyebb részét, s a mint az épen említett okmányból kiderül, testvéreinek teljhatalmazottjakép vett volt fel Baranyay Tamástól 1033 aranyat (1 arany 3 frt) s 1889 csász. tallér) (a tallér 1 frt 50 den), mely pénzt ő részint testvérei adósságának törlesztésére, részint pedig György fivérének franciaországi s a külföld más városaiban tett utazási költségeire fordította.

A szomolányi birtokviszonyok megvilágításául szolgálnak a következő elzálogosítások:

Gróf Erdődy György 1637. évben, Lósy Imre esztergomi érsek-

¹ Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 5. N. 26.

² Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 5. N. 23.

³ Szom. Itár Lad. XIII. Fasc. 4. N. 41.

től 700 aranyat vett kölcsön, melyeknek fejében neki Igram községet elzálogosította.¹

Ugyanezen szomolyáni uradalombeli községről olvassuk, hogy ezt gróf Erdődy Gábor 1649. évben Amade Lenárd alnádor s Morócz Farkas kir. kamarai tanácsosnak, a tőlük kölcsönvett 10,729 frt 50 den. tőke kamatainak fejében, 4 évre elzálogosította.² E. Gábor Igram kiváltására ipájától gr. Pálffy Istvántól 1643 február 9-én, 10,720 frt 50 denárt kapott.³

Erdődy Gábor született 1615. évben II. Ferdinánd felruházta őt kamarási méltósággal. 1642 febr. 12 kir. tanácsossá 1649 nov. 23. ajtónálló mesterré lett. Első neje gróf Pálffy Mária — gróf Pálffy Istvánnak leánya volt, kivel három leányt nemzett u. m. Mária Angelikát, ki apáczává lett, Máriát: gróf Lippay János nejét s Borbályát: gróf Czobor Ádám nejét. — 1644. évben nejével Szomolyánban alapostul új diszes templomot építtetett, mely máig fenáll. — Neje 1645. évben jobb létre szenderült. 1647. évben Amade Judittal lépett házasságra, s ez új házasságból szül. 1648 okt. 27. *György*, s 1649 *Kristóf* fia. Gábor 1650 július 13. halt meg Szomolyán várában, 35 éves korában. Eltemettetett az általa építtetett szomolyáni templomban

Gróf Erdődy Gáboron kívül — atyja testvérei is, u. m. Erdődy István, Zsigmond s Erzsébet is birtak Szomolyánban bizonyos osztályrészszel, és pedig Thurzó Kristófné szül. Erdődy Zsuzsanna után; minthogy ezen testvérek 1633 okt. 18. kelt levelükben megintik E. Gábort, hogy a Thurzó Kristófné után őket illető birtokrészeket s ingóságokat ne foglalja el, mivel azokban nekik ép oly részük van, mint neki.⁴

Gr. E. Gábor halála után annak özvegye Amade Judith kezelte Gábor örökségét. — Ezt már részben észleltük; erről még inkább győz meg ugyanazon Amade Judithnak — mint gyermekei meghatalmazott gyámnokának — egy 1660. évben kiállított okmánya, melynek erejénél fogva a szomolyáni uradalomhoz tartozott Nahács községet, a jezsuiták trencsényi házának — az ősei által Lippay Katalintól 1557. évben kölcsönvett 10 ezer frtéért azon feltétel alatt elzálogosítja, ha t. i. ezen a nevezett háznak Lippay Katalin által hagyományozott összeget nem kellend két év alatt — az említett háznak kifizetni.⁵

A XVII. század végén s a XVIII. századnak elején, gr. Erdődy Gábor gyermekeinek kezében látjuk Szomolyán birtokát. — Igen

¹ Szom. Itár Lad. XIII Fasc. 4 N. 45.

² U. ott. Lad. XIII. Fasc. 5. N. 5.

³ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 5. N. 10.

⁴ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 38.

⁵ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 5. N. 35.

már 1679. évből találunk a szomolyáni levéltárban egy gróf Erdődy György részére magyar nyelven irt új urbariumot. Ugyancsak az ő rendeletére irattak össze 1687 május 5. magyar nyelven a szomolyáni s jokeői uradalomban 1683–1686 évig létezett pusztá helyek.¹

E György 1670. évben kir. tanácsossá, 1697 főajtónállómesterré s Árva vármegye főispánjává lett kinevezve. 1685. évben Bars megyének főispánjává lett. 1687. évben Sáros vármegye főispáni méltóságával ruháztatott fel. — Pápai engedélylyel nőül vette, Adám nagybátyjának özvegyét: Rákóczy Erzsébetet; 1691 okt. 31 kir. főlovászmesterré, 1693 ápril 7. pedig kir. főtárnokmesterré neveztetett ki.

1688 ápr. 4. a vallási ügyekben működő bizottság kir. biztosa kép szerepelt. 1704 jan. 15. az országbírói s belső tanácsosi méltóságot nyerte el.

Jellemének kiváló fényes vonását képezte a benső vallásosság, melynek némi megvilágítására szolgáljon azon nemes nagylelkűsége, melyet ő a nagyszombati jezsuiták iránt tanusított. — Midőn 1683 jul. 18. Tökölyi seregének egy része Bertóth vezérlete alatt Nagyszombatba tört, s fogságba ejtván a jezsuitákat váltságdíjuk fejében 32 ezer aranyat kért, — Erdődy György, Czobor Adám, Drugeth Zsigmond, Nádasdy István s Bercsényi Miklós főurak kezességet ajánlottak a jezsuita atyákért, s Erdődy György aug. 10-kén Szomolyán várában fogadta őket szíves vendégekül, hol hosszabb ideig barátságos menhelyet leltek.

Midőn *E György* neje Rákóczy Erzsébet 1707 év végén meghalálozott, *E. György*, Zichy Ádámnak özvegyét: Jakusith Rozaliát vette nőül. Meghalt 1712 december 27. Szomolyánban, s tetemei a már ismeretes sz. Katalinféle zárda templomában helyeztettek el örök nyugalomra.

E. György idejéből, több okmány maradt fenn, melyek kétségtelenné teszik, miként akkor gr. Czobor Ádámné is bírta a Szomolyáni uradalomnak egy részét; mi mellett azon tény is fényesen bizonyít, hogy Czobor Ádámné birtokrészét gyermekei birtokolták.

Igy olvassuk, hogy gr. Czobor Adám özvegye, szül. Erdődy Borbálya s gróf Czobor Márk, szomolyáni s jokeői birtokrészeit, Haymerle János s Farkasnak 70 ezer frt árán, 1722 július 1-jén, két évre azon engedélylyel elzálogosították, hogy Haymerlék e zálogjogot másra is átruházhatják.²

Czobor Márk 1725 nov. 6. még 5 ezer frtot kölcsönözvén ki Haymerle János és Farkas bécsi ügynököktől, 1722 július 1. elzálo-

¹ Szom. Itár Lordic. XV. Fasc. 8. N. 1.

² Szom. Itár Lad. XIV. Fasc. 1. N. 1.

gosított szomolyáni s jókeői birtokrészeit, 75 ezer frt fejében a nevezett ügynököknek még továbbra elzálogosítja.¹ — Gr. Czobor Márk elzálogosított birtokrészeinek terjedelmesebb leírása 1726. évből a szomolyáni levéltárban található.² A Czobor-féle szomolyáni birtokrész, a Czoborcsalád anyagi helyzetének sorsában osztozott. — Czobor Márknak nagyuri fényűzése s költségei maguk után vonták e főuri családnak vagyoni hanyatlását, s egyszersmind a szomolyáni birtokrésznek mostoha kezelését. Ezen pénzbeli bukás okozta, hogy Czoborék szomolyáni birtokaikat minduntalan zálogba adták, s hovátovább nagyobb kölcsönnel terhelték.

Mielőtt a Czoborféle birtokrésznek további viszonyait ecsetelnők, az időszerinti sorrend okáért, figyelmünket újólág a szomolyáni Erdődy-féle birtokrészre kell irányoznunk.

Gróf Erdődy Györgynek halála után, a mennyire a kezünkben megfordult okmányokból kiviláglott, fivérének *Erdődy Kristofnak* gyermekei vették át a szomolyáni uradalom Erdődy féle részét. Erdődy Kristóf gyermekei valának: *József Lipót*, neje volt Berényi Mária Terézia grófnő. † 1723. évben. *Imre György* tábornok, meghalt 1736. évben. *László Adám* nyitrai püspök, kancellár v. b. t. tanácsos; meghalt 1736. évben. *Gábor Antal* egri püspök, v. b. t. tanácsos; meghalt 1744. évben. *Mária Katalin*, báró Morzin Venczel neje. *Mária Terézia*, gróf Zichy Imrének neje. *György Lipót*. Házasságra lépett herczeg Eszterházy Pálnak, Teréz nevű leányával. K. kamarai elnök, koronaőr s később országbiró volt. Wratislaw Venczel és Ferencz grófoknak s Galgócz uradalma birtokosainak halála után, 240 ezer forinton megvette a galgóczi uradalmat, melyben sok javítást foganatosított s jövedelmeit emelte. E vállalatában nagy mérvben gyámolította őt testvére László nyitrai püspök. Halála után, mely 1759. évben bekövetkezett, 197.886 frt adósságot hagyott hátra.

Mely testvérek, s mily arányban birtokolták a szomolyáni uradalmat, tüzetesen meg nem határozható, annyi azonban bizonyos, hogy Erdődy György birtoklásáról számos okmány maradt fen. 1714. évben még mindannyi fivér rendelkező biztokjognak örvendett az uradalomban, mivel ezen évben utasítást adtak ki arra nézve: mint kell a szomolyáni, jókeői és csejthei uradalmakban, az összeírást eszközölni.³ E. György saját birtokrészét tetemesen gyarapította. 1731. jun. 31. ugyanis zálogkép átvette a Czoborféle részletnek egy részét Haymerle Jánostól 75 ezer frtban. E zálogjogban László testvérével

¹ Szom. Itár Lad. XIV. Fasc. 1. N. 9.

² U. ott. Lad. XIV. Fasc. 1. N. 13.

³ U. ott. Lad. XV. Fasc. 5. N. 8.

osztozott; s 1744.¹ évben az egész szomolyáni s jókeői Czobor-részt, örök birtokul megvette; miről egy 1746. aug. 6. Czobor József gróf s nővére Cordona Mária hercegné által 142,490 forintról szóló nyugta tanuskodik, mely pénzt a nevezett két Czobor-testvér vétel-árkép Erdődy Györgytől felvette.²

Ezen eladás ellen 1744. évben Czobor Teréz s férjezett Pálffy Jánosnének örökösei, a pozsonyi káptalan előtt óvást tettek;³ bizonyára eredmény nélkül, mivel az Erdődy család azontul is zavartalanul birtokolta a szomolyáni Czobor-féle örökrészt.

Erdődy Györgynek gyermekei voltak: *Antal*, szül. 1714-ik évben. — Neje Erdődy Jozefa volt. Tábornoki rangot viselt. Bohuszlaviczon, Vág-Ujhely mellett nagyszerű s fényes nyári palotát építtetett. E kastélyban egy drágán felszerelt kápolnát is emeltetett, melyben mai napig Sz. Adeodat teste őriztetik. Meghalt 1769-ik évben.

Kristóf, neje volt Kinsky Antónia grófnő.

Katalin, gróf Csáky Antal neje.

Jozefa, a királynének udvarhölgye.

János, kir. kamarai elnök, v. b. t. tanácsos volt. A sz. István-rend nagy keresztjével volt ékesítve.

Az imént jelzett testvérek között, a mennyire a fenlétező okmányokból következtethetni, *Erdődy Kristóf* birta az egész szomolyáni uradalmat.

**Szomolyán
elzálogosi-
tása.**

Erdődy Kristóf birtoklása alatt az uradalmi birtokviszonyok hová-tovább hanyatlottak. — Mi okozhatta E. Kristóf pénzügyi viszonyainak ziláltságát, biztossággal meg nem határozható, mindazáltal több a valószínűségnél, hogy arra, az atyja után maradt, s bizonyára reá is részben háromlott adósságok, s nemes jótékonyága nagy befolyással valának. — Ez utóbbinak élő emléke szemlélhető — mint már olvastuk, a felső-diósi templomban, — melyet ő vallásos atyjával saját költségén emeltetett. — E. Kristóf adósságai oly magasra növekedtek, hogy Durazzo Marcel marquis s társai, — kiktől gróf Erdődy Kristóf, a mindszei uradalom végrehajtásának alkalmával, fél millió forintot vett kölcsön, — a szomolyáni uradalmat 1777. május 3. ezen kölcsön biztosítása fejében végrehajtották.

1777. június 22. idősb gróf Pálffy János, Brentano Cimarolli Jánostól, gróf Erdődy Kristóf genuai hitelezőinek teljhatalmazottjától zálogba veszi, az ugyanezen hitelezők javára 298,086 frt 15 krban,

¹ Szom. ltár Lad. XIV. Fasc. 3. N. 7.

² U. ott. Lad. XIV. Fasc. 3. N. 30.

³ U. ott. Lad. XIV. Fasc. 3. N. 9.

1777. ápril 26. május 3. között végrehajtott szomolyáni uradalmat, és pedig oly feltétel alatt, hogy az említett zálogösszeget hat éven át, félévenként egyenlő részletekben, az ugyanezen összegtől járó 5% kamatokkal együtt, Durazzo Marcell s társai bécsi megbízottjának kifizetendi. — A szóban forgó zálogos szerződés megerősítéseül gr. Pálffy János, a szomolyáni uradalomnak hivatalos átvételekor 50 ezer forintot, s a május 3 tól járó kamatot megfizetni tartozik.

Az uradalomban levő ingóságok megváltása czimén 2938 frt 26 kr fizetend. Ha a g^{en}uai hitelezők, a már említett végrehajtási összegben kívül, még fenlétező 46,144 frt 13 kr követelésüknek biztosítéka czimén gr. Erdődy Kristófnak örökségéből, valamely ingatlant fognának nyerni, azt kötelesek lesznek gróf Pálffy Jánosnak zálogkép átadni.¹

E zálogos szerződés mindjárt 1777. június 23. lépett érvénybe, mely napon Mokripodáry Miklós, Pozsony vármegye szolgabírája s Marlok Imre Pozsonymegye táblabírája Felső-Dióson átadták a végrehajtott uradalmat, gr. Pálffy János teljhatalmazott főügyészének: Várady Ferencznek. A hivatalos átadási okmány a Felső-Diós alsó végén létezett urasági házban állíttatott ki. E ház felső szobáinak kulcsát Brentano Cimarolli, Várady Ferencznek, a zálogjog jelvényeképp átadta.

F hivatalos átadásnál jelen voltak a már jelzett egyéniségeken kívül, a szomolyáni uradalmi községeknek előljárói, Durazzoék tisztviselői: u. m. de Solignac Alajos s Méhess Mihály, valamint több szomszéd községnek előljárósága. Ezen okmányban zálogba adattak: Felső-Diós mezőváros, Jászlócz, Pagyerócz, Felső-Dombó, Nahács, Losoncz, Igram községek s egy Curia Csatajon. Szomolyán mezővárosa nem fordul itt elő.¹

Gróf Pálffy János s Brentano Cimarolli Alajos között 1779. május 17. kötött szerződés² szerint: a szomolyáni uradalmon a végrehajtás Durazzoék javára nem foganatosított oly mérvben, mint azt az adós gr. Erdődy Kristóf a szerződésben kikötötte volt, s a mily terjedelemben Durazzoék neki az uradalmat, mint bérlőnek annak idejében átadták vala. Miután az adós gróf Szomolyán mezővárosát, több tartozandóságaival, nemkülönben más uradalomban levő telkeket; részint különböző inscriptiók, részint pedig női, illetve özvegyi birtokjog czimén, a végrehajtás alól a hitelezőknek nagy hátrányára kivonta, még 46,179 frt 48 $\frac{1}{2}$ kr. összeg maradt hátra, melynek biztosítására semmi zálogbirtok sem lett a hitelezők javára kijelölve.

Miután a végrehajtás alól kivont s imént említett ingatlanoknak,

¹ Pálffysen Ltár Arm. 6. Lad. 8. Easc. 1. N. 1.

² Pálffysen, ltár Arm. VI. Lad. 8. Fase 1. N. 3.

a hitelezők javára való bekebeleztetése, s az érintett követelnek biztosítása, csak hosszadalmas s költséges perlekedés útján lett volna eszközölhető; Brentano Cimarolli a fenti összeg követelést a fenálló kamathátrálékkal együtt, gróf Pálffy Jánosnak 30 ezer rajnai forintért átengedte, mivégből gróf Pálffy János egy kötvényt adott ki, mely szerint lekötölte magát, a felvállalt összeget f. évi junius végéig jó arany s ezüst pénzben Bécsben kifizetni.

A gróf Erdődy Kristóf özvegye szül. Kinsky Antonia grófnő által birtokolt szomolányi birtokrészletekről némi felvilágosítást nyújt az ezen özvegy grófnő, — s gróf Pálffy János, — Szomolány zálogbirtokosa között, 1781. sept. 9. Bécsben kötött szerződés.¹

Gróf Erdődy-Kinsky Antonia, átadja gróf Pálffy Jánosnak Szomolány mezővárost, az ehhez tartozó birtokok- s előnyökkel, mint ő ezeket özvegyi jog czimén eddigelé birta. Az átadás f. évi december 31. fog eszközöltetni. Gróf Pálffy János lekötölte magát s örököseit: miként a nevezett grófnénak fenti birtokaiért két éven át, — számítva 1872. jan. 1-től, évenként 4 ezer frntot, — két ezer forintból álló részletekben — fognak fizetni. — Gróf Pálffy János ezen kívül köteles lesz az említett két évi határidő lefolyása után, — a grófnénak — házassági szerződése alapján Szomolányra bekebelezett 20 ezer frntnyi követelést kifizetni

Ezen összeg kifizetése után, gróf Pálffy János köteles lesz továbbá, Erdődy-Kinsky Antonia grófnőnek — egész özvegységi ideje alatt — évenként — félévi egyenlő részletben — 3000 frntot fizetni.

Erdődy-Kinsky Antonia grófnő átadja gr. Pálffy Jánosnak összes szomolányi gabonáját, marhát, borát, az ez iránt megállapítandó pártatlan becslésnek alapján.

Jóllehet nem juthattunk azon nyugta nyomára, mely ezen szerződésnek valósulását kétségtelenné tenné, mindazonáltal — tekintve azt, hogy Pálffy János utódjai az egész szomolányi uradalmat — zálogkép birták, bizvást feltehető, hogy az ugyancsak életbelépett.

A mi Pálffy Jánosnak — Durazzoékkal kötött szerződését illeti, erre nézve egy 1784. okt. 7. kelt — nyugtában² Brentanno Cimarolli Alajos arról tanuskodik, hogy Pálffy János, a 298,086 frt 15 krnyi zálogösszegnek utolsó részletét már 1781. april 18 kifizette.

A szomolányi uradalom egész 1864. évig maradt gróf Pálffy János örököseinek kezén, míg azt az említett évben gróf Pálffy Móríczt örökösödési jog czimén, fél milliót meghaladó összegben ki nem váltotta.

¹ Pálffysen. Itár. Arm- VI. Lad. 8. Fasc. 2. N. 1.

² Pálffysen. itár Arm. VI. Lad. 8. Fasc. 1. N. 4.

**Gróf
Erdődy
családnak
családfája.**

A monyorókeréki gróf Erdődy családnak családfája, tekintettel a családnak szomolányi birtokosaira ¹⁾

Szathmári Bakocz Bálint.

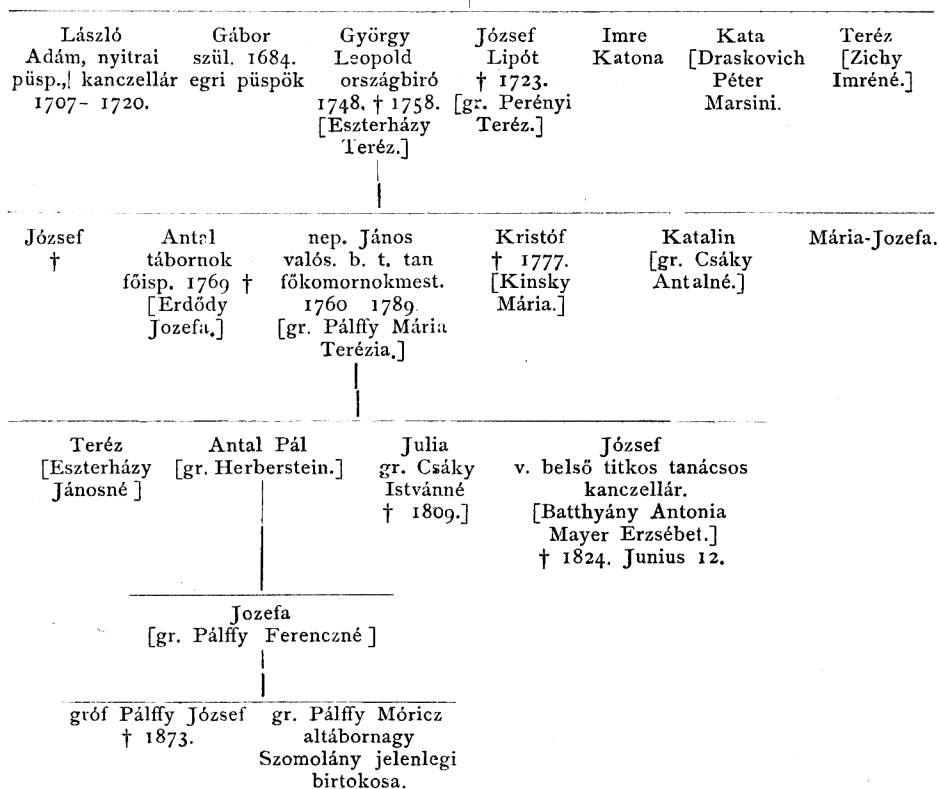
I.

Erdőd Bakocz Ferencz

Bakocz Tamás bibornok-érsek † 1521.	Miklós	Bálint	János	Ferencz budai prépost győri püspök.
I. Péter 1526. Vasvármegye főisp. [1. Lindvai Bánffy Sára 2. Puchaim Boza.]	Pál	II. Bálint	Simon zágrábi püspök.	Klára [Pálffy Pálné.]
II. Péter horvátör. bán 1547. † 1566. [Tahy Margit. Alapy Borbála.]				
I. Tamás szül. 1558. † 1624. horvátör. bán tárnok. A család első birtokosa Szomolányban. [Ungnád Anna, Mária.]	Anna [1. Dersffy István 2. Illésházy István]	II. Péter [Stubenberg Zsuzsa.]		
Zsigmond bán † 1639.	István	Anna [Thurzó Kristófné]	I. Kristóf [Thurzó Bora.]	Erzse [Moscon József]
I. György tárnok mester 1662. [Batthyány Erzse.]	Imre tárnok mester 1681. [Forgach Eva]	Erzse [Keglevich Györgyné.]	I. Gábor 1647. [Pálffy Mária Amade Judit.]	
	Adam [Rakocz Erzse.]			
Mária [Lippay Jánosné.]	Borbála [Czobor Adámné.]	Sándor	II. Kristóf 1681. † 1704. koronaőr kincstárnok [Pálffy Zsuzsa]	György sz. 1647. † 1714. országbíró [Rákóczy Erzse Jakusich Teréz.]

¹⁾ Nagy Iván : Magyarorsz. Csal. Czim. s Berényi galgóczi levéltárnok jegyzetei után.

II. Kristóf

Szomolány mezővárosában a XVI. század óta — több nemes **Nemes birtokosok.** magyar családdal is találkozunk, melyek itt kurialis és inscriptionalis birtokokkal birtak. — A legrégiebbek közé tartozik a *Petheő* család, mely már 1569. évben fordul el Szomolányban Petheő Imre személyében, kit Országkristóf hű szolgálataiért birtokkal megajándékozott, ¹

Ezen család 1622. évben is birtokolt Szomolányban, mivel akkor az esztergomi káptalan petheőfalvi Petheő Gábort, egy királyi joggal felruházott háznak s két szőlőnek birtokába bevezette. ²

1609. évben Koppány János, a szomolányi határ melletti Mákótelekén (Máková) egy malmot kap inscriptiókép Erdődy Tamásnéától, szül. Ungnád Annától. ³

Szomolány nemes inscriptionalistái már 1626. évben irattak össze.

¹ Szom. ltár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 19.

² U. ott.

³ Szom. ltár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 6.

1663. évben gr. Erdődy Gábor nemes Zergényi Benedeknek — inscriptiót ad. ¹

Már olvastuk, hogy a XVII. század elején Podgaychich v. Horváth György szomolányi tiszttartó is birt egy inscriptióval.

1654. évben april 23. Móry Anna, Muraközy Endre özvegye, egy rétet zálogosít el Szomolyánban 32 magy. frntért. ²

Gróf Erdődy György 1670. évben Szomolányban fél házhelyet inscribált, nemes Zergényi Ferencznek szomolányi főporkolábnak ³

1675. évben Sellyey István, $\frac{1}{4}$ telekből álló inscriptiót kapott gróf Erdődy Kristóftól. Ezen inscriptio a Szakolczay családnak háza mellett volt. ⁴

1679. évben Zergényi Mihály, Trombitás Endre s Nagy György jönnek elő Szomolány lakosai között.

1709. apr. 21. évből is fenmaradt a szomolányi nemes inscriptionalistaéknak összeírása. ⁵

1717. évben *Mezőlaky János* s *Péchy Ferencz* is voltak inscriptionalista birtokosok Szomolyánban. Ez utóbbi 1726. évben gr. Erdődy Györgynek eladta kuriális házat 2 szőlővel s egyéb részlekkel. ⁶

1718. évben *Rády* család jutott Szomolyánban egy inscriptio birtokába. ⁷ — E család még 60 év előtt a mostani 150. számú háztan lakott.

Egy 85 éves hitelt érdemlő aggastyánnak állítása szerint, vagy 60 év előtt még a következő nemes családok birtokoltak Szomolyánban. *Lédeczy* 1754. évben, *Szmertnik* (a 155. sz. házban), *Eördeögh* (149. sz. házban), *Klempa* (156. sz. házban), *Specziár* (151. sz. házban). — Ezen hagyomány szerint, ez utóbb nevezett családnak egyik tagja, — vármegyei esküdt volt — meg volt bizva, miként a vár pusztítását megakadályozza. — A több éven át itt tartózkodott *Méhes* család vagy 10 év előtt adta el birtokát. — Az inscriptionalista birtokosok között mai napig fentartotta magát a *nagymányai Koller-család*, mely itt csinos uri lakkal mai is bir. — A szomolyáni Koller-családnak több tagja jeles állást foglalt el. ⁸ *Antal* 1760. évben a dunántuli kerületi tábla ülnöke s udv. tanácsos volt. — Ennek *József* fia 57 éven

¹ Szom. Itár. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 36.

² Szom. Itár. Lad. XIII. Fasc. 5. N. 19.

³ Szom. Itár. Lad. XIII. Fasc. 5. N. 39.

⁴ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 5. 47.

⁵ Szom. Itár. Lad. XIII. Fasc. 7. N. 7.

⁶ Szom. Itár. Lad. XIV. Fasc. 1. N. 14.

⁷ U. ott. Lad. XIII. Fasc. 4. N. 4.

⁸ Nagy Iváni Magyarország nemes családai sth. VI. köt. 299. 300 i

át kanonok volt, s Pécssett 87 éves korában halt meg 1832. évben. Mint történetíró nagy nevet vivott ki magának a hazai irodalom terén. 12 nemes tanuló ifju részére ösztöndíjat alapított, s egész vagyónát jótékony czélokra hagyta. — Ennek öccse *János*, a magyar testőrségnél szolgált. Mint kapitány halt meg Szomolyánban.

Antalnak testvére János-József (1760—1770.) m. kir. udv. tanácsos s a magyaróvári császári uradalom jószágigazgatója. M. Terézia királyasszonynál nagy kegyben állt. Mint királyi biztos 22-szer működött. Meghalt 1781. Fiai *János* és *Antal*. János 19 vármegye táblabírája, meghalt 1842. *Antal* a nagyszombati ker. tábla ülnöke, meghalt 1824. évben. *Antal* fia *Imre*, Pozsonyban cs. kir. főtörvényszéki iktató volt; meghalt 1853. évben. *Ennek fia Gyula*. Trencsénben 1860-as években mint a cs. kir. törvényszéknek tanácsosa, később mint ügyvéd működött Pozsonyban. Meghalt 1880. évi nov. hóban. Benne kihalt a Szomolyánban birtokos Koller-család.

Az említett aggastyán szerint, a 144. számú urasági ház 50 év előtt nemes Kecskés-családnak birtokában vala. E ház azon időben emelettel s udvarra nyíló erkélylyel birt. — Mai nap földszintes.

A szomolyáni Can. Visitatiókból továbbá kiderül, hogy itt Maholányi János s Báthory Ferencz is birtak némely birtokokkal, miután mind a kettő, ingatlanban ájtatos alapítványokat tett.¹ Lakott itt továbbá nemes Pocsuch-család is, melynek egyik tagja a mult század első felében gróf Erdődyéknek gazdatisztje volt. A hiteles hagyomány szerint, a jelenlegi községi ház a Pocsuch-családé vala.

Szomolyánnak egyházi emlékei.

Szomolyán mostani *temploma* — mint már említve volt — 1644. évben épült. Gr. Erdődy Gábor s nejének, Pálffy Mária grófnőnek nagylelkűségéből, mint azt a számos irott emléken kívül, a templomtorony ajtaja felett levő, sikeresen vésett Erdődy-Pálffy czimerek, s a mellettök jelzett 1644. évszám is bizonyítják. — A templom 1647. évben lett a csanádi püspök által felszentelve. — A templom a várnak délkeleti részén egy jelentékeny dombon emelkedik. — A hivek számához képest eléggé tágas. Hossza 32.50 mtr., miből a szentélyre 10.50 mtrnyi hosszóság esik. A szentély szélessége 6.60 mtr., a hajóé 11.34 mtr. — Boltozata igen magas. A szentély kívülről táakkal van erősítve, melyek az egyszerű góth templomok támaival azonosok. — Megjegyzendő azonban, hogy igen magasak, s vagy 1 méternyi szélességben szöknek ki a falból. A támak három részre osztvák és pedig alul a szentély talappárkányzata által, s főlebb két

Egyházi emlékek.

¹ Batthyány C. Vis. — „Prata fundationalia“ cikkben.

kajács által. A támak kifelé álló falazata négyszegkövekből épült. A szentélynek nyolczszeg-részletű záradéka van. — A templom különös sajátságai között szemünkbe ötlenek annak köralakú, vagy 50 ctm. átmérőjű ablakai, melyek a templomnak rendes hosszukás ablakai fölött alkalmazvák. — A szentély s hajó dongaalakú boltozatán egyszerű ctuccóékitmények alkalmazvák. — A szentély diadalív, dacára annak, hogy a szentély s hajó boltozata majdnem egyaránt magas, vagy 3 meternyire lenyulik a boltozatból.

Mig a szentélyt kívülről támakkal látjuk erősítve, addig azt vesszük észre, hogy a hajó falai belülről a falból kiszökő erős fél-oszlopokkal erősítvék. Ez oszlopok kapitelsei, valamint az ezekkel vízszintesen futó falazat is, dus tagozatokkal van ékesítve.

Az 1731. évi, Jelenffy János esztergomi kanonok által megtartott egyházi látogatás, a templomot méltán „opus elegansnak“ nevezi. Ezen időben hat oltár volt a templomban. — A nagy oltárt „magnifici operis“ műnek hívja. A hatodik oltárt gróf Erdődy Györgyné, szül. Eszterházy Teréz grófnő emeltette a lorettói bold. Szűz tiszteletére. — A régi s a templommal egykoru oltárok közül, csak egy maradt fen, a hajó oldalajtájával szemközt. — Ezen oltár csavaralaku oszlopai s egyéb fafaragványai által előnyösen magaslik ki társai között. Képe a bold. Szűz halálát ábrázolja. A képen több sikerült arc látható. Ezen oltárt a Szomolyánban lakott nemes Pocsuch család emelte, s tőle ma is Pocsuch-oltárnak hivatik. — A többi oltárok későbbi időkből erednek, s a jó ízlés tekintetében, a régi oltár után maradnak. — Ezen oltárok között, leginkább a hajónak epistola részén levő első oltára vonja magára az ájtatoskodónak figyelmét azon művészileg fából faragott nagy feszület által, mely rajta az oltárképet pótolja. — A Megváltónak a kereszten szenvedett iszonyatos kínjai, a faragott szobron hiven visszatükröztetvék. — Ez oltáron 4 sárgarézből készült gyertyatartó van felállítva. A gyertyatartók szárai s talapzata hatszegűek.

A szentély evangéliumi részén van egy oltáralakú állvány, melynek közepén ker. sz. János szobra látható, mint Krisztus kereszti. Ezen oltárának felső részén van a Rudnay család czimere. Ezen oltárszerű állvány, melynek szobrászati részletei — a templom legrégibb oltárához felette hasonló, — valószínűleg régóta pótolja a keresztkutat. A keresztkut 1731. évben a karzat éjszakirészén levő sz. Jakab kápolnában létezett. A szentély evangéliumi részén, egy emeletes oratorium látható, mely helyül szolgált a helybeli földesuraságnak, mely egyszersmind kegyuraság is. Ezen imahely — nem egykoru a ttemplommal, s a templomhoz hozzá van építve.

Ezen oratoriumról már az 1731. évi Can. Vis. is megemlékezik.

— A templom szentélyében a főoltár előtt, régente az Erdődy családnak márvány sírkövel fedett sírboltja volt. E sírkőnek jelenleg semmi nyoma sincs. — Jaszlóczy Jakab szomolyáni plébános s későbbben tribuniczi val. püspök is létesített a templomban egy sírboltot, melyhez egy ájtatos alapítványt is kötött. A szomolyáni templom tornyán a nevezett Can. Vis. idejében egy óra is létezett, melyet az Erdődy család 1731. évben javíttatott volt.

A templomot mai nap is temető veszi körül, mely úgy hajdan, mint most is kőfallal van kerítve. — A temetőnek déli sarkán régibb időkben sz. *Mihálynak kápolnája* volt. mely alatt egy boltozott helyiségben az ossarium vala elhelyezve. — A kápolna épülete most is fenlétez, s használatos kívül van. Alapítója a gróf Erdődy családnak egy női cselédje volt. Ebben a fájdalmas Anyának egy fából való szobra volt, melyet a község népe szokott ruházattal ellátni. — A templom hajójába nyíló ajtó tornácának keleti részéhez, van a fájdalmas szűz Anyának egy kis kápolnája illesztve, melyet Ladányi Borbála férjezett Szentkereszty Istvánné alapított. — E kápolna már 1731. évben létezett. Nem vélünk tévedni s tulzásba esni, ha azt állítjuk, hogy a szomolyáni templom — a vallásos s nagylelkű Erdődy család kegyurasága idejében, szorgosan gondozva és szép egyházi edény- s ruhakészlettel volt ellátva.

Már gróf Erdődy Tamás országbíró egy ezüst lámpába való olajra s gyertyákra 200 fr. alapítványt tett a XVI. század végén.

Erdődyek vallásos bőkezűségéről indirecte tanuskodik az 1731. évi Can. Visitationak azon szomorú feljegyzése is: hogy a templomnak ezüst készleteit 1723. évben tolvajok ellopták. — Fenti állításunkat megerősíti az 1756. évi Galgóczy János által eszközölt Canonica Visitatio is, mely szerint a templomnak ezen időben különböző színű — szépen himzett casulái voltak. „Elegantes, pretiosae, phrygia manu pictae sericcae, auro et argento intersertae et contextae casulae N. 7.” Ezen 7 nagy értékű casulán kívül a templom még más 18, részint selyem, részint félselyemből készült casulát birt.

Az említett lopás okozta kárt és hiányt, gróf Erdődyéknek s más jótevőknek bőkezűsége nem sokára pótolta.¹ Az 1731-ik évi Canonica Visitatio idejében következő nevezetesebb egyházi edényei s készletei valának. Egy ezüstműből való aranyozott szentségtartó, mely drágakövekkel volt ékesítve. 1 ezüst ciborium. 4 ezüstműből való aranyozott kehely, patenákkal. Egy kehely csak kupájában ezüst. Egy ezüst pacifcale, melyet Bozongay Gáspár ajándékozott; egy ezüst lámpa. 3 pár ezüst bor- és vízkannácska (urceoli). A megváltónak ezüst képe egy fakeresztben. 10 érczből való

¹ Jelenffy : Can. Visitatio 4. 5. 1.

gyertyatartó. 4 fából való aranyozott gyertyatartó. 8 kis csengetyű, ezeknek egyike ezüstből volt. 6 fából faragott szobor, melyek között főleg, az oszlophoz kötött Megváltóé, sikerültnek mondható.

A 9 alba között egy diszes (peplum) kelméből volt. — Ugyancsak peplumból volt 10 drb lepel, a szentségmutató tartására. 28 kisebb oltárkendő, melyek közül több kivarrva (actu picta) vala. 2 fehér, 2 fekete dalmatica. 12 drb különböző színű anti pendium; köztük 5 drb fekete volt. Az 1782. évi Can. Vis. tüzetesebben ismerteti az antipendiumokat, említvén, hogy az egyik vörös kelméből volt, mely arany prémszalagokkal s beszótt arany virágokkal volt ékesítve, más három pedig különböző színű selyemből készült. 2 umbella, melyeknek egyike a helybeli kongregatióé (bizonyára a szerafi sz. Ferenczről nevezett társulaté) volt 11 zászló, 26 festett kép, melyek a templom falain rendben valának felállítva.

Góth ke-
hely.

A templomnak legrégibb egyházi szerei között annaá — egy részből készült, — használaton kívül *góth ízlésű kehely* említendő.

A szomolányi kehely majdnem egész alkatában a góth ízlés ismerveit tünteti fel.

Knpája inkább a tölcseralakhoz, mint a renaissance-kori kupákhoz hasonlít. — Felső része egészen s ír a és csak alsó részének alján látható némi ékitmény.

Ez ékitmény — a kehely anyagába eszközölt vésetből áll, mely véset növény - diszitményeket állít elő. E diszitmény egy négy levelű lóhert, s egy hosszukás — inkább képzeleti levelet tüntet fel. E két növénydisz egymást felváltva futja körül a kupa alját. E disz felett domboru vert művü keresztvirágok láthatók, melyek a kupát koszorualakban övezik körül.

A *kehely szára* meglehetősen hosszú s hatszögű — A szár hat oldalán bevéssett ékitmények láthatók, melyek jobbadán mértani alakzatokból állanak. Ilyenek: egymás mellett felváltva elhelyezett, sima és rovátkos kis dülények. A szár felső részét — egy kiálló, — a szárnál tehát vastagabb hatszögű *gyűrű* övezi. E gyűrű homoru rovatkákkal van ékitve; s fent és lent, két palczatagtól körülvelt horonnyal van szegélyezve. A szár legalsó részét, az aránytalanul nagy *gomb* (Knauf) foglalja el. — Itt megjegyzendő, hogy a gomb a fentemlített gyűrűvel közvetlenül nem érintkezik, hanem, hogy köztük a szár egy része van.

A *gomb* lapos gömbalaku, s vert művü diszitményekkel ékesedik, melyek részben növényzetiek, s részben képzeletiek, s nem felelnek meg a góth ízlés, irányának. A gomb kiálló részén hat for-

Szomolányi kehely

gát találunk, melyek kiálló dülényt képeznek. A dülény lapján góth alakú *k. o.* betűk láthatók.

A kehely lába, hat félkörből összeállított rózsa alakot képez. — A láb hat részletén vésett diszitményeket találunk. Az egyik diszitmény három hosszukás levélből,¹ a másik pedig sugáralaku — egymással összekötött — de végükön kifutó szűk levelekből áll.

A láb a fenti gyűrűnek ékitményével, azonos rovátkos függélyes diszitmények által van összekötve, a lábak alsó részét képező talappal, mely e kehelynél igen egyszerű; a láb hat sima félkör alakú lemezből áll. Anyaga sárgaréz.

E helyen meg kell emlékezni a Batthyány Visitationak következő szavairól: „Az 1756. évi Can. Visitatio szerint volt a templomnak 6 ezüst kelyhe, hozzátartozó patenákkal. Egy régi alakú, már összetört ezüst kehely, három szintén összetört kannácskával, a mostani plebános által egy ezüst főtölőre s a hozzátartozó hajócska és kanálra fordítottatott. Ehhez sok ezüstöt szolgáltatott még gróf Pálffy Máriának (t. i. Erdődy Gábor nejének) ruhája, melyet sirjában találtak volt.“ Megjegyzendő, hogy Pálffy Mária a templom nagylelkű alapítója volt. — Sajnos, hogy az akkori szomolányi lelkész nem birt érzéssel s kegyelettel a régiségek iránt.

Az 1782. Can. Vis. 2 értékes kelméből készült oltárvánkosról is tesz említést.

A templom 1743. évben gróf Erdődy György országbirótól, s nejétől: Eszterházy Teréz grófnőtől, — egy szép ezüst ciboriumot nyert ajándokul, mely mai napig fenlétez.

Gróf Erdődy Györgynek vallásos áldozatkészségét most is hirdeti a templom hajójának nyug. részén nep. sz. János tiszteletére emelt oltár, melyet a nemes gróf 1751. évben alapított. Ezen áldozatával egyidejűleg három misemondó ruhát s egy ezüst kelyhet adományozott a templomnak.

A nagylelkű gróffal neje buzgón vetélykedett a vallásos jótekonyság fenséges erényében; miért is őt az 1756. évi Can. Vis. a templomnak kiváló jótévője gyanánt említi.

Ajándokai közül kiemelendők: egy kraditor nevű drága sárga kelméből készült ruha, a főoltáron levő Mária szoborra. — E ruha ezüsttel himzett virágokkal vala ékesítve. Igen értékes (ditissima) kelméből (trator) való casula.

Egy ezüst ostensorium, melyben a sz. kereszt részecskéje őriztetik.

¹ E diszitmény inkább megfelel a góth izlésnek, mint a másik.

Ezen kívül a nemes grófnő még más — miséhez való teljes ruhát is adományozott. 1754. évben egy aranyozott ezüst kelyhet, s egy drága kövekkel ékesített — Mária szoborra való ezüst nyaklánczot adott a templomnak.

A fenmaradt egyházi műemlékek között nagyon érdekes a templom hajóbemeneti ajtaján levő *fogantyú*, mely az ajtó közepére van illesztve, melyen két pikkelyes csuszó állatnak feje látható. Szájukban a fogantyu egy részét tartják

Megemlítendő a hajóban levő sárgarézből való *csillár* is, melynek legfelsőbb részén a jobbjaiban villámot tartó Jupiter meztelen alakját szemléljük. Jupiter fején egy sas áll. Valószínűleg a várból került a templomba.

A templom birtokában van egy — szürkés márványból készült kagylóalakú ujabbkori diszes szentelt víztartónak.

Egyházi zene.

A mult században az ünnepi isteni szolgálat képzett énekesek és zenészek közreműködésével szokott volt megtartatni; — mely célra az egyház 1756. évben 4 trombita-, két gordonka-, s két hegedűvel rendelkezett. — Az isteni szolgálat emez emelése körül a kegyuraság nem csekély érdemekre tett szert, midőn a szomolányi kántortanítónak 1730. évben $\frac{1}{2}$ teleknyi szántóföldet, egy szőlőkeretet s egy rétet adományozott. — Ezenkívül a kántortanító a nemes grófi családtól 27 fr. kész pénzt, két mázsa marhahúst, 6 nagyszombati mérő buzát, 24 nagyszomb. mérő rozsot, 50 font sót, 30 font túrót, 25 font szalonnát, s 3 mérő főzeléket nyert, deputatum gyanánt. Ezen adományok fejében köteles volt egy discantistát, egy altistát s egy tenoristát eltartani. Ezen alapítvány gróf Erdődy Kristófnak halála után, midőn Szomolány uradalma elzálogosított, megszűnt, és sajnos máig el van veszve.

Az 1782. évi Can. Visitatio tekintetbe véve e körülményt, elrendeli, miként a szomolányi kántortanító a zenekar ellátásának kötelezettségétől felmentessék.

A templom ismertetésénél a tornyot is kell megemlítenünk.

A torony négyszegű, s fatetőzettel van ellátva. A benne található harangok eredetét az 1782. Can. Vis. szerint nem lehet meghatározni. A harangok száma: három.

Egy harangon ügyetlenül öntött góth szavak láthatók.

Kápolnák és szobrok.

Szomolány mezővárosban a vallásos kegyeletnek számos jeleivel s emlékeivel találkozunk.

Ilyen a várral szemközt elvonuló országut melletti még ép karban levő, egy kis haranggal ellátott, sz. Rochus, Fabián, Sebestyén és Rozália tiszteletére szentelt templomlaku kápolna, mely az 1715.

évben Szomolányban megszűnt nagy járvány emlékére emeltetett. Épületének fentartására Huta Miklós szomolányi urasági gazdatiszt alapítványt tett.

A Nádas felé vezető uton még 1782. 3. kökereszt volt, melyeket hajdan a gróf Erdődy család emelt volt. A keresztek ez évben már pusztulásnak indultak; most semmi nyomuk sincs.

Az 1872. Can. Vis. egy kőoszlopról emlékezik meg, mely a járvány idejében 1713. évben emeltetett; felső részén volt a sz. Háromság képe.

A mezőváros közepén van a fájdalmas bold. Szűznek egy csinos szobra, melyet Nováky János uradalmi tiszt emeltetett volt a XVIII. század elején.

A vallásos emlékek között nem kis figyelmet érdemel a templom közelében levő kőszobor, a mely a felfeszített Üdvözítőt a fájdalmas Anyával ábrázolja. E szobor kőből készült, s bizonyára egyike e vidék legrégibb s legritkább kőszobrainak. A földtől néhány cent. magasságra emelkedő széles talapzata felett, egy koczka alaku alap emelkedik, melynek magassága 138 ct. szél. 90 ctm; ebből kimagaslik avagy 250 ct. magasságu négyszegű szár, melynek mind a négy oldalán a kinszevedés különböző jelvényei u. m. kalapács, kardok, létra, kereszt, kötelek stb. meglehetősen ügyes kézzel kifaragvák. Feltűnik az egyik lapon három szakállas férfarcz. Ezután következik egy felirat, melynek előrsze ekkép hangzik: *Meus et Dei Filius Te sanguine suo redemit. Ut sis meus et Dei Filius.* A szobor hátsó részén levő felirat: „*Ama meos amores, Dole meos dolores.*“ E szobrot egy szomolányi lakos 1795. évben javította.

A Batthyány Can. Visitatio ezt írja e szoborról: „*Exstat etiam crux lapidea, elegantis antiqui operis ad angulum arcis orientem respicientem posita, sed absque anno suae erectionis, quae in se habet artificiose exsculpta passionis insignia.*“ Miután e crux alatt az említett szobron kívül más emlék nem képzelhető, azt következtethetjük, hogy e szobor 1782. év után a várból a templom előtti térre vitetett át.

E kőszobortól éjszakra, — vagy 100 lépésnyi távolban — a Kalváriahegy alatt, egy — sz. *Vendel* tiszteletére emelt kápolnát találunk. Homlokzatát az Erdődyek kőből díszesen faragott czimere díszíti. A címer felett püspöki süveg látható. Ezen kápolnát eredetileg gr. Erdődy Gábor egri püspök alapította 1703. évben, midőn még a nagyszombati vörös szemináriumban tanulmányait végezte.¹ 1782. évben még egy fatornya volt, hol kis harang függött. Az ugyanez évben tartott Can. Visitatio említi, hogy e kápolnában egy régi

¹ Jelenfly C. Visitatio 3. 1.

oltár volt felállítva, — melyen a következő felirat volt: „Deo immortali mortuo, et sepulto posuit, dicavit, sacravitque Jacobus Hassko Parochus Szomolanesis M. D. CLVI. — Hassko később vágujhelyi prépost, s nyitrai püspök lett. — E kápolna, mely a kegyuraság kegyeire van bízva, már 1782. évben elhanyagolt állapotban volt. Legujabban Mikovényi Mór plebános buzgólkodása folytán, — kegyadományok útján részben javítatott.

Az imént említett Kalváriahegy magaslatán egy templomalaku, kőfallal kerített csinos kápolnába lépünk, melyről az 1731. Can. Visitatio azt írja, hogy Ferencsovics család alapította. A kápolnát hosszú évek során át, — a Szomolányban egy századnál tovább birtokos nagymányai nemes Koller család gondozza, s tagjai — a kápolna alatti sirboltban temetkeznek. — E kápolna a várral szemközt magasan emelkedik, és Szomolány tájképének egyik kiváló diszes vonását képezi. E kápolna Koller Jánosnak 1779. május 11-én kelt levele szerint: a Ferencsovics örökséggel a Koller családra szállt. Koller János — e kápolna s anyai ősei iránti kegyeletétől indítatva, imént említett levelében — lekötelezi magát, hogy a kápolna épületének fentartására, s az e kápolnában — az Ur mennybemenetele ünnepén tartatni szokott s már 80 év óta szokásos isteni tisztelet költségeire, szomolányi inscriptióját 100 frttal megterhelj, miszerint e tőke kamatai a nevezett czélokra fordíttassanak. Koller Antal kir. tanácsos 1782. sept. 7 kelt kötvényével ez alapítványt azon feltétellel megerősíti, miként a mennybemenetel ünnepén, az oltáriszentség elűlvitele mellett az ismeretes kápolnába körmenet vezettség, s itt zenekísérettel mellett ünnepélyes sz. mise felajánltassék és sz. beszéd tartassék. — Ez ünnepély évenként szokott itt most is megtartatni. — E kápolnának több rendű egyházi szere volt, u. m. egy ezüst kelyhe, több casulája, ezüstből való bor és ezüst kannája van; — ruhaneműi között említendő két = arany ezüst és selyemmel himzett (manu phrygia) kendő. A kápolnát ez évben özv. Koller Gyuláné, szül. Császka Mária 500 frtnyi költséggel csinosan megújította.

A szomolányi plebánia.

A szomolányi plebánia már a XIV. században létezett, s említésbe jön a pozsonyi kerületben 1390. évben összeírt azon plebániák között, melyeknek lelkészei Lőrincz pozsonyi prépost ellen, a szenteltolajok miatt vádat emeltek. — Szomolány az ide vonatkozó okmányban régi német Lewstorf nevén van jelezve.¹

E pernek az lőn eredménye, hogy úgy a szomolányi, valamint a többi pozsony-kerületi plebánosok, a szentelt olajokat e ddigi szokáshoz képest, a pozsonyi sz. Márton egyház plebánosától, ez pedig Esztergomból vegye.

¹ Lányi K. Magy. Egyh. tört. 459. Fejér Cod. Dipl. X. VIII. 313.

A plebánia történetében nagy űr tárul elénk, s emiatt át kell térnünk a XVIII. század elejére. — A plebániában Pongrácz főpásztori kiküldött tartott Visitatiót, melyre az 1731. Can. Vis. többször hivatkozik.

A szomolányi plebánia 1727. évig igen szegény földbirtokkal rendelkezett, mely mindössze $\frac{1}{2}$ telket tett ki.

Gr. Erdődy Ádám László püspök s gr. Erdődy György a pozsonyi kamara elnöke, a plebánia birtokát 1727. évben egy egész teleknyi birtokkal nagylelkűen gyarapították, s ezt a plebánia javára, — az uradalom minden jogigényének kizárásával, — biztosították.

A plebániát még a Pongrácz-féle Visitatio előtt a Pocsuch-Szentkereszty nemes családok, s Jászlóczy plebános némely alapítványi földekkel, rétek- és szőlővel megajándékozták.

A plebániai alapítványok között megemlítendő bizonyos malombér, mely a XVI. századból veszi eredetét. 1556. évből fenmaradt két okmány guthi Országkristóftól, Szomolyán urától és Szomolyán mezőváros előjáróságától, mely okmányokból kiviláglik, hogy ezen időben a templom s egy urasági kert között egy malom épült, egy telken, mely bérilletéket fizetett az egyháznak. — E két okmány szerint a malmot építő nádasi molnár 7 éven át fel lesz mentve minden adózástól, ellenben, ha ezen idő alatt szükséges lesz a templom valamit javítani, köteles lesz e javításnál közreműködni. A 7 év letelte után köteles lesz a templomnak sz. György napján 3 forintot fizetni, a plebánosnak pedig évenként háromszor kenyeret sütni, vagy ezért lisztet szolgáltatni. Ezen malomjog maig fenáll.

A jelenlegi plébánialakot gróf Erdődy György országbíró 1746. évben építtette,¹ mely nagylelkűségnek elismerésül egykor a következő felirat volt a plebánián: „Parochia haec excelsa liberalitate Erdődiana exstructa est, quae sub eius tutela conservabitur.”²

A plebániai könyvtárnak nyomaira már a XVIII. század köze pén találunk, mivel a Galgóczy-féle Can. Visitatio 1756. Florianus Pál szomolyáni plébánosról azt írja, hogy a papi hivatás s lelkészi hivatalt igényelte theologiai moralis, canonis, catecheticus, polemiai, történeti és szónoklati könyvekkel elvala látva.³

A plebániai könyvtár vagy 300 kötetre terjed, s a templomban jó helyen őriztetik. Benne csak egy kéziratot találtam 1842. évből, mely egy egy latin nyelven írt neveléstant tartalmaz. Bizonyosan vala-

**Plebániai
könyvtár.**

¹ Galgóczy-féle Can. Visit. 7. k.

² Batthány Can. Vis. §. XII.

³ 7 lap.

mely tanár előadásai után iratott. A könyvtár nagyobb része XVII. s XVIII. századból való könyveket tartalmaz.

**A szomo-
lyáni ple-
bános ma-
gán könyv-
tára.**

A jelenlegi szomolyáni plebános, Mikovényi Mór birtokában van egy vagy 1500 kötetre terjedő könyvtárnak, melyben a tudományok különböző ágaiból jeles irodalmi termékeket találunk. E könyvtárban igen szépen vannak képviselve a magyar irodalom újabb egyházpolitikai művei.

Névszerint legelőször kell megemlítenünk Poliarkus Meleander és Argenis történetét, mely a czimlap versében levő chronosticon szerint, 1773. évből való, s magyar nyelven írt kézirat, mely sajtó alá készült. E kézirat mind az 5 könyvet tartalmazza, s négy kötetből áll. A nyelvezet gördülékeny magyarsággal ékeskedik. — Méltó arra, hogy egy közkönyvtárban őriztessék, s ekkép az enyészet veszélyétől megmentessék.

Didaci Saavedrae Texardo Eg. Idea principis Christiano politici, centum symbolis expressa. Nyom. 1748. Schilgin Mária Éva nyomdájában. A rézmetszetű képletes képek igen szépek. A czimlapon ezt olvassuk: Pestini. Prostat ap. Jo. Gerardum Mauss Bibliopolium privilegium. 1748.¹

Pázmány Péter magyar predikációi 1768. évben.

Prágay András szerencsi predikátornak „Fejedelmeknek serkentő órája“ Gucvarai Antal acutaniai spanyol püspök után fordítva magyarra Rákóczi György részére. Nyomatott Bartphan Klösz Jakabnál 1628. évben.

Cosmographiae Universalis Lib. VI. in quibus juxta certioris fidei scriptorum traditionem describuntur.

Omnium habitabilis orbis partium situs, propriaeque dotes.

Regionum Topographicae effigies.

Terrae ingenia, quibus fit, ut tam differentes et varias specie res et animatas, et inanimatas ferat.

Animalium peregrinorum naturae et picturae.

Nobiliorum civitatum icones et descriptiones.

Regnorum initia incrementa, et translationes.

Regum et principum genealogiae.

Item omnium gentium mores, leges, religio, mutationes; atque memorabilium in hunc usque annum 1559. gestarum Rerum Historiae.

Autore Sebastiano Munstero.

¹ E könyvet Maffey besztercebányai jezsuitarector 1770. évben Rády Eleknek adományozta.

E könyv sok képpel van ellátva és szép fehér reliefképekkel diszitett bőrhártyába van kötve.

Az első kötéstábla belsején e szavak vannak írva: „Dom. Profess. Soctis Jesu Vien. ex dono Aug. Imp. Leonorae ex Anno vero 1790. die 20 Juny Viennae emptus 50 fl per me Alexium Rady.

Esteras Pál herczegnek Mennyei Koronája. 1696.

Bonfinnak magyar fordítása, melyet Heltai Gáspár 157? évben adott ki.

E könyvtárban több régi magyar történeti munka taláztatik, melyek egykor Rády Eleknek birtokában valának.

‘Az egyházi emlékek sorához csatoljuk a szomolyáni kórházat is; **Szomolyáni kórház.** hisz a jótékonyság s az ügyefogyottak iránti irgalmasság mindenkor serény anyai gondozásban részesültek az egyház részéről.

A nagylelkűsége- s mély vallásos lelkületéről már dicséretesen ismeretes gr. Erdődy György, 1744. év végén 16 férfi és nőre kórházat alapított Szomolyánban. A kórházat ellátta kenyér, hus, főzelék, liszt, vaj, szalonna, só, turó s fával; a nemes gróf látta el a betegeket a szükségelt ágyakkal, felső- és alsó ruhával.

A kórházi gondnok 1753. évben a várnak egy komornája volt. A kórház tagjai a grófnak eziránt 1744. decz. 30. kiadott utasításához képest, kötelesek voltak a gróf Erdődy családjáért, — ebéd s vacsora előtt — bizonyos imákat azon szándéklatra felajánlani, hogy e családot az Isten megáldja, s tagjait a boldog kimulás kegyelmében részesítse.² A mily örömmel s hálás kegyelettel jelzem itt a Szomolyán vallásos élete körül halhatatlan érdemekkel ékeskedő gr. Erdődy György ezen nemes s atyai alapítványát, melylyel fényesen igazolta, hogy nem volt jobbjáinak szigorú, hanem atyai lelkületű földesura: ép oly mély fájdalommal kell emlitenem az 1782. Batthiány-féle Can. Visitationak azon kitételét, miként e nemes alapítvány gr. Erdődy Kristóf holta után az uradalom végrehajtásakor megszűnt. A kórház épülete most is fenáll, hol 6—8 községi koldus lakást nyer. Élelmüket kegyadományokból gondozzák.

A sz. Ferenczről nevezett egylet 1782. évben szünő félben volt. **Vallásos egyletek.** Ezen egylet élő- s holt tagjaiért az újhold vasárnapjain, sz. miséket ajánlatott fel. — Az 1782. évi Can. Visitatio említi, hogy a megszünő nevezett egylet helyébe, a catecheticus-társulat léptetendő életbe. Ezen Can. Visitatio említi, hogy a szomolyáni nép egyes csoportokra oszolva, szép eredménnyel hallgatja a hittani oktatást. — Az 1753. évi Can. Visitatio ellenben ez irányban sok kívánni valót hagyott hátra.

² Galgóczy I. Can. Vis. „De Parochianis“ című részben.

Ipar.

Szomolyán mezővárosa szintén azon vidéki helységek közé tartozik, melyek az iparosoknak kedvencz tartózkodási tűzhelyei valának; — és Szomolyán sok éven át székhelye volt több czéhtársulatnak.

Ilyen volt a *csizmadiaczh*, melynek 1751. évből való pecsétje maig fenlétez ily felirattal: „Somolai becsületes csizmazia cíh 1751.“ A pecsét középső részén a csizmadiamesterség jelvényei kivésvék.

Továbbá a *szabók czéhe*, melyről az 1782. Can. Vis. több helyen megemlékezvén, a templom leltárában egy kék zászlót említ, melyet a nevezett czéh akkortájban készített volt.

Szomolyán vára.

Szomolyán vára, a mezővárostól éjszakon, a magas szomolyáni hegyek tövében emelkedő, egy szerényebb magasságu hegyen, a nádasi országot mentében emelkedik. E vár — e vidék várai között — legalacsonyabb helyen fekszik, mindazáltal magaslatáról Nagyszombat s Galgóc rónás vidékére elragadó kilátás nyílik.

A vár éjszaknyugoti részén van a régi ut, melynek két szélén régi hársfák diszlenek. — A nép ajkán azon hagyomány él, hogy e fasorok között egy Erdődy gróf, gyakran négy szarvason szokott volt hajtatni

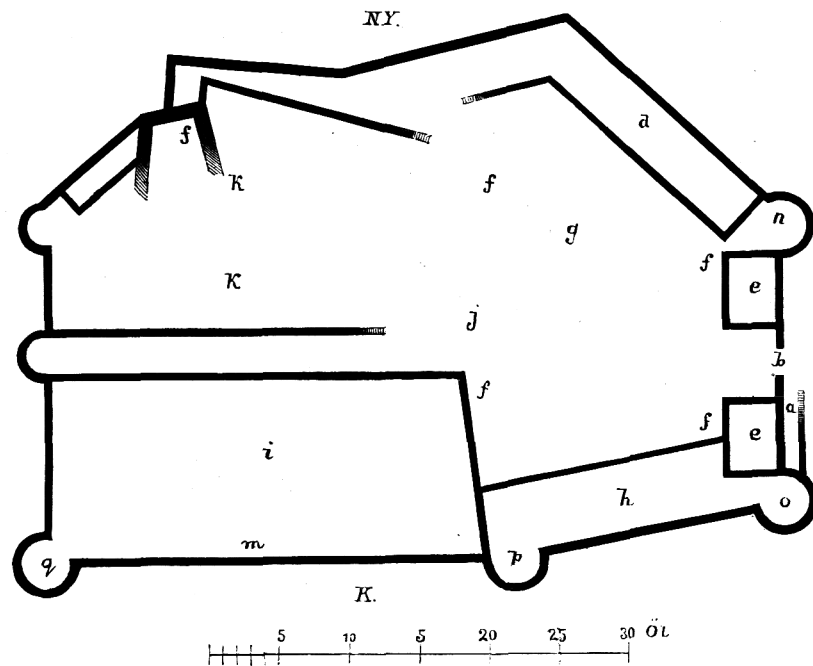
Szomolyán várának keletkeztéről, a fenlétező történeti emlékek, nem adnak biztos felvilágosítást.

Venczel Gusztáv, Fejér György¹ állításának alapján, Szomolyánt mint fenlétezőt említi a XIV. században, minek magyarázata bizonyára abban rejlik, hogy Fejér, a Stibor részére kiállított adománylevélhez csatolt saját jegyzetében, a Stibornak adományozott várak között Szomolyánt is említi, holott az adománylevélben csak Szomolyán villáról van szó. — Venczel kétségtelenül Fejérnek ezen magánjegyzetére fektette állítását.²

Ezen állítással ellenkezik Szomolyán várának eredetére nézve kifejezett azon feltevés; miként Szomolyán vára valószínűleg csak a XV. században épült; mely feltevésemet arra fektettem: hogy Szomolyán váráról sem a Zsigmond király által Stibor részére 1388. évben kiállított adománylevél, sem pedig az Albert király részéről bazini és szentgyörgyi gróf György javára 1438. évben kiadott adományozási okmány, semminemű említést sem tesz; holott ez okmányokban az adományozott birtokok között Szomolyán községe határozottan említésbe jön. — Miután jelenségnek tekintendő,

¹ Fejér Cod. Dipl. VII. 3. 129.

² Történelmi Tár, 1879. évf. II. füz. 264 l.

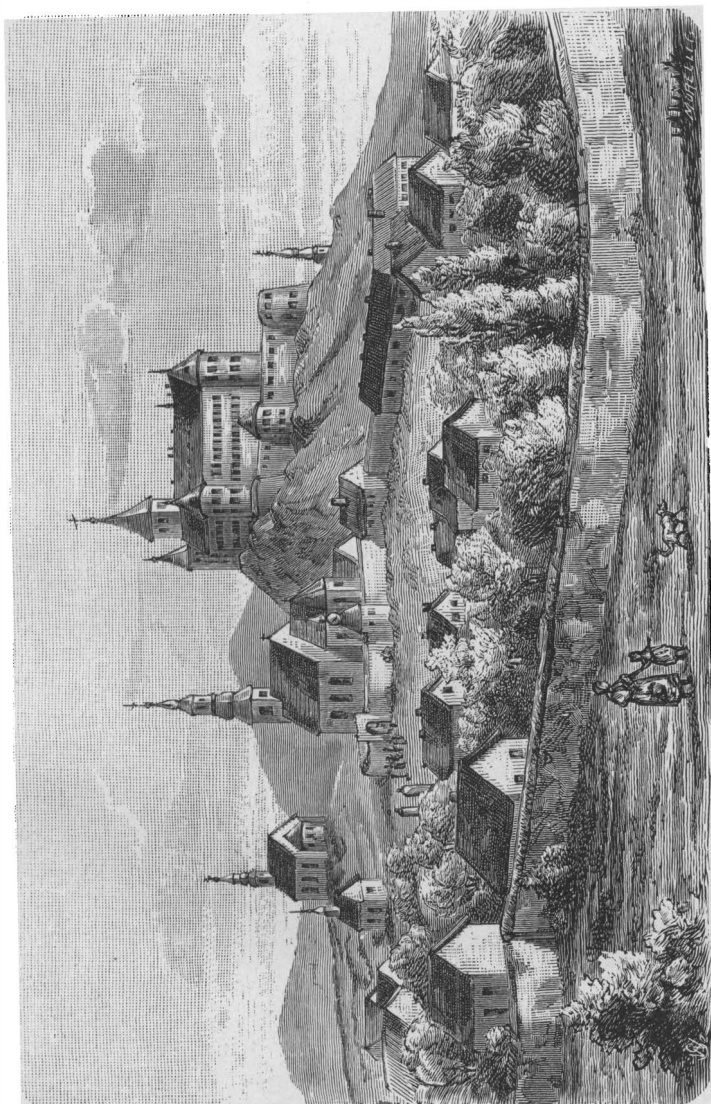

szomolányi várnak alaprajza.

- a = árok.
 b = kapu.
 c északra = kapus lakása.
 d, d = kocsiszin, pék lakása, konyha, szakácsok lakása és kazamaták.
 e = alant pincze, fent szolgáltnak lakhelyül szolgált 4 szoba.
 f, f, f, f = alsó, illetőleg küludvar, melyben a kut is volt.
 g = kut?
 h = szobák.
 i = kertalaku udvar.
 j fellegvár kapuja.
 K, K = fellegvár.
 f nyugotra = donjon.
 m = védfolyosó.
 n, o, p, q = védbástyák.

Szomolány vára a XVIII. század elején.

hogy Szomolyán vára ezen okmányokban hallgatással mellőztetik, s mi több, Zsigmond király okmányának írója még akkor sem említi, midőn Szomolyán s Diós községek, — kiválva a korláthkeői uradalom kötelékéből, — külön szomolyáni uradalommá válnak, bizvást feltehető, hogy a vár akkor tájban még nem létezett.

Szomolyán vára — mint erősség s védhely — e vidék várai között az utolsó helyet foglalja el. — Jelenlegi omladékaiból alig alkothatunk magunknak némi képet s fogalmat régi alakzatáról. — Örömünkre szolgál, hogy a t. olvasónak ebbeli tudvágyának egy 1760. évből való — Szomolyán várának leírását tartalmazó okmány alapján, — némileg eleget tehetünk.

A várba egy éjszakon alkalmazott kapun lehet bemenni, mely kívülről két vasszárnnyal (valva) van védve. — E két kapuszárny előtt vonóhid van. — A vonóhid előtti árok nyomai ma is fellelésznek.

Bemenvén a vár *alsó udvarába*, az ajtó jobbja van a kapusnak boltozott szobája, mely mellett a kocsiszin létez.

Evvel érintkezik egy helyiség (atrium), a melyben a sütőke-mencze van elhelyezve. Ezt követi a pék szobája, azután a konyha, egy előszoba v. pitvar (atrium), s egy romlásnak indult szoba, mely azelőtt az urasági szakácsoknak szolgált lakhelyül.

A kapu baloldalán egy elég tágas kettős pinczét találunk, mely felett egy négy szobából álló lakhelyiség emelkedik. — E szobákat régente a várbeli szolgaszemélyzet lakta; most nincs sem ablakuk, sem padlózatjuk s kizárólag faraktárul használatnak. — Ezen emelet alatt, — a két pinczén kívül — pinczealaku kazamáták is vannak.

A várnak említett alsó udvarán van egy 27 öl mélységű kut, melynek legnagyobb része sziklában van kivágva. Sokba került. E kutból kerék segítségével huznak vizet. A kut ma nagyobb részt be van hányva, s alig ismerhetni eredeti rendeltetésére. E kut mellett van egy régi sütőház, mely egészen rongált.

Ez udvartól balra, kelet felé, kőlépcsőkön lemehetni a vár kertalaku udvarára. — Ez udvar déli részén bemehetni egy egyszerűen készült fából való ajtón át, a vár fegyvertárába.

A residentionális várba, vagyis a vár felső udvarába, vaslemezű kapu nyílik. E kapu balrészén van a várnagy (castellanus) szobája, melyből a tisztek szobájába léphetni, mely a vár keleti részére tekint. — A tisztek szobájából egy előterembe lépünk, melylyel a várnak elég tágas éléskamrája határos. Ezután közvetlenül két szoba következik. — Az épület itt szeget képez, s délre fordul. E déli oldalon van először egy előterem (atrium), a melyből egy valamivel

emelkedettebb szobába lépünk, mely hajdan a *várkáplány* lakását képezte.

A belső, vagy fellegrvár említett kapujának jobb oldalán, a hajduk szobája van, a nagy vasrácsosattal ellátott börtönnel, mely börtön a hajduk szobája közepének belsejében, egy sziklában van kivágva. A hajduk szobáját egy előterem követi, melynek szomszédságában, az uri szolgák (Lakay) szobája van. — Evvel — már a vár nyugoti oldalában, — egy egészen elhanyagolt kályha s ablak nélküli szoba érintkezik, mely egykor a konyhaszemélyzetnek lakásul szolgált. Ezzel határos az urasági konyha, s a szakács szobája.

E földszinti lakosztály boltozott s ablakai erős s jól fentartott vasrácsosattal vannak ellátva.

A fellegrvár keleti része alatt két nagy borra való pincze van. Az udvarban egy jégverem van.

A vár ezen udvarának keleti szegletén kőlépcsők vezetnek a II. emeletbe, a mely középső emelet. — A vár leírásának írója a pincze fölötti földszinti lakosztályt, úgy látszik, első emeletnek vette. — A vár II. emeletének északi részén van az elegans, stukaturral ellátott nagy terem, mely márvánnyal van padlózva. E mellett egy rundelában (conualis rundela) van a *kápolna*, mely a sz. kereszt üszteletére van ajánlva. — E kápolnát az 1731. Canonica Visitatio szerint, gróf Erdődy Tamás 1596. évben fényes modorban építtette — E kápolnában — a mint ugyanezen egyházi látogatás mondja, — midőn az uraság a várban lakott, naponkint lőn sz. mise felajánlva. A szomolyáni plebánosnak kötelessége volt e kápolnában hetenkint kétszer, u. m. kedden és pénteken — gr. Erdődy György országbíró egyik alapítványához képest, — misézni. Az egyik mise a családnak élő, a második annak holt tagjaiért volt felajánlandó. — A szomolyáni plebános ezen misealapítvány fejében évenként 10 akó bort, 15 nagyszomb. mérő búzát, ugyanannyi rozsot, s új évkor egy hizlalt ártányt kapott.

Az említett 1731. évi Can. Vis. szerint, a grófoknak szomolyáni tartózkodásakor, a kápolnában naponkint ajánltatott fel sz. mise. Ekkor bizonyára vagy a várkáplány, vagy — a mi valószínűbb — a szomszédban levő sz. Katalin czimű ferenczrendi zárda valamely tagja mutatta be a sz. misét, mint ezt részben a Batthyány Can. Vis. is említi.

A várkápolnában szolgáltatandó sz. misék alapítványának alapítójára nézve némi kétség forog fen, minthogy a Batthyány Visitatio nem Erdődy Györgyöt, hanem Tamást vallja alapítóul. Ezen Visitatio azt is említi, hogy az alapítvánnyal járó szolgálmányok Erdődy Kristóf grófnak halála után, a XVIII. század második felében, — midőn t. i. a vár lakatlanná lőn, — megszűntek

Midőn a plebános a fiókegyházban misézett, a nép azon része, mely ez isteni szolgálatban részt nem vehetett, a várban hallgatott sz. misét.

Urnapijának nyolczadában körmenettel szoktak volt a várba járni. A vátkápolna oltárán a következő dystichon volt olvasható:

„Continet hoc Signum intincto depicta colore Quae bona habet tellus, quae bona olympus habet; In cruce vita viget, diffundis vita vigorem, Sancta Parens Prolem summi complexa tonantis Quaesio Annae Mariae sit tibi cura tuae Erdődium Thomas docet hic pietatis amorem Constans vir nescit linquere Justitiam.“

Az oltárképet képező keresztnak képe mellett a b. Szűz és sz. Tamás festményei valának. Ez oltárt ékesítették továbbá Maria Magdolna, Salome s hat angyalnak szobrai; e képcsoport legfelsőbb részén volt a sz. Háromság szobra — A kápolnában még 1753. évben az Urnapijának nyolczadában körmenet szokott évenként vezetetni.

A kápolna falaira Krisztus U. kinszenvedése s egyes képek voltak festve.

A kápolna 1731. évben, minden egyházi szerrel s készlettel kélőleg vala felszerelve. — Az idevonatkozó leltárban felemlítették egy ezüst kehely, ezüst patenával. 8 casula. 2 érczgyertyatartó. Egy virágokkal himzett oltárlepedő (mappa). — Röviddel 1731. év előtt gr. Erdődy Teréz többrendű fehér ruhával látta el e kápolnát. — A várkápolna egyházi szerei idővel csökkenni látszanak, minthogy az 1770-es évek végén, midőn gr. Erdődy Kristóf halála után — Szomolyán várának ingóságai — a hitelezők által végrehajtottak, a szomolyáni plebános a szomolyáni templom részére csak a következő egyházi templomkészleteket mentette meg: 1 ezüstből való aranyozott kehely; damaszból való *elegans*, többszínű casula; 2 régi különböző színű casula, két sárgaréz-gyertyatrtó s néhány fehérenmü.

A vártoronyban létezett két harang is (1. 2 mázsa, 2. 15 font) 84 frtért árvereztettek el. Az orgona 12 frttal. A kápolnának sz. kereszt tiszteletére ajánlott remekművü oltára — a portalitével egyetemben, — Galgócra, gr. Erdődy János kápolnájába vitetett át. Ezek után — mint a Batthyány Visitatio megjegyzi, — a kápolna profanáltatott, s a várral egyetemben ki lett téve lopás, rablás s enyészetnek.

A kápolnának ezen ismertetése után áttérünk ismét a várnak 1760. évből fenmaradt leírására.

A már említett nagy teremből három szobába térünk, melyeket nyugoti részről egy jól boltozott előterem érint. — E három szoba jelenleg a kulcsárné lakosztályát képezi. A nagy teremből, — az emelet keleti részére, — egy szegletes szobába lépünk. E szobát egy nagyobb, azután egy kisebb szoba követi; ezek mellett ismét két

szoba van, melyekkel a kisebb terem (Triclinum minus) érintkezik; végül az emeletet egy szegletes szoba zárja be, melyben a grófné lakik; e mellett van — az emelet déli részén — két egymásba nyíló szoba, hol a szobaleányok laknak. Evvel érintkezik egy boltozott kamra, mely a II. emeletet befejezi.

A II. emelet szobáinak boltozata (plafond) a nagy termet s a grófné szobáját kivéve, gerendák- s deszkákból állt; padlózatuk pedig téglákkal volt kirakva.

A vár II. emeletének éjszaki része, a nyugoti oldallal együtt nagy mérvben volt elhanyagolva; ezen lakrészek boltozatai s padlózatai, valamint ablakai is egészen el voltak rongálva.

A III. emelet keleti részén levő terem mellett van egy szegletes szoba; ennek szomszédságában egy huzamban 9 szoba van el. E szobák stukaturral ajtók s ablakokkal ellátvák. A 9-dik szobával egy tizedik szoba érintkezik, mely a vár déli részére tekint.

A fellegrvár cserépsindelylyel, a vár többi része fasindelylyel van fedve.

Donjon.

A vár nyugoti részén van egy erős ötszögű torony (donjon), mely most sindelylyel van fedve. A még fenálló csekély maradványának egyik szegletén, csinosan faragott négyszegű kövek láthatók. A toronyban három bolt (azaz emelet) gabonaneműek őrzésére használtatik, a negyedik, t. i. legfelsőbb boltban puskaapor őrzetik. E negyedik bolt- v. emeletben két kis harang is van, melyekkel az angyali üdvözletre, s a zivatar idején harangozni szoktak.

A vár kívülről védfallal van kerítve, melynek négy szeglet-körbástyája van. Ezekben három ágyu van elhelyezve. A déli bástyában egy szoba van.

A vár felügyelete egy várnagyra van bízva, kinek egy kapus s öt hajdu áll szolgálatára.

Az imént jelzett leírás eredetije 1760. febr. 12. Szomolyán várában állítottatott ki.

Jóllehet tartunk tőle, miként némely t. olvasónk, — e munkánk némely helyein a tulságos részletezés- s bőbeszédűség vádjával illetend, még sem állhatjuk meg, hogy a vár leírásánál említésbe ne hozzuk annak néhány butorzatát, azon t. olvasók kedvéért, kik — ilyen művelődéstörténeti tanulmányoknál — a legcsekélyebb részletességet sem tartják feleslegesnek. — Sajnos, hogy mi csupán azon butorokról birunk tudomással, melyek Szomolyán várában — 1760. febr. 27. — gr. Erdődy György halála után irattak össze. — Mi csak az érdekesebb butordarabokra szoritkozandunk.

Női szoba.

2. Közöséges galgóczi ágy, a hozzátartozó készlettel 1 drb. **Szobabuto-**
3. Közöséges kerek asztal, 1 drb. 4. Imazsámoly puha fából. **rok.**
6. Régi vörös bőrrel bevont székek . . . . . 5 drb.

A nagyságos kisasszony szobája.

1. Menyezetes ágy, csikos (vagy sávolyos) kelméből való függönyökkel s a hozzátartozó készlettel 1 drb.
2. Egy összerakható ágy, vörös kartonból (Zitz karton), mely sárga szalagocskákkal (Pertl) volt szegélyezve, 1 drb.
3. Ágyhoz való szekrény.
4. Két nagy szekrény.
5. Vörös bőrrel bevont régi szék, 2 drb.
6. Festett nagy képek 4 drb.
7. Kis üveg alatti képek 3 drb.
8. Fehér vászonból való ablakfüggönyök 2 drb.
9. Cheridon 1 drb.
10. Diófából való fiókszekrény 1 drb.

A grófné szobája.

1. Fehér vászonból való függönyök . . . . . 5 drb.
2. Nagy (obailer . . . .) tükör aranyozott kerettel . . . . . 1 „
3. Hasonló aranyozott keretekbe foglalt képek. Az egyik egy keresztet, a 2-dik a lorettói bold. Szűzet, a 3-dik Isten képét ábrázolja.
4. A nagy Istenanyának szobra, üveg alatt.
5. Nagyobb festett képek. Az 1. Krisztust a fogságban, a 2. a szoptató Istenanyát, a 3. sz. Annát ábrázolja.
6. Középszerű nagyságu kép, mely Istenanyját ábrázolja.
7. Kis festett képek, melyek az ágy fejénél s az ablakok, falain elhelyezvék . . . . . 44 db.
8. Egy sárgarézről való függő kereszt az ágy fölött . . . . . 1 „
9. Menyezetes ágy sárga kelméből (Mohr) való s fehér szalagokkal szegélyezett függönyökkel. Az ágyterítő ugyanazon szövetből való.
10. Régi elszakadt sárga ablakleplek (Dücher) . . . . . 5 „
11. Fiókszekrény 3 drb.
12. Kis¹ játékasztal.
13. Egy ágyzsámoly.
14. Kis írószekrény.
15. Egy faragott galgóczi kegyelmi kép.
16. Tollból való virágok, fából való edénnyel 2 db.
17. Pamlag 2 drb.
18. Közöséges sárga vászonnal bevont székek 6 db
19. Székek (Stocksesseln) 6 db
20. Éji szék (Nachtzeug-sessel) sárga (Mohr) bevonva.
21. Alvásra való szék sárga prokatellel bevonva.
22. Játékra való befestett asztal, szobrocskákkal s virágokkal 2 drb.

23. Kis diófából való asztal. 24. Feketére festett kis szekrény. 25. Vörös atlaszszal bevont kosár 26. Fehérre festett fiókszekrény.

A grófné előszobája.

1. Fehér vászonból való függöny 2 db. 2. Bold. Erdődy Kristófnak s nejének arczképei. 3. Kis szekrényekben levő viaszból való képek feketére (gebatzt) 3 db. 4. Diófából való fournirozott fiókszekrények 2 db. 5. Ezen szekrények felett felállított fekete s arany színre mázolt (firneist) indiai kis szekrény 2 db. 6. Esztergályozott kerek asztalka 1 db. 8. Vörös protatellel bevont kanapé 1 db. 9. Ugyanazon szövettel bevont székek 12 db. 10. Alvásra való szék.

Étkezési terem.

1. Különféle arczkép	21 db.
2. Nagyobb vászonra festett kép	5 "
3. " (Theses)	2 "
4. Sz. Ferencz képe, kivarrt mű	1 "
5. Négy részből álló fehér asztal	1 "
6. Szőnyeg	1 "
7. Étekszekrény	1 "
8. Bőrrel bevont használt székek	13 "
10. Közöséges függő óra	1 "

A grófnak szobája.

1. Damaszk függönyökkel ellátott ágy; a függönyök fehér selyemszalagokkal voltak szegélyezve . . . . . 1 db.
2. Négyszegű fekete lappal ellátott asztal . . . . . 1 "
3. Író szekrény . . . . . 1 "
4. Diófából való fiókszekrény . . . . . 1 "
5. Kék brockatel szövettel bevont szék . . . . . 10 "
6. Ugyanazon szövetből való függönyök . . . . . 8 "
7. Fekete keretű tükör . . . . . 1 "
8. Háromszögű asztal . . . . . 2 "
9. Alvásra való szék . . . . . 1 "
10. Faragott kereszt . . . . . 1 "
11. A nagyságos család arczképei arany keretben . . . . . 20 "
12. A bold. szűz képe arany keretben . . . . . 1 "
13. Egy nagy óra (Stockuhr) . . . . . 1 "

Egy *kis kamarában* volt, — selyem fonására való két rokka, s egy eltört hangcső.

Nagy szoba.

1. Két személyre való nagy ágy, minden hozzátartozó ágyneművel, melyen zöld atlaszból való függönyök s hasonló takaró voltak; az atlasz . . . . . munka (Fleckkel) volt.
2. Egy személyre való zöld függönyökkel ellátott közönséges — ágy, ágyneművel.
3. Széles, aranykeretű tükör . . . . . 1 db,
4. A nagyságos család arczképei . . . . . 12 „
5. Nagyobb olajfestmények vásznon . . . . . 16 „
6. Kisebb aranykeretbe foglalt arczkép . . . . . 10 „
7. Más különféle kép . . . . . 112 „
8. Egy nagy kép, mely bold. Erdődy Ádámnak Lengyelországba való bevonulását ábrázolja.
9. Kanafaszszal bevont pamlag . . . . . 1 db.
10. Kanafaszszal bevont székek . . . . . 11 „
11. Fekete márványból való nagy asztal . . . . . 1 „
12. Két közönséges asztal . . . . . 2 „

A rundelában.

1. Majlandi függönyökkel ellátott ágy . . . . . 1 „
2. A család arczképei . . . . . 49 „
3. Vörösrézre festett kép . . . . . 1 „
4. Közönséges régi kerekasztal . . . . . 1 „
5. Zöld posztóval bevont székek a posztó fehér szalagokkal volt szegélyezve . . . . . 12 „

A terem.

1. A falakon török szőnyegek (Tebüchspalier) . . . . . 11 db.
2. Különféle arczkép . . . . . 7 „
3. Nagy olajfestmények vásznon . . . . . 2 „
4. Nagy festmény, mely Lengyelország történetéből egy jelenetet ábrázol . . . . . 1 „

A kápolna.

1. Tiszta ezüstből való aranyozott kehely . . . . . 1 „
7. Fekete casula . . . . . 2 „
8. Színes casula . . . . . 5 „
11. Régi elszakadt misekönyv . . . . . 2 „
16. Különféle színű antipendiumok . . . . . 5 „
18. Sárgarézről való gyertyatartók . . . . . 2 „
22. Sárgarézről öntött s fára alkalmazott képek . . . . . 2 „
23. Szenteltvizeztartó vörösrézből . . . . . 1 „
24. Képek . . . . . 6 „

25. Sárgarézből való füstölő a hozzátartozó hajócskával	2 db.
26. Miscsengetyű	1 „

2. szamu szoba.

1. Diófából való asztal	2 db.
2. Ágy, ágyneműekkel s majlandi kelméből készült függönyökkel	1 „
5. Kivarrt kelmével bevont pamlag	1 „
6. Támlás szék (Anlegssessel), ugyanazon kelmével bevonna	1 „
7. Ugyanazon kelmével bevont székek	12 „
- Festett indiai léczezettel volt ellátva.

3. sz. szoba.

1. Fehér vászon függönyök	2 db.
3. Kivarrt kelmével bevont szék	6 „
- E szoba is festett indiai léczettel volt kitáblázva.

4. sz. szoba.

3. Kivarrt kelmével bevont székek	4 db.
- Festett indiai léczezettel volt kitáblázva.

Ezután következik még 10 szobának leírása, melyeknek butorzatai azonban kevésbé érdekesek.

Ezen szobák jobbára a vendégek elszállásolására használtattak.

A várszolga (Burggraf) szobája.

1. Két régi arczkép más 6 régi festmény nyel	8 db.
2. Nagy és kis börtönvas	4 „
3. Kézre való vas	5 „
4. Egy rostélyzat (Rast) melybe az elmebetegék vagy káromlók bezáratnak	

Régi étterem

1. Fekete szekrény, melyben egy tükör van	1 db.
2. Közönséges asztal kis szekrény nyel	1 „
3. Barnára festett közönséges szekrény	1 „
4. Közönséges kerek asztal	1 „
6. Régi fiókszekrény	1 „
7. Egy asztal felső állvánnyal (Aufsatz) mely az iratok fentartására szolgál	1 „
8. Iratokra való állvány	1 „
9. Különféle üvegedény	1 „
10. Falhoz erősített asztal	1 „

Kapus szobája

2. Faszék	4 db.
3. Hiltáncz	1 "
<i>Pékszoza.</i> 1 Befalazott vörös rézállvány	2 "

Fegyvertár.

1. Sisak	3 db.
2. Sisak. (Pickelhaube)	3 "
3. Mellvért (Curasse)	3 "
4. Vasdrótból font pánczél	1 "
5. Török (Pagen)	1 "
	4 "
7. (Plechvasel)	7 "
8. (Schwindstück)	10 "
9. (mit Eisen beschlagener Stuckhäft)	2 "
10. (Stachelstangen	13 "
11. Különféle alaku golyó	26 "
12. (Einlass-Schaukel von Eisen	3 "
13. (Mittlere Khugelnadel)	1 "
14. Régi hasznavehetlen nyereg	1 "
15. Vizmentes csizma	4 "
17. Rongált facastrum pléh gyertyatartókkal.	
18. Nagy granáták	25 "
19. Vasmozsár	6 "
21. Vörösre festett dárda	1 "
22. (Fensterbluchen)	5 "
24. Aranyozott fából való csemege edény.	

Ezen butorleltár eredeti okmányán Koller János József mint a grófi család teljhatalmazottja van aláírva. Hitelességét bizonyítják Csepcsányi Ferencz ügyésznek s Birovszky Ignác s Novaky János tanuknak sajátkezű aláírásai.

Gróf Erdődy György országbirónak halála után a szomolyáni vár egyéb ingóságai is irattak volt össze, melyeknek leltárából a következőket véljük felhozandóknak.

Több száz rőfre terjedő különböző minőségű vászon.

60 tányér, 6 drb meritő kanál, 12 tiszti tál, 36 régi tiszti tányér, 12 czin kanál, 6 db. vörös rézből való gyertyatartó, 6 régi sárga rézből való gyertyatartó, 18 db. ezüst evő kanál, 2 db. ezüst meritő kanál, 18 pár ezüst kés és villa, 2 ezüst sőtartó.

10 pár födeles metszett üvegből való carafin, 25 drb. közönséges carafin, 8 db. finom női pohár, 11 finom tokáji pohár, 17 db. serleges pohár, 1 metszett üvegből való fődéllel ellátott serleg (pokal) 2 hasonló kisebb serleg, 7 nagy kávé pohár, 15 db. közönséges

Jedlicska : Kiskárpáti emlékek

serleges pohár (Stingelglas), 1 czinfödéllel ellátott üvegkorsó, 18 db. metszett pohár, 8 közönséges carafin, 7 pár porcellánból való kávéserleg, 9 pár hasonló kávéserleg 16 pár fehér kávécsésze, 31 db. chocoladera való serlegecske, 12 fehér porcellánból való chocolate-tálca és 12 pár fehér és kék porcellánból való kávécsésze, 11 pár török kávécsésze, 12 db. tejcsésze, 7 db. ürmösre való korsócska, 3 agyagkorsó czinfödéllel.

E leltárból arról is meggyőződünk, hogy a várban házi gyógyszerár volt, mely tekintve a leltárban jelölt csekély készletét — a leltár idejében el vala hanyagolva.

E készlet 4 pontból áll; és pedig: 146 db. vegyészeti pohárból (chem. Operationsgläser), melyeknek egy része el volt törve. 2. 9 db hasonló pohár. 3. 3 db. zsirra való edény (Tegel). 4. 1 orvosságra való edény (Tegel).

A várnak szorosabb értelemben vett történetére nézve sajnos csak csekély adatok állnak rendelkezésünkre.

Míg a vár a XV. században királyi kézen vala, nem kételkedhetni, hogy berendezése s belélete azonos volt a másodrendű véderősség gyanánt használt castellumokhoz, melyekben a várnagy a várkatonaság tartózkodék. — Szomolyán vára XV. századbéli jellegét s viszonyait még a következő század is alig változtathatta meg, mint-hogy a mint a fellelhető történeti emlékekből ki nem deríthető, hogy ez időben birtokosainak lakhelyül szolgált volna, ez ép úgy fel nem tehető, mivel nem hihetni, miként kényelmesebb uri lakokkal rendelkező bazini grófok, s Országh család Szomolyán falai között töltötték volna életüknek egy jelentékenyebb részét. — Szemügyre véve Szomolyán vára imént jelzett viszonyát, nemkülönben a várnak már ismeretes belső berendezését s kényelmes helyiségeit, s végül annak Bél Mátyás munkájában található rajzát a múlt század elejéről, — azon biztos következtetésre jutunk, miként a várnak a XVIII. századból való alakja s belső berendezése — később korból ered és pedig annyival inkább, minthogy a Bél munkájában levő kép a fellelővárat rendes kastélyszerű alakban tünteti fel, mely építészeti izlés a váraknál jobbadán a XVII. században alkalmaztatott.

A vár belélete kétségtelenül az Erdődy családnak birtoklása idejében kezdett élni; s feltehetjük, hogy e korba teendő a vár belépitkezésének emelkedése is.

Az e korból reánk maradt okmányok szerint, Szomolyán s egyzersmind a szomszédságban levő Jokeő urai, gyakrabban megfordultak s tartózkodtak vala a vár falai között. — Ilyenek valának: Ungnad, Losonczy Anna, Erdődy Tamás nagyapája, később Forgách Zsigmond neje. Tudvalevő, hogy ez 1598. évi Margit napja táján a

várban betegen feküdt.¹ Erdődy Tamásné Szomolyán várában végezte életét s hült teteme a szomszéd felső-diósi templomban helyeztetett el.

Hogy Erdődy Kristóf szívesen tartózkodék Szomolyán várában, leginkább onnan bátorkodunk következtetni, hogy a Szomolyántól öt negyed mértföldnyi távolban sz. Katalin tiszteletére Nahács mellett szép s nagy templomot s a sz. ferenczrendieknek egy zárdát emeltetett a XVII. század második tizedében. — Lélektanilag ugyanis alig tehető fel, hogy Kristóf e nagy áldozatokkal járó építkezésbe bocsátkozott volna, ha a vallási buzgalmon kívül — a vidék iránti kegyeletes érzet, s a várban való gyakori tartózkodás nem hatnak vala reá.

Hasonló érvet hozhatunk fel Erdődy Gábornak szomolyáni tartózkodása mellett is, ki a szomolyáni templomot építette, Szomolyán várában meghalt, s a szomolyáni templomban családi sírboltjában eltemettetett.

I. Erdődy György országbiróról biztossággal tudjuk, hogy Szomolyán várában meghalt, s a sz. Katalin templomban levő családi sírboltban temettetett el. — Megjegyzendő, hogy e sírboltban, a családnak több tagja helyeztetett el örök nyugalomra.

Ha nem is állítható kivétel nélküli szabálynak azon szokás: hogy a családi sírboltok helyein az illető családtagok éltük legnagyobb részét töltötték, mindazáltal az embereknél átlag észlelhető azon sajátos érzés és vágy, melynél fogva földi vándorlásunk befejezte után, ugyanazon helyen kívánjuk kipihenni földi pályánk fáradalmait, mely hely tanuja vala ezen fáradalmainknak.

Bél M. említi, hogy gr. Erdődy Ádám László nyitrai püspök élte utolsó éveiben gyakrabban ellátogatott Szomolyánba, s itt egyszersmind időnként tartózkodék is.

Szomolyán vára a XVIII. század közepe táján hanyatlásnak indult, a mint azt már ismeretes leírásából következtethetni. Gróf Erdődy György — Szomolyán ura az 1750-es években már gyéren tartózkodott itt.² Szomolyán várnak viszontagságai között már ismerjük a hajdukak támadását, melyeknek folytán a hajduk a várat elfoglalták s kirabolták.

A vár szintén egyik színhelye volt a Rákóczy felkelésnek. — Bél szerint Castelli a Haslinger féle ezrednek századosa 80 katonával védte Szomolyán várát, a Nádas körül 1704 május havában

**Rákóczy
felkelés.**

¹ Jokeői urad. Itár Lud. XVI. Fasc. I. N. 13.

² Galgóczy János: Canonica Visitatio: „De dominis terrae tribus patronis“ című czikkben.

táborozó Bercsényi Miklós ellen. Castelli 1705 július 10-én kénytelen volt a várat a Rákóczyaknak átadni.

A vár 1707 július 7. újólág a németek kezeihez visszakerült.

A Rákóczy korabeli szabadságharcznak Szomolyán közeli vidékét érdeklő több mozzanata maradt megörökítve az azon korból származó írott emlékekben.

Gróf Bercsényi Miklósnak Rákóczy fejedelemhez 1704 május 28. Jablonczáról írt leveléből¹ világosan kiderül, hogy Ricsán osztrák tábornok ezen időben Nádas és Szomolyán között táborozott.

Bercsényi e levelében értesíti Rákóczyt, hogy a felkelő sereg a szomolyáni s nádas hegység közelében megverte Ricsán seregét, s a jablonczai kastélyba vagy 300-ad magával beszorult Ricsánt, megadásra kényszerítette.

Gr. Bercsényi 1704. augusztus 19, 20, nov. 26. és 27. Szomolyán-nál táborozott, mint azt Rákóczyhoz intézett többrendű levele bizonyítja. Bercsényi megfordult Szomolyánban 1704. decz. 17., 18. is.

1705. aug. 18. Jablonczáról Rákóczyhoz intézett levelében említi, hogy Szomolyánban van vigyázó serege.

A Rákóczy-felkelés egyik vidéki emlékének látszik lenni azon több helyen még ismeretes tót közmondás: „Sarlóját odaadta Rákóczynak“, miáltal azt akarják kifejezni, hogy már nem arat, mivel nem telik benne kedve.

**Szomolány
szelleme.**
(Nép-
monda.)

A „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte“ című folyóirat 1825 évi folyamában közölve van „Szomolyán szelleme“ cím alatt egy népmonda, mely a szerző (Köffinger) állítása szerint, akkorában még élt Szomolyán lakosainak ajkán.

Ma e monda ismeretlen. A mondának tartalma következő.

Hajdan volt Szomolyán várának egy kegyetlen s gőgös várnagyja, ki a paraszt jobbágyokat irgalom nélkül elnyomta és sanyargatta. Lelkiismeretének fel-felszólamló szemrehányásait tobzódó lakomák- s tivornyával igyekezett elaltatni. A szemérmes hajadon távolról tért ki utjából. — A parasztság remegett és csuszott előtte; s nem ok nélkül, mert boszuját keményen szokta azokkal éreztetni, kik neki hódolattal s engedelmességgel nem adóztak.

Szomolyánban találkozott egy önérzetes paraszt, ki lakótársainak tulságos meghunyászkodását megróttá, mondván: „Mit tehet nektek a szolga, ha az urnak tartozását lerovtátok.“

Megtudván ezt a várnagy, boszut forralt Juro paraszt ellen. A terv hamar megszülemlett gonosz agyában. — Röviddel ezután egy

¹ Archivum Rakoczianum: Thaly Kálmántól, IV. 42 - 43. l.

reggelen magához hivatván Jurot, következő rendeletet adott neki : „Vidd e két pecsétes levelet Pozsonyba Uram nagybátyjához, s estére itt legyen a válasz, mert ha elkésel, élethossziglani lakod lesz a vár legmélyebb börtönében.“

Szegény Juro csakhamar érzékenyen bucsuzván el családjától, utra kelt. — Már egy ideig gyors léptekkel haladt volt távol célja felé, midőn utjában egy keresztet megpillantott. Istenbe vetett bizalommal leborult a feszület lábainál, s buzgón esedezett isteni segítségért. Ezután tovább ballagott. — Egyszerre fergetegszerű robogást vesz észre a távolból közeledni. E zivatar és zaj hovatovább közelebb ér, az uton iszonyu porfelleg kezd kavarni, s néhány pillanat múltán e porfellegből egy fogat bontakozott ki, melybe három koromfekete ló volt befogva. A lovakat egy őszbe borult barátságos kocsis hajtotta. Midőn a kocsis Jurohoz ért, megállt, s kocsisa megkérdezte Jurót, hogy hová siet. — Midőn megtudta, hogy Pozsonyba megy, s hogy még ma este otthon kell lennie, — felszólította Jurót, hogy üljön be a kocsiba, s ő elviszi Pozsonyba s vissza is hozza, úgy hogy este otthon lesz a válaszszal. — Juro vállvonítva kételyét fejezte ki a kocsis ígérete felett; ez azonban biztosította őt, hogy még este Szomolyánban lesz.

Alig ült a kocsiba, a kocsis nagyot suhintott ostorával a lovak közé, s a kocsis oly sebességgel robogott előre, hogy Jurónak mindkét kezével kellett a kocsihoz fogóznia, hogy ki ne essék.

A kocsi ismét robogó fergeteg kísérte. Juro aggályai s rázkódtatásai közepette alig vehetett lélekzetet. — Utjában — nagy fáradalmi folytán — édesen elszenderült. — Álmából felkelté őt jólelkű kocsisának szava. Juro körülnézván, észrevette, hogy Pozsony kapuja előtt áll. — A kocsis megigérte neki, hogy itt fogja várni, míg elvégzi dolgát a városban.

Juro hamar besietett a városba s elhozta a várva várt választ. — A kapuhoz jöven, alig várt egy-két percig, s a hármas fogat kedves kocsisával ismét előrobogott.

A lovak ujult erővel kelnek utra, sörényüket büszkén fennen lobogtatják, s a figyelő szem észreveszi, hogy a sörényből néha-néha tüzes szikrák hullanak.

Utközben csodálkozását fejezte ki Juro a felett, hogy a kocsinak csak három ló van befogva. „Majd lesz négy, midőn a nap lealkonyodott.“

Juro erre ismét elszenderedett. Egyszerre csattog az ostor, s a kocsis megáll Szomolyán várának kapuja előtt. Juro felébredt s hálás köszönetet szavazván a kocsisnak, bement a várnagyhoz. A várnagy Juro láttára meghökken s elborzadott. — Meglepetése még nagyobb lett, midőn a kívánt levelet átvette. — „Ez nem történt jó szerével

— mondá a várnagy — hogy te ily korán jöttél vissza, neked czimborálnod kell a pokollal.“ — „Várnagy Uram — válaszola Juro — engem az ég segített meg, s mentett meg a kegyelmed által forralt boszutól.“ — „Mind hiába, — mondta ismét a várnagy — te még sem hajtottad végre a parancsot, mert a nap már előbb lealkonyodott; az égi segély mitsem használt, s te a kiszabott büntetés elől ki nem térsz.“

E pillanatban a bucsuzó napnak biborlángu sugarai hatottak át a várnagy ablakain. — Ezen napalkonyat volt a várnagy életének alkonya, mert az utolsó napsugár a várnagyot holtan találta.

Erre földalatti moraj s földrengés rázkódtatta meg a várat, s iszonyu zivatar kezdett a vár táján üvölteni.

Jurót e látvány borzadálylyal töltötte el, s valami rendkívüli érzet önkénytelenül az ablakhoz vonta. A vár körül elterülő pázsiton, jótékony fuvarosát látta tovarobogni, kinek kocsijában már négy fekete ló volt befogva.

IX. Boleráz.

Boleráz a Nádistól Nagyszombatba vezető országuton — egy órányi távolra fekszik Szomolánytól; — Binyocztól éjszokról, délkeletről Klcsovántól van határolva. — Lakosainak száma: 800.

Boleráz régiebb időkben Baralach, Bolgaráz, s Bogyarád nevek alatt is fordult elő. Ilyen nevek alatt jön elő, egy 1554. évi okmányban, melyet az esztergomi káptalan a bolerázi határ kiigazítása ügyében, Fuggerék — Vöröskő urai részére kiállított volt.¹

Boleráz egy 1580. évi okmányban mezővárosnak említettik. — Mezővárosi előjogaival hosszabb idő óta nem él.

Boleráz — Bél Mátyás szerint — már II. Béla király által nyert volna kiváltságot. — Ugyanő említi, hogy az ő idejében a nagyszombati Klariszsza apáczáknál — Bélának Bolerázra vonatkozó egy pecsétje őriztetett.

Boleráz sok századon át ezen apáczáknak birtokában vala. — Egy hiteles okmánymásolat szerint, IV. Béla király adományozta nekik Bolerázt 1247. évben. Nagyszombatban magyar apáczáknak is hivattak.

IV. Béla ezen adománylevelében, — azzal indokolván adományát, quod nos salutis animae nostrae invigilare cupientes, divini numinis interventu, a Nagyszombatban székelő sz. Ferencz rendjét valló apáczáknak Baralach villát, minden hozzátartozó birtokrészletek- s birtokjogokkal adományozza.

IV. Béla ez okmányban említésbe hozza, hogy Baralachot a pozsonyi főispány, vagy bíró hatósága alól kivonja, s hogy Baralachot Konstantia nővérétől, Csehország királynéjától vette meg.²

Annyi kétségen felül áll, hogy egy 1330. évi okmányban, mint

¹ Palfy Itár Vöröskői rész. Lad. XVII. Cap. 3, 9. Szom. Itár. Lad. XV. Fasc. 2. N. 1.

² Magyarország csúcs-ives stílusú műemlékei: 216, 217. lapon.

Boleráz földbirtokosai említettnek (Pálffysen. ltár. Arm. IV. l. ad. 7. Fasc. 6. N. 1.)

Ezen apácák — Bolerázt s a hozzátartozó Nestik községet egészen II. József császár koráig zavartalanul birták; míg II. József a vallásellenes álszabadelvű politikai s társadalmi irány- s áramlat-tól befolyásoltatva, — s felülemelkedve a századok törvényei által szentesített birtokjogon, a klarisszák rendjét eltörölte s Bolerázt a kincstár részére lefoglalta.

Boleráz 1803. évben királyi adományozás után Creneville Victoria grófnőnek — Colloredo Ferencz miniszter nejének kezeihez került, — melyet Ferencz királytól, a cs. kir. főherczegnők nevelése körül szerzett érdemeinek jutalmául nyert volt. — Jelenleg id. gróf Pálffy Jánost uralja, ki Bolerázt örökösödés után nyerte.

Egyházi emlékek.

Boleráz régi multjáról annak egyházi emlékei is tanuskodnak; — nevezetesen annak temploma, melyről a Batthyányféle Canonica Visitatióban ezt olvassuk: „Ki által, s mikor épült e templom, nem tudatik”; javítottatott 1080. s 1168. évben, miről valamint az előbbeni Visitatiók, úgy a szentély homlokzatának felirata is tanuskodnak.”¹

A felíratra néze a plebániának anyakönyvében a következő sorokat olvassuk: „In turris frontispicio sequens inscriptio antiquae Ecclesiae erat. Per Lege Me a C q Vo anno fVIt reno Vata ViDe-bis. A dorso Sanctuarii ejusdem. Ecclesiae sequenti tenore: restaurata 1080. 2. reparata 1168. 3. renovata 1773.

E régi templom — ugyanezen anyakönyvnek egyik jegyzete szerint, 1786. april 1-jén romboltatott le, s a mostani plebánia beltelkének helyén áll. — Romjai s alaprajza csekély ásás után könnyen fellelhetők.

A régi templom alakjáról a Can. Visitatio a következő érdekes adatokat nyújtja. Szentélyének hossza: 3° 2' szélessége: 2° 1' magassága: 2°. Hajójának hossza: 8° 3' szélessége: 3° 2'. Magassága 2° 4' — A templomnak három karzata volt; az egyik az ajtó felett, s egészen kemény anyagból volt építve, a másik ennek tövében deszkákból, s gerendákból, melyen az orgona vala, a harmadik oldalvást, szintén deszkákból. — Három oltár ékesítette belsejét. — Tornya négyszegű volt, s téglákból épült. Hossza 1° 5' szélessége: 1° 4' magassága 14°.

A régi templomnak egy ezüst kelyhe volt, melyet Jakusith Francziska Klarissza apátnő ajándékozott volt. A kehely talapzatán következő felirat volt. Francisca Jakusith A. J. O. L. E. H. C. FF. Sumpt. Oppidi Boleráz Anno 1647.

A Klarisszákknak — a templom iránt tanusított — bőkezűségét,

¹ Batthyány Can. Vis. 2. lap

hirdeti egy 1780. évből eredő magyar okmány is, melynek értelmében Berényi Judit nagyszombati s mórliczhidai Klarissza apátnő, — a bolerázi templomnak több rendű földet adományozott.¹

A templom birtokában van egy 1678 évben készült csinos ezüst kehelynek. A kehely alja vert dombormű virágokkal van díszítve.

Boleráznak jelenlegi temploma az 1780-as években épült. Építészeti modora hosszukás négyszöget képez, s legkevésbé sem felel meg a jobb ízlésnek. Ablakai majdnem egyenes négyszöget képeznek, melyek után a templomot — ha a toronnyal nem lenne összekötve — inkább valamely középületnek mint templomnak volnánk hajlandók tartani.

Boleráznak legrégebbi anyakönyve 1669. évből való. Ugyanezen évtől fogva fenáll a bolerázi plebánosoknak névsora is.

A bolerázi plebánia történetében egy esemény nyomaira akadunk, mely fényes bizonyítékaul szolgál azon régi igaz közmondásnak, hogy a szeretet lelékeny. Ványek János — bolerázi plebános, — ki 1862. júl. 12. meghalt, végrendeletileg ezer o. é frtot hagyományozott Boleráz község lakosainak azon célból, hogy e tőke kamataiból azon bolerázi lakosok segélyeztessenek, kik ígás marháikat dögvész, vagy önhibán kívüli szerencsétlenség folytán elvesztik.

Gondoskodott ezen kívül előnyösen a bolerázi iskoláról, melyet már életében jelentékenyen támogatott.

Végrendeletében — Nestik fiókközsége iskolának javára ezer frtot hagyományozott.

A plebániái javadalomról akkép gondoskodott, hogy utódjának az összes elvetett magot azon kikötéssel hagyományozta, miként ez mindig a leendő bolerázi plebánosokra szálljon.

A bolerázi s klucsoványi szegények részére 100 forint alapítványt tett.

Besztercebányai intézetbe nevelendő tanuló ifjak részére 300 forintot.

A bolerázi templomban általa alapított keresztkut fentartására 200 forintot.

Nestiki s klucsoványi templomok részére 100 frtonkint.

A számszerint kitett hagyatéki tételeken felül maradt összes vagyonát 3 egyenlő részre osztatni rendelte és pedig: 1. A jeruzsalemi sz. Ferencz rendű zárdának. 2. A nagyszombati sz. Ferencziek zárdájának 3. Az éjszak amerikai hitküldérek missziójának.

Boleráz és Klucsován vallásos életéből kiemelendő, hogy e két község több év előtt — önszántából lekötölte magát, hogy gondos-

¹ Canonica Visitatio.

kodni fog arról, miként Bolerázon — azon vásár- s ünnepeken, napokon — midőn a bolerázi plebános Neslik fiókközségben — minden harmadik vásár- s ünnepen miséz, — egy áldozár sz. misét bemutasson. — E kötelezettségének eleget tesz jelenleg is, s az áldozárnak Nagyszombatba fuvart szolgáltat.

Gazdászat. Bolerázon hajdan ápoló kezek gondozták a szőlőművelést. — Már 1580. évben volt a községnek egy szőlő promontoriuma. ¹

A felső-diósi határ éjszaki részével érintkező bolerázi Policsko-féle uradalmi almás helyén, mely Stompil nevet viselt, a mult század közepén szőlőkertek valának. ² Mainap épenséggel semmi nyomuk nincsen. — Hasonlókép elpusztultak a Sárkány nevű Korompa felé emelkedő hegynek „Lauzár“ nevű szőlei is, hol az egykori szőlőművelés emlékéül, még egy, vagy két szőlőkert maradt fenn. — E Sárkány-hegy majdnem országos hírnévre tett volna szert, mivel — Bél Mátyásnak állítása s a nép ajkán maig megőrzött hagyomány szerint, itt kell vala épülnie Lipótvárának. — Az építkezés terve, állítólag a Sárkány hegyen tapasztalt vízhiány miatt meghiusult.

Ipar. Az ipar emlékei között dicsérőleg kell nyilatkoznunk a bolerázi *korsókészítők* egykori műveiről, melyek a vidéken kedvelt árucikkek voltak. — A korsókészítés mestersége rendesen egyes családoknak hagyományos örökségét képezte, s ily uton tartotta fen itt magát még egy családnál.

A mesterségnek minőségi tekintetben másutt észlelhető hanyatlása, Bolerázra is volt hatással, hol a régibb edényeknél sokkal értéktelebb, s izléstelenebb edényeket készítenek. — 1836— 1840-es években még nyolcz korsókészítő volt Bolerázon, kiknek üzletük eléggé virágzott. Iparáruikat rendesen Pozsonyba szállították.

¹ Szom. ltár. Lad. XV. Fasc. 2. N. 1.

² Galgóczy-féle Can. Visitatio.

X. Klucsován.

Klucsován Boleráztól tíz percznyi távolságra, délkelet felé fekszik a nagyszombati országuton. — Lakosainak száma 340.

Klucsovánnak nyomaira már a XIV. század elején találunk **Birtokosok.** mely időben Mocholan vagy Moholánynak hivatott vala. Henszlmann Imre említi, hogy midőn az ötvenes években a nagyszombati clarissák tornya javíttatott, a torony keresztje alatti gömbben egy 7 pecséttel ellátott okmány találtatott, melyben az foglaltatott, hogy Béla király a nagyszombati clarissáknak Kletvan s Baralach községeket adományozta. Henszlmann Kletvant — Klucsovánnak tartja.¹ A pozsonyi káptalan által egy 1330. évben (fer VI. ante Donim. Jubilate) kiállított okmánynak tanúsága szerint, 1329. évben Tamás, Rochman Márk fia, Mocholan nevű birtokát Jakab-naptól fogva, egészen Mindenszentek nyolczadáig, Fyncha comesnek, de Menda Dániel fiának, 25 márkáért akkép elzálogosította, hogy ha a zálogba adó a zálogpénzt a nevezett határnapig ki nem fizeti, Moholány Fyncha birtokává válandik. Rochman nem felelvén meg e kötelezettségének, a káptalan 1330. évben Fyncha javára birtokokmányt állított ki. Ezen okmány a következőkben írja le Maholány határvonalait: Keletről Sárkánypataka választja el Bagyarád nevű földtől, mely a nagyszombati apáczaak birtokát képezi. Tovább menvén dél felé, a Samulya (Szomolyán) nevű villába vezető nagy utra juthatni; ezután nyugotra kanyarul a határ, s ugyanazon ut körül van egy régi s új határjel, melyek Maholányt a nagyszombati apáczaaknak Bagyarád földjétől elválasztják. Átlépven a Tyrna folyót éjszak felé, s nagy darabig előrehaladva, nagy árokhoz lehet jutni, melynek végén — közel a nevezett folyóhoz — egy megújított régi határkő van, mely Maholány földjét Byn (Binyócz?) földtől elválasztja. Maholány határát, Byn mellett Kurpichpataka képezi. E patak mellett volt egy

¹ M. Oz. csucsives Műemlékei 217 l.

határkő, mely Maholányt elválasztotta Felső- s Alsó Kromphöldtől, t. i. Korompától.¹

Klucsovánnak — Bogdánóczhoz tartozó egyes birtokrészeit, — melyek 1458. év előtt együvé tartoztak, Albert király nemechei Ulma Györgynek s fivéreinek: Egyed, János, s Imrének adományozta. Ezen kívül adományozta nekik Selpitznek egy részét. Az adományok fő-szerzője volt György, ki a király körül Csehországban sok érdemet szerzett magának. — A pozsonyi káptalan Zily Márton királyi emberrel, még ez évnek sz. Ferencz hitvalló ünnepén vezette be Ulmaiakat, a nevezett birtokokba. E birtokrészek ezelőtt Rozgony István és György kezeinél voltak. Az említett birtokosok szomszéd birtokosai valának Korompai Miklós és Pál, Spáczay Jakab, Körtvélyesi Gáspár, Maythe Gergely. Az adománylevél 1438. (3. fer. p. fest, B. Michael. Arch.) Budán kelt.

Ezen birtokokat nemes Thwlacz Márton, Ulma György fia, ki ismét Ulma Pál fia vala, a budai káptalan előtt 1468. évben, valamint Nemeche falut s Podhaycsán birtokát, baziai János és Zsigmond grófoknak hatszáz arany forintért elzálogosította.² Ezen Ulmai család felváltva használta praedicatumát Nemeche s Podhaycsán birtokától.

Klucsovánról tudvalevő dolog, hogy a tizenhatodik század közepén elpusztulva s lakatlan vala, mint azt Mar János Vöröskő várának praefectusa, Révay Mihályhoz 1554. jun. 2. kelt levelében határozottan kifejti, irván: „esse unam possessionem desertam Küchow an apellatam, pertinentem Castro Wereskew, quae quidem possessio desumpta, sive potius praedium.“³

Klucsován — mint azt a bogdánóczi birtokviszonyoknak jegyzeteiből következtethetni, — eredetileg önálló birtok volt, s úgy látszik, csak a XVI. század elején csatoltatott Vöröskő uradalmához. Birtoklása a Pálffyak alatt is, a többször eszközölt elzálogosítások folytán, külföldi változásokat szenvedett.

Már báró Pálffy Miklósról tudjuk, hogy János testvérétől 5 ezer magyar forintot vett kölcsön, s ennek fejében Klucsovánt adta neki zálogba. — Istvánffy Miklósnak egy okmányához képest, Keöreössy Katalin, Pálffy János özvegye, 1597. márcz. 27. Szuhán Istvánffy előtt arról tanuskodott, hogy Pálffy Miklós neki s gyermekeinek az érintett 5000 frt kölcsönt visszafizette.⁴

Klucsován a későbbi időkben is többször uralt zálogbirtokosokat,

² Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 1.

³ Vöröskői Registratura: 429 l. és Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. F. b. N. 5.

⁴ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 14.

⁵ Pálffysei. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 18.

Klucsován birtok- és zálogviszonyaira nézve felvilágosítással szolgál Beniczky Lászlónak egy 1702 évben kiállított magyar okmánya.² „Néhai méltóságos Pálffy Pál magyarországi palatinus írja ez okmány és mlgos gróf Pálffy István fia Miklós, az mostani életben levő mlgos urak édes atyja decedálván, néhai gróf régi Pálffy János egy testvér atyokfia életben maradt leányának: gróf Pálffy Franciscának, néhai Révai Miklós ur házastársának in rationem puellaris exolutionis adtak vala pro Residentia az zvoncsini malmot, *Klucsovány* és Kosolna falut is; időjártában Kosolnát az szegény asszonytól redimálták, még midőn élt vala, az urak, Zvoncsinyi malom pedig és Klucsovány falu holtig keze alatt maradván szállott az gyermekeire: Révay Farkasra, Emerentiára: Révay Eleknére, Leopoldinára: Beniczky László feleségemre és Eleonára azelőtt Forgách Farkas — most pedig Melczer Moyses uram házastársára: az occasione divisionis inter nos hacredes institutae — ezen falu rajtalevő *tíz ezer* forint szerint oszlott azon atyafiak között és ezen divisió erejével, a feleségem: Révay Leopoldina actualiter birja az neki divisionaliter obveniált portióját; az többi atyafiak portiói pedig én Beniczky László feleségemmel együtt azután exolválván cum cautela evictionis birom *már az egész falut* in Rhen. flor. 10.000.

Ezen okmányban Beniczky említi, hogy egy — még Pálffy Pál nádor idejéből eredő inscriptionális fundust megváltott 300 frtban.

Továbbá 700 frtöt számít fel magának egy háromkerekű malom kiváltásának s ujtásának fejében.

Rétek megváltása czimén 90 frt kárpótlási igényt jelzett. Ezen réteket a falusiak az elmúlt Rákóczy hadjárat előtt, súlyos portiózás miatt, Szentmiklóssy János urnak kényszerültek elzálogosítani. — Beniczky említi, hogy egy majort pajtástul emeltetett.

Beniczky Klucsovánban és az uradalom szőleiben (praeter aedificia adhuc allodii et molae aestimanda) való pénzbeli kárpótlási jogát, 22,390 rajnai forintra becsülte. Az okmány végén Beniczky kifejezi abbeli készségét, miként a nevezett birtokokat méltóságos generalis Feltmarsalk Ur Ő Excellenciájának, az említett kárpótlási összegért átengedi.

1740. évben Semsey Ferencz, czifferi nemes közbirtokost találjuk Klucsovány zálogbirtokában; miről gróf Pálffy János országbírónak, egy 1740. aug. 6. Pozsonyban kelt levele³ tanuskodik, melynek erejénél fogva gr. Pálffy János, Klucsován községet, melyet eddig Semsey Ferencz s engedményesei birtak volt zálogban, Nemsovay Györgynek s nejének, Apponyi Juliának azon érdemek tekintetéből

² Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fase. 6. N. 25.

³ U. ott. N. 25.

adja zálogba, melyeket Nemsovay, Pálffy János körül különféle alkalmaknál szerzett volt.

Miután Klucsován község, az idők vlszontagságai folytán jobbagyaiban megfogyott, s most csak kevésnek van ígás marhája, s a község csak kevés kézi munkát szolgáltatathat, s miután Nemsovay s neje — a község benépesítésére — minden különleges kárpótlás nélkül vállalkoztak, Pálffy nekik e községet — visszaváltási jog nélkül, tíz évre zálogba adja. Klucsovánt tíz ezer frtnyi zálogösszeg terhelte.

Ezen szerződést Pálffy Rudolf is megerősítette.

Nemsovayék, a Semseyvel kötött egyezséghez képest, csak 1742. július végén vették át Klucsovánt. Semsey Ferenczen kívül még Semsey László s Kelli Adámnak is volt itt zálogjoga. — Az egész zálogösszeg beszámítva, a Semseyék által felállított épületekért járó kárpótlást is, 11.600 frtot tett ki.¹

Nemsovay György, — indítatva gróf Pálffy János nádor iránti lekötelezettségétől — 1743. okt. 28. egy nyilatkozatot adott ki, mely szerint — Pálffy János kérésére — lemondott Klucsovánra vonatkozó tíz évi s eddig csak egy éven át élvezett zálogjogáról, s egyzersmind elismeri, miként a zálogösszegnek, s nemkülönben az általa előbb létesített épületeknek kárpótlása czimén gr. Pálffy Jánostól 11.700 frtot kapott.²

Klucsovánnak legnagyobb része, Vöröskő uradalmának a múlt században történt felosztásakor, gr. Pálffy Rudolfnak jutott s jelenleg is egyik örökösének: gróf Pálffy Istvánnak birtokában van. — Gr. P. István itt egy jól rendezett majossal bir.

Egyházi emlékek.

Klucsovánnak van templomszerű kápolnája, mely az 1782. évi Can. Visitatio szerint, több klucsováni lakosnak költségén épült. — A kápolna ezen időben eléggé volt ellátva a szükséges egyházi szerrekkel. Klucsován Bogdanócznak fiókegyháza.

A nevezett Can. Visitatio igen dicsérőleg emlékezik meg Klucsován népének erkölcséről s vallásos buzgalmáról, s határozottan említi, miként a bogdanóczi plebánia körében nyilvános bönösök nem találhatók.

¹ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 29.

² U. ott. N. 30.

XI. S e l p i t z.

Selpitz Bogdáuóctól délnyugotra, vagy negyedórányi távolba fekszik. — Lakosainak száma: 320.

A mint már tudjuk, Selpitz egy részletét képezte a bogdánóczi klcsováni nemecsei birtoktestnek, mely régente az Ulmai családot uralta, s a XV. században kebeleztetett be a vöröskői uradalomba. Selpitz e szerint már a XV. sőázad elején létezett.

Selpitz felett sem viharoztak el utóhatás nélkül a XVI. század háborus viszontagságai; — mivel azon 1536. évből eredő okmányban, melyben Ferdinánd Fuggeréket Vöröskő birtokában megerősíti, — Selpitz azon községeknek névsorában jön elő, melyek egészen elpusztultak volt. Egy 1540. évi községi összeírás azt írja róla, hogy egészen pusztá volt, s Bogdanóczról három paraszt telepedett itt le, kik ugyanitt három házat építettek.¹

**Birtokvi-
szonyok.**

Selpitz községre b. Pálffy Miklós 1591. évi Judica vasárnapján — Vöröskő vára megvételének céljából, Révay Mihálytól 4000 tallérnyi kölcsönt vett fel, s lekötölte magát, hogy —ha tartozását — f. é. sz. Lőrincz napjáig ki nem fizetné, Révay Mihálynak s fiainak: Révay Lőrincz, Endre, Péter s Ferencznek, — Selpitzet zálogba fogja adni.²

Selpitz ugyancsak átment Révayék zálogába, Pálffy ezt 1596-ik évben Fer. IV. ante F. b. Greg. Naz. kiváltotta, midőn a zálogos kölcsönt Révay Péter- és Ferencznek, az esztergomi káptalan előtt kifizette.

Selpitz községére Pálffy János gróf, báró Pálffy Miklós fia, II. Ferdinánd királytól 1627. junius 5-én vámjogot nyert.

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N 16.

² U. ott. N. 17.

³ Registratus von Bibersbueg. 266. l.

Ez adománylevélben a vámjog azzal indokoltatik, hogy Pálffy János szuhai birtokainak kerületében, — „az utasok békéje, kényelme s haszna végett számos mocsáros (coenosis et stagnantibus) helyeken, nem csekély költséggel járó hidakat építeni kényszerül.“

Ezen okmányban II. Ferdinand egyszersmind meghagyja Pálffynak s örököseinek, hogy a szuhai kerületben (tractu et processu) létező mocsáros helyeken, hidakat s vizgátokat építeni, szaporítani s fentartani, minden időben tartozzanak.¹

Selpitz multjának írott emlékei között nyomára jutunk annak, hogy a selpitzi s bogdánóczy községek alsó részében (infra possessiones Selpitz et Bogdánócz) a XVII. században egy major létezett.

Érdekes megtudni, mily módon adományozta ezt Pálffy Ferdinánd püspök a nsgyszombati jezsuita kollegiumnak.

Erre nézve fenmaradt Weinperger Jánosnak, gr. Pálffy Ferdinánd egyik tisztviselőjének, 1725. június 24-én kelt tanúsága, mely a többi között a következőket említi; Midőn gr. Pálffy Ferdinánd állandó lakást vett a szuhai kastélyban, mely időben Weinperger nála szolgálatban állt, a jézustársasági atyák, a többi között P.-Szentiványi — gyakran megfordultak nála, s gyakran kérték Pálffyt: adná nekik oda az akadémia felépítésére a majorság épületét. Midőn Pálffy Ferdinánd, az atyák ismételt kérésének eleget teendő, az atyák által aláírás végett elébe terjesztett kéretet aláírni készült, nem tudni mi okból, az aláírás czéljából tintába mártott tollat rögtön elvetette; s Weinperger és más szolgáknak jelenlétében fel alá járt a szobában, míg — végül — engedve a jezsuiták megújított kérésének, — kérvényüket aláírta. — A jezsuiták — mindjárt harmadnapra felbontották az egész majort, s jobbágyaik által Nagyszombatba vitették a téglát s egyéb építkezési anyagot. Weinperger tanúsága szerint az adományban nem volt befoglalva a majorságnak telke (fundusa) sem pedig az ugyanazon majorhoz tartozott, „borjurét,“ mely ingatlanokat — az uradalom, — a jezsuitáknak minden ellenmondása nélkül — békésen birtokolta.²

Gazdaság. Selpitz községének lakosai századok óta természetnek szözlőt; ennek legrégibb nyomára már 1556 évben találunk.

Selpitznek most is vannak jelentékeny szőlőkertjei. — Bora jó minőségű.

Selpitz közelében már a XVI. század közepén egy fenyves erdő létezett.

Selpicz gunyczime.

A vidék községei között találni egy kettőt, melyet a szomszéd

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 19.

² Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. Fasc. 6. N. 16.

községek valamely nevetséges gunyos megjegyzéssel, illetve ráfogással illetnek, — mi felett a gunyolt községbeliek rendesen bosszankodni szoktak.

Ilyen gunyos megjegyzésről Alsó-Diósnál már Bél is megemlékezett. — Selpitzről még mai is el van terjedve azon guny, miként ott iczczével mérik az észet. Ugy hiszem, ma sem lenne tanácsos valamely idegennek Seplitz községében megkérdezni: mily ára van egy iczcze észnek. — A hír azt mondja, hogy némely ilyen kérdezősködő utasnak iczcze helyett bottal mérték ki az észet.

A helybeli nép ajkán fentartotta magát a Rákóczy felkelés hagyománya, mert a nép körében maig is ismeretes azon népdal:

**Rákóczy
felkelés.**

„Rákóczy Bercsényi ból nás stríc
Chodíval na hodi do Selpíc.“

t. i. Rákóczy Bercsényi bátyánk volt,
Selpitzre bucsura eljárt volt.

Rákóczyék ugyancsak megfordultak Selpiczen s vidékén, mint azt gr. Bercsényi Miklósnak egy 1704. dec. 24. Selpiczről Rákóczyhoz intézett levele is bizonyítja. Gr. Bercsényi ugyanezen napon Koronyán is volt, honnan egy másik levelet irt a fejedelemnek.¹

¹ Archivum Rákóczyanum Thaly Kálmántól IV. 240. 241 lap.

XII. Bogdánócz.

A Nagyszombat-Nádas közötti országut mellett, — Nagyszombattól éjszaknyugotra egy órányi távolban fekszik. — Lakosságának száma 650 lelket tesz ki.

Birtokosok. Bogdánócz a régi német iratokban *Budancz* név alatt szerepel. — Ily néven említi egy 1536 évi okmány, melylyel Ferdinánd király a Fugger családot Vöröskő uradalmának birtokában megerősíti.

Egy 1438. évi okmányban Bogdanovitznak hivatik. — Egy 1456. évi okmányban pedig Bogdancz, vagy Bogdanovetznek.¹

Bogdánócz régente, felében a vöröskői uradalomhoz, — felében pedig a Bikszárd nyugoti részén egy magas hegyen emelkedő Éleskő várához tartozott; és pedig Spácza község felőli házsora a vöröskői uraságé, Szuha felől pedig az éleskeőié volt; miért is ez utóbbit a nép most is Czoborféle résznek, vagy oldálnak (stránka) hívja; miután Czoborék hosszú időn át Éleskő birtokosai valának.

Mely idő óta tartozott Bogdánócz egy része Éleskeő várához, biztossággal nem puhatolható ki. Hogy a vöröskői részlet, melyhez még Nemece község, Selpitz és Klucsován községeknek fele tartozott, a XV. század elején nem volt Vöröskő uradalmában bekebelezve, s különleges kuriális birtokot képezett, bizonyítja az ezen birtokra vonatkozó adománylevelek.

Albert király egy 1438. (fer. 4. proxima ante fest. Cath. S. Petri Ap.) évben kiadott adománylevelében megerősíti Ulmai, vagy Podhaycsányi Györgyöt, Országh Mihály kincstárnoknak familiarisát, Nemeche község s Podhaycsán praedium birtokában, melyeket még Zsigmond királytól nyert volt.

Albert tekintetbe véve Ulmai Györgynek s fivérének az előbbeni királynak, valamint neki is tett szolgálatait, még egy bogdánóczi birtokrészt is adományoz neki örökös joggal.²

¹ Pálffyzen. Itár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 3. N. 1.

² U. ott. N. 4.

Bogdánócznak Vöröskőhöz való részbeni tartozandósága valószínűleg a közép korban keresendő, miről egy XV. századbeli okmány is tanuskodni látszik. — Ugyanis a pozsonyi káptalannak 1456. b. Margit szüz s vértanu napján kiállított oklevelének bizonyossága szerint, bazini gróf János nagyszombati kapitány, a pozsonyi káptalannak két tagja előtt élő szóval előadta, miként saját és Zsigmond testvére nevében, Bogdancz, v. Bogdanovetz pozsonyvármegyei községében Frondle, (vagy Krondle) György bogdánóczi lakosnak (famoso viro) egy curiát vagyis curiális fundust élethossziglan adományozott.¹

A birtokviszony s földesuri jog felvilágosítása végett, emlékeztetnünk kell az olvasót, hogy a nevezett két bazini gróf Vöröskőnek birtokosai valának.

Ezen ténnyel szemközt nem lehet említetlenül hagyni a vöröskői Registaturnak — Bogdánócz földesuri régi viszonyára vonatkozó jegyzetét.

Fuggerék 1579. aug. 22-én egy levélben meghagyták Wettle György s Troyer Joachim vöröskői tisztviselőknek, hogy szcrezzék meg Ocskay Jánostól bazini kapitánytól, az ennek kezénél levő — Vöröskő néhány birtokrészletére, u. m. Bogdánócz, Selpitz és Klucsovánra vonatkozó eredeti okmányokat. Ocskay ez okmányok átengedéseért 300 magy. forintot kért, s alkudozás közben előhozta, hogy Révay, Éleskeő ura személyesen és küldöncz által is ígért neki ez okmányokért 300 frtot; ő azonban meg akarta várni Fuggerék nyilatkozatát. Ocskay azt is előhozta, hogy ő ismeri az Ulmai család ivadékait, kiknek ősei az említett birtokrészeket hajdan hirták, s tudja, hogy ezek az okleveleket szívesen megfizetnék.

Fuggerék tisztjei ezután 200 írtért, 10 ezer darab sindelyért s ötven közönséges deszkáért megvették az okmányokat; Ocskay pedig lekötölte magát, hogy mindazon Vöröskőre vonatkozó okmányokat, melyeket később fogna felfedezni, ingyen szolgáltatandja át.

A nevezett tisztviselők az Ocskayval megkötött okmányvétel igazolására előhoztak, miként Selpitz és Klucsován az egyik vásárolt okmány keltének idejében Bogdánóczhoz tartoztak, s az okmányokból általában az derül ki, hogy Nemecse, Podhaycsán, Selpitz, Klucsován és Bogdánócz nem tartoztak volt Vöröskő várához. A tisztek nézete szerint e birtokok elzálogosítás útján jöttek a bazini grófok birtokába, s ezek kihalltával a kir. kincstár kezeihez jutottak; miért is a Thurzó részére kiállított adományozó okmányban, mint királyi adomány, fordulnak elő.

A tisztek eljárásuk további igazolásául azt a megjegyzést is kockáztatják, hogy könnyen megeshetett volna — ha Révay s ro-

¹ Pálffysen Itár.

konai — bogdánóczi földesurak, vagy az Ulmai család — a vásárolt okmányok birtokába kerülnek vala, perrel megtámadták volna Fuggeréket, mint az Magyarországon — ugymond — akkor szokásban volt, hol ugyanis csekély okoknál fogva régi jelentékeny pereket megújítottak, mert „itt — mondják tovább a tisztviselők, — egy per nem évül el úgy 30–40 év alatt, mint a birodalomban.“¹

Az éleskői felerész birtokosai között 1528. évben Czobor Gáspárt s Jánost találjuk Bogdánóczon.² — 1554. évben laki Bakyth Pétert. — Ezen időből feljegyzendő, egy a két bogdánóczi földesur meghatalmazottai között, a községi ügyek rendezése tárgyában létrejött egy kölcsönös egyezség. 1554. marc. hóban Bakyth Péter — képviselve Tóth Mihály éleskői praefectus, s Nagyváthy Antal, ugyan-ezen várnak előbbi praefectusa által, Fuggerékkel — Bogdánócz vöröskői részletének birtokosaival, — kik Kirchmayr Erazmus s Maar János vöröskői praefectusok által képviseltettek, következő egyezséget kötött. — Miután a bogdánóczi templomnak jövedelmeit, a két uraságnak jobbágysai, illetve az egyház vitricusai roszul kezelték, határozatba ment, miként mind a két uraság részéről egy-egy vitricus fog kineveztetni, kik saját felelősségük alatt kötelesek lesznek az egyháznak járó tartozásokat s hátralékokat behajtani. A temető mindenfelől be fog kerítettetni, s a fenforgó szükséghez képest meg fog erősítettetni. A megerősítéshez szükségglendő fát Vöröskő urai szolgáltatják. Miután Bogdánóczon ezen időben azon visszaélés uralkodott, hogy az egyik uraságnak jobbágysa valamely kihágás elkövetése után, elkerülendő a reá mérendő büntetést, a másikhoz menekült, elhatároztatott, hogy az ilyen szökevény az illető bíró által elfogassék, 4 frtban megbüntettessék, s az illető urasági tisztnek, vagy a vár praefectusának kiszolgáltatassék.

Ezen egyezség alkalmával a marhalegeltetésnél felmerülő szán-

¹ Némely t. olvasó tán érdeklődni fog az iránt, mikép jutott Ocskay ezen okmányok birtokába. Az ismeretes vöröskői tisztviselők ekkép feleltek uraiknak hasonló kérdésére. Ocskay szerint, egy tekintélyes — jogügyekkel foglalkozó magyar férfiú özvegye, — kik Ocskay megnevezni nem akart, — férje halála után kényszerülván kivonulni ennek birtokából, minden összeszedhető ingóságot összegyűjtött, s ezt Ocskóra (Nyitramegye) Ocskay Jánoshoz hozta. Az ingóságok között volt számos könyv és iromány. Az özvegy az előbbieneket a nyitrai püspöknek adományozta, az irományokat pedig Ocskaynak ajándékozta oda. — Ocskay egy sötét boltba záratta az iratládát. Midőn egy ízben Ocskon betegen feküdt, melancholiájában feltörette az iratládát, s átolvasta a benne őrzött okmányokat. — A talált 10 darab okmányon kívül — más Vöröskőre vonatkozó oklevél nem volt a ládában. A tisztviselők e tudósítása 1579. sept. 12-én kelt Vöröskőn. — Wetle utólagosan megjegyezte, miként Ungnád, Szomolány ura, németh-diósi kapitányának, vagy harmadfél év előtt meghagyta, hogy az említett birtokokra vonatkozó okmányokat szorgalmasan nyomozza. Az egész okmányvételi ügylet leírását lásd Vöröskői Registratur. 435–441. lap.

² Pálffy. Itár. Arm. IV. Lad. I. Fasc. 1. N. 9.

dékos károk ellensúlyozására czélszerű rendszabályok léptették életbe.¹

1556. évben Révay Mihályt Thuróczi vármegye főispánját s Bakyth Péternek örököseit mint Éleskő urait találjuk Bogdánóczi éleskői részének birtokában. — Bogdánóczi két földesurasága között ezen időben egyenletlenség uralkodott, melynek némely adatai még most is olvashatók. — E viszálykodás egy ízben véres csatározásban tört ki, melynek tüzetesebb leírása nem lehet közönyös a t. olvasóra nézve.

Midőn Éleskő urai: Révay János és Mihály 1556. év nyarán embereiket s lovaikat összegyűjték, hogy a török ellen vonuljanak. 1557. július 13. Révaynak vagy 80 huszára Bogdánóczira érkezett s mindannyian Fuggerék jobbágynál telepedtek le. **Révayék s Fuggerék katonáinak összeütközése.**

A népet ezután kényszerítették a szántóföldeken levő árpa és zab behordására, hogy ebből élõdhessenek. A huszárok — a mint a már ismeretes vöröskői Registratur czimü kéziratban található leírás elbeszéli, — a néppel kegyetlenül bántak, s egyet fel is akasztottak.

A nép legnagyobb része házaiból elfutott. E napon Révay is Bogdánóczira érkezett, de csakhamar el is utazott. — Midőn a Fuggerék bogdánóczi gazdája (dvorsky) megkérdezte: miért telepedtek le a huszárok Fuggerék jobbágynál, azt nyerve válaszul: hogy Révay bosszút forral Fuggerék ellen, s ezért parancsolta, hogy a Fuggerék részén telepedjenek le.

Fuggerék vöröskői várnagyai értesülvén a bogdánóczi zavarokról, a Bogdánócztól tíz percznyi távolra fekvő Selpicz községbe trabantokat küldtek őrsgül. Fuggerék emberei egy Révay huszárt fogván el, ki Selpiczre jött kémkedni, ezt Vöröskőre szállították.

Július 15-én, a két fél emberei abban állapodtak meg, hogy Révay huszárjainak fele, Révay bogdánóczi birtokán fog letelepíteni, s Fuggerék részéről Révayhoz Nagyszombatba küldöttség fog menni aziránt: vajjon fognak-e a huszárok Bogdánóczon maradni?

Révay embere, Simodi Péter erre azt adá válaszul, hogy nem tudja ura hollétét. — A huszárok nagyobb része jul. 15-kén dél felé Fuggerék jobbágynak lakrészén telepedett le.

Július 16-kán reggel, vagy 150 huszár vonult ki Bogdánóczi Selpiczre, s a falut négy oldalról bekerítvén, a Vöröskőre vitt huszárnak kiadatását követelték.

Fuggerék emberei azt adák válaszul: hogy az illető huszár Schwethin Károly ezredes (generalobrister) elé fog állíttatni. — Erre a huszárok Fuggeréket harczra hívták ki. Fuggerék a kihívás ellenében a tegnapi egyezségre hivatkoztak; a huszárok azonban erre

¹ Pálffy. Itár. Arm. IV. Lad. VII. Fasc. 6. N. 14.

nem ügyelve, vagy egy mértföldnyire elpusztították Fuggeréknek földjeit, néhány utban talált parasztot nehezen megsebesítettek s a Révay birtokaihoz tartozó Manigára (Molschenicze) fogságba hurcolták. Maga kapitányuk: Erdud Kristóf, két szegény ártatlan parasztnak orrát vágta le.

Fuggerék vöröskői várnagyai külön küldönczöt menesztettek a királyhoz, s ezen kívül Schwethinhez is Nagyszombatba, mely utóbbit azonban nem találta otthon.

Julius 17. ismét 50 Révay huszár jelent meg Selpicznél, kik a Fuggeréknek selpiczi őrségét ismét csatára hívták fel.

Fuggerék selpitzi védserege látván július 18., hogy a huszárok nem tágitanak Bogdánóczra vonult, s a templomnál előnyös harczai állást foglalt el. — Révay huszárai ekkor kiutasítván Bogdánóczról minden nőt és gyermeket, azt felgyújtották. Fuggerék katonái ezután sikra szálltak Révay huszárai ellen, s ezeket legyőzván, a faluból egészen a határig üldözték. — A kitört harcz kezdetén, egy Révay huszár gyorsan Nagyszombatba futván, az esztergomi érsektől a vöröskői várnagyok részére egy levelet hozott. A küldöncz azt kívánta, hogy Fuggerék a Révayakat ismét Bogdánóczba bocsássák, mivel az érsek a vitás ügyet a várnagyokkal írásban kiegyenlítani. Fuggerék emberei erre némi vonakodás után ráálltak.

Mihelyt Révayék Bogdánóczra vonultak, néhány huszár azonnal megtámadta Fuggeréknek egy itteni malmát.

Ezen viszálykodás közepette egy levél érkezett Bécsből nemes Schwethin (vagy Scheratin) Károlyhoz, (Bécsben kelt 1556. júl. 27.), melyben ennek meghagyatik, hogy Révay katonáit Fuggerék birtokából azonnal kiutasítsa.

E levélben említésbe jön, hogy Fuggerék és Révayak között hosszabb idő óta ellenséges viszony uralkodik, s hogy Révay katonái azon ürügy alatt telepedtek le Bogdánóczon, miként Schwethin Károlynak szemléjét s rendeleteit bevárják.

Midőn Schwethin e parancsolatot Bécsből kapta, a huszárok már ki voltak üzve Bogdánóczról, miért Schwethin Fuggerekre nagyon felindult.

Ferdinand Fugger várnagyaihoz is intézett egy parancsolatot, melyben rosszalását fejezván ki a felett, hogy Révayéknak, a vöröskői uradalomban elhelyezett katonáival harczba bocsátkoztak, s azok közül többeket megöltek, megtiltotta nekik az ilyen erőszakoskodásokat. (E levél kelt 1556, július 23.) — Ferdinand király a bogdánóczi zavarok megvizsgálása végett biztosokat küldött ki, miután Révayék a megölt huszárok miatt Fuggeréket, mint békeháborítókat bevádolták volt. — Majer János és Mlodeczky Elek vöröskői latin secretariusok személyesen, Hermanstetter és Plomeneker tisztek pe-

dig ügyvéd által képviseltették magukat e vizsgálaton. — A vizsgálat eredményéről a Registraturában nem találhatni tüzetes leírást. Az épen említett két vöröskői várnagy, — a Registratur szerint — miután saját ügyükben bírák gyanánt jártak el, s Ő Felségétől — az irányukban ellenséges érzületű magyar urak unszolására — nehéz büntetéssel lettek volna sújtandók, Németországba menekültek.

Révayék kétszer is kérték határnapot a vizsályos ügy eldöntésére, Fuggerék megbüntetése végett; de mindannyiszor sikertelenül, minthogy a két elillant várnagy Fuggerék tudta s engedelmével nélkül menekült meg, és semmikép sem juthattak nyomukra.

Fuggerék, Trautsohn s egyéb jóakaróik tanácsára nem szitották a pert, minthogy a Révayakat s más magyar urakat még inkább felingerelték volna maguk ellen.

Fuggerék tisztviselői, úgy látszik, nagyon hamar megfélemedtek az imént leírt vizsálykodás kellemetlen következményeiről, miután a vöröskői Registraturban jelzett 1559. évből való szerződés szerint, a vöröskői tisztviselők, — a Nagyváthy Antal-féle bogdánóczi kuriában elkövetett erőszakoskodások s tettlegességek miatt, kárpótlás fejében 300 frtot tartoztak fizetni; azért pedig, hogy Nagyváthy nejének Palásthy Dorottyának övét s arany levelekkel diszitett fejkötőjét szétszaggatták, 40 frtot voltak kötelesek fizetni.¹

A vöröskői bogdánóczi birtokrészlet Fuggerékről vétel útján, b. Pálffy Miklóstra, a győri hősre s utódjainak kezére ment át, míg az éleskői részt — Éleskeő urai — valószínűleg a XVIII. század közepéig birták. Ez utóbbiak között már említettük volt a Révayakat s Bakyth (Bakics) családot.

Bogdánócznak éleskői birtokosai sorrendje a következő vala. 1552. évben Bakyth Péterné, szül. Pylisberger vagy Czobor Anna halála után ennek gyermekei, u. m. Bakyth Pál s Anna, férjezett Révay Mihályné örökölték az éleskői részt, melynek közbirtokosai ezeken kívül Bakyth Péterné, Czobor János nevű fivérének, István és Anna gyermekei is valának.

1589. évben Bakyth Annának hunytával Éleskeő vára — s vele Bogdánócz éleskői részlete is, — felében Czobor Mihályra — Czobor Imre fiára, -- s a női ágra, u. m. Bakyth Anna örököseire szállt. Ezen utóbbi felerész, — Lipótnak 1702. aug. 26. kiállított egy okmányához képest — különböző családokat uralt, melyek többnyire hazasság útján jutottak annak birtokába; ilyenek valának a Jakusith, gilentinczi Osztrosith, Keglevich, Bay-családok.²

¹ 300—301. lapon.

² Bél Mátyás: Éleskeő.

Zálogbirtokosok.

Bogdánócznak mind a két földesurasága, gyakrabban zálogba adta bogdánóczi birtokrészleteit. Így tudvalevő dolog, hogy Keglevich Ferencz, éleskői részét bogdánóczi birtoktestével együtt, gróf Tarnowsky János Szaniszlónak adta zálogba. Tarnowsky, zálogjoga alapján, egy 1659. évi ápril 5. Manigán kiállított okmányával, nemzeti Ondreowitz Endrének Bogdánóczon egy pusztahelyet 100 magyar forintban inscribál.¹

Keglevich még ezelőtt 1635. febr. 11. Bogdánóczon Püspeky Jakab kir. ügyek igazgatójának egy telket 10 évre 100 csász. tallérért adott zálogba.

Ugyanezen gr. Tarnowsky 1660. aug. 16. nemes Pocsuh Mártonnak Bogdánóczon, két egész pusztatelket 300 magyar forintért elzálogosított.²

Nemes Palistyay Erzsébet, férjezett Laky Endréné, 1655. fer. 5. (Dom. IV. Adv. Dom.) az esztergomi káptalan előtt Bogdánóczon a nevezett nemes Pocsuh Márton javára, 325 forintért két pusztatelket inscribál.³

A mint már említettük, a zálogbaadás tekintetében, a vöröskői urak is követték az éleskőieknek példáját. Gróf Pálffy Jánosról olvassuk, hogy 1628. évben egy bogdánóczi birtokrészt, melyhez az Alsó-malom nevű malom, továbbá Lossi nevű földek, s a selpitzi határban 28 holdból álló föld is tartozott, Tamássy Ferencz nagyszombati nemes embernek 4500 csász. tallérért három évre azon oknál fogva elzálogosított, hogy e pénzen Morvaországban hasznosabb földeket vásárolhasson.⁴

Bogdánóczon több éven át jelentékeny birtokokat birt zálogban a Simoncsics-Horváth család. — A már említett Laky-Palistyay Erzsébet, előbb Horváth nevű nemesnél volt férjnél, kivel János nevű fiát nemzette.

Simoncsics-Horváth János director néven fordul elő az okmányokban s élt a XVII. század második felében s a XVIII. elején.

Gróf Czobor Ádámné, szül. Erdődy Borbálya, mint Czobor Márk anyja, 1713. évben 2000 rajnai forintot vett fel Simoncsics-Horváth Jánostól s neje Luzsinszky Klárától bizonyos bogdánóczi inscriptiók fejében.⁵

Ezen hitvestársak már 1697. május 27. Pálffy Miklós József gróf-

¹ Pálffysen. Itár Arm. 4. Lad 7. F. 4. N. 2. Ezen okmány magyarul van kiállítva s Tarnowsky magyarul van aláírva.

² Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 4 N. 3. Az okmány hasonlóképp magyar nyelven van írva, s Tarnowsky itt is magyarul írta alá nevét.

³ Magyar okmány. Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 4. N. 5.

⁴ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 20.

⁵ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 4. N. 21.

tól is birtak jelentékeny zálogot Bogdánócz és Zvoncsin községekben.¹

Pálffy Miklós 1707. decz. 1. pedig ezt még 6000 frt kölcsön felvételével növelte s a nevezett két községben levő birtokrészeket 15 évre adta nekik zálogba.² Ezen magyar okmányban Pálffy azt állítja Simoncsicsről, miként ez a Pálffy-családnak hű szolgálókat tett.

A Simoncsics-Horváth család 1724. évben bocsátotta ki kezeiből a vöröskői-bogdánóczyi részletnek zálogjogát. Ugyanis Simoncsics-Horváth Éva és Simoncsics Horváth Mária Rozáltól fenmaradt egy 1724. jan. 3. kelt magyar nyugta,³ melyben bizonyóságot tesznek arról hogy gróf Pálffy János tábornagytól felvettek 32,800 forintnyi zálogkölcsönt, melyet Zvoncsin falura s Bogdánóczra kölcsön adtak volt, s e zálogösszeg kifizetése folytán, az elzálogosított birtokokat visszabocsátják gr. Pálffy birtokába.

Gróf Pálffy János e birtokokat ismét zálogba adta a nagyszombati jezsuita collegiumnak öt évre 32,800 forintban (bonae ligae posoniensis 60 crucigeros computando.) — Gr. Pálffy Ferdinand egri püspök egy alapítvány (in supplementum foundationis) fejében Tóth-Gurab községet elzálogosította volt a nevezett collegiumnak. — Miután Pálffy János most a bazini uradalmat rendezni akarta, melyhez Tótl.-Gurab is tartozott, Tóth-Gurab átvételekor kárpótlásul Zvoncsint adta át a collegiumnak. Pálffy János ezen összeget 1733. jul. 20. fizette ki Fitter Ádám nagyszombati jezsuita-rectornak.⁴

E két községgel Bogdánóczon egy sörház is adatott át zálogba a jezsuitáknak. A zálogos feltételekhez képest, e sörházra elegendő fát kaptak az uradalomtól; nagyszombati collegiumuk részére pedig száz ölet.

A Czobor-féle bogdánóczyi birtokrészlet, — a mint némileg következtethetni lehet — a fenmaradt okmányokból, gróf Pálffy János nádor által jutott a Pálffy-család birtokába. — Gróf Pálffy János 1739. márcz. 14. tisztviselői által 3843. frt fizettetett ki Szunyogh László özvegyének: Simoncsics-Horváth Évának s Amade Antal báró özvegyének: Simoncsics-Horváth Rozáliának, az általuk zálogban birt Czobor féle birtokért.⁵

A bogdánóczyi földesurasági birtokon kívül ugyanitt nemesi curialis birtokok is léteztek. — Ilyen birtok volt a *Nagyváthy*-család **Nemes birtokosok.**

¹ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 5. N. 30.

² U. ott. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 3. N. 7.

³ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 3. N. 9.

⁴ U. ott. N. 10.

⁵ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 4. N. 23.

kezeinél már a XVI. században. — 1566. évben Nagyváthy Antal pozsonymegyei szolgabíró, 1584. évben pedig Nagyváthy Gáspár és Menyhért testvéreket: Antalnak fiait, találjuk e kuriában, kik b. Pálffy Miklóstól engedélyt nyertek arra, miként selpiczi boraikat, bogdánóczi pinczéikbe vitethetik, s itt az uradalomnak jóakarataig kimérhetik.¹

A XVII. század végén Bogdánóczon a *Bucsányi*-család is birtokolt.

A XVIII. században az *Ordódy*-családot találjuk Bogdánóczon. Ugyanis egy 1739. márczius 19. Alsó-Lieszkón kiállított okmány szerint, Ordódy Kristóf, Ordódy Miklós özvegye, Stefankovics Mária, — Ordódy Simon és Juliának anyja, — mint néhai Ordódy László utódjai, továbbá Ordódy Zsigmond, mint néhai Ordódy Mihály, Endre fia s Éva leányának gyámja, s mint Ordódy Gáspár utódjai, Bogdánóczon levő curiájukat, melyet avitico jure birtak, Simoncsics-Horváth Jánosnak és nejének, Luzsinszky Klárának 2000 frtéért 20 évre elzálogosították.²

Bogdánóczon a múlt századtól fogva, mai napig a *Palugyay* s *Palásthy*-családok is birtokolnak curiális birtokokat.

Palugyay Pál Liptó megyéből költözött Pozsony vármegyébe, hol gr. Erdődy Kristófnak, Szomolány urának jószág- s jogigazgatója volt.

Nőül vevén Nagy Ilonát, ezzel Binócz s Bogdánóczon birtokokat nyert. Palugyay Pál *Endre* fiában hagyott hátra egy örökös, kinek fiai közül *Ferencz* vette át a bogdánóczi curialis birtokot. *Ferencz* fiai közül jelenleg László és Sándor bírják e birtokokat.

A Palásthyak közül Palásthy Antal birtokolt Bogdánóczon a múlt század végén s a jelennek elején. Sok ideig főbírája volt a nagyszombati járásnak. Meghalt 1821. évben.

Fia volt Antal, ki Bogdánóczon lakott. Ennek fia Imre, csak egy csekély részt bír őseinek birtokából.³

Bogdánóczi templom.

Egyházi emlékek.

Szentélyének boltozata góth alaku. A szentély ablakai ujabbkoriak. Kivülről a szentélyzáradékon meglátszik egy góth izlésű befallazott ablak, mely megbízható bizonyosságul szolgálhat arra, hogy itt régente góth ablakok valának alkalmazva. — A mostani ablakoknak ki- és befelé táguló béllete is tanuskodik erről. — A szentély bolto-

¹ Stomfai Reg. Szuh : Lad. X. Cap. I. Fasc. 8. N. 2.

² Pálffyсен. ltár Arm. IV. Lad. 7. Fase. 4. N. 24.

³ Palugyay László szóbeli hiteles közleménye.

Bogdánóczi kehely.

zatának gerinczei csak kis mérvben futnak ki; zárköveik köralkuak. A diadaliv gerinczének közepén is egy zárkövet észlelünk. A szentély jobboldalán a régi szentségház látható. A szentély szekrestyéjének ajtaja felett egy régi kis csengetyű függ, melynek alakja egy rendes félgömböt képez. — A hajóban nem lelhetni a góth kor ismérveire.

A torony nyolczszögű. Szélessége — nincs arányban csekély magasságával. — Sisakja is nyolczszögű.

Építészeti szempontból tán nem lesz érdektelen megjegyezni, hogy a hajó falának egy részén a téglák egy sorban hosszaságuk, másik sorban szélességük szerint vannak elhelyezve.

A templom nem maradt megkímélve az idők háborus viszontagságaitól; mivel a már ismeretes csatározáson kívül, még egy csatának volt színhelye és tanuja a Bethlen-felkelés idejében.

A Nagyszombat vidékének védelmére kirendelt Tieffenbach-ezred német katonaságának egy része a bogdánóczi templom, torony s temetőből védekezett Bethlenék ellen; s daczára az itt szenvedett éhség s nélkülözéseknek, nem adta fel helyét, míg Bethlen serege nem kezdett a templomra ágyuzni.¹ — Ezen alkalommal a templom nagy kárt szenvedett, melyet azután a Pálffy-család állíttatott helyre. A Canonica Visitatio szerint, bizonyára a templom ezen megújítása következtében nyerte el a kegyuri jogot.

A templom szentélyének délkeleti részén egy kőgolyót látunk a falban befalazva. Valószínű, hogy ez a Bethlen-féle csatának emlékéül falaztatott ide.

A bogdánóczi egyházhoz jelenleg Selpicz és Klucsován, mint fiókközségek tartoznak. 1706. évig Spácza is mint fiókközség tartozott a bogdánóczi plebániához. — A Canonica Visitatio szerint, Spácza ez időben azért lőn önálló plebániává, mivel a Rákóczy-felkelés folytán sok áldozár volt alkalmazás nélkül. — 1709. évben ujlag bekebeleztetett a bogdánóczi plebániába, 1710. évben pedig — a bekövetkezett járvány folytán — ismét plebánost kapott.

Bogdánóczi kehely.

A bogdánóczi kehelyről, figyelembe véve alkatrészeinek kevésbé összehangzó izlését, hajlandó vagyok feltenni, miként ez nem egy időben készült; nagyon valószínű, hogy bizonyos idő lefolyta után javításon ment át. Vegyük most szemle alá egyes részeit.

Mielőtt a kehely jellemzésébe bocsátkoznánk, helyén lesz meg-

**Régi
kehely.**

¹ Historia Urbis Tyrnav. 18 l. Ocskovszky Ferencztől

jegyezni, hogy a kehely lábának egyik részén e szavak olvashatók: IHS. VALENTINUS DOVORANI. 1601.

A kehely kupája aránylag nagyobb a kehely többi részeinél. Alakja fen és len tágul, közepén pedig keskenyül, mint azt a renaissance-kori kelyheknél gyakran észlelhetni. — A kupa alsó fele vert ékitménybe van foglalva. Ez ékitmény tojásdad alaku mezőkre van osztva, melyekben vésett diszitményeket találunk. Az egyik diszitménynek közepén egy koszoruzott kereszt lándzsával, ostorral, seprővel, létrával s a kereszt feletti felirattal szemlélhető; e diszitmény három mezőn látható. A közbeeső mezőkön egy igen sikerülten bevészt — szekfühöz hasonló kinyílt virágot észlelünk. A kupa ékitményének e mezein a régi festésnek nyomait is találjuk. — Ez ékitmény felső részét keresztvirágalaku kördisz képezi. — A kupa eszerint renaissance-kori s bizonyára a felirat évében, u. m. 1601. évben készült.

A kehely szára hatszegű. A hat lap egészen sima. — A szár közepe táján van a szokásos *gomb*. A gomb hasonló ugyan a góthizlésű kehelygombokhoz, s láthatni is rajta itt-ott lóherleveles ékitményt; forgái azonban nincsenek, s egész alakzatán meglátszik az erős ujabbkori befolyás. — A szárnak a gomb alatti végét egy kiszökő és sodronnyal szegélyezett gyűrű képezi; a sodronyszálak mind a hat szeg végén keresztezik egymást s elvágott végeig kiállanak; a mi a góthkori egyszerűbb kelyheknél, majd a gomb felett, majd a gomb alatt gyakran előfordul.

A kehely lába a szár hat oldalából képződik; ez oldalak hovatovább tágulnak s lent félköralakban végződven, a lábnak hatlevelű rózsaaalakot kölcsönöznek. A láb oldalai — kivéve azoknak egyikét — hol a fentemlített felirat van jelezve, egészen simák, azaz disznélküliek. — A láb a szorosabb értelemben vett talapzattal, szép eredeti góthizlésű áttört mérművel van összekötve. — A mérmű főmotívját négylevelű lóher képezi. A *talapzat* 6 szűk és sima félkör-alaku s a láb oldalainak megfelelő lemezből áll.

Nézetem szerint, a kehely kupája s gombja későbbkori, s a felirat évéből származik, míg a szár s láb a góth-korszakból való.

A kehely ezüstből való; s egészen jó karban van.

Vallásos egyletek.

Bogdánóczon is fenlétezett a sz. Ferenczről nevezett egylet, melynek főhivatása volt, a betegeket látogatni, értük imádkozni, a holt testvérek temetésénél részt venni. Ez egylet 1782. évben még életben volt. — Birtokában volt egy gyászlobogónak, hat temetke-

zési jelvénynek, melyek a meghalt testvérek koporsójára alkalmaztattak a temetéseknél. Keletkezésének ideje 1782. évben ismeretlen volt. — Az egylet tagjai újhald vasárnapjain — az egylet czéljaira gyűjtést szoktak volt tartani. — Az egyletnek gondnoka volt, ki a pénztárt is kezelte.

Az 1782. évi Canonica Visitatio 11. §-ban felsorolva találjuk — a plebániának könyveit, nemkülönben a plebánosnak saját könyvtárát.

A darabok száma 149 tett ki. Ezóta a könyvtár több kötettel **Egyházi könyvtár.** gyarapodott, s a plebániában egy szekrényben gondosan őriztetik.

XIII. Nemece.

A bogdánóczi, selpiczi s klucsováni régi nemesi birtoknak egy kiegészítő része volt Nemece községe, mely bizonyára Bogdánócznak déli részén feküdt, mire azon körülményről következtetek, hogy a Bogdánócz említett részén elterülő földműlő, régóta, mai napig Nemece (tótul Nemecsánki) név alatt ismeretes.

Nemece községet Zsigmond király 1436, (In Festo Cathed. B. Petri Apostoli) Kisfaludi Mihály literatusnak s jegyesének: Erzsébetnek száz arany forintért zálogba adta, illetve e napon utasítást adott a pozsonyi káptalannak, hogy a nevezett jegyeseket Nemeche birtokába bevezesse. Kisfaludi Mihálynak atyja Demeter volt.¹

Zsigmond király 1437. évnek Erzsébet napján Nemecsét Ország Mihály kincstárnoknak azon kötelezettséggel adományozta, miként a Kisfaludiaknak járó zálogösszeget kifizeti.

Ország kezéről néhány nap mulva, — mint már Klucsovánnál láttuk — átszállt az Ulmai családra.

A vöröskői „Registraturnak“ egy jegyzetében olvasható, hogy Nemecsét Ilosvay György, Ilosvay nádor fia is birta. Ilosvay Györgynek magvaszakadta folytán a korona kezébe jutott.

Hogy Nemece rendezett község volt a XV. században, kitűnik a Kisfaludi Mihály s jegyese részére kiadott bevezetési okmányból, hol Nemeche possessionak hivatik, s hol említésbe jön Nemeche bírája és esküdtje. Ez okmány Nemecsének szomszéd helységeiül említi: Nagyszombatot, Bogdánóczot, Selpitzet és Klucsovánt.

Az 1540. évről fennmaradt vöröskői uradalmi községi összeírás azt mondja Nemecséről, (Nemessenczgy) hogy egészen pusztá volt, és hogy sem háznak, sem valamely más lakásnak nyomára nem lehetett akadni. — Valószínűleg ezen időtől fogva pusztán maradt, mivel egy 1618. évi okmány is praediumnak nevezi.

¹ Pálffy. Itár Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 6. N. 3.

XIV. Szuha.

Szuha egyike Vöröskő legrégibb községeinek, s majd ezen, majd német Dürnbach nevén jön elő a régi okmányokban.

Nagyszombat városától egy órányi távolra nyugot felé fekszik. Lakosainak száma: 910. Szuhát már egy — 1440. évben kiállított okmány Durnbach néven említi. ¹ Ferdinandnak egy 1536 ik évben kiadott okmányában pedig Vöröskő városok mezővárosai között találjuk. Ezen okmányban mind a két neve fordul elő; u. m. Durnpach s Zwaha.

Szuha földesuri viszonylatát illetőleg a XVII. század elejéig csupán azon megjegyzésünk van, hogy az — mint a vöröskői vár kiegészítő részlete — ugyanennek urait uralta. A XVII. század elején, midőn b. Pálffy Miklósnak gyermekei az atyai örökségen megosztottak, Suha Pálffy Jánosnak birtokába került; s a vöröskői uradalomból — mintegy kivált, miért is már azon időtájban szuhai kerületnek — *processus et tractusnak* — hivatott.

Birtokviszonyok.

A szuhai birtok — Pálffy János halála után annak egyetlen fiára, gr. Pálffy Ferdinándra szállt.

Pálffy Ferdinándtól fenmaradt egy óvástétel, mely szerint 1647. évben tiltakozik Pálffy Pál, s Pálffy István azon igénye ellenében, miszerint a szuhai birtok s a sz. györgyi s bazini uradalmon beirt s Illésházy-Pálffy Katalin végrendelete szerint gr. Pálffy János javára hagyományozott 50 ezer frtnyi összeg — nekik kiszolgáltassék, mire P. Ferdinandnak — mint P. János fiának van birtokjoga ²

P. Ferdinánd idejében Suha birtokviszonyai különféle változásokon mentek át. — P. Ferdinánd — ifju korában a Jézus társaságba

¹ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 1. Fasc. 1. N. 1.

² Stomfai Regestrum. Lad. X. c. 1. N. 14. Suha.

lépett, s miután ott 30 évet eltöltött volt, világi pappá lön, s elnyerte az egri püspökséget, — 1675. okt. 6. — egy adományozó s engedményező okmányánál fogva, szuhai kastélyát, az ahhoz tartozó birtokokkal együtt, ¹ gróf Pálffy Miklós unokatestvérének (István fiának) adományozza; és pedig jutalomkép azon fáradozásokért, melyeket ez az ő érdekében — nevezetesen az egri püspökség elnyerése ügyében, kifejtett volt. — P. Ferdinand Szuhát azon feltétel alatt engedi át P. Miklósnak s örököseinek, hogy ha a viszontagságos idők miatt püspöki székhelyén nem lakhatnék, joga legyen a kastélyt a birtokokkal együtt átvenni; továbbá joga legyen, ha időnkint akár a király szolgálatára, akár magán ügyeiben feljönne, — a szuhai kastélyban kíséreti személyzetével együtt megszállni, s ugyanitt kényelmes lakást elfoglalni. — P. Ferdinand ez okmányban említi, miként eddig a szuhai kastélyban lakott. — Azon esetre, ha P. Ferdinand halála után, — Pálffy Pál nádor fiai u. m. Pálffy Antal, s Pálffy János, Károly, a szuhai birtokra birtoklási jogigényt tartanak, ezek a kastélyt a hozzátartozó birtokokkal együtt, csak akkor vehetendnék át, ha — 63 ezer rajnai frtot le fognak fizetni. — Pálffy Ferdinandnak — ugyanis joga van a szuhai birtok czimén ily összeget hagyományozni, mire őt nagyatyjának b. Pálffy Miklósnak végrendelete feljogosítja. Pálffy Ferdinand ezen okmányban megígéri, miként gyámolítani fogja P. Miklós fiai, s végrendeletében is fog róluk megemlékezni. ²

P. Ferdinand 1680. sz. Mihály napján — az egri káptalan által megerősített egy okmányban, — Szuhát a hozzátartozó birtokokkal, ifju Pálffy Jánosnak (később nádor) 63 ezer frtért átadja, s P. János nagykorúságáig felhatalmazza ennek anyját Pálffy-Harrach Eleonorát, miszerint Szuhát teljhatalmulag kezelhesse. ³ Ezen adományozás ellen gr. Pálffy János Károly még ugyanezen évben Sigray Mátyás kir. személynökhelyettes előtt azon alapon tett óvást, miként neki Szuhára — ősi jog szimén — birtokjoga van. ⁴ Gr. Pálffy János Antal Detrekő ura pedig Magyary Balázs ügyvédje által, saját s előbb említett fivére nevében hasonlóképp tiltakozott az esztergomi káptalan előtt. Ezen tiltakozásukat következőleg indokolják.

A szuhai kastély s birtok — b. Pálffy Miklós halála után — gróf Pálffy Pál nádort illette meg, minthogy Pálffy Jánosnak egyetlen fia Ferdinand ifju korában a Jézustársaságban 30 évet eltöltött volt s bizonyos kevésbbé vallásos indokoktól vezettetve („considerationi-

¹ A többi idetartozott: Alsó-Diós és Selpitz.

² Pálffysen. ltár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 5. N. 22.

³ U. ott. N. 24.

⁴ U. ott. N. 25.

bus quibusdam minus religiosis ductis.“) a szerzetből kilépett, — a két tiltakozó gróftól visszakövetelte a szuhai kastélyt s birtokot, — nem különben e birtoknak azon harmincz év alatt befolyt jövedelmeit, melyeket a Jézustársaságban töltött vala. — E követelése megtagadásának esetében a tiltakozókat perrel fenyegette. — Pálffy Ferdinandnak ily módon nem csak a kastélyt és szuhai birtokot sikerült birtokába venni, hanem a 30 évi jövedelem czimén egyszersmind 43 ezer frtot is csikart ki a tiltakozóktól, s azon összeget el is pazarolta, mi több, ezenkívül a birtokot még 63 ezer frtnyi adóssággal is megterhelte. Mindezen jogtalanságok ellen a két tiltakozó gróf óvást tesz. 1680. 2. Dom. Adventus.¹

Az imént említett tiltakozó testvérek úgy látszik nem értek czélt, mivel egy 1682. évből származó okmány szerint ugyanazok Pálffy Miklós örököseitől a szuhai kastélynak, s a hozzátartozó birtokoknak felerészét, 25 ezer frt árán visszaváltható módon megvették.²

A szuhai birtok jelenleg id. gr. Pálffy Jánosnak birtokában van. — Nem vélünk tévedni azt állítván, hogy e birtokot, — a nevezett tiltakozó grófoknak, illetve gr. Pálffy Pál fiörököseinek kihaltával, a jelenlegi birtokosnak egyik jeles őse gróf Pálffy János tábornagy s később nádor kapta meg.

A t. olvasó kétségen kívül érdeklődni fog a még jó karban levő **Kastély.** *szuhai kastély* eredete s multja iránt.

A kastély keletkeztéről biztos adatokat nem nyujthatunk; annyi azonban bizonyos, hogy már 1551. évben létezett, mivel a már ismeretes Viczián István által 1752. évben összeállított Stomfai Okmány-regestumban³ egy okmánykivonatnak következő szavait olvashatjuk: „Amicabilis compositio inter Emericum Nagy de Chul ab una, ac Antonium Fugger eiusque Vöröskeönses Officiales partibus ab altera, occasione Captivationis, et captivae detentionis eiusdem Emerici Nagy in *Castello Szuhenci* factae Ferdinando I. celebrata corum Sacolcae,” miből kiderül, hogy Chulai Nagy Imre 1551. év előtt a szuhai kastélyban fogva tartatott. Nagyon valószínű, hogy a kastély már Fuggeréknek vöröskői birtoklása előtt létezett, minthogy a Fuggerék alatt vezetett számadásokban 1551. év előtt semmi említés sem történt a kastély építéséről.

A kastélyban, mint már említők Pálffy Ferdinand egri püspök hosszabb ideig tartózkodott, hol megvonult a püspöki megyéjében dúló török pusztítás elől. A szuhai plebánia történetének írott könyvében azt olvassuk, hogy Dusanicz Endre nevű plebános, ki Szuhán

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 5. N. 26.

² U. ott. Arm. IV. Lad. 5. Fasc. 1. N. 9. 10.

³ Lad. VIII. C. 5. N. 20.

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

1667—1678. évig lelkészkedett, — az ez időben Szuhán tartózkodó gróf Pálffy Ferdinánddal barátságos viszonyban élt.

A kastélyról „Bél Mátyás 1736. évi művében azt írja, hogy három emeletes volt, s régi építménynek nevezi: „vetusto adsurgit aedificio quadrangulati forma, altitudine contignationum trium, conclavibus laxis, — sed quod raro inhabitantur a cultu meliore destitutis.“ — Bél szerint a kastélyt Pálffy János nádor megújította, mely körülmény elég szilárd érvel szolgál azon fenti állításunkra: miként Pálffy Pál örököseinek kihaltával, Szuha Pálffy János nádor birtokába került. — A kastélynak Bél Mátyás említette három emelete most már nem létezik, minthogy a kastély, — kivéve a négy sarkán lévő toronyalaku emeletes, s vele összefüggő épületeit, — földszinti. — Bél által felhozott tág szobáknak nyomaira sem akadhatni, minthogy a kastély jelenlegi szobái, — tekintve a kastély egykori rendeltetését, elég kicsinyek s alacsonyok: ha csak Bél korában a tágaságnak kisebb mérvet nem tulajdonítottak.

A kastély — Pálffy Ferdinánd óta, tehát már két század óta, — csak gyéren találhatta körében főuri birtokosait, kiknek más birtokaikon kényelmesebb s vonzóbb uri lakásaik valának; nevezetesen Pálffy János nádornak s örököseinek, kiknek a királyfal, bazini s bajmóczi várakban sokkal kedvesebb tartózkodási helyek kínálkoztak. — A kastély egy részét hosszabb idő óta egy gazdatiszt lakja.

Nemes családok.

Szuhán a földesuri birtokokon kívül nemes kurialis birtokok is léteztek.

Ilyen curialis birtokról már egy 1463. évi okmány tesz említést. Ugyanis a pozsonyi káptalan Summa Pisani című 1370. évből eredő könyvének véglapján egy okmány másolata olvasható, melynek értelmében a pozsonyi káptalan bizonyítja, hogy nemes Norchar Ulrik de Wereskw nagy pozsonymegyei Zwla másképp Dwrnpach nevű községben (possessio) levő „thoron“ neyü (közönségesen így hivatott) curialis fundusát mindennemű hozzátartozóival, s jogokkal együtt, örök időkre nemes Sellendorf Miklósnak s nejének nemes Dorottyának, 110 tiszta arany magyar forintért (boni veri et legalis ponderis) eladta — Ezen okmányban ki van fejezve, miként, ha Miklós és Dorotty nemes vevők, a nevezett birtokba — az akkori háborus idők miatt be nem vezetettnek, ezen okmány alapján bevezetetteknek tekintessenek. Datum feria proxima p. Dom. Judica a. d. 1463.²

1483. évben Mátyás király, nemes Podmansoder Kristófnak, a bazini grófok tisztviselőjének, Dirnbach községben — szuhai Kam-

¹ Bel. M. II. köt. 179. 1.

² M. Muzeum 1856. 168. 1. 61. sz. és Magyar Sion. 1868. aprillisi füzet. 290, 291. 1.

berszky Miklósnak örökösök nélküli elhalálozása folytán, egy nemes curiát, adományoz, mely a korona birtokába esett volt.¹ A pozsonyi káptalan Podmansoder Kristófot 1483. (fer. 3. p. Fest. S. Gregorii) az említett kuriába minden óvástétel nélkül beigtatta, és pedig Hidegjéth királyi ember és Körmendi Mihály kanonok által.²

Szuhán a XVI. században is találkozunk nemes curiákkal. Így olvassuk, hogy nemes Zwhai Halthamár György 1547 sz. Jakab ap. napján eladta suzhai nemes curiáját a hozzátartozó birtokjogokkal Fugger Antalnak 265 magy forintért.³ Fugger Antalt az esztergomi káptalan — réthei Swry Benedek s egy kanonok által igtatta be a nevezett curiába.⁴

Pálffy Miklósné szül. Fugger Mária a XVII. század elején nemes Moritzky János vöröskői tisztartónak beiratkép (inscriptio) Suzhán egy házat, malmot s öt szőlőt (Spiegel, Wesela hora, s Grefti nevű dülőkben) s Tóth Dióson két szőlőt Spiler nevű dülőben adományoz, mely ingatlanokat Moritzky vagy öt ezer frt árán vásárolta. Fugger Mária ezen összeghez még 3000 frtot ad Moritzkynak azon hosszú éveken tett hű szolgálataiért, melyek között kiváló említést érdemel az, hogy Moritzky Vöröskő várát Bocskayék támadása ellen megvédte, s Pálffyék részére megtartotta. Moritzky 1615. évig már 30 éven át szolgált vala. Pálffy-Fugger Mária ezen inscriptionális okmányban egyuttal megjegyzi, hogy utódai csak akkor vehetendik e jószágot birtokukba, ha a Moritzkynak beirt 5000 frtot s az ehhez adományozott 3000 frtot, tehát összesen 8000 frtot ki fogják fizetni. A beiratban foglalt malom Suzha községben volt, és Suzha vize hajtottta.⁵ Ezen malom még 1647. évben is Moritzky-malma név alatt vala ismeretes.

Szuhán a közel múlt századokban is néhány nemes család tartózkodott, melyek jobbadán inscriptionalis birtokosok valának. — 1652—1659. az egyházi számadásokban többször jön említésbe Csefalvay István.

1660 évnél emlittetik, hogy Szalay Endre meghalt Spáczay Imrénék suzhai házában 1740. Balogh János, 1782. Balogh István jönnek elő a suzhai nemesek között. Az 1782. Canonica Visitatio határozottan mondja, miként ezen időben három nemes család lakozék Suzhán.

¹ Stommfai Regestum, Suzha: Lad. X. Cap. I. Fasc. 3. N. 1.

² Pálffysen. ltár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 5. N. 2.

³ Pálffysen. ltár. Arm. IV. Lad. 7. Fasc. 5. N. 3.

⁴ U. ort. N. 4.

⁵ Ezen okmány magyar nyelven van kiállítva: Pálffysen. ltár. Arm. IV. 7. Fasc. 6.

Egyházi emlékek.

Szuhának *temploma* ujabbkori. — Legrégibb részletét képezi nyolczszegű tornya, melynek sisakján a renaissance kor jellemző változásai láthatók. Sisakjának ujtásakor ugyanis nem vették tekintetbe alsó részének góth izlésű nyolczszegű alakját, hanem az ugynevezett galambháztetővel látták el, mely annál inkább sérti a jó izlést, minhogya csekély emelkedettsége nincs arányban a torony alsó részletének magasságával. — A torony ezen alakját 1735. évben nyerte, a mint a Galgóczy Visitatio említi: a torony ekkor magasabbra emeltetett. — A torony alatt a templomba csucsíves ajtó vezet.

A plebánia irományainak egyik helyén azt olvassuk, hogy a templom építése 1710. évben fejeztetett be. A szentély 1700. évben, a hajó pedig 1708. évben épült.¹ Ezen templomban is különös figyelem irányult a magyar szentek tiszteletére. A főoltáron ugyanis — sz. Mártonnak: — a templom pártfogójának képén kívül — láthatók sz. Béla, sz. Gellért, sz. István, sz. László, sz. Margit, sz. Erzsébet szobrai.

A régibb szuhai templomról már a XVI. században tétetik említés. — A vöröskői egyházi leltárban azt olvassuk, hogy a templom 1555. évben bemeszeltetett, teteje javíttatott s a temető kőfala is bemeszeltetett és javíttatott. Ezen időben a torony is létezett, melynek teteje sindelylyel volt fedve.

Ezen időtájban Fuggeréknek vöröskői tisztviselői gondozás alá vették az uradalomban levő egyházakat, minek folytán a szuhai egyháznak 1540—1550. évig terjedő számadásait vizsgálat alá vették, melyből az derült ki, hogy a templomatyák rosszul gazdálkodván, rendes számadást nem vezettek. A tisztek ez alkalommal összeírták az egyházi leltárt, a templom adósságait s követeléseit.

A templomnak ez időbeli egyik jövedelmi forrását a szőlők képezték; melyekből a templom 1550. évben 10¹/₄ akót, 1551. 20¹/₂, 1552. 71¹/₄, 1553. 59³/₄ akót kapott.

A templom számadásai között emlittetik, hogy a templom a pozsonyi prépostnak husvétkor 33 den., sz. Imre napján 1 frt illetéket tartozott fizetni, mit a plebános szokott volt átadni. — A szuhai plebánosnak a templom pénztárából évenként 4 frt illeték járt 1551. évben. Az 1559. évi számadásban előfordul, hogy a templomi pénztár a szuhai tanítónak egy ruhát négy forint értékben ajándékozott.²

A templom 1756. évi leltárában említés tétetik két casuláról, melyek értékes kelméből valának; továbbá egy vörös bársonyból való s arany prémszalagokkal (fimbria) ékesített pluvialéről. Ezen

¹ Galgóczy Canon. Visitatio I i.

² E számadási tételek a vöröskői levéltár egyik számadási könyvéből kijegyzvék.

Szuhai kehely.

időben volt a templomnak — az áldozók részére két — arauyozott ezüst serlege (pocula).

A szuhai egyházi edények között kiválik egy góth izlésű kehely.

A szuhai kehely magán hordja a góth s renaissance izlés ismérveit, s nem vélek tévedni, midőn azt állítom, hogy nem egy korban készült minden részlete.

**Szuhai
kehely.**

Kupája széles öblű, fent s alant tágul, s közepén kissé keskenyebb. Alsó része sodronymű-ékitménynyel van díszítve. Ez ékitmény alsó része hat *köralaku rózsából* áll. E rózsák mindegyike — hat kisebb — s egymás mellett kört képező, hatlevelű rózsácskákból állnak; e kis hat rózsácskának közepén, illetve az általuk képezett körrózsa központjában, egy ötlevelű virág díszlik. A nagy *körrózsák* sodronynyal vannak övezve, valamint a kis rózsácskák is sodronyból készítvék. — A kupaékitményt képező hat körrózsa felett egy keresztvirágokból álló koszoru szemlélhető. Ezen koszorut a körrózsáktól egy szűk pálczatagból álló abroncs választja el. E pálczatag rovátkolva van. — A kupa ékitménye, a mint láttuk, a góth kor nyomait viseli magán.

A *kehely szára* határozottan renaissance-kori. Felső része egy szélesebb horonyalaku hengerből áll, ezt követi egy felülről s alulról behorpasztott gömbalak, mely alulról egy renaissance-kori kehelykupaalakkal érintkezik. — Ezután következik a kehely alsó részén ismét egy horonyalak.

A *kehely lába* ismét a góth izlésnek befolyása alatt állott. Ennek egyik bizonyága a lábnak hat részlete, illetőleg hat félkörű rózsája. A láb fenti részén, hol ez a szárral közvetlenül érintkezik, egy kiálló hatszegű, és sodronyfonallal szegélyezett gyűrű látható; a sodronyszálak, a gyűrű mindannyi szegletén, keresztezik egymást s végükön elvágvák. — A láb hat részletén, vagy mezején — az imént említett gyűrűből — hat rovatkos sodronyszál fut le, s e sodronyszálak a láb alsó részén egy köralakot képeznek, mely sodronynyal övezett köralak- vagy *körrózsában*, a kehely kupájánál szemlélt rózsácskákat találjuk. Ugyanis a láb minden részlete alján levő körrózsa hat egymás mellett köralakban elhelyezett hatlevelű kis rózsácskákból áll, melyek szintén sodronyból képezvék. — A körrózsa hat rózsácskájának egy közepén, egy ezeknél sokkal nagyobb négylevelű virág van. — A láb a talapzattalátört mérművek által van összekötve. A mérművek cipőczim (Fru-venchuh) virágból állanak.

A talapzat hat, inkább felálló, mint a kehely talaját érintő egyszerű sima lemezből áll.

A mérműkoszoru a talapzattal pálczatag által van összekötve.

Kápolnák. A szuhai egyházi emlékek között említendők a következő kápolnák: 1. Sz. Anna kápolnája, mely a templomot környező egykori temetőben állott, s jelenleg már nem létezik. 1717. szenteltetett fel Illyés István erdélyi püspök által. Alapítója volt Heriban zvoncsini földművelő. E kápolnának volt egy oltára, melyen egy kép sz. Annát a bold. Szűzzel és Xav. Ferenczcel ábrázolta. — E kápolnában ezen kívül még 8 kép létezett. — Anna napján, az itt tartott ünnepélyes isteni tiszteletre a vidékről is több nép gyűlt össze.¹

E kápolna 1756. évben még létezett

2. A bold. Szűz kápolnája a szuhai szőlőkertek Rózsavölgy nevű részében. A Rózsavölgy elnevezést már az 1756. évi Can. Vis. mint általán divót említi. E Can. Vis. szerint, e kápolna azon terület völgyében emelkedék, mely Nagyhegynek hivatik, s melyet Nagyszombat sz. kir. városa, bizonyos szerződések alapján, a legrégibb időkben szerzett volt a Pálffy-családtól. — E kápolnát a nagyszombati szőlőbirtokosok 1729. június 8. az Erzsébetet látogató bold. Szűz tiszteletére emelték. Alapítvánnyal ellátták: Pontel Mihály és neje. — Már kezdetben volt oltára, melyen sz. misék ajánlottak fel. A kápolna 1756. pléhvel fedett csinos toronnyal volt ellátva, mi leginkább Kürteßy Endre püspök és esztergomi kanonok nagylelkűségének volt köszönhető. 1756. évben időnkint sz. beszédet is tartottak e kápolnában.

3. Sz. Orbán kápolnája, a szuhai lakosok Spiegel nevű szőlőkertjeiben, hová sz. Orbán napján a nép körmenetet tart s ugyanitt részt vesz az isteni tiszteleten.

Plebánia. A szuhai *plebániának* eredete — egy szuhai plebánosnak a plebánia történetkönyvében tett megjegyzése szerint — 1240. évben keresendő. Sajnos, hogy e jegyzet írója ez állítását semmi érvvel nem bizonyította. — Hogy ezen állítás a lehetőséget épenséggel ki nem zárja, bizonyítja Szuha községének régi eredete, továbbá azon jelentékenyebb helyzete, melyet a szomszéd községekkel szemközt a múlt századokban elfoglalt.

1555. évben Mihály nevű plebános kormányozta a plebániát.

A plebánia történetkönyvében 1630. évtől feljegyezve találjuk a Szuhán működött lelkészek neveit, — kik között számos érdemes egyénnel találkozunk. — A plebánia lakban mai napig tiszteletben tartatnak több szuhai plebánosnak olajfestményü sikerült arczképei. Kíváncsinos lenne, hogy ezen emlékekkel más plebániákon is találkoznánk. E vidéken e tekintetben a szuhai plebánia egymagán áll. — A plebánosok közül a következőket emeljük ki.

¹ Galgóczy Can. Vis. 14 l.

Molitoris Gábor egyszersmind szomolányi kerületi esperes is volt. 1630. évben részt vett a Pázmány Péter által tartott megyei zsinaton. 1630—1637. évig vezette a szuhai plebániát. Arczképe látható. Meghalt 1637. május 30.

Utódja volt *Fabry János*. Midőn Rákóczy György 1645. évben III. Ferdinand ellen hadakozott, Fábry Vöröskőre kényszerült menekülni. † 1645. évben.

Őt követte *Csiba János*. Lelkészi működésében a török zavarok miatt meg volt akadályozva. Két éven s hat hónapon át nem vezethette az anyakönyveket, minek okát Madách alsó-dióai plebános hasonlókép az akkori háborus időkben keresi. Arczképe szintén fellelhető. Utánna következtek *Wassán György* 1648., *Lukó Pál* 1649—1654., *Aurifábr János* 1655—1659., *Chabolitz Mátyás* 1659. jun. 10., *Szegedy Ferencz* vicarius kivánságára Németh-Diósról Szuhára jött. *Balassy János* 1662. május 22. vette át a szuhai plebánia vezetését. Midőn 1663. szeptember havában a török Szuha vidékén pusztított, kénytelen volt számos hívével futamodáshoz folyamodni. 1½ éven át az akkori háborgós idők miatt nem írhatta az anyakönyveket. Ezen időben vagy 300 szuhai hívő rabságba hurczoltatott; s a hátramaradtak pásztor nélkül valának. — Nyolcz nappal a szerencsétlen párkányi ütközet után — írja Balássy életírója — a nagyvezér Ujvárhoz ment. Damasci Izmael vezér pedig 25 ezernyi seregével elfoglalta Galgóczt. Seregének egy részével a Fehérhegységen át Morvaországba tört, második részével a Kis-Kárpátok alját, többi között Modornak s Bazinnak vidékét pusztította. Vagy 30 községet porrá égetvén, sok embert rabszjira fűzött. A módosabb lakosok biztosabb vidékre menekültek. — Ezen időben Nagyszombatban csak egy pap volt. — E háborus időben Pálffy Nándor — később csanádi püspök — Szuhán tartózkodék. — Balássy után 1665. husvét táján *Derndriacze Antal*, istvánfalvi plebános vette át a szuhai plebániát. Madách őt erényes, s tudományánál fogva kitűnő férfiúnak nevezi. — Az anyakönyvben ezeket jegyezte fel latinul: Én D. A. 1665. évben kezelvén a szuhai plebániát, az akkori válságos idők miatt nem lehetvén kezimnél e könyv, csak azon holtakat jegyeztem ide, kikre emlékszem. Csak akkor lélekzett fel a nép, midőn Laesleus gróf, a császár követve a török portáival békét kötven, a vezér Esztergomból s Budáról seregével Konstantinápolyba vonult. — Arczképe látható.

Utána következett *Dussanics Endre* 1667. nov. 11. — Az ő közvetítésére gr. Pálffy Ferdinand több adománynyal járult a szuhai plebánia javításához. — A többi között az alsó-diósi hegyekben, — az 1673. Can. Visitatio szerint — két szőlőt ajándékozott a plebániának.

Cseszneky János 1678—1690. új orgonával ajándékozta meg a templomot. Az orgona 300 forintba került.¹ *Medlen Pál* 1699—1692. *Istvánffy János* 1692—1693. — *Szolcsányi Ádám* 1693. decz. 7. 1698. *Szuhay György* 1698—1710. Alatta épült a szuhai templom. Miután Szuhán két évig lelkészkedett, esztergomi kanonokká neveztetett ki. Kanonoksága alatt, vagy miután kanonoki állásáról leköszönt — biztossággal nem tudni, — még három évig kormányozta a szuhai plebániát; — ezután pedig belépett a Jézus társaságba — Őt követte *Ujvendéghy János* ottenthami plebános, ki később esztergomi kanonokká lőn. — Arczképe a plebánián őriztetik. Arcza szakálos. — 1714. évig vezette a plebániát.

Utódjai között kiemelendő *Okolicsányi Mihály Kristóf* hit- és bölcsészettudor, ki 1722. nov. 26-án lett szuhai plebánossá; 1726. évben a sz. Máriáról nevezett lipthói plebániát nyerte el, honnét a nagyszombati plebániára mozdíttatott volt elő. Később az esztergomi kanonokok közé vétetett föl.

1726. évben *Réva Imre* lett szuhai plebánossá. 46 évig működött Szuhán s 32 évig volt a szomolányi esp. kerületnek esperese — Madách dicsőreleg emlékezik nagy érdemeiről; kár, hogy ezeket tüzetesen nem részletezte. Arczképe fenlétez, s mint ifju növendékpapot, vörös reverendában ábrázolja.

Ribonics László 1772. júl. 11 foglalta el a szuhai javadalmat. — Oktatandó — a tanulástól idegenkedő cigányokat, kiket a vidékről Szuhára szokott volt összegyűjteni, egészen elsajátította magának a cigány nyelvet. † 1791. — *Albrecht János* 1794—1829. a plebánia körül a segédlelkézi állomás rendezése s részben való alapítása által jelentékeny érdemet szerzett magának.

A plebánia története szerint ugyanis 1803. évben lett ez állomás akkép létesítve, hogy ezen célra Albrecht a rendelkezése alatt levő pénzekből 1500 frt, gr. Pálffy János kegyur pedig — Bacsák István uradalmi igazgatónak nemes lelkü közvetítésére, — szintén 1500 fr. alapítványt tett.²

Albrecht idejében — a szuhai templom nagylelkű jótévket talált az uradalmi tisztviselőkben, kik között kiválólág tűnt ki Otocska János szuhai tiszttartó s neje, kik a templomnak 1706. évben két trombitát ajándékoztak. Ugyanezen házaspár e templomnak még két fuvolyát, egy keresztelő kutat, egy ezüst füstölőt, ezüst tömjéntartó hajócskával ajándékozott. Továbbá a bold. Szűz tiszteletére 1805. évben egy szobrot emeltetett. Az Otocska családon kívül, az egyházközség s plebániák körül — ezen idő tájban — Várady János, gróf

¹ Batthány Visitatio.

² Szuhai pleb. tört. 74. l.

Pálffy Gabriella teljhatalmazottja is, dicséretes érdemeket szerzett magának.

Ezzel kapcsolatban fel kell hoznunk, hogy az Otcस्कák által adományozott hangszereken kívül a templom még négy új trombitát szerzett.

Albrecht korából feljegyezve találjuk a szuhai plebánia történetében, hogy a szomolányi esperesi kerület papsága 1797. május 2-án értekezletet tartott, melyben a kerületi papság három huszárt ajánlott fel a felkelő seregbe. — E huszárok segédtanítók voltak. — Mindegyik 12 frtnyi foglalt, s három frtot fehér ruhára kapott.

Napi díj fejében egyenkint egy huszást nyertek. — 1800. évi okt. hóban a szomolányi esperesi kerület újból három lovast állított ki a felkelő sereg részére. Az e század elején dúlt francia háborúk Szuhára és vidékére is voltak jelentékeny hatással. — Midőn 1805. évben — az uralkodó ház, — a francia háború veszélyei elől Bécsből menekült, s ennek híre a Kiskárpátok vidékén is elterjedt, a népet oly iszonyu félelem fogta el, hogy például Zvoncsinban még a képeket is földbe ásták.

Midőn a francia hadakkal, — Nikolsburg és Austerlitznál aratott győzelmei után, hol Sándor cár híres őrserege is jelentékeny kárt szenvedett, — 14 napi fegyverszünet kötött, s a francia s osztrák hatalmak között békealkudozás folyt, az orosz sereg, — melynek ura nem akart a békére ráállni, — Magyar- s Morvaország határaitól visszafelé kezdett vonulni. Ezen visszavonulás alatt Kiskárpátok vidéke nagy mérvben megsemmisítette az orosz sereg követeléseit. A nádas utvonalon — valódi felhő gyanánt vonult el a sereg, — s igénybe vette Nádas, Nestik, Szomolány, Szuha, Korompa, Alsó-Dombó, Boleráz, Selpitz s Bogdanócz községek lakosainak élestarait s takarmánykészletét. — Szuhán egy-egy házban 10-12 orosz katona volt elszállásolva.¹

A plebánia története az 1809. júliushóban kötött fegyverszünetről is megemlékeztén, említésbe hozza, hogy az osztrák sereg jelentékeny része Pozsony- és Nyitravármegyét elárasztotta. Albrecht plebános állítása szerint: augusztus elején a Nádas és Szuhától Pozsony felé terülő vidéket leirhatlan mennyiségű katonaság lepte el. Szuhán 17 ezred vonult át, mely alkalommal 50—100 katona volt egy házban beszállásolva. A katonák az éretlen gyümölcsöt leszedték, s a szántóföldekről erőszakkal elvitték a kékébe kötött árpát és zabot. — Ez átvonulás egész októberig tartott, minek folytán Szuha, Kosolna és Hosszufalu gabonatermésében oly érzékeny veszteséget szenvedett, hogy legnagyobbbrészt november hóban kénytelen volt marháját eladni, vagy pedig földjét elzálogosítani. — Ennek következ-

¹ Szuhai pleb. tört. 89.

tében a drágaság oly nagy fokra hágott, hogy egy font hus 18 kr., egy akó must 20 frt, egy akó ó-bor 50—100 frt., egy pozs. mérő buza 12 frt, rozs 9 frt, árpa 8 frt, zab 7 frt. került.

A nép a háboru- és katonaság átvonulása miatt nem volt képes őszi gabonáját elvetni. — 1811. évben még magasabbra nőtt a drágaság, amennyiben egy p. mérő rozs 20—24 frt, buza 30—40 frt, árpa 14—16 frt, zab 9—14 frt volt. Egy font hus 1 frtba került.

1813. évben ismét felkelő sereget kelle szervezni, melyhez a nagyszombati és szuhai esperesi kerület három százarral hozzájárult. — Ezen időben — mint a plebánia történetírója megjegyzi, sok esőzés következtében az ország, nevezetesen Vág vidéke sokat szenvedett.

Albrecht — ki egyszersmind esperese volt a szomolányi esperesi kerületnek, — szorgos s lelkiismeretes gondnoka volt a plebánia könyvtárának. A plebánia történetét érdeklő több becses adatot gyűjtött együvé. — Tudományszeretetét és műveltségét fényesen igazolják bölcsészettudományi jegyzetei, melyek — a plebániái könyvtár — egyik kéziratában foglaltatnak.

A plebánia történetében — nem lehet hálásan meg nem emlékezni gróf Pálffy Jánosnak — Szuha jelenlegi kegyurának azon nagylelkűségéről, melylyel a szuhai plebániát 1871—2 évben alaposan fényesen saját költségén felépítette. A plebánialakra áldozott építési anyag s kész pénzbeli kiadás meghaladnak 15 ezer frntot.

Könyvtár. A szuhai egyházi könyvtár vagy 350 kötetre terjed, melyek között — az egyházi tudományok minden ágazatából több becses szakmunkát találhatunk.

Ezekon kívül vannak itt érdekes történeti s jogtudományi munkák is.

A könyvtár néhány magyar munkát is foglal magában.

A könyvtárban sikerült egy igen érdekes latin „Promptuarium Doctrinae Asceticae“ című elmélkedési könyvet felfedeznem, melynek szerzője egy tudós paulinus volt, ki több latin és magyar nyelven kiadott munkák szerzőjének nevezi magát.

A munka előszavában ezen érdekes bekezdést olvassuk: „Cogitanti mihi postquam varia Opuscula partim latino partim vero vernaculo meo idiomate hungarico in lucem edidissem, cui operi concinnando manum admoveere deberem? tametsi caro mea infirma esset, quia prope jam septvagenaria; spiritus tamen (tanto magis, quod olim in Wondorffensi sacri Ordinis nostri Asceterio binis vicibus munere Novitiorum magistri functus fuam etc.)

A munka egy másik helyén említi a szerző, hogy egy munkát adott ki a paulinusok történetéről (Synopsis Annalium Ord. S. Pauli Erem.)

Ezen adatok nyomán a paulinusok történetével foglalkozó buvárok constatalhatni fogják a szerzőnek kilétét.

A szerző e munkában fényes jelét adja — terjedelmes olvasottsága — s képzettségének. — A munka 324 sűrűn irt nagy nyolczad-rétű lapra terjed.

Továbbá van e könyvtárban egy 1787. évből való kézirat, mely szép magyarsággal s kellő avatottsággal irt magyar sz. beszédek tartalmaz, melyeknek szerzője: P. Peregrinus Rochus sz. Ferencz-rendű áldozár s püspöki káplány volt. 164 sűrűn irt lapot tesz-nek ki. A könyvtár vagy 300 kötetből áll, melyek egy külön szobá-ban — két szekrényben — gondosan őriztetnek.

A szuhai gazdaszat emlékei között főleg a szőlőművelés érde- **Gazdaszat.** mel említést.

Már 1543. évben a nagyszombati polgárokat találjuk a Rosenberg nevű szőlődülő birtokában. Az instructio ezen adattal egyidejű-leg felemlíti, hogy a Rosenbergen ezelőtt is régente szőlőkerteket műveltek.¹

A nagyszombatiak itt a 240 nyolczadot netán meghaladó szőlőktől kötelesek lesznek 9-edet fizetni.

Hogy a nagyszombati polgárok már jóval a XVI. század előtt a szuhai határban szőlőket birtak, bizonyítja a Registratur, mely szerint a bazini és szentgyörgyi grófok, mint Vöröskői urai, a nagyszombati polgároknak, kik a vöröskői uradalom területén szőlőkkel birtak, következő kiváltságokat adományoztak.

A polgárok — ha valamely vöröskői jobbágygyal perbe ele-gyednének, nem a nevezett grófok, — hanem a város birósága előtt perlekedhetnek. Há a grófok valamely utódja a polgárokat ebbeli kiváltságukban zavarná, ezek a köteles három penza fizetésétől fel lesznek mentve. A Registratur szerint, — e kiváltság eredete egészen 1325. évig érne fel, s e kiváltságokat László és Lajos királyok is megerősítették, s következőleg valószínű, hogy e kiváltságokat a nagyszombati polgárok részére az említett grófok nem adományozták, hanem csak megerősítették. Bizonyára e kiváltság szolgáltatott okot, a vöröskői urak s nagyszombati polgárok között többször felmerült surlódásokra.

II Lajos királynak egy 1523. évben kiadott okmányában fog-laltatik II. Ulászló királynak egy 1498. évben — Budán kelt okirata, melynek értelmében a nagyszombati polgárok s a bazini grófok — mint Vöröskői urai — között, amazoknak a vöröskői uradalomban birtokolt szőleikre nézve, következő egyezség jött létre.

¹ Instructiókönyv. 1543. 25. art.

A polgárok Ompitálon és Zwhán gróf Tamástól birtokolt birtokaikat emennek átengedik. A gróf Péter és Tamásnak 6 éven át megtagadott szőlőkilenczedet kifizetik, a grófok ellenben visszaszolgáltatják a polgároknak, a kilenczed fejében lefoglalt boraikat. A polgárok ezután, minden egész szőlőtől terragium fejében 160 m. denárt s 4 akó bort fognak évenként fizetni. A grófok ellenben kötelesek lesznek őket a szőlők békés birtokában fentartani. A polgárok által, a örösköi uradalomban birtokolt szőlők, becsületes férfiak által összeirandók, s ez összeírás a pozsonyi káptalan által megerősítendő. Ha a polgárok jelenlegi szőlőiken kívül, irtott szőlőket termékenyekké fognak tenni, vagy másoktól új szőlőket fognak venni, mindezekről kötelesek lesznek kilenczedet fizetni. A szuhai *Rosenberg* nevű szőlőhegyet pedig eddigi kiváltságukhoz képest fogják élvezni. — Rosenbergtól ugyanis bizonyos pénzösszeget fizettek.

A szuhai szőlőkerteknek legnagyobb része mai nap is nagyszombati lakosok kezén van, kiknek egy része több év során át itt diszes nyári lakokat emelt, s a nyári idénynek egy részét itt töltik.

A szőlőművelés itt kivált az utolsó években nagy előrehaladásnak örvendett; a mennyiben — a szuhai szőlőkben különböző nemes fajú szőlők meghonosítottak, s a szőlőbirtokosok nagyobb részt életbeléptették a szőlőművelés legcélyszerűbb rendszereit.

**Rákóczy
felkelése-
nek némely
emléke.**

A XVIII. század elején — Rákóczy zászlai alatt támasztott felkelés sem hagyta érintetlenül Szuha községét. — Rákóczy — a mint a fenlétező okmányokból következtethetni, — hatalmába ejtő Szuhát, s az ittenl uradalmi birtokot is meghódította.

Erről tanuskodik Patay Lászlónak 1704. febr. 13. Nagyszombatból, — Csizovszky Jánoshoz — Rákóczy fejedelem szuhai jószága fiscalis tisztartójához, intézett magyar levele, melyben ennek köszönetet szavaz bizonyos küldött lencséért, s felkérve őt, hogy marháját jól gondozza, megigéri, miként — ha Isten sebes lábát meggyógyítja szivességét megszolgálja. ¹

Hogy Szuha a Rákóczyaknak hódolt, bizonyítja az is, hogy Kuthvári Faszszky János, 1704. martius 14. kelt levelében meghagyta Csizovszky tisztartónak, a méltóságos generalisné ő nagysága rendeletéből, miként a pozsonyi apácáknak többrendű baromfit, élelmi szereket és zsiradékot küldjön. E rendelethez egy papírszeletre irt jegyzet volt csatolva, melyet maga a generalisné irt, s melyben az ajándékozandó élelmi cikkek számát gyarapította. ²

Hogy Pálffyak szuhai birtokát a Rákóczyak lefoglalták, határo-

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 9. Fasc. 5. N. 2.

² U. ott: N. 3. c.

zottan bizonyítja Szenczy István pozsonyvármegyei esküdtnak 1704-ik jun. 5. kelt nyugtája, melyben elismeri, miként Csefalvay György urtól, ifjabb Pálffy Miklósnak *szuhai confiscált jószágából* 860 drb kenyeret vett át.¹

Szuha — a vidékén táborozó Rákóczyaknak egyik élelmi tárát képezte, honnét jobbadán kenyeret s gabonaneműt nyert a felkelők serege. E mellett bizonyítanak a következő okmányok.

Várnai György 1704. jan. 4. — Bercsényi generalis parancsolatjából — meghagyja a szuhai uradalom gondviselőjének, hogy a dominium részéről — 50 mérő tiszta buzát szolgáltatasson ki.²

Rákóczy részéről — a szuhai birtok vezetése- és gondozásával az említett Csizovszky Jánoson kívül Faszsz János — mint administrator, s Vass Miklós mint tisztartó valának megbízva.³

Aranyasy István profontcomissarius 1704. febr. 13. Sente várában egy nyugtát állított ki 560 czipó kenyérről, melyet a szuhai fiscalis jószágból hoztak volt.⁴

Szuha községének 1704. máj. 5-én kelt egyik levele szerint, — ugyanezen község a Majtény mellett táborozó magyar sereg részére következő mennyiségű kenyeret szolgáltatott: máj. 3. 720 czipót, máj. 4. 900 czipót, máj. 5. 1500 czipót.⁵

Ugyanekkor meghagyta Darvas Mihály hadi biztos a majtényi táborból a szuhai profont mesternek, hogy az Ocskay ezred katonaságának részére 200 mérő rozsot szolgáltatasson.⁶

Szuha — a távolabb eső vidékre is küldött élelmi szereket; így 1704. jun. 14. Pap István vármegyei esküdt Szereden 870 czipót, ugyanez jul. 3 a Szempczen táborozó katonaság részére 900 czipót vett át.

Bene András hadi profont comissarius 1704. jul. 1. jókai táborból kiállított egy nyugtát, mely szerint Csizovszky Jánostól junius 29-én 990 czipó profontkenyeret vett át.⁷ Ugyanez jul. 4-én 1710 kenyeret vett át. Julius 9-én, Szuháról 860 czipót küldtek Királyfalvára; 1704. jul. 17. Rene 1080 profontkenyeret nyert Csizovszkytól. Julius 20 pedig 1010 czipót, julius 24. 1189 drb. — Ocsovay Pál pedig a királyfalvai tábor részére 1704. jul. 29. 589 profontkenyeret vett át.⁸

¹ U. ott: Arm. IV. Lad. 9. Fasc. 5. N. 1. a.

² Pálffysen. ltár. Arm. IV. Lad. 9. Fasc. 5. N. 1.

³ U. ott. N. 3. a.

⁴ U. ott. N. 2. a.

⁵ U. ott. N. 5. a.

⁶ U. ott. N. 5.

⁷ U. o. N. 7.

⁸ U. o. N. 7.

Ezen kívül Szuháról Bazinba is szállított profont kenyé. 1704. aug. 24, 890 czipó, aug. 25 800 czipó, melyeknek átvételét Aranyassy István nyugtázta. ¹ Továbbá Nádasra: aug. 19. 100 drb, aug. 18. pedig Cszovszky a mlgos generalisné konyhájára 2 bárányt, ² tyukot, 2 ludat s 4 kacsát küldött, mit e napon Ocsovay nyugtázott. Szept. 2. 800 kenyeret, szept. 3. pedig Szuháról 682, Alsó-Diósról 318 drb czipót. Szept. 5. Szuha ismét 525 kenyeret szolgáltatott.

E kenyér s élelmi szolgáltatás egész éven át tartott, mert Eotveos György még 1704. dec. 7. kelt nyugtájával bizonyítja, hogy a szuhai uradalomtól Rákóczy konyhájára több élelmi cikket, u. m. 2 mázsa hust, 10 bárányt, 2 borjut, 50 tyukot, 20 ludat, 10 kácsát, 8 pókát, 2 mécz fehér lisztet, 36 font szalonnát, 122 csigát s 36 iczcze aszalt megyet kapott. ³

A Pálffy család — sem nézte nyugodtan a felkelő sereg által — szuhai birtokán ejtett csorbát, mivelhogy a szuhai előljáróságnak egy 1704. május 21, kelt bizonylata szerint, gróf Pálffy Miklós József malaczkaí földesurnak Paluska György nevű főtisztviselője, — midőn a magyar katonaság a Vágon tulment, s a császári sereg Pozsony-megyéhez közeledett, — jelentékeny számú katonasággal a szuhai kastélyba jött, s innen több ingóságot, nevezetesen gabonát és bort erőszakkal elvitt. ³

A Rákóczy felkelés idejében a vidéki nép, a háboru pusztításai elől jobbadán a szuhai kastélyba menekült, minek következtében a szuhai határ, különösen pedig a szuhai legelő felette el volt pusztítva. ⁴

¹ Pálffysenioratusi ltár.

² Pálffysen. ltár. Arm. VI, Lad. 9, Fasc. 5, N. 12.

³ U. ott. N. 5. a.

⁴ U. ott. N. 6.

XV. Kosolna.

Kosolna Szuhától északnyugotra, $\frac{1}{4}$ órányi távolra fekszik, az Alsó Diósra vezető uton. — Jelenleg vagy 350 lakossal bir. Mostani neve a régibb időkben ismeretlen vala. A XVI. s XVII. századbeli okmányokban kizárólag Gosseldorf v. Geselsdorf és Goschwele néven fordul elő. Az 1536. évi vöröskői uradalmi leírásban, — melyben az uradalmi községek feljegyezték, — azon községek között fordul elő, melyeknek lakosaik valának.

Kosolna már a XV. század első felében létezett, mivel már az 1440. évben Volfarth Pál özvegye részére kiállított adománylevelében, Gosselsdorf néven említették.

Ezen okmánynak, nemkülönben a vöröskői birtokviszonyokat tárgyaló későbbkori okleveleknek bizonyossága szerint, Kosolna mindenkor a vöröskői uradalom egyik részletét képezte. — A Pálffy-család birtoklása korában, többször zálogbirtokosok kezén volt. — Pálffy János 1649. szept. 20. Vöröskőn egy kötvényt állított ki Koháry Péterné, szül. Wettle Regina részére 1500 forintból, mely pénzt Pálffy János a háborus időkben, Vöröskő várának megtartására felvette volt. E tartozásának biztosítéka fejében, a hitelezőnek Kosolna falut adta zálogba. E kötvény magyarul van írva. E tartozás kifizetéséhez Pálffy János ezer forinttal, Pálffy Katalin, férjezett Forgách Zsigmondné pedig 500 forinttal járult hozzá.¹

Pálffy István, János fivére is 1620. okt. 4. ajánlatba hozta Koháry Péternek, hogy a neki tartozó ezer forint fejében, kész neki kosolnai birtokrészét zálogba bocsátani.

Pálffy István ez ajánlatot tartalmazó — tiszta és szép magyarsággal sajátkezűleg írt levelében, — 44 nap alatt igérván ezer frtnyi tartozását kiegyenlíteni, azt írja, miként ezt jó német pénzben teendi, ha netán nem lenne magyar pénze.²

¹ Pálffysen. Arm. IV. Lad. 8. Fasc. 3. N. 3.

² U. ott. N. 5.

**Birtok-
viszonyok.**

Koháry Péternek ezen időtájban Kosolnán egy jelentékeny kömalmal volt, melyet az esztergomi káptalan hiteles eredeti tanuleveléhez képest, 1620. (fer. II. Fest. S. Franc. Conf) gróf Pálffy Jánosnak 3 ezer forintért eladott. A vevő arra kötelezte magát, hogy e 3 ezer forintot, a Vöröskő fentartására kölcsön vett ezer frttal egyetemben, 1621. jun. 1. kifizetendi. — Most — ugymond — azért nem teheti le a pénzt, minthogy Ausztriában levő készpénzét fél Magyarországba hozni, az itt dúló háborúk miatt.¹

Gr. Pálffy Miklós 1678. aug. 25. Bécsben kelt magyar levelével bizonyítja, hogy Ramocsay Ferencztől s neje Récsey Máriától, egy kosolnai portió kiváltására azelőtt ezer forintot vett kölcsön, mely tartozása fejében átadott volt Ramocsayéknak ugyancsak Kosolnán a kölcsönnek megfelelő egy jószágot. Miután azonban később még 2 ezer forintot vett tőlük kölcsön, egy 3000 frt értékű jószágot adott nekik Kosolnán haszonélvezetül.²

A zálogbaadás terhétől Miklós fiai sem menekülhettek. Ugyanis Weletzky György gr. Pálffy Miklós és János jószágainak felügyelője s teljhatalmazottja, 1689. aug. 12. urai részére 200 forintot (forintját 100 denárral vagy 20 garassal számítva) vett fel kölcsönkép a pannonthalmi apáttól, s ennek fejében Kosolnán egy egész colonialis sessiót inscribált neki.³

Az 1690-es évek elején, gróf Pálffy Miklós özvegye: Harrach Eleonora, ugyancsak a pannonthalmi apáttól 8 ezer magyar forintot vett fel, a férje után maradt nagy adósságok törlesztésére, mely kölcsön fejében zálogba adta neki Kosolna falut, kivéve az itteni malmot, tavat, allodiumot s a 2 ujonnan alapított telket. — Ezen adósság 1693. jun. 4. lett kifizetve.⁴

A XVIII. század elején Kosolnán a Sipeky-családot találjuk mint zálogbirtokost.⁵

Kosolnán a XVI. században Lwbyth János nevű nemes is lakott, kinek jobbágyi házat Wettle György — Fuggerék vöröskői tisztviselője, — Illésházy István a megye alispánja, Péchy János szolgabíró és Istvánffy István esküdt által megbeszélte s végrehajtatta. Lefizetvén Wettle az 50 frtnyi becslési árt a bíróság kezébe, a házat az uraság részére átvette.⁶

¹ Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. VIII. Fasc 3. N. 5.

² U. ott. N. 7.

³ U. ott. N. 8.

⁴ U. ott. N. 9.

⁵ U. ott. N. 12.

⁶ U. ott. N. 1.

A kosolnai *egyházi emlékekből* alig maradt valami említésre méltó **Egyházi emlékek.** az utókorra. Temploma ujabbkori s felette egyszerű és izléstelen. A templom tornya alul négyszegű, felfelé pedig nyolcszegű. Alanti magassága nincsen arányban szélességével, s majdnem hajlandók lennénk feltenni, hogy a torony kezdetben magasabb vala, s idővel sisikja s annak alsó része javíttatván, a torony az építkezési anyag s munka megkimélése miatt alacsonyabbra építtetett.

Kosolna, mint hitközség, a szuhai anyatemplomhoz tartozik. Sohasem volt saját lelkésze. Már az 1542. évben azon vöröskői községek között jön elő, melyek nem voltak képesek lelkészt eltartani. ¹

Kosolna a vidék több helységében megtelepedett *anabaptistáknak* **Anabaptisták.** egyik telepítvénye volt.

A szuhai anyakönyvekben 1637—1716. évig több megkeresztelkedett anabaptista névére akadhatni. — Kosolnán saját udvaruk volt, ² mely — az anyakönyvi jegyzetek tanúsága szerint — magasabb rendelet folytán, tőlük elvétellett. s helyükbe morva-, szláv- és cseh lakosok telepíttetek le. — Tudvalevő dolog ugyanis, hogy az anabaptisták telepítvényi helyeiken elkülönített részben laktak volt, s ezen elkülönített területet udvarnak hívták. Ennek élő bizonyítékát láthatjuk még mai nap is a nyitramegyei Szobolist, s a pozsonyvármegyei Nagy-Lévárd községekben, hol mint különleges hit- és polgári község, lakhelyüket anabaptista udvarnak, tótul: habánsky dvornak nevezik. = E két községben — melyeknek anabaptista lakosai már régóta katolikusok, — különleges lelkészt és bírót találunk. Az utóbbi a községi anabaptista vagyont kezeli; régibb időkben bizonyára egyszersmind végrehajtója is vala a közigazgatási s birói rendeleteknek.

Kosolnán bizonyára sokkal csekélyebb számmal laktak, hogysem külön lelkészt fentarthattak volna.

Több a valószínűségnél, hogy a Kosolnán sok ideig virágzott s gondosan és izléssel ápolt korszékészítést az anabaptisták gyakorolták s művelték.

Még mai nap is több oly csinos korszó forog közkézen, mely hagyományilag kosolnai származásának bizonyul be, s a vidéki nép között maig fentartotta magát azon hagyomány, hogy Kosolnán készültek a legszebb korszóművek. E korszóművekről Bél Mátyás is dicsérőleg nyilatkozik. ³

¹ Instructiós könyv 1542. 17. §.

² Ezen udvarnak helye — Kosolnának felső részén — a Klucsován felőli házsonon, egy malom mellett látható, s a nép maig habánsky dvornak nevezi.

³ Bél II. 202.

Kosolnán még 1880. évben is voltak korsókészítők.

Az anabaptisták multjára vonatkozó egy XVII. századbeli krónikából kétségtelenül megtudjuk, hogy az anabaptisták Kosolnán már 1626. évben valának megtelepedve. Ezen évnek október havánál azon megjegyzést olvassuk, miként a kosolnai s farkashidai anabaptisták három hónapon át kényszerültek házaiktól távol lenni a császári lovasság garázdálkodásai miatt. Ezen időben a kosolnai testvérektől — írja a krónika — 8 ökröt, két lovat raboltak el. Csüreinkeket felgyújtották, s lakhelyeiket elpusztították.¹

Ugyanezen krónikában olvassuk, hogy 1663. évben, midőn a császári sereg Sempthe felé vonult, a farkashidai anabaptisták részint Nagyszombatba, részint Vöröskőre megfutamodtak. Utközben ingóságukat s marhájukat Kosolnán hagyták.

A farkashidai anabaptisták közül ekkor a tatárok dühének sokan estek áldozatul.²

1663. évi szept. 3. délelőtti 10—11 óra táján törökök s tatárok törtek be Kosolnába. Az anabaptistákat készületlenül meglepték. — Nehányat közülök azonnal lemészárolták, s vagy 43 rabságba vittek. A népnek egy része a tóban keresett menedéket, mások pedig Vöröskő vára felé a szántóföldekre menekültek. — Az anabaptistáktól 8 lovat, 24 drb szarvasmarhát, 450 drb birkát raboltak el. Szept. 6. felgyújtották udvarukat, minek folytán ez végleg elpusztulván, a hátramaradt anabaptisták Vöröskőn kerestek hajlékot, hol egy éven át nagy inségben éltek.³

Sajátszerű, hogy míg az anabaptista udvar neve és helye ismeretes a most élő nemzedéknél, addig az anabaptistáknak emléke a nép körében egészen elveszett.

Kosolnai halastó.

Kosolna gazdasági emlékeinél meg kell emlékeznünk annak egykori *taváról*, mely a községnek északkeleti részén létezett. A tó sánczai most is láthatók. Ezen tónak nyomaira már a XVI. század első felében találunk.

A gazdasági instructio könyvben, melyet Fuggerék vöröskői tisztjeik részére adtak ki volt, azt olvassuk, hogy a kosolnai tó 1541. évben, az uralkodó nagy szárazság következtében kiszáradt.⁴

Ugyanezen irott könyvből azt is megtudjuk, hogy ezen tó mel-

¹ E német krónika Csederla János dejthei jegyző birtokában van. Tartalmát képezi a világ története — a biblia nyomán — a Krisztus Urunk utáni időig. Az ószövetségi részt s a Krisztus utáni kort 1524. évig röviden, 34 levelen át tárgyalja, míg az ezután következő kornak 1694. évig 190 levelet szentel. Az idézett adatok 170 levelen olvashatók.

² U. ott. 193 l.

³ U. ott. 194, 195 l.

⁴ 1542. 14. Art.

lett 1542. év nyarán Bakich Péter 600 lovassal táborozván, a szomszéd réteket elpusztította s a tavat elrontá.

A kosolnai tónál 1543. évben Fuggerék két uj . . . . (Halter) rendelnek készíttetni, a régi kettőt pedig javíttatni parancsolják.¹

Kosolnán Bél Mátyás idejében a szőlőművelés még virágzott.

A kosolnai nép ajkán azon hagyomány forog Kosolna régi lakóiról, hogy ezek nagyobb rablásokat vittek véghez, s rablási kalandjaikat egész Morvaországig üzték. — Kalandjaikból gazdag zsákmányokkal térvén vissza, ezeket elásták. — Ezen mondaszerű hagyomány alapján, úgy a helybeli lakosok, valamint más vidéki szerencsevadászok, kincseket ástak itt. Ezen ásatásokra még több korosabb lakos emlékszik; arról azonban mitsem tudnak: vajjon vezetett-e célhoz ezen ásatás.

¹ 1543. Art. 39.

XVI. Hosszufalu.

Hosszufalu az Ottenthal s Kosolna között elvonuló országuton fekszik az előbbentől délkeletre, az utóbbtól délre.

Hosszufalunak az országban divó elnevezése van. Így : Longo-villa , Langendorf, Dlha. — Nevét hosszú terjedelmétől kölcsönözte, mint ezt egy régibb okmányban olvastam. ¹

Idők folytán — a háborus viszontagságok következtében, — terjedelme- s lakosaiban megfogyott ; miről a község keleti és nyugoti részén találtató pusztá beltelkek mai napon is tanuskodnak. — Hosszufalunak régi lakossága horvát eredetű vala. ²

Hosszufalu a Volfurth Ghitka részére 1440. évben kiállított adománylevélben fordul elő Langendorf nevezett alatt. Az 1536. év-Ferdinand-féle adomány levélben azon községek sorában van jelezve melyeknek lakosai valának. — Feltehető tehát, hogy Hosszufalu, kezdettől fogva Vöröskő uradalmának egy alkatrészét képezte.

Hosszufalunak fenmaradt 1707. évből községi pecsétje, latin körirattal. A pecsét közepén sz. Margit képe diszlik.

Mostani lakosainak száma : 460.

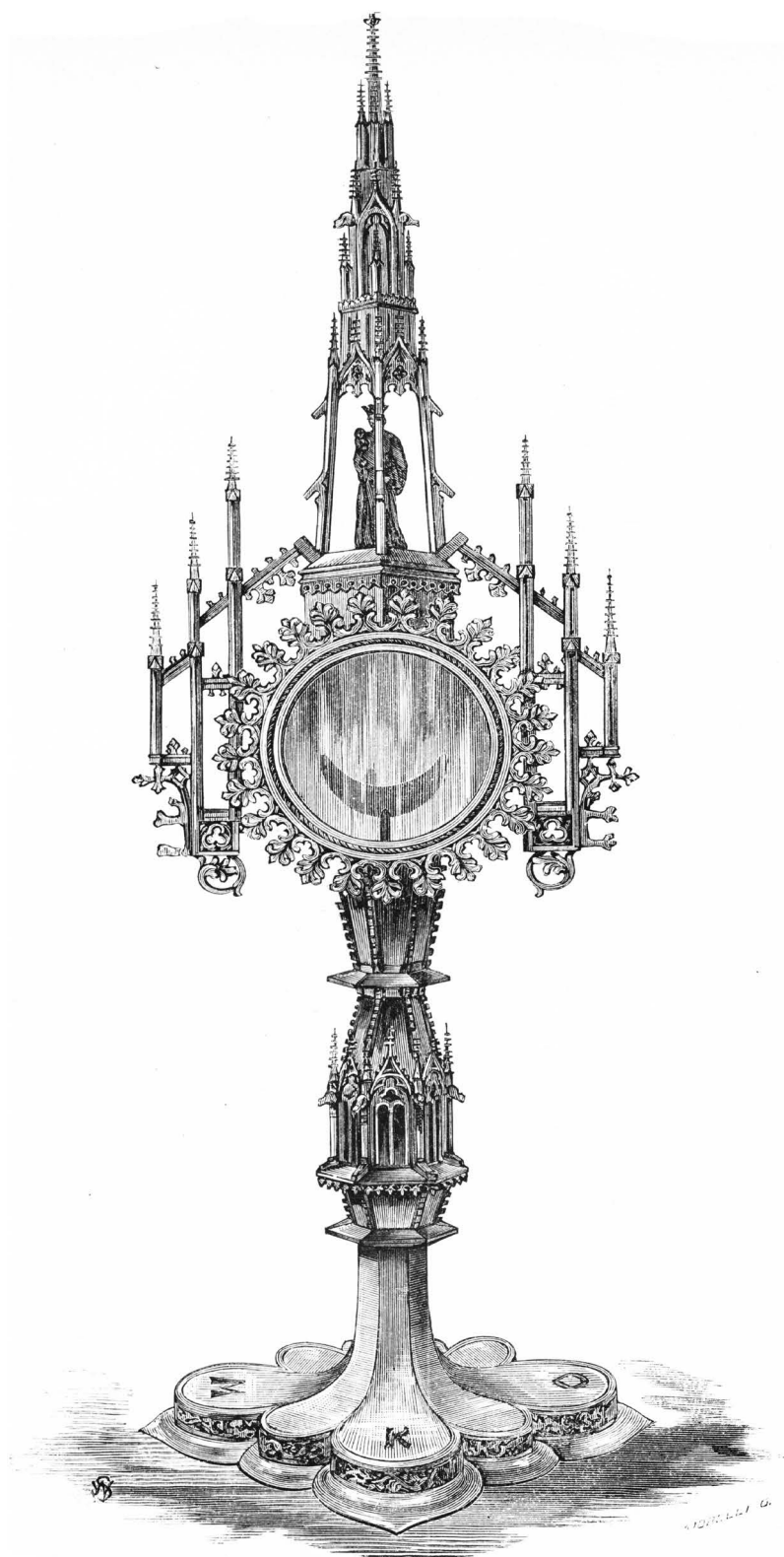
Egyházi emlékek.

Hosszufalunak temploma a községen kívül egy jelentékeny dombon emelkedik. — A körülötte levő sirkertnek régi körfala még ép karban van. — A templom szentélyéről az 1782. évi Batthyány-Visitatio azt említi, miszerint góth izlésű vala, s különbözött a hajónak építészeti izlésétől.

E megjegyzés nézetem szerint csak úgy fogadható el, ha a szentély 1782. év óta újból épült. vagy új boltot nyert, mivelhogy a mai szentélyen nem észlelhetők a góth építészet ismérvei. A szentély zá-

¹ Egy 1540. évi okmány azt említi róla, hogy ezelőtt nagy és hosszú volt.

² Instructionsbuch, 1550 ; Art. 81.

radéka ugyanis egyenes falat képez, s az egész szentély egy hosszukás négyszegből áll. Boltozata dongabolt alaku.

A templom tornya négyszegű, sisakja szintén kemény anyagból épült s nyolcszegű.

A templom régiségei között kiváló figyelem- s említésre méltó annak *monstratoriuma* s góth kelyhe.

A hosszufalusi szentségtartó, minden részletében tiszta góth **Góth szentségműtató.** izlésű.

Magassága 44 ctm, miből a lábra és szárra 15. 5 ctm. esik.

A szentségtartó *lába* nyolcz félkörű rózsácskából áll, melyek közül négy nagyobb s négy kisebb. — Minden nagyobb rózsá mellett van egy kisebb. — E nyolcz rózsá az *alsó talapzattal* áttört virágékitmény által van összekötve; a talajt érintő talapzat, a rózsák nagyságának megfelelő egyszerű, majdnem vízszintesen alkalmazott sima — ékitmény nélküli lemezből áll. — A láb négy nagyobb rózsájának lapján M. O. K. O. G. latin alaku betűk olvashatók.

A lábból felemelkedő *szár* alatt hasonlóképp nyolcszegű: közepe felé azonban hatszegű alakot ölt. Közepén alul ugyanis egy kiszökő azaz kiálló *hatszegű gyűrűt* észlelünk, mely gyűrű minden oldala két egymásra éles szeg alakjában helyezett lemezből áll, mely lemezek kifelé összeforrnak egy éles szeg alatt, s a szárhoz közeledve pedig egymástól elválnak. Ily gyűrűkkel, melyek gombalakuak, igen gyakran találkozunk a gót kelyhek s monstratoriumoknál. Gyakran sodronnyal van a gyűrű hat kiálló odala szegélyezve.

A szár e gyűrű felett lassacskán szélesedik, s hatszegű. — A gyűrű hatszegletéből ugyanis, hat rovátkos — külső gerincz megy fel, melyek vagy egy centnyi hosszúak, s a *nodussal* közvetlenül érintkeznek.

A *nodus alja* az imént leírt gyűrűhez hasonló gyűrűből áll; ez utóbbi gyűrű — az előbbtől azonban annyiban különbözik, hogy nála csak a felső lemez látható, mely lemezek hat szegletén lefelé hajló kereszt-virágkoszoru vagy párkányzat díszlik. E gyűrű hat lemeze felett emelkedik a nodusnak (gomb) két mezőre osztott hat ablaka, mely ablakok támak (Strebebfeiler) által vannak egymástól elválasztva; e támak toronyfiakban (fiale) végződnek, s nagy vízkádókkal (Wasserspeier) ékesítvék. — A hat ablak mindegyike felett áttört mérmű díszlik, melyet egy díszoromhoz hasonló tetőzet ékesít. A szár a nodus hat támjával egy irányban ismét hat — felfelé szűkülő rovátkos gerinczben fut fel. A szár ezen folytatása hasonló a szárnak az alsó gyűrű s a nodus közötti részleteihez, s vagy 3 cent.

hosszu. — A szár imént leírt része felett, az alsó gyűrűvel egészen egyenlő gyűrűt találunk, mely felett a szár ismét vagy 3 cent. hosszúságra. — a nodus feletti részlet alakjában emelkedik, azon kivétellel, hogy a szár felfelé mindinkább tágul.

Most a lunlát tartalmazó *üvegházacska*t vesszük szemügyre. — Ez hengeralakú. A henger mind a két köralakú vége, keresztvirágokból álló koszorúval van köryezve. A henger körének átmérője 6 centm; ideszámítva a keresztvirág koszorút: 9 ctm.

A henger mindkét oldalán, — egymás mellett levő s kifelé ki-sebbedő ívtám által egymással összekötött három támtorony látható, melyek toronyfiakban végződnek. A támtornyok rovátkolvák, s a szentségtartónak kiváló diszt kölcsönöznek. A toronyfiak magasabbak a hengernél. Az ívtámakon levélcsomók (Krabbe) láthatók. A külső támtorony alján szép góth izlésű levélékitmények diszlenek. A hengeralakú házacska felett, egy — dülényalakú 3 centm. magas — oszlop emelkedik, melynek felső része keresztvirágokkal van ékitve. E dülényszlop négy szegletéből — vizvető, vagy esővetőkkel ékesített pillér (számra négy) fut fel, s egy diszmennyezetben végződnek. — E pillérek között látható a kis Jézust jobb kezében tartó szűz Anya. — E szobor felett mennyezetkép egy szabályszerűen s izlése-sen kifejtett góth toronysisak emelkedik, mely három emeletosztályból áll. — E emeletek ablakokból állanak, melyek mellett rovátkos toronyfiak, svizokádók láthatók. A sisak csucsá négyszegű; négy szegletén levélcsomók diszlenek, s végcsucsát egy keresztvirág zárja be.

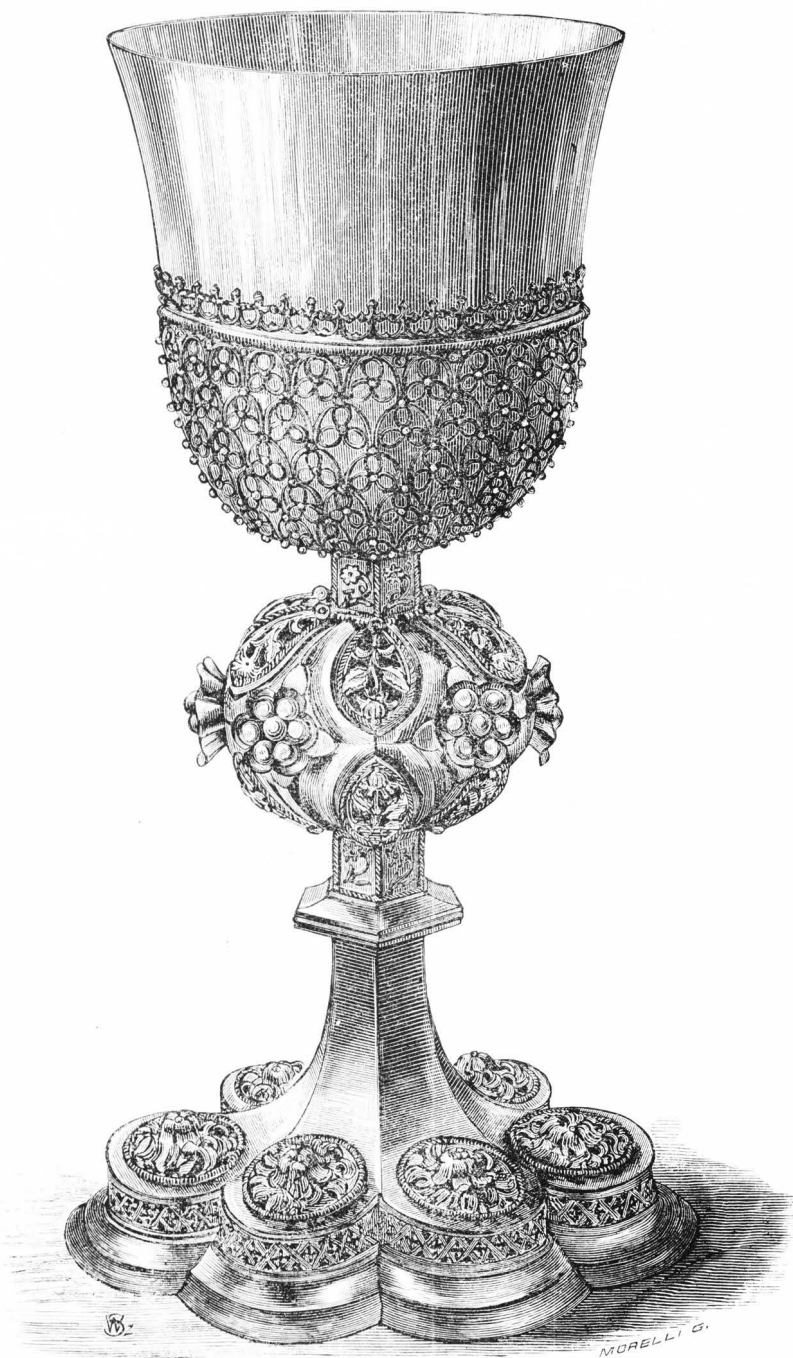
E szentségtartó ezüstből való s aranyozva van.

Góth kehely.

Magassága 21. 5 ctm. *Talapzata* hat félkörű lemezből áll, mely lemezek a szár alsó részével áttört góth ékitmény által összekötvék. Ez ékitmény négyszegekbe foglalt négylevelű lóherből áll.

A *szárnak* alja szintén hat félkörű lemezt képez, melyek vert művü 2'5 ctm. átmérőjü kerek rózsákkal fedvék. A szár hatszegű, s közepe táján hatszegű kiálló *gyűrűvel* van övezve. A szárnak gyűrű feletti kis részlete féldomborvirággal van ékesítve. E felett van a *nodus* (gomb), mely aránytalanul nagy és vastag. Magassága 3'5 ctmr. Vastagsága illetve hossza, vagy 7 centmr.

A nodus vert mű s majdnem gömbalakú. Felső- és alsó részén van 6—6 áttört s vert művü virág. — E virágok érintkező pontjainál — a nodus gömbjének közepén van 6 forga, melyek egy virágkehelybe foglalt hétlevelű rózsából állanak. A szárnak — nodus feletti részén ismét azon féldombor virágot találjuk, melyet a nodus alatti részen említettünk volt. A szár a talapzaton kívül 10'5 ctr.

Hosszúfalusi kehely.

A kehely *kupája* 8.7 ctr. mag. Alsó része 5 ctr. magasságú sodronyművel van ékesítve, mely a kupára — mintegy ráillesztve látszik lenni. — A sodronyékítmény félkörbe foglalt három levelű lóhervirágokból áll. A lóherlevelek csavart sodronyszállal szegélyezték. A három lóherlevél érintkező pontjain kis gombocskák állnak ki. A sodronyékítmény felső része keresztvirágokból álló párkányzathoz áll. A kupa átmérője 9 ctr. A kehely ezüsből való, s 5 forgája kivételével aranyozva van.

A templomban van egy egyszerű sírkőlap 1746. évből, mely alatt Sarlay helybeli plebánosnak porai nyugosznak.

A szerafi sz. Ferenczről nevezett egylet Hosszufalun is vala életbe léptetve. 1738. évben meg lőn ujitva. Célja a Can. Vis. szerint volt, „az élőknek lelki tökélyesbülése s a holtaknak vigasztalása.” Az egyletnek 1737. évből fenmaradt egy szépen bekötött nagy könyve. E társulatnak eredete itt ki nem puhatolható.

Ezen kívül volt e községben egy más, sz. Ferenczről nevezett társulat is (Sodalitas cordigerorum S. Francisci Seraphici), melynek rendeltetése volt: a megholt társulati tagoknak tisztességes temetéséről gondoskodni; s ekkép egy szerény falu bizonyosságot nyújt arra nézve, hogy a humanismus mezében tetszelgő modern humanus társulatok, hol manap gyakran az érdek a főrugó, az egyház lelkes fiai körében már századok előtt virágoztak. E temetkezési egylet tagjai ujhold vásárnapjain a létánia után nyilvánosan ájtatoskodtak a templomban, s a betegeknek imákat végeztek. Évenként egy ferenczrendi áldozár szokott volt egyszer Hosszufalura kijönni, mely alkalommal az illető egyleti tagok ágyékait a barátai fehér övével szokta volt övezni s ájtatosságra buzdítani. — E társulatnak saját pénztára vala. Ezen társulat — az 1756. évi Canonica Visitationis szerint — beszüntettetett, mivel a plebános jogaiba ütközött. Miután a Can. Visitationis ez állítását tüzetesebben meg nem világítja, nem tudhatni, miben állt legyen az említett jogsérelem. 1783. évben ismét virágzott e társulat s köztiszteletben állt.

Az 1606. egyházi leltárban a hosszufalusi egyházi szerek között egy zöld s egy vörös casula, 3 kehely, 1 monstrantia, 5 oltárlepel, 4 misececsengetyű fordul elő.

A toronyban 3 harang volt.

A hosszufalusi templom már 1543. évben sz. Margit emlékére volt felajánlva. — Ezen év november havában a vöröskői tisztek megvizsgálták a hosszufalusi templom számadásait, mely alkalommal constatálták, hogy a gazdálkodás rosszul folyt, s a templom szőlei hanyagul kezeltettek.

A templomon kívül van Hosszufalun egy. paduai sz. Antal tiszteletére ajánlott kápolna, mely a piebánia tőzsomszédságában emelkedik. E kápolnában két oltár s orgona van s inkább kis templomnak tekinthető, hol a sz. mise hétköznapon szokott felajánlatni, miután a dombon épült templom nehezebben megközelíthető. A kápolna Sartorius György hosszufalusi plebánosnak s a plebániabeli hiveknek adakozásaiból épült. Jelinek Ferencz esperes-plebános e kápolna javítására végrendeletileg 200 o. é. frtot hagyományozott.

Hosszufalun már 1390. évben volt *plebánia*.¹ A plebánia felépítésére 1568. évben a templomi pénztár 47 frt 47 kr s 12 denárt adott. — Az 1542. évi vöröskői utasításokban — Hosszufalu azon községek sorában fordul elő, melyekben a lakosság hanyagsága miatt nem volt lelkész.

A hosszufalusi egyházi emlékeknél nem lehet elhallgatnom, Jelinek Ferencz helybeli lelkésznek s esperesnek² buzgólkodását s áldozatokkal járó fáradozását a gyümölcsfatenyésztésnek a vidéken való ápolása s terjesztése körül. Ő ezen téren már 1852. évtől fogva plebániája körében s a közel vidéken áldásosan működék. Ő vetette meg alapját a hosszufalusi s borovai faiskoláknak, honnét több ezer fácskát és csemetét, — a legnemesebb gyümölcsfajokból, — számos helyre részint eladott, részben elajándékozott. Az ő fácskái teremnek ma izletes gyümölcsöt gr. Chotek futaki, gr. Erdődynek galgóczi, Mailáth György zavari, gr. Pálffy István vöröskői birtokain — Bizonyára százakra mennek azon kisebb birtokosoknak nevei, — kik a hosszufalusi faiskolában nevelt fácskákkal — ültették ki kertjeiket. Jelinek buzgólkodásának köszönhető, a nemes gyümölcsfákban gazdag s dusan jövedelmező két hosszufalusi plebániái kert is. — Ez irányban való ernyedetlen fáradozmai s tevékenysége méltánylattal találkoztak a felsőbb hatóságoknál is, minek bizonylatául elég lesz felemlitenünk, a m. kir. Helytartótanácsnak $\frac{55,308}{1865}$ számú elismerő okmányát; a pozsonyvármegyei gazdasági egyletnek 1871. jan. 16. kiállított elsőrendű elismerő okiratát, melyet Jelinek — a hosszufalusi község faiskolájának példányszerű kezeléseért s a gyümölcsfatenyésztés körüli buzgalmaért nyert volt, nemkülönben Szilágy József földmívelési miniszternek 1871. augusztus 14. Jelinekhez intézett elismerő iratát.

Ezzel kapcsolatban örömmel kell megemlítenünk, hogy Jelinek a gyümölcsfatenyésztésből szerzett jövedelmet nemesen értékesítette, midőn ebből egy harangot temploma részére átöntetett, egy új harangot vett, a tiszta góth ízlésű szép monstrantiát bearanyoztatta,

¹ Kanizsai János érsek összeírása. Dr. Lányi Károly : M. Egyh. Tört. 459 l.

² Meghalt 1881. nov. 22.

templomának egy misemondó ruhát s egy pluviálét vásárolt; nemkülönben a plebánia kertjét, kemény anyagból épült kerítéssel ellátta.

A hosszufalusi egyháznak van vagy 250 kötetre terjedő könyvtára, mely kötetekből vagy 130 darab a könyvtár régi alkalrészét képezi. A régi könyvek jobbadán szépen és tartósan bekötvek. — A könyvtárban leginkább a theologiának erkölcsstani és szónoklati ágait látjuk képviselve.

**Egyházi
könyvtár.**

Az egyháznak valószínűleg már a mult század elején volt könyvtára, mit bizonyítani látszik a szomolyáni egyházi könyvtár egyik könyvének olvasható ezen felirat: „Ecclesiae Longovillensis 1732.” A könyvtárnak külön száraz szekrénye van.

A hosszufalusi plebánia hiveinek erkölcséről az 1756. évi Can. Visitatio dicsérőleg nyilatkozván, azt írja: miként a nép ment a nagyobb kiáltó bünöktől, u. m. bűbájosság-, uzsorától stb. s a néhány év előtt néhány lakosnál észlelt nagy káromkodás is megszűnt. Hasonlóképp emlékezik meg a nép erkölcsi életéről az 1783. Batthyány-féle Visitatio is.

**A nép
erkölcsői.**

A legközelebb mult években számos telkes gazda részint mértékletlenség, de még inkább a szemes- s uzsorás zsidóknak üzérkedése folytán tönkre jutott, s a vagy 20—25 év előtt itt megtelepedett néhány zsidó család meglehetősen nagy földbirtokra tett szert.

Hosszufalunak úgy a régibb időkben, valamint most is jelenté **Gazdászat.** keny szőlőkertjei vannak az Ottenthaltól Alsó-Diós felé huzódó Kis-Kárpátok lejtőjén. Az 1704. évi vöröskői uradalmi szőlők termési összeírásából kiderül, hogy Hosszufalunak bortermése majdnem oly nagy volt, minő Csesztée s Alsó-Dióse.¹

A hosszufalusi Jungenberg nevű szőlődülőben már 1543. évben több nagyszombati polgár birt szőlőkertekkel.²

A már említett 1540. évből eredő okmány azt írja, hogy Hosszufalu szőlei $\frac{1}{4}$ mértföldre terjedtek. — Sajátszerű, hogy a hosszufalusi szőlőknek régente német nevei valának, daczára a lakosok horvát s tótajku lakosságának, s hogy e nevek mai nap is fentartották magukat; ilyenek: Fossand, Sechzigtheil (tótok: Szechczitálnak mondják) Leitner, Olmaj.

Hosszufaluban két halas tava volt a vöröskői uraságnak, E tavak már 1542. évben léteztek, és Streicher-eknek hívtak. A haltenyésztésre nézve az 1542. évi instructióban azt olvassuk, hogy a két

Tavak.

¹ Pálffyсен. Lltár Arm. IV. Lad. 9. Fasc. 5. N. 11.

² Instructionsbuch. 1543. 24. Art.

hosszufalusi tóba (streicher) április havában 30 pontyot tettek, melyből mintegy 500 schok (egy schok = 60 darab) haltojás lett. E tojások jövő évi ápriliséig a streicherben hagyattak, mikorra körülbelül egy ujnyi hosszúságú halakká fejlődtek; ezután határozott számban kiszedtetvén, egy Streicherbe tétettek, s ezek tenyésztőknek (Samen) neveztetnek; a többieket két évig hagyják a Streicherben s azután mint tenyészhalt (Setzling) átteszik a rendes tavakba.

Ugyanezen Instructióban szóba hozatik, hogy az uradalomban csekély a Streicherek száma, s még vagy kétféle három lenne szükséges. — Ezek oly helyeken lennének készítendőek, hol nem uralkodnak nagy szelek, minthogy a szélcsapkodta hullámok a haltojásokat megsemmisítik. — Az uradalmi tavakban jobbadán pontyok tenyésztettek. 20–30 év előtt még éltek oly emberek Hosszufalun, kik a hosszufalusi tavakban halásztak volt. — A tavak töltései most is láthatók a Kosolnáról Hosszufalura vezető országút mellett. A tavak helyén rétek vannak.

Birtok- viszonyok.

Hosszufalu — más uradalmi községek példájára — többször volt zálogbirtokosok kezén.

1643. évben Pálffy János Majthényi Mihálynak s nejének, Pakay Borbályának 10 ezer forintban zálogosította el Hosszufalut.¹

Gróf Pálffy Miklós — a pozsonyi káptalan tanúsága szerint — 1650. évben, hasonlólag 10 ezer forintban adta zálogba Hosszufalut nejének: Harrach Eleonora grófnőnek.²

1658. évben pedig Hölgyi Gáspárnak zálogosította el 10 ezer forintban.³

Rákóczy felkelés.

Hosszufalun 1704. decz. 23. megfordult Bercsényi Miklós, ki innen ugyane napon levelet intézett volt Rákóczy fejedelemhez. Hosszufalura a hegyentuli Pernekről jött nagy nehézséggel, a mint levelében is írja: „Átköltözém az átkozott passuson az hadakkal, az, kik velem vannak, — az többi tegnap írásom szerint elrendeltem.”⁴

¹ Stomfai Reg. Szab. L. X. C. 2. Fasc. 2. N. 1.

² U. ott. N. 2.

³ U. ott. N. 3.

⁴ Archivum Rakoczianum IV 237—239

XVII. Borova.

Borova falu Istvánfalvától keletre $\frac{3}{4}$ órányi s Hosszufalutól délre $\frac{1}{2}$ órányi távolra fekszik. Lakosainak száma : 380.

Borova a XVI–XVII. században Joachimsthal néven fordul elő, s Borova nevezete, csak az ujabbkori okmányokban található.

A jelenlegi borovai templomot, mely egy magas fensikon magasra emelkedik. gróf Pálffy Ferdinand csanádi püspök építtette. ¹ A templom szentélyének hossza 6 öl, szélessége $4\frac{1}{2}$ öl ; a hajó hossza $8\frac{1}{2}$ öl, széle $4\frac{1}{2}$ öl, s ekkép tekintve a falu lakosságának csekély számát, elég tágas ; falai aránylag elég magasak, valamint tornya is, — melyből a vidéknek egyik legszebb s legtágasb tájképében gyönyörködhetünk. A templom — a vidéknek védelmi őrtornya gyanánt magaslik ki, s uralkodik a vidéken. — A templom sz. István király tiszteletére van ajánlva. — Epistola részen levő mellékoltára sz. Imre herczeg tiszteletére van emelve. — A mellékoltárok egyenlő izlésben kezelvek ; mindegyiken csinos kapitellekkel ékesített fából készült oszlopok láthatók. Mind a kettőn egy-egy czimer lap függ, melynek címereit — az idő — letörlé.

Egyházi
emlékek.

A templom falai belülről faltövekkéll vannak ellátva, melyek kettős egymás felett emelkedő kapitellekkel ékesítvék. — A templom egyszerű padjainak külső deszkái feketére festett virágokkal ékesítvék. — A *torony* alulról éegyszegű, felsőbb része nyolczszegű ; és pedig akkép, hogy a négyszeg négy oldala szélesebb a másik négyenél. A torony a mult század végén — a templom költségén épült.

Borovának — az imént ecsetelt templom keletkezte előtt is volt temploma, miről eléggé meggyőz a vöröskői uradalmi egyházaknak 1606. évből származó leltára, melynek tanusága szerint Joachimsthalnak 5 casulája, egy viaticuma két corporaleval, egy missaleja processionaleval, 6 drb keresztlobogója volt. A toronyban két harang volt.

¹ 1756 évi, 1783. évi Can. Visitatiók.

Gazdászat. Borova község írott emlékeiben is találunk régi szőlők nyomaira, melyek ma nem léteznek. — A Rákóczyak számára 1704. évben lefoglalt borovai bortermés 292 akót tett ki. — A régi szőlőkeretek helyein ma már nem lelünk venyigét; az 1850-es években itt az utolsó szőlők irtattak ki. — A régi szőlők, — a borovai határnak a pudmericzi és szuhai határokat érintő végein valának. Az 1871. évben bekövetkezett tagosítás után a lakosság újból hozzálátott a szőlőműveléshez, és pedig az istvánfalvai határt érintő Padelki nevű dűlőben, melyet jobbadán nemes szőlőfajokkal ültettek ki.

XVIII. Istvánfalva.

Az Ottenthál s Pudmericz között elvonuló uton, Vöröskőtől keletre egy órányi távolban fekszik.

Jelenleg 300 lakosnak nyújt hajlékot. Német neve Stefansdorf és Stefelsdorf, tótul pedig Stefanovának hívják. Stefansdorf néven már az 1606. évi egyházi leltárban, sőt 1596. évben is egy vöröskői számadási könyvben emlittetik. Az 1540. évi uradalmi községek leírásában nem jön elő; valószínűséggel feltehető azonban, hogy ekkor más néven vala ismeretes. Az ezen községi névjegyzéknek elnevezései ugyanis ma jobbadán ismeretlenek, sőt már a XVII. s XVIII. században sem fordulnak elő, miből azon következtetést merjük levonni, miként az uradalmi községek idők folytán új neveket vettek fel, mit más helyütt is tapasztalhatni, miről Losoncznak régi Dub, s Nestiknek ma már elavult s ismeretlen Ujfalu neve tanuskodik.

Pusztá sejtelemkép megemlítem, hogy Istvánfalva régente Schönnavnak hivaték, mivel közelében létez — a nép nyelvén maig is a *sajnavi tó* néven ismeretes — régi tónak helye.¹

Schönnavról az 1540. évi községi névjegyzék azt jegyzi meg, hogy egészen pusztá vala, mintha itt soha semmi ház sem létezett volna, s az itt létező tó miatt többbe fel nem építhető.

Hogy Istvánfalvának lakossága régente megfogyott volt, határozottan tanusítja gr. Pálffy Jánosnak egy 1725. jan. 20. kelt okmánya, melyben említi, miként Istvánfalva — egy részben — kipusztult.² Bél Mátyás ezen állítást azon szavaival erősíti meg, „miként Istvánfalvának egykor nagyszámu lakossága vala, mely majdnem 200 házban volt letelepedve; mely szám az idők viszontagságai folytán módfelett csökkent.”³

¹ Vöröskői levéltár.

² Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 8. Fasc. 4. N. 5.

³ II. köt. 198. lapon.

E történeti ténynek ma nap is van látható tanubizonysága, az Istvánfalva községében nagy számmal található pusztá beltelkeken, melyek a községnek mind a két végén a figyelő utasnak szemébe ötlenek. Ugyanis a községnek két végén csak egy házsort találunk. Ezen kívül a fenlétező házsorokban is van szórványosan több pusztá beltelek. Hogy ezen telkeken valaha lakosoknak házai valának, kétségtelenné teszi azon körülmény is, miként mindezen pusztá telkekhez bizonyos mennyiségű urbéri földilleték tartozik a külső határban. Istvánfalván ma csak 52 ház lelhető.

Egyházi emlékek.

Istvánfalvának egyházi emlékei között, különösen annak *templomáról* kell megemlékeznünk. A templom sz. István király tiszteletére van szentelve, s nem lehetetlen, hogy a község temploma pártfogójától vette kölcsön nevét.

Külseje a hazánkban található falusi góth templomoknak mindannyi ismérveit viseli magán. Kelet felé nyúló szentélyzáradéka a nyolczszegnek részletét képezi. Falai — valamint a hajóé is — a falnál valamivel alacsonyabb, egyszerű támakkal vannak ellátva, melyeken csak fent észlelünk egy kajácsot.

Tornya, mely nyugoton teljes arányban a templom nagysága s magasságával emelkedik, alulról négy- felső részében pedig nyolczszegű; ezen alakzatát sisakjában is megtartja, mely kemény anyagból épült s falazva van.

A templom ablakai ki s befelé tágnak és szűkek; fent félköralakban végződnek.

A templom boltozata nem felel meg az imént leírt részletek építészeti izlésének; miután az a renaissance határozott jellegét viseli magán. — Ugyanis a boltozat, az ablakok felül háromszög alakban szökik fel a templom közepe felé, a nélkül, hogy a két oldal felől egymás irányában levő három szögek csucsszögei érintenék egymást. A csucsszögek között, a boltozat közepén, négyszegű stuccoékitmény diszlik, melynek minden oldalán egy félkörű diszitmény szökik ki.

A szentélyt — a hajótól elválasztó diadalív fala, — a boltozatnál vagy egy lábbal alább nyul.

A szentélynek evangéliumi részén látjuk a régi szentségházat, mely igen egyszerű. Ugyanis kókerettel van kerítve, mely a fülke fölött, egy keresztben végződik.

Ezen oldalán a szentélynek van a templomnak régi szekrestyéje, mely szabályos dongaboltozattal van ellátva. — A szentély epistola részén van az új szekrestye. — Három oltára van. Az 1714.

évi Can. Visit. szerint, a szer. sz. Ferencz tiszteletére emelt oltárt Kelio Ferencz állíttatta.¹

1703. évben e templomot környezé a község temetője, mely kőfallal vala bekerítve.

Istvánfalvához — Dubova község, mint fiókegyház tartozott. — Elszakadt tőle a XVIII. század vége felé.

Istvánfalva 1714. évben kivételesen Ompitálnak ideiglenes fiókegyháza volt.² A nép e Can. Visitatio szerint, felette óhajtott ismét egy plebánost, mivel buzgó katolikus érzületű, s hozzá szokott naponkint sz. misét hallgatni. Ez időben a plebániának jó karban volt.

Az istvánfalvai egyház könyveiben 1670. évtől van feljegyezve az itt lelkészkedett áldozárok névsora.

Az újabbkori lelkészek között különös kegyelet fűződik Uhlárik János plebánoshoz, ki az istvánfalvai plebániát 1849—1858. évig vezette. Az ő atyai gondoskodása s buzgalmának köszönhető nagy részben az Istvánfalva széles utcáján elterülő, vagy 1½ holdra terjedő faiskola, melynek megalapítása s ápolásában az akkori istvánfalvai tanító Dobsa is dicséretesen fáradozott. Uhlárik emléke ma is eltörülhetlenül él az istvánfalvai hivek lelkében, kiknek körében — jeles szónoklatai, oktatásai s az iskolának ernyedetlen gondozása által — feledhetlenné tette magát. Uhlárik 1858. évben lemondott lelkészi állásáról s a Jézus-társaságba lépett, hol egész 1880. évig Isten dicsőségére s a rend dicsérete hasonlóképen előnyösen működött.

Az istvánfalvai templomnak egyházi ruhakészlete régente igen szerény lehetett, minthogy az 1606. évi leltár csak két casuláról, egy kehelyről, egy ezüst pacificaleről, 4 db oltárlepelről, 3 db keresztlobogóról emlékezik meg. — A toronyban ekkor két harang volt. — A leltárban egy ostyavas is említettik, mi más egyházak készleténél nem jön elő. — Ezennel nem hallgathatom el abbeli gyanumat, miként az 1606. évi leltár felületesen s hiányosan vala szerkesztve, minthogy nem fordul elő benne az istvánfalvai templomban található s egykor a szekrestye fölött alkalmazott csengetyű, mely 1555. évből való s következő felirattal bír: Me fecit Joannes Affine 1555.

A leltár hiányos szerkesztését illető feltevéssem csak akkor lehetne alaptalan, ha az imént említett csengetyű valamely más egyházból került volna ide, a mi különben észszerűleg fel nem tehető.

Az istvánfalvai templom érdekes emlékei között szemünkbe ötlik egy tarka színű, ezüsttel gazdagon átszőtt régibb, valószínűleg a múlt századból eredő s ezüst szalaggal szegélyezett casula.

Az 1714. évi Can. Visitatio idejében a templomnak gazdagabb

¹ Pongrácz-féle Can. Visitatio.

² U. ott.

ruhakészlete volt, és pedig volt 3 selyem, egy fehér értékes (pretiosa) s több különböző színű casulája.

A nevezett Can. Visitatio 7 selyemmel kivarrt kendőről is tesz említést.

Az 1714. Can. Vis. szerint kőből volt szószéke.

Egyházi könyvtár.

Az istvánfalvai templomnak elég gazdag vagy 500 kötetre terjedő könyvtára van, melynek gyarapításához leginkább Tartoll János helybeli plebános járult hozzá. Tartoll lelkeseskedése — s buzgó közvetítése mellett épült alapostul a helybeli iskola is, mely 1860. évben adatott át a közhasználatnak.

Birtokvi- szonyok.

Istvánfalva birtokviszonyainak tanulmányozásánál hasonlóképp azt észleljük, hogy a helybeli uradalmi birtok gyakrabban zálogos birtokosok kezén vala.

Gr. Pálffy István, — megszerzendő a bazini és sz. györgyi uradalmaknak inscriptióját, — melynek fejében 30 ezer frt vala fizetendő a királynak, — Thószeghy Erzsébettől — Baráthi István nagyszombati kir. harminczados özvegyétől, 8 ezer magyar forintot vett kölcsön, melynek biztosítása céljából Baráthi özvegyének Szent-Istvánfalva községet adta két évre zálogba. 1626. évben.¹

Gróf Pálffy Miklós 1675. jun. 22. Vöröskőn kelt eredeti kötvényében elismeri, hogy Radosóczy Anna Máriától — Kélió Pál ur özvegyétől, Szent-Istvánfalva községére 2000 rajn. frntot vett fel (és pedig 600 arany ducatot bonae ligae justique ponderis; — 249 császári tallért 1151 frnt német garasokban). Ezen 2000 frt azon 8000 frthoz iratott, melyet még Pálffy István vett fel Baráthi István özvegyétől.²

1683 martius 6. gr. Pálffy Miklós özvegye: Harrach Eleonora grófnő, s gyermekei: Miklós, Ferencz és János ismét 900-at vettek fel Istvánfalvára Kélió János és Ferencz testvérektől. Ezen okmányban a községnek „Szent“ előneve el van hagyva.³

Gróf Pálffy János 1725. jun. 20. Istvánfalva községet inscribálja a Kélió család női tagjainak javára; u. m. Blaskovics Istvánné szül. Kélió Anna, Kélió Éva férjezett Gunkemberg Ferencz ezredesné, — Kélió Ilona férj. Gurszky Márton kapitányné, — s Kélió Erzse — férj. Fabiánkovics Györgyné részére.⁴

1725. jun. 7. Blaskovics István egy nyugtát állított ki gr. Pálffy

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 8. Fasc. 4 N. 1.

² U. ott. Arm. IV. Lad. 8. Fasc. 4. N. 2.

³ U. otr. N. 3.

⁴ U. ott. N. 5. magyar okmány.

János részére, melyben elismeri, hogy a gróf embereitől, — az istvánfalvai inscriptio kiváltása fejében 7000 frtot vett át.¹

Ezen összeg — a Gunkenbergné — Blaskovicsné s Gurszkyné nővéreket illető inscriptiórészletnek kifizetésére szolgált. Fabiánkovics György, 1725. jun. 5, hasonlókép egy nyugtát állított ki, mint nejeinek meghatalmazottja 1200 rajna forintról, mely összeget a neje birtokában levő istvánfalvai inscriptio megváltása fejében vette át gr. Pálffy Jánostól.²

Ezen kiváltás következtében az uradalni birtok, — az uraságnak saját kezelése alá jutott.

Istvánfalvának birtok- s gazdasági viszonylatainál ki kell emelnünk azon vétkes hanyagságot, melynél fogva a községnek egykori lakosai nem fejtettek ki kellő szorgalmat a tavaszkor — s esős időben keletkezett vizeknek kellő ellensúlyozására, minek folytán a határnak legtermékenyebb részeiben oly mély és széles vizmosások keletkeztek, melyeket a jelen nemzedék — minden serénysége mellett, nem képes termékeny földdé átalakítani. **Gazdászat.**

Istvánfalván régente — a szőlőművelés is örvendett kellő ápolásnak. A határ Grefti nevű dűlőjében, mely a határnak fensikjén a borovai határ közelében elterül, vagy 35 holdnyi területen szőlők voltak. A lakosság mintegy 80—90 év előtt hagyott fel a szőlőműveléssel. — Az 1873. évi tagosítás után, több serény lakos ujlag hozzálatott ezen gazdasági ág műveléséhez; s ma ismét létezik istvánfalvai bor.

A mint már tudjuk, Istvánfalva község — a csesztei kórház részére bizonyos évi illetéket szolgáltatott. — A kórház számadásaiból kitűnik, hogy Istvánfalvának 1736. évben még voltak szőlei.

Istvánfalvának tőszomszédságában volt egy nagyobb, vagy 13 holdra terjedő tó, melynek sáncza most is látható. — Istvánfalván még nem rég lakott — a régi halászmesternek egy utódja, kinek ősei Ausztriából származtak vala. — A halászmester itt az uradalomtól egy beltelket s házat nyert birtokul. A tó e század elején szűnt meg.

Az istvánfalvai határnak délnyugoti házsorai mögött van egy legelő, mely a pudmeritzi határhoz tartozik, s az istvánfalviaknál „német pázsit“ (nemeckà pázsit) név alatt máig ismeretes. — Ez elnevezést koránsem tulajdoníthatjuk valamely véletlen ötletnek, és pedig annál kevésbbé, minthogy Bél Mátyás tudósítása szerint — Herbe- **Rákóczy felkelésnek egy emléke.**

¹ Pálffysen Itár. Arm. IV. Lad. 8. Fase. 4. N. 7.

² U. ott. N. 8.

vil e Lajos császári hadvezér, — midőn 1705. évi augusztus közepén a Rákócziakkal Pudmericz mellett összeütközött, Istvánfalva mellett rövid ideig táborozott. — Bizvást feltehető, hogy az Istvánfalva melletti táborozó hely nem egyéb az említett német pázsitnál, mely — természetesen — e táborozástól vette nevét. — Az istvánfalvai népkörében most is ismeretes azon hagyomány, hogy e pázsit tája színhelye vala egy csatának, s hogy e pázsit alatt sok katona teteme piheni örök nyugalmát.

**Községi
pecsét.**

Istvánfalva birtokában van egy régi községi ezüst pecsétnek, melynek közepén sz. István királynak alakja látható. E véset kezdetleges minőségű. A pecsét végén e körirat olvasható: „Sigillum Villae S. Stephani.“ — Tekintetbe véve e pecsét ismérveit, valamint a vidéki községekben található — évszámmal jelzett pecséteteket, — a pecsétet a XVI. század végéből, — vagy a következőnek kezdetéből származtathatjuk.

XIX. Fancsal.

Istvánfalvától délkeletre — vagy $\frac{1}{4}$ órányi távolban — Pudmericz közelében egy domb emelkedik, mely a vidéki lakosság előtt *Fancsal* néven ismeretes. — E domb vagy harmincz évvel ezelőtt — erdővel volt beültetve, s fáczános kert gyanánt szolgált.

Alig szenvedhet kétséget, hogy e helyen létezett egykor Fancsal községe, melyről több régi okmány megemlékezik.

Fancsal községe nyomait már a XV. században leljük fel. — Ugyanis a pozsonyi káptalan 1485. évben bizonytságot szolgáltat arról, miként Elefánti Benedek, Fanchal, Fejéregyház és Somkerek pozsonyvármegyei községeknek felét, szentgyörgyi és bazini János és Zsigmond grófoknak 2000 frtért elzálogosította. A grófok ezen birtokokba 1486. évben vezettettek be.¹

Nem vélek tévedni azt állítván, hogy a „vöröskői „Registratur“ című irott könyv 1540. évi községi leírásában előforduló Fenczelsdorf alatt, Fancsal értendő. A nevezett könyv azt írja róla, hogy „minap pusztává lőn, a házak helyét nem láthatni, a templom még fenlétez ; a tó miatt, a községet nem lehet többé felépíteni.“

Az Instructio könyv 1542. rendeleteiben, hol a vöröskői uradalmi községek felsorolják, — Fancsal nem fordul elő.

A pudmericzi s istvánfalvai lakosoknál fentartotta magát azon régi hagyomány, hogy Fancsal dülő helyén hajdan község létezett.

¹ Pálffy családnak: Stomfai című Elenchusa : Suha Lad. X. Cap. 2 Fasc. I. N. I. 2

XX. Pudmeritz.

Vöröskőtől délkeletre, egy órányi távolban, Istvánfalvának szomszédságában terül el. — Mindenkor az uradalom egyik legjelentékenyebb helységét képezte. Lakosainak száma 1400 lelket tesz ki.

A vöröskői uradalomnak 1440. évben összeirt községei között, Pudmericz néven fordul elő. Másutt Pudmericz, Pomicznek hivatik. Az 1536. évi névjegyzékben azon községek között jön elő, melyeknek lakosaik voltak.

A XVI. század első felében dult háborús zavarok következtében szintén szenvedett. Egy 1540. évi okmányban azt olvassuk, hogy ezen időben megrongált épületei majdnem egészen fel valának épülve.¹ Lakosságának többsége ekkor „cseh“ volt, mely „cseh“ kifejezés alatt a tót nyelv értendő. Miután a többség tótajku volt, a kisebbség nyelvét, — tekintve az uradalmi községekben nagy mérvben uralkodó német nyelvet, ugyanezt fogadhatjuk el. Pudmericznek 1561. évből származó községi pecsétje van, melyen e körirat van kivésve: *Sigillum Villae Pudmariczensis*.

Egyházi emlékek.

Pudmericz, a Kanizsai-féle összeírás szerint, már a 14. században birt plebániával, s ekkép az uradalom legrégibb anyaegyházai közé tartozik.

A pudmericzi régi templom a XVIII. század első felében ment enyészetének elébe. A Batthyány-féle 1782. évi Can. Vis. szerint, helyébe 1735—1736. uj templom épült, melyre Pálffy János és Rudolf kegyurak szolgáltatnak építkezési anyagot s fát. Ugyanezen Visitatio említi, hogy az uj templom 1774. május 21. kiütött tűzvész folytán elpusztult, s 1782. évben ismét uj templomot kelle építeni alapostul.

Egyháza ujabbkori. Tornya nyolczszegű s bizonyára egy maradványa az egykori pudmericzi goth templomnak. A torony régi

¹ Registratur. 266. l.

sisakját az idő vasfoga megrongálván, az utókor ezt újabb — az eredeti építészeti ízlésnek meg nem felelő sisakkal pótolta, — Az 1822. évi Can. Visitatio a torony magasságát 15 ölnyinek mondja, s hasonlóképp említi, miként a torony a régi templom idejében is fennlétezett. A tornyon 1822. évben egy óra volt, melynek elkészítéséhez az akkori plebános, Balkó egy harmadrészben járult. A tornyon ezelőtt is a XVIII. században volt egy óra.

A vöröskői számadásokból kiviláglik, miként a pudmericzi templom tornyának két régi harangját Bécsben újra öntötték, s egy harmadik kisebb új harangot is szereztek, melyek számára a toronyban új állvány emeltetett.

A Pudmericzre vonatkozó egyházi emlékekből meggyőződünk, hogy Pudmericzen 1557. évben — daczára az országszerte uralkodó zavargásoknak — volt egy Antal nevű plebános, ki Pudmericz községgel, s ennek egyházi fiókközségével: Halmessel, — a plebániát illető járulékok hátralékaira nézve, — barátságos egyezséget kötött.¹ A plebános ugyanis nagylelkűen elengedte nekik e hátralékokat, a hivek pedig 6 forintnyi kárpótlást adtak neki azon munkának fejében, melyet ő a plebániái épületek s kertnek javításánál eszközöltetett. Továbbá a plebánosnak kötelességévé tétetett, hogy a pudmericzi templomtól elvett Korvin-könyvet s ostyakészítő vasat visszaadja.² A jelenlegi plebániákat 1869. évben Mráz István plebános, részben a kegyuraság, de leginkább saját költségén tetemesen s ízlésesen javította.

A Batthyányi Visitatióban olvassuk, hogy az 1756. évi Can. Vis. szerint, 10 különböző casulája volt a pudmericzi templomnak, melyek között 3 darab kiváló minőségű vala.

A pudmericzi plebániának több száz kötetből álló könyvtára volt már a XIX. század elején. E könyvek pontos jegyzéke az 1822. Can. Vis. okmányához van csatolva. A jegyzékben sok régi magyar könyv is foglaltatik.

A pudmericzi egyházi emlékek között kiváló figyelmet érdemel a fájdalmas Szűz Anya kápolnája, mely a Gidra patakon túl, a község közepe táján emelkedik. Alapítója gróf Pálffy I. Rudolf.

Kápolna.

A főoltáron van a fájdalmas Szűz Anyának szobra, melyet a múlt század végén gr. Pálffy II. Rudolfné sajátkezüleg s leányai által himzett selyemruhával ellátott. Pálffy I. Rudolf s neje Kaunitz Eleonora több szoborral látták el e kápolnát. A kápolnának kis tornya van, melyben két harang őriztetik.

¹ Stomfai Reg. Lad. IX. C. 3. F. 6. N. 4.

² Pálffysen. Itár Arm. IV. Lad. 6. F. 5. N. 4.

A fájdalmas Szűz ünnepén, e kápolnába a vidékről is több ájtatoskodó szokott zarándokolni, s itt nagy számban járulnak a penitencziatartás szentségéhez.

A pudmericzi templomnak már a XVI. században volt vagyona, mely azonban 1543. év táján igen hanyagul kezeltetett. Az Instructio könyv azt mondja, hogy itt rossz emberek laktak, s az egyház vagyonát egymás között felosztották.

A nevezett könyv odautasítja a vöröskői tisztviselőket, miként az egyházi vagyon kezelőivel szigorúan számoljanak, s netáni ellenkezésük esetén erőlyesen fenyítsék.

A templom jövedelmi forrását jobbadán szőlőkertek képezték. — Az egykoru vöröskői számadásokból kivehető, hogy a templom szőlei 1550. évben $25\frac{3}{4}$ akót, 1551. $18\frac{1}{2}$, 1552. 80, 1559. $42\frac{1}{2}$ akót adtak.

Szőlőművelés.

Pudmericzen a szőlőművelés századok óta otthonos. — Már az 1540. községi összeírásban akadunk nyomára, melyben említetik, hogy a pudmericzi szőlőkertek $\frac{1}{4}$ mértföldnyi távolra vannak a községtől. — Nem tévedünk, hogy a szőlők ugyanazon helyen voltak, hol most műveltetnek, t. i. a község éjszaki részén, grefti nevű dűlőben. Pudmeritznek a Modor felé eső részében — Lindau mellett is vannak szőlei. — Pudmericznek jelenlegi szőlei középszerű minőségű asztali bort szolgáltatnak. A bor minőségének hanyatlása nem kis mérvben azon e vidék több szőlőkertjében észlelhető hagyományos körülménynek tulajdonítandó, hogy a szőlőkertekben sok gyümölcsfa van.

Tavak.

Az egész vöröskői uradalomban Pudmeritzben találkozunk a legtöbb tónak nyomaival. A tavaknak egykori s maig fenmaradt töltései, — s a lakosság körében mostanig élő hiteles hagyomány szerint, — biztossággal meghatározhatók az egykori tavaknak helyei.

A mostani pudmericzi határban a következő tavak helyeit találjuk. — A Lindau erdő mellett — a csesztei határ szomszédságában levő *Topol* nevű tó, mely vagy 50 holdat tett ki. — Töltése látható. Topolnak neveztetik a tó régi helyén levő mostani rétnek hason nevével; régente más neve volt. — Továbbá ennek közelében, — Istvánfalva felé — a pudmeritz-csesztei utnak szomszédságában, „a német pázsittal” szemközt találjuk a *schönnavi tónak* helyét, melynek neve a nép ajkán is fenmaradt *sajnavi* néven. — E tónak nagysága 33-38 holdat tett ki. Magas töltése most is jó karban van.

A schönnavi tavak már a XVI. században fordulnak elő; és

számra három, amint erről az 1542. évi gazdasági utasításokból meggyőződünk. — Itt ugyanis a vöröskői tavakról a következő fellette érdekes megjegyzést olvassuk: „A vöröskői uradalomban a következő tavak léteznek, melyek régóta (alter her) valának, azonban meg is szüntek, s azután megújítottak, javítottak, felszereltettek s újból építettek.

R é g i t a v a k.

Kosolnai tó.

Hosszufalusi két tó (Streicher).

Felső schönavi tó.

Alsó schönavi tó.

Fancsali (Fäntzelsdorf) tó.

Alsó pudmericzi tó.

Két vistuki tó, felső és alsó.

Csesztei csigató.

Az új tavak között csak egy új schönavi tó említetik. Ennek következtében volt felső, alsó s új schönavi tó. Melyik e három közül, volt az imént említett schönavi tó, nem lehet meghatározni, valamint azt sem, hol volt helye e három schönavi tónak.

A fentemlített schönavi néven ismeretes tó alatt, — Pudmericzhez közelebb dél felé, — ismét egy tótöltést találunk, mely mellett egy 20 holdnyi rétság vonul el, mely hajdan a tó helyéül szolgált. Ez ma „horni Ribniknek“ azaz felső halastónak hivatik.

Pudmericznek alsó részén — Halmes község felé, a Halmesre vezető út melletti malom közelében, szintén egy tótöltést találunk, mely mellett régente hasonlóképp egy vagy 10 holdas tó létezett.

A Pudmericz tájékán létezett tavak ismertetése után, felemlítendő egyuttal a haltenyésztés módja is, mely e tavaknál hajdanta divott.

Az 1542. évi gazdasági utasításban ez irányban több adatra akadunk.

A felső schönavi tóról azt említi, hogy az 1541. évben 345 — schok maggal — lőn ellátva, (zum streckhen) melyek 1544. évben mint tenyészhalak (zu Setzlingen) a tóból kifogattak. — E tónak semmi hiánya sem volt. — Az utasítás egyszersmind azt is megjegyzi, miként e tó 800—1000 sok haltojást (zum streckhen) fentart-hat. Tenyészhalból 76—80 schoknál többet nem tenyészthet. Nagyobb halaknak (Wachsfische) tenyésztésére nem alkalmas, minthogy sáros s homokos talajú.

Az alsó-schönavi tó 1542. évben üresen állt. A tiszték elrendel-ték, hogy e tavat tavaszkor, a hosszufalusi s vistuki tavakból 1600 schok Strekerrel lássák el. Ezek aztán 1546. évben lesznek növeke-dés végett áthelyezendők.

E két tavon — mondja az utasítás — semmi egyéb sem hibázik minthogy a „*taras*“ régisége miatt, némi javítást igényel. Tarasnak — az utasítás szerint — azon rőzsék s fák hivatnak, melyek belülről a töltés mellett alkalmaztatnak, (auf und über Zwerich laint) hogy a töltést meg ne károsítsák.

E két tóba 1540. évben 1400 schok s 64 (Schaff) mag, — mind-egyik héttel számítva, — adatott, mindössze tehát 1848 schok.

Az alsó-pudmericzi tóból 1540. évben 44 schok halat fogtak ki a nagy szárazság miatt. Ezután ismét ujjalag el lett látva halakkal. 1541. évben őszkor ismét halásztak benne. — 1541. tavaszkor 60 schok pontyot tettek bele növekedés végett, melyeket onnét 1544. őszkor kellett kifogatni.

Az ujschönavi tó 1541. évben látszott keletkezni, mikor 600 schok haltojást helyeztek el benne. 1542. évben még kicsinyek voltak a halak, mely oknál fogva a vöröskői utasítás elrendeli, hogy csak 1543. évi őszén kell halászni; 1544. tavaszkor újra maggal kell ellátni a tavat:

A vöröskői tisztek az uradalmi tavak kezelésének módozatára nézve 1543. évben többrendű utasításokat nyertek.

Egy halásznak kötelességévé tétetett, a tavakra folyton felügyelni. Évi fizetése volt 20 forint 75 krajczárral számítva, egy nád-rág, egy közönséges posztóból való öltöny (Wames), 20 mérő gabona, a mi — az utasítás szerint — nagy fizetés vala. — Ezen kívül meghagyatott a tisztviselőknek, hogy egy halászt fogadjanak fel, ki eddig nemes Khüering ur tavainál szolgált. — Az utasításhoz képest az uradalmi tavak elegendő szolgaszemélyezettel voltak ellátva. Az utasítástadó augsburgi tisztviselők odanyilatkoztak, hogy a vöröskői tisztek jártasak a haltenyésztésben, miért is arra intik, hogy az uradalom ezen jövedelmi ágát gyarapítsák, minthogy az uraság ebből évenként 2—3 ezer forintot könnyen bevehetne. — Az uraságnak eddig csekély, vagy semmi haszna sem volt belőle.

A halak eladására nézve a téli idényt ajánlják, midőn a Thajna be van fagyva. — Meghagyják egyuttal, hogy a halakról, az egyes haltartókról (Halter) pontos számadást vezetvén, arra ügyeljenek, hogy a haltartókból a halak el ne veszzenek, mint az a tavali évben történt.

Az utasítás szerint a vöröskői tisztviselőknek elrendeltetik, hogy két három tavat (Streicher) készítsenek, s a tavak munkálatainál a pénzt lehetőleg kimélgék, melyre az országban uralkodó zavargások miatt nagy szükség van.

A tavak tarasai javítását illetőleg az utasítás elrendeli, hogy ez az uraságnak kész pénzével eszközöltetvén, a jobbágyok — a tara-

sokhoz szükségeltető fát, — ne a robot fejében, hanem kész pénzfizetés mellett fuvarozzák, vagy pedig a fa az uraság saját szekerein szállitassék. A tavaknál való felügyelet kiválólag a zivatarok idején szükséges, mivel a szélvész idején könnyen megszakadhat a tó töltése, minek folytán más tavak, és a közel földek kárt szenvednek, minélfogva a vészharang jeladásakor kötelesek lesznek a jobbágyok — minden kivétel nélkül — a tavaknál segédkeztetést nyújtani. ¹

Az utasításnak — a tavak jövedelmei növelésére — s a haltenyésztésről vezetendő rendes számadásra vonatkozó rendeletei, több éven át csak irott malaszt maradtak, mivel az uraság az 1550. évi utasításban ez irányban elégedetlenségét fejezi ki a vöröskői tisztekkel szemközt. ²

Pudmeritz az ipar, nevezetesen pedig malmai tekintetében kiváló említést érdemel a vöröskői községek között.

Ipar.

Malmaik a Vöröskő aljában elfutó Gidra patak hajtja. A pudmericzi malmoknak már a XVII. században jelentékeny értékök volt, mit eléggé bizonyítanak az e malmoknak terhére felvett kölcsönök s vételári összegek. Így olvassuk, hogy Pálffy István 1622. évi márcz. 21. 3. évre 1002 forintot vett fel Rhábor Szabó Mihálytól, egy Pudmericz alsó részén létezett malomra, azon malomilletékek fejében, melyek e malomtól az uradalomnak jártak. ³

1626. márcz. 7. gr. Pálffy István s neje Puchaim Éva, Pudmericzen egy malmot inscribálnak 3 ezer magyar tallérért. ⁴

1675. évben pedig gr. Pálffy Miklós 2000 forintért inscribál Pudmericzen egy malmot. ⁵

Pudmericzen mai nap is még 5 malom van, melyek jelentékeny jövedelmet hoznak.

A pudmericzi templomban még ma is őriztetik az egykori molnárcezéhnek lobogója.

Pudmericzen már a XVI. században említés történik *egy fazekasról*, ki Vöröskőn kályhákat állított fel. — Pudmericzen volt szék helye egy fazekasczéhnek is, melynek még 1822. évben a pudmericzi templomban egy zászlaja volt.

Pudmeritzen régente inscriptionalis birtokok is léteztek.

Gróf Pálffy Rudolf altábornagy 1767. jun. 1. Mechtlin Teréz kis-

Nemes birtokok.

¹ Instructio. 1543. Art. 38 39.

² U. ott. 1550. 77. Art.

³ Stomfai Reg. Vöröskő: Lad. IX. C. 3. F. 7. N. 3.

⁴ U. ott. N. 4.

⁵ U. ott. N. 7.

asszonynak egy inscriptiót adományozott, melyet az 1770. febr. 8. báró Ruzsicska alezredesnek eladott.

Rákóczy felkelés.

Pudmericz édes hazánk történetében emlékezetessé lőn, a II. Rákóczy hadai, s a császári sereg között 1705. augusztus hóban folyt végzetes csata által. — A helytörténet iránt melegen érdeklődő olvasónak kedves szolgálatot vélek tenni, ha idejelzem II. Rákóczy naplójának azon sorait, melyek e csata lefolyására vonatkoznak.

II. Rákóczy Ferencz Cziffer faluhoz érvén, tökéletesen elvágta az ellenség seregét Csallóköztől. „Kora reggel — írja Rákóczy (Czifferen) csatarendbe állítám a sereget, s körülbelül 7 óra tájban megláttuk az ellenséget, mely a főúton felénk tartott. Egy magaslatra érkezvén, mely még távol volt a falutól, mihelyt észrevett bennünket, egyenest a hegyeknek tartott, célja volt kikerülni az ütközést a sikon, s engem szűk helyekre csalni. Ocskay, Eszterházy Antal, Ottlik rávették Bercsényit, hogy rábeszélje Rákóczyt az ellenség üldözésére s előnyomulásra. Rákóczy velük ellenkezőleg azt válaszolá, hogy kerítsék be az ellenséget, mi a szakadozott határú vidék miatt alig lesz kivihető. Ezután abban állapodtak meg, hogy „azon lejtőn, melyen csatarendben állanak, felfelé balra huzódjanak. Okoskodásukat avval támogaták, hogy a sereg zugolódik, megunván, miszerint tespedni hagyják, a nélkül, hogy a futó ellenség üldözésére vezetnék . . . . Megtartván csatarendünket, balra huzódtunk. Ellenszenvem volt e mozdulat ellen, mert benső meggyőződésemm ellen cselekedtem.

Folytonosan felfelé huzódván, mintegy fél mértföldnyire, a midőn hírül hozák, hogy a két első vonalnak előhada felérvén a hegytetőre, azt tapasztalák, hogy a tulsó oldal felette meredek, s a lovaság által semmi esetre sem használható . . . . Azon hegynek teteje, hová észrevétlenül feljutánk, elég magas volt s egy nagyon ritka erdővel borított. A leszálás tökéletesen lehetetlen volt, alant széles völgy terült el, mely sűrű erdővel volt borítva, s így balszárnnyunk eléggé volt fedezve. Vonalunk előtt nem volt oly meredekség, és a hegy aljában egy Pudmericz nevű falu feküdt, ezen oldalról a völgy egy kis tavacska által volt elzárva, melynek egy nagyon szűk gátja volt . . . . Átellenben hasonló volt a vidék; csakhogy magasabb, az egyik hegytető a másiktól nem volt távolabb egy ágyulövésnél.

Seregem központjához átellenben egy malom állott, honnan könnyen feljuthatni az átelleni hegyre egy-két domb között vezető uton. Kifáradva a nap hevétől, még inkább azonban a tolakodó okoskodásoktól, leszálltam a tetőn levő fák árnyékában, honnan egész vonalomat végig láthattam. Nem sokáig voltam ott, midőn épen átél-

lenben az ellenséges lovasság egy hadosztályának elejét láttuk mutatkozni. Az okoskodók azonnal körülvettek s azt ajánlák, hogy egy dandár gyalogságot vessek azon erdőbe, melyet ők jól ismernek, a lovasságot küldjem pedig az ellenség sarkába. — A gyalogságnak kiadtam a parancsot, de alig indult meg a dandár, midőn észrevetük, hogy az ellenség visszahuzódik, s átellenünkben a hegy mögött kezd terjeszkedni. . . . Megállítám tehát az említett dandárt, s meg gondolván, hogy az ellenség ágyuzhatna reánk, egész gyalogságomat leszállítám és hogy fedve legyen, a tó körüli fák és bokrok közé helyezém és minthogy hátunk mögött két domb között egy mélyedés volt, mely arra látszott alkotva lenni, hogy a lovasságot fedezze az ágyuk elől, visszahuztam balszárnyamat, hogy odahelyezzem, várván, míg ez alatt kivehetném az ellenség valódi szándékát, melyet nem akartam, de nem is birtam volna megtámadni jelen állásában.

Bercsényi hozzám jövéen, jelenté, hogy a fentemlített terv szerint, Csáky tábornokot a Rétay dandárral előre küldé, hogy a lovasságnak nagy fáradságba került átjutni a réten, mely nagyon süppedős. . . . Rendeleteimet tudtára adván, parancsolám neki, foglalja el az egy üteg által védett malmot, melyet de la Motte ezredes az oda vezető mély uthoz átellenben állított fel. A tábornok egész őszinteséggel megvallá, hogy semmit sem ért a gyalogság vezetéséhez. . . . Ezután meghagyám neki, hogy a lovasság jobb szárnyával forduljon rögtön vissza, és igyekezzék az ellenség balszárnyát tulszárnyalni, hogy azon esetre, ha az át akarna jönni, oldalba vehesse. Ugyanekkor egy segédtsíztet küldék, hogy a legközelebbi gyalogdandárt a patak hosszában állítsa fel, hogy a lovasság hátrálása ezáltal könnyíttessék, a mire vártam, valóban be is következett. . . . A hegytetőn más ellenséget nem láttunk, mint az először látott lovasság zömét. Azt hívéim, hogy vonala hátul van felállítva, hogy eltitkolhassa s kiérőszakolhassa, az általunk elhagyott síkon át szándéklott mozdulatát a csallóközi pogyászhoz jutni. Csáky tábornok dandárával hamarább visszatért, mint azok, kik különítését tanácsolák, gondolták volna: azon lovas századok, melyek követték, feltartóztatták és ágyuzás által visszatérni kényszerítették. Lovasságom balszárnya, mint már emlitém, fedezve volt. A hegytetőn csak azon lovassági osztály állott, mely előrsi csapatokra volt felosztandó, midőn az ellenség egyszerre ágyukat szegzett ki ütegünkhöz átellenben. Ekkor még a fák alatt valék, midőn észrevevém, hogy az ellenség legelső tüzelése némi zavart támasztott a csapatban, vágztatva siettem, hogy a rendet helyreállítsam. Utközben jelenték, hogy egy ellenséges zászlóalj közeleg a malomhoz, azt elfoglalandó, és hogy benne nincs gyalogság, mely védelmezhetné, mert ama dandár, melyről beszéltem, tulment ez álláson. Azonban Andrassy György tábornok, ki a gyalogság jobb szár-

nyán vezényelt, észrevevén ezen hibát, visszahozta azt és élére állván, karddal kezében visszaszorítá az ellenséget. Csapatja azonban átkelvén a patakon, felette nagy tüzzel rohant elő, s nem lévén eléggé zárkózva, nemsokára visszaveretett. Az őrségre szánt lovasság tisztei látván a gyalogság e mozdulatát, nagyon roszkor s felette nagy hévvel mozdultak meg, s nem tudván oly gyorsan, mint kívántak volna, leereszkedni a lejtőn, megálltak. Mindez az üteg körül történt, a hová e pillanatban érkezém, ezen heves mozdulatok s rögtön megállásuk által egy nagy csoporttá alakult csapatok közé. Ezen mozdulatok által nagy porfelleg támadt, melyet a dühös szél, a hátullevő lovasság felé hordott. E pillanatban leesett süvegem, miáltal feltartóztatva valék, várván, míg felveszik, midőn apródom visszaadá, figyelmeztetett, hogy ama csoportnak vége ingadozni kezd. Siettem, hogy eléje kerülhessek, midőn nagy csodálkozásomra észrevevém, hogy lovasságom nem a legjobb rendben jobbra huzódik. Visszaállítám tehát, de az oly ritka sorokat képezett, hogy a futók átmehettek, a kiket már majd mindenki kezdett követni. Mindig azt képzeltem, hogy a napot elhomályosító porfelleg lehetett oka ezen általános felbomlásnak, képzelém, mondtam, hogy a jobb szárny, hol Bercsényi volt, látván a port feléje huzódni, azt hívé, hogy az ellenség áttörvén balszárnymat, feléje fordult, s ennek következtében elhagyá állását . . . . Valóban nem mondhatom, hogy több ellenséget láttam volna, mint azon tömeget a hegyen és ama zászlóalját a malom körül. Gyalogságom könnyen vonult vissza, mert a völgyben nem volt por, s a terület is kedvezett neki. — Az ellenség kellemesen meglepetvén ezen váratlan, Herbeville által nem is álmodott visszavonulástól, nem is gondolt üldözésünkre.“

Ezen csatáról tüzetesebben Bél is megemlékezik, sajnos, hogy az összeütközés helyszínét szabatosabban le nem írta. Bél szerint, a két ellenséges sereget egy mocsáros hely választá el egymástól, mely hely Herbeville előnyére szolgált. A mocsáros hely jobbján vala Herbeville serege, a mocsár más oldalán pedig Rákóczyé. — Rákóczyak arra vártak, hogy a császáriak át fognak jönni, míg ezek ismét a Rákóczyak támadását csatakészén várták. Midőn a császáriak este felé észrevevék, hogy Rákóczy seregének állása alkalmassá teszi ezeknek megtámadtatását, Pálffy János unszolására és serkentésére akkép kezdték el a támadást, hogy Pálffy a Rákóczyak balszárnnyát megtámadván, s hátulról körülvévén seregét, ezt a nyílt csata előtt zavarba hozta. — Bél azt is említi, hogy a császáriak megtámadták Rákóczy seregét egy malom mellett, — hol ez ágyukkal is védelmezte magát. — Erre a császáriak puskákkal s kardokkal támadták meg a Rákóczyakat, kik e támadásnak sokáig nem álltak ellen, hanem futamodásban kerestek menedéket, melyben őket a császáriak

a bekövetkezett éjjeli idő miatt nem akadályozhattak. Bél említi, hogy a császáriak a futamodókat egy ideig üldözték. — Rákóczy a helmesi dombról nézte volna övéinek futamodását, s lemondván a győzelem reményéről, Seuthére vonult. — Bél — a magyar sereg számát 30 ezerre teszi, — kik közül ezren estek el. — A császáriak 7 ágyut s egyéb hadikészletet nyertek zsákmányul. — Ez alkalommal Pálffy községei közül Sárköz, Vistuk és Pudmericz estek a tűzvésznek martalécul.¹

¹ Bél M. II. 188. 189 l.

XXI. Halmes.

Halmes Pudmericztől délkeletre — félórányi távolban, — a Pudmericz és Cziffer közötti utvonalon emelkedett dombon fekszik. — Lakosainak száma : 380.

Halmes a régi okmányokban Helmesnek és Nykelhof v. Nikishofnak hivatik. — E két néven jön elő az 1536. évi községi összeírásban, és pedig azon községek sorozatában, melyeknek lakosai valának. Az 1535. évből fenmaradt községi leírásból azonban azt következtethetni, hogy a háborgó időkben szintén kárt vallott, mert e leírásban azt olvassuk, hogy még félig sem volt felépítve. — A leírás jó termékeny községnek nevezi, melynek szántóföldjei, rétjei s erdeje volt.

Egyházi emlékek. Halmes jelenleg mint fiókegyház a pudmericzi anyaegyházhoz tartozik. Régente a czifferi egyházhoz tartozott, mint ezt az 1542. évi községi összeírásban olvassuk. ¹

Egy 1562. évi okmány említi, hogy a czifferi plebános — a Halmesen tartott isteni szolgálatért a halmesi határban egy rétet élvezett. ⁹

Halmes községének régi temploma helyén 1860-as években díszes és csinos templom épült, mely vagy 20 ezer forintba került. E templom egyike a vidék legvagyonosabb egyházainak s mainap is 40 hold kitűnő minőségű szántóföldnek s vagy 13 ezer forintnyi tőkének van birtokában.

Régi temploma 1656. évben épült volt. Szentélye $3\frac{1}{2}$ hosszú, s $2\frac{1}{2}$ öl széles. Hajója $7\frac{1}{2}$ öl hosszú, 3 öl széles, s $3\frac{1}{2}$ öl magas. 3 oltára volt. — Orgonakarzata kemény anyagból készült oszlopokon emelkedett. A szentélyt elválasztó diadalíven a Pálffyak czimere látható volt.

¹ Instructio : 1542. Art. 18.

⁹ Vöröskői Registratura : 172. lapon.

A halmesi egyház régibb emlékei közül egy érdekes kehely maradt fen, melynek szára és gombja góth izlésű.

A gombnak hatszegű szegleteiben kövek vannak foglalva. A szár három lapjának alsó részén a következő német felirat olvasható: Dise freywilige Hebe und Opfer zu Gottes Ehr Auh ordentlichem Gebrauch des H. Abendmal der rechten reinen augspurgischen Confession Gemes dan zum Gedechnis S. G. Hochgeehrsten F. Moter Dieses Goteshauses Stifterin Hat der Wolgeborne H. Her Christof Her V. Redern Her auf Friedland Reichenberg und Seideberg Grosstrelitz Tost v. Pers-Kretsch Amb. Rom. Kay. May. Mundscheng Auch J. Hochfürstlichen Durch. Ertzhertzogen Maximilian zu Österreich eae. NER. Er Colator Den 29. 9.-bris Am Tage S. Catharina des 1618. Jars gebracht und beigelegt. Got erhalte das Testament Seines Sons Unverfelscht Sey. J. G. Schlus und sehr Grose . . Lohn.“ — Megjegyzendő, hogy e felirat nagy római betűkkel van írva.

Az egyik lapon egy nemesi czimer látható, mely valószínűleg a Redern családé lesz. E czimer pajzsa három főmezőre van osztva, mely mezők ismét vonalok által részletezvék. A czimerben több helyütt grifmadár s egész kerék fordul elő.

A kehely talapzatának alján, ismét egy feliratot találunk e szavakkal: Ecclesiae Helmesiensis 1721.

A szárnak kupa alatti része hatszegű s kétségtelenül a kehely legrégibb részletének nevezhető. A szár gombja — jöllehet hatszegű — mégis ujabbkorunak látszik, mivel a kiszökések közötti domború ékitményeknek vert munkája, a renaissance izlés jellegét tünteti elénk. A kupa alsó részletének vert munkája, hasonlóképp a renaissance befolyása alatt készült.

Miután a Redern család Halmesen és vidékén sohasem tartózkodott, s a hitujítás a XVII. század elejéről itt semmi emléket sem hagyott maga után, bizvást állítható, hogy a leirt kehely más vidékről, — tán vétel útján került a halmesi egyháznak birtokába.

Mint már egy helyen megemlékeztünk volt, Halmes birtokviszonyai a XVI. században, — Fuggerék alatt, — nem voltak úgy látszik kellőleg és szabatosan szabályozva, s valószínűleg részben e körülménynek tudandók be azon határvillongások, melyek Cziffer birtokosai: bedeghi Nyáryak, s Fuggerék között hosszú ideig tartottak.

Birtokviszonyok.

Halmes a vöröskői uradalom községei között legtermékenyebb határral bir s valószínűleg e kedvező helyzetének köszönhetni, hogy Halmes urai egykor jelentékeny összegeket vehettek kölcsön Halmesnek elzálogosítására. Az 1535. évi községi összeírás is azt írja Halmesről (Niclashoff) hogy jó termékeny hely. Rétjei földjei s fája volt.

Az esztergomi káptalannak egy 1597. (Fest. S. Antonii Conf) kiadott tanulevele szerint, Drassa György, b. Pálffy Miklósnak tisztartója, s Koháry Péter ugyanennek cubiculariusa 4000 aranyat fizettek ki Usaly Lászlónak, mint anyja: Bogachochy Martha megbizottjának, Halmes község zálogos összegének czimén, mely összeg fejében, Bogachochy Mártha Halmest Pálffy Miklóstól zálogban birta.¹

Halmes nem sokára ezután ujlag zálogba került. — B. Pálffy Miklós özvegye: Fugger Mária kielégítendő b. férje azon hitelezőit, kik neki Vöröskő megvételére pénzt kölcsönöztek volt, 1611. évben 6000 m. frtot vett kölcsön Baranyay Tamástól, s e kölcsön fejében Halmest adta neki zálogba.² Halmest 1619. évben ismét adósság terhelte. — Pálffy István ugyanis ez évben 8000 frtnyi kötvényt állított ki Baranyay Tamás özvegyének: Rothmesdorfer Erzsébetnek javára mely összegnek biztosítása fejében Halmest adta neki zálogul.³

Ezen adósságnak kifizetésére Pálffy Pál — egy jun. 12. 1619. kelt magyar levele értelmében akkép vállalkozott, hogy azt julius hóban lefizetendi.⁴

¹ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. Fasc. 5. N. 12.

² U. ott. Arm. IV. Lad. 67. 5. N. 13.

³ Stomfai Reg. Vöröskő: Lad. IX. C. 3. F. 6. N. 13.

⁴ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. Fasc. 5. N. 17.

XXI. Vistuk.

Falu Pudmericztől délre, félórányi távolban fekszik. Lakosainak száma 760. tesz ki. A régi okmányokban különböző neveken említetik : így: Vistdoch, Wysta, Kis-Vistok, Wischdorf Wyschw. — Valamint az 1440, úgy az 1536. évi községi leírásokban is előjön.

Az 1540. évi községi leírásban azt olvassuk róla, hogy csak tiz háza volt. Németek és tótok lakták; több év előtt az egész község német volt. A leírás szavai szerint „a németek a kik lejöttek s ismét elmentek, szívesen laktak volna itt.“ A leírás e szavakat nem indokolja.

Az Instructio 1542. évi jegyzeteiben Vistuknál azt a jegyzetet találjuk, hogy egészen horvát volt (ist ganz Khrawatisch).“ Még Bél Mátyás korában is horvát lakosai valának Vistuknak, melyről Bél azt írja : „Vicus frequens, idemque Croatarum colonia.“¹

Vistuk községnek 1591. évből van pecsétje e körirattal: Sigillum Oppidi Wistok. Az évszám 9-ese **o** betű alakjában van kivésve.

Vistuk a vidék legrégibb helységei közé sorolandó, mivel azon adománylevélben, melyet János pozsonyi gró Modorra 1287. évben nyert, *Vista* néven említetik.³

A vistuki templom a mult század végén épült, mit biztossággal követhetünk a Zimányi-féle Can. Vis. azon egyik kitételéből: miként a plebánia körében levő sz. Egyed kápolnája 1797. évben megújított, *midőn az új plebániai templom építendő vala* (dum autem nova Ecclesia parochialis erigenda fuisset.) **Egyházi emlékek.**

A templom bensejében — figyelemre méltó a két mellékoltár 2 olajfestménye. Az egyik — az epistola részén — a sz. családot, a

¹ Instructio 1542. 87. Art.

² II. 167. lapon.

³ Vöröskői Registratur. 188. lapon.

másik a ker. sz. János fejét bemutató Heródiást ábrázolja. Ez utóbbit Schön János 1812. festette. E két kép kétségkívül a vidéki templomok legjobb képei közé sorolandó.

A régi templomról a Batthyány Visitatio említésbe hozza, miként nem deríthető ki, mikor s ki által építetett. 1754. évben — az egyházi pénztár költségén — belülről s kívülről megújított volt. E templom szentélyének hossza $3\frac{1}{2}^0$, szél. $2^0 5''$, mag. $2^0 9''$. Boltozata valószínűleg góth izlésű volt, mire a Batthyány Visitatio is látszik utalni e szavakkal: „Fornitum est forma veteri sine ullo ornatu.“ A szentélyegyik oldalán szentségháza volt. — „A latere muri Sanctuarii est locus lignea crate provisus, qui aliquando deservivit pro recondendo SSmo.“ A hajó hossza 6^0 , szél. 4^0 , mag. $3^0 3'$. — Boltozata szintén góth izlésű lehetett. „Fornita forma antiquiori.“ Orgonakarzata fából volt. Ezenkívül 2 oldalkarzata is vala. A régi templomnak 3 oltára volt. — A Batthyányi Visitatióban említés történik többrendű értékes egyházi ruháról. Ilyenek: egy elsőrendű arany s ezüsstel átszőtt selyem casula — kettős arany szalagokkal (fimbriis), egy másodrendű — szintén arany s ezüsstel átszőtt selyem casula arany szalagokkal. Egy, két végoldalán kék szövet- s középső részletén sárga damaszból való sezüst szalagokkal ellátott casula; egy kék bársonyból való casula, melyen Krisztus képe van kivarrva *régi izlésben*.

A vistuki templom szerei között kiválóan figyelembe ajánlható két jó karban levő ezüst bor- és vizkannája. E kannák hengere közepe táján egy egyszerű párkányzat által ketté van osztva. — Fent szép keresztvirágokból álló diszpárkányzattal van ékesítve. Egyiknek fedelén **a**, másiknak **v** betű van góth izlésben. — Ezen ismérvekből következtetve, e két kannát a góth kor művének állíthatjuk.

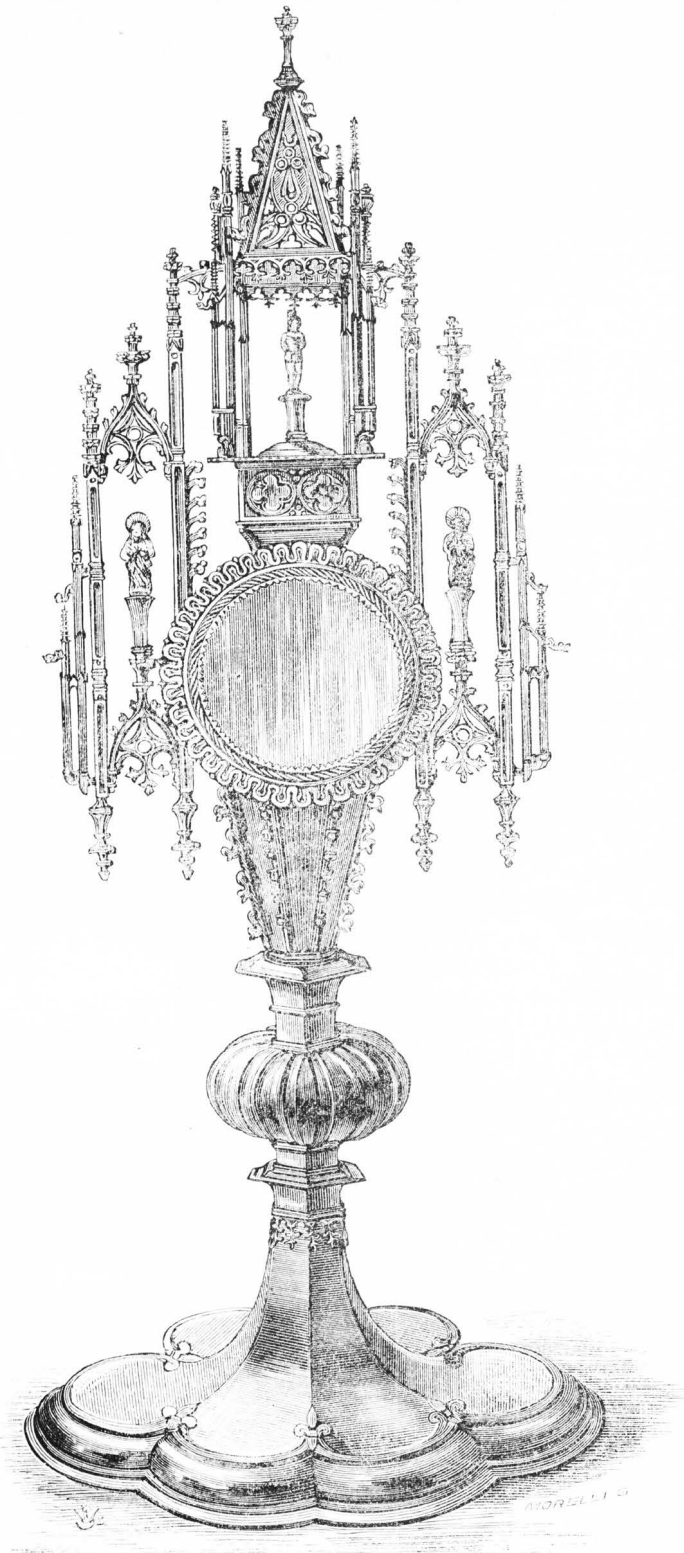
A templom régibb emlékei között szemünkbe ötlük a régi keresztkutnak nagy nyolczszegű kupája illetve medenczéje.

Góth Monstratorium.

Magassága 51 ctr. *Lába* hattu. A talapzat félkörű összetett lemezekből áll. — A talapzatot a lábbal nem köti össze a szokásos áttört mű. — A szár hatszegű. A szár egyik alsó részletét — lefelé nyuló keresztvirágpárikányzat képezi. E felett van 0.5 ctr. széleségű rovátkolt gyűrűcske, mely felett ismét egy élesen kiálló gyűrű övezi a szarat. — Ezután következik a *nodus* (gomb, Knauf) mely 2.5 ctr. fut ki s 3 ctr. magasságu. Rendetlenül s idomtalanul van rovátkolva.

A nodus felett van még két rovátkolt kis gyűrű. A szár legfelsőbb részét egy kifutó hatszegű gyűrű képezi. A szár a talapzattal együtt 18 ctr. magasságu.

A *lumula házacska* (Gehäuse, custode.)

Vistuki szentségmutató.

A szárnak említett gyűrűje felett van egy 7 ctr. magasságu fel-felé táguló hatszegű tömör részlet, melynek hat szélét levélcsomó (Krabbe) ékesíti. E felett emelkedik a *házacska*, mely hengeridomu; átmétője 9 ctméter. A henger felső s alsó körét izléstelen ujjbkkori ékitmény veszi körül a szokásos áttört diszpárkányzat helyett.

A házikó felett egy *négyszegű mennyezetes nyílt csarnok* emelkedik.

E csarnok alsó része egy hosszukás koczka alaku négyszegből áll, melynek hossza 4 ctr. magassága 2.5 ctr. Ennek mind a négy lapján vannak gyönyörű négy lóherlevelű áttört ékitmények.

A csarnok négy nyulánk kettős támon nyugszik. A külső tá-mok rovátkolt tornyocskában végződnek. A csarnok belsejében van sz. Sebestyénnek szobrocskája. Itt meg kell jegyeznem, hogy a házacska és csarnok külső két oldalán tornyocskák, támak s ívtámak-ból álló 22 ctr. magas diszitmény emelkedik. Az ívtámak felett áttört virágékitmény diszlik, amely csinos góth toronyban végződik. Az ívtámak közepén két kis szobor van, egy aránytalanul magas, izlés-telen állványon. — Ez állvány alatt szintén áttört góth virágékitmény látható.

A nyílt csarnok felső részét a monstratorium áttört művü négy-szegű sisakja képezi. A sisak szélei levélcsomóval ékesítvék. A négy szélel szemközt van négy támtornyocska. A sisak fölött van kis keresztvirág.

A vistuki szentségmutató ezüstből való, s be van aranyozva. — Alakjánál fogva a ritkább példányok közé tartozik.

A templom tornya alulról négy, felülről nyolczszegű. — Felső **A templom tornya.** részén a sisak alatt négyoldalról kettős ablakokkal van ellátva. A nyolczszeg alsó részén három — kifelé táguló, befelé szűkülő ablak van. — A torony négyszegű alja két szögletének felső részén, — a torony homlokzatán, sz. Péter és sz. Pál szobrai vannak alkalmazva. — A sisak szintén nyolczszegű. — Legrégibb harangja 1668. év-ből való.

A templom a XVI. században csekély vagyonnal rendelkezett, **Kápolna.** mivel Vistuk község előljárósága 1552. évben Kreutz Kristóf által kéretet nyújtott be a királynak s káptalannak, hogy a templomszö-löktől járó tized, a templom szegénysége tekintetéből 5 évre elenged-tessék. E célra Kreutz urnak 2 frntot adtak.

A vistuki plebánia körében régente sz. Egyed kápolnája is lé-tezett. Ezen kápolnáról a Zimányi féle 1822. évi Can. Vis. azt írja, mi-ként 1797. év előtt egészen el volt hanyagolva. Az ép említett évben a kegyuraság kijavította. — A Jelenffy-féle Visitatio azt említi e kápolnáról, hogy ez a Pálffy-család fogadalmi kápolnája vala,

Pálffy János nádor a XVIII. század elején kijavította volt. — E gróf idejében, — a sz. Egyed ünnepére ide gyülekezett vendégek az uraság költségén megvendégeltettek. A Batthyányi-féle Canonica Visitatio — az akkor uralkodó hagyományra hivatkozva, — e kápolna alapítójául gr. Pálffy IV. Miklósnét — Harach Eleonorát vallja, ki e kápolnát hálája jeléül építette azon kegyelemért, hogy őt Isten — három fiuval u. m. Miklós — később nádor, — János szintén nádor, — s Ferenczczel megáldotta. E kápolnának szentélye 2° 2" hosszú 2° 1" szél. Hajójának hossza 4° szélessége: 2° 5". E kápolna — bizonyára a későbbi kegyurak közönye folytán elpusztult, s ma semmi nyoma sincs. — A kegyuraságnak — a vistuki egyház iránti közönyéről a Can. Visitatio is tesz említést 1781. évben, említésbe hozván, miként az uraság mit sem akar halani a Vistukon rendezendő segédlelkészi állomásról.

A vistuki plebániában is életbe lép léptetve sz. Ferencz egylete 1738. évben. — A mint már említők, az egyletnek célja volt a temetkezési szertartások ünnepélyét emelni, a holtakért sz. miséket felajánlani s értők imádkozni.

A vistuki plebániához mint főkegyház még 1781. évben Dubova község tartozott. — Ezen évben azonban el is vált Vistuktól, miről a vistuki községnek egy hiteles bizonyítványa tanuskodik, melyben a község lakosai, azon lelkészi jótéteményért: miszerint — lelkészüket ezentul minden vásár- s ünnepen csak Vistukon végzendő az isteni szolgálatokat, jelentékeny szolgálmányokra kötelezték magukat. A dubovai hivek a vistuki plebániától már 1729, 1768. évben is akartak elválni, mi végett az egyházi hatósághoz kérvényezőleg is járultak.¹

1779. évben Vöröskő urai akképen egyeztek meg a vistuki kegyuraság jogában, miként erről gr. Pálffy Rudolf örökösei lemondtak, s az gr. Pálffy Jánosra ruháztatott.

Vistuk vallási emlékeinél meg kell emlékeznünk egyszersmind sz. Florián, nep. sz. János és sz. Orbán szobrairól, melyeknek fentartásáról e század elején Vistuk lakossága gondoskodott. — Ezen kívül több kereszt is létezett Vistuk községben, melyeket egyes ájtatos hivek emeltettek.

Az 1822. évi Can. Visitationban nyomaira jutunk azon gondoskodásnak, melyet az akkori lelkész az ifjuság oktatása körül tanusított. A plebános ugyanis advent — s nagy böjtben esténként, — ezen kívül vasárnaponként délután az ifjuságot a hitvallásban oktatta volt. —² Az ifjuság oktatása — daczára a plebános buzgalmának, a Can. Vis.

¹ Nagyszomb. érsekhelynöki Itár P. E. Princ. 21. Subalt. 20.

² Can. Vis. 1822. 8. lap

szerint, igen sokat szenvedett azáltal, hogy a tanító egyszersmind községi jegyző is volt, s hogy a szülők gyermekeiket egyedül a téli időben küldték iskolába.

Sajnos, hogy a vistuki, — s általán a vidéki tót népnek ez időben észlelt közönye, — utódjaikra is szállt, kik — daczára a műveltségi igények növekedésének — nem viseltetnek kellő rokonszenvvel az iskola, a tanító iránt, s gyermekeik szellemi kiképeztetésére — kivéve néhány dicséretes kivételt — felette csekély súlyt fektetnek.

A vistuki plebánián két szekrényben van elhelyezve az egyház könyvtára, mely vagy 300 kötetet számlál. — E könyvtár — a lel. **Egyházi könyvtár.** készkedés szakmunkáin kívül, — több természettudományi művet is tartalmaz. Köztük több magyar és francia könyv is található. Néhány darabnak szép és tartós kötése méltán figyelmet érdemel.

A vistuki plebánia kétségtelenül a régiebbek közé tartozik. — A Kanizsai-féle 1390. összeírásban Wischach név alatt jön elő. Az egyházmegyei schematismuson kívül bizonyítja ezt az Instructio könyv is, mely Vistukot 1542. évben azon községek között említi, melyek képesek volnának plebánost eltartani; ilyenről azonban nem gondoskodnak, minthogy az egyház vagyonát jogtalanul élvezik s bitorolják.

Az 1553. évi számadásokban a plebániát érdeklő azon jegyzetet olvassuk: miként okt. 7. a tó mellett egy ház vásároltatott 41 frt 1 kr. árán, a község s templom által felépitendő plebánialak részére. — E hely bizonyára a község alsó részén volt, miután a község alsó végén egy rét van töltéssel, mely rét mainap is „ribnik“ nek, azaz tónak hivatik.

A plebánia multjában érdekes mozzanat gyanánt tűnik ki Mihály János vistuki plebánosnak jótekonysága, illetve jótekonyságának tevékenysége. A vistuki plebániának számadásaiból kitűnik, hogy Mihály 3763. o. é. frt alapítványokat tett különböző czélokra, mely tőkéből a kamatok ekkép osztatnak fel mai nap:

Koldusokra 5 frt 25 krt.

Iskolai könyvekre s imakönyvekre 39 frt 37 kr.

Vistuki tanítónak 19 frt 69 kr.

Iskolai papirra s jutalomdíjakra 19 frt 69 kr.

Szükségköldő, de nem beteg vistuki lakosokra 39 frt 37½ kr.

A vistuki iskola szükségleteire 14 frt 90 kr.

Mihály 1796. évben lett vistuki plebánossá. — Még 1822. évben is e plebánián működött

Alatta alapjából épült a templom s a plebánia. — Az elhanyagolt plebánia kertét újból befásította. A plebániának fentartásához adományaival hozzájárult.

Birtokviszonyok.

Vistuk községében, a mult századokban gyakrabban találkozunk nemes és zálogos birtokosokkal, kik az uradalom birtokosainak kölcsön adott pénz fejében, Vistukot majd egészen, majd részben élvezték.

Igy tudjuk, hogy 1548. évben Kis-Vistukon Bozy Jánosnak volt egy birtoka, mely ezelőtt récsei Pemdorfer Farkas kezén volt.¹

Pálffy Miklós báró 1585. (Sabb. p. Dom. Judica) alszaszy Zászy Endre személynöknek, 8000 frtéért elzálogosítja Vistukot. Pálffy Miklós e kölcsönt 1589. évben fizette Zászy nejének; Nyáry Margitnak, ki ez időben nováki Majthényi Farkasnál volt férjénél.²

Fejérkövy László kir. helytartótól fenmaradt egy 1591. évből eredő átirat, melynek tanúsága szerint b. Pálffy Miklós a vistuki erdőre ezer frtot vett fel kazaházi Joó Jánostól. Ezen erdőnek területe vagy 100 holdat tett ki. E pénzt Pálffy azon czélból kölcsönözte ki, hogy a király részére kiállítandó könnyű lovasságnak szerzéséhez valamivel hozzájáruljon.³

A XVI. század végén Vistuk lakosai között egy Eötweös neve zetű egyént találunk, kinek itt 200 frt értékű háza volt.⁴

Pálffy István 1622. évben Paksy János és Asztalos Judit nagyszombati hitvestársaknak Vistukot, s körtvélyesi portiójának felét, 1200 körmőczyi aranyért s 1200 császári tallérért 2 évre elzálogosítja. E zálogot azzal indokolja, hogy a kölcsönvett pénzre szüksége volt a Bethlen Gábor fogságából való kibocsáttatásával járó váltságdíj részletes kifizetésére. Az esztergomi káptalan, a záloglevél bizonyítékképp kiállított levelében azt említi, hogy a váltságdíj 50 ezer frt volt, melyet Pálffy István hosszabb halogatás nélkül tartozott kifizetni. Miután Pálffy István a váltságdíj összegének összegyűjtéséhez testvéreinél s más érdekelteknél siker nélkül tett lépéseket, kénytelen volt az említett birtokokat elzálogosítani. A káptalan levele kelt fer. 5. in Coen. Dom.⁵

Pálffy István Vistuk községét Gocznód községgel együtt, 1626. fer. V. p. Dom. Miserere, — János és Pál fivéreknek beleegyezésével, petrőczyi Nagymihályi Ferencz, m. kir. kamarai tanácsos özvegyének, várkonyi Amade Ilonnak 3 ezer körmőczyi aranyért s 2 ezer forintért 3 évre újból elzálogosította. Ezen határidőn belül lemondott a zálogváltság jogáról, — Pálffy a nevezett zálogösszeget kölcsön-

¹ Stomfai Reg. Lad. IX. C. 3. Fasc. 6. N. 1. 2. Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. Fasc. 5. N. 2.

² Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. Fasc. 5. N. 10.

³ U. ett. N. 11.

⁴ U. ott. N. 8.

⁵ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. 7. 5. N. 19.

vette volt azon harminczezer rajnai frt törlesztésére, melyet fizetendő vala a bazini és sz.-györgyi uradalmaknak donatiójáért.²

Vistuk később is uralt zálogbirtokosokat, kik között megemlített Sennyey Anna, ifj. Nagymihályi Ferencz özvegye, ki egy 1657. jan. 26. Nagyszombatban kelt magyar nyugtával bizonyítja, miként gr. Pálffy Miklóstól, a Vistukot terhelő 15,605 frt zálogösszeget felvette, s e községet Pálffy birtokába visszabocsátja.³

Gróf Pálffy Miklós e zálogösszeget gr. Kollonich Ferdinandtól s nejétől Kaynach Annától vette volt kölcsön, minek fejében nekik Vistukot zálogbirtokul átadja. Ez átadásnál Pálffy említi, hogy Vistukot kénytelen volt Sennyey Annától azért visszaváltani, mivel ez a vistuki jobbagyokat kelleténél inkább terhelte. A zálogos oklevélben említésbe jön, hogy a vistuki két halastó el van hanyagolva s Kollonichék kötelesek lesznek ezeket helyreállítani, s újra halakkal ellátni.⁴

Mint fentebb mellesleg érintve volt, a vöröskői uradalom a vistuki határban is birt két halastóval. E tavak — az 1542. évi tavak összeírásában — mint régi tavak jönnek elő. A vistuki tavak felső és alsó tónak hívtak. Az összeírási jegyzet a felső tóról a következőket írja: „Egy árokban fekszik, miért is Streicherül szolgált; ezentul célszerűbb lesz, ha Streckeknek használandják.“

Az alsó tó — írja a jegyzet írója — az uralkodott szárazság miatt néhány éven át üresen állt. A csatorna sem volt jó. A tavat azóta javították, vagy 60 schok tenyészhalat eltarthat.⁵ A régi tavaknak helye most is látható.

A szőlőművelés Vistuk községnek is több századon át képezte egyik jövedelmi ágát. A vöröskői számadásokból kitűnik, hogy a vistuki templomnak már a XVI. században jelentékeny szőlői valának, melyekből a templom 1550. évben $35\frac{1}{3}$ akó, 1551. $13\frac{1}{3}$, 1552. $48\frac{3}{4}$, 1553. $41\frac{3}{4}$ akót nyert.

A Rákóczy részére 1704. évben zár alá vett bor mennyisége 475 akót tett ki.

Vistuk községének szőlői jelenleg Vistuktól délre terülnek el, s mindössze vagy 100 holdat tesznek ki. Jelenleg termesztett borai középszerű minőségűek. — Régente a község tőszomszédságában — délfelől — is voltak szőlők, melyek jelenleg kiirtvák.

¹ Pálffysen. Itár. U. ort. N. 32.

² U. ott. N. 33.

³ Pálffysen. Itár. Arm. IV. Lad. 6. Fasc. 5. N. 34.

⁴ Instructio könyv: 1542. 17. art.

XXIII. Dubova.

Dubova — a Cseszte s Modor között elvonuló uton, a Kis-Kárpátok tőszomszédságában, Csesztétől délre $\frac{3}{4}$ órányi távra fekszik. Lakosainak jelenlegi száma 650 tesz.

A régi okmányokban különféle névvel illették. — Régibb nevezetei Dombó, Wernersdorf, Dobó. Dombó néven már a XIV. században vala ismeretes, mely néven egy — Nagy Lajostól 1357. évben kiállított s a budai káptalan által 1543. évben átírt okmányban fordul elő — Az 1440. évi községi összeírásban Wernhartsdorfnak hivatik.

Dubovát egy ideig Johannisdorfnak is nevezték; miről eléggé látszik tanuskodni azon körülmény, hogy a csesztei kórháznak adózott három uradalombeli község között, 1616. évben Johannisdorf emlittetik, mely név egyedül Dubovára alkalmazható. Ugyanezen néven emlittetik az uradalom 1616. évi községi összeírásában is. Dubova jelenleg csak Dubova néven ismeretes. Wernersdorf nevezete a XVI. században divott. Így neveztetik egy 1542. évi összeírásban. — Az 1536. évi községi jegyzék Vernsdorfnak nevezi, e név mellett említetik, hogy *Dobónak* is hívták.

A vöröskői Registraturban Werisdorf néven is látszik előfordulni, minthogy az 1540. évi községi összeírásban, mely a nevezett Registraturban ¹ másolva van, a Werisdorf mellett e sorok olvashatók: „Ezen falu ezelőtt jó falu volt; jelenleg csak 5–6 háza van. Borai legkitünőbbek az uradalomban. Itt svábok laknak. Vöröskőtől $\frac{1}{4}$ órányi távra fekszik.“

Alig kételkedhetünk, hogy Dubován az uraság a XV. vagy XVI. században új jobbágyságot telepített le, a lakosságnak a háborús villongások által bekövetkezett kipusztulása következtében.

E nézetben megerősít egy 1559. évi okmány, mely azt mondja:

¹ Vöröskői Registratur : 266. lapon.

„in Dombo dum adhuc ipsam Croaci inhabitassent.¹ Egy más okmány Dubovát kipusztítotttnak említi 1559. évben.²

Az Instructiókönyvnek 1543. évi utasításai Dubovának lakosait horvátoknak mondják. A jobbágyságnak itt semmi földje sem volt; szöleik közül pedig sok parlagon hevert, mivel a horvátok csak megfutamodásra gondoltak. — Ez időben az Instructio azt jegyezte meg az uradalomban megtelepített horvátokról, miként „rakoncztalan emberek, kik nem szeretnek egy helyen vesztegelni, hanem ide s tova kívánnak barangolni.“

1550. évben Dubova egészen pusztá volt, miután a parasztok innen Vistukra vándoroltak, az itteni szántóföldek kedvéért. Az utasítás szerint, e község nem lassankint, hanem egyszerre benépesítendő, és pedig nem kószáló horvátokkal.³ Dubova lakosai Bél M. idejében — 1736. év táján — szén- és mészégetéssel foglalatoskodtak.

Dubovának jelenlegi temploma, a vistuki 1781. évi Can. Vis. szavai szerint, 1594. épült. — A Can. Vis. írója ez állítását arra építi, hogy a templom egy ivének feliratán ez évszám olvasható volt. Ma nap már nem látható.

Egyházi emlékek.

E templomnak szentségháza is volt, mely a Batthyány Visitatio idejében vasrácsozattal volt ellátva. E szentségház az epistola részén volt. A vasrácsozat már nem létezik. A templomnak már 1781. évben három oltára volt.

A templom boltozata góthizlésű. A szentélyben a boltgerinczek egy kapitél-féle gyámkőből futnak fel. A hajóban féloszlopból emelkednek fel. E féloszlopoknak nincsenek oszlopfejek (Kapitel.) A gerinczek a bolt közepén, két eléggé kiszőkő zárkóban egyesülnek. A hajó egyik zárkóján hatágu csillag s félholdból álló czimer, a másikon pedig egy nagy, hatágu csillag látható.

1749. évben készült a templom melletti temető körfala.

E templomnak van egyszerű kőből faragott hatszegű kereszt-kutja.

A már ismeretes sz. Ferencz-egylet itt 1738. évben lépett életbe, a nagyszombati sz. Ferenczrendiek közvetítése folytán. Ez egylet 1781. évben birtokában volt nyolcz olajfestménynek, egy keresztnek és sz. Ferencz szobrának, melyeket a koporsók ékesítésére használt volt.

A vistuki plebános minden harmadik vasárnapon tartott Dubován isteni szolgálatokat. — A lelkész adventnek s nagy böjtnek ide-

¹ Vöröskői Registratur : 224. lapon.

² U. ott, 212. lap.

³ Instructio 1550 : 81 Art.

jén többször szokott volt Dubovára kirándulni az ifjuság oktatása végett. A dubovai hivek — mint fiókegyház — majd a vistuki, majd a csesztei és istvánfalvai anyaegyházakhoz voltak csatolva. — 1676 évben Istvánfalvához tartoztak.¹

Az 1543. évi utasításoknál olvassuk, hogy a dubovai (wernersdorfi) templom számos év előtt a cseszteihez csatoltatott; miért is célszerű leendne, ha a plebános németül és tótul (böhmisch) tudna, hogy mind a két község lelkeszi igényleteinek eleget tegyen.²

Dubova elszakadván 1781 évben a vistuki anyaegyházról, s nem nyerhetvén az egyházi hatóságtól plebánost, a csesztei plebániához csatlakozott. — A XVIII század végével helyi káplányt (localis Capellanus) nyert. — Dubova lakosai már 1729. s 1768. évben lépéseket tettek az iránt, hogy a vistuki egyháztól elválasztassanak.³ A községnek jelenleg rendezett plebániája van.

Gazdászati. Dubova lakosai századok óta főleg a szőlőműveléssel foglalkoztak, — mire őket leginkább határuk szántóföldjeinek csekély mennyisége, mostoha minősége s a szőlőművelésre igen alkalmas hegyeik ösztönözték.

A dubovai szőlőkről már 1543. évben tesz említést a vöröskői uradalmi szőlőkről szóló kimutatás.

1704. évben Cseszte, Szuha és Alsó-Diós után Dubova határában termett legtöbb bor.

Jelenlegi borát — számos borismerő és borkereskedő, igen egészségesnek és sokáig tarthatónak állítja.

¹ Istvánfalvai Anyakönyv.

² Instructio. 1543: 42. Art.

³ Nagyszombati Érsekhelynöki levéltár. PE. Princ. 21. Subalt. 20.

XXIV. Pila.

E község — a Vöröskő alatt délnyugatra elvonuló völgyben terül el. — Lakossága 280 lelket tesz ki.

Pila — tót név — s azonos a fűrészszel; s kétségen felül áll, **Fűrész-** hogy nevét a századok óta itt létezett uradalmi fűrészmalmoktól köl- **malmok.** csönözte.

Pila már 1667 évben rendezett község volt, miután az ez évi számadásban szóba jön Pilának birája.

A fűrészmalomokról itt már a XVI század első feléből eredő emlékek emlékeznek meg. Az 1543 évi utasítás — több fűrészmalomról tévén említést, panaszkodik, hogy ezeknek épületei rosz karban vannak, s ez oknál fogva nincs is e malmoknak kellő fűrészvezetőjük. — Ha a malmok kellőképp helyreállíttatnak, hozhatnak évenként néhány száz frntnyi jövedelmet. Az utasítás említi, hogy Nagyszombatból s a vidéki községekből számos vevő kínálkozik deszkákat vásárolni.¹ 1550 évben két fűrészmolnár volt a malmokban alkalmazva, s ez évben 9523 deszka vágatott. A fűrészmalomok, — a mennyire a vöröskői számadásokból kivehetni, mindig működésben valának. Az 1583. évi számadások két fűrészmalomról emlékeznek. Jelenleg három fűrészmalom van működésben, melyek az uradalomnak tulajdonát képezik. A pilai fűrészmalomokat Gidra patak vize hajtja. E patak — kristály tiszta vizében szép pisztrángok tenyésznek. Ezen halak már több század előtt is találtattak e patakban, mert kétségtelen, hogy ide vonatkozik a Pálffyak között 1686 évben megkötött birtokfelosztási szerződésnek azon határozata: miszerint Vöröskő urainak ezentul is közös joguk leend: a pisztrángokat s egyéb ritkább halakat tartalmazó patakokban halászni.

---

¹ Instructio. 1543 : 51. art.

Papirmalom.

Pilán ma egy — még 6 év előtt virágzó állapotban létezett papirgyárt találunk, mely jelentékeny idő óta, csomagolásra való s leginkább dobozok készítésére szolgáló sárga papírt készített.

A pilai papirmalomról már a XVII. századbeli okmányok is szólnak. A papirmalom 1675. évben az uraság tulajdona volt, melytől ez 148 frt 60 denárnyi évi bért nyert.

Ugyanezen évi számadások csinos és erős papíron írvák, melyen a Pálffy-czimer látható. — Több a valószínűségnél, hogy e papír a vöröskői papirmalomból származott.

Hiteles szóbeli hagyományból tudvalevő dolog, hogy a mostani papirgyár vagy 34 év előtt finomabb írópapirost, valamint könyvkötésre való színes papírt is gyártott.

Kálló.

Pilán régóta létezett egy kálló (Walchmühle), s az 1850-es évek elején szűnt meg. Helye Pilának déli részén, a Cseszte s Dubova közötti ut közelében van. Azon malmot melyben a kálló volt, a nép ma is Walchának nevezi.

E kálló 50—60 év előtt meglehetősen üzletnek örvendett. Ugyanis a vidéki posztósok, nevezetesen: a galgóczi, szobotisti, szeniczi, nagyszombati, modori és csesztei posztósok ide hozták posztójukat finomítás végett. A kálló többnyire az e vidéken divatozott sötétibolya színű posztóval s flaneul-lel foglalatostkodott.

Naponkint képes volt 240 rőfnyi eladásra való posztót elkészíteni; az utóbbi időben azonban — a lanyhább üzleti forgalom miatt — csak annak felét készítette. — Nehány élő tanu azt állítja, hogy e kállóban keztyükre való finom bőröket is finomítottak.

1829. évben a kálló épületében egy lisztre való malom is helyezettett el.

Rézhámoz.

Pilán emberemlékezet óta van egy rézhámoz, melyben kész rézből s rézlemezekből katlanokat készítenek, melyek végleges elkészítés végett még rézműveshez kerülnek. Ugyanitt régi rézedényeket is olvasztanak fel. — A XVI. s XVII. századbeli uradalmi számadásokban nem leltem nyomát a rézhámoznak. Nagyon valószínű, hogy régebben az uradalom birtokában volt.

Egyházi emlékek.

Pilának van egy kápolnaszerű kis újabbkori temploma, melynek egy oltára, egy orgonája, kis tornya s 2 harangja van. A templom homlokzatán, az ajtó felett egy festett Mária-kép látható. A nép között általában el van terjedve azon hagyomány, hogy egy urasági vadász e képbé golyókkal lödözött, s ez istentelenségeért csakhamar lakolt, miután nemsokára megvakult. A lövések helyei nemrég valának láthatók. E templom flókegyháza Csesztének

XXV. Erdészet.

A Kis-Kárpátoknak általam ismertetett vidékén vagy 22 ezer **Erdészet.** holdra terjedő erdőség terül el. Ennek legnagyobb része a Kis-Kárpátok hegyein van. — Ezen erdőkben tulnyomó a bükkfa; megležitost mérvben találhatik itt fenyő- s tölgyfa is. Fenyőfák leginkább a csesztei erdőhatárban diszlenek.

Néhány száz holdra terjedő erdő a síkságon is van. Ilyenek: a Cseszte, Dubova, Pudmericz közötti Lindau, a Hosszufalu s Ompital közötti Háj, a Hosszufalu és Szuha közötti Buschberg, a Klucsován és Szuha közötti Bur nevű erdők.

Madách alsó-diósi plebánosnak jegyzetei¹ szerint, e vidéken régente még több erdő is volt, melyek időnkint kiirtattak, s talajuk szántóföldekké, rétek- és szőlőkertekké alakítatott át. Ennek egyik bizonyítékaul felhozza az alsó-diósi Háj nevű szőlődűlőt, mely 1799. évben még erdő volt. Madách maga szemeivel látta az uradalmi iratok között azon okmányt, melynél fogva a földesuraság megengedte ezen erdőnek kiirtását. — Madách szerint, a hosszufalusi Hussti nevű dűlőben szintén erdő vala, s Madách még 1810. évben ugyanitt sok tölgyfatörzsöt és gyökeret talált.

Madách plebános jegyzeteiben azt is olvassuk, hogy egy Drugeth, ki e vidéken nagy birtokoknak ura volt, Ausztriából embereket hívott ide, kik a vidéki erdőknek egy részét kiirtották. E hagyomány tévedésen alapul, mivel Drugethek egykori birtoklásának semmi nyomain sem maradtak fenn. — Az erdőkben — ugyancsak emberemlékezet óta — németajku favágók laknak, kik az uraság szolgálatában állnak; azonban e vidékre való letelepedésük ideje, melyet Madách a Drugethek által itt letelepített osztrák favágók korába helyez, meg nem határozható. — Egy, vagy 80 éves favágó azt állította, hogy nagyatyja vagy 150 év előtt telepedett le ide

Az alsó-diósi plebániának protocolluma.

Steierhonból, s hogy a többi favágók Ausztriából származnak. — E favágók szétszórtnak laknak egyes erdőrészekben. Nyelvüket megőrizték s gondosan ápolják. Több év előtt vándortanítót alkalmaztak gyermekeik oktatására. Szabad idejük óráiban egykor házi faeszközöket, u. m. favillákat, taligákat készítettek; továbbá fa- és szarvasagancsból gombokat, s fából pipákat faragtak.

A favágók sz. Vincze vértanút tisztelik védnökük gyanánt, s ünnepnapján, jan. 22. mindenfelől a csesztei egyházban jönnek össze, hol sz. misét s német beszédet hallgatnak.

Az erdei gazdaszat- és kezelésre nézve, a multból nem szolgálhatok különös adatokkal, miután ez irányban alig lelhettem némi felvilágosító okmányokat.

Nem kételkedhetni, hogy az erdőszet már a mult században is az uradalmaknak kiválóbb gondozásában részesült, miről egy részben tanuszkodni látszanak a vöröskői levéltárban találtató, gondosan szerkesztett mult századbéli erdei térképek.

Tudvalevő dolog, hogy az erdőszet a vöröskői uradalomban e század első felében szakképzett okleveles főerdősze vezetése alatt állott.

Az erdei gazdaszatnak egy állandó árnyoldala gyanánt emlitenem kell az erdei utaknak kezdetleges állapotát, mely a fakivitelt s fuvarozást nagyban megnehezítette s eldrágította. — Ezen akadályon, az újabb időben is, felette keveset segítenek. Ezen körülmény káros kihatással van a marhatenyésztésre, mivel a fakivitel a legjobb marhát is elcsigázza.

Az erdők kezelésének s felvirágoztatásának egyik másik akadálya volt az erdei károk, melyektől a vidéki lakosság kevésbbé tartózkodott. A nép ezen kihágásoknak lelkiismereti álmenségeül többnyire azt hozta fel, hogy neki is van része az erdőben.

Az újabbkori törvényhozás e bajon a fenlétező erdőszabályozási s tagosítási törvények által akart és vélt segíteni; sajnos, hogy ezen törvény igen szűkkeblűen gondoskodott a volt jobbágyinak jövendő erdei haszonélvezetéről, mely a régi erdei fajzasi jognak itt-ott alig felényi egyenértékét képezi, s a nép legkiáltóbb szükségleteinek sem felel meg.

A vidéki erdők kedvencz tanyája — a szarvasok, őzek s vad-disznóknak. Ez utóbbiaknak száma az utolsó években nagyon csökkent. — A hegyekben eszerint a vadászat barátjai igen kedves tért lelnek, s ennek tulajdonítandó, hegy az erdők földesurai a hegyekben több csinos uri vadászlatot emeltek.

Az erdők e vidéken jelenleg jó karban vannak.

XXVI. Némely vonások a kiskárpáti népnek életéből.

A vidéki tótajku katolikus nép becsben tartja vallását, s egyházához hiven ragaszkodik. Tudatában levén vallása alapigazságainak, kevésbbé fogékony a vallástalanság s hitközöny támadásai s kísérletei iránt. A vallásos élet — mindannyi külső nyilvánulata iránt — mindenkor kegyelettel viseltetett. — Ennélfogva az isteni tiszteleten lelkiismeretesen részt vesz. — A vásár- s ünnepi isteniszolgálat alatt csak a ház őrzésére szükséges családtagok maradnak otthon. — A nép életében — az egyház megszentelt napjai — valódi örömnapoknak tekinthetők, midőn mind a lélek, mind a test felocsudik.

Vallásos
élet.

Népünknel mainapig fenlétez azon régi szokás, melynél fogva a mult s jövő idő kiszámításának alapjául valamely nagyobb ünnepet vesz fel. Alig van e vidéken egy község, melynek nem lenne saját községi ünnepe, mely egyszersmind valamely kegyeletes fogadalomnak, vagy fontos eseménynek évenként megújuló emléke.

Tagadhatlan, hogy 1—2 évtized óta a vásár- s ünnepek tisztelete némely községben némileg csökkent, a mennyiben néhány lakos vasárnap nem átal szekerére terhet rakni, — mire őket — a hová tovább terjedő szegénység készíteti. — A gyárakban vásár- s hétköznapi egyaránt munkálkodó szegény napszámosoknak példája, — a pénzsóvár telhetetlen vállalkozók által vasárnapokon is végeztetett munkák rossz hatással vannak, az ősei vallásos hagyományait tisztelő falusi tót népre. — Itt is elmondhatnók: a capite foetet piscis; — mert az előjáróságok, a hatóságok s az értelmiségnek egy része nem tesz különbséget Isten napjai s a hétköznapi között.

Régibb időkben — némely helyen, a keresztény egyház ősi vecsernyei szokásának némi nyomait találjuk. Felső-Dióson mintegy

45—50 év előtt szombaton a déli harangszó után szüneteltek a mezei munkával.

A népnek legtöbb helységben van valamely kedvencz megszentelt helye: u. m. kápolna, szobor, temető, hol a hivek vásár- s ünnepnap délután, magán ájtatoskodás céljából szoktak összegyűlni.

A kiskárpáti nép — mindenkor előszeretettel viseltetett a bucsuhelyekre vezetett körmenetek iránt.

Körmenetek.

Emberemlékezet óta minden községből szép számu ájtatoskodók szoktak évenként zarándokolni, a közel levő sasvári- s máriathali bucsujáró helyekre. Némely évben a községek lakosságának $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{6}$ része szokott ily körmenetben részt venni. A vidéki katolikusok — mindenha különös kegyeletet ápoltak Mária-Cell iránt, hová minden községből évenként néhány ember zarándokol, s rendszeren a nagyszombati körmenethez szoktak csatlakozni, mely régebben 5—6 száz emberből is állt. — A körmenetek ellenségei azt vetik a nép szemére, hogy a körmeneteken utazási vágy s ujdonsági viszketegből vesz részt. „De internis non judicat praetor.” — Az ellenvetés csak olyanok előtt találhat viszhangra, kik ily körmeneten nem voltak, mely rendszeren olyan fárasztó s kimerítő, hogy azt senki sem ismételné, ha őt erre — az utazási ingernél — magasabb indok nem ösztönzi.

A körmenetek iránti rokonszenv azáltal is nyilvánul, hogy majdnem minden községben van 1—2 kápolna és szobor, hol a hivek körmenetileg szoktak ájtatoskodni. E körmenetek fenmaradását alapítványok biztosítják. — Ezenkívül bucsut szoktak járni némely vidéki egyházakba bizonyos ünnepek alkalmával, így p. o. Vöröskőre, — Ompitálra.

Sokan azt szerették és szeretik a vidéki népről rebesgetni, hogy vakhítű, — s nincs alapos vallásos meggyőződése. — Az ekkép vélekedőknek kívánnám, hogy megismerkedjenek e nép lelkületével s kedélyzetével, melyet az élet viszontagságai közepette, de kivált nehéz betegségekben s a halálos ágyon tanusít. E nép minden viszonyok között tántorithatlan bizalmat helyezvén az isteni Gondviselésben, sem anyagi veszteség, pénzbeli tönkrement, sem üldöztetés, sem kínos s hosszú betegség nem képes türelmét s kitartását megtörni. Hányszor lehet a balsors által üldözöttektől Jóbnak ismeretes vigasztaló szavait hallani: „Isten adta, Isten el is vette. Legyen áldott az ő sz. neve!” Valóban épülni lehet a halálos betegségben sinlődőknek élő hitén és szilárd reményén, melynél fogva vigasztat a boldog öröklétben keresik, s ezért mindent szívesen eltűnnek.

Bizvást mondhatni, hogy e népnek életét és szokásait a vallásos szellem hatja át. Ugy ma, mint régente imával kel, imával megy,

éji nyugalomára; étkezés előtt s utána imát végez. Munkája előtt — rövid imakép azt szokta mondani: „Isten legyen segítségünk.“

Ha valamely szivességért hálát ad, azt mondja: „Isten fizesse meg.“ Embertársát a régi keresztény módon: „Dicsértessék a Jézus Krisztus“ szavakkal üdvözli.

Még ma is fenlétez azon régi szokás, hogy a gazda, vagy szolgája, mielőtt befogott marhájával utra indulna, a marha előtt ostorával a földön keresztjelt csinál.

A nép vallásossága a holtak iránti kegyeletnél is nyilvánul. — A község lakóinak nagy része ünnepi ruhában szokta a holttestet a ravatalnál meglátogatni, hogy itt érte imádkozzék. — A holtat — nagy gyászmenet kíséri az örök nyugalom helyére. — Népünknek ősrégi szokása, hogy halottai emlékezetére s lelki üdvének szándéklatára, a község koldusait néha — egy lakomaszerű ebéddel megvendégeli. — Ezen koldusok szokás szerint a községi s egyházi előljáróságok által neveztetnek ki, a templom tornáczában ülnek, s az isteni szolgálat előtt nyilvánosan imákat végeznek. — Ezen koldusok — a községet hetenkint megjárják, s mindenütt némi alamizsnában részesülnek. Ezen szokás némi hasonlatossággal bír a nagyobb helységekben divó kórházakkal, és szegények házaival.

A temetések végeztével a rokonság mindenkor halotti torra gyűl a halotti házban. E tort a tót nép „carminának“ nevezi.

A temetéseknél fentartotta magát a halotti énekek szokása, — és csak igen kevés temetés végeztetik halotti énekek nélkül. — A mult században több helyen szokásban voltak a halotti beszédek is, melyekért a Canon. Visitatiók bizonyos díjt állapítottak meg.

A kiskárpáti nép régi erkölcséről a régi Canonica Visitatiókban jobbra előnyös jellemzést olvasunk. Nagyobb s nyilvános bűntények úgy a régibb, mint újabb időben is, gyéren merültek fel.

Elöljárósága, kivált lelkészei iránt tisztelettel s engedelmességgel szokott viseltetni.

Erkölcsei árnyoldalai között különösen sajnálattal kell megemlíteni a szeszes italok — különösen a pálinka iránti hajlamot, — melynek régibb időben többen estek áldozatul mint mainap.

Ennek főoka a hibás nevelésben, s a szülők könnyelműségében rejlik, melynél fogva gyermekeiknek — már a bölcsőben nyujtanak pálinkát, vagy pálinkával megáztatott zsemlyét. — Ehhez járul még a népben majdnem kiirthatlanul meggyökerezett azon rögeszme, hogy a szeszes italok erőt adnak a testnek, s e nélkül a nehéz földmivelő munkát nem lehet végezni.

A hatodik parancsolat ellen vétkezők száma, — a felmerült törvénytelen születésekhez képest — nem mondható nagynak; s a nép élénk tudatában levén annak, hogy a fajtalanság nagy bűn, s a meg-

Jedlicska : Kiskárpáti emlékek.

esett nőkkel megvetését érezteti. — Sajnos, hogy e bűn elkerülése céljából nem tartja szem előtt a kellő óvszereket, miután a különböző nemű fiatalság találkozásánál nem fejt ki kellő figyelmet s felügyeletet.

A mily gyérek a nagyobb bűntények, rablások s jelentékenyebb ozások, époly sajnálattal kell megemlitenem, hogy többen találkoznak, kik a csekélyebb dolgok elidegenítésétől nem rettennek vissza, a miért leginkább a majomszeretetű szülők engedékenysége kárlhoz-tatandó, kik gyermekeiknek csekély lopásait — a tudatlan gyermek-kornak — s nem a korán fejlődő rossz hajlamnak tulajdonítják.

A nevelésnél itt általában azon régi óriási téveszme és nézet uralkodik, hogy a gyermeket csak 6–7 éves korban kell kezdeni büntetni, s hogy a szülők a nevelői gondoknak nagyobb részét a tanító vállaira szeretik háritani.

E helyütt nem lehet említetlenül hagynom azon czáfolhatlan igazságot, hogy a lopások — a testi büntetések eltörlése, — s a modern liberalis civilizált (?) büntetési rendszer behozatala óta nagyobb mérvben szaporodnak, és több naplopó nyilván bevallja, hogy a fog-ságban jobban érzi magát, mintha szabadon járhat, s nem is titkolja hogy a téli időre gondoskodni fog a hűvös helyről.

Bünteté- sek.

A községek régi biráskodási jogkörébe eső kihágások s vétkek különböző megszégyenítő módon büntetettek. Különösen sujották a lopásokat. Ha valamely férfi lopott, a bíró házának falához támasztott *kalodába* zárták egyik vagy mind a két lábát, s az ellopott tárgyat, vagy ennek némi részét és jelét egy székre elébe tették. A lopásban elmarasztalt nőknek nyakára, az ugynevezett *hegedűt* alkal-maszták; e hegedű ugyanis egy kereknyílás volt, mely a vétkes nő nyakát övezte. A hegedű a vétkes arcza előtt kiszökő volt. Végén egy szeg volt; erre szokták, volt akasztani a corpus delictit. A nő illetén nyakékkal kénytelen volt a község utcáján — kísértetve ren-desen az éjjeli őről — fel s alá járkálni. Még több idősebb ember emlékezik, mint jártak ily vétkes nők a faluban, s majd egy tyuk, egy lud, vagy káposzta volt a hegedűre kötve.

A fajtalanzkodó férfiak Szomolányban — az 1753. évi Canonica Visitatio szerint — korbáccsal verettek meg. Hasonló büntetés érte néhány a házasságtörő nőket, kiket a korbáccsal szemétdombon ver-tek meg. Ha valaki vásár alkalmával lopott, a piacz közepén most is látható — pellengérhez kötötték.

Hazafiság.

Az egész kiskárpáti vidék tótajku, és csak igen kevés földmű-velő érti itt a magyar nyelvet. A nép, tót nemzetisége daczára, sze-retettel csügg magyar hazáján, s büszke öntudattal nevezi magát

magyarnak (uhor v. uher). A mult években fel-feltünedező tulzó tót nemzetiségi eszmék itt semminemű viszhangot nem ébresztettek.

A hazafiság egyik vonása gyanánt felemlítendő, hogy az ország pártfogó szentjei iránt kiváló kegyeletet tanusított az által, miként majdnem minden templomban találjuk sz. István, sz. László, sz. Imre, sz. Erzsébet s Béla szobrait. Némely templom e szentek tiszteletére van felajánlva. Ilyenek az istvánfalvai, borovai, csesztei templomok.

Miután a vallás s egyház után az iskola a műveltségnek első **Műveltség** rendű tényezője s terjesztője, örömmel kell említenem, hogy a legtöbb vidéki községben az utolsó évtizedek alatt új iskolák s tanító-lakok épültek, melyek mind rendeltetésüknek, mind az újabb törvények követelményeinek nagyobb részben kellőleg megfelelnek. Ilyenek vannak Ompitálon, Alsó-Dióson, Szomolányban, Bolerázon stb. Igen, alig van 1-2 község, hol e tekintetben valami kívánni való maradna hátra. — Azonban fájdalommal kell felhoznunk azon hagyományos közönyt, melyet — a nép nem csekély része, — a művelődés ezen tényezője iránt tanusít, miután gyermekeit — csekély okok — parányi házi segély miatt visszatartja az iskolától. A nép az iskolák építésével egy nagy szellemi tökélet gyűjtött, de kamatait nem élvezeti helyesen.

Némi mentségére szolgál a vidéken elharapózott szegénység, mely a 10–12 éves gyermekeket napszámra készíti, hogy a család a legszükségesebb élelmi szereket megszerezhesse. — Felette kívánatos, hogy a vidéki nagybirtokosok az iskola ügyében többet áldozzanak, s a népnek az iskola látogatását megkönnyébbítsék!

A művelődés s józan haladás a vidéki népnél egy ősrégi hagyományos akadálylyal találkozunk, mely nem egyéb azon szivós conservatív merevségnél, melynél fogva e nép — minden haladási ujtás — s reformmal szemközt, felette tartózkodó álláspontot foglal el. — Ezen magatartása s nézetének rendesen azon ismeretes mondásával ad kifejezést: „Öreg apám sem tett másképp, s mégis jól megélt.“

Népünk a művelődés terén felmerült ujtásokat, csak begyőző s tényekkel igazolt eredmények láttára szokta elfogadni; úgy, hogy róla is elmondhatjuk: „A tót maga kárán tanul.“ Ezt észleljük különösen a gazdaság terén. Több év kellett hozzá, hogy a vidéki földművelő nép, az uradalmak s értelmiség példáján okulva, földjei művelésére a vaskéket s hengereket alkalmazza.

Bármily világos és czáfolhatlan tanubizonyságai vannak arra nézve, hogy a gazdaság felvirágoztatásának főkélléke: a megfelelő számu marhaállomány s a gazdasági rendszernek olyatén beosztása, miként a marhaállománynak megfelelő jó takarmány termesztésük, mindazáltal konokul ragaszkodnak a régi három forgásu gazdasághoz,

s nem tud megbarátkozni a kapás vetemények- s lóherének aránylagos termesztésével. Az újabb évek tapasztalata arra tanított, hogy a nép a tagosítások bekövetkezése után kezdi belátni a célirányosabb gazdasági rendszerek helyes voltát. — A tagosítások előtt, egy 7–8 száz holdnyi határban, a földművelők földjein alig lehetett 8–10 holdra terjedő lóherést találni.

A vidék művelődési árnyoldalai között nem leplezhető azon büns közöny s gondatlanság, melylyel népünk a *gyümölcsfák* iránt viseltetik. — A mily kedvező e vidéknek talaja a gyümölcsfák tenyésztésére, a nép époly keveset tudja s akarja földjének ez előnyösségét hasznosítani. — Nem mondhatnók ugyan, hogy a földművelők nem ültettek s nem ültetnek fákat; — de mi haszna, ha az ültetett fákat a nagy közönség nem tiszteli, nem gondozza, nem tisztítja a felesleges kinövésektől, a hernyóktól, és vajmi gyakran eltördeli, megrongálja, mielőtt azok gyümölcsöt hoznának. Igen, a gyümölcsfák iránti tisztelet s kegyelet hiányának, nemkülönben erre vonatkozó céliránytalan törvényeink hiányosságának tulajdonítandó, hogy a Bach-korszak alatt kiültetett országutainknak gyümölcsfái elrontattak, a legelő marha által eltöröttek, s a községi vagyon sok ezer forinttal megkárosodott. — Felette sajnós, hogy a gazdasátnak ezen jövedelmező ága ezen vidéken s az egész országban annyira parlagon hever, s hogy az 1850-es években, a gyümölcsfatenyésztés körül keletkezett buzgalom, s az ugyanekkor életbeléptetett, de manap jobbadán elhanyagolt faiskolák, nem hozták meg az annyira kívánatos eredményt.

Szomoruan érdekes képpel találkozunk a vidéki házbirtokosoknak kertjeiben. — A gyümölcsfák oly sűrűn vannak egymás mellett ültetve, hogy a fák koronáin át, melyek egymással mintegy összenövék, a nap át nem hatolhat a fák földjére. — Magától értetik, hogy az ilyen kert tulajdonosa a legtermékenyebb évben is alig kaphat kertjéből némi hasznót. — Helyén lenne, hogy magas kormányunk s törvényhozásunk, kik a külföldi intézményeket kelleténél inkább szeretik utánozni, a gyümölcsfatenyésztésben is figyelemre méltassák p. o. Németországnak üdvös rendszabályát, hol száz és száz község, a határában termett gyümölcsből az állami s községi adót kifizeti.

A gazdaszátról szólván, nem mellőzhetem hallgatással a marhatenyésztés kér.ését. — A vidéki nép — kevés kivétellel — eddigelé csekély sulyt fektetett az igás marhának nemesítésére. Különös háttaramaradás észlelhető a lovaknál. Két-három községben alig találhatni egy-két földművelőnél középszerű minőségű lovat. Miután a jó vonómarhának jó utra s közlekedésre van szüksége, nem lehet megrovás nélkül hagynom azon ellenszenvet, melylyel a vidéki lakosság az

utak javítása- s fentartásával járó szolgálmányokat végzi. Ezen ellen-szenvnek eredménye különösen a községi dülőutakon meglátszik, hol az ember nem ritkán jó marhával s könnyű szekérrel is benre-
ked valamely kátyuban.

Negyven-ötven év előtt a jobbmodu gazda házának is csak egy **Lakás és öltözet.**
szobája volt. 20—25 év óta számos házban két szobára találunk.

A szobának bemenete rendesen a konyhából nyílik. A régibb szobák ajtaja többnyire alacsony, vagy 5 láb magas volt. — A szobának 2 ablaka kicsiny s egyszerű volt. Téli kettős ablak 30—40 év előtt nem volt található a parasztházon; manap már az egyszerű ablakok gyérebbek. A régi parasztablakok kereteiben virágok s egyéb jelek voltak kifaragva. A szobák régibb időkben igen ritkán voltak kipadlózva, s a padlózatot a természetes föld képezte, melyet a háziasszony id'nkint sárral kimázolt, illetve kiegyenesített s polyvával meghintett.

A régi parasztszobának *butorzata* a legszükségesebb darabokra szorítkozott. És pedig volt benne egy kemény fából készült négy-szegű asztal, melynek fiókjában kenyér- s az asztali evőeszközök: kések s kanalak voltak elhelyezve. — Az asztal többnyire a szoba egy szegletében állt. Körülötte a fal mentében volt egy hosszú támlás pad két oldalról elhelyezve. A támláspadok ujabbkoriak. Régente a padok egy gyalult deszkából állottak, mely alatt fatuskók voltak alkalmazva. A támlát egy sásból font széles szőnyeg pótolta, mely a pad feletti falra, a pad hosszában volt rászegezve. A pad támlája a falat érintette. — E padnak az asztalon tulterjedő részén, a szükségesebb ruhadarabok, lábbeliek stb. voltak elhelyezve.

A szobában többnyire egy-két puha fából készült fejtámlás ágy volt. A támla szabadon állt, s nem volt a falhoz támasztva. A támla homlokzata, s az ágy oldalai rendesen különféle virágokkal voltak s vannak kifestve. Az ugynevezett diszágy a vagyonosabbaknál, — egészen a szoba mennyezetéig — donyhákkal s vánkossokkal van megrakva, mi a háziasszonynak büszkeségét szokta képezni.

Az ágyak felett némely szobában a mennyezetről vizirányosan függő léczen, felaggatott felső ruhákat s ágyneműket találhatni.

A szobában ezenkívül 2—3 kék- vagy sárga alapszinű — virágokkal festett nagyobb ládát találunk. A festett ládák száma több év óta csökkent, mert a gazdagabb parasztok egyszerűen festett vagy falapos (fournier) magas szekrényeket kezdenek használni.

A régi butorok között találunk 1—2 kemény fából készített széket, melynek támlája többnyire ki van metszve. E metszet részint virág-, részint mértani alakzatú. Ilyen székeket a községben lakó ügyesebb földművesek készítettek.

A régibb szobákban szemünkbe ötlik még a szoba mennyezetének középső vonala alatt alkalmazott *nagy gerenda*. A gerendán található a házbelieknek imakönyvei, a naptár s egy-két olvasmány, így p. o. Szentek élete, s némely fontosabb irat.

Korsóművek.

A szobának azon szegletében, hol az asztal van elhelyezve, a falon, majdnem közvetlenül a mennyezet alatt, egy edényállvánnyal összekötött fogast látunk. Az állványon vannak a háziasszony diszebb asztali edényei, u. m. tálak, tányérok, poharak elhelyezve; az állvány alsó részét képező fogason pedig felaggatvák a családi ünnepélyeknél használatni szokott korsók. — Több év előtt sok parasztházban lehetett szép s értékes korsókat s tálakat találni a fogasokon; néhol a régi holicai porcellángyár művei is voltak képviselve. A régi korsóműveken — leginkább a zöld — sárga-kék szín volt az uralkodó; némely darabokon a piros volt tulnyomó. — A régi korsókészítők műveiket gyakran megrendelésre készítették, miről világosan tanuskodnak a korsókon s tálakon olvasható vezeték- s keresztnevek. Ezek mellett szemlélhető gyakran a korsómű készítésének éve, s az illető edénybirtokos foglalkozásának jelvényei. A czéhek s községi bírák rendesen szép s nagy példányoknak birtokában voltak. — Saját szememmel láttam ilyen edényeken a XVII. s XVIII. századnak különböző évszámait. A régibb korsóművek, úgy az anyag, valamint a színek tekintetében, messze meghaladják a mai korsóműveket.

A régiek között számos oly finom darab van, hogy bármely uri asztalnál bizvást alkalmazható lenne. Az újabb korsóműveknek festéke jobbára sötétkék. A festett diszitmények izléstelenek s hanyagul kezelvők.

Köztudomásu dolog e vidéken, hogy a mostani korsókészítők nem képesek a régi korsóműveket hiven utánozni. — A korsókészítésben jelentkező hanyatlás úgy látszik e századnak elején következett be, minthogy a XVIII. század végéről számos diszes példány forog közkezen. A legszebb korsóművek régebben Bolerázon, Szomolányban s Kosolnán készítettek.

A legközelebbi múlt években több szemes zsidó járta be a vidéki községeket, s olcsó áron megvásároltak több régi edényt.

A régi szobák falait sok szent képpel aggatták tele. — E képeknek egy nagy része igen kezdetleges s izléstelen üvegfestmény volt. Még most is több példányt találhatni közülök, jóllehet újabb korban a nép többnyire könyomatu tarkára festett képeket vásárol.

Mielőtt a szobának szemlélését elvégeznők, az ajtónál levő *kályhát* kell megfigyelnünk. — 40—50 év előtt több vidéki községben igen egyszerű kályhák divatoztak. A kályha alja nyers téglából volt építve; középső s felső része cserépszindelyből volt összetákolva. A

kémények 40—50 év előtt vesszőből voltak fonva és sárral bemázolva. Azután divatba jöttek szép zöld s dombor alakzatokkal disztett kályhák.

A kályha szomszédságában többnyire kemencze szokott lenni, kivált pedig a régi időben.

A szobáknak legértékesebb tárgyát bizonyára a ládákban elhelyezett ruhadarabok képezik, hol a háziaknak ünnepi ruhái őriztetnek.

A t. olvasóknak nagyobb része tudni fogja, hogy a vidéki földműveseknek régibb s újabbkori öltözete nagyon hasonló a magyar földművesek viseletéhez. A különbség leginkább abban áll, hogy vidéki parasztjaink kurta kabátjaikon, — jobbára fehér gombokat viselnek, s gomblyukaik kék selyemmel kivarrvák; nadrágjaik is kék selyemzsinórokkal kivarrvák. Néhány év óta — az idősebb férfiak a zsinórzat kék színét feketével váltották fel. 45 év előtt több községben hosszukás sötét ibolyaszínű kabátok divatoztak, melyek hasonlóak voltak az atillák alakjához.

A korosabb férfiak nagyobb ünnepeken hosszú, bokáig érő *mentében* szoktak a templomban megjelenni.

E menték fehér báránybőrrel bélelvék s a vállon széles fekete báránybőr-prémmeel szegélyezvék. E mente (tótul: *mentik*) kék selyem zsinórokkal s kék gombokkal van ellátva. Ilyen mente 40—50 év előtt 50—60 pp. frtba, most 100—120 frtba kerül, s rendszeren 2—3 nemzedéken át a családfő diszöltözetéül szolgál.

A legényeknek kiváló ruhadarabjai között kitűnik az ünnepi *patyolat ing*, melynek — kézcsuklyónál levő része, — ugy régente, valamint most is, majd selyem, majd pamuttal van kivarrva. A himzés mintáját virágok, főleg pedig tulipánok képezik. 40—50 év előtt e himzés csak vörös volt. Jelenleg a sárga és fekete szín tulnyomó. Az ingnek van vagy 0'02 mtr. magasságu gallérja — illetve prémszalagja, mely ezüst s arannyal gazdagon van kivarrva. Ilyen ing mindig könnyű gyolcsból készül.

A legénységnek van ezen kívül másodrendű ünnepi inge is, mely házi vászonból való. — Patyolatának kezelője s prémszalagja vörös pamuttal szokott kivarrva lenni. Ez inget a legények vasárnap délután öltik fel.

A férfiak 25 év előtt általában magasabb — kupalaku — kalapokat viseltek. Most már csak az öregebbeknél találhatók. Az ifjabb nemzedék azokat pörge kerekkalapokkal cserélte fel.

A férfiak felső ruhája a szür, a mely egyszerű s ritkán van kivarrva.

A női öltözetnek legbecsesebb részét — az idősb asszonyoknál

előbb általán divott *mente* képezte. — A női mentének két, u. m. hosszabb és rövidebb neme volt. — Az előbbeni, egészen hasonló a férfiaknak már ismertetett mentéjéhez, kivéve azt, hogy préme fehérres rókabőrből való, s a zsinórzat néha vörös is.

A rövidebb menték, — a térden felül érnek, s fekete prémmel diszítvék. 40—50 év előtt a jobb módu gazdák férjhez adott leányaiknak — szokás szerint — egy hosszú s egy rövid mentét adtak, a szegényebbek pedig rövidet. — E szokás most nagyon csökkenőben van.

A női ruhák között említendő továbbá a *mellénynyel* összevarrt *posztószoknya*. A 40—50 év előtt divott mellény (zsivótek) kiváló diszruhája volt a vidéki parasztnőknek. Megyészínű, jó s tartós posztóból készült, s gazdagon és izlésesen volt sárga selyemszálakkal kivarrva. A mellény finomabb posztóját a tót asszonyok „selyemposzt”-nak hívták.

E mellényhez tartozott egy sötét ibolyaszínű, vagy kék, vagy zöld posztószoknya, mely alul 2—3 széles kék, vagy zöld selyemszalaggal volt szegélyezve. 50 év előtt leginkább a zöld szoknyák voltak divatban. E szoknyák térden alul értek.

Az imént leírt mellényt — kiszorították a divatból a tarka virágos fél selyem gyári kelmék, melyek mind a jó izlés, mind a tartósság tekintetében hátrább állnak.

A posztószoknyák még divatoznak, de csak kiváló ünnepi ruha gyanánt. — Most vagy 20 év óta, könnyű olcsó mosókelmékből való szoknyák vannak használatban; s ekkép azt tapasztaljuk, hogy az uri női divatnál észlelhető gyors váltakozás s újdonszerűség, a köznépre is volt befolyással, s ennél is az olcsóság s változatosság lőn a divatnak irányelvévé.

A női viseletnél megemlítendő továbbá a női ing (rukávcze), mely az ifjabb nők- s leányoknál a vállon meglehetősen szélességben — régibb időktől fogva — majd arany s ezüsttel, majd sárga selyem- és fehércezrnával — szokott kivarrva, s kivarrt lyukacsakkal ékesítve lenni. — Ujabb időben gyakran fekete selyem s pamuttal szokták kivarni.

Az ifju asszonyok öltözetének különös fényüzési tárgyát képezte mindig a *fejkötő*, mely régebben majd vörös és fekete selyemmel, majd pedig aranynyal volt gazdagon himezve. Manap a fejkötők a legtöbb községben igen sűrűn vannak kivarrva, és pedig többnyire arany- s ezüsttel; a másodrendű fejkötők sárga, fekete selyemmel, fehér cezrnával s vörös pamuttal himezvék. Ilyen diszes ünnepi fejkötő néha 30—40 frtba is kerül.

A női diszruhák között az ünnepi hosszú gyolcskendő vag

lepel (pólka) említendő, mely nagyon hasonló a templomi velumokhoz. Két vége részint sárga selyemmel, részint arany ezüsttel van szélesre hímézve, s kivarrt lyukacsokkal ékesítve. — A végek alját szép csipkével szokták szegélyezni. Néha a csipke arany szálakkal van átvarrva. Ilyen csipkéket több évtized előtt Csesztén néhány zsidó-asszony készített. E diszlepleknél meg kell jegyeznem, hogy 40—50 év előtt nem gyolcsból, hanem házi vászonból készültek, és szintén diszesen voltak kivarrva. A vidéki parasztnők, bármily jómóduak voltak, nagykendő helyett mindig házi vászonból készült lepedőt viseltek, melylyel esős időben betakaróztak. — A fényüzés s utánzás szelleme néhány év óta számüzni kezdi e jó szokást, s divattá tette az 5—7 forintos pamutkendőket.

Végül fel kell hoznom még a nők kötényét. Ennek kelméje régente kékre festett házi vászonból állt. Alján kissé kivarrva volt. Jelenleg az ünnepi kötények könnyű, olcsó, fekete vagy kék gyolcsból készítve; alsó részük majd kék, majd zöld selyemmel gazdagon van kivarrva, s néha arany-ezüst himzéssel s kivarrt lyukacsokkal van ékesítve. — Egy diszesebb kötény néha 15—20 forintnyi értéket is képvisel.

Ujabb időben némely községben az ingek himzetének izlése és színével öszhangzó csipkéket is készítenek. Az ifju asszonyok s leányok a téli idényt — többnyire — diszesebb ruháik hímzésével töltik el. — A régi lepedők végein ma is található szép kereszt-hímzések ma már nem divatosak. Vagy 40 éve lehet annak, hogy a kereszt-hímzést elhagyták. Néhány év óta több községben meghonosult a csipkehorgolás. — 9—10 éves leánykák eltanulják egymástól. Ismerek egy községet, hol ez iparág három év előtt majdnem az egész községben elterjedt, s valóban érdekes kép tárul a népélet iránt érdeklődő ember elé, midőn előtte egy 10—11 éves leányka ludat legeltet s kezeivel csipkéket horgol. — A csipkék mintáit jobbra maguk alkotják. — Csipkéken kívül nagyobb fejkötőket is horgolnak.

A férfiak- s legényeknek hétköznapi fehér ruházata, valamint a nőknek szoknyaszerű alsó ruhája, házi vászonból készül. 30—40 év előtt a nők hétköznapi inge is házi vászonból volt varrva. Ez utóbbit ma általában olcsó gyolcsból készítik, miáltal fehér ruhájuk többbe kerül. — A házi vásznat itthon készítik; és pedig úgy, hogy a közelebb levő kendertermesztő községekben szőlőért, gyümölcsért s készpénzért kendert vásárolnak, s téli estéken czérnává fonják. — A fonást többnyire a régóta szokásos fonodákban végzik. Fonodáknak ugyanis neveztetnek oly gyülekezetek, hol a község nőnemének egy része esténként fonás végett összegjön. — Régente dudaszóval szokott

volt ide a legénység is beköszönteni. Mainap ez kiment már a szobából.

Némely családnál régebben a rokkát is alkalmazták, mely szokás manap igen gyérül. — Néhány évtized előtt a rokkára való fonás az uri nőknek is kedvencz téli foglalkozása volt.

A nép az otthon készített kenderczérnát a vidéki községekben elegendő számban lakó takácsmestereknek adja át, kik csak télen át foglalkoznak mesterségükkel, a nyári időt pedig mezei munkának szentelik.

A férfiak csak gyéren vesznek részt a fonásban, mivel ezt a férfira nézve megcségyenítő foglalkozásnak tekintik. 40—50 évvel ezelőtt a férfiak is szorgalmasan fontak.

S ezzel kapcsolatban szomorú sajnálkozással kell megemlítenem, hogy a férfiak télen esti 5 órától foglalkozás s kereset nélkül meleg kályhánál sütkérezve, pipafüst mellett ölik meg a drága időt, — jól lehet az e vidéken uralkodó szegénység eléggé készíti őket arra, hogy valamely téli foglalkozás után nézzenek.

Minden népbarátban önkéntelenül felébred itt a háziipar eszméje, mely e vidéken majdnem ismeretlennek nevezhető, és csak sok küzdelem- és akadálynak legyőzése után lesz meghonosítható. — A vidéken levő nagy erdők igen sok anyagot szolgáltatathatnának különféle fából való házi s gazdasági eszközök- és szereknek készítésére, s egy fafaragó iskola meghonosítására.

Itt-ott találkoznak iparkodóbb földművesek, kik a téli napokon át ilyen szerek készítésével s keréjkártó munkával foglalatoskodnak.

A nép vigalmai.

Az édes hazánkban uralkodott vendégszeretetet a tót népnek egyik hagyományos erénye, melyet leginkább a nevezetesebb családi eseményeknél gyakorol; ilyenek: a keresztelesek, lakadalmak s halotti gyászesetek.

A *keresztelesei lakomákat* régebben a keresztelest követő vásár- vagy ünnepen többnyire gazdag ebéddel megtartották. Ebéd után a vendégek igen gyakran vacsoráig elmulattak a keresztelező házban. A lakoma közben — régi szokás szerint, — a kereszttatya üdvköszöntést mondott az újszülöttre és szüleire. — A vidéki népnél régóta szokásban van, hogy e lakomára a kereszttanya nagyobb élelmi készletet, u. m. levest, húst, csirkét, sok kalácsot és bort hoz. E lakomához — a keresztelest anyjának anyja — s nővérei is szoktak némi étkeket hozni. — A keresztelező lakomákra régebben a távolabb rokonok is szoktak volt meghívni, s e lakomák néha fényesebbek s költségesebbek voltak a lakadalmaknál; most már többnyire csupán a keresztszülők hivatalosak.

A vidéki népnek kiváló vigalmát a *lakadalmak* képezik.

Lakadalom.

A lakadalmaknál divó szokások oly érdekesek, miként a t. olvasóközönség megelégedésével remélek találkozni, ha azokat itt tüzetesebben ismertetem.

A vőlegény násznagya belépván a vőlegénynyel a mátká szüleinek házába, „Dicsértessék a Jézus Krisztus“ üdvözlettel köszönt be. Megemlékezvén a menyasszony násznagyához intézett szavaiban, azon bibliai eseményről, midőn Tóbiás Ráfael angyalnak vezetése mellett jött leendő mátkájának házába, azon reményének ad kifejezést, miként a házban levő tisztességes N. szüz, épugy fogja meghallgatni a vőlegény kérését, mint Tóbiásé volt meghallgatva.

Midőn a vőlegény násznagya ezen kérését előadja, a menyasszony nincs jelen. — Erre a menyasszony násznagya, körülbelül hasonló szavakkal válaszol: „Miután a kánaáni házasságot maga Krisztus Urunk megáldotta, mi ez ajánlatot vissza nem utasíthatjuk; mielőtt azonban erre nézve határozhatnánk, beszélünk kell a mátkával.“ A mátká ezután behivatván, megkérdeztetik: vajon beleegyezik-e az előadott házassági ajánlatba? — Beleegyezése jelül jobbját nyújtja a vőlegénynek.

Ezután következik a kölcsönös nászajándékok iránti alku, mi felett a két násznagy határoz.

A vőlegény násznagya erre röviden előadja, hogy Noénak bárkájába — a vizözön apadtával, egy galamb olajággal érkezett, ezért ő a mátká násznagyától egy rozmarinágacsát kér. A mátká ezután az asztalra egy tányért tesz, melynek alján egy karikagyűrű van. E gyűrű egy fehér kendővel van befedve, a kendőn pedig egy rozmarinszálakból font bokréta diszlik.

A mátká násznagya kezébe vevén e bokrétát, azt mondja: „Valamint e bokréta minden hibától ment, époly tiszta és szennytelen e mátká is, azért ennek tanujelül fogadd tőle e bokrétát.“

Ezután a fehér kendőt adja át a vőlegénynek e szavakkal: „Midőn Krisztus Urunk keresztféjének terhe alatt izzadt, Veronika kendőjét ajánl fel neki verejtéke letörlesztésére; ha te vőlegény, arcod veritékében keresni fogod mindennapi kenyeredet, gondold Krisztus fáradoimaira.“

Ezek után átadja a vőlegénynek a karika jegygyűrűt, s említi: hogy ez jelképe a szeretetnek; bármint forgassuk — ugymond — a karika gyűrűt, sohasem juthatunk végére, ennek példájára, — a ti szerelmeitek is végnélküli legyen.“

Az üresen maradt tányérra a vőlegény 1—2 frtnyi ajándékot ad a mátkának.

Ezeket rövid étkezés követi. Ezen eljegyzések rendszeren vasárnap- s ünnepeken mennek véghez.

Az étkezés után a vőlegény násznagya, tanujelvényt kér arra nézve, hogy megbízatásában sikerrel járt el. — Erre a mátka — egy szalagokkal gazdagon ékesített kis pálczára — lobogó alakjában erősített kendőt ad át a vőlegény násznagynak. A pálczácska felső végére van egy alma tűzve, melybe egy rozmarinszál van illesztve. A vőlegény násznagya ezután kezébe vevén a diszes kendőt, a vőlegénynyel örömkialtások között — zene nélkül — megy a vőlegény szülői házába.

A kendőt a vőlegény szüleinek adván át, ezeket mondja: „A mint a feltámadó s megváltási művét befejező Megváltó diadallobogóval ábrázoltatik: épugy ő is ad nekik egy lobogót annak jeléül, hogy feladatát szerencsésen megoldotta.”

Az esketés. A vőlegény násznagya az esketés előtt megköszönvén a vőlegény szüleinek — szülői gondoskodását s fáradalmait, kéri őket — fiuk nevében: részeltetnék ezt szülői áldásukban, kifejezést adván abbeli kívánságának: vajha ez áldás oly dusan gyümölcsözzön, mint Jakab patriarcha áldása, s ne legyen oly átokká, minőt Noe Chám fiára mondott. A vőlegény térdelve fogadja szülőinek áldását.

A vőlegény ezután násznagya s a rokonság kíséretében, zeneszó mellett megy a mátka házához.

Midőn e menet a mátka házához érkezik, egy vőfél fehér kendővel lép a házba, s engedélyt kér a bemenetelre. A nyert engedélyt a künnálló menettel közölvén, mindnyájan betérnek a mátka házába.

A vőlegény násznagya most átvevén a fehér kendőt, belép a mátka szüleinek szobájába, s előadván az uton kiállott viszontagságokat, szállást, s ha lehet, némi felüditést kér a ház birtokosaitól. A fehér kendőt átadja a mátka násznagynak, ki azt a mátkának kézbesíti. Ezután kis félóráig reggeliznek.

A reggeli után a vőlegény násznagya figyelmeztetvén a jegyeseket a házasság szentségének fontosságára s boldogságának kellékeire, áldást kér reájok a mátka szülőtől. Ezek az áldást kereszt alakjában adják.

Az egész lakodalmi menet ezután zeneszóval a templomba indul.

A menetben mindenkor nagyszámu rokonság szokott résztvenni.

Az esketés után ismét zeneszóval, — néha pisztolylövések mellett — a mátka házába térnek. Itt valamely násznagy rövid beszéddel mutatja be az új házaspárt, és szerencsét kívánván frigyükre, megkezdődik az ebéd. — A lakodalmi ebédeknek, — mondhatni — majdnem régtől fogva divó meghatározott étlapjuk van, mely a következő ételekből áll: „1. Paczalleves — darával töltött hurkákkal.“ 2. Marhahus édes torma mártással. 5. Káposzta marhahussal. 6. Savanykás lével készített vesepecsenye, melyen egy koszoru alaku kalács van elhelyezve. E kalácsot a nászvendégek egymás között

felosztják. 7. Az ebéd végén néhány mézzel megöntött darakását tá-
lálnak. — A vendégeknek elegendő mennyiségű bort kínálnak.

A kása feltálalása után — többnyire a lakodalmi szakácsné szokott bejönni, kit ez alkalomra a falu értelmesebb s ügyesebb asz-
szonyai közül választanak ki. — E szakácsné rongygyal köti be
karját, s előhozván, hogy főzés közben leforrázta karját, fájdalma
enyhítéséül kárpótlást kér a vendégektől. — A szakácsné ilyenkor
mindig főzőkanállal jelenik meg a vendégek előtt, kik neki néhány
krajczárt ajándékoznak.

Némely községben az a szokás divik, hogy a mátká nyoszolyó-
leányai által közeli vérrokonainak kendőket osztogat, kik ezeket
1—2 fr. ajándékokkal viszonozzák. — A kendők átadásánál a leá-
nyok rövid köszöntést mondanak. Ebéd után következik a táncz.
Ekkor kiviszik az asztalokat az udvarra, hol a falu gyermekei
szoktak összeseregleni. A lakodalmi ház vendégszerető gazdája néha
a lakodalmi ebéd maradékaival szokta a kicsinyeket megvendégetni.

Estefelé a vőlegény násznagya felkéri a mátkát, hogy a vőle-
gény házába jöjjön. — Beszédjében említi, hogy Tóbiás mátkáját, sok
kincscsel küldték jegyeséhez, — ők azonban csak a menyasszonyt
kivánják.

Némely helyen szokásban volt, hogy a násznagynak e kéretére
több fehér kendővel betakart nőt mutatnak be a kívánt menyasszony
helyett, kiket a násznagy visszautasít.

Midőn neki a valódi menyasszonyt bemutatják, megköszöni a
szülőknek érdemeit, s intvén az új házaspárt a negyedik isteni
parancsolatra, s a szülők iránti hálára, ismételten kéri számukra a
szülők áldását. A házaspár ujjal térden állva fogadja a menyasz-
szony szülőinek áldását. — Erre megszólal a zene, s a nászvendégek
ünnepélyes menetben, s az ifjuság tánczolva és énekelve mennek a
vőlegény házához.

Ha a menyasszony más falubeli vőlegényhez megy férjhez,
mielőtt a községet elhagyná, a helybeli legénység diszes menetben
megy be a lakodalmi házba, s kijelentvén, hogy ők egy virágot ápol-
tak, s azt egy idegen legény tépi ki kertjükből, — e gondozásukért
kárpótlást kérnek.

A vendégek a legények ezen kívánságát némi csekély pénzzel
szokták kielégíteni. Ha a vendégek mit sem adnak, akkor a legé-
nyek a nászmenetet a község szélén megállítják.

A vőlegény házához érven, az itt foglalkozó szakácsné néha
darabokra metélt kalácsokat szokott dobni a nászmenet közé; mire
természetesen a menet tagjai között nagy versengés és zűrzavar
támad. E szokás manap kimegy a divatból.

Ezután a menyasszony násznagya rövid köszöntéssel lép be a vőlegény házába, s kezet szorítván a vőlegény násznagyával, ki jelenti a házaspárnak, hogy e házba befogadtatnak. A háznagy bemutatja az új házaspárt, s ezután találtatik a vacsora, mely többnyire azon ételekből áll, melyek az ebédnél felszolgáltattak.

Vacsora közben a menyasszony a nászanya által ajándékokat osztogat férje, fi- s nőrokonainak; és pedig a férfiaknak kendőket, a nőknek fejkötőket, a hajadonoknak szalagokat vagy kendőket. Ez ajándékokat a nászanya tányéron ajánlja fel, s a megajándékozott rokonok a nyert ajándékokat nagyobb értékűekkel viszonzozzák, minők rendesen értékes fejkötők, s ezüstpénzek. Ez ajándékokat rendesen az épen említett tányérra helyezik. Az ajándékok száma és értéke most csökkenőben van.

A vacsora alatt egy vőfél szólal fel rövid beszéddel, s utalván arra, hogy a menyasszonynak gondoskodnia kellend férjének anyagi jólétéről felhívja a vendégeket, hogy a menyasszonyt e feladatában gyámolítsák. A vőfél erre egy tányéron levő rozmarin koszorúba ezüst pénzt ad a menyasszony részére. Példáját a többi vendégek is követik, s a menyasszony néha 40—50 fr. összeget is kapott. Az esti mulatság végével egy vőfél elbucsuztatja rövid beszéddel a vőlegényt, a nyoszolyó leányokat s végül a menyasszonyt. Az esketés napja rendesen hétfő volt.

Az esketés utáni napon, kedden délelőtti 10—12 óra tájban a lakadalmi nőknek egy része szekereken hozza a vőlegény hazához a menyasszony dunyháit, ládáit s menetközben énekelnek. E nők a vőlegény házában ebédet kapnak. Ugyanítt jönnek össze délután a lakadalmi férfiak s legénység. Ez utóbbiak tánczolnak. Este a vőlegény atyja az egész nászszemélyzetet vacsorával tartja.

Régibb időkben szokásban volt, hogy a lakadalmi legények egyik másik vendégnek valamely ingóságát u. m. marháját, szekerét ekéjét tréfából ellopták. A lopott tárgyakat az illető tulajdonosnak árverés útján kellett némi csekélységgel megváltania.

Kedden délután a lakadalmi vendégek bejárták a községben lakó rokonok házait. E menetnél (tótul hejnom) ének és zene szólt. A rokon házi gazda megvendégelte a menetet. E menet szerdán és csütörtökön is ismétlődött.

Szerdán délelőtt volt az ugynevezett „kakaslefejezés.” A lakadalmi vendégek összegyülekeztek a község valamely nyilvános helyén, s néhány álrúhába öltözött legény — végrehajtotta a kakas lefejezését. Ez álrúhás torzalakok között volt egy pap, egy léhér is. A lefejezendő kakas, két póznára erősített madzagokhoz

volt kötve, s a levegőben függött. A pap mondta ki a kakas feletti ítéletet, s a bakó karddal vágta le a kakas fejét.

Az imént leirt lakadalmi szokások, némely változással az egész vidéken azonosak valának. A lakadalmi fényűzés s nagy költsékezés több év óta csökkent. A gazdagabb parasztok lakadalma régebben 2—3 száz frtba is került.

A nép vigalmai között érdekes jelenség volt az ifjuság farsangi mulatsága. **Az ifjuság farsangi mulatsága.**

A legénység az utolsó farsangnak három napjára, egy czéhegy-letté alakulván, multságának helyiségéül egy házat fogadott, melyet tánczháznak (tótul is tánczház bizonyára a német Tanczhausból) nevezett.

A legények már az utolsó farsangot megelőző szombat estéjén választottak maguknak — saját körükből: birót, esküdtet, kisbirót, s korcsmárost. Szombaton 10 óráig tánczoltak a tánczházban. Ezen alkalommal 2 frtot gyűjtöttek, s a legénybíró által átadták a plebánosnak, hogy az ifjuság szándéklátára sz. misét felajánljon.

A legénység vasárnap reggel reggelire gyűlt össze a legénybíró házánál, hol a reggelit zeneszó mellett költötte el. Ezután zeneszóval mentek a templomba, hol a sz. mise alatt az egész ifjuság az oltár körül offerát tartott, melyben mások részt nem vettek, miért is ez az ifjuság offerájának neveztetett.

Mise után a legénység ismét a legénybíró szüleihez ment ebédre.

Ebéd után a tánczházba mentek, hol a leányok is megjelentek. — Ezután tánczra kerekedett a fiatalság. — A legénység este felé három leányt választott ki tánczmesternének (tótul tánczmiszterka), kiknek feladata vala: az ifjuságot a három farsangi-nap estéin — szülőik házában fogadni, s szülőik által vacsorával s másnap reggelivel megvendégeltetni. E három tánczmesterné rendesen a legkedveltebbek közül választatott. Mielőtt az ifjuság — az illető tánczmesternének szülői házában összegyűlt volna, erre nézve a leány szüleitől a bíró s esküdt által — engedélyt kért ki. — Az ifjuság — a tánczmesternék házában, — rendesen éjfélig szokott volt mulatni.

Hétfőn reggel — az egész ifjuság, — de főleg a czéhbeli legények, birság terhe alatt tartoztak templomba menni.

A tánczmesterné házában feltálat reggeli után, a legénység zenével a tánczházba indult. 10 óra táján azután kivont kardokkal (pod sablámi) körüljárta a községet. A legények e menetnél ünnepiesen valának öltözve. Rendesen kabát nélkül, gylcsingben jártak, egyik válluk fehér kendővel, a másik vörös övvel volt diszitve. A kendő és öv a derékig értek, s itt meg voltak kötve.

A menetet természetesen zene kísérte, mely 40—50 év előtt egy

dudás s két hegedűsből állt. A menetet a legények kisbírája vezette ki minden házba e kérdéssel köszöntött be: „Tetszik-e vigadni?” Ha igenlő volt a válasz, az illető házra korommal egy kört, ha tagadó egy vonást jegyeztek. A körrel jelölt ház előtt a menet rendesen egy tánczot lejtett el. A házi gazda ezután az ifjúságot némi pénzzel megajándékozta, a legénység pedig a házi gazdákat borral meglátálta, melyet a legények korsók és palaczkokban magukkal vittek. Néha megesett, hogy némely házi gazda, — kivált ha eladó leány volt, — a legényeket meg is vendégelte.

E kardos menet egész estig tartott. — Este megolvasták a begyűlt pénzt, mely néha 25—30 pp. forintot tett ki. Ezután elmentek a második tánczmesterné házába.

Kedden reggeli után a tánczházban tánczoltak. Táncz közben pénzt szedtek a tánczos leányoktól, és pedig: a legényeknek egyike a zenészek asztalára ülven, két tányér közé néhány pénzdarabot tett s ezt folyton csörögtette. E közben a tánczoló legények tánczosnőket a tányérokhoz vitték, melyekbe a leányok — tehetségükhöz képest — pénzt adtak. Az így begyűlt pénzt a tegnapi pénzzel összeadták, s ezzel kifizették a farsangi mulatságnak kiadásait.

Kedden este a 3-dik tánczmesterné szüleinél mulattak, kiknél hamvazó szerdán reggelit kaptak.

Ezen farsangi multság több vidéki községben divott. Az 1840-es évek végén azonban megszűnt.

Hamvazó szerdán is volt némi utójátéka a farsangi mulatságnak, s ezt nevezték a „leányok patkolásának”. A legények ugyanis különböző torzöltözetet vevén magukra, betértek a leányos házakba hogy a leányok szüleitől a farsangi multságok költségeire valamikis segílyt nyerjenek.

Áldomás.

A kiskárpáti nép régóta hódol a magyar *áldomás* szokásának melyet oldomásnak nevez. — Nincs vétel, nincs eladás, nem lehet egy nagyobb munkának befejezése áldomás nélkül. — Legérdekesebbek a mezei munkák: u. m. aratás és cséplés után következő áldomások, hol az ételeket s italt — vajmi gyakran — felesleges mértékben is élvezik. — Az aratás után a gazdának egy kupalaku, gabona szálak- s mezei virágokból font koszorut szoktak énekkel átadni.

A nép munkájánál vig kedélyű, s az ifjúság mezei munkáját énekléssel szokta fűszerezni.

Este felé, midőn az ifjúság visszatér a mezőről, a falu minden felől énektől viszhangzik.

Az idylli falusi élet a maga ártatlan örömeivel ilyenkor

kénytelenül megújítja emlékezetünkben Császár Ferencz költőnk e szavait:

„A nagy világ zaját messziről sem hallom,
Zsibajt körülöttem csak a csalógány tesz,
Ez a darusereg, mikor tavaszodván
Melegebb vidékről tanyám felé evez,
Vagy mikor a munkás lányok és legények
Ajkairól szétzeng a szerelmi ének.

Mélyen meghat engem édesbus danájuk
S feldagad kebelem, mint a tenger habja,
De örömtől dagad, mert emlékezetem
Sajkáját fiatakoromba ringatja,
S újra vélem élni ama szép napokat,
Mikor az élet csak örömet osztogat.“

A tót énekek többnyire egyhangúak, de vannak többször mélabús részleteik, melyek a kedély hurjait élénken érintik. — Az utóbbi években — rövid idő alatt — több magyar népdalnak dallama honosult meg e vidéken, melyre a nép tót szöveget készített.

Az ifjuságnak régente — nagyobb sátoros ünnepeknek — s a tiltott egyházi, adventi s böjti időnek kivételével, majdnem minden ünnep- s vasárnapon volt tánczmulatsága.

E mulatságnál a dudának jutott ki a főszerep. A dudát vagy 30—35 év óta, a vonó s fuvó hangszerek pótolják. — A leányok az esteli harangszónál hagyták el a mulatságot, mire régebben a községi előljárók is ügyeltek. Most a község birája nem igen szokott vele törődni, valjon este vagy éjjel mennek-e haza a tisztességes leányok, a szülők azonban igyekeznek az előljáróság ebbeli mulasztását szülői szigorukkal pótolni.

A vidéki lakosságnak egyik fő vigalmi napja az *egyházi búcsú*, melyre a távolabb vidéken lakó rokonok, s jó barátok is szoktak meghívni. A meghívást egy-két héttel a búcsu előtt személyesen végzik el; úgy látszik itt is érvényben van a régi magyar közmondás: „A hivatlan vendégnek ajtó mögött a helye.“ — A búcsuünnepélyeken a háziasszony dusan látja el az asztalt. — Egy-két nappal ezelőtt sok kalácsot süt, hogy belőlük vendégeinek utravalót is adhasson.

**Egyházi
búcsu.**

Búcsunapján mindenki legfényesebb öltözetét veszi magára, s a látalság már hét számra előre örvend a búcsunak, mert szüleitől egy-két új ruhadarabot kap.

Az ifjuság, sajnos, ilyenkor rendesen kelleténél többet szokott

Jedlicska: Kiskárpáti emlékek.

önteni a garatra, s a multság a legények között gyakran élénk öklözéssel végződik — A bucsunapi zenemultságához a vidéki legénység is szokott csoportonként megjelenni; s a verekedéseknél többnyire a községek szerint pártokká alakulnak.

Babonás hagyományok.

A kiskárpáti nép körében több hagyományos *babonás előítéletet* találunk, melyeknél fogva több ember részint embereknek, részint más teremtményeknek természetfeletti erőt tulajdonít, melyet azok Istentől nem nyertek. — Az élő nemzedékben mainap kevesen adnak hitelt a babonás vélemények és eseményeknek, s ezeket csak mulattatás végett szokták elbeszélni. A jelen nemzedék öregebb tagjai azt állítják, hogy régente többen hajlottak a babonához.

Az ember hallván a babonás képzelet beteg szüleményeiről, kell, hogy elcsodálkozzék ezeknek sajátos leleményes kinövéséi felett.

A babonás hit lételt adott a képzelet körében, a boszorkányok, kísértetek, garabonciás diák — vizi embernek; a titkos kincskeresés s jóvendölési jeleknek.

Boszorká- nyok.

A *boszorkányok* többnyire asszonyok, kik természetfeletti s jobbadán kártékony erővel rendelkeznek. Ha valamely nő boszorkánynya akar lenni, éjfélkor kell megjelennie négy utnak egymást keresztező központján.

A boszorkányokat a Luczaszék segítségével lehet megismerni. Luczaszéknek ugyanis neveztetik egy szék, mely Luczia napjától karácsonyig készül. A ki az éjjeli sz. misén e széken ül, meglátja a templomban levő boszorkányokat. A boszorkányok templomba jövet, fenyegetőznek a Luczaszéken ülőnek, hogy őket el ne árulja. Urfelmutatás alatt hátat fordítanak az oltárnak. A Luczaszéken ülő figyelőnek, midőn a templomból kilépett, mákot, darát s kölest kell az utra szórni, mit a boszorkányoknak fel kell szedni; ha ezt nem tenné, a boszorkányok szétszaggatnak őt.

Ha a boszorkány valamely házi gazdasszonytól tejet vagy turót vesz és kap, a teheneknek összes haszuát magának elsajátítja, és pedig otthon a gerendán felakaszt egy kötelet, s ennek segítségével, illetve ennek fejése által, kapja meg az illető gazdasszony tehenének tejét.

Ha a gazda a boszorkányok által használtatni szokott teheneket eladja, a boszorkányok boszuból éjjelenként fojtogatják őt; s e hiedelemnek tulajdonítandó, hogy az emberek, midőn éjjel nehéz léleketük volt, s mellükön nyomást éreztek, boszorkányokat szoktak emlegetni.

A boszorkányok ezen kívül az által is állnak boszut ellensé-

geiken, hogy ezeknek csontjait kiszedik. A boszorkányok azonban vissza is illeszthetik a kiszedett csontokat.

A boszorkányok nyáron éjfél tájban szoktak lepedőkkel kijárni a rétekre, s a lepedőket a harmatos füven vonszolván, a tejnek tejfőlet maguknak elsaajátítják.

Ha valamely házba boszorkány jár, s akarunk tőle menekülni, keresztet vessünk háta mögött.

A boszorkányoknak káros befolyását a tehenekre úgy lehet elensúlyozni, hogy a tehénistálló ajtajába egy vasboronát állítunk. A boronára egy ember fekszik. A boszorkány ekkor békává válik s a borona szögei között csuszik be az istállóba, honnét nem tud kijutni. Ekkor a békát át keli döfni s patakba dobni. A vízben feléled s felveszi emberi alakját.

A kiskárpáti vidéken a *kisértetekről* számos elbeszélés forog a **Kisértetek** nép ajkán.

A kísértetek rendesen éjnek idején, különböző alakokban szoktak megjelenni. Így p. o. ijesztő emberi alakban, többnyire mint fehérbe öltözött óriási nők, a kik az ember előtt hová-tovább magasabbra növekedő alakban tűnnek fel; továbbá fekete kutyák, macskák és sertések alakjában.

A kísértetek gyakran úgy is jelenkeznek, hogy éjjel, leginkább pedig éjfél táján, zajt, lármát, koczogást, ropogtatást visznek véghez. Néha a konyhaedényekkel akkép csörömpölnek, mintha mindannyit darabkákra törnék, s reggel az edények régi helyükön épen találtnak. — Az ilyen kísértetes ház lakói, az ilyen zajt arra magyarázzák, hogy a ház valamely régi holt lakója a tisztító helyen szenved, s lelki segílyt kíván. Sokan azt hiszik, hogy ily kísértetnek, a szentelt kréta által vont körön át nem szabad lépni.

Az emberek ezen kívül emlékeznek az úgynevezett uti- vagy határbeli kísértetekre, melyek egy uton, vagy a határ valamely pontján, az utasokban az ut irányát illető tájékozottságot megzavarják, s azokat tévutakra vezetik. Az ily kísértetek többnyire oly megholtaknak lelkei, kik család, rablás miatt arra kárhoztatvák, hogy holtuk után bolyongjanak.

A tót nép között ismeretes az „*rarásek*“ nevű, bűbajos lény is, mely hasonló egy hüvelykujhoz, néha egy golyóhoz, s az emberek, kik valamely irányban természetfeletti ügyességet és sikert akarnak kifejteni, maguknál hordják. — A „*rarásek*“ a házakba kéményeken át, tüzes láncz alakjában szokott lebecsátkozni. Gyakran emberi alakot ölt és szokott szerelmeskedni.

A garaboncmási diák babonás hite is fentartotta magát az ugynevezett „*csernoknazsnyik*“ mondásában. Élni szokott rendesen fekete tyúktól való tojással, s fekete tehénből fejt tejjel. — A csernoknazsnyik (szó szerinti értelme: fekete pap) oly emberből válik, ki a papi pályára készülván 12 iskolát végzett, s ezután nem akarván pappá lenni az ördöghez megy a 13. iskolába. — A csernoknazsnyik sárkányon is ssokott nyargalni. — Szerepe leginkább abból áll, hogy azoknak a kik őt fennevezett kedvencz étkeivel megvendégelik jót tegyen, s nekik jövendőljön.

A földbe ástott s rejtett kincsekről is több babonás vélemény forgott a nép ajkán.

Titkos kincsek.

A rejtett kincset, gyakran annak lelke őrzí, ki azt a földbe ásta. Némely kincshez, hozzá nem férhetni, míg azt a kincset egykori birtokosának lelke őrzí.

A titkos kincs helyén gyakran éjjel tűz ég. — A tót nép azt szokta rá mondani: hogy a pénz száritja magát. A kincskeresőnek, — ha sikert akar — bűbajos imákat kell végezni. Ilyetén imák által az arany s ezüst bányákban rejlő kincsekhez is lehet jutni. A babonás képzelet a rejtett kincsek helyeit jobbára hegyes s erdős vidéken kereste. Egy régi, vagy száz éves tót írásnak jutottam birtokába, melyben jelezvék a vidéken egykor garázdálkodott zsványok által, elásott kincseknek helyei. Ez irat szerint az ompítali üveghuttára vezető völgyben van egy üreg, melyben egy áthidalt patak van; ha az ember átmegy e hidon, 12 öreg urra bukkan, kik egy asztal körül ülnek, s égő gyertya ég előttük. — A belépő kincskeresőtől azt kérdik: mit akar? erre a kincskutatónak azt kell felelni: „Isten áldását kívánom; magamon, másokon, s a tisztító helyben szenvedő lelkeken akarok segíteni.“ Ekkor a kincskereső akármennyi kincset vihet el magával. Ha kérdezni fogják: eljössz e másodszor is, azt kell válaszul adni: igen s ismét Isten áldását fogom keresni, s a kincskereső másodszor is fog elegendő kincset elvihetni.

Ezen irat szerint, az ompítali erdőkben levő kis Keltek hegyen is van kincs az ugy nevezett befalazott üregben, mely felett egy nagy kigyó őrködik. A kincskereső jól legyen ellátva, s félelem nélkül bocsátkozzék az üregbe. Az üregben két pallos van, mely folyton mozog. Alájok teendő egy tuskó, hogy a pallosok ezt vagdalják, s benrekedjenek. Ezután elvihet az ember bármennyi kincset. Az üreget úgy kell befalazni, mint előbb volt.

Az irat azt ajánlja, hogy a lelt kincsből a szegények gyámolítandók, mivel ellenkező esetben a kincskereső nem fog egy évnél tovább élni.

A kincskereséshez általában különböző bűvszerek, s imák kívántatnak. A kincs helyén szentelt krétával kört kell csinálni, s e körön belül munkálkodni. E körbe ugyanis a kincset őrző szellemek be nem léphetnek. E szellemek a kincskeresőket halállal s akasztófával szokták fenyegetni.

Nem csak kincsekhez, hanem másoknak károsítására is alkalmazhatók a bűvszerek. — Így még most is hiszik néhányan, hogy embertársunknak egészségén bűbajos emberek segélyével árt-hatunk.

Ha valakit — a köszvény rögtön az ágyhoz köt, azt szokták a babonás emberek mondani, hogy ez valamely ellenségének bűbajos műve (porobit). Ilyen esetekben — a bűbajos szereket: (csontocskákat kis fákat, kormot haját stb.) beássák a földbe, merre a megboszulandó jární szokott; ha az elásott bűvszereket átlépi, megbetegszik, s nem mozdulhat.

A babonás hitűek bizalommai viseltettek némely jövődölési jelek iránt. Ilyen volt a halálmadárnak, vagyis bagolynak huhogása valamely ház felett. E huhogás jele volt annak, hogy a házban rövid idő multán valaki meghal. **Jövődölési jelek.**

Ha a butorok ropognak, — a ház lakói közül valaki legközelebb meg fog halni.

Az éjféli mise előtt hamuból kis hantokat készítenek a házban lakók számára képest. A mely hantocska a mise után összeomolva taláztatott, az illető házbéli lakos, — kinek a hant szánva volt, egy év lefolyása alatt meghal.

Karácson estén háromszor szoktak a lányok kis hasábu fát hordani. — Ha e hasábok, mind a három ízben páros számuak, a lánynak leendő férje legény lesz, ha pedig páratlanok, — özvegy lesz. — Karácson estén a lányok a ház szerháját rázzák; ha buzaszemet ráznak ki, vőlegényük legény lesz, ha rozstot özvegy lesz.

Ha a leány a szoba minden szegletéről összesöpört szemetet karácson estején az utcára viszi. a hol ekkor a kutya ugatnak, azon felől fog vőlegényt kapni.

Ha az anya az újszülött csecsemőt, a keresztség előtt megszoptatja, nagy evő lesz a gyermekből.

Ha Pál fordulásának napján felső szél fu, a gabona ára fog le-szállni, ha pedig alsó szél van. emelkedni fog.

Ha Mátyás napján nincs jég, Mátyás jeget fog hozni, ha nem, azt elolvasztja. Ha Vincze napján (jnn. 22.) a madár a kerékvágáson szomját elolthatja, bortermő év lesz. Ha gyümölcsoltó Boldogasszony ünnepén az oltárnál szolgáló papot a nap sugaraí megvilágítják, azon évben jó kender fog teremni.

Vizi ember. A vizi ember (a vidéki tótok Hastermannak is hívják; bizonyosan elferdített szava a német Wassermannak) patakokban szokott lakni, és pedig ezeknek örvényes mélységeiben. — Néha napján igen szép szalagokat bocsát a víz felszínére, hogy a vízhez leányokat csalogasson, kiket azután az örvényben megfulaszt. Néha a hidak mellett tartózkodik. — Évenként legalább egy embert kell áldozatul nyernie.

**Rokon-
szenvi
gyógysze-
rek.**

A kiskárpáti népnek nem csekély része, — most is nagy előszeretettel viseltetik az ugynevezett rokonszenvi gyógymód iránt.

Ilyen gyógymód az ugynevezett ráolvasás, vagy kiolvasás, (Zacsitánié), mely a házi állatok u. m. szarvasmarha — sertések sebeiben fejlődött nyelvek ellen használtatik. Az illető ráolvasók többnyire napkelte előtt s napnyugot után, értelmetlen szavakat és számokat mondanak; s e szólamok elmondása a nyelvekét kiirtja. Ilyen ráolvasással élnek a patkányirtók is, kiknek száma azonban igen csekély, míg az előbbieneké minden községben meglehetősen nagy.

Hasonló gyógymódot észlelünk az ugynevezett *megigézésnél* (urezenié) is, a mely abból áll, hogy valamely embernek szemei illetve pillantása, egy másiknál betegséget idéz elő, mely betegség bizonyos aléltságban jelentkezik. Ez ellen szoktak az asszonyok — többnemű füvet megfőzni, s a kifőzött füvek vizével az illetőnek arczát mosmosni. Ha a beteg ugyancsak meg volt igézve, — a mosás utáni vízből csakhamar kocsonya szerű üllepedék fog képződni.

A szarvasmarha némely szembajainál, a ráolvasáson kívül a szarvakat madzaggal szokták összekötni.

A mint már említve volt; a babonás hiedelmek mainap sokkal csekélyebb hatással vannak a népre, mint régente.

A mennyiben még némi uralmat gyakorolnak a beteges kedélyek — s elfogult elmék felett, ez kétségtelenül a hibás nevelés befolyásának tulajdonítandó, — miután bizonyos, hogy a gyermekkorban elsajátított nézetek — s véleményekből, — igen nehezen vetkőzik ki az ember.

A téves uevelés babonás kinövései felett a nép körében annál kevésbbé csodálkozhatunk, minthogy a babonát az értelmiség rétegeiben is elég nagy mérvben észleljük. Ki nem tudja, hogy a műveltség nevére igényt tartó emberek között is, sokan vonakodnak a pénteki napon kezdeményezett vállalatoktól, — sokan nem ülnek olyan asztalhoz, hol 13 ember ül?

A babonának legbiztosabb ellenszere a keresztény vallás tökéletes ismerete, amely arra tanít, hogy Isten egyedül mindenható, s mindentudó, s hogy minden lénynek gondját viseli.

TARTALOM.

	Lap.		Lap
I. Vöröskő vára.	7	Első küludvar. Kert	62
Birtokviszonyok	8	Második küludvar	63
Vöröskő Fuggerék birtoká-		A fellegrvár	63
ban	15	Hűsítő terem	67
Várórség	27	Iskola	68
Vöröskő községei	29	Mű s régiség gyűjtemény .	66
Vöröskő Pálffyak birtokában.	30	Érem gyűjtemény	71
Pálffy II. István	33	Természettudományi gyűjte-	
Pálffy II. János	36	mény	78
Gróf Pálffy Pál	36	Régiség s mügyűjtemény .	79
Gróf Pálffy Ferdinand . . .	37	Edény gyűjtemény	84
Gróf Pálffy IV. Miklós . . .	38	Különlegességek	86
Gróf Pálffy II. János Antal .	39	Képgyűjtemény	88
Gróf Pálffy IV. János Károly .	39	Könyvtár	90
Gróf Pálffy I. Ferencz . . .	39	Nyereg kaura	91
Vöröskő megtámadtatik Tö-		Lószerszámok	91
kölyiek által	40	Diszes lótakarók (echabrique)	93
Gróf Pálffy Miklós József .	47	Nyergek	93
Gróf Pálffy V. Miklós . . .	47	Gyógyszertár	95
Gróf Pálffy V. János nádor .	49	Levéltár	95
Vöröskő a XVIII-ik század-		Pincze	96
ban	—	Várkút	100
Vöröskő megtámadtatik a Rá-		A fellegrvár délnyugati vo-	
kóczyak által	52	nala	101
Gróf Pálffy Rudolf	55	Kápolna	102
Gróf Pálffy Pál Károly tá-		Fegyvertár	104
bornagy	56	Idősbbr gróf Pálffy János ter-	
Gróf Pálffy II. Rudolf . . .	57	mei	106
Gróf Pálffy János	57	A vár tornya	111
Gróf Pálffy családnak csa-		A fellegrvárnak délkel. része .	111
lád fája	59	Szökőkút	115
Vöröskő várának leírása . .	61	A vízmedencze	115

A vár melletti épületek	Lap 116	Vargaczeh	Lap 171
Vöröskői bánya	117	Korsó készítő	171
II. Cseszte.	122	Takácsok	171
A csesztei templom	124	Nemes birtokosok	172
Egyházi emlékek	124	Szőlőművelés	174
Góth monstratorium	126	Halászat	177
Góth kehely	127	VI. Losoncz.	178
Egyházi könyvtár	131	Egyházi emlékek	178
Csesztei szegényekháza	131	Gazdaság	179
Csesztei iskola	132	VII. Nestich.	180
Ipar	133	Egyházi emlékek	180
A csesztei csizmadia czéh	135	Gazdaszat	181
A csesztei posztósok czéhe	136	VIII. Szomolyán.	183
Sörház	138	Birtokosok	185
Kisebb iparcikkek	139	Szomolány gróf Erdődyek birtokában	191
III. Ompital.	143	Szomolyán elzálogosítása	199
Ompital német lakosai	144	Gróf Erdődy családnak csa- ládfája	202
Egyházi emlékek	145	Nemes birtokosok	203
Szent Lénárd kápolnája	146	Szomolyánnak egyházi em- lékei	205
Kápolnák	149	Góth kehely	208
Plebánia	150	Egyházi zene	210
Ipar	151	Kápolnák és szobrok	210
Üveghuta	151	A szomolányi plébánia	212
Malmok	153	Plebániai könyvtár	213
Papirmalom	153	A szomolyáni plebános ma- gán könyvtára	214
Műipar	153	Szomolyáni kórház	215
Házi ipar	153	Vallásos egyletek	215
Községi ügyek	153	Ipar	216
Nemes birtokosok	153	Szomolyán vára	216
IV. Alsó-Diós.	155	Donjon	216
Nemzetiség	155	Szobabutorok	221
Templom	156	Rákóczy felkelés	228
Góth Monstratorium	157	IX. Boleráz.	231
Szent-Háromság kápolnája	158	Egyházi emlékek	232
Plebánosok	160	Alapítvány	233
Könyvtár	161	Gazdaszat	234
Alapítványok	161	X. Klucsován.	235
Gazdaszat	162	Birtokosok	235
V. Felső-Diós.		Egyházi emlékek	338
Nemzetiség	164		
Egyházi emlékek	164		
Alapítvány	167		
Iskola	168		
Könyvtár	168		
Ipar	168		
Malmok	168		

	Lap.		Lap.
XI. Selpicz.	239	XVII. Borova.	283
Birtokviszonyok	239	Egyházi emlékek	283
Gazdaság.	240	Gazdászat.	284
Selpicz gunyczime	240		
Rákóczy-felkelés	241	XVIII Istvánfalva.	284
		Egyházi emlékek	285
XII. Bogdánócz.	242	Egyházi könyvtár	286
Birtokosok	242	Birtokviszonyok	288
Révayék s Fuggerék kato- náinak összeütközése	245	Gazdászat	289
Zálogbirtokosok	248	A Rákóczy felkelésnek egy emléke	289
Nemes birtokosok	249	Községi pecsét	290
Bogdánóczi templom	250		
Egyházi emlékek	250	XIX. Fancsal.	191
Bogdánóczi kehely	251		
Vallásos egyletek	252	XX. Pudmeritz.	192
Egyházi könyvtár	253	Egyházi emlékek	193
		Kápolna	293
XIII. Nemece.	254	Szőlőművelés	294
		Tavak	294
XIV. Szuha.	255	Ipar	297
Birtokviszonyok	255	Nemes birtokosok	297
Kastély	157	Rákóczy felkelés	298
Nemes családok	158		
Egyházi emlékek	260	XXI. Halmes.	299
Szuhai kehely	261	Egyházi emlékek	302
Kápolnák	262	Birtokviszonyok	303
Plebánia	263		
Könyvtár	266	XXII. Vistuk.	305
Gazdászat	267	Egyházi emlékek	305
Rákóczy felkelésének né- mely emléke	268	Góth Monstratorium	306
		Kápolna	307
XV. Kosolna.	271	Egyházi könyvtár	309
Birtokviszonyok	271	Birtokviszonyok	310
Egyházi emlékek	273	Gazdászat	311
Anabaptisták	273		
Kosolnai halastó	275	XXIII. Dubova.	312
		Egyházi emlékek	313
XVI. Hosszufalu.	276	Gazdászat	314
Egyházi emlékek	276		
Góth szentségmutató	277	XXIV. Pila.	315
Góth kehely	278	Fűrészmalomok	315
Egyházi könyvtár	281	Papirmalom	316
A nép erkölcsi	281	Kalló	316
Gazdászat	281	Rézhámor	316
Tavak	281	Egyházi emlékek	316
Birtokviszonyok	282		
Rákóczy felkelés	282	XXV. Erdészet.	317

	Lap.		Lap.
XXVI. Némely vonások		Lakadalom	331
a kiskárpáti népnek		Az esketés	322
életéből.	319	Az ifjuság farsangi mulatsága	335
Vallásos élet	319	Áldomás	336
Körmenetek	320	Egyházi bucsu	337
A nép erkölcsai	321	Babonás hagyományok	338
Büntetések	322	Boszorkányok	338
Hazafiság	322	Kisértetek	339
Műveltség	323	Titkos kincsek	340
Lakás és öltözet	325	Jövendőlési helyek	341
Korsóművek	326	Vizi ember	342
A nép vigalmai	330	Rokonszenzi gyógyszerek	342

TÁRGYMUTATÓ

A

KISKÁRPÁTI EMLÉKEK

VÖRÖSKÖTŐL--SZOMOLÁNYIG

CZIMŰ MUNKÁHOZ.

I. KÖTET.

IRTA

JEDLICKA PÁL,
SZOMOLÁNY-KERÜLETI ESPERES, FELSŐ-DIÓSI PLEBÁNOS, A MAGYARORSZÁGI
MŰEMLEKEK BIZOTTSÁGÁNAK KÜLTAGJA.

EGER.
NYOMATOTT AZ ÉRSEKI LYCEUMI KÖNYVNYOMDÁBAN.
1891.

HELY- NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A.

Achlait 164.
Acutánia 214.
Affine János 287.
Ágner Kristóf 120.
Aichleiten 172.
Alapy (nagykémleki) Borbálya 193.
Albani Francesco 112.
Albert krály 185, 188, 216, 236, 242.
Albrecht János 264, 265, 266.
Albrecht József 34, 56.
Alsó-Dió 29, 98, 99, 134, 155, 160,
161, 162, 163, 164, 241, 270, 281, 314,
317, 323.
Alsó-Dombó 265.
Alsó-Kromph föld 236.
Alsó-Lieszkó 250.
Alsó-pudmericzi tó 295.
Alsó-schönnavi tó 295.
Amade Antal br. 249.
Amade (várkonyi) Ilona 310
Amade Judith gon. 36, 172, 195, 196
Amade Lénárd 196.
Andrássy György 298.
Anglia 39.
Antal plebános 293.
Apaj 114.
Apor 8.
Apponyi Júlia 237.
Aranyasy István 269.
Aranyossy István 21.
Aradi György 173.
P. Archange capucinus 89.
Argenis 214.
Árpádok 184.
Árthándy Balázs 12.
Árthándy Eufrozina 12.
Árthándy Pál 12.
Árva megye 197.

Aspermont 47.
Asztalos Judit 310.
Auersperg Herbard 195.
Augsburg 15, 16, 17, 24, 25, 30,
127, 128,
Aurifabri János 263.
Ausztria 31, 32, 36, 37, 38.
Avendorf 29,
Aybán Bálint 173.

B.

Bacsák István 264.
Bagossy László 114.
Bagyarád (Bogyarád) 231, 235.
Bajmócz (Bonitz) 15, 37.
Bajorors ág 143, 151.
Bakács 44.
Bakich Péter 275.
Baksay Imre 173.
Baksay Mária 173.
Baksy (Paxy) 173.
Bakyth (Bakics) Anna 247.
Bakyth Pál 247.
Bakyth Péter 244, 245, 247.
Balassa 37, 191,
Balassy János 363.
Balkó 293.
Balogh 53, 259.
Bandel István 112.
Bánffy István 189.
Báuffy Miklós 189, 190.
Baralach 231, 235.
Baranyay Tamás 195, 304.
Baráthy István 288.
Barina patak 171.
Barkóczy 43.
Barlanghy János 150.
Barlos István 173.
Bars 114, 197.
Bartleme Ferencz 173.

IV

- Bartleme Gáspár 173.
 Bártpha 214.
 De Bat P. J. 112.
 Báthory nádor 13, 14, 172.
 Báthory Endre 190.
 Báthory Ferencz 205.
 Báthory Miklós 190.
 Batthyany primás 131, 146, 149, 150, 150, 165, 180, 181, 209, 211, 215, 218, 219, 232, 276, 281, 292, 293 306, 308, 313.
 Bauer György 151.
 Bay 247.
 Bazin 7, 11, 43, 53, 54, 86, 96, 243, 249, 255, 263, 270, 288.
 Bazini és sz. Györgyi grk. 140, 226, 267.
 Bazini és sz. Györgyi Farkas gr. 12, 13, 15.
 Bazini és sz. Györgyi Ferencz gr. 12, 13, 15.
 Bazini és sz. Györgyi György gr. 11, 12, 13, 153, 188, 216.
 Bazini és sz. Györgyi István gr. 15.
 Bazini és sz. Györgyi János gr. 11 236, 243, 291.
 Bazini és sz. Györgyi Kristóf gr. 11, 15.
 " " " " Mária grn. 13.
 " " " " Miklós gr. 188.
 " " " " Péter gr. 11, 12, 13,
 " " " " Tamás gr. 268.
 " " " " Zsigmond gr. 11, 236, 243, 291.
 Bazini és sz. Györgyi Zsófia grn. 12.
 Bécs 38, 40, 49, 139, 201.
 Bekenyi Alaghi Menyhért 192.
 Békessy Gáspár 20, 21.
 Bél Mátyás 9, 11, 20, 33, 40, 48, 49, 56, 65, 141, 144, 145, 155, 226, 227, 231, 234, 241, 258, 273, 275, 285, 289, 300, 301, 305, 313.
 II. Béla 231, 235.
 III. Béla 8, 231.
 IV. Béla 10, 143.
 Belgrád 31, 50, 51.
 Bellosics Pál 86.
 Bene András 269.
 Bene Krisztin 173.
 Beniczky László 237.
 Beresényi Miklós 52, 53, 55, 197, 228, 241, 260, 282, 298, 299, 300.
 Berényi Judith 43, 233.
 Berényi Mária Thérézia 198.
 Bertalan kananok 186.
 Berthót 197.
 Besztercezbánya 64, 114, 233.
 Bethlen Gábor 34, 35, 36, 40, 180, 193, 194, 251, 310.
 Biber 7.
 Bibersburg 7, 17, 29, 117.
 Biedermann Antal 30, 31.
 Biesitzky Mikiós 140.
 Bikszárd 242.
 Binyócz 235.
 Blaskovics István 288, 289.
 Blava patak 1:9, 171.
 Bloteling 112.
 Bluntseh 187.
 Boeskey István 40. 193, 259.
 Bodgaychich 194.
 Bogachochy Márta 304.
 B gdancz 242, 243.
 Bogdánócz 29, 236, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 254, 265.
 Bogdani 179.
 Bogdanovetz (Bogdanovitz) 242, 243.
 Bohuszlavicz 199.
 Bohvert 112.
 Boleráz 177, 180, 184, 231, 232, 233, 234.
 Bolgaráz 231, 265, 323.
 Bonfin 215.
 Borostyánkeő 11, 33, 37, 96.
 Borova 98, 132, 283, 284.
 Bors Mihály 41, 43, 45.*
 Borsod 57, 114.
 Bossányi Zsófia 166.
 Botka Tivadar 207.
 Bozy János 310.
 Braniezka 39.
 Brentano Cimarolli Alajos 201.
 Brentano Cimarolli János 199, 200.
 Brunn 171.
 Bucsányi 114, 250.
 Buda 31, 39.
 Budancz 242.
 Búr 317.
 Burgmayr János 88.
 Buschberg 317.
 Bydowsky Nikolajko 187.

byn 235.

Bythovsky Miklós 163. 186. 188.

C.

Carmina 321.

Jarpi 47.

Castelli 227, 228.

Chabolitz Máttyás 263.

Chardin 112.

Chastew 123.

Cheztey 9.

Chotek gr. 280.

Clarius Izidor 161.

Colloredo Ferencz 232.

Constantia 8, 231.

Cordona Mária hgn. 199.

Cornelli József 144.

Cornelly Ferencz 144.

Cospolva 9.

Creneville Victor gr. 231.

Csik Máte 9.

Csik Péter 9.

Csakin 193.

Csáktornya 50.

Csáky Antal gr. 199.

Csáky Apollónia grn. 58.

Csáky Mórítz 89, 298.

Csallóköz 44, 53, 298.

Csanád 263.

Császka Mária 212.

Csaszta 123.

Csataj 200.

Csefalvay 46, 259, 269.

Csej he 189, 198.

Cseklézi Ábrahám 186.

Cseklézi István 186.

Csepesányi Ferencz 225.

Cseifalvy 41.

Cserveni kamen 7.

Cseszmekey János 264.

Cseszte 7, 29, 31, 56, 95, 98, 103, 116,

123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130,

131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139,

140, 141, 142, 143, 281, 314, 317.

Csesztei csigató 295.

Csiba János 263.

Csizovszky 41.

Csizovszky János 268, 269, 270.

Csongrád 114.

Czesthe 123.

Cziffer 25, 26, 237, 298, 303.

Czirák László 113.

Czobor 43, 242. 249.

Czobor Ádám gr. 49, 51, 196, 197, 248.

Czobor Anna grn. 247.

Czobor Gáspár 244.

Czobor Imre 247.

Czobor István 247.

Czobor János 244, 247.

Czobor József gr. 199.

Czobor Mária Anna Thérézia grn. 51.

Czobor Márk gr. 197, 198, 248.

D.

Dalmatia 41, 191.

Damasci Izmael 263.

Dani Quare 113.

Darvas Mihály 269.

Debnár Ignátz 151.

Debreczen 39.

Dejthe 195.

Derndriacze Antal 263.

Dessewffy 23.

Dessewffy Mathild grn. 58.

Detrekeő 9, 24, 26, 37, 96, 193, 256.

Dévén 11, 37.

Dlhá 276.

Dobó 312.

Dobsa 287.

Dojes 147, 148.

Dolné Oresane 155.

Dombó 312, 313.

Dovorani Valentinus 252.

Draskovics 151. 193.

Drassa György 304.

Dresnyek 193.

Drugeth 317.

Drugeth Júlia 47.

Drugeth Zsigmond 47, 197.

Dub 178, 285.

Dub Jakab 178.

Dubová 29, 98, 99, 124, 132, 287, 308,

312, 313, 314, 317.

Dullay János 173.

Dullay Klára 173.

Dumbo 9.

Durazzo Marcel marquis 199, 200, 201.

Durnpach (Dirnpach) 255, 258.

Dussanics (Dusanitz) Endre 257, 263.

Dürnpach 29, 255.

VI

E.

Eberstein Mária 30.
 Eberstein Sibilla 30.
 Ecsed 34.
 Eger 114, 190.
 Eimech Márton 8, 9.
 Elefanti Benedek 291.
 Eleonora császárné 47.
 Éleskő 242, 243, 244, 235, 247, 248.
 Előpaton 11.
 II. Endre 11.
 III. Endre 9.
 Eötvös György 270.
 Eördeögh 204.
 Eötvös 310.
 Eperjes 39.
 Erat Ágost 161.
 Erdély 32, 114, 193.
 Erdőd Szatmár 114.
 Erdődy grk. 165, 173, 181, 191, 205, 207, 211, 216, 226, 280.
 Erdődy Ádám gr. 167, 173, 197.
 „ Anna grn. 175, 193.
 „ Antal gr. 199.
 „ Borbálya grn. 196, 197, 248.
 „ Erzsébet grn. 175, 192, 193, 195, 196.
 Erdődy Gábor gr. 180, 227, 195, 196, 204, 205, 209.
 Erdődy Gábor Antal gr. 198, 211.
 „ György gr. 166, 167, 171, 173, 180, 195, 196, 197, 198, 204, 206, 209, 213, 215, 218, 220, 225, 227.
 Erdődy György Lipót gr. 198.
 „ Ilon grn. 195.
 „ Imre gr. 195.
 „ Imre György gr. 198, 199.
 „ István gr. 193, 194, 196.
 „ János gr. 193, 199, 219.
 „ Jozefa grn. 199.
 „ József Lipót gr. 198.
 „ Katalin grn. 199.
 „ Kristóf gr. 166, 167, 171, 172, 180, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 204, 206, 509, 210, 213, 218, 220, 227, 199, 200, 201.
 Erdődy László Ádám gr. 198, 213, 227.
 „ Mária grn. 196.
 „ Mária Angelica grn. 196.
 „ Mária Katalin grn. 198.

Erdődy Mária Thérézia gr. 198.
 „ Nathália gr. 58.
 „ Péter gr. 193.
 „ Tamás gr. 174, 191, 192, 193, 194, 195, 203, 207, 218, 219, 226, 227
 Erdődy Zsigmond gr. 193, 196.
 „ Zsuzsanna grn. 175, 192, 193, 196
 „ Erdud Kristóf 246.
 Ernyey Sándor 114.
 Érsekújvár 31, 50.
 Erzsébet királyné 10, 123, 186.
 Estoras Pál hg. 215.
 Esztergom 31, 39, 130, 212.
 Eszterházy 43.
 Eszterházy Antal 298.
 Eszterházy Dániel 195.
 Eszterházy Pál 198.
 Eszterházy Teréz 166, 198, 206, 209, 219

F.

Fabiankovics György 288, 289.
 Fábry János 263.
 Fancsal (Fanehal) 143, 291.
 Fancsali (Fäntzelsdorf) tó 295.
 Fandl 155.
 Farkas erdő 184.
 Farkas hida 274.
 Faszsz (kút vári) János 268, 269.
 Fehér hegység 183, 263.
 Fejér megye 114.
 Fejéregyház 291.
 Fejér György 216.
 Fejérkövy László 310.
 Felső-Diós 155, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 185, 199, 200, 227, 234, 319
 Felső-Dombó 189, 200.
 Felső-Kromphöld 236.
 Felső-schönnavi tó 295.
 Fenczelsdorf 291.
 I. Ferdinand 14, 15, 17, 18, 23, 25, 26, 123, 124, 190, 239, 242, 246, 255, 276.
 II. Ferdinand 34, 35, 36, 37, 144.
 III. Ferdinand 8, 263.
 Ferencsovics 212.
 Ferencz király 169, 232.
 Fiát Lázár 114.
 Fillinger Jakab 30.
 Firman 82.
 Fitter Ádám 249.

Florianus Pál 213.
 Fodor József 167.
 Forgách Farkas 237.
 Forgách Pál gr. 147.
 Forgách Simon gr. 55.
 Forgách Zsigmond 33, 191, 192, 193, 226, 271.
 Forgó Ferencz 114.
 Former 155.
 Fossand 281.
 Franch László 10.
 Francia háborúk 265.
 Franshini 86.
 Fridrich német császár 11.
 Friedek 171.
 Frondle v. Krondle György 243.
 Fugger-ék: 21, 23, 27, 28, 29, 97, 98, 103, 115, 127, 128, 138, 141, 150, 154, 231, 239, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 260, 272, 274, 275, 303.
 Fugger Ágost 19, 20, 30.
   " Albert 30, 31.
   " Antal 14, 15, 17, 18, 20, 22, 25, 31, 32, 140, 190, 259.
 Fugger Eduard 19, 20.
   " Elek 30.
   " Endre 16.
   " Frigyes 30.
   " György 14, 16, 17, 19, 20, 31.
   " Jakab 14, 16, 17, 20, 22, 24, 30, 124, 190, 18, 19, 25.
 Fugger János 14, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 30, 124, 190.
 Fugger Jeromos 14, 15, 17.
   " Joachim 30.
   " Konstantin 30.
 Fugger Kristóf 14, 18, 19, 20, 22, 26.
   " Mária 32, 33, 35, 66, 81, 101, 113, 259, 304.
 Fugger Márk 14, 16, 17, 18, 19, 22, 24, 30, 124.
 Fugger Mátyás 30.
   " Fülöp 19, 20, 30, 31.
   " II. Octavián 19, 20, 30.
   " Rajmond 14, 15, 17, 19, 20, 30.
   " Sándor 30.
   " Sidonia 30.
   " Szeverin 30.
   " Traján 30.
 Fugger Udalrik 14, 16, 18, 19, 22, 30.

Fugger Victor 19, 20, 30.
   " Zsigmond 30.
 Futak 280.
 Fülel 31.
 IV. Fülöp 36.
 Fülöp Vilmos 39.
 Fyncha comes 235.

6.

Galántha 53.
 Galgócz 7, 55, 151, 185, 198, 219, 263, 280, 288.
 Galgóczy János 156, 159, 165, 168, 207, 213, 260.
 Géczy Zsigmond 41.
 Genua 199, 200.
 Gesseldorf (Geselsdorf) 99, 271.
 Gidra 7, 293, 297, 315.
 Githka 123.
 Goeznód 310.
 Goda Kristóf 192.
 Goschwele 271.
 Góthay Miklós 14.
 Göggingen 16.
 Graben 16.
 Grätz 39.
 Grebel János 103.
 Grebeli János de Lieberwer 128, 129, Grefti 259, 289.
 Grell Martinus 125.
 Gretelius 130.
 Grobiss Mihály 149.
 Grome Vilmos 53.
 Grossinger 88.
 Gruber György 114.
 Gubasóczy 173.
 Guevarai Antal 214.
 Guldán Márton 173.
 Gulloowszky János 43.
 Gunkenberg Ferencz 288, 289.
 Guölckchen 124.
 Gurszky Márton 288, 289.
 Gűszingi Miklós 9.
 Győr 31, 32, 54, 65, 114.
 Győrffy István 173.
 Győrffy Mária 173.
 Gytka opaviai hgn. 11.

H.

Hager Péter 140.

VIII

Háj 317.
 Halmes 25, 26, 29, 293, 295, 301, 302.
 Halthamár (Zwбай György 259.
 Karezen Udalrik 154.
 Harrach 18.
 Harrach Károly 38.
 Harrach Mária Eleonóra 38, 41, 65, 68,
 95, 125, 149, 151, 256, 272, 282, 288.
 Hartperger Pál 149.
 Haslinger 227.
 Hassko Jakab 212.
 Hastinger 53.
 Haymerle Farkas 197.
 Haymerle János 197, 198.
 Héderváry Katalin 9.
 Héderváry Miklós 9.
 Hedvig tescheni hgn. 12.
 Hegyesd 10.
 Hegedű 322.
 Heister Seegbert 50.
 Helmes 302.
 Heltay Gáspár 215.
 Henszlmann Imre 235.
 Herbeville 50, 55, 290, 300.
 Herchel 144.
 Herfeld 164.
 Heriban 262.
 Hermann Gyögy 15.
 Hermanstetter 246.
 Hidjéth 259.
 Hofmon János 113.
 Holics 114.
 Hollandia 39.
 Homonnay 43.
 Horányi 179.
 Horányi Pál 173.
 Horné Oresané 163.
 Horni Ribnik 295.
 Horváth 248.
 Horváth György 194, 204.
 Horváth János 248.
 Horváth Márk 178.
 Horváth Markó 191.
 Horváthország 49, 190, 191, 193.
 Hosták 103.
 Hosszúfalu 29, 31, 265, 276, 279,
 280, 281, 282, 317.
 Hosszúfalusi tó 295.
 Hölgyi Gáspár 282.
 Hörezog Anna 10.

Hörezog Péter 10.
 Húfufalu 9.
 Hufmann 120.
 Hunt-Páznán 11.
 Hussti 317.
 Huszti (szegenyi) Sándor 114.
 Huta Miklós 211.

I.

Igrám 18, 26, 195, 196, 200.
 Ikrám 191.
 Illésházy István gr. 172.
 Illésházy Pálffy Katalin 285.
 Illyés István 159, 160, 164, 262.
 Ilosvay György 254.
 Instructionsbuch 22, 29, 282, 291, 294,
 313.
 I. István 11, 143.
 István deák 153.
 Istvánfalva 98, 261, 285, 286, 287, 289,
 290, 313.
 Istvánffy István 272.
 Istvánffy János 264.
 Istvánffy Miklós 30, 236.
 Ivanics 193.
 Jabloncza 228.
 Jakusith 247.
 Jakusith Francéziska 232.
 Jakusith Rozália 197.
 János pozsonyi gr. 305.
 János Frigyes württembergi hg. 49.
 Jánoska Béla 160.
 Jászlócz 195, 200.
 Jászlóczy Jakab 207, 213.
 Jedelhauser János 21, 23, 24, 26.
 Jekelfalussy Tamás 114.
 Jelenffy János 159, 164, 167, 206, 307.
 Jelinek Ferencz 280.
 Jeruzsálem 38, 142.
 Jeszenák Pál 150.
 Jézustársasága 256, 257, 264, 287.
 Joachimsthal 283.
 Johannisdorf 312.
 Jóka 53, 54, 55.
 Jókeő 189, 191, 193, 194, 195, 197, 198,
 199, 226.
 Joó János 310.
 II. József 232.
 Ausztriai don Juan
 V. Károly svéd király fia 88.

Juan de Simon
de Persora 109.
Jungenberg 281.
Jutka opaviai hgn. 10, 11.

K.

Káldy György 161.
Kaloda 322.
Kamberszky Miklós 258.
Kanász kút 182.
Kanizsai 292, 309.
Kanizsai János érsek 146, 160, 164.
Kannabitzer Kristóf 21.
Kápolna 18, 26, 29, 31.
Kaposvár 50.
Kapy 130.
Karinthia 190.
III. Károly 47, 48, 50, 51.
V. Károly 15, 16, 17.
IX. Károly svéd király 88.
Károlyi Sándor 52.
Károlyi Zsuzsanna 35.
Kassa 35, 38.
Kaunitz Rittberg Eleonóra grn. 56, 69,
88, 89, 112, 293.
Kaynach Anna 311.
Kecskés 205.
Keglevich 247, 248.
VIII. Kelemen 32.
Kéliház és föld 141.
Kélio család: 141.
„ Anna 288.
„ Erzsébet 288.
„ Éva 288.
„ Ferencz 287.
„ Ilona 288.
„ Miklós 130.
„ Pál 106, 288.
Kelli Ádám 238.
Kemnitz 96.
Kenitz 38.
Keőreőssy Katalin 236.
Kerechus 9.
Kéri püspök 43.
Kéthelyi Barnát 189.
Kethena 9.
Khuen Mária Francziska 37.
Khuen Rudolf 31.
Khüering 296.
Kinszky Antónia grn. 199, 201.

Királyfa 57.
Királyfalva 269.
Kirehberg 16, 17.
Kirchmayr Erasmus 244.
Kirchschlag 38.
Kisfaludy József 114.
Kisfaludi Demeter 254.
Kisfaludi Erzsébet 254.
Kisfaludi Mihály 254.
Kiskárpátok 7, 123, 130, 155, 163, 178,
180, 183, 263, 265, 281, 312, 317.
Kispofud 9.
Kiss (szentkereszti) Miklós 114.
Kis-Vistok 305, 310.
Klarissa apácák 180, 231, 232, 235.
Klempa 204.
Klesely Menyhért 128.
Klestinszky János 114.
Kletvan 235.
Klockner 155.
Klősz Jakab 314.
Klucsován 233, 235, 236, 237, 238, 239,
242, 243, 251, 254, 317.
Koffinger 228.
Koháry 146.
Koháry István 51.
Kohary Péter 271, 272, 304.
Kolárik Mátyás 131.
Koller (uagy mányai) Antal 204, 205, 212.
„ Gyula 205, 212.
„ Imre 205.
„ János 205, 212.
„ János József 205, 225.
„ József 204.
Kollonich Ádám 41, 43.
Kollonich Ferdinand 311.
Kollonich Zsigmond 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46.
Kollaredo-Mansfeld
Mária Gabriella hgn. 57.
Kolowrat-Krakowszky
Mária Antónia grn. 57.
Komárom 21, 31, 36.
Komjáthy (szerdahelyi) 114.
Kondé László 114.
Koppány János 203.
Korlátkeő 163, 185, 217.
Korabinszky Mátyás 66.
Korompa 234, 236, 265.
Korompay Miklós 236.

X

Korompay Pál 236.
 Korompa 241.
 Korvin könyv 293.
 Kosolna 29, 99, 237, 263, 271, 272, 273, 274, 275.
 Kosolnai tó 295.
 Köpesény 11.
 Körmendi Mihály 259.
 Körmöcz 120.
 Körtvélyes (Kwrtweles) 9, 310.
 Körtvélyes Gáspár 236.
 Kőszeghy Klára 173.
 Krakoviezi Krayko 153, 154.
 Krakovitz Boltizsár 153.
 Krakowyezi 153.
 Krapina 193.
 Krayko János 153.
 Kreiko de Zolosnicze et de Kreitkovich 153.
 Kremsier 171.
 Krenoss János 114.
 Kreutz Kristóf 307.
 Kubinyi 23.
 Kukla 8.
 Kurpich patak 235.
 Kussmann 43.
 Kúrtessy Endre 262.

L.

Ladányi Borbálya 207.
 Laesleus 263.
 I. Lajos 8, 10, 17, 312.
 II. Lajos 13, 17, 267.
 Laky Endre 248.
 Laky Erzsébet 248.
 Láng János 168.
 Langedorf 276.
 Lányi Károly 125.
 IV. László 89.
 Latk folva 9.
 Laurmann Kristóf 151.
 Lauser János 31.
 Lauzár 234.
 Leber 164, 172.
 Lédeczy 204.
 Lederndorf 29.
 Legospi Manó gr. 114.
 Leibner 281.
 Leischdorf (Leustorf) 183, 187, 212.
 Lichtenstein Anna 39.

Licfrinck János 120.
 Lindau 294, 317.
 Lipnik 171.
 I. Lipót 38, 39, 49, 247.
 II. Lipót 84.
 Lipótvár 55, 234.
 Lippay János 196.
 Lippay Katalin 196.
 Lipthay 41, 46.
 Litassy (endrődi) Béla 114.
 Longovilla 276.
 Losonez 139, 170, 177, 178, 179, 191, 192, 200, 285.
 Losonezy Anna 172, 178, 189, 190, 226.
 Losonezy Fruzsina 190.
 Losonezy István 190, 191.
 Lossi földek 248.
 Lósy Imre 195.
 Lothringeni Károly 49.
 Lőrincz 212.
 Lukács (háromszéki) Józsa 114.
 Lukó Pál 263.
 Lúzsinszky Klára 248, 250.
 Lwbyth János 272.

M.

Maar János 23, 236, 244.
 Madács József 160, 263, 317.
 Magos György 114.
 Magyar Bród 35.
 Magyarország 8, 16, 50, 51, 188.
 Magyar-Óvár 9, 10, 11, 12.
 Magvary Balázs 256.
 Maholányi János 205.
 Maier 23, 24.
 Majer János 246.
 Majláth György 280.
 Majtény 269.
 Majthényi (nováki) Farkas 310.
 Majthényi Mihály 282.
 Mákótelek (Maková) 191, 203.
 Malaczka 37, 39, 53, 176.
 Maniga (Molschenicze) 246.
 Mansfeld Anna Ducia 36.
 Marchegg 37.
 Mária király 13, 14, 186.
 Mária-Cell 320.
 Markek 54, 96.
 Markovics Ádám 166.
 Marlok Imre 200.

Mármaros 187.
 Máté pozsonyi gr. 9.
 I. Mátyás 11, 77, 88, 258.
 II. Mátyás 33, 36, 193, 194,
 Mauss Gérard 214.
 Mayer Pál 32.
 Maythe Gergely 236.
 Mechtlin Teréz 297.
 Medlen Pál 264.
 Mednyánszky Alajos 14, 19, 21, 22, 57,
 65, 66.
 Mednyánszky Jónás 43, 44.
 Meehr 53, 54.
 Meel Boltizsár 28.
 Méhes 200, 204.
 Melezer Moyses 237.
 Meliss József 148.
 Menykút 182.
 de Menda Dániel 235.
 Nérei Mihály 26.
 Mezőlaky János 204.
 Michl 151.
 Mihály plebános 263.
 Mihály János 309.
 Mikolay Gergely 13.
 Mikovényi Mór 212, 214.
 I. Miksa 16, 17, 18, 19.
 II. Miksa 21, 22, 24, 124, 141, 172, 174,
 189.
 Miladiczky János 148.
 Milano 39.
 Mindszent 199.
 Mittelberg 164, 172.
 Mlodeczky Elek 246.
 Mocholán (Moholány) 235, 236.
 Modor 12, 25, 27, 52, 163, 171, 186,
 263, 305.
 Mokripodáry Miklós 200.
 Molarth Mária 39.
 Molitoris Gábor 263.
 Montecuculi 54.
 Móré László 14, 15.
 More (csulai) László 153.
 Moriezhida 233.
 Moritzky János 259.
 Morócz Farkas 196.
 Morvaország 8, 41, 42, 171, 263.
 Móry Anna 204.
 Morzin Venczel br. 198.
 Moseon Anna brn. 195.

Moseon Erzsébet brn. 195.
 Mosony 12.
 de la Motte 298.
 Moyreau 112.
 Mráz István 293.
 Mulyad Imre 140.
 Mundus symbolicus 161.
 Muraköz 50.
 Muraközi Mátyás 172, 173.
 Muraközy Endre 204.
 Muray Mátyás 173.
 Muray Mária Rozália 173.
 Museon Justin br. 193, 105.

N.

Nádas 211, 227, 228, 265, 270.
 Nádasdy Anna Teréz 39.
 Nádasdy István 197.
 Nádasdy Tamás 23, 140.
 Nagy György 166, 173, 204.
 Nagy hegy 262.
 Nagy (Chulai) Imre 257.
 Nagy-Kereszt 39.
 Nagy-Kosztolány 187.
 Nagy-Lévard 40, 273.
 Nagymagyar 50.
 Nagymihályi (petróczy) Ferencz 310, 311.
 Nagy (zinai) Pál 141.
 Nagyszombat 7, 8, 10, 21, 22, 23, 35, 38,
 41, 11, 134, 148, 152, 169, 171, 174,
 175, 180, 190, 197, 231, 233, 234, 235,
 240, 243, 245, 246, 249, 250, 251, 262,
 263, 366, 267, 268, 274, 288, 310, 311.
 Nagyváthy 249.
 Nagyváthy Antal 244, 247, 250.
 Nagyváthy Gáspár 250.
 Nagyváthy Menyhért 250.
 Nahács 178, 194, 196, 200, 227.
 Naszvady (köpcsényi) József 114.
 Nehtak (Nekstak) 175, 176.
 Nemece (Nemeche, Nemecsánki, Nemes-
 senergy) 29, 236, 239, 242, 243, 254.
 Német-Díós 163, 172, 173, 174, 191, 263.
 Német pázsit 289, 294.
 Német-Ujvár 9.
 Nemsovay György 237, 28.
 Nestik (Nestich) 179, 180, 181, 182, 232,
 233, 234, 265, 285.
 Nethemberg 174.
 Neuburg 49.

XII

Neustift 180.
Newenfeld 29.
Nikishof (Nykelhof, Niellashof) 302, 303.
Norchar Ulrik de Vereskw 258.
Nógrád 31, 114, 190.
Nováky János 211, 225,
Nyáry (bedeghi) 303.
Nyáry Ferencz 25, 26.
Nyáry Margit 310.
Nyáry Sára 191.
Nyitra 23, 53, 171, 187, 212, 265.
Nyúli Nyúly Márton 114.

O.

Oberberg 164, 175, 176.
Oberrussdorf 163.
Ocskay 50, 269, 270, 298.
Ocskay János 243.
Ocskay László 52, 53.
Ocskay Pál 269.
Okolicsányi 53.
Okolicsányi Mihály Kristóf 264.
Oláh Miklós 127, 151, 174.
Ólajt 164, 172, 175, 176.
Olaszország 38, 39.
Olmaj 281.
Olmütz 171.
Ompitál 29, 98, 135, 143, 144, 145, 146,
147, 151, 153, 155, 268, 287, 317,
320, 323.
Öndreowitz Endre 248.
Onory János 175.
Ordódy Endre 250.
Ordódy Éva 250.
Ordódy Gáspár 250.
Ordódy Júlia 250.
Ordódy Kristóf 250.
Ordódy László 250.
Ordódy Mihály 250.
Ordódy Miklós 250.
Ordódy Simon 250.
Ordódy Zsigmond 250.
Orosz Ádám 41, 42, 43, 45, 46.
Orosz Gergely 41.
Országh (gúthi) 188, 190, 226.
Országh Ferencz 189.
Országh Imre 189.
Országh Kristóf 25, 174, 189, 190,
203, 213.
Országh Magdolna 189.

Országh Mihály 242, 254.
Ortt 129.
Osztrosacz 193.
Osztrosith (geletincezi) 247.
Oth Péter 114.
Ottenthál 43, 124, 143, 144, 145, 146,
148, 149, 150, 152.
Ottlik 298.
Otto gr. 143.
Ottoeska 264, 265.
Ottokár 7, 8.
Ottontál 146.
Ó-Zólyom 34.

P.

Padelki 284.
Pagyerócz 195, 200.
Pakay Borbálya 282.
Pakys János 173, 310.
Palóczy Máttyás 188.
Palásthy Antal 250.
Palásthy Dorottya 247.
Palásthy Imre 250.
Pálffy család 251, 262, 307, 315, 316.
„ Alajos gr. 58, 70.
„ Antónia grn. 113.
„ Ferdinánd gr. 37, 38, 101, 240,
249, 255, 256, 257, 258, 563, 283.
Pálffy I. Ferencz gr. 39, 40, 42, 46,
288, 308.
Pálffy II. Ferencz gr. 39.
„ V. Ferencz gr. 58, 70.
„ VI. Ferencz gr. 57, 58, 70, 136.
„ Fidél gr. 58, 70.
„ Francziska grn. 38, 237.
„ Gabriella grn. 264.
„ Georgina grn. 70.
„ I. István gr. 31, 196, 237.
„ II. István gr. 33, 34, 35, 36, 37,
38, 255, 256, 261, 288, 297, 304, 310.
Pálffy István gr. 62, 63, 68, 70, 90, 103,
116, 238.
Pálffy I. János gr. 30, 152, 236, 237,
238, 239, 240.
Pálffy II. János gr. 33, 34, 35, 57, 38,
248, 255, 256, 271, 272, 282, 310.
Pálffy III. János gr. 39, 44, 256.
„ IV. János gr. 39, 40, 44, 47, 49,
70, 108, 256.
Pálffy V. János gr. 39, 46, 47, 49, 50,

- 51, 52, 53, 54, 55, 56, 66, 104, 107, 108, 111, 135, 152, 256, 257, 258, 272, 285, 288, 289, 249, 292, 300, 301, 308.
- Pálffy VII. János gr. 57.
- „ VIII. János gr. 199, 200, 201.
- „ X. János gr. 57, 264.
- „ XI. János gr. 103, 104, 106, 108, 167, 232.
- Pálffy XII. János gr. 58.
- „ XIII. János gr. 58, 70.
- „ „ József gr. 58.
- „ „ Katalin gr. 271.
- „ I. Lipót gr. 55, 113.
- „ II. Lipót gr. 55.
- „ „ Magdolna grn. 31.
- „ „ Mária grn. 196, 205, 209.
- Pálffy II. Miklós br. 22, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 56, 81, 98, 101, 108, 113, 128, 129, 130, 131, 132, 152, 236, 237, 239, 247, 250, 255, 256, 259, 304, 310.
- Pálffy IV. Miklós gr. 38, 49, 40, 46, 65, 66, 68, 95, 101, 105, 108, 112, 115, 118, 120, 125, 135, 149, 151, 256, 257, 272, 282, 288, 297.
- Pálffy V. Miklós gr. 39, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 53, 55, 135, 155, 272, 288, 308.
- Pálffy VI. Miklós gr. 269.
- „ VII. Miklós gr. 57.
- „ VIII. Miklós gr. 55.
- „ Miklós József gr. 47, 248, 249, 270.
- „ Mór gr. 58, 70, 177, 201.
- „ Pál gr. 22.
- „ IV. Pál gr. 33, 36, 37, 39, 47, 108, 237, 304, 310, 255, 256.
- Pálffy Pál Károly gr. 56, 57, 64.
- „ I. Rudolf gr. 55, 56, 57, 62, 63, 69, 71, 88, 91, 94, 96, 98, 111, 113, 114, 117, 121, 152, 238, 292, 293, 297.
- Pálffy II. Budolf gr. 47, 57, 58, 84, 139, 293, 308.
- Pálffy Tamás gr. 31, 191.
- „ Teréz grn. 38.
- „ Vinceze gr. 58, 70.
- Palistay Erzsébet 248.
- Palkovics György 146, 151.
- Palota 34.
- Palugyay Endre 250.
- Palugyay Ferencz 250.
- Palugyay János 151.
- Palugyay László 250.
- Palugyay Pál 250.
- Palugyay Sándor 250.
- Paluska György 270.
- Pany György 146.
- Pap István 269.
- Parina (Parna) 177.
- Parizek Alexius 131.
- Párkány 31, 39.
- Parma 49.
- Patay László 268.
- Paulychych 178.
- Paulychyth Márk 192.
- Pázmány Péter 161, 214, 263.
- Péchy Ferencz 204.
- Péchy János 272.
- Pécs 204.
- Pekry Anna 190.
- Pellengér 322.
- Pemdorfer (récei) Farkas 310.
- Peregrinus 267.
- Perényi 10, 57.
- Peger János 141.
- Perneke 282.
- Perskry (petrovina) Anna 191.
- Pest 194.
- Pesty Ferencz 175.
- Petenházy 44.
- Pétervárad 50.
- Pethew (pethewfalvai) Imre 191, 203.
- Pethő Gábor 203.
- Petróczy 43.
- Piebler György 120.
- Picinello Fülöp 161.
- Piere lovag 89.
- Piko 43.
- Pila 55, 64, 66, 95, 96, 103, 107, 108, 315, 316.
- Pilsen 33.
- Pivoda János 86.
- Plomeneker 246.
- Plumenberg grn. 88.
- Pocsuch 181, 205, 206, 273.
- Pocsuch György 150.
- Pocsuh Márton 248.
- Podgaychich György 204.
- Podhayesán 236, 242, 243.
- Podhayesányi György 242.
- Podmansoder Kristóf 258, 259.
- Pogrányi Mihály 190.

XIV

Poliarcus Meleander 214.
 Poliesko 234.
 Pomerich 292.
 Pongrácz 146, 148, 164, 213.
 Pontel Mihály 263.
 Pontius Pauluse 112.
 Pospeszy János 136.
 Pospisil Prokop 69.
 Pothessi Endre 163, 186.
 Potornay 43.
 Pozsony 7, 8, 9, 12, 21, 22, 23, 31, 32,
 33, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 46, 47, 48,
 51, 54, 56, 57, 66, 96, 100, 114, 121,
 135, 146, 171, 172, 183, 184, 186,
 193, 199, 200, 205, 212, 213, 228,
 231, 234, 250, 265, 291, 296.
 Pöstyén 114.
 Prága 33,
 Prágay András 214.
 Preiminger 133.
 Prányi 43.
 Prerau 171.
 Prlehorskowsky grn. 110.
 Prohászka István 143, 146, 148, 150, 151.
 Puchaim Eva Zsuzsanna 35, 297.
 Puchaim János Kristóf 35, 107.
 Pudmeritz (Pudmerich) 29, 44, 50, 86,
 134, 290, 292, 293, 294, 295, 296,
 297, 298, 299, 300, 301, 317.
 Püspeky Jakab 248.
 Püspöki 44.
 Pylisberger 247.

Q.

Quelin János 151.

R.

Radosóczy Anna Mária 288.
 Rády 204, 215.
 Raffy Antal 173.
 Rajcsányi Antal 173.
 Rákóczy Erzsébe 197.
 Rákóczy Ferencz 50, 52, 53, 54, 55,
 227, 228, 237, 241, 251, 268, 269,
 270, 182, 284, 290, 298, 300, 301, 311.
 Rákóczy György 214, 263.
 Rakonczay Magdolna 14.
 Ramocsay 40, 41, 42, 43, 44, 46, 272.
 Ratuit de Souches Mária Antónia grn. 55.
 Récsy Mária 272.

Redern Kristóf 303.
 Refelt Zsuzsanna 148.
 Registratur 18, 23, 24, 31, 140, 182, 243,
 245, 246, 254, 267, 291, 312.
 Reichard Elenter 114.
 Remi 53.
 Rene 269.
 Rétaý 298.
 Révay-ak 243, 246.
 „ Elek 237.
 „ Eleonora 237.
 „ Emerilia 237.
 „ Endre 239.
 „ Farkas 237.
 „ Ferencz 190, 239.
 „ Imre 264.
 „ János 245.
 „ Leopoldina 237.
 „ Lőrincz 239.
 „ Mihály 236, 239, 245, 247.
 „ Miklós 38, 237.
 „ Péter 239.
 Reviczky (revisnyei) János 114.
 Rhabor Szabó Mihály 297.
 Ribonics László 264.
 Ribuich 146, 151.
 Riesán 52, 228.
 Róbert Károly 9.
 Rochman Márk 235.
 Rochman Tamás 235.
 Rosenberg 267, 268.
 Rothmersdorf Erzsébet 304.
 Rottenstein 53.
 Rozgony György 236.
 Rozgony István 236.
 Rózsavölgy 262.
 Rubent 112.
 Rudolf király 18, 20, 22, 30, 31, 33, 124,
 131, 182, 163, 191, 193.
 Rudnay 206.
 Ruhbaugarten 164.
 Ruzsicska br. 298.

S.

Sacken br. 70.
 Sajnavi tó 285, 294.
 Salm 26.
 Samulya 235.
 Sándor gr. 11.
 Sándor György 114.

- Sánta Bertalan 127.
 Sárff 301.
 Sárkányhegy 234.
 Sárkány patak 235.
 Sarlay 279.
 Sáros 50, 197.
 Sartorius György 270, 280.
 Sasvár 320.
 Saubersdorf 38.
 Savoyai Jenő 50.
 Schadmania 123.
 Schadmansdorf 123.
 Schadmesdorf 123.
 Schatnantorf 123.
 Silgin Mária Éva 214.
 Schmid 144.
 Schneeweisz 164, 176.
 Schneider 164.
 Schön János 305.
 Schönnau 285, 294.
 Schöninger János 146.
 Schvarz 144.
 Schwethin Károly 245, 246.
 Segesdy Gáspár 172.
 Sellendorfer Miklós 258.
 Sellendorfer Dorottya 258.
 Sellyey István 204.
 Selmeéz 121.
 Selpitz 29, 31, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 248, 250, 251, 254, 265.
 Semolyiga 183.
 Sempte 274.
 Semsey Ferencz 237.
 Semsey László 238.
 Sennyey 114, 311.
 Senthe 44, 269, 301.
 Setzling 282.
 Seü (Szűcs) Ferencz 24.
 Sigray Mátvás 256.
 Siller János 86.
 Simodi Péter 245.
 Simon Katalin 159.
 Simoncsics-Horvát Éva 249.
 „ János 248, 249, 250.
 „ Mária Rozália 249.
 Sipeky 272.
 Sivos 9.
 Skrivanez Mór 157.
 Skultéty (tapolcsányi) György 114.
 Skultéty János 116.
 Skultéty Katalin 116.
 S'avonia 49, 191.
 Slun 193.
 de Solignac Alajos 200.
 Somkerek 291.
 Somogyi 53, 114.
 Somolya (Somola, Somolga) 183, 186, 216.
 Soprony 12, 39, 50.
 Sölden 25.
 Spácz 242, 251.
 Spáczay Imre 259.
 Spáczay Jakab 236.
 Spazo János 190.
 Specziár 204.
 Spiegel 259, 262.
 Spisith 33.
 Stahrenberg 40.
 Stampfer selmeeci bánya gr. 121.
 Stefanová 285.
 Stefansdorf 285.
 Stehenics 34.
 Steiger (Staiger) 134, 155.
 Stibor család nemzetségtája 188.
 St borezi Stibor pozsonyi gr. 163, 183, 185, 186, 187, 216.
 II. Stibor 187, 188.
 Stibor Endre 163, 186.
 Stibor Katalin 188.
 Stibor Nitzkó 163, 186.
 Stomfa 37, 45, 54.
 Stopfer János 119, 120.
 Streicher 281, 282, 295, 296, 311.
 Stubenberg Mária Júlia grn 51.
 Styawniczky 43.
 Summa Pisani 258.
 Suruque P. I. 112.
 Szory Benedek 259.
 Szakolesay 204.
 Szalava János 149.
 Szalay Endre 52, 259.
 Szalay Pál 52, 53, 54.
 Sezitoszsky 167.
 Szechezitál 281.
 Szegedy Ferencz 263.
 Szempez 269.
 Szenczy István 269.
 Szenitz 176.
 Szent — Adeodat 199.

XVI

Szent Ferencz 37.
 „ György 7, 11, 12, 96, 255.
 „ Istvánfalva 131, 132, 134, 143, 288.
 P. Szentiványi 240.
 Szentiványi Gergely 13.
 Szent-János Elefánt 161, 162.
 Szent-Jánosfalva 131.
 „ Joachimfalva 131.
 „ Katalin 194, 197, 227.
 Szentkereszt 207, 213.
 Szentmáriai Benedek 14.
 Szent-Márton (vasm.) 139.
 Szentmiklóssy János 237.
 Szepes 114.
 Szered 11, 23, 53, 54, 171, 269.
 Szerenes 214.
 Szilágyi Péter 173.
 Szilécia 38.
 Szilly (dombai) 114.
 Szlávy József 280.
 Szmertnik 204.
 Szmolenicz 183.
 Szobotist 273.
 Szokoll Mihály 161.
 Szolesányi Ádám 264.
 Szomolyán (Szomolány) 7, 18, 25, 149, 163, 169, 171, 174, 177, 178, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 210, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 226, 227, 228, 235, 265, 222, 323.
 Szovinházy Sándor 114.
 Szuba 31, 37, 43, 47, 99, 236, 240, 242, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 314, 317.
 Szuhai István 101.
 Szuhay György 264.
 Szunyogh László 249.
 Szvetics József 177,

T.

Tamás 8, 9.
 Tamas nyitrai fő-ispán 11.
 Tamasi Sámuel 166.
 Tamassy Ferencz 248.
 Taras 296.

Tarnóczy Pál 173.
 Tarnowsky János Szaniszló gr. 248.
 Tartoll János 288.
 Temesvár 190.
 Teniers 112.
 Teutsch Nussdorff 187.
 Thaina 296.
 Thaly Kálmán 50, 55.
 Thószeghy Erzsébet 288.
 Thrinka György 12, 13.
 Thúrócz 245.
 Thúróczy Gáspár 52.
 Thurzó 243.
 „ Anna 192.
 „ Borbála 174, 192, 193, 194, 195.
 „ Elek 14, 15.
 „ Ferencz 23.
 „ János 14, 15.
 „ Kristóf 192, 196.
 Thwlaacz Márton 236.
 Tibuch 8.
 Tieffenbach 251.
 Timon 19.
 Tisza 26.
 Tapol tó 294.
 Toreha 9.
 Tornallyai Jakab 12.
 Tót-Diós 31, 135, 155, 164, 259.
 Toth Mihály 244.
 Toth-Gurab 249.
 Tökölyi 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 145, 197.
 Tökölyi Sebestyén 20.
 Tractatus Transilvaniae 32.
 Trautenbergger 134.
 Trautsohn 24, 246.
 Trencsén 50, 196, 205.
 Tribunicz 207.
 Trombitás Endre 204.
 Troyer Joachim 243.
 Tunis 15.
 Turny Domonkos 8, 9.
 Tyrna 29, 235.

U.

Uherkovics Ignátz 168.
 Uhlárik János 287.
 Uj falu 9, 180, 285.
 Ujlaki Ferencz 26.
 Ujvár 53, 263.

Ujvendéghy János 264.

II. Ulászló 17, 267.

Ulma (nemechel) Egyed 436, 243, 244.

„ György 236, 242, 243, 244.

„ Imre 236, 242, 243, 244.

„ János 236, 242, 243, 244.

„ Pál 236, 242, 243, 244.

Ulmay 254.

Uner 12.

Ungh 114.

Ungnád 18, 26, 226.

„ Ádám 190.

„ Anna Mária 191, 192, 193, 194, 203.

„ III. János 190.

Ungnád (sonnecki) Kristóf br. 25, 172, 178, 190, 191.

Ungvár 66.

Unternusdorf 155.

Usaly László 304.

V.

Vág 7, 171, 187.

Uágújhely 212.

Vajda Anna 147.

Vajcha 316.

Valdstein grn. 113.

Valetzky György 272.

Vanyek János 233.

Várad 35.

Várady Ferencz 200.

Várady János 264.

Varasd 114, 193.

Várda Pál 21.

Várnai György 269.

Vartusobitzer Péter 172.

„ Salome 172.

Vas megye 9, 114.

Vass Miklós 296.

Vaszán György 263.

Veichs Katalin Erzsébet 49.

Veinperger János 240.

Veissenhorn 16, 17.

Veissabel János 185.

„ Márk 185.

Velence 16, 50.

Veletzky 42.

Venchey Sebestyén 141.

Venczel király 9, 10.

Venczel Gusztáv 216.

Venthe István 140.

Verdenstetter Szilárd 153.

Vereskew oppidum 123.

Verisdorf 312.

Vernersdorf 99, 312, 314.

Vernhartsdorf 312.

Vernsdorf 312.

Veselá hora 259.

Vessendorf 29.

Veszprém 50, 114.

Vetterling 183.

Vettle György 141, 243.

„ Regina 271.

Viezián István 257.

Vidra 7.

Vilt 57.

Vindisch-Nussdorf 155.

Vischach 309.

Vischdorf 305.

Vischwk 305.

Visehrad 188.

Viser Endre 114.

Visher János 120.

Vista (Vysta) 9, 305.

Visdoch 305.

Vistuk (Vistok) 29, 301, 305, 307, 308, 309, 310, 311, 313.

Vistuki tó 295.

Vittenez 178, 195.

Viza 53.

Vizkelethy Ferencz 172.

„ János 172.

Volfard Farkas 9.

„ Hodvig 10.

„ Katalin 187.

„ Konrád 9.

„ Pál 10, 123, 271.

„ Ulrik 9, 187.

„ Vilmos 10.

Volfurth 11.

„ Ghitka 276.

Volkra gr. 43.

Vouvement J. Jordaen 112.

Vörös Bálint 150.

Vöröskő 7—122, 123, 126, 129, 130, 134, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 150, 153, 154, 155, 172, 187, 190, 194, 231, 136, 238, 239, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 254, 255, 259, 260, 263, 267, 271, 272, 274, 276, 279, 281, 293, 297, 304, 308, 312, 320.

XVIII

Vöröskőfalva 123.
Vratislav Ferencz gr. 198.
" Venczel gr. 198.
Vunczeny 29.
Vutzewe 29.
Württemberg 114.

Z.

Zágráb 193.
Zalia 10, 114.
Zápolya György 12.
" István 12, 13, 14.
" János 12.
Zászy (alszaszy) Endre 310.
Zavar 280.
Zazegh László 140.
Zazekh László 28.
Zebreczky László 52
Zeleni (jászói) Antal 114.
Zemor János 23.
Zemplén 114.
Zenthwyth 185.
Zergényi Benedek 204.

" Ferencz 204.
" György 173.
" Mihály 204.
Zermegh János 140, 141.
Zichy Ádám 197.
" Imre 198.
Zilágyi Simon 172.
Zily Márton 236.
Zimányi 305, 307.
Zimmermann Frigyes 114.
Zlavko 12.
Zomolya (Zomolyan) 183.
Zrínyi gróf 105.
Zrínyi Ilona 189.
Zubueh 9.
Zuha 29.
Zvonesin 237, 249, 262, 265.
Zwebner Ábrahám 141.
Zwha 255, 258, 268.
Zwonesin 29.
Zsámbokréthy Péter 14.
Zsigmond király 9, 163, 171, 185, 186
187, 188, 216, 217, 242, 254.